

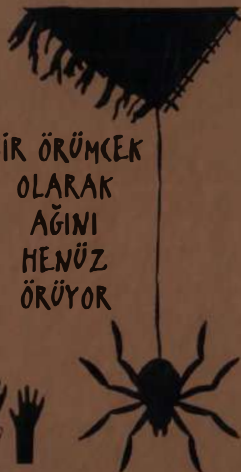

YGGDRASIL'İN KÜLÜ AĞAÇLARIN EN SOYLUSUDUR

BALLA KANI KARIŞTIRDILAR, BAL LİKÖRÜNE DÖNÜŞTÜ

BİR ÖRÜMCEK OLARAK AĞINI HENÜZ ÖRÜYOR

TOPRAĞA DOKUNUR DOKUNMAZ BİR KÜL YIĞININA DÖNÜŞTÜ

MİTOLOJİ KİTABI

REMUS İLE ROMULUS'U BİR ŞEHİR İNŞA ETME TUTKUSU SARDI

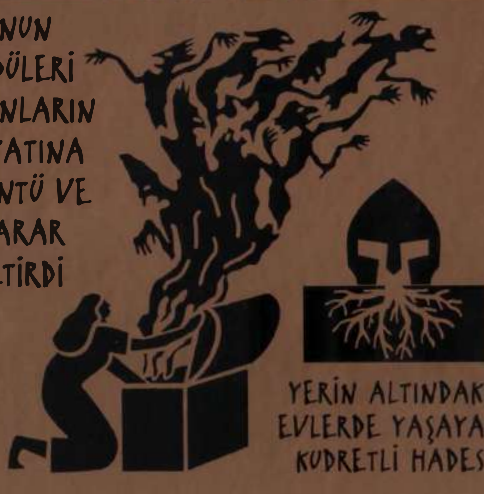

ONUN GÜDÜLERİ İNSANLARIN HAYATINA ÜZÜNTÜ VE ZARAR GETİRDİ

KENDİME DUYDUĞUM AŞKLA YANIYORUM

YERİN ALTINDAKİ EVLERDE YAŞAYAN KUDRETLİ HADES

BÜYÜK FİKİRLERİ KOLAYCA ANLAYIN

ALFA

MİTOLOJİ KİTABI

ALFA

ALFA | DK | Penguin Random House

Alfa Yayınları: 3448
Başvuru: 22

MİTOLOJİ KİTABI

Orijinal Adı The Mythology Book
İngilizce Aslından Çeviren Abdullah Yılmaz

1. Basım: 2018
ISBN 978-605-171-779-1

Sertifika No: 10905

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Proje Sanat Editörü Duncan Turner
Sanat Yönetmeni Karen Self
İllüstrasyon James Graham

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi, Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu, İstanbul/Türkiye
Tel: (0212) 511 53 03 - 513 87 51 - 512 30 46
Faks: (0212) 519 33 00
www.alfakitap.com info@alfakitap.com

A WORLD OF IDEAS: SEE ALL THERE IS TO KNOW (www.dk.com)
Çin'de üretilmiştir. Printed in China.

KATKIDA BULUNANLAR

PHILIP WILKINSON, DANIŞMAN

Philip Wilkinson tarih, dinler, sanatve mitoloji üzerine 50'den fazlakitap yazmıştır. Yazdığı kitaplardan bazıları şunlardır: Dorling Kindersley'in Eyewitness Companions dizisi içinde yayımlanan *Mythology* ve *Religions*; ayrıca *Myths and Legends* ve Birleşmiş Milletler'in onaylayıp benimsediği *A Celebration of Customs and Ritualsof the World*.

GEORGIE CARROLL

Georgie Carroll Londra'da SOAS Üniversitesinde doktora öğrencisidir ve Hint edebiyatında eko-estetik üzerine çalışmaktadır. Carroll aynı zamanda *Mouse* (*Animal*) (2015) kitabını yazmıştır ve bir kurgu yazarıdır.

DR MARK FAULKNER

Dr Mark Faulkner akademiye dönüp avcı-toplayıcı Boni toplumunu inceleyen doktorasını tamamlamadan önce 17 yıl boyunca Afrika'da yaşamış ve çalışmıştır. Halen Londra'da SOAS (School of Oriental and African Studies) Üniversitesinde Afrika Dinleri dersleri vermektedir.

DR JACOB F. FIELD

Dr Jacob F. Field tarihçidir ve şimdilerde Cambridge Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Akademik çalışmaları Londra Büyük Yangını ile Britanya toplumsal ve ekonomik tarihi üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca popüler okura yönelik beş kitap yazmıştır.

DR JOHN HAYWOOD

Dr John Haywood Lancaster, Cambridge ve Kopenhag Üniversitelerinde ortaçağ tarihi çalışmıştır. 20'nin üzerinde kitabın yazarıdır. Kitaplarından bazıları şunlardır: *Viking: the Norse Warrior's Unofficial Manual* (2013) ve *Northmen: the Viking Saga 793-1241* (2015).

MICHAEL KERRIGAN

Michael Kerrigan, *Chambers Dictionary of Beliefs and Religion* (1993) ve *The Times World Religion* (2002) çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Kitaplarından bazıları şunlardır: BBC *Ancient Civilizations: Greece* (2001) ve *Ancient Rome* (2002); *The Ancients in their Own Words* (2009) ve *Celtic Legends* (2016).

NEIL PHILIP

Neil Philip *Mythology of the World; The Great Mystery: Myths of Native America* ve Dorling Kindersley'ten yayımlanan, *Eyewitness Companion to Mythology* dahil olmak üzere folklor ve mitoloji üzerine sayısız kitabın yazarıdır.

DR NICHOLAUS PUMPHREY

Dr Nicholaus Pumphrey Kansas, Baldwin City'deki Baker Üniversitesinde Dinsel Araştırmalar Yardımcı Profesörü ve Quayle İncili Kuratörüdür. Uzmanlık alanları İncil Araştırmaları, Antik Yakındoğu Tarihi ve Edebiyatı ile İslam Araştırmalarıdır. Halen İsrail, Akko'da, Tel Akko Total Archaeology projesinde çalışmaktadır.

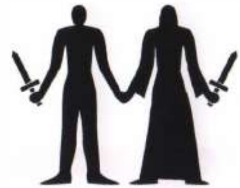
JULIETTE TOCINO-SMITH

Juliette Tocino-Smith, Londra'da University College'ta master öğrencisidir. Bir sömestr Güney Kore'de kalmış ve orada, kurgu ve mitolojinin çağdaş Kore toplumunu şekillendirirken üzere bir araya gelişinden etkilenerek bu alanda araştırma yapmıştır.

İÇİNDEKİLER

ANTİK YUNAN

ANTİK ROMA

KUZEY AVRUPA

ASYA

AMERİKA KITALARI

ANTİK MISIR VE AFRİKA

OKYANUSYA

GİRİŞ

Yakınlarda keşfedilen, Amazon kabilelerinden Piraha Kabilesi gibi nadir örnekler dışında, her insan kültürü kendi doğuşunu açıklamak ve doğal dünyada gözlenen olguları anlamlandırmak için kendi mitolojisini geliştirmiştir.

"Mitoloji" sözcüğü Yunanca muthos, yani "hikâye" ile logia, yani "bilgi" anlamına gelen iki sözcükten gelir. Mitler, dünyanın yaratılışını anlatır ya da sonunu kestirir; mitler hayvanların nasıl meydana geldiğini ve toprağın nasıl oluştuğunu açıklar; mitler insanlar dünyası ile ruhlar ya da tanrılar dünyası arasında köprü kurar; mitler dehşetli bir kaosa düzen getirmeye ve ölümün gizemlerini çözmeye çalışır. Daha da önemlisi, mitler aynı zamanda dinlerin de temelini oluşturur: Mitler kültürleri tanımlar ve değerlerini düzenler.

Antik Medeniyetler

Bu kitabın konusunu antik dünya mitolojileri oluşturmaktadır. İnsanların ilk kez şehirlerde yaşamayı öğrendiği MÖ 4. binyılda, medeniyetin beşiği olan antik Mezopotamya'da Sümerler ilk kayıtlı tanrılar panteonunu geliştirmiştir. Bu panteon heykeller, kaya üzerindeki oymalar ve antik metinler –destana adını veren, kahramanın ölümsüzlüğü aradığı *Gılgamış Destanı* gibi– halinde günümüze kadar gelmiştir. Böylesi bir arayış, dünya üzerindeki mitlerde tekrarlanmıştır. Sonraki Mezopotamya medeniyetleri, Sümer tanrılarını ve o tanrılarla birlikte anlatılan mitleri geliştirmiş, daha yalın bir hale getirmiş ya da ayıklamıştır. Örneğin, güçlü tanrıça İnanna, Babil panteonunda İştar olmuştur ve sonra da Fenike tanrıçası Astarte.

Öteki medeniyetler gibi antik Mezopotamya da, kâinatı açıklamak için kullandığı anlatılarla şekillenmişti. Yöneticileri, değişken iradeleri rahipler tarafından yorumlanan tanrıların rehberliğini benimsemişti. Tanrılar sürekli olarak övülmeli ve yatıştırılmalıydı. Büyük Marduk tapınağında düzenlenen ve 12 günlük bir şenlik olan Akitu süresince insanlar, kâinata yeniden can veren ayinlerinde sihirli bir efsun gücüne sahip Babil Yaratılış miti olan *Enuma Eliş*'i okurdu hep bir ağızdan.

> Mit, şeyin bir kurgusunda açığa vurulan zihnin olgulardır.
> **Maya Deren**
> ***Antropolog***

Büyük Kültürler

Mitler tarihteki en büyük medeniyetlerin sosyal dokusu üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Antik Mısır'ın zengin ve karmaşık mitolojisi, kaostan düzenin yaratılması üzerinde duruyordu. Böylesi hikâyeler yönetimi onaylıyor ve firavunun bizatihi ilah olarak görüldüğü ve bu yüzden hizmet edilmeye layık olduğu bir statükoyu meşrulaştırıyordu. Mısırlılar ayrıca zamanı döngüsel olarak görüyordu; toplumlarında meydana gelen olaylar yalnızca, daha önce olmuş olayların bir tekrarıydı ve onların mitlerinde kayıtlıydı.

Antik Yunan ve Roma'da, şehir devletlerinin kuruluş mitleri yurttaşlık kavrayışı açısından temel önem taşıyordu; bu mitler, vatanseverlik idealları ile ortak çıkarları ilahi otoriteyle bağlıyordu. 1000'den fazla şehir devletinin bulunduğu Yunanistan'da, her devletin bir kurucu miti ve koruyucu tanrısı vardı ve bu da, genellikle çelişkili ve son derece karmaşık bir dizi mite neden oluyordu. Kapsamlı bir pan-Hellenik Yunan mitolojisini kaydetmek, Homeros ve Hesiodos

adlı iki şaire düşmüştü. Homeros'un destan şeklindeki hikâyeleri *İlyada* ve *Odysseia* ile Hesiodos'un *Theogonia*'sı farklı Yunan mitlerini tek bir anlatı içerisinde birleştirme yönünde ilk ve en yetkin girişim olmuştu.

Antik Roma'da, Latinler ve Etrüskler gibi İtalyan halkların yerel mitleri, onlardan eski Yunan mitleriyle harmanlanmıştı. Şair Vergilius, bilinçli olarak Homeros destanlarını model alarak Roma için Aeneis adıyla bir kuruluş miti kaleme alırken, Ovidius nazım hikâyesi *Metamorphoses*'ta [*Dönüşümler*] birçok Yunan mitini yeniden anlatmış ve dini yılda yazdığı Fasti şiirinde, bir dizi salt Roma tanrısına ilişkin mitler kaydetmişti. Romalılar, bu birleşimi Frigya'dan (örneğin Kutsal Anne Kibele), Mısır'dan (tanrıça İsis) ve Suriye'den (Elagabalus ya da Roma'nın baş tanrısı olan Sol Invictus) tanrılar ekleyerek zenginleştirmişti.

Mitleri Korumak

Edebiyat, mit ve folklor arasındaki çizgi bulanıktır; birçok mit edebi eser olarak muhafaza edilmiştir. Popüler Kral Arthur hikâyeleri Kelt mitinden alınmadır; öte yandan, Hindu mitolojisinin büyük eserleri *Ramayana* ve *Mahabharata* destanısı şiirin en muhteşem örnekleri sayılır.

Yazı öncesi toplumlarda, mitler ezberlenir ve sözlü olarak aktarılırdı. Bir mitin yazılı kaydı şansa bağlıydı; bu da muhtemelen birçok büyük mitolojinin bizlere ulaşmadan kaybolduğu anlamına gelmektedir. Viking dönemi Nors örneğinde olduğu gibi, yazılı toplumlarda bile bazı mitler yalnızca tek bir kaynak aracılığıyla varlığını korumuştur. *Edda* olarak bilinen mitolojik şiirlerin –ve Snorri Sturluson'un *Nesir Edda*'sının– elyazmaları kaybolmuş olsaydı, antik Britonların mitlerinde olduğu gibi, Nors mitolojisi hakkında da çok az şey biliyor olacaktır.

Yaşayan Dinler

Mali'deki Dogon, Orta Hindistan'daki Baiga, Solomon Adaları'ndaki Tikopia ve Filipinler'deki Ifugaos dahil, birçok kabile toplumu hâlâ yabancıların mit diyebileceği şeylerle iç içe geçmiş bir dünyada yaşamaktadır. Bu toplumlarda sözlü gelenek dikkate değer bir biçimde dayanıklıdır; bunun kanıtını Avusturalya Aborjinlerinin çok sayıdaki mitinde ya da Rüyalarında, Yeni Gine'deki Marind-Anim halkı arasındaki dema (yaratılış ruhları) mitlerinde ya da Kuzey Amerika'da, Navajo'nun dokunaklı Chantways'inde bulabilirsiniz. Bu halklardan gelen birçok mit ne yazık ki dış dünyaya erişmiş değildir; çünkü bunlar ya gizlidir ya derlenmemiş veya çevrilmemiştir ya da yabancıların yerli kültürlere saldırması ve onları yok etmesi sonucunda kaybolmuştur.

Mitoloji şiirsel tahayyülün yurdudur ve tekil kültürlerin anlattığı hikâyeler, yaratıcı dürtünün derin bir ifadesidir. Bununla birlikte, mitler basit hikâyelerden öte bir şeydir; onlar farklı kültürlerin hepimizi şaşırtan ve meraklandıran büyük gizemler –doğum, ölüm ve bu ikisi arasındaki her şey– hakkında anlattığı hikâyelerdir. Hatta bugün bile mitler, geleneklerin taşıyıcıları ve bütün yeryüzündeki halkların manevi ve ahlaki rehberleridir. ■

> Mit… bildiğiniz şeyleri alır ve onlara, aşinalığın örtüsü ardına gizlenmiş zengin anlamlar verir.
>
> **C. S. Lewis**
>
> **Yazar, düşünür ve *Narnia Günlükleri*'nin yazarı**

ANTİK

YUNAN

MÖ YAK. 1200
Bronz Çağında, Ege ve Akdeniz krallıkları çökmüş, **Troia savaşta yıkılmıştır**.

MÖ YAK. 800
Homeros'un şiirsel destanı ***İlyada ve Odysseia*** Batı edebiyatının bugüne ulaşmış en eski eserleri arasındadır.

MÖ YAK. 700
Hesiodos'un *Theogonia*'sı, büyük bir çeşitlilik gösteren Yunan tanrıların orijinlerinin ve **soykütüklerinin** izini sürer.

MÖ YAK. 600
Anonim bir eser olan *Homerik Hymnos*, **33 tanrıyı öven şiirlerden oluşur**.

MÖ YAK. 500
Peri Physeos'ta [Doğa Üzerine], **Herakleitos** etik, teoloji ve evren hakkında görüşler ortaya atmıştır.

MÖ YAK. 432
Parthenon Tapınağı tanrıça Athena'ya adanmıştır ve **Klasik Yunanistan**'ın zirvesidir.

MÖ YAK. 458–430
Aiskhylos, mitlerin kana bulanmış bir döngüsünü anlatan **bir üçleme olan** *Oresteia*'yı sahneye koymuştur.

MÖ YAK. 450–400
Kral Oedipus'ta Sophokles cinayet ve ensest üzerine kurulu uğursuz bir hikâyede, kader ile özgür iradeyi karşı karşıya getirir.

Antik Yunanlar ilk defa MÖ yaklaşık 2000 yılında, Mısır'ın hâlâ bir büyük güç olduğu ve Giritli Minosların son derece incelikli bir toplumsal yapıya evrildiği zamanlarda, şimdi kendi adlarıyla anılan topraklara girmiştir. Muhtemelen Rusya'dan ve Orta Asya'dan gelmiş ilk göçmenler dağlık kuzeye ve MÖ yak. 1600 yılında Mykenai [Miken] şehrinin kurulduğu, güneydeki Peloponnesos'a yerleşmiştir. Homeros tarafından "altın bakımından zengin" olarak anlatılan Miken medeniyeti, Ege ve Akdeniz boyunca uzanan ticaret ağı sayesinde belli bir refaha erişmiştir.

Bronz Çağında saray kültürünün çöküşü ve Miken medeniyetinin MÖ yak. 1100 yılında sona erişiyle birlikte, Yunanistan Karanlık Çağa girmiştir. MÖ 8. yüzyılda, polis'ler ("şehir devletleri") tarımsal ve ticari merkezler olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Yunanistan Atina, Sparta ve Korinth gibi birbirinden ayrı şehir devletlerinin, ortak tanrılara tapmaları ve ortak bir dil kullanmaları sayesinde bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Yine de Yunan dini standart bir din olmamıştır; insanlara nasıl ibadet edeceklerini anlatan herhangi bir öğreti kitabı yoktur. Mitolojileri atalarından miras kalmıştır; Minotauros miti, Girit'teki Minoslardan gelmektedir ve Miken çağı, Homeros'un *İlyada*'sında ölümsüzleşen Troia Savaşı'nın sahnesidir.

Atina hâkimiyeti

Yunanistan'da Klasik Çağ MÖ 479'da, güçlü Pers İmparatorluğunun çöküşüyle başlamıştır. Perslileri yenen Atina ve Sparta şehir devletleri, Yunanistan'a egemen olmak için birbiriyle kavgaya tutuşmuştur. En önde gelen güç olarak Atina, ana tanrıça Athena'nın himayesindeki kuruluşundan, İason ve Medea gibi hikâyelere kadar birçok Yunan mitinin sahnesi olmuştur.

Bugüne kadar varlığını sürdüren Yunan mitlerinin birçoğu, MÖ 5. yüzyılda yaşamış Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in tragedyalarından Aristophanes (MÖ yak. 446 – yak. 396) ve Menandros'un (MÖ yak. 342 – yak. 291) komedyalarına kadar, Atinalı oyun yazarları yoluyla bize ulaşmıştır. Bu eserler Yunan mitolojisindeki tanrıların ve kahramanların hikâyelerini anlatmış ve *Bir Yaz Gecesi Rüyası* ile *Romeo ve Juliet* adlı eserlerinin konusunu Yunan mitinden almış Shakespeare (1564-1616) gibi yazarlara da ilham kaynağı olmuştur.

Atina'nın hâkimiyetindeki çağ, Makedon kral Büyük İskender'in imparatorluğunu kurduğu MÖ 4. yüzyılda sona ermiştir. İskender'in fetihleri saye-

MÖ 408–405
Euripides'in *Bakkhalar* eseri, insanın **ikili doğasını**, yani rasyonel ve içgüdüsel doğasını keşfe çıkar.

MÖ YAK. 370
Ksenophon'un *Anabasis*'i, **Kral Midas** ve onun altın dokunuşunun hikâyesini anlatır.

MÖ YAK. 360
Platon'un diyalogları *Timaios* ve *Kritias*, destansı **Atlantis şehri fikrine** bir giriş niteliğindedir.

MÖ YAK. 250
Rodoslu Apollonios **İason**'un ve *Argo*'daki tayfasının maceralarını anlatır.

MÖ 146
Yunanlar **savaşta yenilgiye uğramış** ve Roma yönetimi altına girmiştir; bu, iki kültürün bütünleşmesine neden olacaktır.

MÖ YAK. 30
Diodorus Siculus 40 kitaplık *Bibliotheca Historica*'da [Tarih Kitaplığı] **İkarus ve Daidalos** mitini anlatır.

MÖ YAK. 100
Apollodorus'un *Bibliotheca*'sı **çeşitli Yunan mitlerini** ve destanlarını belgeler.

MÖ YAK. 150
Pausanias, ***Periegesis tes Hellados***'ta [Yunanistan Tasviri] meşhur yerleri ve **Yunan kimliğini** keşfe çıkar.

sinde, Yunan kültürü ve mitolojisi Küçük Asya, Mısır, Mezopotamya ve Hindistan gibi uzak diyarlara taşınmıştır.

Büyük Tanrılar

Eski zamanlardan miras kalmış çok çeşitli tanrıları ve inançları bir düzene sokanlar, ikisi de şair olan Homeros ve Hesiodos'tur. Homeros şiirlerini, Miken kültürünün çöküşünün ardından MÖ. 800 civarında kaydetmiştir. Onun iki destanı, *İlyada* ve *Odysseia* Yunanlara bir tarih, bir panteon ve yaşamlarını nasıl yaşayacaklarına dair bir kılavuz sunmaktadır. Olympos Dağında ikamet eden 12 asli tanrıdan oluşan Olympos ailesi eski inanışların yerini alırken, Homeros ve Hesiodos onlara belirgin karakterler ve görünüşler kazandırmıştır. Homeros'un destanlarındaki olaylar, MÖ 5. yüzyılda Atina'da demokrasinin doğmasından önceki aristokratik ve feodal toplumda geçtiği için, onun tanrıları kabile şefleri gibi davranmaktadır ve onları güdüleyen yalnızca kendi arzularıdır.

Tarımla uğraşan diğer antik halklar gibi Yunanlar da yerel düşünmektedir. Onlar, farklı tanrıları farklı tepelerle, akarsularla ve ovalarla özdeşleştirerek, dinsel yaşamlarını yerel mekânlar etrafında düzenlemiştir. Bu mitsel bilgi, üzerinde yaşadıkları toprakların her köşesine manevi anlam kazandırmıştır. Yeryüzü varoluşun kaynağıdır; ilahi güç ise, tıpkı ekinler gibi, onun derinliklerinden gelmektedir. Mitler tarımsal hayatın veçhelerini açıklamayı amaçlamıştır. Bereket tanrıçası Demeter'in kızı Persephone'nin hikâyesi ve onun Hades tarafından Ölüler Diyarı'na hapsedilmesi, mevsimlerin ve tarımsal faaliyetlerin değişen döngüsünü anlatmanın gerçekten iyi bir yoludur.

Kültün Yükselişi

MÖ 5. yüzyıl sonunda, Yunanca konuşulan dünyada çeşitli gizem kültleri ortaya çıkmıştır. Bunların arasında en bilineni, Demeter ve Persephone'yi onurlandıran ve ölüler için cennet vaat eden Eleusis gizemleriydi. Asya kökenli olan Dionysos kültünde, Dionysos'a tapılıyordu ve bu kült çılgınca dans etmeyi, içki içmeyi ve kendinden geçmeyi içeriyordu. Gayet iyi belgelenmiş olan, kamusal alanda gerçekleştirilen tapınma ritüellerinin aksine, bu gizem kültleri bugüne kadar muamma olarak kalmış ritüeller ve öğretilerden ibarettir; ama antik Roma'nın inançlarını ve mitlerini etkilemeyi başarmıştır. ■

GAIA ÖNCE KENDİ EŞİTİ URANOS'U, DOĞURDU

EVRENİN BAŞLANGICI

KISACA

KONU
Toprak Ana'nın Yaratılışı

KAYNAKLAR
Theogonia, Hesiodos, MÖ yak. 700; *Argonautica*, Rodoslu Apollonios, MÖ yak. 250; *Naturalis Historia* [Doğa Tarihi], Yaşlı Plinius, MS 79; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100.

ORTAM
Kaos: Evrenin başlangıcındaki geniş ve sonsuz kara boşluk.

BAŞLICA KARAKTERLER
Gaia İlk toprak ana, yeryüzü tanrıçası ve maddi dünyanın kişileşmiş hali.

Uranos Gökyüzü tanrısı, Gaia'nın kendiliğinden hamile kaldığı oğlu; sonra Titanların, Hekatonkheirlerin, Kyklopların, Erinyslerin, Aphrodite'nin ve birçok başka tanrı ve tanrıçanın babası.

Kronos Babası Uranos'u hadım eden bir Titan; aynı zamanda hasatla da eşleştirilir.

> Yarıktan Gece geldi ve Geceden sonra da Gündüz geldi.
> ***Theogonia***

Başlangıçta Kaos vardı, açık bir boş yarık; sonsuz derin, karanlık ve sessiz. *Theogonia*'da, evrenin başlangıcını zihninde canlandıran Yunan şair Hesiodos, yaratılışı bu olumsuzluk ve yokluğa olumlu bir gerçekliğin dayatılması olarak görüyordu. Bu gerçekliğin asli özelliği değişme kapasitesiydi. Kaosun hiçliği ebediyete kadar değişmeden sürebilirdi; halbuki bir kere yaratıldığında, varlık kendisiyle birlikte sonsuz bir döngüyü –mevsimlerin, insan kuşaklarının gelişini ve gidişini, doğumu ve ölümü– de getiriyordu. Bu döngüler, başlangıçtaki gece ile gündüz bölünmesi yüzünden hareket halindeydi; zaman artık ölçülebilir ve anlamlıydı.

Toprak Ana

İlk Yunan tanrıçası Gaia mineral haliyle topraktı; kayaları ve kumları, dağları ve ovaları vardı. Onun bu katı ve görünüşte atıl durumundan, yeni bir hayat potansiyeli barındıran titreşimler oluştu. Bu yeni canlılığın ilk tezahürü, büyük Toprak Ana Gaia'nın rahminde kendiliğinden döllenen, gökyüzü tanrısı Uranos'tu; aynı Uranos daha sonra Gaia'nın çocuklarının da babası olacaktı.

Gaia'nın oğlu olsa da, Uranos onun eşitiydi. Hesiodos, Gaia'nın onu "örtebilsin" diye Uranos'u özellikle doğurduğunu yazar. Bu her ne kadar bir olgunun ifadesi olsa da –gökyüzü yeryüzünün üzerindedir– yer ile gök arasındaki ilişkiye bir cinsellik iması da ekler. Gerçek hayatta, Yunanlar da aynı bizim gibi ensest fikrinden dehşete düşüyordu. Ensest olgusunun mitolojilerindeki işlevi, sanki varoluşun tüm farklı veçhelerinin yakından bağlantılı olduğu kadar son derece çatışmalı da olduğunu göstermektir. Gökyüzü yalnızca yerin üzerinde konumlanmaz; o yeryüzüyle dinamik olarak ve son tahlilde yaratıcı olarak birleşir, tıpkı gece ile gündüz, karanlık ile aydınlık, ölüm ile hayat gibi.

Bu antik Yunan'dan kalma taş kabartmada, Toprak Ana Gaia yanında iki tanrısal çocuğuyla otururken tasvir ediliyor. Gaia'nın sözünün değiştirilemez olduğu söylenir.

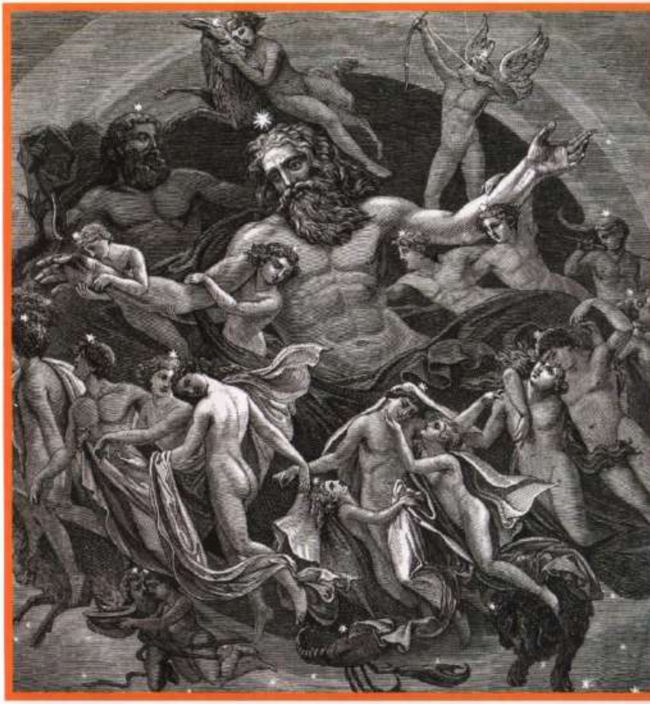
Kanbağı ve çatışma

Ne kadar yaratıcı da olsa, bu buluşmalar kaçınılmaz olarak, karşıt ilkelerin sonu gelmez bir üstünlük mücadelesine neden olur. Hesiodos'un ilksel cinsel ilişkiler tasviri öz olarak şiddetlidir; erkek ve dişi güçler birbirini tamamlayıcı olduğu kadar rakiptirler. Bu, idealize edilmiş bir dünya manzarası olmaktan uzaktır ve Uranos'un hikâyesi işi daha da ileri götürür; despot kralın hiçbir rakibe, oğlu olsa bile, tahammülü yoktur.

Uranos oğullarını ve kızlarını o kadar kıskanmaktadır ki, doğar doğmaz onları alır ve her birini yeryüzünün, aslında karısının bedeni olan toprağın, ücra köşelerine saklar. O bunu, Gaia üzerindeki sahipliğini sağlamlaştırmak için yapmıştır.

Gaia'nın cinsel ilgisi tamamen ve istisnai olarak kendisinde olmalıydı ve dolayısıyla onların çocukla-

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Oidipus'un kaderi 86–87

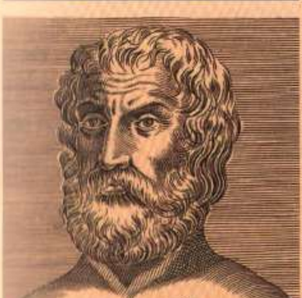

Gökyüzü tanrısı Uranos Prusyalı sanatçı Karl Friedrich Schinkel (1781–1841) tarafından yapılmış bir freskten kopyalanan bir ağaç oymada, çocuklarını etrafında toplamış iyi bir baba olarak resmediliyor.

rının gün ışığını görmelerine imkân yoktu. Birbiri ardına doğan çocuklar yeraltı dünyasının derinliklerine gönderiliyordu.

İlk doğanlar Titanlardı (12 tane): Theia, Mnemosyne, Phoibe, Themis, Tethys ve Rhea adlı kız kardeşler ve onların erkek kardeşleri Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, İapetos ve Kronos. Erkek ya da kız, her biri doğar doğmaz yeryüzündeki uygun bir oyuğa ya da yarığa sıkıştırılıyor ve orada eli kolu bağlı bırakılıyordu. Titanlardan sonra, her biri alnının ortasında tek bir göze sahip, üç dev erkek kardeş, Kykloplar dünyaya gelmişti. Kardeşleri gibi onlar da doğar doğmaz toprağın derinliklerine gömülmüşlerdi. Sonra daha büyük ve daha güçlü üç dev, adları Yunanca "yüz-elli" anlamına gelen Hekatonkheirler doğacaktı. Her birinin elli başı olduğu söyleniyordu ve bu da onları dehşet verici kılıyordu;

Hesiodos ve *Theogonia*'sı

Antik Yunan şairi Hesiodos'un kendisi de pekâlâ bir mit olabilir; çünkü böyle bir kişinin gerçekte yaşadığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ona atfedilen eserler –MÖ 8. ve 7. yüzyıldan kalma muhtelif şiirler– sadece derlenip toparlanıp bir araya getirilmiş metinlerden ibaret olabilir. Bu metinler, kısa anlatılardan önemli ailelerin kahraman atalarının kayıtlarını çıkaran soyağaçlarına, envai çeşit şiirlerin bir derlemesidir.

Bu eserlerin geleneklerin geçmişteki izini sürme ve başlangıçlarını bulma bakımından önemi inkâr edilemez. Soyağacı şiirleri insanlığın başlangıcını tartışırken, Hesiodos'un en meşhur eseri Theogonia tanrıların doğuşuna odaklanır ve Yunan mitleri hakkında bildiğimiz çoğu şeyin kaynağıdır. Hesiodos bilinen tek otorite değildi; bazı başka mistik zihniyetli düşünürler ve yazarlar, ozan ve müzisyen Orpheus miti çevresinde inşa edilen, alternatif bir "Orphik" gelenek ileri sürmüştü. Ne var ki, üzerinden 2000 yıl geçtikten sonra görüyoruz ki, bu gelenek büyük oranda, Hesiodos'un anlattığı ve herkesin bildiği mitsel olayların başka bir versiyonudur.

onlar da Uranos tarafından toprağın derinliklerine hapsedilmişti.

Görgüsüz Oğul

Gaia'ya gelince, Toprak Ana hem bir sürü çocuğunun, kelimenin tam anlamıyla kendi içine zorla tepilmiş olmasından fiziksel olarak rahatsızdır hem de çocuklarının böylesine baskı altında tutulması onu derinden üzmektedir. Sonunda Gaia isyan eder ve yardım için oğullarına başvurur. Parçalanmaz, kırılmaz bir efsanevi taştan bir orak yapmıştır gizlice ve onu Kronos'a verir. Uranos bir sonraki sefer gelip üzerine yatarak onu ilişkiye zorladığında, Kronos saklandığı yerden fırlayarak annesinin yardımına koşar. Elindeki orağıyla öldürücü bir darbe indirdiği babasının cinsel organlarını kesip koparır. Bu, en büyük ataerkil kâbustur: Baba oğul tarafından yerinden edilmekle kalmamış, ayrıca annenin de rızasıyla oğlu tarafından hadım edilmiştir. Ne var ki, bu haliyle bile Uranos'un yapabileceği şeyler az değildir. Yarasından etrafa sıçrayan kan ve sperm damlaları, nereye düşmüşse orada yeni ruhlara hayat vermiştir ve böylece ortaya çeşit çeşit yeni doğmuş iyi ve kötü devler, cinler ve periler çıkmıştır. Şimdi bizim Furialar olarak bildiğimiz, üç nefret dolu kız kardeş olan Erinysler öfkelidir ve intikam ateşiyle yanmaktadır. Aphrodite ise çok farklı türden bir tanrıdır. Uranos'un yara parçacıklarının düştüğü okyanusta, tanrıçaların en güzeli dünyaya gelmiştir. Bu tanrıça dalgalar üzerinde salınmakta, erotik aşkın bütün zevklerini bünyesinde barındırmaktadır.

> Ölümsüz tenin dalgaya dokunduğu yerde beyaz bir köpük belirdi; dalgaların ortasında güzel bir genç kız biçimlenip vücut buldu.
> ***Theogonia***

Her çeşit Titan

Kronos nihayet kız ve erkek kardeşlerini yeryüzündeki tutsaklıktan kurtarınca, Titanlar iki türden mitsel işlev üstlenmişlerdir. İlk olarak, onlar yaşayan, soluk alıp veren, seven ve kavga eden kişiliklerdir. Her biri varoluşun farklı bir özelliğini simgelemektedir; öyle ki hep birlikte, dünyayı düzene koymanın ve zenginleştirmenin bir yolunu temsil etmektedirler. Örneğin, en büyük kız Mnemosyne bellek yetisi ile beraberindeki tarih, kültür ve mirasa dair her şeyin sorumlusudur. Daha sonra, yeğeni Zeus'la ilişkiye girerek, bilimsel çalışma, tarih, şiir ve performans sanatlarının ilahi hamileri olan dokuz "Musa"yı doğuracaktır.

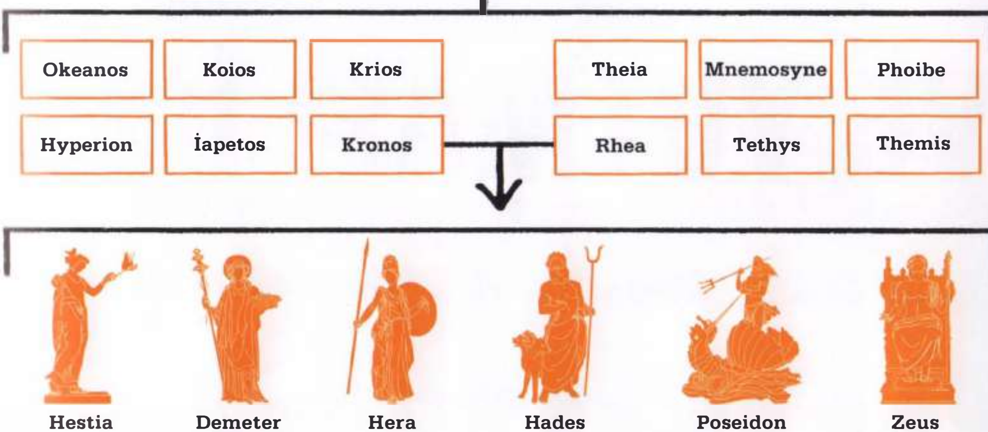
Erkek kardeşi Okeanos ile evlenen Tethys'in, hepsi de nehir tanrısı olan 3000 oğlu ve bir o kadar da kızı olur; bu kızlar akarsuların, nehirlerin, göllerin ve denizlerin perileri olan Okeanos kızlarıdır. Onun küçük kız kardeşi Theia da koca olarak kendisine bir erkek kardeş, Hyperion'u seçer ve Helios, yani

Güzel Ahprodite acımasız babasının tohumunun düştüğü okyanustan çıkar. *Venüs'ün Doğuşu* (Roma mitolojisindeki adı budur) tablosu Peter Paul Rubens tarafından yapılmıştır (yak. 1637).

Sayıları binleri bulan Yunan tanrıları, istisnasız Gaia ve Uranos'tan doğmuştur ve hepsi, çok zengin antik Yunan mitolojisinde tüm canlılığıyla dramatize edilmiş olan insanların değerlerini, erdemlerini ve kötü yanlarını bünyesinde barındırmaktadır.

güneş ile onun kız kardeşi Eos'u, yani şafağın tanrıçasını doğurur. Helios ile Eos'un bir kız kardeşi vardır ve o da ay tanrıçası Selene'dir; öte yandan Tethys, Mnemosyne ve Theia'nın kız kardeşi olan teyzesi Phoibe de ayla ilişkilidir.

En genç dişi Titan olan Themis akılla, adaletle ve evrendeki varoluşun düzen içinde işleyişiyle ilgilidir. Kız kardeşi Mnemosyne gibi o da bir dönem yeğeni Zeus'la ilişkiye girecektir. Onların çocukları Horalar ("Saatler") mevsimlerin ve zamanın düzenlenmesi işini üstlenmişlerdir. Bir diğer kız çocuğu Nemesis annesinin adaletle ilişkisini aşırı şiddete vardırmıştır; isminin de çağrıştırdığı gibi, o cezalandırmanın ve ilahi adaletin kişileşmiş hali olarak nam salmıştır.

En genç erkek Titan'ın adı İapetos, Yunanca "yara" ya da "delme" anlamına gelen *iapto*'dan gelmektedir. Bu çevirinin ima ettiği şeyler uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Antik dönem şairleri, göründüğü kadarıyla onun bu adı kendisi yaralandığı için mi; yoksa başkalarını yaralayan bir silah yaptığı için mi aldığından emin değildir. Bununla birlikte, klasik edebiyatta, İapetos hem bir ölümlülük tanrısı hem de zanaatlarda beceri tanrısıdır.

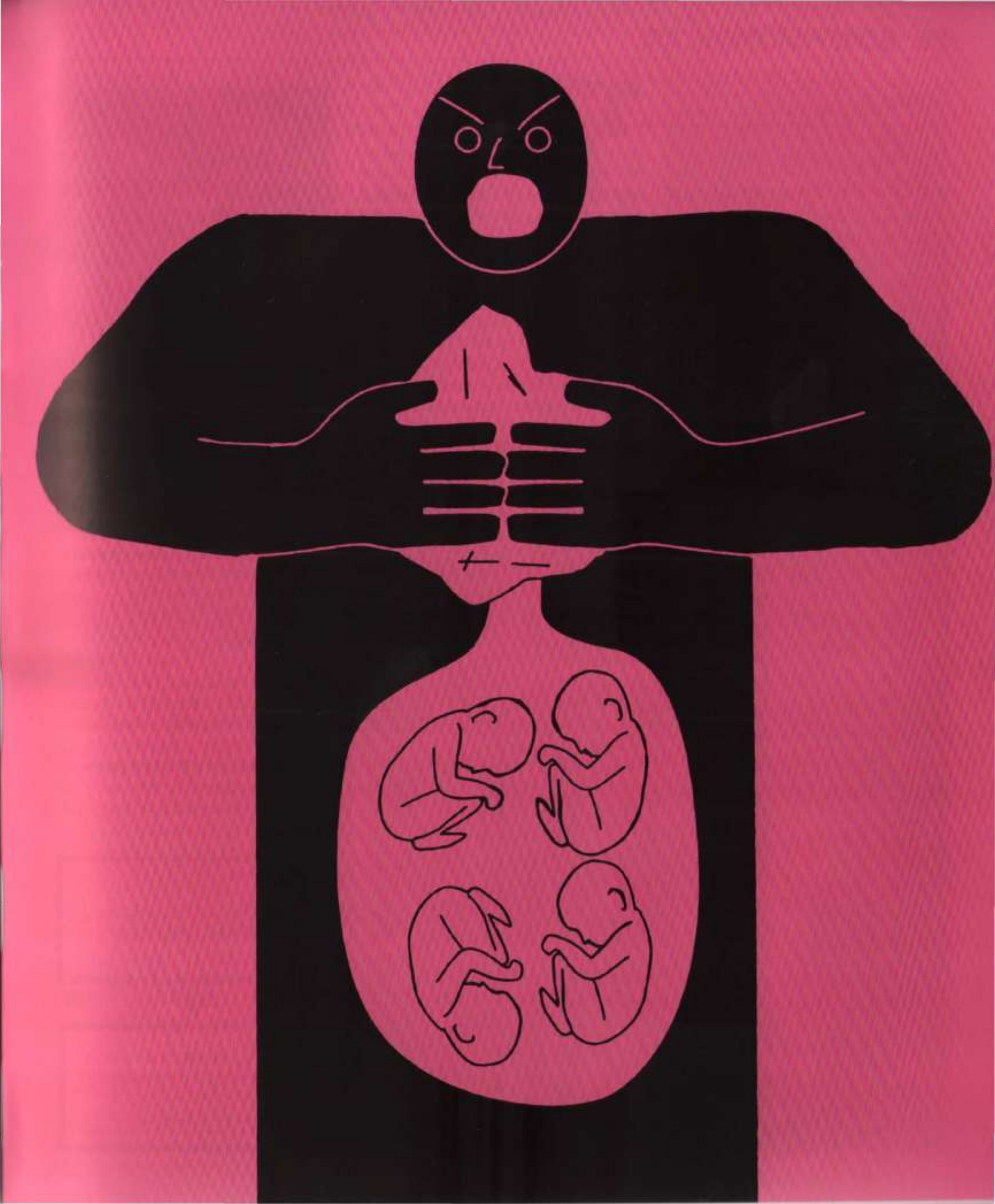
Ata Katili Ataerkil

Antik Yunan sanatçıları neredeyse istisnasız olarak, Kronos'u elinde bir orakla resmeder; bu onun babasına gerçekleştirdiği saldırıyı simgeleyen bir şeydir. Orağın aynı zamanda daha dünyevi ve pratik çağrışımları da vardır. Kronos, başarılı bir hasadın tanrısal güvencesi olarak da görülecektir. Bu iki işlev arasındaki bağlantı; bir kuşağın kendisinden sonra gelen kuşağın hayatta kalması ve kendi yolunu bulması için etkili bir biçimde yok edilmesi fikri, çok eski zamanlardan beri Yunan bilincinde yer etmiştir.

Babasını öldüren Kronos şimdi ailenin başı olarak onun yerine geçmiştir; sonra kız kardeşi Rhea'yla evlenerek kendi çocuklarını yapacaklardır. Tıpkı babası gibi Kronos da çok geçmeden, insan hayatının ancak kuşaklar arası mücadele ile ilerleyebileceği fikriyle yüzleşecektir. Bu tema, Yunan mitoloji geleneğinin tamamında işlenmiştir ve en çok da Kral Oidipos'un hikâyesiyle ilişkilendirilmişti. ■

RHEA BİR TAŞI KUNDAĞA SARDI VE YUTMASI İÇİN KRONOS'A VERDİ

OLYMPOS TANRILARI

KISACA

KONU
Olympos tanrılarının ortaya çıkışı

KAYNAKLAR
Theogonia, Hesiodos, MÖ yak. 700; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100.

ORTAM
Girit.

BAŞLICA KARAKTERLER
Kronos Titanların Kralı; Gaia ve Uranos'un oğlu.

Rhea Kronos'un kız kardeşi ve karısı.

Hestia Aile ocağının tanrıçası.

Demeter Ürün ve bereket tanrıçası.

Hera Olympos tanrılarının kraliçesi.

Hades Ölüler Diyarının Efendisi.

Poseidon God of the seas.

Zeus Olympos tanrılarının kralı; Kronos'un katili.

Tanrıça Gaia ile gökyüzü tanrısı Uranos'un oğlu Titan Kronos, her yanıyla babası kadar baskıcı ve zalim olduğunu kanıtlamıştır. Aradan yalnızca bir kuşak geçmiştir ki, tanrıların işlerini olağan yürütme biçimi bir kere daha kendini gösterir: Nasıl ki Uranos bir zamanlar Gaia üzerinde tahakküm kurduysa, aynı şekilde Kronos da karısı ve kız kardeşi Rhea'nın, cinsel ihtiyaçlarını karşılaması için sonsuza kadar yalnızca kendisinin emrine amade olmasını istemektedir. Kimsenin, her şeyden önce de çocuklarının, onun ilgisini çekme konusunda kendisiyle rekabete girmesine izin vermez. Titanların kralı olmak için kendi babasını alaşağı eden Kronos, bir çocuğun bünyesinde kıskançlık ve öfke barındırarak büyümesinin ne kadar tehlikeli olduğunu çok iyi bilmektedir.

Birinin, karşısında böyle bir tehdit oluşturmasını engellemekte kararlı olan Kronos, Rhea'nın doğurduğu çocukların doğar doğmaz yok edilmesinden emin olmak ister. Rhea ne zaman yeni bir bebek doğursa, Kronos anında onu olduğu gibi midesine indirmektedir. Rhea'nın doğurduğu ilk çocuk olan Hestia, annesi daha onu kundaklayıp kucağına almadan, tek bir lokmada mideye inmiştir. Çok geçmeden bir başka kız çocuğu, Demeter de ayın kaderi paylaşır; o da çabucak

Romalılar tarafından **Satürn olarak bilinen Kronos**, Francisco Goya'nın *Satürn Oğlunu* Yutarken adlı tablosunda resmedilmiştir (1821–23). Bu eser sanatçının "Siyah Tablolar" serisinin bir parçasıdır.

yutulur. Üçüncü kız Hera da aynı kaderi paylaşır ve Kronos'un oğullarının akıbeti de farklı olmayacaktır. Önce Hades, daha ilk çığlığını atmaya fırsat bulamadan yutuluvermiştir ve hemen ardından, bir sonraki oğul Poseidon'un da bu kaderden kaçamaz.

> Hem yeryüzü hem de gökyüzü, ona kendi oğlu tarafından tahtından indirileceğini önceden söylemişti.
> ***Library***

Kronos zalim babası **Uranos'u hadım eder** ve **öldürür**.

→ Kronos zamanı gelince **hain bir baba** olur.

→ Rhea tarafından kandırılan Kronos, onu **öldürmek** için geri dönecek olan **Zeus'u kaçırır**.

→ Kronos onu **yerinden etmesinler** diye **çocuklarını yer**.

Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Olympos Dağı 34–35 ▪ Atina'nın kuruluşu 56–57 ▪ Cumae Sibylla'sı 110–11

Çaresiz kalan Rhea sonunda, artık yaşlanmış olan annesi Gaia ile kısır babası Uranos'tan yardım ister. Üçü birlikte, kızlarının bir sonraki çocuğunu kurtarmak için şeytani bir plan yapar.

Bir taşla yer değiştirme

Rhea büyüklerinin dediğini yapacaktır. Oğullarından sonuncusu Zeus'u doğurur doğurmaz ve babası Ouranos daha onu görmeye fırsat bulamadan saklar. Sonra bir taşı alıp kundak şeklini verdiği bezlerin içine sarar ve bunu sanki bebekmiş gibi, hiçbir şeyden şüphelenmeyen kocasının kucağına verir.

Kronos, azgın bir iştahla kafasını yukarıya kaldırıp elindeki kundağa bile bakmadan ağzını olabildiğince açar ve kundağı boğazından aşağıya teper. "Bebek" halihazırda orada bulunan kalabalık çocuk sürüsüne katılmak üzere doğrudan mideye iner. Kronos'tan habersiz, çocukların hepsi midesinin derinlerinde hayatta kalmayı başarmıştır. Orada bedenleri büyümüş, hınçları bilenmiştir.

Güvenli bir yerde yetişmek

Bu arada Rhea, çocuğun büyükannesi Gaia'nın tavsiyesi üzerine, bebek Zeus'u kaçırmış ve denizleri aşarak onu bereketli Girit Adasına götürmüştür. Orada, İda Dağının (bugün Psiloritis olarak bilinen Girit'in en yüksek dağı) sık ormanlarla kaplı yamaçlarındaki gizli bir mağarada, Rhea bakımaları için oğlunu Kuretalar adlı savaşçı bir kabileye bırakır. Onlar da bir süre sonra Zeus'u bakması için Amaltheia (bazı kaynaklarda Adamantheia) adlı bir periye (nympha) verirler. Hesiodos'a göre, bu peri Kronos'un –onun yerin, denizlerin ve gökyüzünün evrensel efendisi olması sayesinde– oğlunun nerede saklandığını görebileceği korkusuna kapılmıştır. Kronos onları bulmasın diye, peri, Zeus'u bir iple yer ile gök arasına asar; ama ne yerde ne de göktedir çocuk.

Amaltheia Zeus'a bakar ve onu yakınlarda otlayan bir keçi sürüsünden sağdığı sütle besler. Ne zaman bebek geğirse, inlese ya da ağlasa, Kuretalar sesi duyulmasın diye dans edip şarkı söylemektedir. Sonuçta, Kronos en küçük oğlunun hâlâ hayatta olduğundan tamamen habersizdir.

Zeus babasını arar

Göz açıp kapayıncaya kadar Zeus büyüyüp koca bir adam olur. Zalim babasından intikam almak için yanıp tutuşmaktadır. Ne var ki, eğer Zeus saklandığı yerden çıkacak

17. yüzyılda yapılmış, *Zeus'un İda Dağındaki Çocukluğu* adlı tabloda görüldüğü gibi, Zeus dikkatli peri bakıcıları ve Kuretaların gürültüsü sayesinde Kronos'un her şeyi gören gözlerinden korunmuştur.

olursa, aralarında bir tür hesaplaşma yaşanınası kaçınılmazdır. Kronos'un, potansiyel bir gaspçının hayatta kalmasına katlanması imkânsızdı. Eğer Zeus'un varlığından haberdar olsaydı, oğlunu sadece iktidarı için bir tehdit olarak görecekti.

Kronos'un tahtının elinden alınacağı korkusu yersiz değildir. Sonunda, öldü zannettiği oğluyla karşılaştığı zaman, tahtını en acımasız biçimde ona vermek zorunda kalacaktır: Zeus bir gün öylece çıkıp gelir ve büyükannesi Gaia'nın yardımıyla, babasını pusuya düşürür. Zeus olanca gücüyle Kronos'un karnına bir tekme atar ve babasının midesinde ne varsa kusmasını sağlar. İlk önce çıkan bebek, Zeus olduğuna inandığı kaya olmuştur. Genç tanrı bu kayayı alır ve onu, Kronos'un zalimliğinin ve bu kötü tanrı karşısındaki zaferinin bir sembolü olarak yeryüzüne diker.

Zeus bu kayayı Yunan antik dünyasının omphalos'una, yani "göbek deliğine" –Yunanistan'ın tam ortasındaki Delphi'ye– yerleştirmiştir. Gelecek çağlarda bu kaya, kâhiniyle ünlü bir tapınak haline gelecektir. Ziyaretçiler, kutsal rahibeden (Sibylla) kişisel sorunlarına ilişkin nasihat almak üzere buraya gelecektir ve Sibylla onlara, doğrudan

> Önce en son yuttuğu taşı kustu. Zeus bunu bir işaret... ölümlü insanlar için bir merak... olsun diye ayarlamıştı.
> ***Theogonia***

tanrılardan geldiği söylenen bilgece öğüt verecektir.

Büyük tanrılar ortalığa dökülür

Kronos, kayayı kustuktan sonra, döllerini çıkarmaya başlar. Zeus'un büyük erkek ve kız kardeşleri birbiri ardına babasının ağzından dökülmeye başlar; hiçbiri artık bebek değildir, tam anlamıyla yetişkin birer insandır. Yeniden doğduktan sonra onlar Olympos tanrıları olurlar ve güçlerinden dolayı saygı görürler.

Yeniden doğduktan kısa bir süre sonra, Kronos'un oğulları ve kızları kâinatın kontrolünü ele geçirmek için kudretli Titanlarla savaşa tutuşurlar. Zafer kazandıktan sonra tanrılar Olympos Dağının tepesine yerleşirler ve aralarında kura çekerek evrenin yönetiminde kimin ne rol üstleneceğine karar verirler. Kronos'un üç oğlu kâinatı kendi arasında bölüşür: Birisi gökyüzünü, diğeri denizleri ve üçüncüsü de Ölüler Diyarı olan Yeraltı Dünyasını kontrol edecektir. Kendisine silah olarak şimşeği seçen Zeus gökyüzünün hâkimi ve tüm Olympos tanrılarının efendisidir.

İlk doğan çocuk ve son kusulan olan Hades, Yeraltı Dünyasının efendisi olur. Onun adı aynı zamanda, ölümlülerin öldükten sonra gittikleri, görünmeyen diyarın ismi olarak da anılacaktır. Hades kendisine bu kasvetli yerin düşmesinden memnun değildir; ama bu konuda yapabileceği bir şey yoktur. Bu arada, bebeklerin en çelimsizi Poseidon, heybetli bir "Yer Sarsıcı", bütün o korkunç gücüyle deniz tanrısı olmuştur.

Benzeşmeyen tanrıçalar

Kronos'un üç kız çocuğu da önemli roller üstlenmiştir. Aile ocağının tanrıçası Hestia, insanların ev içi yaşamlarını yönetmektedir. Bereket ve ürün tanrıçası Demeter, her yıl onun cömertliğine muhtaç duacıları

Hestia

Kronos ve Rhea'nın en büyük çocukları Hestia ("ocak") babası tarafından ilk yutulan ve zalim baba Zeus tarafından kusturulduğunda da son çıkan çocuktur. Çocukların en küçüğü ve en büyüğü olduğu düşünüldüğünde, ona genellikle "Hestia, İlk ve Son" denmiştir. Daha sonraki Roma tanrısı İanus gibi, Hestia da hayatın bütün ikilemlerinin ve belirsizliklerinin vücut bulmuş hali olarak görülmektedir. Yine İanus gibi o da hemen yuvayla, ev hayatıyla ve onun bütün özellikleriyle özdeşleştirilmektedir. Onun dünyası, özellikle, aile ocağının tüttüğü yerdir; hanenin sıcak ve misafirperver merkezidir. Ocak başı aynı zamanda kurbanların her türden evle ilişkili tanrıya sunulduğu sunaktır ve o bu törenlere de başkanlık etmektedir.

Bütün evlilik tekliflerini reddetmiş, yeminli bir bakire olmakla birlikte, Hestia'nın ailenin koruyucusu olduğu kabul edilmiştir. Metaforik kamu da onun dünyasının bir parçasıdır ve o bir şehirdeki halkın sunağına ya da ocağına göz kulak olmaktadır.

Zeus ve Hera, Sicilya'da yer alan, MÖ 5. yüzyıldan kalma bir Selinus tapınağına ait süslemede, mermer ve kireçtaşından bir frizde, karı koca olurken resmedilmiştir.

için bir hayat vericidir. Ancak o ne yapacağı belli olmayan bir tanrıçadır; her an kendi kardeşleriyle bozuşmaya hazır olduğu gibi, en ufak saygısızlıkta insanlara hemen sırtını dönüp onlardan her şeyi esirgemektedir.

Hera kendi kız kardeşlerinden daha başat bir rol oynamış ve kardeşi Zeus'la evlendikten sonra en önemli tanrıça haline gelmiştir. Ne var ki, onu en büyük hayal kırıklığına uğratan şey, hiçbir zaman kolayca kabul edilmemiş ve tanrıların kraliçesi olarak beklediği saygıyı hiçbir zaman görememiş olmasıdır. Kadınların ve evliliğin tanrıçası olarak örnek evliliği temsil etmesi beklenirken, Hera daha çok evlilikteki sorunlarla birlikte anılır olmuştur.

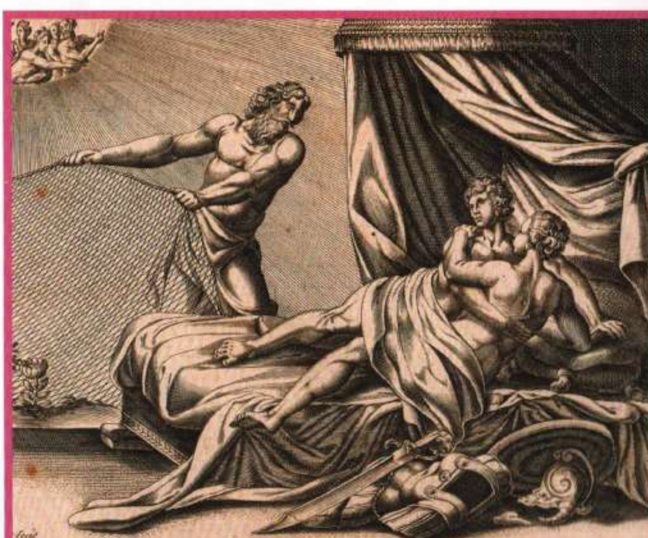
Hera erkeklerin tutkularına hitap eden bir tanrıça da değildir. Hera eş olacak bir kişilik olarak resmedilirken, kadınsı güzellik, cinsellik ve erotik zevkler deyince akla gelen ilk isim Aphrodite'dir. Yunanların, antik dönemlerde, iki ayrı duygulanım alanı olarak kabul edilen bu alanlar için iki farklı tanrısı vardır. Tanrılardan biri evlilikteki sevgiyi temsil ederken, diğeri romantik ve erotik aşkı temsil etmektedir. Bu ayrım bugün birçok insan için anlaşılmaz bir şey olarak görünse de, çoğu kültürde ve tarihte çoğu zaman, evliliklerin çoğu anlaşmalı olarak yapılmıştır; mülkiyetin ve toprağın idaresi ve el değiştirmesi işlemleri olarak görülmüştür. "Sevgiye dayalı" evlilik fikri –karı ile koca arasındaki aşkın belirleyici faktör olduğu evlilik– görece modern bir eğilimdir.

Dodekatheon

Aphrodite, Kronos ve Rhea'dan olmayan, Olymposluların ilk kuşağın tek üyesidir; bazı anlatımlara göre, o Zeus'un kızıdır ama Hesiodos, Pausanias ve Ovidius üçlüsü onu Kronos'un kız kardeşi olarak tanıtır; o Uranos'un hadım edilmesinden sonra deniz köpüğünden doğmuştur. Kronos ve Rhea ile aynı kuşaktan olmakla birlikte, o her zaman bir Titan değil, bir Olymposlu ve *Dodekatheon*'u –Yunan panteonundaki en önemli 12 Olymposlu– oluşturan tanrı ve tanrıçalardan biri olarak kabul edilir. Dodekatheon'da Olymposluların ilk kuşağından Zeus, Demeter, Hera, Poseidon ve Aphrodite yer almaktadır. Aile ocağının tanrıçası Hestia onlardan biri değildir; kardeşlerinin dalaşmasından kaçmak için, daha sonara yeryüzünde yaşamayı seçmiştir. Hades, benzer bir biçimde, bu 12'ye dahil değildir; çünkü o sürekli olarak Yeraltı Dünyasında ikamet etmektedir.

Tanrılar ile Titanlar arasındaki savaşın ardından Olymposluların kâinatın yöneticileri olmasıyla birlikte, tanrıların ilk kuşağı birçok çocuk yapmıştır. Yunan mitolojisinde tanrıların ve diğer karakterlerin birçoğu Zeus'un çocuklarıdır.

İkinci kuşak tanrılar içinden birkaçı *Dodekatheon*'a dahil olmuştur ve onlar da kendi çapında güçlü tanrılardır. Tanrılar Apollon, Ares, Hestia, Hephaistos ve Hermes ile

Aphrodite, bir başka Olymposlu olan savaş tanrıçası Ares ile yasak bir ilişki yaşamıştır. Kocası, demircilerin tanrısı Hephaistos, onları yatakta yakalayınca, çiftin üzerine bir ağ atmıştır.

Athena ve amcası Poseidon, Atina için savaşıyor; bu, tanrıçanın kazandığı aile içi bir kavgadır. Giambattista Mengardi tarafından yapılan bu Venedik freskinde (1787) bu mücadele resmedilmiştir.

tanrıçalar Athena ve Artemis'in yaptığı gibi, hepsi Zeus'un ve onun Olympos Dağındaki kardeşlerinin safına katılmıştır. *Dodekatheon*, kâinatı yönetirken meseleleri tartışmak üzere toplantı yapmaktadır ve Dionysos ancak Hestia Yeryüzünde yaşamak için Olympos'u terk edince masada yerini alacaktır.

Atina'daki Akropolis'te yer alan Parthenon Tapınağı'na ait mermer heykeller Athena'nın doğumuna tepki gösteren tanrıları göstermektedir; soldan sağa: Dionysos, Demeter, Persephone ve Artemis.

İnsani kişilikler

Olympos tanrıları fazlasıyla insani, özellikler taşımaktadır ve genellikle sonraki dinlerde görülen, yüce varlıkların ruhani aşkınlıklarından yoksundurlar. Şiddetli çekişmeleri ve küçük atışmaları dramatik bir pembe dizi gibi cereyan eden bu tanrıların eylemleri insanlığın iyiliği için çalışma arzusundan değil, kendi bencil arzuları ve kaprislerinden kaynaklanmaktadır. Yunanlar bundan dolayı tanrılara imrenerek tapınmıyordu; aksine, onlara güçlü bir insan yönetici muamelesi yaparak, düzenli bir şekilde tekrarladıkları şenliklerde tanrılarına kurbanlar sunuyor ve onları yüceltiyorlardı. Özünde bu bir değiş tokuş sistemiydi: İnsanlar tanrılara, tanrılar onlara istediklerini verir umuduyla, armağanlar sunuyordu. Tanrılar genellikle kendilerine iyi davranan ve onlara layık oldukları itaati ve saygıyı gösteren ölümlüleri ödüllendiriyordu.

Zeus ve kardeşleri, yok yere acımasız davranabilmekte ve genellikle de kıskaçlıklara ve küçük kavgalara yenik düşmektedir. Erkek kardeşleri Poseidon ve Hades, genellikle yüce tanrının otoritesinin sorgulanamaz oluşunu kabul etme konusunda isteksizdirler ve yüzden yaşanan kendi küçük dalaşmalarında insanları piyon olarak kullanmaktan kaçınmazlar.

Yine de daha isteksiz olan, kendi çapında iradesi güçlü bir tanrıça olan kız kardeşi Demeter'dir. Poseidon tarafından takip edilip ırzına geçildikten ve Hades kızı Persephone'yi kaçırdıktan sonra, Demeter dünyanın altına üstüne getirmiştir. Kıskanç Hera'yı çileden çıkaran, Zeus'un yaptıkları (ve saldırıları) değildir yalnızca; genel anlamda sadakatsizlik

> Demeter tanrılara kızdı ve gökyüzünü terk etti.
> ***Bibliotheca***

de bütün Yunan mitlerinin ana temalarından biridir.

Tanrı ile ölümlüler arasında bir yerde

Güçlerine rağmen, Yunan tanrıları birçok bakımdan, ruhani olan ile somut olan arasında bir yerde, ara bir statüye sahipmiş gibi görünmektedir. Onların özellikleri, üstü kapalı bir rol oynadıkları Yunan gündelik yaşamının sayısız yüzünü yansıtır. Tanrıların hepsi, *theoi agoraioi* (*tanrıların agorası*, yani pazaryeri, insanların toplandığı yer) içinde yer alan Zeus ve Athena gibi, özel etki alanlarına sahiptir. Hem Zeus hem de Hestia aynı zamanda ev tanrılarıdır (*theoi ktesioi*). Hestia, Dionysos ve Aphrodite, şenliklere ve festivallere başkanlık eden *theoi dnitioi* içinde de yer alır.

Tanrıların da yeme içmeye ihtiyacı vardır. Yunan geleneğine göre, tanrılar Olympos Dağına güvercinlerle taşınan nektar ve ambrosia'yla beslenirler. Daha sonraki inanç sistemlerine göre, tanrıların maddi yiyeceklere ihtiyaç duyması, onların birer ilahi varlık olduğu fikriyle bağdaşmamaktadır. Antik Yunan otoriteleri, bununla birlikte, bu beslenmenin tanrıları güçlü kılma ve varlıklarını sürdürme bakımından önemli olduğu konusunda fikir birliği içindedir. ■

12 Olymposlu

Özellikleri	Tanrıların sembolleri
Aphrodite, aşk ve güzellik tanrıçasıdır; sıklıkla bir asa, mersin dalı ve güvercinle gösterilir.	 Asa, Mersin Dalı, Güvercin
Apollo bir okçudur ama aynı zamanda lir de çalar; defne ise Daphne'ye olan aşkının sembolüdür.	 Yay, Lir, Defne
Ares kana susamış savaş tanrısıdır. Onun silah aşkı genellikle bir mızrakla temsil edilir.	 Mızrak
Artemis, av tanrıçası ve Apollon'un ikiz kardeşidir; bir yay ve kutsal geyikle gösterilir.	 Yay, Geyik
Athena, bilgelik tanrıçasıdır ve Aegis kalkanı kuşanır; kuşu baykuştur, ağacı da zeytin.	 Aegis, Baykuş, Zeytin
Demeter, elinde asası olan bereket tanrıçasıdır; kızını bulma arzusuyla bir meşale taşır.	 Asa, Meşale, Buğday
Dionysos, şarap tanrısıdır; sarmaşıktan bir taç takar ve hazzın sembolü olan, ucunda kozalak takılı bir değnek (*thyrsos*) taşır.	 Üzüm, Sarmaşık, Değnek
Hephaistos demircilerin, zanaatkârların ve ateşin tanrısıdır. Baltasını yanından ayırmaz.	 Balta
Hera, Zeus'un kraliçesidir; bir asa taşır ve başına bir taç takar. Kuşu tavuskuşudur.	 Asa, Taç, Tavuskuşu
Hermes, tanrıların ulağıdır; kanatlı botlar giyer ve sihirli bir altın asa (*caduceus*) taşır.	 Asa, Kanatlı botlar
Poseidon, deniz tanrısıdır; yeryüzünü sarsmak için üç uçlu bir mızrak (*trident*) taşır. Boğalar ve atlar onun için kutsaldır.	 Mızrak, Boğa, At
Zeus, yüce tanrıdır; düşmanlarına şimşek demetleri atar. Kuşu kartaldır, ağacı ise meşe.	 Şimşek demetleri, Kartal, Meşe

ZEUS İLK GENÇLİĞİNDE, DÜNYADA DOĞMUŞ TİTANLARI DÖVDÜ

TANRILAR İLE TİTANLARIN SAVAŞI

KISACA

KONU
Olymposlular iktidarı alıyor

KAYNAKLAR
İlyada, Homeros, MÖ 8. yüzyıl; *Theogonia*, Hesiodos, MÖ yak. 700; *Biblioteca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100.

ORTAM
Olympos Dağının etekleri, Tesalya ovaları ve Kuzey Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Olymposlular Tanrılar; Zeus, Poseidon, Hades, Hera, Demeter ve Hestia.

Titanlar Okeanos, Hyperion, Krios, Tethys, Phoibe, Rhea, Mnemosyne, Themis, Theia, Krios, Kronos ve İapetos.

Kykloplar Tek gözlü devler; Brontes, Steropes ve Arges; Uranos'un oğulları.

Hekatonkheirler Devler; Briareus, Kottos ve Gyes; Uranos ile Gaia'nın oğulları.

Zeus kardeşleri ve kız kardeşleri arasından kolaylıkla sıyrılıp otoriteyi ele geçirir; en gençleri olmakla birlikte, dünyada hepsinden fazlasıyla uzundur. Kardeşleri onu desteklemiştir; çünkü o babasını devirmiş ve kâinattaki üstünlüğünü göstermiştir. Böylece Titanomakia, yani Tanrılar ile Titanların Savaşı başlar.

Zeus, tanrıların lideri, 4. yüzyıla ait bir heykelde bir kartalın yanında dikilmektedir. Zeus'un ulağı olan kartal, antik Roma'dan Nazi Almanya'sına kadar gücün sembolü olarak kullanılmaya devam etmiştir.

Zeus, kardeşlerinin de yardımıyla, Titan tanrılara karşı eşgüdümlü ve kararlı bir saldırı başlatır. Kardeşler, Uranos'un uzaklaştırdığı oğullarının bazıları tarafından bir araya getirilir. Üç Kyklop –tek gözlü devler Brontes, Steropes ve Arges– Yeraltı Dünyası'ndan kendilerini kurtaran Zeus'un yanında saf tutar. Onlar tanrılar için silahlar –Zeus için kudretli bir şimşek, Hades için bir görünmezlik pelerini ve Poseidon için de üç uçlu bir mızrak– yapan becerikli zanaatkârlardır. Hekatonkheirler –Briareus, Kottos ve Gyes– de tanrılar için dövüşürler. Bu dehşet verici devlerin her birinin 50 tane başı ve 100 tane kolu vardır; savaş meydanına dalarken korkunç naralar atarlar.

Topyekûn savaş

Savaş Olympos Dağının etekleri ile Tesalya'nın geniş ovalarında gerçekleşir; ancak yeryüzünü sarsan bu çatışma bütün dünyayı sarmıştır. Devasa kayalar havada uçuşur; bütün dağların tepeleri yerlerinden sökülüp

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Tanrıların savaşı 140–41 ▪ Karmaşık bir tanrı 164 ▪ Zar oyunu 202–03

Titanların Düşüşü, Giulio Romano (1532-35): İtalya, Palazzo Te'deki *Sala dei Giganti*'nin duvarlarını ve tavanını kaplayan bu freskte, Titanların savaşı tasvir ediliyor.

düşmanın üzerine atılır; şimşekler gökyüzünde mızraklar gibi uçuşur. Gökyüzünün en uzak tepelerinden alevler yükselir; ayakların çıkardığı patırtılar Yeraltı Dünyasının en ücra köşelerinde sarsıntılara neden olur; kıvrılarak yükselen toz bulutları gökyüzünü karartır ve çatışmanın gümbürtüsü kulakları sağır eder.

Hesiodos'a göre, kavganın şiddeti "ruhu yaralamış"tır. On yıl boyunca hiç aralıksız süren savaşta avantaj bir o tarafa bir bu tarafa geçmektedir. İki tarafın da pes etmeye niyeti yoktur; bu yüzden sonunda, Zeus yandaşlarını toplar. Hekatonkheirleri nektar ve ambrosia'yla iyice canlandırır; bunlar sadece tanrılara ait ilahi besinlerdir ve bunlardan yiyip içen herhangi bir fani ölümsüzlük kazanmaktadır. Hekatonkheirler üzerinde bir etki yapmamış olabilirler; ama Hesiodos'a göre, Zeus onlara bu besinlerden verdikten sonra "onların yüreklerinde kahramanlık ruhu kabarmış"tır.

Nihai Zafer

Yeniden canlanan Hekatonkheirler savaşta dengeyi değiştirirler. Böylesine muhteşem müttefiklere ve silahlara kavuşan tanrılar en sonunda Titanları yenmeyi başarırlar. Tanrılar Titanları Yeraltı Dünyasının en derin kuyusu olan Tartaros'a sürgün ederler. Titanlar burada Hekatonkheirlerin gözetimi altında ebediyen hapis kalacaktır. Zeus ve kardeşleri artık kâinatın bütün kontrolünü ele geçirmiştir. İmparatorluklarının sarayını Olympos Dağının tepesine kurarlar ve oradan evreni yönetmeye başlarlar. ■

Antik Yunan'da Savaş

Atina, Sparta ve diğer şehir devletlerinin yükselişinin ardından, antik Yunan halkı için savaş bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Devletler toprak, ticaret ve iktidar için son derece törensi savaşlarda birbirleriyle kavgaya tutuşmaktadır: Her iki taraf da savaş meydanında karşı karşıya gelmeden önce kâhinlere danışmakta ve tanrılara yakarıp ilahiler okumaktadır. Araştırmacılar, antik Yunan modeli için "sınırlı savaş" terimini kullanırlar: Bu savaşlarda şehirler tahrip edilir; ancak zafer kazananlar, belli bir dizi kurala uyarak savaşı götürdüğünden saygınlık kazanmaktadır.

Sparta gibi bazı şehir devletleri son derece askeri bir yapıya sahiptir. Bu belki de, göksel dünyada neden sürekli savaştan söz edildiğini bize açıklar. Böylesi hikâyeler, antik toplumlardaki teolojik ve ruhani düşüncedeki gerçek hayata dair kaymaları dramatize etmektedir; örneğin Titanomakia, antik Yunan'da Yeraltı Dünyasında yaşayan tanrıları merkez alan bir yeryüzü kültünden daha gökyüzü merkezli teolojiye geçişi açıklayabilir.

> Zeus'un şimşek demetleri ellerinden sert ve hızlı çıkıyor, gök gürültüleri ve alevler saçıyordu.
>
> ***Theogonia***

BURALARDA HİÇBİR RÜZGÂR SERT ESMEZ, NE KAR NE YAĞMUR YAĞAR

OLYMPOS DAĞI

KISACA

KONU
Tanrıların evi

KAYNAKLAR
Theogonia, Hesiodos, MÖ yak. 700; *İlyada*, Homeros, MÖ 8. yüzyıl; *Yunanistan'ın Tasviri*, Pausanias, MS yak. 150.

ORTAM
Olympos Dağı, Kuzeydoğu Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Zeus Yunan tanrılarının kralı.

Hera Zeus'un karısı ve kız kardeşi; tanrıların kraliçesi.

Hephaistos Demircilerin tanrısı; Hera'nın oğlu.

Musalar Zeus'un çocukları.

Horalar Üç kız kardeş; zamanın ve mevsimlerin tanrıçaları.

Moiralar Üç kız kardeş; kader tanrıçaları.

En başında antik Yunan tanrılarının ikametgâhı gökyüzü değil, yeryüzünün kalbiydi. Ama Zeus ve kardeşleri Titanları yenince, Yunanlar yeni kuşak tanrı ve tanrıçalara tapınmak için gözlerini gökyüzüne çevirmişlerdi. Ateş ve demirin tanrısı olan Hephaistos, Olympos Dağının korunaklı platolarına tanrılar için saraylar inşa etmişti. Hesiodos bu dağı "çok katlı" olarak tasvir eder; bu akla göğün yükseklerinde, gizlerle dolu bir kaleyi akla getirir.

Saraylar bronz temel üzerine taştan yapılmıştır. Hem devasa boyutlu hem de gösterişlidir bu saraylar; zemini altın ve değerli taşlarla döşelidir. Zeus tahtını Olympos'un zirvesine kurmuştur. Buradan, aşağıdaki dünyada kendisini rahatsız edenlere şimşek demetleri fırlatır.

Olympos'ta yaşam

Tanrılar genellikle Zeus'un altın saray avlusunda, kâinat yönetimini tartışmak üzere toplanırlar ve ardından akşamları şölen için Zeus'un salonuna geçerler. Apollon lir çalıp şarkılar söyler. Bazen Musalar evlerinden çıkıp Olympos'un eteklerine kadar gelerek şarkılar söyleyip dans ederler ve hikâyeler anlatırlar.

Tanrıların arabalarını çeken yaratıklar için ayrı ahırlar vardır; bu yaratıklardan en meşhur olanları da, güneş tanrısı Apollon'un ışıldayan arabasını çekenlerdir. Zeus'un, rüz-

Olympos Dağı, Yunan tanrıların evi, Tesalya düzlüklerinde yükselir. Tesalya, Titanlar ile Zeus'un kardeşleri arasındaki on yıllık savaşın da yapıldığı yerdir.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Cupido ile Psykhe 112–13 ▪ Pangua ve dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ Kore'nin kuruluş efsanesi 228–29

Rönesans döneminin usta sanatçısı Raphael'in bu freskinde (1518), Olympos'ta bulutlar arasında toplanan tanrıların huzurunda Zeus'un Psykhe'ye ölümsüzlük bahşetmesi resmediliyor.

> Tanrılar Olympos'un uzak görüşlü Zeus'unun kendilerine hükmetmesi için baskı yaptılar.
> ***Theogonia***

gâr tanrıları olan dört Anemoi –Boreas (kuzey), Eosphoros (doğu), Notos (güney) ve Zephyros (batı)– tarafından çekilen bir arabası vardır. Poseidon'un arabasını deniz yaratığı olan balık kuyruklu atlar çekerken, Aphrodite'ninki bir grup güvercin tarafından çekilmektedir.

Horalar –Eirene, Eunomia ve Dike adlı kız kardeşler– Olympos'un kapılarını korurlar; zamanın ve mevsimlerin bir düzen içinde geçişlerini gözlerler. Diğer bir tanrıça üçlüsü Moiralar (Kader tanrıçaları) ise Zeus'un tahtının dibinde oturur ve ölümlülerin hayatlarını gözlerler.

Fiziksel ve sembolik

Bugün bizim "dağ" dediğimiz Olympos aslında deniz seviyesinden yaklaşık 3000 metre yükseklikteki 50 farklı tepeden oluşan bir dağ silsilesidir. Zamanın büyük bölümünde, bu dağın yüksek yamaçları, dağın zirvesini aşağıda yaşayan ölümlülerin gözlerinden saklayan kar ya da yoğun sis kütleleriyle kaplıdır. Antik Yunanların burayı, tanrıların sarayı olarak kabul etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Kutsal dağ fikri, Yunanların Olymposlulara tapmaya başlamasından çok daha önce mevcuttur ve birçok başka kültürde yeri vardır. Örneğin, Meru Dağı Hint dinlerinin kozmolojik merkezinde yükselir; Fuji Dağı Japon dinsel anlatılarına hâkimdir ve Peru'daki İnka rahipleri And Dağlarının yüksek zirvelerine sunuda bulunurlar.

Mitolojide, dağ zirvesi her zaman yeryüzünden ayrı bir fiziksel uzam işgal etmektedir sanki. Homeros, Olympos Dağını farklı açılardan göstererek bunun altını çizer. Yeryüzünden görünen haliyle o "tepesi karlı" ya da "bulut kaplı" olarak anlatılır; ama tanrılar açısından, evleri güneşin sürekli parladığı, açık mavi gökyüzünün hâkim olduğu bir yerdir. ■

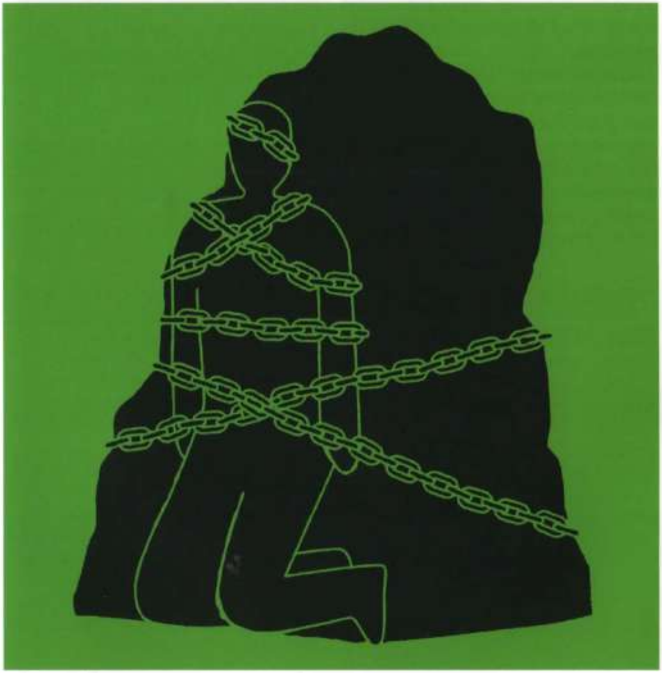
Değişen tanrılar

Antropologlar "kaynaşıklık" terimini farklı dinsel sistemlerin birbirinden izler taşıdığını anlatmak için kullanırlar. Antik Yunanistan bunun birçok örneğiyle doludur. Güneybatı Yunanistan'daki Dodona tapınağı, meşe ağaçlarıyla çevrili bir vadide yer alır. Burası görünüşe bakılırsa en azından MÖ 2. binyıldan beri –Zeus fikri henüz yerleşmeden önce– anaerkil bir yeryüzü tanrıçasının kutsal mekânıdır. Olymposluların gelişinin ardından, yeryüzü tanrıçaları alaşağı edilmiş ve Zeus'un pek çok karısından biri olan Dione, Dodona'da tapınılan bir tanrıçadır.

Peloponnesos yarımadasını Peloponnesos yarımadasını Yunanistan'ın geri kalanına bağlayan dar bir kara parçası üzerindeki İsthmia'da, deniz tanrısı Poseidon'a adanan bir tapınak yapılmıştır ve bu tapınak iki tarafında da dalgaların kıyıyı dövdüğü, dar bir geçit üzerine kuruludur. Ne var ki arkeologlar İsthmia'nın kalıntılarının Olymposlulardan çok daha önceki bir zamana ait olduğunu ve bilinmeyen bir tanrıya ya da tanrılara adandığını saptamıştır.

O, KURNAZ PROMETHEUS'U İMKÂNSIZ ZİNCİRLERLE BAĞLADI

PROMETHEUS İNSANLIĞA YARDIM EDİYOR

KISACA

KONU
İnsanlığın başlangıcı

KAYNAKLAR
Theogonia ve *Erga kai Hemerai* [İşler ve Günler], Hesiodos, MÖ yak. 700;
Bibliotheca, Apollodorus, MS yak. 100

ORTAM
Yunanistan, Ege, Kafkas Dağları, Batı Asya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Zeus Yunan tanrılarının kralı.

İapetos En genç Titan, Uranos ve Gaia'nın oğlu.

Klymene Bir deniz perisi, Titan Okeanos'un kızı.

Prometheus İapetos ve Klymene'nin oğlu.

Deukalion Prometheus'un insan oğlu.

Pyrrha Deukalion'ın karısı.

Hephaistos Demirci tanrı.

Zeus'un Titanlarla girdiği savaştaki zaferi zor kazanılmıştır ama kesindir. O ve kardeşleri gökyüzü, yeryüzü ve denizler üzerinde rakipsiz bir egemenlik kurmuştur. Bir gaspçıyı gasp eden Zeus, Kronos'u tahtından indirerek iktidarı ele geçirmiştir; Kronos da tiran Uranos'u devirmiştir zamanında. Hiçbir hükümdar, her ne kadar konumu çok sağlam görünse de, keyif çatma lüksüne sahip değildir ve Zeus'un otoritesine meydan okunacak günler de hızla yaklaşmaktadır.

İsyanın ruhu

Genç bir Titan ve dolayısıyla eski rejimden sağ kalan biri olan

Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Pandora'nın kutusu 40–41 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47

Prometheus Ateşi Taşıyor, Felemenk ressam Jan Cossiers bu tablosunda, genç Titanı insanlığın çok değerli kaynağını çalarken resmetmiş.

Prometheus, İapetos ile keskin zekâ, kavrayış ve beceriyle birlikte anılan Klymene'nin oğludur.

Prometheus'un adı "İleriyi Düşünen" anlamına gelmektedir; o bir mucit ve stratejisttir. Farklı kaynaklar Zeus ile tebaası arasında süregiden mücadelede Prometheus'un oynadığı rolün tam olarak ne olduğu hakkında farklı şeyler anlatmaktadır. Buna rağmen, bütün kaynaklar onun bu çatışmada merkezi bir rol üstlendiğini kabul etmektedir.

Kendi zekâsına son derece güvenen Prometheus bağımsız düşünen, pervasız ve cüretkâr biridir. Zeus'un otoritesini hafife aldığı fazlasıyla bellidir. Daha kötüsü, o görünüşe bakılırsa asi ruhunu Zeus'un insan kullarına da geçirmiştir.

Çamurdan taşa

Apollodorus'un *Bibliotheca*'sına göre, Prometheus insanlığın yaratıcısıdır; o ilk erkek ve kadını çamurdan şekillendirmiştir. İnsanların bu ilk ırkı, öfkeli Zeus bütün dünyayı bir selle yerle bir etmeden önce yeryüzünde ancak bir kuşak yaşamıştır. Bu selden sağ kurtulan yalnızca Prometheus'un oğlu Deukalion ve onun karısı Pyrrha olmuştur. Tipik olarak, Prometheus oğlu ve gelinini uyarıp onların tufana dayanıklı ağaçtan bir sandık inşa etmelerini sağlayarak, Zeus'u alt etmiştir.

> Prometheus erkekleri sudan ve çamurdan yaptı.
> ***Bibliotheca***

Daukalion babasından daha mahir davranarak bu selden ve peşinden gelen felaketlerden sağ kurtulmuştur. Deukalion, kendisinin ve Pyrrha'nın yaşamasına izin verdiği için Zeus'a minnettarlığını sunar ve bir sunak yapıp kurban keser. Zeus onun bu itaatkâr tavrından o kadar hoşlanmıştır ki yalnızca Deukalion ve Pyrrha'nın yaşamlarını sürdürmelerine izin vermekle kalmaz, aynı zamanda Deukalion'a insanlığı yeni baştan nasıl yaratabi-

Klymene'nin çocukları

Hesiodos'un *Theogonia*'sına göre, "İapetos, Okeanos'un bilekleri ince, nazik kızı Klymene'yi yatağına alır." Bu arada diğer başka antik yazarlar ondan "Asia" diye söz eder. İapetos'la birlikteliğinde Klymene, her biri en nihayetinde kötü bir kadere sahip dört oğul doğurur.

Titanlarla savaş sırasında, Zeus Klymene'nin gururlu oğlu Menoitios'u, bir şimşek demeti fırlatıp öldürerek Yeraltı Dünyasına gönderir. Olymposlu tanrıların zaferinin ardından, Klymene'nin bir diğer oğlu Atlas, Titan güçlerine önderlik etmenin cezasını çekmektedir. Zeus onu, Olymposluların tahta geçmesine direndiği için, omuzları üzerinde gökyüzünü taşımakla cezalandırmıştır.

Prometheus ne kadar kurnazsa, Klymene'nin üçüncü oğlu Epimetheus da bir o kadar aptaldır. Kardeşinin tavsiyelerine kulak asmayan Epimetheus kandırılarak, Pandora'yı bir armağan olarak kabul etmiş ve onunla evlenmiştir. Pandora'nın güzel olduğu kadar yalancı da olduğu ve dünyanın başına her türlü belayı sarmak üzere Zeus tarafından gönderildiği hakkında en ufak bir fikri bile yoktur.

Atlas gökyüzünü omuzları üzerinde taşımaktadır. Genelde yerküreyle karıştırılıyor olsa da, Atlas'ın omuzları üzerindeki yuvarlak yapı göksel diyarları temsil etmektedir.

Ölümlü erkekler ve kadınlar Peter Paul Rubens'in 1636 tarihli tablosunda göründüğü gibi, Deukalion ve Pyrrha'nın attığı taşlardan şekillenip ortaya çıkmışlar ve yeryüzünü yeniden doldurmuşlardır.

leceğini de anlatır. O ve karısına taş toplamalarını ve bu taşları başlarının üzerinden arkaya atmalarını söyler.

Deucalion ile Pyrrha söyleneni yaparlar ve Deukalion'un attığı taşların düştüğü yerde hemen canlı erkek bedenler şekillenir; Pyrrha'nın dinlenmek için geldiği yerde de topraktan kadınlar çıkar.

Hile ters tepiyor

Appolodoros'un aksine, Hesiodosos'un soykütüğü en başından beri, nereden geldikleri hakkında çok az şey söylese de, ölümlü insanları da kapsamaktadır. Kronos'un hüküm sürdüğü yıllarda insanların varlığından bahsedilir; ancak sadece o kadar. Olympos tanrılarının döneminde ise insanlar ön plana çıkmaya başlamıştır.

Zeus kendisine ne tür kurbanlar sunulmasını isteğini söylemek üzere insanları topladığında, Prometheus insanlardan yana araya girip duruma müdahale eder. Prometheus, bazı seçme biftekleri pis bir öküz derisine sararak ve en leziz etlere bir dolu kemik katarak, bunları Zeus'un önüne koyar ve bundan sonra kendisi için kurban edilmesini istediği parçayı seçmesini ister. Zeus hileyi yutmuş görünür ve herkesin duyacağı bir biçimde kemik torbasını ister; ama Hesiodos, tanrıların kralının bunu insanlardan nefret etmek için bir bahane olarak kullanmak üzere bilerek seçmiş olabileceğini ima eder.

Her halükârda, Zeus öfkelenir. Prometheus'un niyet ettiğinin aksine, yaptığı hile insanları Zeus'un gazabının mağdurları haline getirmiştir. Kızgın tanrı insan kullarından ateşi gizler. Bu yalnızca insanları ısınmaktan ve rahatlıktan mahrum etmekle kalmaz, aynı zamanda insanoğlunun gelişimini de engeller.

Dışarıda soğukta

Ateş ya da onun mümkün kıldığı olanaklardan yoksun kalan insanlar hayatlarını sefil bir halde geçirmektedir. Karanlıkta ve soğukta yiyecek aramakta, yalnızca hayvan derileri giymekte, çiğ kök, meyve ve çiçek (ancak mevsiminde) yiyerek hayatta

> “Deucalion'un attığı taşlardan erkekler oluşmuştu; Pyrrha'nın attığı taşlardan ise kadınlar.”
> ***Bibliotheca***

Beş Çağ

Kronos'un saltanatı Titan çocukları için rahatsız edici olmuş olabilir; ancak, Hesiodos'a göre, ölümlü insanlar için bir "Altın Çağ'dır. Hastalık, savaş, kavga ve gürültü nedir bilinmemiştir; insanlar yüzlerce yıl yaşamış, ağaçlar ve tarlalar mahsullerini sonsuz bir Bahar boyunca özgürce vermiştir. Zeus'un iktidara gelişi, insanların zenginliğinde ani bir azalmaya neden olmuştur. Bu "Gümüş Çağ"da insanlar sadece bir yüzyıl yaşamış ve bunun çoğu da uzun bir çocukluk dönemi olarak geçmiştir; nihayet yetişkin olduklarında ise aptal ve kavgacı birer insan olup çıkmışlardır. Bundan sonra "Bronz Çağı" gelmiştir; bu çağın erkekleri savaşçıdır ve kısa ömürlerini münakaşa ve kavgayla geçirmişlerdir. Daha sonraki çağ ise "Kahramanlık Çağı"dır ve yıllarca süren savaşların artık soylu ve destansı bir karaktere bürünmesi anlamında bu çağ, Bronz Çağı'na göre bir ilerlemedir. Bu Homeros'un Troia Savaşı çağıdır ve Hesiodos'un bizzat tanık olduğu ve şimdi hepimizin içinde yaşadığı, korku, kıtlık, sefalet ve sıkıntı getiren "Demir Çağı"ndan çok farklıdır.

kalmakta ve leşleri pişirmeden yemektedirler. En iyi haliyle "ilkel" bir varoluş olarak niteleyebileceğimiz bu çağda, insanlar ince dalları basit araçlar ve kemikleri de silah yapmak için kullanmaktadır.

Her gün açlıktan ölmemek için uğraş verirken, insanların kendi kaderlerini ellerine alınama ihtimali düşünülemezdi.

Çalınan ateş

İnsanlığın imdadına Prometheus yetişir. Olympos Dağının yükseklerinde tanrılar tarafından yakılmış bir ateşten birkaç yanan köz alır ve içi boş bir rezene sapına gizlediği bu ateşi aşağıdaki düzlüklerde soğuktan titreyen ölümlü insanların yaşadığı küçük barınaklara taşır. Çok geçmeden, "uzaktan görülebilen" ateşler insanların dünyasının her yerinde parıldamaya başlar. O an itibariyle insan yaşamı aniden ve kalıcı olarak değişmiştir.

Isı, sıcaklık, ışık ve yırtıcı canavarlara karşı güvenlik sadece başlangıçtır. Hiç vakit geçirmeden insanoğlu ileriye atılır: Metalleri eritir, en kaliteli mücevherleri ve en güçlü aletleri yapar, çapa ve çekiçten mızrak ve kılıca kadar her tür silahı döver. Her yeni icat başkalarına yolu açar; birdenbire insanlık baş döndürücü bir hızla ilerler.

Şiddetli ceza

Zeus, Prometheus'un ateşi çalmasına çok kızmıştır. En aleni biçimde emirleri çiğnenmekle kalmamış, insanlık üzerindeki hükmü önemli oranda zaafa uğramıştır. Zeus, Prometheus'un ebedi ve acı bir cezayı hak ettiğine karar verir. Hırsız Prometheus, adamları Bia ("Şiddet") ve Kratos ("Güç") tarafından yakalanır ve yüksek bir dağın tepesine taşınır. Burada, demirci tanrı Hephaistos'un da yardımıyla, Prometheus'u bir kayaya bağlarlar. Tepede bir kartal uçmaktadır; bu kartal karnını deşer ve karaciğerini canlı canlı koparıp midesine indirir. Bu işkencenin verdiği korkunç acıya rağmen, asi Titan için bu sadece bir başlangıçtır. Her gece iç organları ile derisi yenilenir ve ertesi gün kartalın gerçekleştireceği yeni saldırıya hazır hale gelir.

Yüzlerce yıl boyunca, Prometheus kayaya bağlı kalır. En sonunda bu işkenceden, Hesperidlerin bulunması zor elmalarını ararken Prometheus'u bulan Herakles tarafından kurtarılır. Herakles kartalı öldürüp kendisini kurtardıktan sonra, Prometheus da bunun karşılığında ona elmaların yerini söyler. Ateşi tanrılardan çaldığı için cezalandırılan yalnızca Prometheus değildir. Zeus aynı zamanda insanlara da öfkesini kusmuş, Hephaistos'a insanları cezalandırmak için, beraberinde sıkıntı, savaş ve ölümü de getiren Pandora adlı bir kadın yaratması emrini vermişti. ■

Prometheus ateşi insanlara verdiği için tanrılar tarafından cezalandırılır. Jacob Jordaens (1640) tarafından tasvir edildiği üzere, Prometheus sürekli işkence görmesi için Kafkas Dağlarına zincirlenmiştir.

Prometheus ilk insanı çamurdan şekillendirir...

↓

... oğlunu **Zeus'un** tufanından kurtarır ...

↓

... **Zeus'u** sahte kurban sunularıyla aldatır ...

↓

... ve ateşi **tanrılardan** çalar.

↓

Prometheus itaatsizliği yüzünden cezalandırılır.

> Bu, tabiatı gereği çabuk parlayan Zeus'un canını bir başka yakmıştı ve Zeus insanların arasında her yerden hemen seçilen ateşin parıltılarını görünce derin bir öfkeye kapıldı.
>
> ***Theogony***

ISTIRAP VE KÖTÜLÜK GİZLENMİŞTİ İÇİNE

PANDORA'NIN KUTUSU

KISACA

KONU
Kötülüğün kaynakları

KAYNAKLAR
İşler ve Günler, Hesiodos, MÖ yak. 700.

ORTAM
Olympos Dağı etekleri, Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Prometheus Epimetheus'un Titan kardeşi; insanlığın yaratıcısı ve onun en büyük hamisi.

Zeus Olympos Dağındaki tanrıların kralı.

Hephaistos Olymposlu demirci tanrı ve ilk kadının yaratıcısı.

Pandora Zeus'un emriyle yaratılan ilk kadın.

Epimetheus Prometheus'un Titan kardeşi.

Hesiodos'un insanlığın mitik başlangıcına ilişkin anlatımı olan *İşler ve Günler*'de, erkek önce, ona dünyadaki bu yolculuğunda eşlik edecek bir kadın yoldaşı olmaksızın tek başına yaratılır. Kadın ilk defa, erkeğin yardımcısı ve eşi olarak değil, cezası olarak ortaya çıkar.

Kıskanç tanrı

Titan Prometheus ateşi tanrılardan çalarak, çok ağır bir kişisel bedel ödeme karşılığında, insanlığı güçlendirmek için çok şey yapmıştır. Ateşi armağan ettiği insanlar, büyük oranda sorunlardan uzak bir yaşama kavuşunca, gelişip zenginleşmeye başlamıştır.

> Görkemli topal tanrı çamuru yoğurarak ağırbaşlı ve terbiyeli genç bir bakireye şekil verdi.
> ***İşler ve Günler***

Ne var ki, ceza olarak Prometheus tutsak alınmış, kıskanç ve kindar bir tanrı olan Zeus'un ellerinde ebediyen işkenceye mahkûm edilmiştir. Bu tanrı ayrıca, insanlığın kaderini eline alıp gelişmesinden hoşnut olmadığı gibi, insanların giderek artan güvenini kendisine bir tehdit olarak görmeye başlamıştır.

Zeus, ilahi güç ile insani güç arasındaki dengeyi yeniden sağlamak için, dünyanın başına belli bazı belaların sarılmasının gerekli olduğu sonucuna varır. Bu bela, bir kadındır. Zeus'un emriyle, demirci tanrı Hephaistos işe koyulur ve yumuşak çamurdan, erkeğin yanına bir dişi eş yapar.

Zambağı parlatma

Diğer Olymposlular da bu kadının oluşumuna kendilerince katkıda bulunurlar: Aphrodite kendi güzelliğini ve çekiciliğini katar ona; Athena dikiş dikme becerisi kazandırır; Hera merakını verir ve daha nice özellikle donatılır. Tanrıların ulağı Hermes iletişim kurmasına yardımcı olsun diye kadına konuşma yetisi verir; ama hilebazlık gibi tehlikeli bir armağanı da vardır ona. Bu yeni kadın güzelliğiyle büyüleyici, yumuşaklığıyla baştan çıkarıcı, gülümsemesiyle ilham verici ve nezaketiyle yatıştırıcıdır. Bu meziyetleri dikkate alınarak, ona

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Şiirin Bal Likörü 142–43 ▪ Nanga Baiga 212–13

> Prometheus onu Zeus'tan hiçbir hediye almaması konusunda uyardı.
> ***İşler ve Günler***

Pandora (kelime anlamı "bütün armağanlar" demektir) adı verilmiştir.

Tek başına bu ad bile Prometheus'un ilgisini çekmeye yetmişti. Daha önce kardeşi Epimetheus'u, "ölümlü erkekler üzerine bazı kötü şeyler salması" ihtimaline karşı, Zeus'tan bir hediye almaması konusunda uyarmıştı. Ne var ki, Prometheus'un cezası yüzünden, Epimetheus erkekler dünyasının başına sorumlu olarak bırakılmıştı. Prometheus'un adı "İleriyi Düşünen" ya da "Uzak Görüşlü" anlamına gelirken, Epimetheus'un adı "Sonra Düşünen" anlamına geliyordu.

Pandora, Raphael-öncesi dönemin Britanyalı ressamı Dante Gabriel Rossetti'nin (1828-1882) yaptığı resimde, dünyanın bütün dertlerinin etrafa saçılacağı o malum kutuyu elinde tutarken tasvir edilmiştir.

Son derece saftır ve Zeus'un ulağı Hermes, insanlığa Zeus'tan bir iyi niyet hediyesi olarak Pandora'yla çıkıp gelince aklına kötü bir şey gelmemişti. Epimetheus, Pandora'nın beraberinde getirdiği hediyeye –bir pithos ya da seramik bir küp (modern yeniden anlatımlarda bu kavanoz genellikle son derece süslü bir kutu olarak tahayyül edilmiştir)– dönüp bakmamıştı bile. Her türlü meziyete sahip bu kız hem armağandı hem de armağan verendir.

Ölümcül merak

Pandora'nın içkin olarak hiçbir kötü özelliği yoktur. Küpü açmaması yönünde uyarılmış olmasına rağmen, onu tuzağa düşüren, masum merakıdır; aslında bu karakter özelliğini ona Hera vermiştir. Küpün içinde ne olduğuna bakma arzusuna karşı koyamayan Pandora kapağı açar ve içindeki bütün illetler ve kötülükler dünyaya yayılır: Açlık, Hastalık, Kayıp, Yalnızlık ve Ölüm. Dehşete kapılan Pandora hemen kapağı kapatır; ama iş işten geçmiş, içeride yalnızca Umut kalmıştır. Kıskanç Zeus'un insanlığın başına tebelleş ettiği zorluklara rağmen, dünya umutla hâlâ direnmektedir. ■

Hephaistos

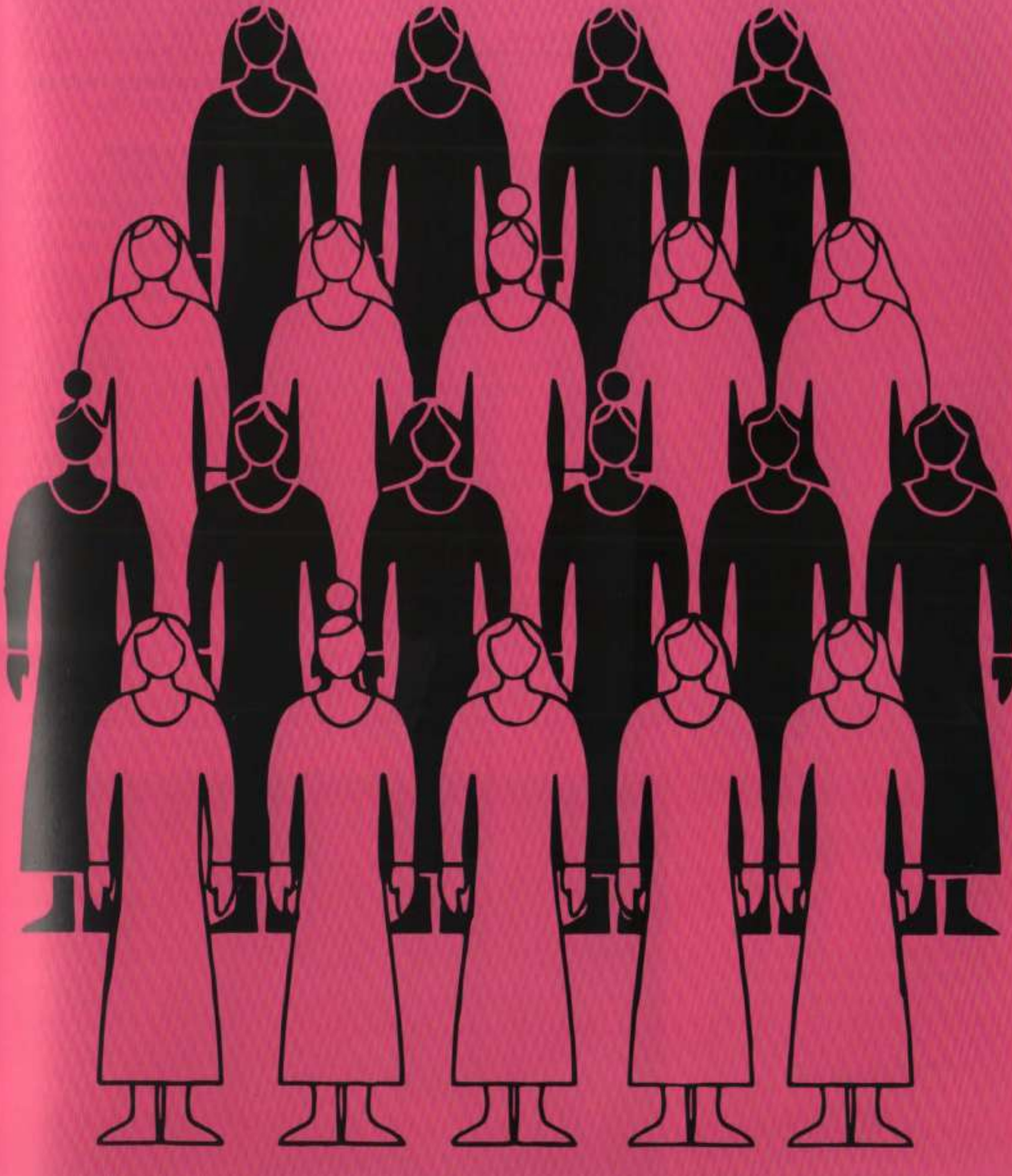
En az bir kaynak, Hepsaistos'un doğuştan çirkin ve bücür olduğunu söyler; bu da onun, kendisinden iğrenen annesi Hera tarafından Olympos Dağından neden kovulduğunu açıklamaktadır. Dağdan pat diye düşüp yere çarpan Hephaistos, yetmezmiş gibi bir de topal olmuştur.

Bu ilk göksel sanatçının itici görünüşü, yarattığı birçok şeyini güzelliği ile keskin ve son derece sembolik bir çelişki içindedir. Ona yaratıcılık işlerinde genellikle, Kedalion gibi, maiyetinde bulununlar yardımcı olur. Hephaistos yaygın olarak, Yunan "demirci tanrı"olarak bilinir ve en genel anlamda imalat işlerini yönetir; metal işlerinden tutun da silahlara, ince işlemeli mücevherlere ve güzel elbiselere kadar her şeyin yapımında ustalaşmıştır.

Bütün bu yaratılanlar içinde Pandora kesinlikle en şahane –hem de en kusurlu– olandır. Hesiodos'a göre, ilk kadını yaratan ve böylelikle insanlığın her bir kuşağının birbiri ardına kendini kopyalamasını mümkün kılan da Hephaistos'tur. Bu anlamda, Hephaistos'un ustalığı insanlığın geleceğini meydana getirmiştir.

ZEUS, HEM ÖLÜMLÜ HEM ÖLÜMSÜZ BİRÇOK KADINLA, BİRLİKTE OLUR

ZEUS'UN TÜRLÜ TÜRLÜ İLİŞKİLERİ

KISACA

KONU
Tanrıların sevgilileri

KAYNAKLAR
İlyada, Homeros, MÖ 8. yüzyıl;
Theogonia ile İşler ve Günler, Hesiodos, MÖ yak. 700;
Bibliotheca, Yalancı –Apollodoros, MS yak. 100.

ORTAM
Yunanistan ve Ege.

BAŞLICA KARAKTERLER
Zeus Tanrıların babası.

Hera Zeus'un karısı; tanrıların kraliçesi.

Mnemosyne Hafıza tanrıçası.

Europa Fenike prensesi.

Antiope Nehir tanrısı Asopos'un kızı.

Leda Sparta prensesi.

Metis Okeanos'un kızı.

Athena Metis'in kızı.

Tanrıların kralı Zeus'un cinsel maceraları antik Yunan mitolojisinin önemli konularından biridir. Zeus'un birçok sadakatsizliği olmadan, mitler akla her türden bilgi ve sanatsal ifadenin –şiir, müzik, dram ya da sanat eserlerinin– var olamayacağını öne sürmektedir.

Zeus ilk gönül ilişkilerinden birini, hafıza tanrıçası Mnemosyne ile yaşamıştır. Zeus onunla dokuz gece üst üste birlikte olduktan sonra, dokuz kız çocuğu doğmuştur. Bu kızların hepsine birden Musalar denir ve bu kızların her biri, özellikle sanatsal faaliyetlerde ölümlülere esin kaynağı olmaktadır: Kalliope epik şiire; Klio tarihe; Euterpe lirik şiire ve şarkılara; Erato aşk şiirine ve Polhymnia da dini şiire esin vermektedir. Melpomene tragedyaya esin vermekten sorumluyken, Thalia komedya ve pastoral şiirden, Terpsikhore danstan ve Urania da astronomiden sorumludur.

Bütün klasik dönem boyunca, müzisyenler ve şairler çalışırken Musaları yardıma çağırmıştır. Yunan şair Hesiodos, tanrıların soyağacı hakkındaki şiirlerini topladığı *Theogonia*'da [Tanrıların Doğuşu] onları yardıma çağırdıktan sonra, "Musaların sevdiği kişiye ne mutlu" der. Musalardan aldığı esinle, Hesiodos'a göre, müzisyenler ve şairler yaşam kaygılarıyla dolu zihinlerini boşaltabilmektedir.

Hera ve guguk kuşu

Zeus'un aldatma güdüsü onun karakterinin ayrılmaz bir parçasıdır ve bütün erotik maceralarında devreye girer. Mnemosyne'yi ayartmak için ölümlü –yakışıklı bir çoban– kılığına girmiştir ve birçok başka gönül ilişkisinde benzer türden kılık değiştirmelere başvurmuştur.

Karısı Hera'yı da bu şekilde elde etmiştir. Namı almış yürümüş görkemli bir tanrıça olan Hera, ilk kez kendisine yaklaştığında, onu günlünü kazanması için aldatıcı önlemler almaya zorlayarak Zeus'u hor görüp hafife almıştır. Bunun üzerine Zeus önce şimşekler çaktırmış, sonra da Hera'nın penceresine gelip, çaresiz ve esen rüzgârda tüyleri titreyerek kanat çırpan bir guguk kuşu kılığına girmiştir.

> Musalar Olympos'ta, olacak şeyleri şarkılarıyla anlatarak babaları Zeus'un yüce gönlünü hoş tutuyorlardı.
> ***Theogonia***

Dokuz Musa, Orta Yunanistan'da Helikon Dağında yaşıyordu. Jacques Stella'nın resmettiği (yak. 1640) bu sahnede, Musalar bilgelik tanrıçası ve sanatın koruyucusu Minerva'yı (Athena) ziyaret ediyor.

Ayrıca Bakınız: Zeus'un doğumu 20–23 ▪ Tanrılar ile Titanların savaşı 24–31 ▪ Olympos tanrıları 24–31

Zeus'un girdiği kılıklar

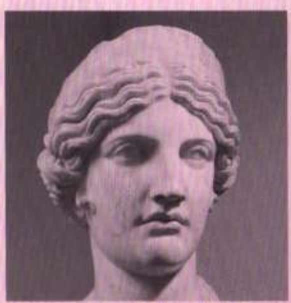
Hera bu zavallı minik kuşu bu halde görmeye dayanamaz. Guguk kuşunu avcunun içine alır ve ısınabilsin diye elbisesinin içine koyup göğsüne bastırır. Tam bu sırada, Zeus yarı-insan haline geri döner ve onu baştan çıkarır.

Hera'nın kalbini fethi, Zeus'un bir kuş kılığına girdiği tek örnek değildir. Zeus, Sparta prensesi Leda'yı baştan çıkarmak için de bir kuğu kılığına girmiştir. Hera'da olduğu gibi, yine kurbanının şefkat duygusunu kullanmıştır. Güya saldırgan bir kartaldan kaçarken prensesin kollarına düşer; ne var ki onu korumak için kucağına alır almaz, Zeus prensese sahip olur. Thebai prensesi Semele'nin durumunda ise, Zeus'un seçtiği tür –yırtıcı kuş– avına karşı niyetini açıkça belli eder. Zeus, kraliyet amblemi olan bir kartal kılığına girmiştir ve Semele'yi ziyaret ederek onu hamile bırakır. Bu birliktelikten şarap ve şenlik tanrısı Dionysos doğar.

Kaybolan masumiyet

Zeus'un, oğlu Herakles'i doğuran ve ölümlü bir prenses olan Alkmene'yi ele geçirmesi daha da sinsice olmuştur. Alkmene güzelliğin, zarafetin ve bilgeliğin timsalidir.

O, Thebaili bir general olan Amphitryon'un nişanlısıdır. Zeus kılık değiştirir ve nişanlısı kardeşlerinin

Hera

Titanlardan Kronos ve Rhea'nın kızı, kudretli Zeus'un karısı ve kız kardeşi olan Hera'nın yaygın bir biçimde sığırla özleştirilmesi size garip gelebilir. O sıklıkla, kutsal bir inek olarak resmedilir ve *İlyada*'da ondan "inek yüzlü" ya da "öküz gözlü" diye bahsedilir. Bu tasvir muhtemelen, kulağa hoş gelmese de övgü doludur. Antik Yunanlara göre, inek anneliğin ve refahın simgesidir; zenginlik genellikle sahip olunan ev hayvanlarının sayısıyla ölçülmektedir.

Hera kesinlikle bir cinsel sembol değildir –bu, güzellik tanrıçası Aphrodite'ye biçilen bir roldür-; aksine o, Yunanistan'da gündelik hayatta kadının önemini vurgulamaktadır. O hem evlilik hem de bekâret tanrıçası olarak bilinir. Peloponnesos'taki Kanathos'ta, Hera Parthenos ("Bakire") olarak tapınılan Hera'nın, her yıl baharda, banyo yaparak bekâretini yenilediğine inanılırmış. Muhtemelen Hera'ya ithaf edilen birçok tapınaktan ilki olan Argos'taki Heraion, onu Zeus'un hayat arkadaşı ve kraliçe olarak onurlandırmak için yaptırılmıştır. Homeros'a göre, Argos, Sparta ve Mykenai onun en sevdiği şehirlerdir.

intikamını almak için evinden uzaklaştığı bir sırada Alkmene'ye yaklaşır.

Argos Kralı Akrisios, tek kızı Danae'yi erkeklerden uzak tutma konusunda özellikle kararlıdır. Kral, kızının bir gün onu öldürecek bir oğul doğuracağı yönünde bir kâhin tarafından uyarılmıştır. Kral bu kötü kaderden kaçmak için, kimse yanına yaklaşmasın diye kızını bir hücreye hapsetmiştir. Ne var ki Zeus, kızın hapsedildiği yerin tavan penceresinden bir altın sağanağı kılığına girerek aşağıya dökülür. Bu birleşmeden doğan Perseus, daha sonra bilmeden kralın ölümüne neden olacaktır.

Zeus canavar kılığında

Adına rağmen Europa, İsrail, Suriye ve Lübnan topraklarını içine alan bir bölge olan Fenike'nin prensesi Asia'nın çocuğudur. Kızın cazibesine kapılan Zeus gürbüz, beyaz bir boğa kılığına girer ve kızın babasının sığırları arasına karışır. Çiçek toplamakta olan Europa bu boğayı fark eder ve gerek onun güzelliğine gerek görünürdeki nezaketine vurulur. Onu sevip okşamak için kız yanına yanaştığında, boğa yere çöker ve kız da boğanın sırtına biner. Boğa aniden ayağa fırlar ve çayırların üzerinden adeta uçarak geçip denize dalarken, kız canının korkusundan sıkıca boğaya sarılır. Boğa ancak Zeus'un kendisini açık edeceği ve kurbanıyla birlikte olacağı Girit Adasına gelince durur. Zeus Europa'yı Girit'in ilk kraliçesi yaparak ödüllendirir. Zamanı geldiğinde, Europa adanın ilk kralı olan Minos'u doğuracaktır. Araştırmacılar, Europa'nın hikâyesinin, boğa kültünün Theseus ve Minotauros hikâyesini de ürettiği yer olan Girit kaynaklı olabileceğini düşünmektedir.

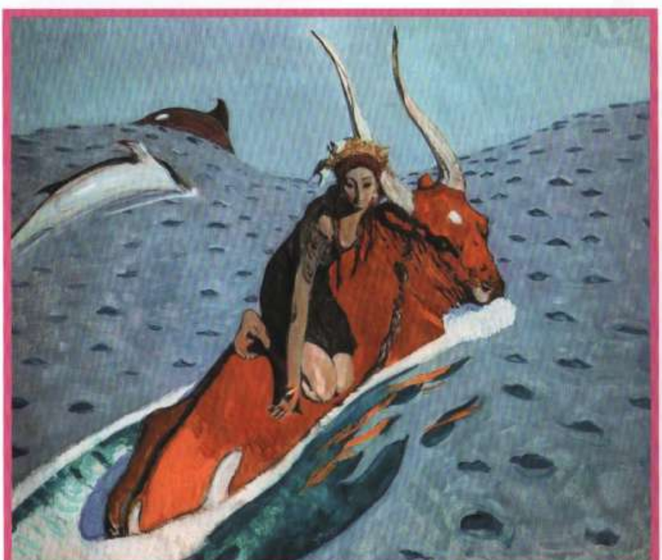
Hera'dan saklanma

Bazı hikâyelerde ise farklı bir şekle bürünmek zorunda kalan, Zeus'un avıdır. Argos kralının kızı ve Zeus'un karısı Hera'nın tapınağında bir rahibe olan İo'nun durumunda, Zeus kıza yaklaşmak ve Hera'nın meraklı gözlerinden saklanmak için bir buluta dönüşmüştür. İo'ya sahip olduktan sonra da, karısından saklamak için onu güzel bir beyaz düveye dönüştürmüştür. Hera hileyi anlar ve düveyi bir hediye olarak kendisine verip veremeyeceğini sorar. Zeus'un onun bu arzusunu yerine getirmekten başka çaresi yoktur. Hera İo'yu, kendisine göz kulak olması için yüz-gözlü dev Argos'a teslim eder.

Öfkeden çılgına dönen Zeus, oğlu Hermes'i her şeyi gören bu çobanı öldürmeye yollar; tanrısal ulak *kerykeion*'unun, yani asasının bir dokunuşuyla Argos'u kör eder. Dev ölü halde yerde yatarken, Hermes onun yüz gözünü birden toplar ve bu gözleri tavuskuşunun kuyruğuna yerleştirir; bu kuş o zamandan beri Hera için kutsaldır.

Bu arada Zeus, İo'ya giden yolu temizlediğini düşünmüş ama fena halde yanılmıştır. Hera bir sinek göndererek, düve kılığındaki kadının başına onu musallat eder.

> “Aniden boğa, arzusuna hâkim oldu, havaya zıpladığı gibi denize doğru hızla koşmaya başladı.”
> ***Europa***

Korku içindeki Europa, onu kaçırmak için bir boğa kılığına bürünmüş Zeus'a tutunarak dalgaların üzerinde gidiyor. Bu güçlü tasvir, 1910 yılında Rus sanatçı Valentin Serov tarafından yapılmıştır.

Athena, Yunanistan'daki Attika bölgesinden bir amphora üzerinde yer alan sahnede, Zeus'un başındaki bir yarıktan dışarıya fırlıyor. Zeus'un arkasında, Prometheus onun kafasındaki bu yarığı açan baltayı tutuyor.

Uçuşan ve hiç durmadan onu sokan bu sinek, İo bir kıtadan diğerine kaçsa da onun peşini bırakmaz. İo hiçbir zaman huzur bulamayacaktır.

Athena'nın doğumu

Zeus'un kuzeni –bazı anlatımlara göre, ilk karısı– Metis, Zeus'u başından savmak için, şekil değiştirme becerisi edinmiştir. Metis ondan kurtulmak için kılıktan kılığa girebilmektedir; ama en sonunda Zeus onu yakalamış ve hamile bırakmıştır. Ancak Zeus yine de endişelidir; çünkü Metis keskin zekâsı ve irade gücüyle tanınan biridir ve bir kâhin, Zeus'a Metis'in onun gücü ve kurnazlığıyla boy ölçüşecek bir çocuk doğuracağını söylemiştir. Kendi babasını alaşağı edip tahtı ele geçirmiş biri olan Zeus, bu çocuğa karşı tedbirini almıştır. Metis doğurmak üzere olduğu bir sırada, Zeus ona meydan okuyarak, şekil değiştirme konusunda yarışmayı teklif eder. Metis inat etmenin nafile olduğunu bilmektedir ve mecburen bu teklifi kabul eder. Zeus ona, kendisini küçük bir sineğe dönüştürebileceğine inanmadığını söyleyince Metis hemencecik bir sinek oluverir ve kurnaz Zeus da onu bir güzel yutuverir.

> Zeus'un peşine düştüğü Asteria, bir bıldırcın kılığına girip denizleri aştı.
> ***Bibliotheca***

Bu zekice bir hiledir ancak işe yaramamıştır. Zeus dayanılmaz bir baş ağrısına tutulunca, Titan tanrı Prometheus bir baltayı hızlıca savurup başında geniş bir yarık açar. Bu yarıktan da, bütün silahlarını kuşanmış bir halde, savaş ve bilgelik tanrıçası Athena çıkar. Athena Olympos'un en önemli tanrılardan biri haline gelecek ve güçlü şehir devleti Atina'nın baş tanrıçası olacaktır.

İkisi de dönüşüyor

Bazı hikâyelerde ise, hem av hem de avcı kılık değiştirir. Zeus kayan yıldızlar kraliçesi Asteria'yı sıkıştırmak için dolaşırken yine bir kartal kılığına girmiştir. Asteria da çaresizce, kaçmak için kendini başka bir kuşa –ürkek bir bıldırcına– dönüştürmüştür ve en sonunda denize dalar. Orada şeklini yeniden değiştirir ve bir ada olarak ilelebet var olur; daha sonraları bu adanın Delos ya da Sicilya olduğu iddia edilecektir. Asteria'nın küçük kız kardeşi Leto da yıllar sonra bu adaya sığınacaktır; ancak yine de şehvet düşkünü Zeus'tan kaçamayacaktır. Burada Leto, ikiz çocuk doğuracaktır: Bunlardan biri güneş, şiir ve kehanet tanrısı Apollon, diğeri ise ay tanrıçası, avcı Artemis'tir.

Mitoloji, Zeus'un çapkınlık hikâyeleriyle doludur; bu da bize, antik Yunan'da cinsel arzunun ve hazzın çok az tenkit edildiğini gösterir. Zeus'un sayısız ırza geçme, aldatma ve dümen çevirme eylemine rağmen, tanrıların kralına bir suçlu gözüyle bakılmamıştır. Antik Yunan filozofu Platon, Euthyphron diyaloğunda şöyle der: "İnsanlar Zeus'u tanrıların en iyisi ve en adili olarak görmüyor mu?" ■

YERİN ALTINDAKİ EVLERDE YAŞAYAN KUDRETLİ HADES

HADES VE YERALTI DÜNYASI

KISACA

KONU
Tanrıların sevgilileri

KAYNAKLAR
İlyada ve Odysseia, Homeros, MÖ 8. yüzyıl; *Theogonia*, Hesiodos, MÖ yak. 700.

ORTAM
Yeraltı dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Hades Zeus'un kardeşi; Yeraltı tanrısı.

Kharon Styks Nehrinin kayıkçısı.

Kerberos Yeraltı Dünyasının üç-başlı muhafızı; yılan Typhon ve Ekhidna'nın erkek kardeşi.

Tantalos Hades tarafından tutsak edilen Frigya kralı.

Sisyphos Hades'i kandırarak, kendisini serbest bıraktıran Korinth kralı.

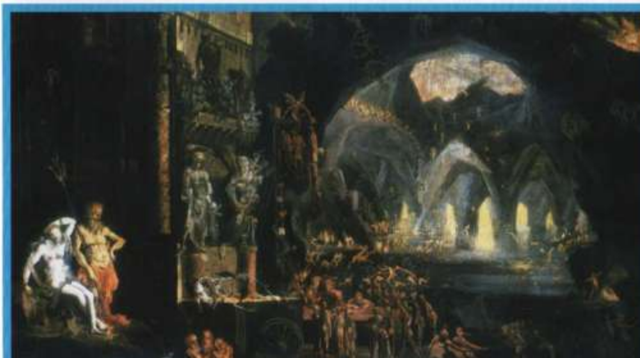
Hekate Büyücülük ve ruh çağırma tanrıçası.

Zeus göklerde, Poseidon denizlerde hâkimken, erkek kardeşleri Hades Yeraltı Dünyası'nda –Hades'in adını taşıyan ve ölümlü insanların öldüklerinde gittikleri krallık– onların kullarının ruhlarına muhafızlık etmektedir.

Hades krallığının sınırlarını beş kara nehir çizmektedir. Akheron üzüntü nehridir, Kokytos yas nehri. Lethe unutkanlık nehridir ve Phlegeton ise, geçilmesi imkânsız bir ateş nehri. Styks Nehri ise Yeryüzü ile Yeraltı arasındaki asıl sınırı belirlemektedir. Ölüler nehrin bir tarafında sıraya girmekte ve Kharon adlı kayıkçıya kendilerini Hades'e geçirmesi için para vermektedir. Bu inanış nedeniyle, antik Yunanlar bazen ağızlarında "Kharon'un obul'u" olarak bilinen bir sikkeyle gömülürlermiş.

Nehrin diğer tarafında karanlık ve kasvetli bir diyar vardır. Orada, yeni gelenler üç-başlı, yılan kuyruklu bir canavar olan Kerberos tarafından denetlenen büyük bir kapıdan geçmek zorundadır.

Kabaca bir köpek olarak tasvir edi-

François de Nome'nin 17. yüzyılda yaptığı tablosunda, Hades ve kaçırdığı gelin Persephone, işkence gören ölülerin ruhlarını seyrediyor.

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Persephone'nin kaçırılması 50–51 ▪ Odysseos'un maceraları 64–69 ▪ Cumae Sibylla'sı 108–09

lıyor olsa da, bu yaratık dev yılan-insan Typhon ile insan-yiyen yılan-bakire Ekhidna birlikteliğinden doğmuştur. Kerberos aynı acımasızlığı kaçmak isteyenlere de göstermektedir.

Kharon ve Kerberos, Hades'in insan olmayan sakinlerinden yalnızca ikisidir. Gece tanrıçası Nyks de –et yiyen bir iblis olan Eurynomos ve tanrıça Hekate ile birlikte– orada yaşamaktadır. Furialar, işkence yaparken Hades'e yardım etmektedir ve Tartaros hem bir tanrı hem de Titanların cezalandırıldığı bir çukurdur.

Cehennemi cezalar

Bazı fanilerin ruhları Hades'te korkunç acılar çekmektedir. Bir Frigya hükümdarı olan Tantalos'un iki ayrı suçu vardır: Tanrıları sınamak için, oğlunu pişirip konuk ettiği tanrıların önüne koymak ve Zeus'un masasında konuk olduğu sırada, Yeryüzüne götürmek üzere, onu ölümsüz kılacak nektar ile ambrosia'yı çalmaya çalışmak. Bu nedenle Hades'e hapsedilen Tantalos, etrafı bir su havuzu ve neredeyse yüzüne değecek kadar yakınında bulunan, meyve yüklü ağaçlarla çevrili bir halde açlığa ve susuzluğa mahkûm edilmiştir. Ne zaman suya ya da meyveye uzanacak olsa, bunlar Tantalos'tan uzaklaşarak onu çılgına çevirmektedir.

> Çukuru dört bir yandan,
> garip çığlıklar atan
> bir kalabalık sardı ve
> korkudan betim
> benzim attı.
> ***Odysseia***

> Ölüm bir kere insanı ele
> geçirdi mi bir daha asla
> bırakmaz.
> ***Theogonia***

Korinth Kralı Sisyphos Hades'i kandırarak, onun, Yeraltı Dünyasına zamanı gelmeden önce getirildiğini ve bu yüzden Yeryüzüne geri götürülmesi gerektiğini düşünmesini sağlamıştır. Ceza olarak, Sisyphos koca bir kayayı bir tepenin başına kadar itmeye mahkûm edilmiştir. Ne var ki kaya, tepenin başına ulaşır ulaşmaz tekrar aşağıya yuvarlanmakta ve Sisyphos da onu yeni baştan itmek zorunda kalmaktadır. Bu ilelebet sürecek bir cezadır.

Yunanlarda öteki dünya

Hades ölülerin gittiği tek diyar değildir. Antik yazarlara göre, gözden düşmüş kahramanlar ve çoğu erdemli insan, Elysia Bahçeleri'ne gönderilmektedir; burası gidenlerin mutlu mesut yaşadığı bir cennet adasıdır. Ne var ki, ne Hades ne de Elysium, ölümden sonraki hayata dair antik Yunan görüşünün temsilcisidir. Elysium ya da Sisyphos'un cezası ile ilgili hikâyeler kendi başına, bağımsız hikâyelerdir; antik Yunanların, bir bütün olarak, ölülerin öte dünyada sistematik olarak yargılandığına inandıkları anlamına gelmez. ■

Hekate

Zeus'un Kronos ve Titanlara karşı zaferine ve evren üzerindeki rakipsiz otoritesine rağmen, Hesiodos'un *Theogonia*'sı bize, karanlıkla eşleştirilen tanrıça Hekate'nin "bütün diğerlerinden fazla" onurlandırıldığını söyler. Karanlık ve ölüm güçlü, değişmez unsurlar olarak görülmektedir.

Hekate geleneksel olarak üç başlı olarak tasvir edilir; bu üç baş dolunayı, hilali ve kapkaranlık boş gökyüzünü temsil eder. Hekate sık sık kavşaklarla, özellikle de üç yolun birleştiği kavşaklarla özdeşleştirilir. Eşiklerle ve geçişlerle eş tutulan Hekate sıklıkla, ölen sevdiklerinin ölüler diyarına güven içinde geçmesini dileyenlerin taptığı bir tanrıçadır. Hekate Hades'in karısı Persephone'ye yoldaşlık etmesi için Yeraltı Dünyasında kalmaya davet edilmiş ama istediği zaman gidip gelmesine de izin verilmiştir. Mite göre, Persephone sıklıkla bakire, Demeter de anne olarak görülür; Hekate ise üçlüyü tamamlayan kocakarıdır.

ELİNE BAL GİBİ TATLI BİR NAR TUTUŞTURDU

PERSEPHONE'NİN KAÇIRILMASI

KISACA

KONU
Hayat, ölüm ve mevsimler

KAYNAKLAR
Theogonia, Hesiodos, MÖ yak. 700; *Demeter için Hymnos*, Homeros, MÖ yak. 600; *Yunanistan'ın Tasviri*, Pausanias, MS yak. 150.

ORTAM
Sicilya; Yeraltı Dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Demeter Bereket tanrıçası, Zeus ve Hades'in kız kardeşi.

Persephone Demeter'in kızı, daha sonra Yeraltı Dünyasının kraliçesi olacaktır.

Hades Zeus'un kardeşi; Yeraltı Dünyasının tanrısı.

Britanyalı sanatçı Walter Crane'in *Persephone'nin Kaderi* (1877) adlı tablosunda, Hades bir nergis bahçesindeki Persophone'yi kaçırıyor.

Klasik Yunanistan'da, Demeter için bir *Homerik Hymnos*'ta, bu tanrıçadan "Muhteşem saçlı kutsal tanrıça" olarak söz edilir; onun uzun ve ışık saçan altın rengi saçları mahsulün bolluğuna işaret etmektedir. Demeter, tarlalardan bol ve verimli ürün alınmasını temin etmekten sorumlu hasat tanrıçasıdır. Trajedi gelip onu bulmadan önce, kış, soğuk ya da çürüme diye bir şey yoktur.

Yeraltında Alıkonulma

Bir gün, Demeter'in sevgili kızı Persephone perileriyle birlikte dışarıya çıkmış, Sicilya'nın en güzel vadilerinin birinde çiçek toplamaktadır. "Gül, çiğdem ve sevimli menekşelere... sümbül, nergis ve süsenlere" hayran kalmış, manzarayı dolduran güzel renkler ve baş döndürücü kokularla kendinden geçmiştir.

Tam bir nergisi koparacakken, ayaklarının altındaki yer yarılır ve bir oyuk açılır. Bu oyuktan, kapkara atların çektiği koca bir araba şimşek gibi çıkıp gelir. Yanındakiler çil yavrusu gibi dağılırken, Persephone olduğu yerde öylece kalakalır. Arabadaki uzun boylu, gölge gibi bir siluet ona doğru eğilir ve kaptığı gibi onu arabaya atar. Bu, Persephone'nin amcası Hades'tir ve Yeraltı

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Hades ve Yeraltı Dünyası 48–49 ▪ Eros (Cupido) ve Psykhe 112–13

> Hades Persephone'yi
> hızla giden arabasının
> içine çekti ve
> kız olanca sesiyle
> çığlık attı.
> ***Demeter için Hymnos***

Dünyasından, gelini olarak seçtiği bu tanrıçayı almak için gelmiştir. Demeter çırpınır, ağlar ve babası Zeus'a yalvarır. Ama bütün yakarışları karşılıksız kalacaktır. Mitin bazı başka anlatımlarında, Zeus erkek kardeşine akıl vererek kaçırma olayında bizzat rol oynar. Hades, Persephone'yi kasvetli Yeraltı Dünyasına indirir. Ona, yerin altındaki bu krallığın kraliçesi olacağı ve herkes tarafından saygı görüp sevileceği yönünde söz verir; ama kızı teskin etmek mümkün değildir.

Demeter'in çaresizliği

Persephone'nin annesi Demeter de aynı şekilde perişan olmuştur. Kızını bulmak için çılgınlar gibi ormanları, çayırları ve tepeleri arayıp tarar, avazı çıktığı kadar kızının ismini haykırır. Persephone sanki yer yarılmış da içine girmiştir. Demeter ekinleri kurutur, bütün yaprakları sarartır; kısacası tüm kırsalı kasıp kavurur. Bütün yeryüzü ölmüş gibidir. Sonunda güneş tanrısı Helios, Demeter'e kardeşi Hades'in onun kızını kaçırıp o karanlık diyarına götürdüğünü anlatır. Bu haberi duyan Demeter öfkeden kudurur ve yeryüzüne yeni felaketler yağdırır. Hades'in Persephone'yi kaçırması bütün yaratılanların varlığını tehlikeye sokmuştur. En sonunda Zeus, kardeşleri arasındaki bu kavgaya müdahale etmek zorunda kalır. Zeus, Yeraltı Dünyasına geldikten sonra hiçbir şey yiyip içmemesi koşuluyla, Hades'in Persephone'yi serbest bırakması gerektiğine hükmeder.

Mevsimsel çözüm

Ne yazık ki, Persephone Yeraltı Dünyasında bir şey yemiştir. Hades ona ölülerin meyvesi olan bir nar vermiştir ve kız da birkaç tatlı nar tanesi atmıştır ağzına. Bu, Zeus'un yeni bir hüküm vermesine neden olur: Persephone yukarıdaki dünyaya dönebilecektir; ancak her yılın üç ayında Yeraltı Dünyasına geri gelmek ve Hades'le birlikte yaşamak zorundadır.

Persephone hakkında verilen hüküm bize, kış mevsiminin gelmesiyle birlikte, Demeter kızının yokluğunda onun yasını tutarken, dünyanın neden solgun ve ölgün göründüğünü açıklamaktadır. Ardından, bahar gelip de Persephone yeryüzüne döndüğünde, tarlalar ve ormanlar yeniden canlanıp şenlenmeye başlamaktadır. ▪

> Ama Hades fark ettirmeden
> bal gibi tatlı bir narı
> Persephone'nin eline
> bırakıverdi.
> ***Demeter için Hymnoslar***

Eleusis gizemleri

Attika bölgesinde, Atina yakınlarında bir yerleşim yeri olan Eleusis'teki tapınağın rahipleri, Persephone'nin kaçırılması hikâyesine dayanan ve son derece ayrıntılı bir dizi tören geliştirmiştir. "Eleusis Gizemleri" denen bu törenler, antik Yunanların en eski ve en iyi bilinen gizli dini âdetlerinden biridir. Klasik dönemde (MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda) Eleusis Gizemleri iyiden iyiye yerleşmiştir. Bu kült, MÖ 600'de ilhak edilmesinden kısa bir süre sonra Atina'da da yayılmıştır. Diğer erken dönem toplumlarındaki benzer törenlerde olduğu gibi, Eleusis kültü de büyüme döngüsü ve mevsimler üzerinde kontrolü sağlama uğraşıyla ilişkilidir.

Eleusis takviminin en hareketli günleri kış mevsiminin sonlarıdır; güneşin geri dönüşünü ve yeryüzünün canlanmasını temin etmek için törenler düzenlenir. Bu dönem boyunca, kişisel arınma törenlerinin yanı sıra, hayvanların kurban edilmesi ve libasyon (tanrılara sunulan sıvı adağı) gibi birtakım ritüeller gerçekleştirilir.

Eleusis rahipleri, MÖ yak. 360 yılından kalma, Attika bölgesindeki Khalandri'de yer alan bu sunakta Demeter'i, Kybele'yi ve Persephone'yi onurlandırıyor. Erkek figür, Eleusis Gizemleri'nin lideri olan Iakhos'tur.

ÇILGIN KADINLAR EVLERİNDEN DIŞARIYA TAŞTI

DIONYSOS KÜLTÜ

KISACA

KONU
Tutku ile nefsine hâkim olma karşı karşıya

KAYNAKLAR
Dionysos için Homerik Hymnos, Homeros, MÖ yak. 600; *Peri Physeos* [Doğa Üzerine], Herakleitos, MÖ yak. 500; *Bakkhalar*, Euripides, MÖ 405.

ORTAM
Thebai civarı; Kral Pehtheus dönemi, Orta Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Dionysos Bereket, şarap ve çılgınlık tanrısı.

Zeus Tanrıların kralı.

Semele Dionysos'un ölümlü annesi.

Hera Zeus'un karısı; evlilik tanrıçası.

Mainadlar Dionysos'un çılgın ve sarhoş kadın yandaşları.

Pentheus Thebai kralı.

Esrime ve şarap tanrısı Dionysos, Zeus ile bir ölümlü olan Semele'nin ilişkisinden olmadır. Bütün ilahi görkemiyle Zeus'u gücünü görme ısrarı, Semele'nin ölümüne neden olmuştur; çünkü hiçbir ölümlünün, gizlenmemiş haliyle bir tanrıyı görme izni yoktur. Ancak Zeus annenin karnındaki cenini kurtarmış ve kendi uyluğuna dikmiştir. Bu yüzden Dionysos hem bir erkek-tanrı hem de bir üretkenlik sembolü olarak doğar. Zeus'un karısı Hera bunun üzerine Dionysos'u lanetlemiş ve onu kesip öldürmeleri için Titanlara vermiştir. Ancak Zeus oğlunu kurtarır ve tekrar hayata döndürür.

> Kadınlar, işte o: Sizinle ve benimle ve bizim azgın törenlerimizle alay eden adam.
> ***Bakkhalar***

Mainadlar

Dionysos hem üzüm bağlarının hem de kadınların üretkenliğinden sorumludur. Ağırlıklı olarak kadın olan takipçilerine Mainadlar, yani "çılgınlar" denmektedir. Bu kadınlar tanrılarının şarap ve kaba davranış aşkını paylaşmaktadır ve Dionysos onları bu iki aşkına da ortak olma konusunda cesaretlendirmektedir. Her tarafı yağmalayan Mainad çeteleri Thebai kırsalına o kadar büyük bir korku salmıştır ki Thebai Kralı Pentheus, Dionysos kültünü yasaklamak zorunda kalır. Kendi annesi de dahil birçok kadın, kralın bu kararına karşı çıkar ve şarap tanrısına yakarmak için son bir kez ayin düzenlemek üzere kırsala gider.

Dionysos, Pentheus'u bir ağaca çıkarak bu son çılgın eğlenceyi seyretmesi için ikna eder. Kadın kılığına giren kral şenliği seyretmeye gider; ama kendinden geçmiş Mainadlar onu fark ederler ve vahşi bir hayvanla karıştırdıkları kralı parçalayarak öldürürler. ■

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri ▪ Vesta ile Priapos 108–09 ▪ Karmaşık bir tanrı 164

BAŞINI ÇEVİRİNCE, KARISINI GÖRDÜ BİR AN İÇİN VE BÖYLECE KADIN HADES'E GERİ DÖNMEK ZORUNDA KALDI

ORPHEUS İLE EURYDIKE

KISACA

KONU
Ölümün kesinliği

KAYNAKLAR
Argonautika, Rodoslu Apollonios, MÖ yak. 250; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MÖ yak. 100.

ORTAM
Yunanistan ve Yeraltı Dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Orpheus Meşhur bir ozan; Kalliope ve Oiagros'un oğlu.

Eurydike Orpheus'un gelini; düğün günü öldürülür.

Hades Yeraltı Dünyasının kralı.

Persephone Hades'in genç karısı ve Yeraltı Dünyasının kraliçesi.

Yunan mitolojisinin büyük ozanı Orpheus, lirik ve epik şiirin Musası Kalliope ile bir Trakya nehir tanrısı olan Oiagros'un ilişkisinden doğmuştur. Orpheus en yürek burkan dizelerini karısı –düğün gününde bir yılanın ısırarak öldürdüğü– Eurydike için yazmıştır.

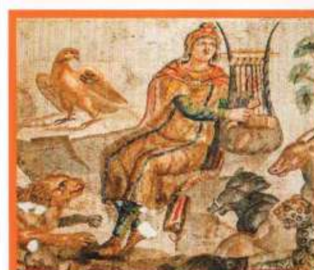
Lirik ağıt

Ormanlarda kendi başına dolaşan Orpheus, daha önceki bütün bestelerini gölgede bırakan, duygu yüklü bir şarkıyla Eurydike'nin yasını tutmaktadır. Müzik o kadar etkileyicidir ki onu duyar duymaz periler ve tanrılar gözyaşlarına boğulur. Sonunda Orpheus, Yeraltı Dünyasına gitmeye, Hades'e yalvararak onu affetmesini ve Eurydike'yi hayata geri döndürmesini istemeye karar verir.

Orpheus, Yeraltı Dünyasında Hades ve Persephone için şarkılar söyler. Kraliçeye o kadar dokunur ki bu şarkılar, kocasına Yeraltı Dünyasının kurallarını bir kenara bırakıp Eurydike'yi serbest bırakması için yalvarır. Hades bunu ancak tek bir şartla kabul eder: Orpheus Yeraltı Dünyasında bulunduğu sırada Eurydike'ye kesinlikle bakmayacaktır.

Orpheus gelininin peşine takıp, yeryüzüne doğru kıvrılan, karanlığın ve umutsuzluğun dehlizleri boyunca ilerlemeye başlar. Eurydike, gözünün ucuyla bile bakıp görmesin diye onu belli bir mesafeden takip etmektedir.

En sonunda Orpheus, bir an için yukarıdaki gökyüzünü görür. Mutluluktan uçarak, başını geriye doğru döndürüp karısına bakar; ama bakar bakmaz da, onu gördüğü anda kaybedeceği gelir aklına. Artık çok geçtir; karısı çaresiz, ölüler diyarına geri dönecektir. ■

Türkiye, Antakya'da bulunan, MS 3. yüzyıldan kalma bir mozaikte Orpheus lir çalıyor. Ozanın çevresini, onun yüce müziğiyle kendinden geçmiş vahşi hayvanlar sarmış.

Ayrıca Bakınız: Hades ve Yeraltı Dünyası 48–49 ▪ Persephone'nin kaçırılması 50–51 ▪ İnanna'nın Yeraltı Dünyasına İnişi 182–87 ▪ Osiris ve Yeraltı Dünyası 276–83

RÜYALARI GETİREN

HERMES'İN İLK GÜNÜ

KISACA

KONU
Kestirilemezlik ve değişim

SOURCES
Odysseia, Homeros, MÖ yak. 8. yüzyıl; *Theogonia*, Hesiodos, MÖ yak. 700; *Homerik Hymnoslar*, Anonim, MÖ yak. 600; *Orphik Hymnoslar*, Anonim, MÖ yak. 250-MS 150.

ORTAM
Yunanistan ve Olympos Dağı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Hermes Tanrı'nın ulağı; Zeus ve Maia'nın oğlu.

Zeus Tanrıların kralı.

Maia Atlas ile Pleione'nin kızı; Hermes'in annesi.

Atlas Bir Titan; Maia'nın babası.

Pleione Bir deniz perisi (nympha); Maia'nın annesi.

Apollo Güneş tanrısı.

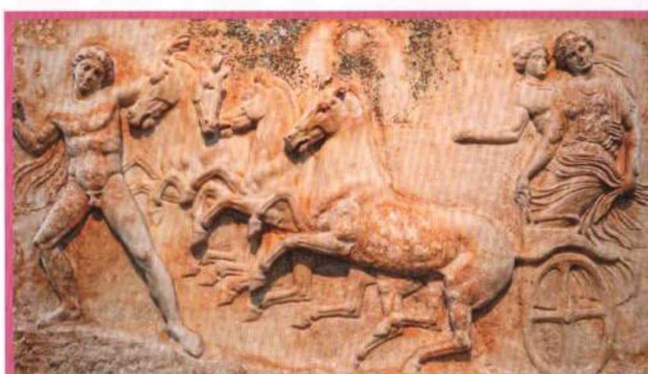
Orion Avcı bir dev.

Genellikle "tanrıların ulağı" olarak tasvir edilen Hermes gerçekten ulaktır; ama daha fazlası da vardır. En bilinen özelliği, kendisinin simgesi olan kanatlı sandaletleriyle oradan oraya göz açıp kapayıncaya kadar uçabilmesidir. Onun uçma yetisi bir taşıyıcı olarak rolü açısından önemlidir. Sembolik olarak ise, çabucak bir yerden bir yere gitmesi, bu tanrının ne kadar hızlı düşündüğünü, zamanın ve uzamın normal sınırlamalarına takılmadığını akla getirmektedir.

Hayata sıçrama

Hermes, Zeus ile Titan Atlas'ın ve deniz perisi Pleione'nin kızı Maia'nın oğludur. Romalıların Merkür dediği Hermes, hayata adım attığı günden itibaren canlı, hareketli ve değişken [mercurial] bir karakter sergileyerek (*Hermes için Homerik Hymnos*'a göre) annesinin karnından doğrudan "zıplayarak" çıkıp beşiğine atlamıştır. Genç tanrı orada fazla kalmamış, doğumunun üzerinden henüz bir saat geçmiş olmasına rağmen, güneş tan-

Tanrı Hermes, sağ elindeki boyalı kırbacıyla, MÖ 410 yılından kalma bu mermer adak kabartmasında, Basileia ve Ekhelos adlı perileri (nympha) taşıyan bir arabayı yönlendiriyor.

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Arakhne ile Minerva 115 ▪ Thor ile Loki'nin Jötunheimr'deki maceraları 146–47 ▪ Örümcek Ananse 286–87

Atlas ile Pleione'nin yedi kızı – burada Elihu Vedder (1885) tarafından resmedilmiş– göklere uçuyor ve Pleiadlar haline geliyor.

Maia ile Pleiadlar

Hermes'in annesi, Zeus'un pek çok gönül macerasından biridir. Hesiodos'un *Theogonia*'sına göre, Titan Atlas ile deniz perisi Pleione'nin kızı Maia, Zeus'un "kutsal yatağı"-na girer, onunla birlikte olur ve ona bir oğul –bir ulak tanrı– verir. Maia'ya gelince, bir kanatlıya dönüştürülerek ödüllendirilir.

Tanrıların Titanlarla savaşından sonra, Atlas gökleri ve yıldızları omuzları üzerinde taşımak zorunda bırakılırken, karısı Pleione büyük avcı Orion'un romantik ilgi alanına girer. Yedi yıl boyunca Orion yalnızca bu deniz perisini değil, yedi kızını da rahat bırakmaz. En sonunda Zeus onların yakarışlarını duyup duruma müdahale ederek, ilk olarak Orion'u, onun adıyla –Orion kuşağı– anılacak olan bir takımyıldıza dönüştürür. Daha sonra da Pleione ve kızlarını –Maia da dahil– birer güvercin haline getirir. Bu güvercinler geceleri, ortaya çıkışı geleneksel olarak yağmurlu havanın habercisi olarak yorumlanan bir yıldız kümesi olan Pleiadları oluşturmak üzere gökyüzüne uçarlar.

nan Apollon'un sığırlarını bulup çalmak için, annesinin sığındığı mağaradan bir hamlede dışarıya fırlamıştır.

Tam mağaradan dışarıya çıktığında, Hermes'in gözüne bir kaplumbağa çarpar. Hayvanı kaptığı gibi içini boşaltarak kabuğunu "bir çalgıya" dönüştürür. Ses vermesi için bir delik bırakarak, kabuğun açıklık yerini bir inek derisiyle kaplar, sonra dünyanın ilk lirini yapmak üzere, bu kabuğa bir uçtan diğerine teller gerer ve araya bir de ahşap, küçük bir köprü ekler. Tellere dokunarak, dünyaya ve yaratılışına dair –Titanlara, Olymposlulara, perilere, erkeklere, kadınlara ve öteki varlıklara dair– epik hikâyeler anlattığı şarkılar söylemeye başlar.

> [Hermes] ayağına onu rüzgârdan daha hızlı kılacak, ölümsüz altın sandaletlerini bağlamıştı.
> ***Odysseia***

Çok yönlü tanrı

Daha bir günlük bile değilken, Hermes dünyanın ilk müzisyeni, şairi ve tarihçisi olup çıkmıştır. Çok yönlü dehası aynı zamanda gelgeçtir de. *Homerik Hymnos*'ta, şarkı söylerken bile, "aklının başka şeylerle meşgul" olduğu ileri sürülür. Apollon'un güneşi batarken, Hermes bu tanrının topraklarına dalar ve onun sığırlarını çalar. Geri geri yürüttüğü için izleri tam aksi istikameti gösteren hayvanları Hermes evine götürür.

Hermes'in sergilediği kurnazlık, Batı Afrika'daki Ananse ya da Norveç destanındaki Loki gibi, diğer mitolojilerde kendini gösteren "düzenbaz" cinlerin de ortak özelliğidir. Dalga geçmeyi sevmesine rağmen, Hermes aynı zamanda birçok ciddi iş yapma kapasitesine de sahiptir. Örneğin, Apollon'un iki ineğini kesip derilerini yüzmek ve kızartmak, sonra da hırsızlığının kefareti olarak, karnı zil çalarak, mis gibi kokan etleri bir platforma bırakmak zorunda kalmak suretiyle ilk kurban ritüelini icat etmiştir.

> Ve Maia Zeus'a şahane Hermes'i, ölümsüz tanrıların habercisini doğurdu.
> ***Theogonia***

Kerykeion, yani Hermes'in sol elinde taşıdığı değneği, dokunduğu kişiyi uyutmakta ve tedavi etmektedir. Kerykeionun etrafına simetrik olarak dolanmış yılanlar, ister biçimlerini değiştirmek suretiyle olsun ister uzlaşma ve değiş tokuş yoluyla, karşıt tarafları dengeleme ve uzlaştırma yetisini temsil etmektedir. Hermes'in ticaret tanrısı da olduğuna inanılır. ▪

ATHENA ZEYTİN AĞACI HEDİYE EDER, POSEİDON İSE DALGA

ATİNA'NIN KURULUŞU

KISACA

KONU
Devletin başlangıcı

KAYNAKLAR
Homerik Hymnos'lar, Anonim, MÖ yak. 600; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 150; *Yunanistan'ın Tasviri*, Pausanias, MS yak. 150 .

ORTAM
Yunanistan ve Atina.

BAŞLICA KARAKTERLER
Athena Bilgelik tanrıçası ve Atina'nın baş tanrısı.

Hephaistos Demirci ve zanaatkârların tanrısı; Erikhthonios'un babası.

Erikhthonius Atina şehrinin kurucusu.

Poseidon Denizlerin tanrısıdır ve Atina'nın başına geçmek için mücadele eder.

Kecrops Atina'nın ilk kralı.

Parthenon ("Bakire Tanrıçanın Tapınağı") MÖ 5. yüzyılda Atina'da, Akropolis'in tepesinde kurulmuştur. Bu tapınak, Athena'ya adanmış daha eski bir tapınağın yerini almıştır.

Atina için *Homerik Hymnos*, "Athena için, şehrin muhafızı için söylüyorum" diye başlar. Başka hiçbir Yunan tanrısı böyle özel bir coğrafi yer ile bu kadar yakından ilişkilendirilmediği gibi, başka hiçbir coğrafi alan da günümüzdeki Yunan kültürü algısını bu denli baskın bir şekilde belirlememiştir. Antik Yunan –edebiyatı, sanatı, demokrasisi– dediğimizde aklımıza büyük oranda antik Atina gelir.

Atina'nın, bilgelik tanrıçası ile ilişkilendirilmesi onun filozof, sanatçı ve oyun yazarlarıyla dolu, kültürel ve entelektüel bir sığınak olarak şöhretini yansıtmaktadır. Bu göz kamaştırıcı miras, ticaret ve endüstri gibi sağlam temeller üzerinde yükselirken, nüfusunun zenginliği, kendine güveni ve teknik becerisi de şehri gelişmiş ve refah kılmak için bir araya gelmiştir.

Çalışma ile keyif

Kuruluş mitlerinden biri, güzellik ile teknoloji arasındaki bu bağlantıyı, Atina'nın oluşum sürecini zanaatkârların tanrısı Hephaistos'la bağlantılandırarak kurar. Çünkü kendisi topal ve çirkin bir tanrı olmasına rağmen, güzeller güzeli Aphrodite ile evlenir.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Cupido ile Psykhe 112–13 ▪ Arakhne ile örümcek 115

Bu birliktelik, sembolik olarak Yunan kültüründe çok yaygın görülen, faydalı olan ile güzel olanın, çalışma ile keyfin evliliğini akla getirir. Her ne kadar diğer Olymposluların evlilikleriyle pek çok ortak nokta taşısa da, onların birlikteliğine aynı zamanda, sık sık görülen ihanetler de damga vurur.

Bir oğul doğuyor

Bir gün gelir, Aphrodite savaş tanrısı Ares için kocasını tümden terk eder. Bu terk edilişin ardından, Hephaistos Athena'ya deli gibi âşık olur, onun peşine düşer ve ona tecavüz etmeye yeltenir.

Athena şiddetle karşı koyar ve Hephaistos tam boşalacağı sırada onu şiddetle iter. Hephaistos'un spermleri Athena'nın kalçasına gelir ve Athena bunları iğrenerek sıyırıp atar. Spermler Yunan toprağına düşer ve orada yeni bir hayat doğar; bazı yeniden anlatımlarda, bu döl Erikhthonios'tur ("topragın kendisinden doğan") ve o da Atina şehrini kuracaktır.

Denizin ve karanın kenarında

Athena, şehrin kuruluş mitlerinin bir diğerinde merkezi bir rol oynar. Erikhthonios Attika sahilinde kendi topluluğunu kurarken, tanrılara ilahi bir koruyucunun çıkıp gelmesi için yalvarır. Hem Athena hem de Poseidon bu rolü oynamaya son derece hevesli olduğundan, her bir tanrının şehrin geleceğine ve halkına sunacağı şeyleri görmek için bir yarışma düzenlenir. Kazanan, demokrasinin doğduğu yere yaraşır bir biçimde, seçimle belirlenecektir.

Yarışmada, Poseidon dünyayı sarsar, ona üç dişli mızrağını batırır ve gürüldeyerek gelen muazzam bir dalga yaratır. Bu gür bir kaynaktır; ama suyu tuzludur. Karşılık olarak, Athena toprağı eşeler ve topraktan, dalları yararlı meyvelerinden geçilmeyen bir zeytin ağacı biter. Bilgelik tanrıçası, şehrin kralı Kekrops tarafından, halkın seçtiği, kazanan taraf olarak ilan edilir. Bununla birlikte, Poseidon'un armağanı da, Atina'nın liman olarak konumunun, onun refahı için, en az verimli tarlaları ile bahçeleri kadar önemli olduğunu temin etmiştir. Poseidon için *Homerik Hymnos*'ta, "Gemiler için yollar yapana güzel gözlerle bakın" denir. Deniz tanrısı, şehrin tapınılan tanrılarından biri olarak kalır ■

> Atinalılar inançlarına diğer insanlardan çok daha bağlıdır.
> ***Yunanistan'ın Tasviri***

Kral Kekrops, en iyi armağanı sunan tanrının şehrin **baş tanrısı** olacağını duyurur.

Poseidon'un armağanı bir **su kaynağıdır**. → Onun su kaynağı **tuzludur** ve **içilemez**.

Athena'nın armağanı bir **zeytin** ağacıdır. → Onun ağacı insanlara **gıda**, **yağ ve odun** sağlar.

Athena kazanır.

Kral Kekrops şehre Atina adını verir.

Athena ile Poseidon arasındaki yarışma, MÖ yak. 540 yılından kalma bir amphorada resmedilmiştir. İki tanrı figürü arasında, sanatçının imzası yerine *Amasis mepoiesen* ("Beni Amasis yaptı") yazısı yer almaktadır.

İSTEYEN HERKESE ŞAŞMAZ ÖGÜTLER VERECEĞİM

APOLLON İLE DELPHİ KÂHİNİ

KISACA

KONU
Esin, şiir ve bilgelik

KAYNAKLAR
Homerik Hymnoslar, Anonim, MÖ yak. 600; *Periegesis tes Hellados*, Pausanias, MS, yak. 150.

ORTAM
Delphi, Orta Yunanistan'daki Parnassos Dağının etekleri.

BAŞLICA KARAKTERLER
Apollon Güneş ve sanat tanrısı; aynı zamanda bilgelikle de ilişkilendirilir.

Pythia Apollon'un Delphi'deki baş kâhini.

Hera Zeus'un karısı.

Zeus Olympos tanrılarının kralı; Apollon'un babası.

Leto Apollon ile Artemis'in annesi.

Artemis Apollon'un kız kardeşi.

Asklepios Apollon'un oğlu.

Yunanistan'ın merkezinde, Parnassos Dağının eteklerinde yer alan, Delphi'deki Apollon Tapınağı, antik dünyanın en önemli kâhinlerinin mekânı olmuştur. Tanrı Apollon'un, kehanetlerini tapınağın baş kâhini Pythia yoluyla bildirdiğine inanılmaktadır.

Tapınağın yükselişi

Apollon'un Delphi ile ilişkisi o daha dört yaşındayken başlar. Bir yunus kılığına giren Apollon, Ege Denizinde bir adalar topluluğu olan Kykladların merkezindeki Delos Adasındaki doğum yerinden ayrılarak, dünyanın derinliklerinde, Delphi yakınlarındaki, dünyanın omphalosu, yani "göbek deliği" olduğu düşünülen yerin altında yaşayan kocaman ve acımasız bir ejderha olan korkunç Python'u bulup öldürmeye gider. Zeus'un karısı

Pythia, Camillo Miola'nın *Kâhin* (1880) adlı tablosunda, bir üçayak üzerine oturmuş, Apollon'dan mesaj alırken resmedilmiştir. Ön taraftaki figürler, törenin bir parçası olarak defne yaprakları sallamaktadır.

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Olympos Dağı 34–35 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Apollon ile Daphne 60–61 ▪ Cumae Sibylla'sı 110–11

Delphi'deki Apollon Tapınağı MÖ 4. yüzyıldan kalmadır. Pausanias'a göre, burada yer alan daha önceki tapınak, defne yapraklarından, balmumundan ya da bronzdan yapılmıştır.

öfkeli Hera, Zeus'tan hamile kalan Apollon'un annesi tanrıça Leto'yu avlaması için bu canavarı göndermiştir.

Her ne kadar Leto kaçmış ve Delos'ta Apollon ile ikiz kız kardeşi Artemis'i doğurmuş olsa da, Apollon annesini yok etmeye yönelik bu teşebbüsün intikamını almak ister. Bunun üzerine, demirci tanrı Hephaistos'un kendisi için yaptığı yay ve oklarla Python'u öldürür. Sonra bu yaratığı, yeryüzünün coğrafi merkezi kabul edilen *omphalos* taşının altına gömen Apollon, bu taşın üzerine, göklerin yeryüzüne karşı zaferini simgelemek üzere tapınağını inşa eder.

Neşe ve bilgelik

MÖ 5. yüzyılda, Apollon Yunan panteonunda güneş tanrısı Helios'un yerine geçer. *Apollon için Homerik Hymnos*'ta, "onun ışıltısının muhteşem" olduğundan bahsedilir övgüyle. Aynı zamanda bu tanrının "insanların neşe kaynağı" olmak için doğduğu ve "insanlara Zeus'un eksilmez iradesini bildireceği" de söylenir. Tüm bunlar, Apollon'un şiir ve müzik tanrısı olduğunun, bilgelikle ilişkilendirildiğinin göstergeleridir. Tıbbın icadı da Apollon'a atfedilir; ancak o tıbbı görevlerinden çoğunu, oğullarından biri olan Asklepios'a devretmiştir. Apollon aynı zamanda, Yunan şiirine bir hayli konu olan kırsal güzellikle özdeşleştirilen çobanların da koruyucusudur. Doğanın ve çobanlar ile sürülerin koruyucu tanrısı olan ve flüt çalan Pan, Apollon'u bir müzikal düelloya davet eder. Altın bir lir (tanrının sık sık beraber resmedildiği atribülerinden biridir bu) çalan Apollon dinleyenleri mest eder ve tartışmasız bir zafer kazanır.

> Çocuk ışığa
> doğru zıpladı
> ve bütün tanrıçalar
> bir çığlık kopardı.
> ***Apollon için Homerik Hymnos***

Apollon bilgeliğini Delphi Kâhini aracılığıyla iletirdi. Yunanistan'ın dört bir yanından insanlar, özellikle de savaş gibi ulusal kriz dönemlerinde, gelecek hakkında bilgi almak üzere Delphi'ye koşardı; böylesi zamanlarda Apollon'un sözlerini iletmek için birden çok Pythia görev alırdı. İnsanlar kestikleri kurbanları Apollon'a sunar ve etrafa yanardağ gibi buğular yayan bir kazanın başına oturmuş Pythia'nın ağzından çıkacak sözleri sabırla beklerdi. Çok şey söyleyen Pythia'nın sözleri ise sıklıkla tutarsızdı. Tapınak görevlileri, Apollon'un değerli bilgelik sözlerini yorumlar ve sonra dizeler halinde kaydederdi. ■

BİRİ ÂŞIK; ÖBÜRÜ AŞK DEYİNCE KAÇIYOR

APOLLON İLE DAPHNE

KISACA

KONU
Arzu ve dönüşüm

KAYNAKLAR
Yunanistan'ın Tasviri, Pausanias, MS yak. 150; *Metamorphoses* [*Dönüşümler*], Ovidius, MS 8 .

ORTAM
Tesalya ya da Peloponnesos, Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Apollon Güneş ve sanat tanrısı; aynı zamanda bilgelikle de ilişkilendirilir.

Eros Genç, arzu tanrısı ve aynı zamanda tam bir baş belası.

Daphne Bekârete adanmış güzel peri; Peneus'un kızı.

Peneus Nehir tanrısı; Daphne'nin babası.

Apollon tanrıların en büyükleri arasında yer alır. Saygınlığından sual olunmaz ve kişiliği güneşin bütün görkemiyle parlamaktadır. Eros ise tam aksine, bütün onur kırıcı davranışları ve miskinliği bir yana, cinsel arzunun kişileşmiş halidir. Bedeni gelişmiş, aklı çocuk kalmış bir tanrı olan Eros canı ne isterse onu yapmakta, durduk yere sorun çıkarmaktadır.

Apollon okçu tanrıdır ve mahir bir okçudur. Gümüş yayı bir silah olduğu kadar bir güç simgesidir de. Eros'un da oku ve yayı vardır; ama o bunları kadınların kalbini fethetmek için kullanmaktadır. Sivri, altın uçlu kısa okları, vurulan kişiyi ilk kimi görürse anında ona âşık etmektedir. Eros'un ikinci bir ok takımı daha vardır; onların ucu kördür, kurşun kaplıdır ve saplandığı kişinin duygularını öldürmektedir. Bu silahlar Eros'u güç delisi yapmıştır.

Araları açık tanrılar

Eros'un kasılarak yürüdüğünü gören Apollon, ona küçümseyen bir bakış atar. Sadağındaki bin okla öldürdüğü dev Python karşısındaki görkemli zaferini daha yeni kazanmıştır ve Apollon, bu eline silah almış çocuğun caka satarak yürüdüğünü görünce gülümser. Böylesi arsız bir oğlanın ok ve yay taşımaya uygun olmadığına inanmaktadır ve bunu genç Eros'un kendisine de söyler.

Zaten her an öfkelenmeye hazır olan oğlan bunun hesabını soracağını söyler; kendisini böyle hor gördüğü için güneş tanrısı kendisinden özür dileyecektir. Altın uçlu oklarının ateşlediği tutkular, bireylerin en güçlüsü üzerinde bile etkili olmaktadır. Çok geçmeden öğreneceği üzere, Apollon da bundan azade değildir.

Eros intikamını alıyor

Okuduğunuz anlatıya bağlı olarak, iki tanrı arasındaki dalaşma ya Orta Yunanistan'daki Tesalya Ovasında yer alan Peneus Nehrinin ya da Güney Yunanistan'daki Pelepon-

> Sen kimden kaçtığını bilmiyorsun, akılsız peri.
> ***Dönüşümler***

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Apollon ile Delphi Kâhini 58–59 ▪ Venüs ile Adonis 88–89 ▪ Cupido ile Psykhe 112–13

nesos'ta yer alan Ladon Nehrinin kıyısında yaşanmaktadır.

Eros, nehirtanrısının –Ovidius'un Peneus dediği– güzel kızı, bakire bir Nereid (nehir perisi) olan Daphne'yi babasının ırmaklarından birinin kıyısında bulur. Eros nişan alır ve kızı kurşun uçlu okuyla vurur. Sonra şöyle bir etrafında dönüp başka bir ok, bu kez altın uçlu bir ok alır ve Apollon'u vurur. Ok bedenine değer değmez, Apollon'un gözü bir an için Daphne'ye takılır ve anında baştan aşağıya büyük bir arzuyla dolar.

Ne var ki Daphne Eros'un kurşun uçlu okuyla vurulmuştur. Ne kadar güzel olursa olsun, Apollon'u görünce ondan uzaklaşır. Erkek ona ebedi aşk yeminleriyle yaklaşırken, o sırtını dönüp kaçmaya başlar. Apollon kızın peşine takılır. Kız koşarak kaçarken bir yandan da çığlık çığlığa babasından yardım istemektedir. Tam Apollon Daphne'yi yakalayıp kollarına alacağı sırada, Peneus kızının yardım çağrılarına yanıt verir ve onu hemen bir defne ağacına dönüştürür.

Arzunun ateşiyle hâlâ yanmakta olan Apollon, Daphne gelini olamasa bile defne ağacının kendisine ait olacağını ilan eder. Bundan sonra, defne yaprakları daima onun saçını, lirini ve sadağını süsleyecektir. Defne çelenkleri muzaffer komutanları onurlandırmak için kullanılacak ve Apollon'un ölümsüzlüğü ve ışıl ışıl parlayan saçları gibi, defne yaprakları da asla solmayacaktır. Defne ağacı ise sanki başıyla bunu onaylıyormuşçasına dallarını eğmiştir. ▪

İtalyan sanatçı Giovanni Battista Tiepolo'nun 18. yüzyıl ortalarında yaptığı bu tabloda, Daphne Apollon'dan uzak duruyor. Eros saklanmış ve peri bir defne ağacına dönüşürken, Peneus olup biteni seyrediyor.

Eros

Genellikle, Yunan mitolojisinde görece önemsiz bir karakter olan Eros, aşk tanrıçası Aphrodite'nin oğludur. Eros da aşkı temsil eder; ama o özellikle "erotik" aşkın, cinsel arzunun kişileşmiş halidir. Sıklıkla ufak tefek, yaramaz bir oğlan çocuğu olarak resmedilen Eros, Apollon'un ona takıldığı zamanlardaki gibi, son derece alıngan ve kırılgan bir tanrıdır. Eros aynı zamanda haylaz, düşüncesiz, kaprisli, hatta sapkın bile olabilmektedir; Apollon'dan aldığı intikam, Daphne için sonuçları bakımından son derece acımasızdır. Eros bazen, ayrım yapmadığını göstermek için gözü bağlı olarak resmedilir. Öte yandan şehvet tipik olarak, pek mantık ya da akıl tanımaz.

Eros belki de günümüzde daha çok, Romalıların ona verdiği isimle, Cupido olarak tanınmaktadır. Bu tanrının tasvirleri, Yunan geleneğindeki ufak tefek, genç çocuktan, Klasik Batı sanatından ya da modern Sevgililer Günü kartlarından aşina olduğumuz tombul, nur topu gibi oğlan çocuğuna evrilmiştir.

HAYAT İLE ÖLÜM, BIÇAK SIRTINDA DENGEDEDİR

TROİA SAVAŞI

KISACA

KONU
Destansı savaş

KAYNAKLAR
İlyada ve Odysseia, Homeros, MÖ 8. yüzyıl

ORTAM
MÖ yak. 12. yüzyılda, Troia şehri, Küçük Asya (Türkiye'nin batısı) ve Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Aphrodite Uranos'un kızı; aşk tanrıçası.

Paris Troia prensi.

Helene Sparta kraliçesi.

Menelaos Sparta kralı.

Agamemnon Miken kralı.

Akhilleus Yarı-tanrı; en büyük Yunan savaşçısı.

Patroklos Akhilleus'un yoldaşı.

Hektor Paris'in kardeşi.

Odysseus İthaka kralı.

Troia Savaşı en görkemli antik Yunan şiirlerinden bazılarına, özellikle de Homeros'un *İlyada ve Odysseia*'sına esin kaynağı olmuştur. Her ne kadar hikâyenin mitsel yanları bulunsa da, MÖ 12. yüzyılda gerçekleşen, Mikenler ile Hititler arasındaki bir çatışmaya dayanıyor olma ihtimali yüksektir.

Savaşa yol açan olaylar zinciri, tanrıça Aphrodite'nin bir Troia prensi olan Paris'e dünyanın en güzel kadını Helene'nin aşkını sunmasıyla başlar. Helene o sırada zaten, Sparta Kralı Menelaos ile evlidir; ancak Paris bunu bir engel olarak görmez ve kadını kaçırır. Bu olay üzerine Menelaos deliye döner. Kardeşi Miken kralı Agamemnon'u, Troia'ya karşı bir Yunan ittifakına önderlik etmesi ve karısını geri getirmeleri konusunda ikna eder. Yunan ordusunda, deniz perisi Thetis'in yarı-tanrı savaşçı oğlu Akhilleus ile İthaka'nın kurnaz kralı Odysseus da bulunmaktadır. Yunanlar denizi geçip Troia'ya önlerine kadar gelirler, ancak şehrin surlarını aşamazlar.

Memleketten uzak dokuz yıllık kuşatmanın ardından, Yunan ittifakında çatlaklar belirmeye başlar. Askerler isyan etme noktasına gelmiştir ve bir salgın hastalık ortalığı kırıp geçirmektedir.

Agamemnon'un, onun köle kadın-

Helene Paris tarafından kaçırılıp bir gemiyle götürülür. Ne var ki, Paris'in güzelliğine vurulup gönüllü olarak kaçmış da olabilir. Bu su mermerinden kabartma, MÖ 2. yüzyıldan kalma bir Etrüsk vazosunun üzerinde yer almaktadır.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Aineias, Roma'nın kurucusu 96–101 ▪ Cooley sığır saldırısı 166–67

İçi Yunan savaşçılarla dolu dev tahta at, Giovanni Battista Tiepolo'nun (yak. 1760) *Troia Atının Troia'ya Çekilmesi* adlı tablosunda, şehrin surları içine taşınıyor.

larından birini alması üzerine Akhilleus savaşmayı reddeder. Büyük savaşçının yokluğuna rağmen, Yunanlar hücuma geçer ve Troialılarla bir meydan savaşına girişirler. Aphrodite müdahale edip onu kurtarmasa, Menelaos az kalsın Paris'i öldürecektir.

Şehir surlarına saldırı

Troialılar toparlanmış ve Yunanları geri püskürtmüştür. Akhilleus savaşmayı reddetmiştir; ancak yakın arkadaşı Patroklos'un onun zırhını kuşanmasına izin verir. Patroklos bir Yunan karşı-saldırısına esin kaynağı olur ve Yunanlar Troialıları şehrin surlarının gerisine kadar çekilmek zorunda bırakır. Bu arada Patroklos, Troia'nın en büyük savaşçısı Hektor tarafından öldürülür ve zırhı üzerinden çıkarılıp alınır.

Perişan olan Akhilleus, çok sevdiği Patroklos için devasa bir cenaze ateşi yaktırır; ölünün onuruna oyunlar tertip edilir. Ardından Akhilleus, intikam arzusuyla bu büyük savaşa dahil olur. Teke tek dövüşte Hektor'u öldürür ve cesedini ailesine vermeyi reddeder; aksine, Hektor'un cansız bedenini arabasının arkasına bağlar ve yerlerde sürüyerek Troia surları çevresinde tur atar. Çok geçmeden, Paris'in bir okla topuğundan vuracağı Akhilleus da ölümcül bir yara alacaktır. Bu yarı-tanrının tek ölümlü noktası topuğudur.

Onuncu yılda zafer savaşarak değil, Odysseus'un bir hilesiyle kazanılır. Odysseus'un isteği üzerine Yunanlar içi boş, dev bir tahta at yaparlar ve bu atı, içine gizlice Yunan askerlerini yerleştirdikten sonra, Troia kapılarının dışına bırakırlar. Diğer Yunan savaşçılar gemilerine binip denize açılınca, Troialılar hepsinin gittiğini düşünür. Savaşın bittiğine inanan Troialılar, atı surların içine çekerler. Şehrin sakinleri başlarına gelecek felaketten habersiz uyurken, tahta atın içindeki Yunanlar dışarıya süzülüp Troia'nın muhafızlarını öldürürler. Aynı askerler, gecenin karanlığından yararlanıp gizlice Troia'ya dönen Yunan ordusuna da şehrin kapılarını açarlar.

Korkunç bir katliam gerçekleşir ve Troia yerle bir edilip yakılır. Menelaos Helene'yi geri alır; ne var ki her iki taraf da en meşhur savaşçılarını ve halkının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Ayrıca Yunanlar, Troia'nın yağmalanması sırasında tapınakların ahlaksızca tahrip edilmesi yüzünden tanrıların gözünden düşmüştür. ▪

Akhilleus

Savaşçı Akhilleus, deniz perisi Thetis ile Pithia Kralı Peleus'un oğludur. Doğduğu zaman annesi onu ölümsüz yapmak istemiş ve bu yüzden çocuğu, yeryüzü ile Hades arasında akan Styks Nehrine daldırmıştır. Çocuğu sol topuğundan tutup suya batırdığından, burası Akhilleus'un bedenindeki tek ölümlü yer olarak kalmıştır. Akhilleus büyüyünce, bilge kentaur Kheiron tarafından bir savaşçı olarak yetiştirilir. Troia Savaşı başlayınca, Kheiron Akhilleus'a görkemli bir zırh verir. Bu arada Thetis, oğlu bu savaşa katılmadan önce duruma müdahale eder. Kalkhas, Akhilleus'un Yunanların Troia'yı almasına yardımcı olacağı kehanetinde bulunmuştur ve oğlunun hayatından endişe eden Thetis, Akhilleus'u bir kız kılığına sokup Skyros kralının sarayına gönderir. Ancak kısa bir süre sonra Odysseus oğlanı bulur ve gerçek kimliğini açık eder. Kralın kızıyla evlendikten sonra, Akhilleus Odysseus'un ordusuna önderlik etmek üzere Skyros'tan ayrılır.

BENİM BABAMI ÖLDÜRENLER, İŞTE BU TİRANLAR

ORESTES, AGAMEMNON'UN İNTİKAMINI ALIYOR

KISACA

KONU
İntikama karşı adalet

KAYNAKLAR
Odysseia, Homeros, MÖ 8. yüzyıl. *Orestes*, Euripides, MÖ 408; *Electra*, Sophokles, MÖ yak. 400.

ORTAM
Agamemnon'un sarayı, Miken, Argos, Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Agamemnon Argos'un öldürülen kralı.

İphigeneia Agamemnon'un kurban edilen kızı.

Klytaimestra Agamemnon'un karısı.

Aigisthos Klytaimestra'nın âşığı; Agamemnon'un yerine geçip kral oluyor.

Orestes Agamemnon'un oğlu; Aigisthos'u öldürüyor.

Elektra Agamemnon'un kızı.

Argos Kralı Agamemnon, destansı Troia Savaşı süresince Yunan güçlerinin komutanıdır. Ailesi hakkında anlatılan hikâye ise kan ve ihanetle örülmüştür. Babası Atreus ile amcası Thyestes arasındaki acımasız kan davası zaten beraberinde zina, çifte cinayet ve Küçük Asya'daki Troia Savaşı'nın başlangıcından itibaren bitmeyen bir düşmanlık getirmiştir. Bu lanetli geçmiş sonraki kuşakları da etkileyecektir.

İphigeneia'nın kurban edilmesi

Agamemnon'un bin gemiden oluşan filosuyla birlikte çıkacağı Troia seferi, kutsal geyiklerinden birinin öldürülmesine içerleyen tanrıça Artemis'in gönderdiği ters rüzgârlar yüzünden haftalarca gecikmiştir. Bu rüzgârları dindirmek için, kral gönülsüzce de olsa bir kâhinin sözlerine itimat ederek, kendi masum kızı İghigeneia'yı ona bir eş bulduğu yalanıyla kandırarak denizin kıyısına getirip kurban eder. Karısı Klytaimestra, kralın bu yaptığını hiçbir zaman unutup bağışlamayacaktır.

> Bu adam, Agamemnon, benim kocam, bu sağ elin marifetiyle öldü.
> ***Orestes***

Kral öldürülüyor

Agamemnon'un savaştan ötürü uzakta olduğu süre zarfında, kraliçe, Agamemnon'un ilk kuzeni Aigisthos'u yatağına alır. Kralın babası Aigisthos'un kardeşlerini öldürdüğü günden beri ikisi can düşmanıdır. Agamemnon'un yatağına girmekle kalmayan Aigisthos, kısa sürede tahtına da oturur: O ve Klytaimestra, zina temelli birlikteliklerini açıkça sergileyerek, kral ve kraliçe olarak Argos'u yönetmeye başlar.

On uzun yıldan sonra zaferle ülkesine dönen Agamemnon böyle bir durumla karşı karşıyadır. Artık bir evi bile bulunmayan Agamemnon, kendisinin olanı almak için savaş vermek zorundadır. Ne var ki karısı ve âşığı tarafından öldürülecek ve böylece bu savaş çabucak kaybedilecektir. Hikâyenin farklı versiyonları vardır: Bazılarında kral, savaştan dönüşünü kutlamak üzere

Ayrıca Bakınız: Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Atina'nın kuruluşu 56–57 ▪ Odysseus'un maceraları 66–71

Orestes, Bemardino Mei (1655) tarafından yapılan bu resimde, babasının ölümünün öcünü almak için annesini öldürüyor. Yine Orestes tarafından öldürülen âşığı Aigisthos da hemen Klytaimestra'nın yanında yatıyor.

düzenlenen yemekte, diğerlerinde ise banyoda çıplak ve çaresiz bir haldeyken katledilmektedir.

Suç ve ceza

Farklı anlatımlarda ayrıca, Agamemnon'un öldürülmesinin altında yatan başka olası nedenlerden de bahsedilir. Bazıları suçu doğrudan, Agamemnon'un çok eskiden beri düşmanı olan Aigisthos'a atar; kralın babasının işlediği cinayetlerden ötürü intikam almak için öldürmüştür kralı. Diğerlerine göre ise, korkusuz ve cesur bir kadın olarak gösterilen Klytaimestra'dır Agamemnon'un katili ve kocasını, kurban edilen kızının öcünü almak için öldürmüştür. Diğer anlatımlarda ise, Klytaimestra'nın gem vurulamaz şehvetinden ve tutkularından bahsedilir.

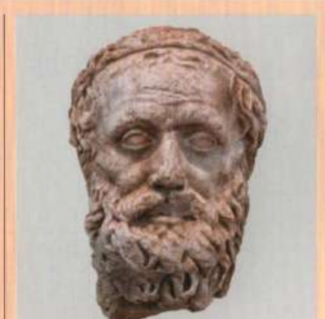
Agamemnon'un çocukları, oğlu Orestes ile kızı Elektra, babaları öldürüldüğünde evden uzaktadır. İki kardeş, babalarının yerine hüküm süren anneleri ile Aigisthos'u bulmak üzere Argos'a geri döner. Orestes, babasının intikamını almayı bir oğul olarak görev bellemiştir ve bu yüzden, kız kardeşinin yardımı ve teşvikiyle, kılık değiştirerek saraya sızar ve orada Aigisthos'u öldürür.

İntikamın doğası gereği, bu suçtaki rolü nedeniyle Klytaimestra'nın da bir bedel ödemesi gerekmektedir. Orestes onu da katleder; ne var ki anne katili olduğu için lanetlenecektir: Acımasız öç perileri Erinysler, hayatı boyunca peşini bırakmayarak suçunun cezasını ona hatırlatırlar. Elektra, Orestes'in arkadaşı ve suç ortağı Pylades'le evlenerek bu lanetten kurtulmuştur. ▪

Aiskhylos

Tragedyanın babası olarak tanınan Aiskhylos, Euripides ve Sophokles'le birlikte, eserleri günümüze kadar gelen ve hâlâ oynanan nadir, erken dönem Yunan oyun yazarlarındandır. MÖ yak. 525 yılında, Atina'nın kuzeybatısında küçük bir kasaba olan Eleusis'te doğmuş ve iki Pers istilasına karşı savaşmıştır. Savaş olmadığı zamanlarda Aiskhylos, Atina'da her yıl Dionysos adına düzenlenen şenliklerde yapılan yarışmalara katılmıştır. Aiskhylos, tiyatro tanrısı Dionysos'un uykudayken kendisini bizzat ziyaret ettiğini ve bu sanatı ileriye götürme konusunda ikna ettiğini öne sürmüştür.

Aiskhylos üretken bir oyun yazarı olarak tanınır; ancak yalnızca yedi oyunu günümüze kadar gelmiştir ve bu oyunların hepsinin şenliklerde ödül kazandığına inanılır. Orestes üçlemesi –*Agamemnon*, *Adak Sunucular* ve *Eumenidler*– en bilinen oyunlarıdır. Aiskhylos'un, *Zincire Vurulmuş Prometheus*'un da yazarı olduğu iddia edilmiştir; ancak bunun doğru olmadığı görüşü ağırlıktadır.

ANLAT

BANA, EY MUSA, KAHRAMANIN HİKÂYESİNİ ANLAT

ODYSSEUS'UN MACERALARI

KISACA

KONU
Kahramanca seyahatler

KAYNAKLAR
Odysseia, Homeros, MÖ 8. yüzyıl.

ORTAM
Troia Savaşı, MÖ 13-12. yüzyıl; Ege Denizi; Küçük Asya (Türkiye'nin batısı); Güney Yunanistan'da Peloponnesos yarımadası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Odysseus Kurnaz bir savaşçı.

Poseidon Deniz tanrısı.

Telemakhos Odysseus'un oğlu.

Penelope Odysseus'un sadık karısı.

Kalypso Nympha [peri].

Alkinoos Phaiakların kralı; Nausikaa'nın babası.

Polyphemus Tek gözlü dev ya da Kyklop [Tepegöz].

Kirke Büyücü kadın.

> Yeryüzünde var olan bütün yaratıklar içinde insandan daha zayıf ve değersiz olanı yoktur.
> ***Odysseia***

Homeros'un ilk destanında anlatıldığı üzere, Troia'da savaşan birkaç Yunan kahramandan biri olan Odysseus kurnazlığı ve becerikliliğiyle öne çıkmaktadır. Homeros'un ikinci büyük destanı olan *Odysseia*'nın kahramanı haline gelince, Odysseus'un bu nitelikleri sonuna kadar sınanacaktır. Her iki eserde de konu edilen çığır açıcı olayların, bu eserlerin yazıya dökülmesinden yüzlerce yıl önce ortaya çıkmış, uzun bir sözlü geleneğin parçası olduğu ve sonra da Homeros'a, bu efsanevi yazara atfedildiği düşünülmektedir.

Odysseus'un Küçük Asya'dan çıkıp İonia adalarından İthaka'daki krallığına dönüş yolculuğu, deniz yoluyla en çok bir hafta sürmüş olmalı. Rüzgâr ne kadar kuvvetli ya da zayıf olursa olsun, bir antik Yunan kalyonu her iki yandaki 25 kürek sayesinde iyi yol alabiliyordu. Fakat, Odysseus'un yolculuğu, deniz tanrısı Poseidon'un onun önüne çıkardığı engellerin ve yarattığı tehlikelerin bir sonucu olarak yaklaşık on yıl sürmüştür. Odysseus'un karşısına dikilen güçlerin bir göstergesi olarak, Homeros kahramanın adının "husumetin kurbanı" anlamına geldiğini yazar.

Zamana atılan ilmekler

Odysseia bir gecikme dramıdır; ileriye doğru atılan her bir adımı hemen bir geri adım takip eder. Aslında Odysseus'un yolculuğunun yarısından fazlasını kapsayan hikâyenin başlangıcında, eylem adına neredeyse hiçbir şey yoktur. Baştan çıkarıcı bir peri olan Kalypso, adasında (muhtemelen Malta açıklarındaki Gozo Adası) Odysseus'u tutsak eder. Tutsağı olan bu kahramanla ateşli bir aşk yaşayan Kalypso, vakit buldukça da, altın bir mekik kullandığı dokuma tezgâhında çalışmaktadır.

Kalypso'nun dokumaları, ironik bir biçimde, Odysseus'un karısı Penelope'nin İthaka'daki evinde bulunan, dillere destan el işlerini akla getirmektedir.

Felemenk sanatçı Hendrick van Balen'in bir tablosunda, Kalypso adasında büyüleyici ne varsa sergileyerek, Odysseus'un ayrılmasını engelliyor.

Penelope de tezgâhıyla aşırı meşguldür. Adada birçok kişi Odysseus'un dönüşünden umudu kesmiş ve oğlu Telemakhos'un araştırmaları sonuçsuz kalmış olsa da, Penelope kocasının hatırasına bağlı kalmıştır. Dokumasını bitirir bitirmez kiminle evleneceğine karar vereceği vaadinde bulunarak, hevesli ve giderek daha da ısrarcı olan çok sayıdaki talibini bekletmektedir. Bu arada her gece, bir önceki gün attığı ilmekleri sökmek için saatler harcamaktadır. Kalypso gibi Penelope de bir geciktirme çabası içindedir; ama onun oyalama taktikleri, kurnazlıkta kocasından aşağı kalmadığını göstermektedir.

Çifte standart

Bir eylem adamı olarak Odysseus'a hayran olan savaş tanrıçası Athena, babası Zeus'la birlikte ondan yana tavır almaya karar verir. Kalypso, Odysseus'u serbest bırakmaya ve adasından ayrılıp yurduna dönmesi için bir gemi yapmaya mecbur bırakılır. Bu durumu öğrenen Poseidon, ona engel olmak için bir fırtına çıkarır.

Gemisi batan ve tek başına Phaiak (muhtemelen Korfu) sahiline çıkan

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Atina'nın kuruluşu 56–57

Odysseus, ülkenin kralı Alkinoos'un kızı Nausikaa tarafından bulunur. Nausikaa'nın güzelliğine vurulan Odysseus, ondan yardım istemek üzere kralın sarayına gider. Odysseus ve adamları, Kral Alkinoos'un malikânesinde ağırlanırken, kahramanımız, krala o tarihe kadar başlarından geçen etkileyici olayları anlatır.

Tatlı sarhoşluk

Odysseus hikâyesine, Lotusyiyenlerin ülkesinde kaldıkları sırada başlarından geçenleri anlatarak başlar: Oraya, adamlarının Troia'dan sonra ilk durakları olan İsmaros'u yağmalamasının ardından gitmişlerdir. Lotusyiyenler daimi olarak, kendilerinden geçmiş bir halde yaşamaktadırlar. Yedikleri lotus çiçekleri, karınlarını doyurmanın yanı sıra onları sakinleştirip mutlu etmektedir. Gemi tayfası baş döndürücü çiçeklerin müptelası olunca, Odysseus hemen kendini toparlayıp kafasını çalıştırmış ve tehlikenin farkına varmıştır. Bunun üzerine adamlarını tutup zorla gemiye bindirmiş ve mürettebata yelkenleri açma emri vermiştir.

Kykloplar ve deniz tanrısı

Denizde geçen onca günün açlığı ve yorgunluğuyla, Odysseus ile adamları başka bir sahile ulaşırlar. Yiyecek bir şeyler bulmak için kıyıya çıkan tayfa, içi tıka basa yiyecek, şarap ve her türlü malzemeyle dolu bir mağara bulunca sevinçten deliye döner. Mağaranın sahibi gelip de keyiflerini yarıda kesene kadar her şeyin tadına bakarlar.

Odysseia 14 Kitaptan oluşmaktadır

I–IV
Telemakhos'un, baba evine
sahip çıkma mücadelesi

V–VIII
Kalypso'nun tutsaklığından
kurtulan Odysseus'un eve dönüş mücadelesi

IX–XII
Memleketi İthaka'ya dönüş
yolculuğunda Odysseus'un yoluna çıkan engeller

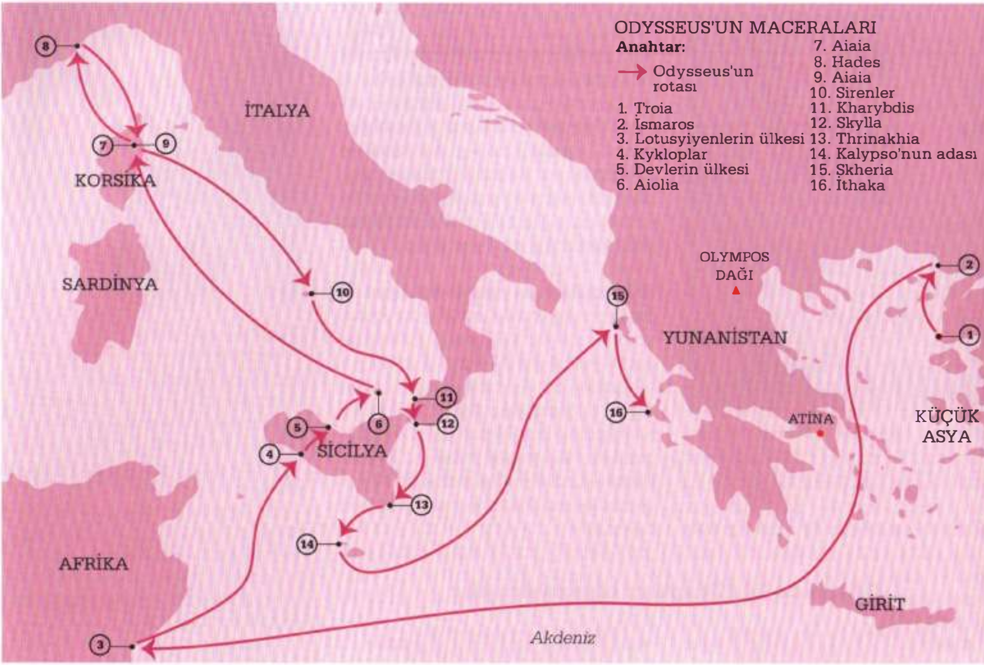
XII–XIV
Odysseus'un evine geri
dönmesi, oğluna kavuşması ve evini geri alması

Homeros kimdir?

Hem *İlyada* hem *Odysseia* eserlerinin yazarı unvanına sahip bu şair, neredeyse kesin olarak mitsel bir şahsiyettir. Antik gelenek onu lirini tıngırdatan, kör ve sakallı bir ozan olarak tarif eder. Anlatılanlara göre Homeros, Küçük Asya kıyılarındaki İonia'dan gelmiştir. Böyle bir kişinin yaşayıp yaşamadığı ve *İlyada* ile *Odysseia*'yı tek bir ozanın yazıp yapmadığı konuları hâlâ bir muammadır.

Aksine, "Homeros" sanki bu iki büyük eserin mevcudiyetini açıklamak için bu eserler oluştuktan sonra ortaya atılmış kurmaca bir karakter gibidir. Bu eserler muhtemelen, MÖ 12. yüzyıl gibi çok eskiye dayanan "sözlü geleneğin" sayısız isimsiz ozanın anlattığı hikâyelerin toparlanmasıyla oluşmuştur. Bu tür anlatıcılar, anlatının çok uzun sözlerini ezberleyebiliyor ve akıcı bir biçimde yeni doğaçlama hikâyeler uydurabiliyorlardı. Genelde, *İlyada* ile *Odysseia*'da çok güçlü bir biçimde kendini gösteren, kalıp ifadeler ve eser içinde pek çok kez tekrarlanan benzetmeler kullanıyorlardı. Her iki eserin de MÖ 8. yüzyılda "yazıya dökülmesi", orijinal bir eser yaratmayı değil de, büyük bir ihtimalle, anlatıyı son haliyle kayıt altına almayı amaçlamıştı.

Bu mağaranın sahibi, korkunç Kykloplardan biridir: Dev koyunlardan oluşan bir sürüye çobanlık eden, tek gözlü Polyphemos adlı bir canavardır. Bu Polyphemos, deniz tanrısı Poseidon'un oğludur.

Polyphemos'un yaralanması

Kyklop, Odysseus ve adamlarının mağaranın içinde olduğunu fark edince öfkeden kudurur. Mağaranın ağzını koca bir kaya parçasıyla sıkıca kapatarak adamları içeri hapseder. Sonra adamlardan ikisini kaptığı gibi ağzına atıp yer. Dehşete kapılmış Odysseus ve adamları kaçmanın bir yolunu arar. Dev çoban sarhoş olup sızıncaya kadar beklerler, sonra ateşte koca bir kazığı ısıtırlar ve ardından bu kazığı olanca güçleriyle devin tek gözüne batırıp onu kör ederler.

Korkutucu bir öfkeyle oraya buraya saldıran Polyphemos onları yakalamayı başaramaz. Onlar ise ertesi sabah, çoban Polyphemos sürüsünü kurtarmak için kayayı kaldırınca, sımsıkı tutundukları dev koyunların

> Her gün
> yurdumu göreceğim
> günün hayaliyle yaşıyorum.
> ***Odysseia***

karınlarına saklanırlar ve böylece kaçmayı başarırlar. Dev, her bir hayvanı çıkarken yoklamış; ama altlarına bakmayı akıl edememiştir. Odysseus ve adamları gemilerine binip açılırlar. Güvenli bir yere ulaştıklarında, Odysseus Kyklop'a seslenerek onunla alay eder. Polyphemos sesleri duyar ve eline geçen kayaları Odysseus'a fırlatır; ama onlar çoktan uzaklaşmıştır.

Bu arada, Polyphemos'u yaralayan Odysseus ve adamları, o andan itibaren kendilerine amansız bir düşmanlık besleyecek olan Poseidon'un lanetini üzerine çekmiştir. Her rüzgâr, dalga ve akıntı artık onlara karşıdır.

Şans yüzlerine gülüyormuş gibi göründüğünde –Kral Aiolos, Odysseus'a dünyanın bütün rüzgârlarını içinde barındıran deri bir torba armağan ettiğinde– bile, olaylar öyle bir

gelişir ki yurtlarına kavuşmaları daha da gecikir. Tayfa, içinde altın olabileceğini düşünerek torbayı açınca, gemileri İthaka açıklarına kadar gelmiştir. Aniden patlayan rüzgârlar onları İthaka'dan uzaklara, daha birkaç yıl dolaşacakları, bilinmeyen diyarlara savurur.

Cadılık ve kehanet

Bir sonraki durakları olan Aiaia'da, burada yaşayan cadı-tanrıça Kirke, Odysseus'un bütün adamlarını domuza çevirir. Odysseus, adamlarını eski haline döndürmesi karşılığında cadının âşığı olur. Bir yıl sonra, Odysseus Kirke'ye İthaka'ya nasıl dönebileceğini sorar ve kadın Hades'e gidip orada, kendilerine dönüş yolunu gösterecek olan kör kâhin Teiresias'ı bulmasını tavsiye eder.

Odysseus ve adamları Aiaia'dan ayrılır. Sirenlerin [Seirenler] adasının yakınından geçerken Odysseus adamlarının kulaklarını tıkar. Ardından, tayfası şeytani bir dar boğazı (Messina) geçebilmek için tüm dikkatini vererek yolu bulmaya çalışır. Bu boğazın bir yanında, gemileri kendine çekmek için can atan Kharybdis girdabı, diğer yanında, oradan geçen gemicileri kapıp yutmak için bekleyen, altı-başlı bakire canavar Skylla'nın oturduğu bir kayalık bulunmaktadır. Odysseus nihayet Teiresias'la karşılaştığında, kâhin ona Poseidon'un öfkesinin nedenini açıklar.

Teiresias'ın tavsiyesi üzerine, Odysseus ve adamları, Kalypso'nun eline düşmeden önce, Thrinakhia'da dinlenirler. Kalypso'yu terk ettikten sonra, Odysseus'un gemisi Zeus'un çıkardığı dehşet verici bir fırtınaya yakalanır ve tanrıça Athena'nın onları kurtaracağı Skheria kıyılarına sürüklenirler.

Bir kahramanın evine dönüşü

Gemi ve mürettebatı İthaka'ya varınca, Odysseus kılık değiştirir; taliplerinden kimse onu tanımayacak ve o da "dul karısını" geri kazanacaktır. Eskiden onun domuz çobanı olan yaşlı Eumaios, Odysseus'u içeri alır ve Odysseus bu kulübede, onu görünce sevinçten deliye dönen oğlu Telemakhos'la buluşur.

Bu sırada talipler, dokuma numarasından usanmıştır ve kadın yeni bir teklif sunar. Kim kocasının yayını gerebilir ve bir oku art arda dizilmiş on iki balta başının içinden geçirebilirse, onunla evleneceğine söz verir. Penelope bu güç ve becerinin sadece Odysseus'ta olduğunu bilmektedir. Kılık değiştirmiş Odysseus ilk atışta başarıya ulaşır ve bir sonraki okla da taliplerden birini öldürür. Öfkeli talipler ona silah çekerler; ancak o, oğlunun da yardımıyla hepsini öldürür. ■

"Endamlı gemiler"

Homeros'un metinleri, ilk dönemin Yunanları için, hızlı gemilerin yapımı ve önemi hakkında birçok bilgiyle doludur. Homeros'un zamanındaki kalyonlar uzun ve incedir; başı ve kıçı, tıpkı bir öküzün boynuzları gibi, görkemli bir biçimde yükselmektedir (İlyada XVIII:3). "Koca karınlı" gibi sıfatlar, gemilerin üstünü kaplayan bir güverteleri olmadığını göstermektedir. Odysseia'daki "kara gemiler" ifadesi de, su yalıtımı için zift kullanıldığını akla getirmektedir. Odysseus kendi eliyle, Kalypso'nun adasından ayrılmak için 20 ağaç keser ve kerestesiyle geminin gövdesini, kirişlerini ve döşemesini yapar. Seren direği yelkenleri denizde hız sağlar ve her iki yandaki 25 kürek, durgun denizde ya da ters rüzgârda yol yapma imkânı ve hız, kıyıya yakın yerlerde ise manevra kabiliyeti sağlar.

İtalyan Rönesans sanatçısı Pinturicchio'nun yaptığı (1509), *Penelope Talipleriyle Birlikte* adlı tabloda, Odysseus'un onu bekleyen karısı, ondan evlenme sözü almak isteyen taliplerle kuşatılmış halde, tezgâhının başında oturuyor.

GÖREVLERİ TAMAMLAYINCA, ÖLÜMSÜZ OLACAKTI

HERAKLES'İN GÖREVLERİ

KISACA

KONU
Kefaret

KAYNAKLAR
Trakhisli Kadınlar, Sophokles, MÖ yak. 450; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100; *Yunanistan'ın Tasviri*, Pausanias, MS yak. 150.

ORTAM
Yunanistan, Girit, Kuzey Afrika, Kafkaslar, Küçük Asya yarımadası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Herakles Zeus ile Alkmene'nin oğlu.

Zeus Herakles'in babası; tanrıların kralı.

Hera Zeus'un karısı.

Alkmene Herakles'in annesi; en uzun, en güzel ve en akıllı ölümlü kadın.

Amphitryon Alkmene'nin kocası.

Her ne kadar bir kahraman olarak büyümek yazgısında olsa da, Herakles varoluşunu bir aldatmaya borçludur. Zeus, kocası Amphitryon kılığına girip kandırdıktan sonra, güzel Alkmene'yle birlikte olmuştur. Alkmene Zeus'un oğlu Herakles'i doğurur; ama tanrı bu çocuğu önemsemez. Amphitryon Herakles'i kendi oğlu gibi büyütür. Zeus'un bu kaçamağını öğrenen tanrıça Hera kıskançlıktan deliye döner ve bebek Herakles'i öldürmesi için iki dev yılan gönderir. Ancak o yaşta bile Herakles yalnızca cüsse olarak büyük değildir; kuvveti de neredeyse insan-üstüdür. Her iki yılanı da çıplak elleriyle boğar. Sonra Herakles, Thebai'dan Prenses Megara ile evlenir

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Dionysos çılgınlık kültü 52

1743 yılında Pompeo Batoni tarafından yapılan tabloda, Herakles, onu beşiğindeyken öldürsün diye Hera'nın gönderdiği yılanı boğuyor. Annesi ile babası, Alkmene ve Amphitryon ise korku ve hayranlıkla ona bakıyor.

ve çiftin bir oğlu ile bir kızı olur. Ama Hera, Zeus'un davranışından ötürü hâlâ kıskançlık duymaktadır ve geçici olarak Herakles'in aklını başından alır. Kontrolünü kaybeden Herakles karısını ve iki çocuğunu öldürür.

Görevler başlıyor

Üzüntüden helak olan Herakles artık bir katil damgası yemiştir ve cezalandırılması gerekir. Hera, Delphi kâhinlerine ona ceza olarak bir dizi görev verilmesi yönünde baskı yapar. Herakles ceza olarak, Miken Kralı Eurystheus'un hizmetine verilecek ve kralın seçtiği 12 görevi yerine getirecektir. Akla gelebilecek en zorlu ve en tehlikeli görevleri düşünen kral Herakles'e önce Nemeia aslanını öldürme görevi verir. Bu canavar, Nemeia bölgesinde kadınları kaçırıp onları yakınlardaki inine hapsetmektedir. Herakles aslanı takip eder ve okunu atarak onu vurur; ancak ok, aslanın hiçbir şeyin işlemediği kalın postuna çarpıp seker. Aslanı mağarada sıkıştıran Herakles sopasıyla aslanı yere serer ve onu boğar. Bundan ötürü, Herakles her zaman sopası ve sırtındaki, öldürdüğü aslandan aldığı postla tasvir edilmektedir.

Hydra

Bir sonraki görevinde, Herakles daha da ürkütücü bir canavarla boğuşur. Argos şehri yakınlarındaki Lerna Gölünde yaşayan Hydra, havada salınan, tıslayan ve zehir atan, dokuz başlı dev bir su yılanıdır. Bu yılanın nefesi bile zehirlidir; kanı temasa geçtiği her şeyi çürütmekte, derisi ise dokunanı öldürmektedir. Herakles dokuz başından birini kesince, yerine iki yeni baş çıkmaktadır.

Bu yaratığı yenemeyeceğini anlayan Herakles yeğeni İolaos'tan yardım ister. İolaos ona kor kızıl bir demir getirir ve böylece Herakles kestiği her başın yerini dağlayarak yeni bir başın çıkmasını engeller.

Herakles en sonunda başlarını keserek ve son, ölümsüz başını da

> Hydra dev bir bedene sahipti; dokuz başından sekizi ölümcüldü.
> ***Bibliotheca***

Alkmene

Perseus ile Andromeda'nın oğlu Elektryon'un kızı olan Alkmene, antik Yunan'da kadınsı güzelliğin ve erdemin timsalidir. Herakles'in anne karnına düşmesine neden olan düzenbazlığa rağmen, Alkmene ve kocası Amphitryon bu oğlanı sever ve kendi öz evlatlarından ayırmaz. Bu söz konusu çocuklar ikizdir: Daha sonra savaşta ölecek olan oğulları İphikles ile bir Argonautla evlenen kızları Laonome.

Pausanias'a göre, kıskanç Hera Zeus'un çocuğunu taşıdığı için onu kıskanmıştır ve cadılar yollayarak doğumu olabildiğince zorlaştırır. Ovidius'un anlatımına göre, Alkmene devasa Herakles'i doğururken çok zahmet çekmesine rağmen doğum tanrıçası Eileithyia yardım etmeyi reddeder; Hera'yı kızdırmaktan korkan Eileithyia doğumu engellemek için Alkmene'nin bacaklarını düğümler. Mitin her iki versiyonunda da Alkmene, Hera'nın gönderdiği cadıları bebeğin zaten doğduğuna inandıran bir hizmetkâr kadın tarafından kurtarılır.

gömerek Hydra'yı öldürmeyi başarır. Ardından Herakles, oklarının ucunu ölmekte olan canavarın kanına daldırarak, gelecek mücadelelere hazırlar kendini. Herakles'in zaferi kesindir; ancak Eurystheus, dışarıdan yardım aldığı için bu görevin sayılmaması gerektiğine karar verir.

Dişi bir geyik ve diğer hayvanlar

Kyreneia geyiğinin –Altın Geyik olarak da bilinir– altın boynuzları vardır ve Artemis için kutsaldır. Bu hayvan o kadar hızlıdır ki, en hızlı oku bile geçmektedir. Herakles'ten onu Eurystheus'un koleksiyonu için tutup getirmesi istenir. Bu hayvanı bulma konusunda Herakles hiç zorlanmayacaktır; çünkü altın boynuzlar güneşin ışıkları gibi parlamaktadır. Asıl mesele onu yakalamaktır. Bir yıl boyunca bütün Yunanistan'da hayvanın peşinden giden Herakles nihayet onu bir ağla yakalamayı başarır ve yurdunun yolunu tutar.

Bu domuz, Erymanthos Dağında yaşamaktadır ve çiftçilerin tarlalarını tarumar etmektedir. Herakles'i Yunanistan'ın bütün dağlarına ve ovalarına –Yakındoğu'nun yaylalarına– kadar sürükleyen bir kovalamacanın ardından, Herakles, bata çıka zor yürüyen hayvanı yakalayabileceği bir dağ yamacında karların içine çeker. Eurystheus Herakles'ten bu hayvanı yok etmesini isteyince, o da domuzu denize fırlatır.

> Bir çalılığın ardından bağırarak domuzu takip eden Herakles, yorgun düşen hayvanı derin kar yığınlarının içine çekti.
> ***Bibliotheca***

Herakles'in beşinci zor görevi, Augias'ın ahırlarını temizlemektir. Bu ahırlarda atlar değil, Olympia'yı yöneten Kral Augias'ın sığırları vardır. 1000 sığırın yaşadığı bu ahırlar 30 yıldır temizlenmemiştir. Herakles, yakınlardan geçen bir nehrin sularını ahırlara yönlendirerek bu pis ve aşağılayıcı işi son derece rahat bir şekilde tamamlar. Eurystheus mızıkçılık yapmaya başlar: Herakles işi kendi başına yapmamıştır; dolayısıyla tamamlanmış bir görev olarak kabul edilmeyecektir.

Ardından Herakles, Korinth'ten çok uzak olmayan, Stymphalos kasabasının dışında yer alan, kuşların –insan etiyle beslenen, metal gagalı hayvanların– tünediği bir bataklığa gönderilir. Herakles bu yumuşak ve sulak bataklığın içinde yolunu bulmaya çalışırken, Athena ona bir çıngırak verir. Çevirdiğinde bu çıngırak dehşet verici bir ses çıkarır; öyle ki, neye uğradığını şaşıran kuşlar havalanır. Herakles de yay ve okuyla onları teker teker avlar.

Daha çok canavar ve bir kemer

Stymphalos kuşları kaçırıldıktan sonra, Herakles'e Girit boğasını yakalama görevi verilir. Bu hayvan Minos kralının karısı Pasiphae ile çiftleşmiştir. Poseidon tarafından deliye döndürülen boğa bütün Girit Adasının altını üstüne getirmektedir. Herakles arkasından sinsice yaklaşarak bu büyük canavarı yakalar ve kudretli elleriyle soluksuz bırakır. Herakles boğayı zincire vurup Eurystheus'un sarayına götürür; ama Eurystheus daha sonra onu serbest bırakır.

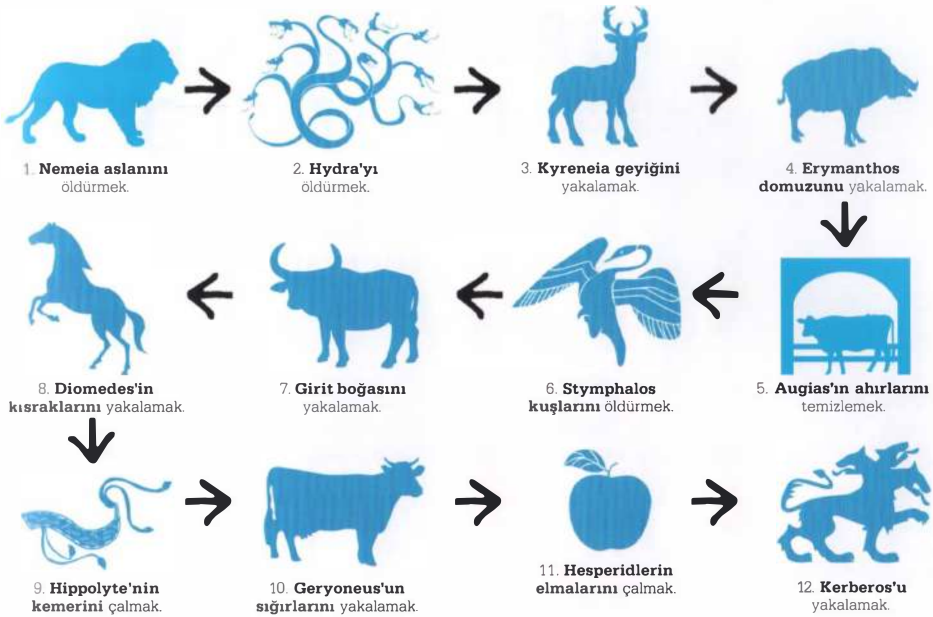
Bir sonraki görevinde, Herakles Trakya Kralı Diomedes'in insan yiyen kısraklarını çalmak zorundadır. Bu kısrakları kontrol etmek neredeyse imkânsızdır ve daha önce Herakles'in arkadaşı Abderos'u da bunlar yemiştir.

Herakles arkadaşı Abderos'un

Herakles'in görevleri Yunan ve Roma kabartmalarında popüler bir konudur. Bu friz, bugün Roma'daki Palazzo Altemps'te bulunan bir lahitte yer almaktadır.

Herakles'in 12 görevi

intikamını almak için Diomedes'i öldürür ve onun etiyle bu kısrakları besler. Bu ziyafet hayvanların açlığını kısa bir süre için giderir ve Herakles sakinleşen hayvanların ağızlarına gem vurur, dizginlerini bağlar ve onları Miken'e götürür.

En kolay dokuzuncu görevi halleder. Herakles, Yunan kasabası Themiskyra'da yaşayan acımasız savaşçı kadınların bir kabilesi olan Amazonların kraliçesi Hippolyte'nin kemerini çalmak zorundadır. Hippolyte, Herakles'in cazibesine öyle bir kapılır ki altın kemerini kendi elleriyle ona teslim eder, ama sonradan Hera bu duruma müdahale eder. Herakles'in peşini bırakmaya hiç niyeti olmayan, intikam peşindeki tanrıça, Amazonların arasına düşmanlık tohumları saçar ve bu yüzden Herakles de Hippolyte'yi öldürmek oradan kaçmak zorunda kalır.

Daha başka zahmetli işler

Herakles'in bir sonraki zorlu işi onu batı okyanusunun tam kıyısına, Libya yakınlarındaki Erytheia Adasına getirir. Herakles burada üç başlı dev Geryoneus'un sığırlarını çalmak zorundadır. Herakles, Geryoneus'un çobanı Eurytion'u ile kuyruğu kıvrılan bir yılan, kendisi iki başla bir canavar olan köpeği Orthros'u öldürür. Ardından Geryoneus'un sığırlarını yurdu Yunanistan'a getirir.

On birinci görevi için, Herakles tekrar batıya, batan güneş perileri [nymphalar] Hesperidlerin elmalarını çalmaya gider. Anlaşılmaz bir şekilde, kendisi elmaları toplayamayan Herakles bu işi yapması için Atlas'ı ikna eder. Titan bu işi kabul eder; ama bir şartla: Herakles onun yerine gökyüzünü havada tutacaktır. Atlas elmalarla geri döner ve Herakles'i sonsuza kadar o yükün altında bırakmakla tehdit eder. Herakles ondan kısa bir süre için gökyüzünü tutmasını ister ve Atlas pek düşünmeden kabul edince, ödülüyle birlikte hızla oradan uzaklaşır.

Miken'e dönen Herakles'e son bir görev daha verilir: Yerin derinliklerine kadar inmek ve Hades'in üç başlı bekçi köpeği Kerberos'u kaçırıp getirmek. Hades ona, silahlarından hiçbirini kullanmadan hayvanı yakalayabilirse şayet, Kerberos'u alabileceğini söyler; bunun üzerine Herakles, köpeği kaptığı gibi aslan postunun içine sokup cehennemi hemen terk eder. Bu görev de tamamlanınca, Herakles bütün günahlarının kefaretini öder ve Eurystheus'a hizmet etme yemininden de kurtulur. ■

O BİR BOĞANIN YÜZÜNE SAHİPTİ; AMA GERİYE KALANI İNSANDI

THESEUS İLE MİNOTAUROS

KISACA

KONU
İnsan ve canavar

KAYNAKLAR
Theseus'un Hayatı, Plutarkhos, MS 75; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100.

ORTAM
Kral Minos'un sarayı, Knossos, Girit.

BAŞLICA KARAKTERLER
Aigeus Atina kralı.

Minos Girit kralı; Zeus ve Europe'nin oğlu.

Pasiphaë Girit kraliçesi; Minos'un karısı.

Poseidon Deniz tanrısı.

Minotauros Yarı-boğa, yarı-insan bir canavar.

Daidalos Mucit.

Theseus Kral Aigeus ile deniz perisi Aithra'nın oğlu.

Ariadne Minos ile Pasiphaë'nin kızı.

Girit Adası MÖ 2. binyılda, Akdeniz ve Ege'ye hâkim olan Minos uygarlığının tam kalbinde yer alıyordu. Minoslar sağlam tüccarlardı ve gelişmiş bir kültüre sahiptiler. Muhtemelen Minotauros mitinin kaynağı, Yunanistan anakarası ile aralarındaki rekabetti.

Haraç kurbanlar

Atina Kralı Aigeus, Kral Minos'un oğlu Androgeos'u öldürtünce, Delphi Kâhini bu suçun kefaretinin ödenmesi gerektiğine hükmeder. Her yedi yılda bir Aigeus, şehrin en yağız delikanlıları ile en güzel bakireleri arasından kurayla belirlenecek yedi delikanlı ile yedi bakireyi, Labirent denen karmaşık bir dehlizler ağında yaşayan canavar Minotauros'a beslenmesi için verilmek üzere, Minos'un başkenti Knossos'a göndermek zorundadır.

Yarı-boğa, yarı-insan olan Minotauros, Minos'un karısı Pasiphae ile Poseidon tarafından Kral Minos'a gönderilen beyaz boğanın oğludur. Deniz tanrısı, boğayı Kral Minos'a kurban etmesi için gönderdiği halde, kral onu sürüsüne katar. Kralı lanetleyen Poseidon, Pasiphae'yi boğaya âşık eder. İnek kılığına girerek boğayı ziyaret eden kraliçe hamile kalır ve Minotauros'u doğurur. Kral Minos canavarı saklamak için, Daidalos'a girift bir labirent yapmasını emreder.

> Daidalos, karmaşık dönemeçleri dışarıya çıkmak isteyen herkesin kafasını karıştıran bir labirent yapmıştı.
> ***Bibliotheca***

Theseus'un görevi

Atina'nın üçüncü kez göndermek üzere kurban seçtiği sırada, Kral Aigeus'un oğlu Theseus da artık bir delikanlıdır. Minotauros'u öldürmeye kararlı Theseus, babasından Girit'e haraç olarak verilecek kurban gençler arasına katılıp katılamayacağını sorar. Başarısının işareti olarak, dönüş yolculuğunda, geminin siyah yelkenlerini çıkarıp yerine beyaz yelkenler takacaktır.

Theseus Knossos'a varınca, Kral Minos'un kızı Ariadne ona deliler gibi âşık olur. Kız, Daidalos'a yalvararak ondan sevdiği adama yardım etmesini

Ayrıca Bakınız: Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Apollon ile Delphi Kâhini 58–59 ▪ Daidalos ile İkaros 76–77 ▪ Mithras boğayı öldürüyor 118–19 ▪ Gılgamış Destanı 190–97

Theseus'un kahramanca işlerine yer verilen ve Yunan vazo ressamı Aison'un imzasını taşıyan, MÖ yak. 420 yılından kalma bu su kabında, Theseus Minotauros'u yenilgiye uğratıyor.

ister. Daidalos, Theseus'un labirentten çıkış yolunu bulmasını sağlamak için ona bir iplik yumağı verir. Theseus bu yumağın ucunu labirentin girişine bağlayacak ve sonra da dehlizlerde ilerledikçe yumağı açarak arkasında iz bırakacaktır. Destansı bir mücadele sonunda Theseus boğayı öldürür ve ipi takip ederek sağ salim dışarıya çıkar.

Ani çıkış

Yanına Ariadne'yi de alan Theseus yelkenleri açıp Atina'nın yolunu tutar; ama Athena araya girer ve ona Ariadne'yi Naksos Adasında bırakmasını emreder. Sevdiği kızı terk etmenin acısıyla Theseus siyah yelkenleri değiştirmeyi unutur. Kıyıda, kayalıkların üzerinde oğlunun yolunu gözleyen Aigeus, yaklaşan siyah yelkenli gemiyi görür ve oğlunun öldüğünü zannederek, üzüntüden kendini kayalıklardan aşağıya atar. O zamandan beri bu denizin adı "Aigaios"tur [Ege]. ▪

Boğa

MÖ 2. binyılın birkaç yüzyılı boyunca, boğaya, Girit Adasında yaşayan halktan daha fazla değer veren başka bir halk çıkmamıştır. Bir anlamda Girit'in efsanevi ilk kralı Minos, Minotauros gibi yarı-boğadır; babası Zeus annesi Europa'nın ırzına geçmek için bir boğa kılığına girmiştir.

Boğa kültü Minos kültürünün merkezinde yer alır; Knossos sarayı ve çevresinde, atletleri bir boğanın üzerinden atlarken gösteren de dahil olmak üzere, bol miktarda boğa betimi vardır. Britanyalı arkeolog Arthur Evans'ın 20. yüzyılın başında Girit Adasında yaptığı kazıda ortaya çıkardığı sarayın çok karmaşık bir yapısı vardır ve geniş bir alana yayılmıştır. Kültürün boğaya olan takıntısına dayanarak, Evans buradaki uygarlığa "Minos" adını vermiş, dolambaçlı bir mimarisi olan kraliyet sarayını da "Labirent"le özdeşleştirmiştir.

Bu Minos uygarlığına ait, hayvan başı şeklindeki libasyon kabı MÖ yak. 1500 yılına tarihlenmektedir ve Knossos sarayında bulunmuştur.

BABASININ UYARILARINA KULAKLARINI TIKAYAN İKAROS YÜKSELDİKÇE YÜKSELDİ

DAİDALOS İLE İKAROS

KISACA

KONU
İnsanoğlunun kibri ve cezası

KAYNAKLAR
Bibliotheca Historica, Diodorus Siculus, MÖ yak. 30;
Bibliotheca, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100;
Dönüşümler, Ovidius, MS 8;
Naturalis Historia, Plinius, MS yak. 78.

ORTAM
Girit ve Ege Denizi.

BAŞLICA KARAKTERLER
Minos Girit kralı; Zeus ile Europa'nın oğlu.

Daidalos Kral Minos için çalışan Yunan mucit.

İkaros Daidalos'un bir Mısırlı köle olan Naukrate'den oğlu.

Kokalos Kamikos kralı (Sicilya); Daidalos'un hamisi.

Daidalos bir mucittir ve bir sürü yenilik onun eseridir: O, gemileri direk ve yelkenlerle donatmış, gemilerin pruvasına, rakip filoları zor durumda bırakan koçbaşları yerleştirmiştir; canlı gibi görünen heykeller ile insanlar gibi düşünebilen ve hissedebilen robotlar yapmıştır; inşaat işlerinde kullanılmak üzere birçok alet tasarlamıştır. Atina'da doğan Daidalos, Girit'te Kral Minos'un hizmetinde çalışmış ve Minotauros'u gizleyen Labirent'i yapmakla kalmamış, kralın değerli boğasıyla çiftleşsin diye, canavarın annesinin içine gizlendiği tahtadan ineği de o tasarlamıştır. Daidalos, Minos için o kadar değerlidir ki, kral onu gözünün önünden bir an olsun ayırmamıştır.

Ayrıca Bakınız: Theseus ile Minotauros 76–77 ▪ Arakhne ile örümcek 115 ▪ Gılgamış Destanı 190–97

Daidalos ve İkaros, Türkiye'deki Zeugma'da bulunan bu mozaikte, Kraliçe Pasiphae (en solda) için bir tahta inek yapıyor. İneğin içine saklanan Pasiphae, daha sonra kocasının boğası ile çiftleşiyor.

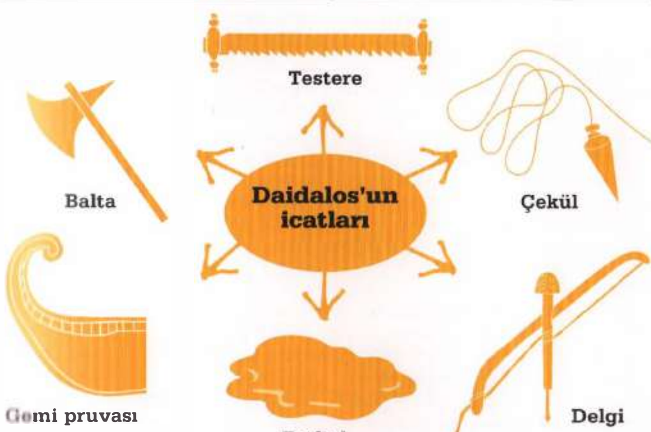
Daidalos'un icatları onu vazgeçilmez ama tehlikeli biri yapmıştır; çünkü o, kralın bütün sırlarını bilmektedir ve Minos onu kaybetmekten korkmaktadır. Minos, Theseus'a Labirent'ten kaçması için yardım etmesinin ardından Daidalos'a, onun için, özgürlüğü hariç her lükse sahip olan bir mahpus olarak yaşayacağı bir kule yaptırmıştır. Bu kulede, Minos'un Mısırlı kölesi Naukrate'den olma oğlu İkaros'la birlikte yaşayacaktır.

Kanat takmak

Daidalos bu altın kafesten kaçmaya karar verir. Ancak pencerenin yerden baş döndürücü yüksekliği, aşağıda bekleyen, Minos'un adamları ve son olarak da Ege Denizinin dalgaları, kuleden ve adadan kaçışı imkânsız kılmaktadır. Penceresinden uçan kuşları seyreden Daidalos, gökyüzünün onun için açık bir yol olduğunu fark eder: Yeter ki uçabilsin.

Daidalos saatlerce kuşları seyreder; kuşların kanatlarının anatomisini ve uçuşlarının aerodinamiğini inceler. Gece gündüz çalışarak iki çift kanat yapar; biri kendisi biri de oğlu için.

Kanatlar karmaşıktır; çerçeveleri sağlam ama aynı zamanda esnek ve hafif olmak zorundadır. Ayrıca yerçekimine karşı koyacak ve Daidalos ile İkaros'u havada taşıyacak kadar da güçlü olmaları gerekmektedir.

Daidalos'un karanlık geçmişi

Atina doğumlu Daidalos, aynı zamanda kendisinin yetenekli çırağı da olan, yeğeni Talos'un (bazı kaynaklarda Perdiks olarak da geçer) öldürülmesi üzerine Girit'e kaçar. Daidalos'un, Talos'un icat yeteneğinin gelişerek kendisini gölgede bırakacağı korkusuna kapıldığına inanılır. 12 yaşında olan Talos daha şimdiden çömlekçi çarkını, heykeltıraş kalemini ve bir iğnenin ucuna tutturulan iki demir parçasıyla ilk pusulayı icat etmiştir.

Kıskançlığın pençesine düşen Daidalos, Talos'u Akropolis'in tepesinden aşağıya iter. Mitin Ovidius tarafından anlatılan versiyonuna göre, Pallas Minerva (Athena) bu olaya tanık olmuş ve Talos'u havadayken yakalamak için bir keklik –şairin belirttiği üzere, yere yakın yaşayan bir kuş– kılığına bürünmek suretiyle olaya müdahale etmiştir. Yargılanmaktan kaçmak için Daidalos oğlu İkaros'u da alarak Girit'e kaçarken, Talos'un annesi, yani Daidalos'un kız kardeşi, kendi canına kıymıştır.

Cenevizli usta Domenico Piola'nın yaptığı (yak. 1670) Daidalos ile İkaros adlı resimde, oğlu eliyle gökyüzünü gösterip kendisini bekleyen tehlikeli yolculuğa işaret ederken, Daidalos oğlunun sırtına kanatları bağlıyor.

Daidalos kanatları gerçek tüylerle kaplar; ancak onları nasıl tutturacağı konusunda kafası karışır. Çözümün balmumu olduğuna karar verir; güçlü olduğu kadar esnektir de ve tüyleri bir arada sıkıca tutarken hareketlere de izin verir. Daidalos çalışmaya koyulur. Katları dikkatlice birbiri üzerine dizer, her tüy titizlikle yerleştirilir ve gerçek bir kanadın her kıvrımı en ince ayrıntısına kadar yeniden yaratılır.

Tehlikeli uçuş

Nihayet, kanatlar tamamlanır. Sonuç nefes kesicidir; insan yapımı kanatlar kuşların hareketini bire bir taklit etmektedir. Ama yine de mucit kanatların kırılgan olduğunu bilmektedir ve oğluna sıkı talimatlar verir: Ne olursa olsun çok alçaktan uçmamalıdır; aksi halde dalgaların kanatları parçalaması ve suyun fazladan ağırlığının onu denize çekmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca çok yüksekten de uçmamalıdır; çünkü büyük bir ihtimalle güneşin sıcaklığı, kanatları bir arada tutan balmumunu eritecektir. Daidalos İkaros'tan orta yolu tutturmasını ister.

Babasının icatlarından sıkılmış olan delikanlı kuleden dışarıya adımını atar ve ölüme dalmak yerine, kanatların havada yumuşakça süzülmesiyle birlikte yükseklere havalanır. İkaros heyecandan deliye döner; kendisini hiç bu kadar güçlü ya da özgür hissetmemiştir. Babası yolculuğun her anında yüksekliği hesap ederek, bulutların arasından dikkatli ve hesaplı bir biçimde ilerlemekte, yer ile arasındaki güvenli mesafeyi korumak için nirengi noktaları seçmektedir. İkaros'ta babasının korkusundan eser yoktur. Her kanat çırpışıyla birlikte daha da ustalaşmakta, cüreti artmakta ve havada süzülerek uçmaktadır; babasının defalarca yaptığı uyarılar aklından uçup gitmiştir. Oğlan Ege Denizinin açıklarında yükseldikçe yükselir ve aşağılarda yavaşça kanat çırpan babasına bakıp güler.

Çocuğun düşüşü

İkaros güneşin sıcaklığını yüzünde hissedince sevinir; ancak birden babasının uyarıları gelir aklına. Tüylü kanatlardan birinin gevşediğini ve düştüğünü görünce, balmumunun güneşte yumuşadığını fark eden oğlan paniğe kapılarak aşağıya doğru dalışa geçer. Alçalırken, balmumunun erimesiyle birlikte kanatlarından tüylerin ayrıldığını görür ve daha da aşağıya süzülür.

Daidalos oğlunun umutsuz çığlığını duyar ve geriye bakınca yalnızca havada uçuşan tüyleri ve suyun yüzeyinde oğlunun düşmesiyle birlikte oluşan köpüğü görür: İkaria Adası oğlanın düştüğü yerin yakınlarındadır. Oğlunun kaybıyla perişan olan Daidalos'un tek başına yola devam etmekten başka seçeneği yoktur. Her ne kadar İkaria, Türkiye kıyıları açıklarında, Girit'in kuzeydoğusunda kalıyor olsa da, kaynaklar Daidalos'un batıda çok uzaklarda bir yere, Sicilya'ya konduğunu söylemekler.

> Erdem ortayı hem bulur hem de seçer.
> **Aristotales**
> ***Nikomakhos'a Etik***

Kibir

Daidalos ile İkaros hakkındaki mit, aşırı güven ya da kibir konusunda insanları uyarmaktadır. Kibirli olma suçu işlediği düşünülen ölümlüler gerek Yunan mitlerinde gerek bu hikâyelerden esinlenmiş şiirler ile oyunlarda şiddetli bir biçimde cezalandırılmaktadır. Bu kabahatin büyük olduğu düşünülür; çünkü kibir kâinatın düzenini bozar ve ölümlülerin tanrıların koyduğu sınırları çiğnemesine neden olur.

Aristotales, iki aşırı uç arasındaki orta nokta olan "altın oran"ın arzu edilir olduğunu söyler. Bu idealin uygunluğu hayatın her alanına uygulanmaktadır ve bunun güzelliğin bir niteliği olduğu kabul edilmektedir. Mimaride, altın oran matematikten türetilen ideal oranlara göre bulunup ifade edilmektedir. Örneğin, Atinalıların Persler karşısındaki zaferinin anısına, MÖ 447–432 yılları arasında inşa edilmiş olan Parthenon, politik ve askeri açıdan zirvede olan bir şehrin zafer tacı olduğu kadar, simetri ve dengeye düzülen taştan bir methiyedir; ölçülülüğün ve güzelliğin vücut bulmuş halidir.

tedir. Orada Kamikos Kralı Kokalos onu himayesine alacaktır.

Bir bulmacayla sınamak

Bu arada Kral Minos dâhi mucidini bulmak ve onu Girit'e geri getirmek niyetindedir. Daidalos'un izini Sicilya'ya kadar süren kral, orada, yalnızca Daidalos'un çözebileceği bir bulmacayla –ipekten bir ipi spiral bir deniz kabuğundan geçirmek– bütün adayı dolaşır. Kral Kokalos ip geçirilmiş deniz kabuğunu getirince, Minos ona Daidalos'un yardım etmiş olduğu tahmininde bulunur. Yanılmamıştır; Daidalos ipi bir karıncaya bağlamış ve bu küçücük yaratığı kabuğun içine salmıştır. Böylece ipi deniz kabuğuna geçirmeyi başarmıştır.

Minos, Daidalos'un kendisine teslim edilmesini ister; ancak Kokalos zamana oynar ve konuğundan beklemesini ve bir süre misafirperverliğinin keyfini çıkarmasını ister. Bazıları kızının Kral Minos'a saldırdığını ve onu öldürdüğünü, bazıları ise Daidalos'un Minos'un öldürülmesinde, gizli borular yoluyla banyosuna kaynar su akıtmak suretiyle bizzat parmağı olduğunu söylemektedir. Mitin başka versiyonlarına göre, öldükten sonra tanrılar Minos'u alıp Olympos'a getirmiş ve kral orada demirci tanrı Hephaistos'la birlikte çalışmıştır. ■

> Gençliğinden gelen cehaleti yüzünden, aşırı yükseklere uçtu ve denize düştü.
> ***Bibliotheca Historica***

Ovidius'un *Dönüşümler* adlı eserinin Fransız Nicholas Renouard tarafından yapılan çevirisinde yer alan, Jean Matheus'un (y.k. 1610) bu gravüründe, İkaros babasının gözleri önünde gökyüzünden aşağı düşüyor.

Phaethon ile Helios

İkaros ile Daidalos miti sıklıkla, Phaethon ile Helios hakkında anlatılan hikâyeyle kıyaslanır. Aynı zamanda bir Titan olan güneş tanrısı Helios, uçan atların çektiği altın bir arabayla her gün gökyüzünde batıya doğru süzülmekte ve karanlık bastırırken batı ufkunda kaybolmaktadır. Helios'un oğlu Phaethon ("Parıldayan") her gün ona gıpta ederek özlemle bakmakta ve babasına arabayı sürmesine izin vermesi için yalvarmaktadır. Endişelerine rağmen Helios sonunda oğlunu kıramayıp arabayı verir ve Phaethon da sevinç içinde kahkahalar atarak arabayla havalanır.

Ama çok geçmeden Phaethon paniğe kapılır: Atları onu rotasının çok dışına çeker; yukarıya ve aşağıya kendi başlarına dalıp çıkarlar ve gökyüzünde dönüp dururlar. Alçaktan uçtuklarında toprağı yakıp kavurur; sonra çok yükseklere çıkıp tarlaları dondurur, ekinleri öldürürler. Sonunda Zeus'un tepesi atar ve çok yüksekten uçtuğu için ceza olarak Phaethon'u bir şimşek demeti fırlatarak öldürür. İkaros'un hikâyesi kibre karşı bir uyarı olarak ele alınırken, Ovidius'un Phaethon'un düşüşüne ilişkin anlattıkları, hem insanoğlunun asil tutkularının hem de aptallığının hikâyesi olarak okunabilir.

GORGON'UN GÖRÜNTÜSÜ PARLAK KALKANA YANSIDI VE O DA BAŞINI KESİP KOPARDI

PERSEUS İLE MEDUSA

KISACA

ÖZET
Kadın cinselliği tehdidi

KAYNAKLAR
Theogonia, Hesiodos, MÖ yak. 700; *Zincire Vurulmuş Prometheus*, Aiskhylos, MÖ yak. 430; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100; *Yunanistan'ın Tasviri*, Pausanias, MS yak. 150.

ORTAM
Argos, Asya ve Etiyopya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Perseus Bir kahraman; Zeus ile Danaë'nin oğlu.

Danaë Akrisios'un kızı; Perseus'un annesi.

Zeus Tanrıların kralı; Perseus'un babası.

Medusa Üç Gorgon'dan biri.

Andromeda Etiyopya'da, Kraliçe Kassiepeia ile Kral Kepheus'un kızı.

Perseus'un kökleri beklenmeyecek bir biçimde olağanüstüdür; Zeus, annesi Danae'yi bir altın sağanağı şekline bürünerek hamile bırakmıştır. Perseus, Yunanistan'da yer alan Argos'ta doğmuştur; ancak büyükbabası Akrisios bir gün torunu tarafından öldürüleceği yönünde uyarılınca, Danae ile Perseus'u tahta bir sandığa kapatır ve akıntıya kapılıp boğulsunlar diye bu sandığı denize atar. Anne oğul Ege Denizindeki Seriphos Adasında karaya vurur ve adanın kralı onları himayesine alır.

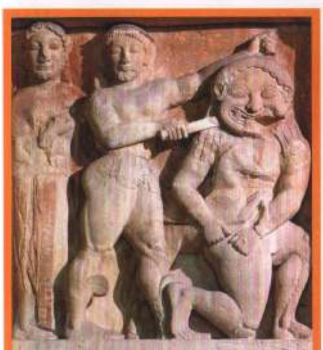
Perseus'un maceraları

Aradan yıllar geçer ve Kral Polydektes güzel Danae'yle evlenmek ister; ancak kadın reddeder. Hikâyenin bazı versiyonlarında, kral, Danae'yle evlenmesinin önünde bir engel teşkil etmesin diye, Perseus'u hayatına mal olabilecek, canavar Medusa'yı öldürme göreviyle saraydan uzaklaştırır. Başka bazı versiyonlarına göre ise, Perseus sırf yiğitlik olsun diye gönüllü olur. Her halükârda, Perseus Medusa'yı öldürmek için yollara düşer ve kanıt olarak da başını getirecektir.

Medusa üç Gorgon'dan biridir; Gorgonların saçlarının yerinde yılanlar çıkmaktadır ve yüzleri o kadar korkunçtur ki, onlarla göz göze gelen herkes anında taşa dönüşmektedir. Bazı mitlere göre, Medusa bir canavar olarak doğmuştur; bazılarına göre ise, tanrıça Athena onu gösterişçiliği yüzünden lanetlemiştir. Medusa'nın iki kız kardeşi ölümsüzdür; ama Medusa'nın kendisi Athena tarafından özellikle cezalandırılarak ölümlü kılınmıştır; yani öldürülebilmektedir.

İlahi yardım

Medusa'yı öldürmek gibi zorlu bir görevi üstlenen Perseus tanrılardan yardım ister. Athena ona ışıl ışıl parlayan bronz bir kalkan verir; babası

MÖ 6. yüzyıla tarihlenen, Sicilya, Selinunte'deki C Tapınağı'nda bulunan kireçtaşından kabartmada, Perseus, Atinalılar eşliğinde, Medusa'nın başını kesiyor.

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 28–31 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 39–47 ▪ Herakles'in görevleri 70–73 ▪ Theseus ile Minotauros 74–75

> Onlar kendilerine dikkatle bakan herkesi taşa çevirdiler.
> ***Bibliotheca***

Zeus da bir kılıç. Hades bir görünmezlik miğferi verir ve Hermes de ona bir çift kanatlı sandalet armağan eder.

Athena'nın teşvikiyle Perseus, kendisine Medusa'nın başını güven içinde getirmesi için bir torba verecek olan Hesperidleri de ziyaret eder; ölü de olsa, insanı taşa çeviren bakışları ve kıvrılan saçları ölümcül olabilmektedir.

Nihayet Perseus, Cisthene yakınlarındaki, Gorgonların adası Sarpedon'a ayak basar. Gorgonlar, tek bir dişe ve göze sahip olan ve ihtiyaca göre bunu dönüşümlü olarak kullanan Graiaların koruduğu mağaralarında uyumaktadır. Bu üç yaşlı cadı tam aralarında ortak diş ile gözü değiş tokuş ederken, Perseus ikisini de kapıp kaçar. Medusa'yı uykuda yakalayan Perseus, o fark etmeden ve doğrudan yüzüne değil, onun parlak kalkandaki yansımasına bakarak, usulca yanına sokulur. Sonra havaya kaldırdığı kılıcını olanca gücüyle savurur ve Medusa'nın başını kesip hemen torbasına atar; Medusa'nın kendisine bakanı taşa çeviren yüzüne bir kere bile bakmaz.

Yeni hayat

Medusa, Poseidon tarafından hamile bırakılmıştır ve kafasının kesilmesiyle açılan yaradan önce Pegasos, hemen peşi sıra, ismini elinde salladığı altın kılıçtan alan, kardeşi dev Khrysaor çıkar olanca hızıyla. Perseus Pegasos'un sırtına biner ve dönüş yolunda bakire Andromeda'yı bir deniz canavarının elinden kurtarır. En sonunda yurduna kavuştuğunda, Perseus elinde muzaffer bir edayla taşıdığı Medusa'nın başıyla birlikte saraya girer. Polydektes Medusa'nın başına bakar ve anında taş olur. Perseus daha sonra, onlardan aldığı armağanları tanrılara geri verir ve Gorgon'un başını da Athena'ya armağan eder. ▪

Perseus'un silahları kendisine farklı tanrılar tarafından verilen parçalardan oluşur. Antik Yunan mitolojisinde, sıklıkla, bu parçaların, kahramana giriştiği maceralarda yardımcı olan büyülü güçleri vardır.

Andromeda

Afrika'da, Yukarı Nil havzasında bulunan Etiyopya antik krallığının kral ve kraliçesinin kızı olan Andromeda güzelliğiyle dillere destandır. O kendisi mütevazıdır; ancak annesi, deniz perisi Kassiepeia övünerek, kızının güzellikte, Poseidon'a eşlik eden periler olan Nereus Kızlarını bile geçtiğini söyleyerek, deniz tanrısı için affedilmesi imkânsız bir suç işler. Poseidon her gün dev deniz canavarı Ketos'u Etiyopya'daki tarlaların ve köylerin üzerine salar. Andromeda'nın babası Kepheus, Poseidon'a yalvararak ondan krallığını daha fazla perişan etmemesini ister. Poseidon canavarı ancak Kepheus'un kızını ona kurban etmesi halinde geri çağıracağını söyler.

Andromeda çırılçıplak soyulur, denizin kıyısındaki bir kayaya zincirlenir ve kaderini beklemeye başlar; tam o sırada Perseus tesadüf eseri ortaya çıkar ve hemen duruma müdahale eder. Perseus Ketos'u öldürür, Andromeda'nın zincirlerini çözer ve onu birlikte yaşamak üzere, Serifos Adasındaki evini götürür.

NEFRET DİPSİZ BİR KUPADIR; BEN ONU DOLDURDUKÇA DOLDURACAĞIM

İASON İLE MEDEA

KISACA

KONU
İhanet ve intikam

KAYNAKLAR
Medea, Euripides, MÖ 431; *Argonautica*, Rodoslu Apollonius, MÖ yak. 250; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100; *Yunanistan'ın Tasviri*, Pausanias, MS yak. 150..

ORTAM
Tesalya, İolkos; Karadeniz, Kolkhis; Peloponnesos, Korinth.

BAŞLICA KARAKTERLER
İason Kretheus'un oğlu; tahtın gerçek vârisi.

Pelias İolkos kralı.

Kral Aietes Güneş tanrısı Helios'un oğlu; Kolkhis kralı.

Argonautlar İason'un, *Argo* adlı gemiyi komuta eden kahramanlar tayfası.

Medea Büyücü ve Kral Aietes'in kızı.

İolkos tahtının yasal vârisi olan İason sürgünde büyür; çünkü üvey kardeşi Pelias babasının tahtına oturmuştur. İason yeteri kadar büyüyünce, tacı geri almak için memleketi Tesalya'ya doğru yola çıkar. Pelias tahtın İason'un hakkı olduğunu kabul eder; ama İolkos kralı olmak için önce doğuya, Kafkaslara seyahat etmesi ve Kolkhis Kral Aietes'ten sihirli Altın Post'u alıp getirmesi konusunda ısrarcı olur.

Argonautlar

Pelias bu görevin intihar demek olduğundan ve İason'un hiçbir zaman geri dönmeyeceğinden emindir; ne var ki İason tanrıça Athena'yı kendi tarafına çekmiştir. Athena'nın talimatlarına uyarak İason bir grup savaşçı toplar ve hep birlikte bir gemi –*Argo*– inşa ederler. Sonra, kendilerine Argonautlar diyen bu savaşçılar yola çıkarlar ve birçok maceranın ardından Kolkhis'e ulaşırlar. Burası, Yunanların dünyanın kıyısı olarak düşündükleri yerdeki bir adadır. Yüksek dağlarla kaplı bu bölgede tırmanarak yollarını bulmaya çalışan Argonautlar Altın Post'u kutsal bir koruda bir dala asılı halde bulurlar; postu, hiç uyumayan, acımasız bir ejderha korumaktadır.

Medea'nın takıntısı

İason'un buraya gelişiyle birlikte, aklına eseni yapan arzu tanrısı Eros, kralın kızı Medea'yı altın uçlu oklarından biriyle vurur. Genç prenses anında deliler gibi âşık olur. Cadı Kirke'nin yeğeni ve kendi halinde bir büyücü olsa da, Medea buna karşı koyamaz. Arzuyla yanıp tutuşan kızın İason'la birlikte olmak dışında bir isteği yoktur ve bu konuda elinden bir şey gelmez.

MÖ yak. 420'den kalma bir Yunan, mermer mezar stelinin bu Roma kopyasında, Pelias'ın kızları her şeyden habersiz, babalarının ölümcül banyosu için kazan getirirken, Medea zehirli bitkisini elinde tutuyor.

Ayrıca Bakınız: Herakles'in görevleri 70–73 ▪ Theseus ile Minotauros 74–75 ▪ Perseus ile Medusa 80–81 ▪ Cupido ile Psykhe 110–11

Herbert James Draper'e ait bu tabloda (1904), o ve İason birlikte *Argo*'yla Kolkhis'ten kaçarken, Medea Apsyrtos'u öldürüyor ve ondan kalan ceset parçalarını güverteden aşağıya atıyor.

Kız, ejderhayı uzun ve derin bir uykuya daldıracak bir içecek hazırlar; böylelikle İason onun gövdesi üzerinden atlayıp postu alabilecektir.

Post konusunda babasını kandıran Medea, İason ve Argonautlarla birlikte kaçmak için korkunç bir cinayet planlar. Kız *Argo*'yla Kolkhis'ten kaçarken, geminin güvertesinde küçük erkek kardeşini keser ve bedeninin parçalarını denize atar; böylelikle onu takip eden babası parçaları toplayıp gömerken vakit kaybedecek ve onlara yetişemeyecektir.

Hor görülen bir kadın

İason Altın Post'la İolkos'a vardığında, Pelias anlaşmaya sadık kalmayı reddeder. Medea onu kandırarak, ebedi gençlik vereceğini iddia ettiği, öldürücü bir zehri içmesini sağlar. Bu ikinci cinayetten sonra, İason, Medea ve çocukları Korinth'e kaçmak zorunda kalır. Orada İason, politik avantaj elde etmek amacıyla, Medea'ya ihanet eder ve Korinth kralının kızı Kreusa için onu terk eder.

Medea daha sonra bunun öcünü alır: Yeni geline, üzerine giyince alev alan, zehirli bir gelinlik armağan ederek onu ve babasını öldürür. Medea ardından, üç çocuğundan ikisini katleder; yalnızca Thessalos'u canlı bırakır. İason'un onu bu dehşet verici suç yüzünden cezalandırmasına fırsat vermeden, Medea dedesi Helios'un altın arabasına binip uçarak Atina'ya kaçar. ▪

> Bir âşığın aşkından daha güçlü olan şey, âşığın nefretidir. İki tarafta da dermansız yaralar açar.
>
> ***Medea***

Euripides

Antik Yunanistan'ın üç büyük oyun yazarı, mitleri bugün bile sahneye konmakta olan tragedyalara dönüştürmüş ve insanlığın karşı konulmaz kader karşısındaki çaresizliğini büyük bir incelikle anlatmıştır. Aiskhylos (MÖ yak. 525–455) ve Sophokles (MÖ yak. 496-405) insanlığın varoluşsal acıları hakkında yazmıştır; ancak Euripides (MÖ yak. 480–406) daha ileri gitmiş ve hem kadınların hem erkeklerin yürek burkan iç yaşantılarını gözler önüne sermiştir. Eserlerinin çoğu günümüze kadar gelmiştir; Aiskhylos ve Sophokles ikilisinin toplam eserinden daha fazla eseri vardır. Popülaritesi, Büyük İskender'in ölümünden (MÖ 323) sonraki Helenistik dönemde artmıştır ve Batı edebiyatının köşe taşlarından biri olarak değerlendirilir.

Euripides'in *Medea*'sı, psikolojik derinliği ve Medea'ya merhametli yaklaşımı bakımından özellikle çarpıcıdır. Medea'nın öfkesi her yönüyle gösterilmiştir. Terk edildiğinde duyduğu ıstırap ele alınırken, bir kadın ve bir anne olarak çektiği acı da dile getirilmiştir: "Bir kere daha çocuk doğurmanın acısını çekmektense" der Medea, "üç kere savaş meydanının ön saflarında yer alırım daha iyi."

TALİHSİZ OİDİPUS: BÜTÜN ERKEKLER İÇİNDE, EN AZ KISKANILAN

OİDİPUS'UN KADERİ

KISACA

KONU
Kader

KAYNAKLAR
Oedipus Tyrannus, Sophokles, MÖ yak. 430.

ORTAM
Thebai.

BAŞLICA KARAKTERLER
Laios Thebai kralı.

İokoste Thebai kraliçesi; Laios'un, sonra Oidipus'un karısı.

Oidipus Laios ile İakoste'nin oğlu.

Polybos ve Merope Korinth kral ve kraliçesi.

Kâhin Pythia olarak da bilinir; genelde kehanetleri nedeniyle saygı gören bir kadın.

Sphinks Bulmacalar soran ve yanlış cevap verenleri cezalandıran bir yaratık.

Teiresias Thebai'ın kör kâhini.

Thebai Kralı Laios, kâhini tarafından asla bir çocuk sahibi olmaması yönünde uyarılır. Eğer olursa, kralın oğlu büyüyünce onu öldürecek ve sonra da karısıyla evlenecektir. Ne var ki, Laios'un kraliçesi İakoste'nin karşı konulmaz bir güzelliği vardır. Sonunda kral arzularına yenik düşer ve birlikte olurlar. Dokuz ay sonra İakoste bir oğlan çocuğu doğurur; Oidipus koyarlar adını.

Bir yurttan diğerine

Kehaneti aklından çıkarmayan Laios, bebeği bir hizmetkâra verir ve ondan Oidipus'u bir dağda ölüme terk etmesini ister. Ama bir çoban bebeği bulur ve ona bakar, sonra da onu Korinth'e götürüp kendi çocukları olmayan Kral Polybos ile Kraliçe Merope'ye verir. Oidipus mutlu bir çocukluk geçirir; ama bir gün, annesi ile babası bildiği bu insanların çocuğu olmadığı çalınır kulağına. Delphi'ye gidip orada kâhine danışınca, kaderinde babasını öldürmek ve annesiyle evlenmek yazılı olduğunu öğrenir. Polybos'u öldürüp Merope ile evlenme düşüncesiyle aklı karışan Oidipus Korinth'i terk eder ve Thebai'ya kaçar; bu yerin, biyolojik annesi ile babasının yurdu olduğunun farkında değildir.

Kehanet gerçek oluyor

Oidipus, Thebai'ya giderken yolda, kendisine yol vermesini isteyen, kendini beğenmiş bir soyluyla karşılaşır. Adamla kavga eden Oidipus onu öldürür; öldürdüğü kişinin babası Kral Laios olduğunun farkında değildir. Sonra kralın dul karısı İokaste'ye âşık olduğunda da, Oidipus'un yine o kadının kendi annesi olduğu hakkında en ufak bir fikri yoktur.

İokaste ile evlenmek ve Thebai'ya kral olmak isteyen her erkek, Sphinks diye bilinen, insan-başlı, aslan-gövdeli

Oidipus, bugün Atina'da Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, Hellenistik Dönemden (MÖ yak. 323-31) kalma bir lahitte, Sphinks'e yanıt veriyor.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Orestes Ageamennon'dan intikam alıyor 64–65 ▪ Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Hilebaz Eshu 294–97

Oidipus, Giovanni Bocaaccio'nun (1313–1375) yaptığı, *De Casibus Virorum Illustrium* ("Meşhur Adamların Kaderleri Üzerine") adlı bu minyatürde, karısının kimliğini öğrenince kendi gözlerini kör ediyor.

ve kuş-kanatlı bir yaratığın sorduğu bilmeceye doğru yanıt vermek zorundadır. Bilmece ise şöyledir: "Sabah dört ayağı üzerinde, gündüzleri iki ve akşamları da üç ayağı üzerinde giden nedir?" Oidipus hiç tereddüt etmeksizin "insan" diye yanıt verir. Çocukken insan elleri ve ayakları üzerinde emekler, yetişkin olunca ayağa dikilir ve nihayet yaşlanınca da bir baston yardımıyla yürümeye başlar.

Kader ağlarını örüyor

Oidipus ile İokaste evlenir, sarayda mutlu bir hayat sürerler ve kahredici bir salgın gelip Thebai'yı mahvetmeden önce birçok çocuk yaparlar. Hiçbir tören ve kurban çare olmayınca, kör kâhin Teiresias, şaşkın krala kendi yaptıklarıyla şehrin felaketine neden olduğunu söyler. Teiresias, Oidipus'a yolda kavga edip öldürdüğü kişinin kendi babası olduğunu söyleyince, Oidipus İokaste'nin de annesi olduğunu anlar. Bu açıklama üzerine, İokaste intihar eder; Oidipus da onun ölü bedenini bulunca, kadının elbisesindeki iğneyi alıp gözlerine sokarak kendini kör eder.

Her ne kadar Oidipus baba katli ve ensest suçlarını işlediğinin farkında olmasa da, davranışı cezalandırılmak zorundadır. Kraliyet ailesinden gelen bir soylu olmasına ve en zor bulmacalara bile cevap vermesine rağmen, Oidipus da hepimiz gibi kaderinden kaçamamıştır. ■

> Nasıl bir talihsizlik, insanın başarılarını bu kadar acı bir felakete dönüştürür?
> ***Oedipus Tyrannus***

Oidipus Kompleksi

Psikoanalizin kurucusu Sigmund Freud (1856–1939) bilinçaltı teorileriyle dünyayı şaşırtmış biridir. Onun, insanların, kişiliklerinin bilgisine sahip olmadıkları parçaları tarafından güdülendikleri yönündeki görüşünü o zamanlar kimsenin aklı almamıştır. Özellikle de Sophokles'in oyunundaki karakterlerden etkilenerek adlandırdığı "Oidipus Kompleksi" teorisi tepkileri üzerine çekmiştir. Freud'a göre, her ailede oğlan çocuğu bilinçsizce anneye sahip olmak –çocukluktaki ilk aşkıdır o– ve annesinin ilk planda ilgi odağı olan babasını devre dışı bırakmak ister.

Freud'un teorileri yanlışlanamamaktadır –ispatlamak ya da çürütmek imkânsızdır– ve birçoğunu modern psikiyatristler artık dikkate almamaktadır. Ne var ki Oidipus Kompleksi fikri, aile içindeki, görünüşte akıldışı rekabetler ile kıskançlıkları anlamlandırma çabalarına yardım ederken, popüler kültürde ağırlığını sürdürmektedir.

CENNETİN KENDİSİNDEN DAHA ÇOK İSTER ADONİS'İ

APHRODİTE İLE ADONİS

KISACA

KONU
Karşılıksız aşk

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MS 8; *Bibliotheca*, Yalancı-Apollodorus, MS yak. 100.

ORTAM
Antik Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Aphrodite Aşk tanrıçası; Roma mitolojisinde Venüs olarak bilinir; amansızca Adonis'i ister.

Eros Aphrodite'nin oğlu; cinsel cazibe tanrısı.

Kinyras Kıbrıs kralı; kızı tarafından aldatılır, ayartılır ve sonra kendisinden iğrenilir.

Myrrha Kinyras'ın kızı; ona acıyan tanrılar daha sonra onu bir mür ağacına dönüştürür.

Adonis Kinyras ile Myrrha'nın oğlu; güzel ve cinsel bakımdan ilgisiz bir genç.

Büyük aşk tanrıçası Aphrodite bile arzunun oklarına karşı korunaklı değildir. Bir gün, Eros annesinin kollarında oynarken, oklarından biri tanrıçanın göğsüne batar. Başını kaldırıp baktığında tesadüfen Aphrodite'nin gözüne çarpan ilk kişi, tazılarıyla birlikte yalnız bir geyiğin peşinde koşarken yanından geçmekte olan Adonis'tir. Aphrodite ona anında vurulur. Myrrha'nın oğlu Adonis yalnızca gençler içinde en güzel olanı değil – Adonis ismi bugüne kadar erkek güzelliği yerine kullanılagelmiştir– ulaşılması en zor olanıdır da.

Adonis, avının peşinden koştururken Aphrodite'yi reddediyor. Titian'ın *Venüs ve Adonis* (1554) tablosundan alınma bu sahnede aşka zaman yok: Eros uyuyor, şafak söküyor ve tazılar ayrılmak için sabırsızlanıyor.

Ayrıca Bakınız: Orpheus ile Eurydike 53 ▪ Perseus ile Medusa 82–83 ▪ Cupido ile Psykhe 112–13 ▪ Ekho ile Narkissos 114 ▪ Pomona ile Vertumnus 122–123 ▪ Pyramos ile Thisbe 124

Myrrha

Adonis, annesi Myrrha'nın, kendi babasına, Kıbrıs Kralı Kinyras'a, duyduğu doğal olmayan arzu sonucu hamile kalmasıyla olmuştur. Myrrha bir gece, içtiği şarapların etkisiyle zil zurna sarhoş olan babasının yatağına girip onu kandırarak annesi olduğuna inandırmıştır. Kadının ensestçe arzusu, Furiaların kendisine verdiği bir cezadır; Kinyras bilmeden Aphrodite'nin kin beslemesine neden olan bir olaya karışmıştır: Aphrodite'nin büyük suç olarak gördüğü olay ise, Myrrha'nın annesi Kenkhreis'in kızının güzelliğiyle böbürlenmesidir. Öfkelenen babasından kaçan Myrrha kendi isteğiyle, eylemlerinin bir cezası olarak dönüşmek için yalvarması sonucunda, bir ağaca dönüştürülür. Mür gözyaşları döken Myrrha, sapkın bir biçimde cinsiyetsiz olan Adonis'i doğurur. Klasik yazarlar, Myrrha'nın babasına duyduğu şehvetin, bekaretiyle ilgili takıntısından kaynaklandığını söylemektedir.

Gustave Dore'ye (1885) ait bu çizimde, Dante ile Vergilis'un Cehennemde gezdikleri şiirlerindeki gibi, Myrrha utançtan yüzünü saklıyor.

Kararlı bir biçimde cinsiyetsiz olan Adonis'in romantik aşka hiç ilgisi yoktur; soğuk kalbini ısıtan tek şey av tutkusudur. Gece gündüz demeden, karanlık orman köşelerinde ne türden olursa olsun av peşinde koşmaktadır.

Arzuyla için için yanan Aphrodite ise sürekli Adonis'in peşindedir: Uzun saçları omuzlarından dökülmekte ve koşarken giysileri uçuşmaktadır. Adonis ise her defasında elinden kaçıp kurtulmaktadır. Aphrodite kalması için ne kadar yalvarırsa yalvarsın, Adonis kendisini kucaklamasına izin vermez.

Kulak ardı edilen uyarılar

Ormanlarda Adonis'in peşinden koşturan Aphrodite, saldırabilecek yaban domuzları ve öteki vahşi hayvanlarla arasına belli bir mesafe koyar ve Adonis'ten de aynısını yapmasını ister.

Adonis, Aphrodite'nin endişelerini dikkate almaz, yakarışlarına ve okşamalarına karşılık vermez ve avına geri döner, ta ki dehşet verici dev bir yaban domuzunun saldırısına uğrayana kadar. Domuzun dişleri Adonis'in kasıklarına saplanır, bazı düşünürler bunu, cinsel aşkı reddetmenin cezası olarak sembolik bir hadım edilme olayı olarak görür. Adonis gözyaşları döken Aphrodite'nin kollarında ölürken, kanları yere akar. Aphrodite'nin buyruğuyla, kan damlaları dağ lalelerinin yapraklarına koyu kırmızı rengini verir ve çiçek her yıl yeniden açar.

Adonis ve mevsimler

Atinalı kadınlar her yıl Adonis'in anısına Adonia adıyla bir festival düzenlermiş. Platon karşı çıkmış buna; öte yandan, Yunan hayatını anlatan ve neredeyse hepsi erkek olan resmi vakanüvisler, bu kadın cinselliğiyle ilişkili festival hakkında çok az şey yazmış.

> Sevgili Adonis,
> vahşi canavarlardan
> uzak dur.
> ***Dönüşümler***

Kadınlar açıkça, erkek fiziksel güzelliğine övgüler düzüyor ve geçici oluşundan ötürü yas tutuyormuş. Onlar ve onların kızları, evlerinin çatısına, çabuk büyüyen bitkileri diktikleri saksılarla minyatür bahçeler yapıyormuş. Sekiz gün süren dans ve şarkılar sona erince, diktikleri bitkileri denize ya da akarsulara fırlatıp atıyorlarmış: Bu bazı düşünürler tarafından, gelecek mahsul döneminde bol yağış olması için gösterilen çabanın sembolik eylemi olarak görülüyor.

Festivaller gibi mitlerde de, Adonis yalnızca soğuk güzelliğiyle hatırlanmakla kalmaz, aynı zamanda bereketle, mevsimlerle, solup gitme ve yeniden üreme döngüleriyle de ilişkilendirilir. Örneğin, bir mit, çocuk Adonis'e kimin sahip olacağı üzerine Aphrodite ile Persephone arasında yaşanan bir kavgayı anlatır. Zeus Adonis'e ikisi arasında vaktini eşit olarak bölmesini, ilkbahar ve yazı Aphrodite'yle (canlıların arasında), sonbahar ve kışı da Persephone'yle (Yeraltı Dünyasında) geçirmesini emreder. Bu öykü, Adonis'in bereketle ve ekinlerin ölüp yeniden canlanmasıyla bağlantısını vurgulamaktadır. ■

DOKUNDUĞUM HER ŞEY SARI ALTINA DÖNÜŞSÜN

KRAL MİDAS

KISACA

KONU
Lanetli bir armağan

KAYNAKLAR
Anabasis ("10.000'lerin Dönüşü"), Ksenophon, MÖ yak. 370; *Dönüşümler*, Ovidius, MS 8 yüzyıl.

ORTAM
Frigya'da (Orta Türkiye), Ankyra (bugünkü Ankara).

BAŞLICA KARAKTERLER
Midas Frigya kralı; altın dokunuşla lanetlenmiştir.

Silenos Yarı-insan yarı-at yaratık; şarap yapımından ve sarhoşluktan sorumlu tanrı; Dionysos'un arkadaşı ve hocası.

Dionysos Beraberinde hem öfke hem de zevk getiren, bereket ve şarap tanrısı.

Kral Midas, kendisini bir köy kalabalığının elinden kurtardıktan sonra, on gün boyunca Dionysos'un arkadaşı Silenos'la birlikte hoşça vakit geçirir. Ksenophon, Midas'ın, aklını çaldığı için Silenos'u tutsak ettiğini iddia etse de, Ovidius'un hikâyesine göre, Dionysos arkadaşının sağ salim dönmesi nedeniyle minnettardır ve Midas'a, "Dile benden ne dilersen" der.

Midas, dokunduğu her şeyin altına dönüşmesini ister ve tanrı da bu dileğini yerine getirir. Kral heyecanlanır ve hemen gördüğü her şeye –bir dal parçası, bir taş, bir mısır koçanı, daldaki bir elma– dokunmaya başlar. Dokunduğu her şey anında, pırıl pırıl bir altına dönüşür. Kral eve gelir ve sarayının tahta kapıları ile pencereleri o dokundukça altın olur. Ne büyük bir talih!

Kısa bir süre sonra ne kadar acıktığını hisseder ve hizmetkârlarına yemeğini getirmelerini emreder. Eline aldığı ekmek hemen altına dönüşür; şarap altın olur. Tekrar bir şey yiyip içebilecek midir?

Midas, olmasını dilediği şeyden nefret ederek yurdundan kaçar. Vahşi doğaya sığınarak Dionysos'a yalvarır ve efendisinden armağanını geri almasını ister. Tanrı ona, tepedeki Paktolos kaynağında yıkanmasını söyler; yıkanınca lanet akıp gidecektir. Midas altın dokunuştan böylece kurtulur. ■

Bartolomeo Manfredi'nin eserindeki (1617-19) sahnede gösterildiği üzere, Midas nehrin kaynağında yıkanırken, yıkanarak akıtılan altının kuma karıştığı, daha sonra da Kral Kroisos'u zengin ettiği anlatılmaktadır.

Ayrıca Bakınız: Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Dionysos kültü 52 ▪ Vesta ile Priapos 108–109

TEK BİR GÜN VE GECEDE ATLANTİS ADASI DALGALARIN İÇİNDE KAYBOLDU

ATLANTİS EFSANESİ

KISACA

KONU
Kayıp Şehir

KAYNAKLAR
Timaeus ve *Critias*, Platon, MÖ yak. 360.

ORTAM
Antik Yunan dünyasının sınırını belirleyen Herakles Sütunları'nın (bugün Cebelitarık Boğazı olarak bilinen yer) ötesi.

"Kralların, büyük ve şahane güçlerin bir konfederasyonu."
Critias

Atlantis, talihsiz bir savaş ve doğal güçler tahrip etmeden önce gelişmiş bir mitsel uygarlıktır. Atinalı filozof Platon'un ideal bir devletin nasıl olması gerektiğine ve iktidarın hoyratça kullanılmasının tehlikelerine ilişkin görüşlerinin hayal mahsulü bir örneği olarak iki diyaloğunda tasvir ettiği bir yerdir Atlantis.

Bir ada olmakla birlikte, Atlantis "Libya ve Asya'dan" büyüktür. Gelişmiş bir toplumdur ve teknik olarak başarılı olduğu kadar iyi de yönetilmektedir. Ne zaman ki bu zengin saldırgan hiç olmadık yere bir savaş başlatmış, işte o zaman, "erdemi ve kuvveti" sayesinde üstünlük sağlayan, küçük ve demokratik Atina olmuştur. Görünüşteki ütopik ülke Atlantis başarısızlığa uğramıştır, diye açıklar Platon; çünkü halkı yozlaşmıştır. Bu nedenle büyük tanrı Zeus, Atlantis'in sonunda denizde kaybolmasına neden olan depremler ve seller göndererek, onları cezalandırmıştır.

Minos hatıraları

Bu tek hikâye o kadar canlı anlatılmıştır ki, Platon'un ilham verdiği bu yeri bulma çabaları hiçbir zaman son bulmayacaktır. Atlantis'in yok oluşunun tarihsel arka planında, Yunanistan'ın güneyinde bulunan, Ege'deki Thera (Santorini) volkanik adasının MÖ 1500 civarında patlaması vardır. Bu patlamada yalnızca adanın büyük bir kısmı suya gömülmekle kalmamış, gökyüzünü sarıp her yeri karanlığa gömen kül bulutları birkaç yıl sürecek bir "kış" yaratmıştır. Bu felaket muhtemelen Minos uygarlığının sonunu getirmiştir ve bazı araştırmacılara göre, Atlantis hikâyesi bu olayların halkın hafızasında bir tür yeniden canlandırılmasıdır. ■

"[Atina] muhteşem erdemin ve gücünle, ışıl ışıl parla."
Critias

Ayrıca Bakınız: Atina'nın kuruluşu 56–57 ▪ Troia Savaşı 62–63 ▪ Odysseus'un maceraları 66–71

ANTİK

ROMA

MÖ 753
Roma kuruluyor (her yıl *Parilia* festivalinde kutlanan geleneğe göre).

MÖ 509
Roma'nın son kralı Gururlu Tarkhon tahttan indiriliyor; Roma bir cumhuriyet oluyor.

MÖ 30–19
Vergilius'un ulusal destanı *Aeneis*'e göre, Aineias Troia'dan kaçıyor ve uzun bir yolculuğun sonunda İtalya'ya geliyor.

MÖ 27
Octavius zaferiyle sonuçlanan iç savaştan sonra, Roma'nın ilk imparatoru, Augustus oluyor.

MÖ 27–9
Livius'un *Roma Tarihi*, Roma'nın tarihsel kayıtları ile kuruluş mitlerini harmanlıyor.

MÖ 7
Dionysios'un yazdığı *Roman Antiquities*, Roma'nın tarihini ve efsaneleri MÖ yak. 240 yılına kadar izliyor.

Roma şehrinin MÖ 753 yılında, *Aeneis*'te anlatılanlara göre, yağmalanan Troia şehrinden uzun bir yolculuk yaparak gelen prens Aineias'ın soyundan Remus ve Romulus tarafından kurulduğu söylenir. Roma büyük bir emperyal güç haline gelmiştir; en geniş sınırlarına ise, dünyanın yüzde 20'sine hâkim olduğu Traianus zamanında erişmiştir.

Yunanistan ve Roma

Roma kültürü İtalya'nın çeşitli boylarının –tanrıları Roma mitolojisine uyarlanmış olan Latinler, Etrüskler ve Sabinelerin– kültürünü özümsemiştir. Bununla birlikte, Romalılar aynı zamanda antik Yunan mitlerini de benimsemiştir; Yunan kolonileri yanında, kendi tanrılarının birçoğunu Yunan muadilleriyle yan yana koyarak Yunan kültürünü ve mitlerini de almıştır. Yine de Roma tanrıları başka adlar verilen Yunan tanrıları değildir sadece. Roma'nın neşeli şarap ve esin tanrısı Bakkhus, Yunan Dionysos'tan daha çok zevk peşinde koşturan Etrüsk tanrısı Fufluns'a daha çok benzer. Jupiter, Juno ve Minerva'dan oluşan "Capitol Üçlemesi" Etrüsk tanrıları Tinia, Uni ve Menvra'dan geliştirilmiştir. Ancak daha sonraları bu üç Roma tanrısı Zeus, Hera ve Athena ile birlikte anılmaya başlar.

Birçok Romalı yazar Roma tanrılarının ahlaki bakımdan Yunan muadillerinden üstün olduğunu göstermek için büyük çaba harcamıştır. Romalılar Yunan tanrıların uçkuruna düşkün ahlaksız davranışlarından hoşlanmadığı gibi, Roma tanrılarının ahlaki dürüstlüklerini vurgulamayı tercih eder. Örücü ve dokuyucu Arakhne mitinde Arakhne en rezil işlerini işleyerek tanrıları eleştirir ve bunun sonucunda bir örümceğe dönüştürülür. Bu mit Roma değerlerine gönderme yapmaktadır; çünkü hem tanrıların ahlaksızlığını mahkûm eder hem de onları kınamaya cüret eden bir insanı cezalandırır. Arakhne'nin hikâyesini Roma mitolojisinin en önemli otoritelerinden biri olan şair Ovidius anlatmıştır. Ancak muhtemelen kayıp bir Yunan kaynağından alınmadır; çünkü *arakhne* Yunancada örümcek anlamına gelir.

Antik Roma'nın dini, tanrıları mutlu etme etrafında gelişmiştir. MS 313 yılında Konstantin tarafından Hıristiyanlık tanınmadan önce, Roma takvimi çeşitli tanrılar için festival, kurban ve törenlerle doluydu. Romalılar çeşitli tanrıların mitlerini paylaşıp kutlarken, dinleri mitolojik anlatılara ya da öğretilere duyulan inançtan çok ritüel eylemler pratiğine dayanıyordu.

MS 8

Fasti ve *Dönüşümler* şiirlerinde Ovidius, Roma'nın doğuşunu, tanrılarını, tarihini ve ritüellerini ele alıyor.

MS YAK. 80

Statius'un *Thebaid* eseri, Argos'un şampiyonlarının Thebai şehrine saldırısını anlatıyor.

MS YAK. 100–120

Plutarkhos, *Paralel Hayatlar*'da Yunanlar ile Romalıların efsanevi 23 kahramanının biyografisini kaleme alıyor.

MS YAK. 158–180

Apuleius'un *Altın Eşek* olarak bilinen *Başkalaşımlar*'ı Cupido ile Psykhe'nin hikâyesini anlatıyor

MS 306–337

İmparator Konstantin yönetimindeki Roma, Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul ediyor.

MS 476

Cermen kabilelerinin lideri Odoaker, Romulus'u tahttan indiriyor ve Roma imparatorluğu çöküyor.

MS 1453

330 yılında kurulan Doğu Roma (ya da Bizans) İmparatorluğu, Osmanlılar tarafından yıkılıyor.

Hikâyelerin kaynakları

Özgün olarak Roma'ya ait olduğu söylenebilecek –Remus ve Romulus'un hikâyesi gibi– mitolojik anlatıların büyük bölümü Roma'nın kuruluşuna ilişkindir. Vergilius'un bilinçli olarak Homeros'un Yunanca eserlerini model almış olan epik şiiri Aeneis Troia prensi Aineias'ın nasıl talan edilen Troia'dan kaçtığını ve yeni bir ulus kurmak için İtalya'ya nasıl geldiğini anlatır.

Halikarnassoslu Dionysos tarafından nakledilen bir başka mit Akhnaia'dan hareket eden bir savaş filosunun, esir alınan bazı Troialı kadınlarla birlikte Troia'dan geriye dönüşünü anlatır. Bu muzaffer seyahat bir fırtına tarafından sekteye uğratılır ve onları İtalyan sahillerine savurur. Akhnaialılar gemilerini kış için karaya çekerler ve baharda, tam ayrılmaya hazırlandıkları sırada, Troialı kadınlar harekete geçer. Köle pazarında satılacaklarından korkan kadınlar gemileri ateşe verir ve onları denize açılamaz halde bırakır. Akhnaialılar bu nedenle Yunanistan'a dönmek yerine İtalya'da yerleşmek zorunda kalırlar.

Hangi miti daha çok severlerse sevsinler, Romalılar, ister muzaffer Akhaialılar ister mağlup Troialılar yoluyla olsun, kültürlerinin izlerini antik Yunan kültürüne kadar sürmekten onur duyuyordu. Hatta Lesboslu Hellanikos'un bir anlatısı bu iki kültürü birleştirir: Bu versiyonda, Aineias İtalya'ya Odysseus'la birlikte seyahat etmiş ve Roma'nın adını da diğer arkadaşlarını gemileri yakmaya cesaretlendiren Troialı kadın olan Rome'den (ya da Rhome) hareketle vermiştir.

Başka etkiler

Roma mitolojisi, İtalya'nın ve Yunanistan'ın ötesindeki toprakların tanrıları ve kültlerinin etkisiyle renklenmiştir; bunlar arasında Anadolu'dan Toprak Ana, Kybele, Mısır tanrısı İsis ve Jupiter Heliopolitanos gibi Suriye tanrılarını sayabiliriz. Şair Juvenal'ın *Satires*'inde yazdığı gibi, "Suriye'deki Orontes uzunca bir süredir Tiber'e boşalmaktadır". Mithras, Roma askerleri arasında çok fazla inananı olan bir tanrıdır. Onun kaynakları da muhtemelen Pers ülkesine uzanmaktadır; ama boğa-kesen kültü Roma'ya mahsustur.

Kocaman bir imparatorluğu yöneten Romalılar kapsamlı kayıtlar tutmuştur; bu da mitolojilerinin çok büyük bir kısmının neden günümüze kadar kaldığını bize açıklamaktadır. Sanat ve edebiyat –şiirler, mektuplar ve hiciv eserler– Yunan, Etrüsk ve doğu mitlerini tüm canlılığıyla korumuş ve Batı sanatçılarını bugün bile etkileyecek şekilde yeniden yorumlayarak dönüştürmüştür. ■

SİLAHLARIN VE O ADAMIN ŞARKISINI SÖYLÜYORUM

AİNEİAS, ROMA'NIN KURUCUSU

KISACA

KONU
Ulusal destan

KAYNAKLAR
Aeneis, Vergilius, MÖ yak. 30-19; *Dönüşümler*, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Troia'dan İtalya'ya, MÖ yak. 1000.

BAŞLICA KARAKTERLER
Aineias Bir Troia prensi.

Venüs Aşk tanrıçası ve Aineias'ın annesi.

Ankhises Aineias'ın babası.

Juno Tanrıların kraliçesi; Troialıların düşmanı.

Dido Kartaca kraliçesi; Aineias'ın âşığı.

Jupiter Tanrıların kralı.

Lavinia Latium prensesi; Aineias'ın gelecekteki karısı.

Turnus Rutullerin kralı; Aineias'ın düşmanı.

Neptün Deniz tanrısı.

Ölümlü Ankhises'in ve Venüs'ün (Aphrodite) oğlu, Troia prensi Aineias'ın adı ilk kez Homeros'un *İlyada*'sında geçer; ancak Roma'nın kurucu babası rolüne yükselmesi, Vergilius'un güçlü epik şiiri *Aeneis*'te olur. Onun hikâyesi Troia Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte başlar. Aineias, şehri Yunanların eline geçince Troia'dan kaçmak zorunda kalır. *Aeneis*, Aineias'ın dramlar ve talihsizliklerle dolu bu İtalya yolculuğunu anlatır.

Troia'dan kaçış

Şiir, bir fırtınanın Aineias'ı Kartaca'ya savurmasıyla başlar; burada kraliçeye, Troia'dan kaçışına sebep olan olayları anlatır. Ona, Troialıların Yunanların şehir surlarının dışına bıraktığı bir tahta atla nasıl aldatıldıklarını açıklar. Troialılar, Yunan savaşçıların onun içine saklandığından habersiz, tahta atı surların içine taşımışlardır. O gece, savaşçılar dışarıya süzülmüş ve şehrin kapılarını dışarıda bekleyen ve Troia'yı yok edecek olan Yunanlara açmıştır.

Aineias başlangıçta Yunanlara karşı savaşmıştır; ama sonra, öldürülen kuzeni Hektor onu rüyasında ziyaret ederek ondan yeni bir Troia şehri kurmasını istemiştir. Annesi Venüs de onu kaçmaya ve ailesini, Troia'nın kutsal emanetlerini ve koruyucu tanrılarını da beraberinde götürmeye zorlamıştır. Aineias oğlu Askanios ile babası Ankhises'i de yanına alıp kaçmıştır; ne var ki karısı Kreusa gruptan ayrı düşmüştür. Aineias onu almak için geri döndüğünde sadece, ona İtalya'da yeni bir şehir kurmanın kaderinde yazılı olduğunu söyleyen, karısının hayaletini bulmuştur.

Sonrasında, Aineias kadın-yüzlü gaddar kuş yaratıklar olan Harpyalarla

Babası Ankhises'i sırtına alan Aineias, oğlu Askanios'la birlikte Troia'dan kaçar. Karısı Kreusa, 1598 yılında Federico Fiori Barocci tarafından yapılan bu tabloda, hâlâ onlarla birliktedir.

Vergilius

Şair Publius Vergilius Maro, MÖ 70 yılında Mantua yakınlarında doğmuş ve MÖ 19 yılında Brundisium'da hayatını kaybetmiştir. Geride üç büyük eser bırakmıştır: *Eciogae* [Çoban şiirleri], *Georgica* [çiftçilik hakkındadır] ve *Aeneis* [Aineias destanı]. İlk iki eser pastoral temaları işlerken, Vergilius Roma ulusal destanı ve kuruluş miti *Aeneis*'i yazarken Homeros'un *İlyada ve Odysseia* destanlarından esinlenmiştir. Her ne kadar *Aeneis* İlyada'daki olayları takip ediyor olsa da, bu destanın kahramanı, muzaffer Yunanlardan biri değil, perişan Troia'dan kaçan bir prens olan Aineias'tır. Ayrıca Aineias, Homeros'un Odysseus'u gibi kurnaz da değildir; asil görevini vurgulamak için ondan sıklıkla *pater* ("baba") ve *pius* ("dindar") diye söz edilir.

Biyografisini yazan Aelius Donatus'a göre, Vergilius *Aeneis*'in büyük bölümünü İmparator Augustus'a okumuş, Augustus'un kız kardeşi Octavia VI. Kitap'ta oğlu Marcellus ile ilgili kehaneti duyunca baygınlık geçirmiştir.

Vergilius, *Aeneis*'i yazmayı bitirdikten sonra, birtakım düzeltmeler yapmayı planlamış ama hastalanmıştır. Elyazmalarının yakılmasını vasiyet etmiş olsa da, imparator şiirlerin basılmasını emretmiştir.

Ayrıca Bakınız: Hades ve Yeraltı Dünyası 48–49 ▪ Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Herakles'in görevleri 72–75 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–03 ▪ Cumae Sibylla'sı 110–11

Aineias'ın kehanetleri

karşılaşmıştır. İçlerinden biri onun, ancak korkunç bir açlık zamanı, topluluğu kendi masalarını yemek zorunda bıraktığı zaman hedefine ulaşacağı kehanetinde bulunarak Aineias'ı lanetlemiştir. Oradan yelken açıp yaşlı babasının öleceği Sicilya'ya geldikten sonra, İtalya'ya doğru yola koyulmuşlardır; ancak rüzgâr tanrısı Aiolos –Troialılardan nefret eden Juno'nun emriyle– gemilerini rotasından uzaklara savurmuştur.

Kuzey Afrika şehri Kartaca'ya sığınan Aineias, burada Kraliçe Dido ile karşılaşmıştır; işte şimdi Troia'dan kaçış hikâyesini anlattığı kişi de odur. Burada, Venüs'ün de teşvikiyle Aineias ile Dido birbirine âşık olur ve tutkularını bir fırtına sırasında sığındıkları bir mağarada yaşarlar. Tanrıların kralı Jupiter bunu duyunca, ulağı Mercurius'u göndererek, Aineias'a yeni bir şehir kurmak için Kartaca'dan ayrılması gerektiğini hatırlatır.

Trajik Kraliçe

Âşığının Kartaca'dan ayrılacağı haberini duyan Dido, kız kardeşi Anna'ya bir kurban ateşi yakmasını ve kendisini bu ateşe atmasını ister. Alevlerin arasından, Aineias'ın gemisinin ayrıldığını gören kraliçe kılıcını bedenine saplar. Onun acısına son vermek için Juno, Yeraltı Dünyasının hâkimi Dis'e sunulmak üzere Dido'nun saçından bir tutam koparmak suretiyle ruhunu özgür bıraksın diye gökkuşağı İris'i yeryüzüne gönderir. Aineias Kartaca'dan ayrılırken arkaya bakar ve cenaze ateşinin dumanlarını görür. Yeraltı Dünyasında hayaletine rastlayana kadar Dido'nun intihar ettiğinden haberi olmayacaktır.

Aineias babasını arıyor

Sicilya'ya dönen Aineias, ölü babası Ankhises'in hatırasına cenaze oyunları düzenler. Bu arada, Aineias'ın yolculuğunu geciktirme arzusunu körükleyen öfkesini hâlâ içinde taşıyan Juno, Troialı kadınları esinlendirerek gemileri ateşe vermelerini sağlar. Jupiter alevleri söndürmek için yeryüzüne şiddetli bir yağmur fırtınası yollar ve Ankhises de oğluna görünerek ona yoluna devam etmesini ve kendisini Yeraltı Dünyasında bulmasını söyler. Aineias yoluna devam eder ve güverteden denize düşen dümencisini kaybetmiş olmasına rağmen, sonunda İtalya'ya ulaşır.

Ölü babasını yeniden görmek için sabırsızlanan Aineias'a, Cumae Sibylla'sı [kâhini], Yeraltı Dünyası'nın kraliçesi ve Dis'in karısı Proserpina'ya vermek üzere yanına altın bir kâse almasını tavsiye eder.

Aeneis'in 1469 tarihli, parşömen kâğıdından kopyasında yer alan bu minyatürde, Aineias ve adamları yelken açmış, Kartaca'dan ayrılıp İtalya'ya doğru yol alırken, Dido kendini bıçaklıyor.

Aeneis'teki olayların zaman çizelgesi

Bu kâse, kayıkçı Kharon'un onları Styks Nehrinde sağ salim karşıya geçirmesini sağlayacaktır.

Ardından Sibylla, ilaç kattığı ballı kekle bekçi köpeği Kerberos'u sakinleştirir. Yeraltı Dünyasında, Aineias Dido'nun hayaletiyle konuşur; ama kraliçe tek kelime etmeden sırtını dönüp gider. Ankhises ise oğlunu gördüğü için son derece mutlu olur ve sarılmak üzere kollarını açar. Aineias babasını kucaklamaya çalışır; ama kolları boş kalır. Sonra Sibylla ile birlikte Lethe Nehrinin kenarında yürürken, Ankhises Roma'nın kuruluşuna ilişkin kehanette bulunur. Görevinin önemini oğluna daha iyi anlatmak için, Ankhises ona, Romulus, Julius Caesar ve Augustus gibi, doğacak büyük Romalıların ruhlarını gösterir. Ardından Aineias aydınlık dünyaya geri döner.

Vaat edilmiş toprak

Tiber Nehri boyunca İtalya'nın batı sahillerinde seyrederken, Aineias ve tayfası, Güneş'in kızı, büyücü Kirke'nin adasının kıyısından geçerler. Orada, Kirke'nin vahşi hayvanlara –aslanlar, domuzlar, ayılar ve kurtlara– dönüştürdüğü insanların böğürtülerini ve bağrışlarını duyarlar. Deniz tanrısı Neptün uygun bir rüzgâr gönderir ve onları güvenli sulara taşır.

Troialılar, Tiber'in ağzında, Latium'da karaya çıkarlar ve sert ekmeklerinin içine yeni topladıkları taze sebze ve meyveyi sararak orada ilk yemeklerini yerler. Öylesine açlardır ki her şeyi silip süpürürler. Aineias'ın oğlu Askanios, "Bıraksam masayı da yiyeceksiniz" diyerek onlarla alay eder. Böylelikle Harpyaların lanetinin gerçekleştiğini fark eden Aineias ve tayfası şehirlerini kuracakları yeri bulduklarından emin olurlar ve Jupiter olumladığını göstermek için üç şimşek çakar.

Aineias, Latium'u düşmanca bir istilayla fethetmeyi planlamaz. Onun yerine, tanrı Faunus'un oğlu olduğu söylenen Kral Latinus'un kızı Lavinia'nın kalbine girmeye çalışır.

Ne var ki, bir kere daha Juno'nun düşmanlığı devreye girer. Tanrıça, Lavinia'nın annesi Kraliçe Amata'yı,

Felemenk ressam Jacob İsaacsz van Swanenburg tarafından MS 1600 civarında yapılan tabloda, Aineias kâbus gibi Yeraltı Dünyasına iniyor. Vergilius'un hayal gücü, birçok Hıristiyan cehennem imgesini de etkilemiştir.

kızının komşu Rutullerin kralı Turnus'la evlenmesi gerektiğine ikna eder. Ardından Juno, savaşı kışkırtması için üç Furia'dan (ya da öç alma tanrıçaları) biri olan Alekto'yu çağırır.

Son çatışma

Turnus'un güçleriyle boy ölçüşmesi imkânsız olan Aineias başlarda umutsuzluğa düşer; ancak sonra rüyasında nehir tanrısı Tiberinus onu ziyaret eder. Tanrı ona, beyaz bir ayının 30 tane domuz yavrusuna annelik ettiği nehrin kenarında bir yer bulmasını söyler; orada oğlu Askanios bir gün Alba Longa adlı bir şehir kuracaktır. Tiberinus'tan işaret alan Aineias, Palatino Tepesindeki Pallanteum'un kralı olan yaşlı Evander'in ve Etrüsklerin kralı Tarkhon'un desteğini arkasına alacaktır.

Yeni müttefiklerle birlikte –ve tanrıların yardımıyla– Aineias cephede ilerlemeye başlar. Düşman, Troia filosuna ateş açmaya çalışınca, tanrıça Kybele gemileri perilere dönüştürerek uzaklaştırır. Ne var ki, Juno'nun desteğini arkasına alan Turnus, Kral Evander'in oğlunu öldürerek kemerini bir zafer ganimeti olarak alır.

Nihayet, Aineias ile Turnus teke tek bir dövüş için karşı karşıya gelir: Venüs Aineias'ı desteklerken, Turnus'un yanında kız kardeşi, deniz perisi Juturna vardır. Bu arada Jupiter, Latin isminin ("Latium") ve dilinin muhafaza edileceği teminatını vererek, Juno'yu Turnus'tan desteğini çekmesi ve Aineias'ı desteklemesi konusunda ikna eder. Daha sonra da yılan-saçlı bir Furia göndererek Juturna'yı uzaklaştırır ve Turnus'u taciz eder. Aineias Turnus'u yaralar ve tam canını bağışlamayı düşünürken birden beline takmış olduğu, Pallas'ın kemeri ilişir gözüne. Kan beynine sıçrayan Aineias kılıcını Turnus'un kalbine saplar. Epik şiir Turnus'un ölümüyle biter; bu, savaşın da sonudur. ■

> “Kendi arzularım hilafına Turnus'u terk etim ve yeryüzünü de terk ettim.”
> ***Aeneis***

Yeni şehirler

Aineias Latium'da, karısı Lavinia'nın hatırasına Lavinium şehrini kurar. Aineias'ın ölümünden sonra, oğlu Askanios, Roma'nın güneydoğusunda, Alban tepelerinde, nehir tanrısı Tiberinus'un kehanetinde söylediği noktada, Alba Longa şehrini kurar. 400 yıl boyunca, Aineias'ın soyu, Remus ve Romulus Roma'yı kurana kadar, Alba Longa'da hüküm sürer. Efsaneye göre, MÖ 7. yüzyılda, iki şehir arasında savaş çıkar. Livius, üçer kişilik iki ayrı grubun –3 Horatius kardeş Roma için ve 3 Curiatius kardeş de Alba Longa için– nasıl karşı karşıya geldiğini anlatır. Romalılar bu savaştan galip çıkacaktır.

Tarihsel olarak, Romalılar ile Latium halkı, düşmanlara karşı birlikte savaşan, Latin Birliği adlı bir konfederasyonun parçasıdır. Albanlar Etrüsklere karşı bir savaşta Romalıları terk edince, Romalılar Alban lider Mettius'u öldürmüş, Alba Longa'yı yerle bir etmiş ve halkını Roma'ya götürmüştür.

REMUS İLE ROMULUS'UN İÇİNİ BİR ŞEHİR KURMA ARZUSU KAPLADI

ROMA'NIN KURULUŞU

KISACA

KONU
Bir ulusun doğuşu

KAYNAKLAR
Romaike Arkhaiologia [Roma Tarihi], Halikarnassoslu Dionysios, MÖ yak. 7; *Fasti* [Roma Takvimi ve Festivaller], Ovidius, MS 8; *Romulus*, Plutarkhos, MS yak. 70–100.

ORTAM
Roma, MÖ yak. 753.

BAŞLICA KARAKTERLER
Romulus Roma'nın kurucusu.

Remus Romulus'un kardeşi.

Amulius Alba Longa kralı.

Numitor Amulius'un tahttan indirilen kardeşi.

Rhea Silvia Numitor'un kızı.

Mars Savaş tanrısı.

Faustulus Bir çoban.

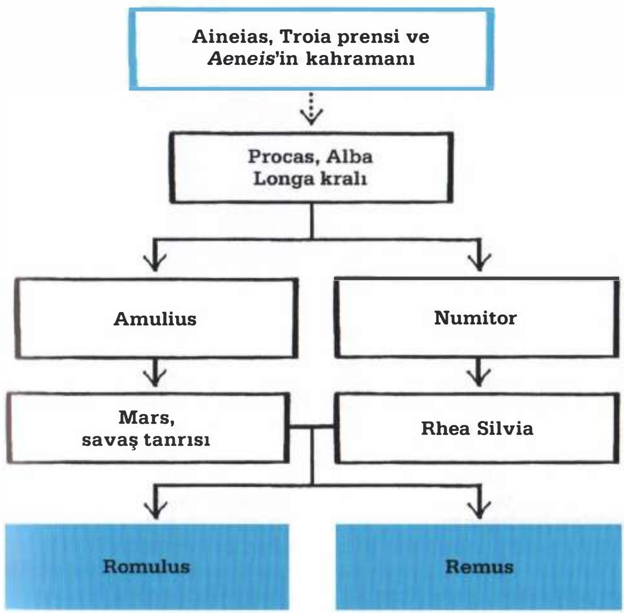
Larentia Faustulus'un karısı.

Romulus ve Remus kardeşler miti, Roma'nın kuruluş hikâyesi olmanın ötesinde, genel olarak kabul gören bir hikâyedir de. İlk dönem anlatımlarda, bu ikiz kardeşlerin Troialı kahraman Aineias'ın oğulları olduğu ileri sürülür; ancak çoğu versiyonda, hikâye on beş kuşak sonrasına aittir.

Aineias'ın oğlu Askanios, daha sonra Roma olacak yerden 19 km uzağa, Alba Longa antik şehrini kurmuştur. Yüzyıllar sonra, Alba Longa iki kardeşe, Amulius ile Numitor'a miras kalır. Amulius kardeşine miraslarını ikiye bölmeyi, içlerinden birinin krallığın yönetimini, diğerinin de ataları Aineias'ın Troia'dan getirdiği hazineleri almasını önerir.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Aineias, Roma'nın kurucusu 96–101 ▪ Vesta ile Priapos 108–09

Romulus ile Remus'un Ataları

Romalı çocukların bırakılması

Romulus ile Remus mitinde modern okura itici gelen unsurun Romalıları şaşırtmamış olması normaldir. Bırakma yoluyla çocuk katli antik toplumlarda bilindik bir şeydir. Roma'nın kuruluş mitinde şaşırtıcı olan şey çocukların reddi değil, hayatta kalmış olmalarıdır.

Romalı babalar çocukları üzerinde mutlak hâkimdiler ve hiçbir neden göstermeden onlara bakınamayı seçebilirlerdi. Bazı durumlarda bebekler, evlat edinmek isteyenler alsın diye belli yerlere bırakılırdı. Ama çoğu örnekte, rastgele bir yere bırakılıp terk edilirlerdi. Evlilikte drahoma –kız tarafının kocaya vereceği başlık parası– gerektirdiği için, kız çocukları erkeklere nazaran çok daha fazla bu duruma maruz kalırdı. Antik Roma'da bu uygulamanın boyutları tartışma konusudur; ancak uygulama MS 374 yılında yasaklanmıştır.

Numitor öneriyi kabul eder ve krallığı seçer; Amulius da hazineleri alır. Ancak hazinelerin getirdiği zenginlikle, Amulius kardeşine oyun oynar ve onu tahttan indirerek hapse atar.

İkizlerin doğumu

Numitor'un soyundan herhangi birinden gelecek bir meydan okumadan korkan Amulius, Numitor'un oğlunu öldürür ve kızı Rhea Silvia'yı bir Vesta rahibesi olmaya zorlar. Çoğu anlatıya göre, savaş tanrısı Mars, bir nehrin kıyısında ya da kutsal bir korulukta uyurken onu ayartır ve ona cesarette bütün erkekleri geride bırakacak iki oğlan doğuracağını söyler. Başka bazı anlatımlara göre, gerçek baba, kimliğini gizlemiş Amulius'tan başkası değildir. İkiz çocukları Romulus ve Remus doğunca, Rhea Silvia ya bekâret yeminini bozduğu için öldürülür ya da zindana atılır. Bebeklere gelince, Amulius bir hizmetkârına onları Tiber Nehrine atmasını emretmiştir. Hizmetkâr ise bebekleri bir sepete koyarak suya bırakır ve ardından nehir tanrısı sepeti usulca kıyıya yanaştırır. Kendisi de yeni yavrulamış bir dişi kurt bebekleri bulur ve hayatta kalmaları için onları emzirir.

Dişi Kurt Heykeli, Romulus ile Remus'un dişi kurt tarafından emzirilmesini tasvir ediyor. Bronz kurt heykeli 11. ya da 12. yüzyıla, ikizler ise 15. yüzyıla tarihlenmektedir.

Bebekler daha sonra, karısı Larentia'nın yardımıyla çocukları büyütecek olan çoban (bazılarına göre domuz, bazılarına göre ise sığır çobanı) Faustulus tarafından bulunur. Bazı kaynaklara göre, dişi kurt hikâyesi doğmuştur; çünkü Larentia

bir *lupa*'dır ve *lupa* da Latince argoda orospu ama aynı zamanda da kurt anlamına gelmektedir.

Roma kuruluyor

Çocuklar büyüyüp güçlü kuvvetli ve yakışıklı birer genç olmuştur. Cesaretleri ve cömertlikleriyle nam salan gençler, çevre çiftçilerin ve avcıların da önderleridir. Romulus ile Remus, tam anlamıyla birer yetişkin olunca, geçmişlerine dair her şeyi –ya Faustulus ya da Mars'tan– öğrenir ve bir ayaklanma başlatırlar. Gaspçı Amulius öldürülür ve Kral Numitor da hak ettiği tahta oturtulur.

Daha sonra ikizler kendilerine büyük bir şehir kurmaya karar verirler. Delphi'den bir kâhinin dediklerine itimat edip, şehirlerinin tanrının sığınma tapınağı olacağını ve ne kadar evsiz, yurtsuz ve kaçak köle varsa hepsini buraya toplayacaklarını ilan eder. Sıra şehrin tam olarak yerini tayin etmeye gelince, Romulus Palatine Tepesini, Remus ise Aventine Tepesini tercih eder. Şehrin yerinin ve ilk kralının kim olacağını belirlemek için, alâmet kuşlarını gözleyerek tanrılardan bir işaret alma konusunda anlaşırlar. Kardeşinin aksine Romulus, *lituus* olarak bilinen, kuşların uçuşlarını araştırarak gelecek olayları yorumlamak için kâhinlerin kullandığı, ucu kıvrık bir değnek taşımaktadır. Bu da sembolik olarak, Romulus'un işine kardeşinden daha bağlı olduğunu ve dolayısıyla zaferi daha çok hak ettiğini göstermektedir. Derken Romulus 12 tane akbaba görür. Ancak Dionysios'un anlatımına göre, Romulus Remus'u kandırmaya çalışmıştır; aslında kuş falan görmemiştir.

Her iki kardeşin de destekçileri peşinden gittikleri kardeşi kral ilan eder. Romulus şehrin sınırlarını belirlemek için toprakta sabanla iz yapmaya başlayınca hemen bir tartışma patlak verir ve iş çığırından çıkar. Remus saban izlerinin üzerinden atlayıp kardeşiyle alay edince, dayanamayan Romulus (ya da bazılarına göre yandaşı Celer) onu öldürür. Romulus ardından MÖ 753 yılında Roma'yı kurar.

Sabine kadınları

Roma'nın ilk kuruluş öyküsü, Romulus'un savaş tanrısı babasından miras kalan savaş-sever doğasını vurgular ve Roma İmparatorluğu'nun gelecek yüzyıllardaki büyüme ve genişlemesini açıklayan, şiddet içerikli bir temaya sahiptir. Roma kurulur kurulmaz, Romulus, şehri Sabineler gibi çevre halklardan korumak için, Palatine Tepesi'nin üzerine kendi adamlarından oluşan askeri birlikler yerleştirir.

> İşaret verildiğinde hepsi kılıçlarını çekip bağırarak içeriye daldılar ve Sabine'nin kızlarının ırzına geçtiler.
> ***Romulus***

Yeni şehrin karşı karşıya kaldığı ilk sorun kadın yokluğudur; çünkü Romulus ile Remus'un çağırdığı sığınmacıların ve kaçakların hepsi erkektir. Bu sorunu çözmek için, Romulus şehrin altında, tahıl tanrısı Consus'un sunağını bulduğunu ve bu tanrının onuruna bir festival düzenleyeceğini duyurur.

Romulus, Sabineleri de festivale

Greko-Roman yazar Plutarkhos (MS 45-MS yak. 120) Yunan ve Roma tarihi ve kültürü üzerine 225'ten fazla eser üretmiştir.

Plutarkhos'un *Romulus*'u

Vesta Bakireleri tarafından muhafaza edilen kutsal hazineler arasında, Romulus ile Remus'un doğumuna ilişkin, garip bir alternatif hikâyeyle ilgili bir fallus da vardır.

Plutarkhos'a göre, Alba Longa'nın, aile ocağında bir fallusun bulunduğu, Tarkhetius adlı hain bir kralı vardır. Bir kâhin, bu fallusla ilişkiye girecek olan bakirenin, gücüyle ve iyi talihiyle kimsenin boy ölçüşemeyeceği bir çocuk doğuracağı kehanetinde bulunur. Tarkhetius, kızına bu kâhinin dediklerini yapmasını emreder; ama kız kendi gitmeyip yerine bir kölesini gönderir. Tarkhetius kızının hilesini fark edince, iki kızın da öldürülmesini emreder. Ancak aile ocağı tanrıçası Vesta uykusunda krala görünür ve kızları öldürmemesi konusunda onu uyarır; böylece kral kızları öldürtmek yerine hapsettirir.

Köle kız ikizleri doğurunca, Tarkhetius bebeklerin dışarıya bırakılıp ölüme terk edilmesini emreder; ancak, bildik hikâyede olduğu gibi, Romulus ile Remus, onları büyüten köylüler tarafından bulunmadan önce, bir dişi kurt tarafından emzirilir ve kurtarılır.

Sabine kadınlarının ırzına geçilmesi birçok sanatçı tarafından tasvir edilmiştir. Bu ayrıntı, İtalya, Cenova'daki Villa Imperiale'nin bir salonunda bulunan, Luca Cambiaso tarafından (yak. 1565) yapılmış büyük bir freskten alınmıştır.

davet eder ve Sabine erkekleri araba yarışlarını seyrederken, omzundaki pelerini atarak işaret vermesi üzerine Romulus'un adamları silahlarına sarılır. Adamlar Sabine kadınlarını kaptıkları gibi evlerine götürürler ve kendi eşleri olduğunu iddia ederler.

Savaş ve yeniden uzlaşma

Oyuna getirilen ve aşağılanan Sabine erkekleri Romalılara karşı savaşmaya karar verir. Romulus'un Sabine Kralı Akron'u öldürmesinin ardından, Sabineler Titus Tatius'un yönetimi altında birleşir ve Roma'yı kuşatır. Roma kalesinin komutanının kızı Tarpeia şehre ihanet eder; Sabinelerin altın bilezikleri karşılığında şehrin kapılarını açar ve düşmanın içeri girmesini sağlar.

Ardından yaşanan kanlı boğuşma sırasında, Romulus başına isabet eden bir taşla yere serilir. Romalılar geri çekilmeye başlarlar; ancak Romulus doğrulup Jupiter Stator'a yalvararak yardım isteyince hücuma geçerler. Savaşı durduran, iki ordu arasına giren ve Sabine babaları ile Romalı kocalarına birbirlerini öldürmemeleri için yalvaran Sabine kadınları olur. Romulus ve Tatius'un ortak liderliğinde, iki taraf arasında barış yapılır.

Romulus'un 40 yıllık yönetiminde Roma kudretli bir şehir haline gelir. Onun olağanüstü kudretine ilişkin pek çok hikâye anlatılmıştır. Bu hikâyelerden birinde, bir güç gösterisi sırasında Romulus, Aventine Tepesi üzerinde dikilip yeryüzüne bir kargı fırlatır. Kargı o kadar derine saplanır ki, hiçbir insan çekip çıkaramaz onu. Bu kargının sert gövdesinin yapıldığı kızılcık ağacına herkes büyük saygı gösterir. MÖ 27 ile MS 14 yılları arasında saltanat süren Gaius Caesar zamanında, Romulus'un kızılcık ağacının kökleri, yakınlardaki bir merdiveni tamir eden bir işçi tarafından fena halde budanınca bu ağaç sararıp kurur.

Zamanla, Roma şehri güç ve prestij kazanır; ama bu çatışmasız olmaz. Laurentum şehrinden gelen elçiler Tatius'un akrabaları tarafından öldürülünce, Tatius intikam almak amacıyla öldürülür. Her iki taraf da, katilleri soruşturup adaletin yerine getirilmesinde kusurlu görüldüğünden, hem Roma hem de Laurentum'un başına bir salgın belası musallat olur. Bu salgını fırsat bilen Cameria halkı Roma'ya saldırır; ancak Romulus onları yenilgiye uğratarak şehirlerini ve nüfusun yarısını kendi egemenliği altına alır.

Göğe yükseliş

Bir gün, Romulus Mars Alanında askerleri toplamış yoklama yaparken, bir fırtına patlar. Gökyüzünde şimşekler çakarken, Romulus bir buluta sarılır ve babası Mars'ın arabasına bindirilip, bir tanrı yapılmak üzere gökyüzüne götürülür. O tarihten sonra, Romulus'a Sabine savaş tanrısı Quirinus olarak tapılır. Romulus'tan sonraki kral Numa Pompilius bir Sabine'dir ve iki halk arasındaki birliğin, Romulus ve Tatius hanedanlıklarının ötesine uzandığını göstermiştir. ■

Forum antik Roma'da gündelik hayatın merkezidir. Burada, başka tapınakların yanı sıra, en eskilerden biri olan, MÖ 7. yüzyıldan kalma Vesta Tapınağı bulunmaktadır.

TANRILARIN BABASI BULUTLARIN ARASINDA KOR ALEVLER FIŞKIRTIYOR

NUMA, JUPİTER'İ KURNAZLIKLA ALT EDİYOR

KISACA

KONU
Kehanet ve kader

KAYNAKLAR
Roma Tarihi, Livius, MÖ 1. yüzyıl; *Fasti*, Ovidius, MS 8; *Paralel Hayatlar*, Plutarkhos, MS 2. yüzyıl başı.

ORTAM
Aventine Tepesi, Roma, MÖ yak. 715–673.

BAŞLICA KARAKTERLER
Jupiter Roma'nın gökyüzünden sorumlu tanrısı; tanrıların kralı.

Numa Roma'nın ikinci kralı (MÖ 715–673).

Egeria Bir peri ve kraliçe; Kral Numa'nın karısı.

Faunus ve Picus Numa'nın yakaladığı tabiat tanrıları.

Salii Roma'nın kutsal kalkanının muhafızları ve dans eden rahipler.

Öfkeli Jupiter gökyüzünden sağanak halindeki yağmurla birlikte yıldırımlar fırlatınca, Roma'nın ikinci kralı Numa dehşete düşer. Ne var ki, karısı peri Egeria ona, "Jupiter'i sakinleştirmen ve öfkesini başka yere çekmen gerekiyor. Roma topraklarının tanrıları Picus ile oğlu Faunus'u arayıp bul; çünkü onlar ne yapılması gerektiğin bilir" der.

Bu tabiat tanrısı baba oğul, bir zamanlar şehrin parçası olmakla birlikte, akarsular ve küçük vadilerle dolu bir kırsal olan Aventine Tepesinde bulunurdu çoğu zaman.

> Yakalanınca, kendi biçimlerini bırakıp, uğursuz ve korkunç görünümler alarak birçok başka biçime girdiler.
> **Plutarkhos, *Numa'nın Hayatı***

Karısının sözlerini dikkate alan Numa, şarap ve balı tanrıların su içtiği pınarın suyuna karıştırır ve onları sarhoş eder. Tanrılar sızınca da Numa onların ellerini sıkıca bağlar.

Picus ile Faunus uyanınca, şekilden şekile bürünerek kaçmaya çalışırlar; ancak kendilerini Numa'nın iplerinden kurtaramazlar. Numa onlara zarar vermek niyetinde olmadığını söyler, tek istediği, Jupiter'i sakinleştirmenin yolunu öğrenmektir. Tanrılar, bu bilgiyi veremeseler de, Jupiter'i ona getirebileceklerini söylerler: "Sen bir insanın öğrenmesi yasak olan bir şeyi bilmek istiyorsun. Bizi serbest bırak, biz de Jupiter'i göklerden inmeye ikna edelim."

İnsan ile tanrı karşı karşıya

Söz verildiği gibi, Jupiter yere iner ve ağırlığının altında toprak göçer. Numa o kadar korkar ki yüzü bembeyaz, saçları dimdik olur; ama tanrıya yakarmayı başarır: "Göklerin kralı, yıldırımlarını geri çek, yalvarıyorum. Ne istersen yaparım." Jupiter bunun üzerine, "Başını kes..." der. "Soğanın" diye karşılık verir Numa hızlıca. "Bir adamın..." der Jupiter. "Saçı" der Numa. "Canı..." der Jupiter, hiç beklemeden "Balığın" der Numa. Bunu duyan Jupiter kahkahalarla güler. Tanrıyla konuşabilen bir ölümlüyle tanışmaktan mutlu olmuştur; yal-

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05 ▪ Cumae Sibylla'sı 110–11 ▪ Philemon ile Baucıs 125

Ressam Nicolas Poussin'in *Pompilius ve Nympha Egeria* (1631-1633) adlı tablosunda, arka planda kim olduğu bilinmeyen biri otururken, Numa kutsal bahçesinde Egeria'ya akıl veriyor.

nızca insani vasıflara sahip olmasına rağmen, Numa onunkiyle yarışacak kadar zeki ve esprili yanıtlar vermiştir.

Jupiter Numa'ya, "Yarın Apollon gökyüzünde en yüksek noktada olduğu zaman, sana imparatorluk işaretleri yollayacağım" der. Bu sözleri söyledikten sonra, Jupiter gümbürdeyen bir gökgürültüsüyle birlikte göğe yükselirken, Numa tepede şaşkın ve korku içinde kalakalır. Morali yerine gelen Numa şehre döner ve şehrin sakinlerine hikâyesini anlatır; ama onlar inanmaya yanaşmazlar. "Eylem sözden daha etkilir" der Numa. "Hele bir yarın olsun; bakın görün Jupiter ne işaretler yollayacak." Ertesi sabah, Roma halkı Numa'nın kapısına gelip toplanır. Kral onların arasında tahtına kurulur ve birlikte Apollon'un gökyüzünde yükselişini izlerler. Güneş en tepe noktasına gelince, Numa ellerini göğe kaldırır ve "Zamanı geldi, Jupiter, sözünü tut" diye bağırır.

Her şeye gücü yeten Jupiter

Jupiter gökyüzünden Kral Numa'ya üç yıldırım fırlatarak yanıt verir. Ardından, gökten bir kalkan düşer ve bir ses, bu kalkan korunduğu müddetçe Roma'nın dünyaya hükmedeceğini söyler.

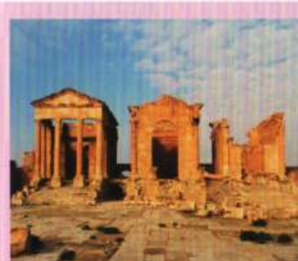
Kurnaz Numa zanaatkâr Mamurius'a tıpkı bunun gibi 11 tane kalkan yapmasını emreder; böylelikle muhtemel bir hırsızı yanıltacaktır. Bu 12 kutsal nesne, Salii adlı dans eden rahiplerin gözetiminde, Mars Tapınağı'nda muhafaza edilir. ■

Roma üçlüsü

Jupiter, karısı Juno ve kızı Minerva'dan oluşan Capitol (Capitoline) Üçlüsü, Roma'da, Capitol Tepesi'nde, Jupiter Tapınağı olarak bilinen bir tapınağı paylaşırdı. Onların Roma'nın ana tanrı ve tanrıçaları olduğuna inanılırdı. Bu yüce tanrılar üçlüsü, daha önce düşünürlerin Arkaik Üçlü olarak bildiği Jupiter, Mars ve Quirinus'un yerini almıştı.

Bu her iki üçlü de, antik Roma'da halkın dini inancının merkezinde yer alırdı. İtalya'nın dört bir yanına Capitol tapınakları yapılmıştı. Bu tapınaklarda Jupiter'e, Jupiter Optimus Maksimus ("Jupiter, en iyi ve en büyük") olarak saygı gösterilirken, kraliçesi Juno ile savaş tanrıçası Minerva da unutulmazdı.

Jupiter tapınağı antik Roma'da bütün tapınaklar içinde en önemlisi olarak kabul edilirdi. Bu tapınağın duvarları içinde, siyasi yetkililerin yemin ederken kullandıkları Jupiter Taşı bulunurdu. Bu taşın Latince adı *–İuppiter Lapis–* taşın kendisini bir tanrı olarak gören bir kültün adı haline gelmişti.

Bu üç Capitol Tapınağı, MS 2. yüzyılda, Sufetula'da (günümüz Sbeitla, Tunus) inşa edilmiştir ve Roma dünyasında inşa edilmiş birçok Capitol tapınağından sadece üçüdür.

VESTA'YI CANLI ALEVLERDEN BAŞKA BİR HİÇ OLARAK TASAVVUR ET

VESTA İLE PRİAPUS

KISACA

KONU
Bakire tanrıçalar

KAYNAKLAR
Fasti, Ovidius, MS 8.

ORTAM
İda Dağı –Tanrıça Kybele'nin dağı; Anadolu, Türkiye.

BAŞLICA KARAKTERLER
Satürn Roma bolluk ve zenginlik tanrısı; Kronos'un Roma muadili.

Ops Yeryüzü tanrıçası; Satürn'ün karısı.

Vesta Aile ocağının tanrıçası.

Kybele Anadolu'da ana tanrıça; Roma mitolojisinin "Büyük Ana"sı.

Priapos Cinsellik ve verimlilik tanrısı; Venüs'ün sürgündeki oğlu.

Silenus Sarhoş ve yaşlı bir satir.

Satürn ve Ops'un kızları Juno, Keres ve aile ocağının tanrıçası Vesta'dır. Bu üçlü büyük Roma tanrıçalarıdır; ama Vesta, kız kardeşlerinin aksine, mitlerde nadiren tasvir edilmiştir.

Aile ocağı tanrısı mefhumu, bir dolu Roma ve Yunan tanrısının çıktığı, antik Anadolu merkezli ön-Hint-Avrupa dininden gelmektedir. Latince Vesta sözcüğü, ön-Hint-Avrupa dilinde "yanmak" anlamında kullanılmaktadır ve tanrıçanın kökenini göstermektedir.

Vesta'ya odaklanmış mitlerin görece az sayıda oluşu, ağırlıkla tanrıçanın evinden ya da tapınağından nadiren dışarıya çıkması yüzündendir. Ovidius'un anlattığı bir mitte, Vesta ayartılarak ana tanrıça Kybele tarafından düzenlenen, Kybele'nin zevk verici kültünün tapınma yeri olan İda Dağındaki davete getirilir. Onu Roma'nın baş tanrıçası ve koruyucusu olarak gösteren bir duvar resminde, Kybele'nin etrafında onu müzik aletleriyle eğlendiren dişi yan-

Fransız sanatçı Nicolas Poussin'in *Bir Pan Heykeli Önünde Bacchus Festivali* (1632-33) adlı tablosunda, nymphalar ve satirler hoplayıp zıplıyor. Geride, sağda Priapos Vesta'yı baştan çıkarmaya çalışıyor.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ Dionysos çılgınlık kültü 52 ▪ Kybele ile Attis 116–17

Vesta'ya ilk olarak, Troialıların İtalya'daki en eski yerleşim yeri olan Lavinium'da ibadet edilir.

O, aile ocağının ve Roma halkının muhafızıdır.

Adına düzenlenen festival, kutsal bir Roma bayramıdır.

O bütün tanrılar arasında en saf olandır.

Vesta'ya, bütün zamanlar boyunca onun kutsal ateşini koruyan **Vesta Bakireleri** tapmaktadır.

daşları (Mainadlar) ve erkek yandaşları (Korybantlar) vardır.

Kybele, satirler, periler ve kırsalın ruhlarıyla birlikte, bütün tanrıları düzenlediği partiye davet eder. Davetliler arasında daimi olarak, aşırı büyük ve kalkmış bir erkeklik organından mustarip, azgın Priapos da vardır. Priapos'un annesi Venüs bu arazdan o kadar utanır ki, çobanlar baksın diye oğlunu bir dağın yamacına bırakır. Priapos bahçelerin, arıların ve hayvan sürülerinin tanrısı olur. Partinin son konuğu, davetsiz katılan sarhoş satir Silenus'tur.

Priapos reddedilir

Tanrılar tıka basa yiyip içmektedir ve parti ilerlerken, bazıları İda Dağını turlamakta, bazıları dans etmekte ve bazıları da çimenlerin üzerine uzanmış, uyumaktadır. Vesta, Priapos'un yakınlarda bir yerde pusuya yattığından habersiz, bir derenin kıyısında sakin bir köşe bulur ve uykuya dalar. Her zaman şehvet düşkünü olan, bir tanrıça ya da peri ile birlikte olmaya can atan Priapos av peşindedir. Bakire tanrıça Vesta'nın uykuya daldığını gören Priapos ayaklarının ucuna basarak ona yaklaşır. Gelgelelim, tam Priapos Vesta'nın bekâretini bozacağı sırada, yakınlarda bulunan Silenus'un eşeği var gücüyle anırır ve tanrıça Vesta'yı korkutarak uyandırır. Öteki tanrılar da Vesta'nın yardımına koşarlar ve hemen Priapos'u oradan uzaklaştırırlar.

Kuzey Troas'ta bulunan Lampsakos'taki kült merkezinde, eşek, Priapos'a kurban edilen hayvandır. Vesta onuruna her Temmuz ayında düzenlenen festivalde, ona ait ocağın küllerinde pişirilen somun ekmekler eşeklere asılır ve eşeklerin çevirdiği değirmen taşları tanrıçanın onuruna çiçeklerle taçlandırılır. ■

Vesta bakireleri

Roma'nın tek kadın rahibeleri olan altı Vesta Bakiresi, Forum'daki Vesta Manastırı'nda yanan, şehrin sembolik ocağını, Vesta ateşini beslerdi. Eğer ateş sönecek olursa, bu kötüye işaret olarak alınır ve ihmali görülen Vesta rahibesi başrahip tarafından kırbaçla cezalandırılırdı. Vesta Bakirelerinin iffeti Roma'nın güvenliği için vazgeçilmez bir önem taşırdı ve bekâretini kaybeden bir Vesta Bakiresi canlı canlı gömülür, çok az ekmek ve su verilerek yaşatılır ve ölümü Yeraltı Dünyasının tanrılarının eline bırakılırdı.

Bu altı rahibe, altı ila on yaşlarındaki kız çocukları arasından seçilirdi. Otuz senelik bir hizmet süresinin sonunda, tarikatı terk etmekte –ve hatta isterlerse, evlenmekte– serbesttiler. Bununla birlikte, evlenen Vesta Bakireleri özgürlüklerini büyük oranda yitirmiş olurlardı; buna bir vasiyette bulunmak da dahildi.

KADER TANRIÇALARI BENİ SESİMLE BİR BAŞIMA BIRAKACAK VE BEN SESİMLE TANINACAĞIM

CUMAE SİBYLLA'SI

KISACA

KONU
Kehanet ve kader

KAYNAKLAR
Aeneis, Vergilius, MÖ yak. 20; Romaike *Arkhaiologia* [Roma Tarihi], Halikarnassoslu Dionysios, MÖ yak. 7; *Dönüşümler*, Ovidius, MS 8; *Satyricon*, Petronius, MS yak. 60.

ORTAM
Aineias (MÖ yak. 1200) ve Trimalchio (MS 1. yüzyıl) zamanlarında Cumae; Tarquinius Superbus (MÖ 535–509) döneminde Roma.

BAŞLICA KARAKTERLER
Aineias Greko-Roman mitolojinin Troialı kahramanı.

Cumae Sibylla'sı Apollon kültünde bir kadın kâhin.

Apollon Kehanet, müzik ve güneş tanrısı.

Tarquinius Superbus Cumhuriyet'in oluşumu öncesi Roma'nın son kralı.

Yunan ve Roma ilmine göre, Troialı kahraman Aineias babasının hayaletini ziyaret etmek ister ve bu yüzden Yeraltı Dünyasının kapısına –yaşlı Cumae Sibylla'sının mağarasına– gelir. Cumae, İtalya'nın güneyindeki Campania'da yer alan bir Yunan kolonisidir. Orada, Apollon'un ilahi kâhini Sibylla, Aineias'ı güvenli bir biçimde Yeraltı Dünyasına götürüp getirir. Aineias ile Sibylla yaşayanların dünyasına geri dönerken, Aineias ulu kişiye kendisine bir can borcu olduğunu, onu her zaman bir tanrıça olarak göreceğini ve onun onuruna bir tapınak kuracağını söyler.

Sibylla ise kendisinin bir tanrıça olmadığını ve hiçbir insanın da tapınmayı hak etmediğini söyler. Sibylla kendisinin de yanılabileceğini göstermek için, Aineias'a, genç bir kadınken, tanrı Apollon'un kendisine nasıl tutkun olduğununa dair bir hikâye anlatır. Apollon'u reddetmek suretiyle kendi kötü kaderini de kendisi çizmiştir.

Apollon ile Sibylla

Sibylla'nın gönlünü kazanmak için çaresizce çırpınan Apollon, ona istediği her şeyi vaat eder. Sibylla da ona bir toz yığınını gösterip toz zerreleri kadar uzun bir ömür yaşamak istediğini söyler. Apollon eğer kendisine evet derse, ona hem uzun bir ömür hem de ebedi gençlik vereceğini söyler. Ama Sibylla onu geri çevirir; bunun üzerine Apollon onu uzun bir ömür verir ama ebedi gençlik vermez.

Sibylla Aineias'la tanıştığında, artık solgun bir yaşlı kadındır. O, yedi yüzyıl boyunca Kader Tanrıçalarının şarkısını söylemiş ve

Yazarlar Sibylla'yı üç şekilde tasvir etmiştir

- Apollon'un âşık olduğu bir genç kadın.
- Aineias'la karşılaştığında 700 yaşında olan bir kadın.
- Yaşlı ama ölümsüz olmayan, ölmeyi arzulayan bir kadın.

Ayrıca Bakınız: Hades ve Yeraltı Dünyası 48–49 ▪ Apollon ile Delphi Kâhini 58–59 ▪ Aineias 96–101 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05

MS yak. 400 yılından kalma bu çizimde, Aineias, Yeraltı Dünyasına inmeden önce, Apollon Tapınağı'nda Sibylla'yı selamlıyor; yanında Troia'dan beri kendisine yoldaşlık eden Akhates var.

mağarasının kapısında düzenlediği palmiye yapraklarına bakarak kehanetlerde bulunmuştur; eğer rüzgâr yaprakları dağıtacak olursa, Sibylla onları yeniden düzene koymayacak ve kehanet de tutmayacaktır.

Son kehanetler

Cumae Sibylla'sı Cumhuriyet kurulmadan önceki son Roma kralı olan Tarquinius Superbus'a (Onurlu Tarquinius) yaklaşır ve ona dokuz kehanet kitabını yüksek bir fiyata satmak ister.

> Kâhinlere sorma vaktidir;
> tanrı, işte bak! Tanrı!
> **Cumae Sibylla'sı,**
> ***Aeneis***

Karşısında yalnızca solgun bir yaşlı kadını gören Tarquinius onu hoyratça tersler. Sibylla üç kitabı yakar ve kalan altı kitabı ona aynı fiyata teklif eder. Yine ret cevabı alır. Sibylla üç kitabı daha yakar ve geriye kalan üç kitabı ilk baştaki dokuz kitabın fiyatına satmak ister. Kral öyle meraklanmıştır ki kadının istediği fiyatı kabul edip kitapları alır.

Kitaplarını sattıktan sonra Sibylla ortadan kaybolur ve eski bir köle olan Trimalkhio onu MS 1. yüzyılda Petronius'un Satyricon'unda fark edip belirleyene kadar, kimse ondan bahsetmez. Bu süre zarfında, Sibylla o kadar eriyip tükenmiştir ki, incecik bedeni bir kavanozun içine hapsolup kalmıştır. O yöreden bir çocuk ne istediğini sorunca, ona "Ölmek istiyorum" diye yanıt verir. Sonunda yalnızca sesi kalmıştır Sibylla'nın. ■

Sibylla Kitapları

Sibylla Kitapları olarak bilinen üç kehanet kitabı antik Roma'nın en büyük hazinelerinden biriydi. Bu kitaplar, Capitol Tepesi'ndeki Jupiter tapınağında muhafaza edilir ve kriz zamanlarında bunlara başvurulurdu.

Orijinal kitaplar MÖ 83 yılındaki bir tapınak yangınında kül olmuştur; ancak içindeki kehanetler Roma İmparatorluğu çapında titiz bir çalışmayla toplanmış ve yeniden tapınağa konmuştur. İmparator Augustus daha sonra onları Palatine Tepesindeki Apollon tapınağına taşımıştır.

Sibylla Kitapları'nın on emanetçisi vardı. Bu emanetçiler muğlak ve ikircikli kehanetleri yorumluyordu. Bu adamlar aynı zamanda Romalılara, Apollon, Kybele ve Ceres'e nasıl ibadet edeceklerini öğretiyordu. Apollon, Sibylla'nın kehanetlerini esinliyordu ve Sibylla Kitapları, Kybele ve Ceres ibadetleri üzerine tavsiyelerde bulunuyordu. Ne var ki, bu kitaplar MS 405 yılında, bunların kendisine karşı kullanıldığına inanan, Roma generali Flavius Stilicho tarafından bilinçli bir şekilde imha edilmiştir.

Cumae Sibylla'sı, Roma'da yer alan, Vatikan'ın Sistine Şapelinde, paganların Tanrı'nın krallığına girebileceğini göstermek için, Michelangelo tarafından tasvir edilmiştir (1510).

KENDİ RUHUMU NASIL SEVİYORSAM SENİ DE ÖYLE SEVİYORUM

CUPİDO İLE PSYCHE

KISACA

KONU
Gerçek aşk

KAYNAKLAR
Başkalaşımlar (*Altın Eşek* olarak da bilinir) Apuleius, MS yak. 158–180.

ORTAM
Antik dönem Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Venüs Aşk tanrıçası; Psykhe'yi kıskanıyor.

Psyche Güzel bir ölümlü prenses; ruh tanrıçası oluyor.

Cupido Venüs'ün oğlu, aşk tanrısı; Psykhe'ye âşık olmak suretiyle sorun yaratıyor.

Apollon Güneş tanrısı; aynı zamanda bilgelik ve kehanet tanrısı.

Jupiter Tanrıların kralı.

MS 3. yüzyıldan kalma bir Roma mozaiğinde, Psykhe Cupido'nun oklarını almak için uzanıyor. Kelebekler ruhu temsil ettiğinden, Psykhe burada kelebek kanatlarıyla resmedilmiştir.

Anlatılanlara göre, ölümlü prenses Psykhe o kadar güzeldir ki, insanlar ona tapınmaya ve gerçek aşk tanrıçası Venüs ile onun tapınağını ihmal etmeye başlar. Bunun üzerine, öfkeden deliye dönen Venüs, aşk okları ve arzu meşaleleriyle sürekli ortalığı birbirine katıp sorun çıkaran oğlu Cupido'yu çağırır. Venüs oğlundan Psykhe'yi cezalandırmasını, onu kötü ve sefil bir insana âşık etmesini ister; ancak Cupido bütün şapşallığıyla kendi okuyla kendini vurur ve Psykhe'ye deli gibi âşık olur.

Bu arada, Apollon Psykhe'nin babasına, kızının kaderinde ölümlü biriyle değil, aksine dehşetli bir kanatlı yılanla evleneğinin yazılı olduğunu söyler. Psykhe'nin aklı başından git-

Ayrıca Bakınız: Hades ve Yeraltı Dünyası 48–49 ▪ Persephone'nin kaçırılması 50–51 ▪ Apollon ile Daphne 60–61 ▪ Venüs ile Adonis 88–89

Venüs'ün Psykhe'ye verdiği görevler

Karışık tahıl yığınını ayıklamak. Bir karınca sürüsü Psykhe'ye acır ve arpa, mısır, yulaf, nohut, akdarı, mercimek, afyon tohumu ve fasulyeleri ayrı yığınlar halinde ayırır.

Bir altın koçtan yapağı getirmek. Nehrin kıyısında, bir kamış sihirli bir biçimde Psychehe'nin kulağına, altın yapağıyı güvenli bir biçimde nasıl elde edeceğini anlatır.

Bir şişeyi Styks Nehrinin suyuyla doldurmak. Jupiter'in kraliyet kartalı, tehlikelerin olmadığı yükseklerde uçar ve Psykhe'nin küçük şişesini doldurur.

Hades'ten Properlna'nın güzellik kavanozunu getirmek. Bir kale kulesi konuşur ve Psykhe'ye yolu gösterir.

miş ebeveyni onu bu korkunç düğüne hazırlar ve Apollon'un talebi doğrultusunda, onu kaderindeki bu yaratıkla karşılaşması için yalçın bir kayanın tepesinde tek başına bırakırlar.

Gizli koca

Kanatlı yılan gelmez; onun yerine, Batı Rüzgârı Zephyros Psykhe'yi havaya kaldırır ve onu şahane bir saraya götürür; bu saray o kadar görkemlidir ki Psykhe buranın tanrının evi olabileceğini düşünür. Kimden geldiği belli olmayan bir ses, Psykhe'ye sarayın onun olduğunu söyler ve görünmez hizmetkârlar onu yıkayıp giydirir, ona yiyecek getirir ve müzik çalar.

Ne zaman ki karanlık çöker, işte o zaman Psykhe'nin görünmeyen kocası yatağına girer, onunla sevişir ve şafak sökmeden çıkıp gider. Bu, her gece aynı şekilde tekrarlanır: Hiç göz göze gelmediği bir kocayla birlikte olmak. Tek başına yaşayan ve hamile kalan Psykhe, kocasını ikna ederek, iki ablasının kendisini ziyaret etmesi için izin alır. Bu arada kocası onu ablalarının onun neye benzediğini bulmaya çalışmamaları konusunda uyarır. Aksi halde, mutluluğu sona erecektir.

Kıskanç ablaları, Psykhe'i görmeye gelir gelmez, ona Apollon'un bir canavarla evleneceği kehanetini hatırlatırlar. O gece, kocası uyurken, Psykhe elinde bir gaz lambası ve bıçakla kocasına yaklaşır; amacı onu öldürmektir. Ne var ki, yatakta yatan Cupido'yu görünce şaşkınlıktan donakalır. Cupido'nun okuna uzanınca, okun ucu kazara Psykhe'nin parmağına batar ve anında ona âşık olur. Tam o sırada eli titrer ve elindeki gaz lambasını Cupido'nun omzuna düşürür. Yaralanan ve ihanete uğrayan Cupido oradan kaçar.

Âşığın arayışı

Psykhe kayıp kocasını bulmak için çalmadık kapı, bakmadık delik bırakmaz. Sonunda Venüs'ün sarayına gider ve orada düşman tanrıça kendisine bir sürü neredeyse imkânsız görev verir. Son görevi Yeraltı Dünyasına girmek ve oranın kraliçesi Proserpina'nın güzellik kavanozunu alıp getirmektir. Dönüşte, Psykhe kavanozu açmaması gerektiğine ilişkin uyarıyı unutmuştur. Kavanozun kapağını açınca, üzerine derin bir uyku çöker ve ölü gibi uyur.

Cupido Psykhe'yi kaçırır ve derin uykusundan uyandırır. Jupiter evliliklerine izin verir ve Venüs nihayet kabul edince Psykhe'yi ölümsüz yapar. Psykhe ve Cupido'nun doğan çocukları zevklerin tanrıçası Voluptas'tır. ■

Folklor ve peri masalı

Antik Yunanlar, Romalılar ve Mısırlılar; hepsi, bugün aralarındaki bağlantıyı bildiğimiz peri masalları anlatırdı. Cupido ile Psykhe'nin hikâyesinin çağrıştırdığı şeyler –Cupido (aşk) Psykhe (ruh) ile evleniyor ve çocukları Voluptas (zevk) doğuyor– bir peri masalı temeli üzerine inşa edilmiştir. En bilindik hikâyelerden gerek Külkedisi gerek Güzel ve Çirkin, Cupido ile Psykhe mitinden esinlenmiştir ve bu, folklor araştırmacılarının "kayıp kocayı arama" ve "hayvan koca" olarak bildiği, son derece dağınık bir öykü türüdür.

Cupido ile Psykhe'nin hikâyesi son derece aşina olduğumuz bir peri masalı ile mit karmasıdır; bu türden çoğu peri masalı bir tanrıdan çok büyülenerek hayvana dönüştürülmüş bir koca etrafında döner. Bununla birlikte, Ovidius'un *Dönüşümler*'inde, Minyas'ın kızları peri masalı anlatırken, bazı öyküler tanrılarla ilgilidir; dolayısıyla Roma'da mit ile peri masalı arasındaki sınırlar başka kültürlere kıyasla çok daha belirsizdir.

KENDİME DUYDUĞUM AŞKIN ATEŞİYLE YANIYORUM

NARKİSSOS İLE EKHO

KISACA

KONU
Kendine duyulan aşk

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Helikon Dağı, Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Liriope Bir nehir perisi; Narkissos'un annesi.

Kephissos Liriope'ye tecavüz eden ve Narkissos'un babası olan bir nehir tanrısı.

Teiresias Bir kâhin.

Narkissos Liriope ve Kephisos'un kendi güzelliğine âşık olan oğlu.

Ekho Juno tarafından, yalnızca başkalarının sözlerini tekrarlamakla lanetlenen bir dağ perisi.

Juno Evlilik tanrıçası; Jupiter'in kıskanç eşi.

Nemesis Narkissos'u cezalandıran intikam tanrıçası.

Peri Liriope nehir tanrısı Kephissos'un tecavüzüne uğradıktan dokuz ay sonra bir oğlan çocuğu doğurur; çocuk o kadar güzeldir ki herkes ona âşık olur. Liriope, kör kâhin Teiresias'a oğlu Narkissos'un ihtiyarlayacak kadar yaşayıp yaşamayacağını sorar ve kâhin, "Eğer kendisini tanımazsa yaşayacak" diye yanıt verir.

Karşılıksız aşk

Narkissos 16 yaşına girince, peri Ekho onu görür ve görür görmez de âşık olur. Ekho Narkissos'la konuşamaz; çünkü Zeus'a evlilik dışı bir ilişkisinde yardımcı olduğu için, tanrıça Juno tarafından, başkalarının söylediklerinin son birkaç kelimesini tekrarlayabilmenin dışında hiç konuşamama lanetiyle cezalandırılmıştır. Peri, Narkissos'u ormana kadar takip eder ve orada Narkissos, "Kimse var mı burada?" diye sorunca, "Burada" diye yanıtlar. Peri onun sözlerini tekrarlamayı sürdürdükçe, Narkissos'un sabrı giderek taşar. Ekho ağaçların arasından çıkıp onu kucaklamaya çalışınca, Narkissos "Dokunma bana!" diye bağırır. Kendini aşağılanmış hisseden Ekho bir mağaraya çekilir ve yalnızca sesi kalıncaya kadar küçülür de küçülür.

Bir gün, tanrıçası Nemesis, aşağılanan Ekho'nun intikamını almaya karar verir ve Narkissos'u bir gölete yönlendirir. Orada nihayet âşık olacaktır; ama kendi yansımasına. Narkissos elini uzatır; ama rüyalarındaki sevgiliye dokunamaz. İmkânsız bir aşkın ateşiyle yanan Narkissos son kez yüksek sesle "Elveda" der ve üzüntüsünden ölür. Onu inleyerek seyreden Ekho da "Elveda" der. Narkissos sonra kendi adını taşıyan bir çiçeğe dönüşür. ■

J. W. Waterhouse'un 1903 tarihli tablosunda, Ekho, Narkissos tek gerçek aşkına uzanırken onu seyrediyor. Öldükten sonra Narkissos, su kenarlarında büyüyen nergis çiçeğine dönüşür.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ▪ İkaros 78–81 ▪ Kral Midas 90

O, BİR ÖRÜMCEK OLARAK, ÖRÜYOR AĞINI

ARAKHNE İLE MİNERVA

KISACA

KONU
Tanrılara kafa tutmak

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MÖ 8.

ORTAM
Lidya, Küçük Asya (günümüz Türkiye'si) .

BAŞLICA KARAKTERLER
Arakhne Lidyalı genç bir kadın; becerikli bir dokumacı; Yunan tanrılarına ve yaptıklarına çok az saygı duyan biri.

Nymphalar Doğal dünyayla ilişkilendirilen, güzel dişi periler.

Minerva Bilgelik, tıp ve dokumacılık ile diğer elişleri de dahil, sanatın tanrıçası.

Neptün Öfkeli bir tabiatı olan deniz tanrısı.

Jupiter Tanrıların kralı; Neptün'ün kardeşi.

Ovidius'un *Dönüşümler*'inde, Lidya'dan Arakhne adlı genç bir kadının hikâyesi anlatılır. Arakhne örgü ve dokuma işinde o kadar mahirdir ki, Tmolos Dağı eteklerinden ve Paktolos Nehri kıyılarından nymphalar onu izlemeye gelir. Nymphalar ona bunları, dokumacılık tanrıçası Minerva'nın öğrettiğini düşünürler. Arakhne ise bu söylentilerden son derece rahatsız olur. Mağrur bir tavırla, tanrıçaya meydan okur.

Bu arada, aynı derecede gururlu Minerva, yaşlı bir kadın kılığına girip Arakhne'nin yanına gelir. Bir yandan Arakhne'nin becerilerini takdir ederken, diğer yandan, dokuma tanrıçası karşısında biraz tevazu sahibi olmasını ve ona saygı göstermesini öğütler. Arakhne ise hem yaşlı kadına hem de Minerva'ya hakaretler yağdırır; bunun üzerine tanrıça gerçek kimliğini ifşa ederek, Arakhne'yi yarışmaya davet eder.

Dokuma yarışı

Minerva, dokumasında, Atina'nın koruyucu tanrısı olmak için, kendisi ile Neptün arasında yapılan yarışmayı tasvir eder. Arakhne ise dokumasında, şehvet düşkünü Jupiter ve Neptün'ün, kılıktan kılığa girerek elde ettikleri kadınları kandırma ve ayartma sahneleriyle tanrıların ahlaksızlığını tasvir eder. Minerva Arakhne'nin eserinde tanrılara hakaret dışında, hiçbir kusur bulamaz ve bu yüzden öfkeye kapılarak ahşap bir mekikle Arakhne'ye defalarca vurur. Bu işkenceye dayanamayan Arakhne kendini asar. Minerva daha sonra pişman olur ve Arakhne'yi dünyanın ilk örümceği olarak hayata geri döndürür. ■

> Arakhne soylu bir aileden değildi; onu meşhur eden kabiliyetiydi.
> ***Dönüşümler***

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ■ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ■ Atina'nın kuruluşu 56–57

HAK ETTİĞİM CEZAYI KANLA ÖDERİM

KYBELE İLE ATTİS

KISACA

KONU
Kültler

KAYNAKLAR
Fasti ve *Dönüşümler*, Ovidius, MÖ 8.

ORTAM
Frigya, antik Anadolu krallığının parçası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Kybele Frigya'nın kadınları temsil eden büyük ana tanrıçası.

Atalanta Kybele tarafından ceza olarak bir aslana dönüştürülen avcı kadın.

Hippomenes Atalanta'nın kocası ve aynı zamanda bir aslan.

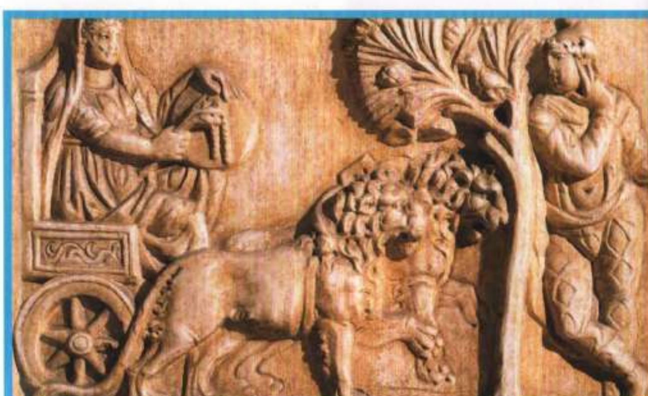
Attis Kybele'nin yoldaşı ve hayranı.

Sagaritis Bir ağaç perisi; Attis'i ayartır ve ölümle cezalandırılır.

Antik Yunanlar tanrıça Kybele'yi tanrıların ve insanların annesi olarak görmüştür. İlk olarak, Türkiye'nin ortabatısında yer alan Frigya'da ortaya çıkan Kybele'yi Yunanlar, onu MÖ 4. yüzyıldan itibaren popüler bir kültün merkezine yerleştiren Romalılar gibi, ana tanrıça Rhea ile ilişkilendirmiştir. Kybele, Roma'nın kuruluşunda anahtar bir rol oynar: Aineias'a gemilerini yapması için kutsal çamları vermiş ve oğlu Jupiter'den onların batmaz hale getirilmesini ve yolculuğun sonunda da onları deniz perilerine dönüştürmesini istemiştir.

Kybele'ye tapınma genellikle çılgınlık, kendinden geçme eşliğinde olur. Kybele'nin yanında her zaman, çılgınca danslarıyla tanınan ve Mainadlar denen esrik kadınlar bulunmaktadır. Erkek eşlikçilerine ise Korybanteler denir. Bu vahşi varlıklar zil, flüt ve davul çalarak, bütün diğer sesleri bastıran gürültülü, akortsuz bir müzik yaparlar.

Kybele ile Attis'e adanmış bu sunakta, Kybele aslanlı arabasını sürerken, güzel Attis bir ağaca dayanıyor. MS 295 tarihli Roma sunağındaki rölyeften bir detay.

Ayrıca Bakınız: Dionysos kültü 52 ▪ Aphrodite ile Adonis 88–89 ▪ Vesta ile Priapos 108–09 ▪ Mithras ve boğa 118–19

Yabancı Tanrıçalar

Kybele, Roma dininde hayati bir rol oynayacak şekilde dışarıdan alınmış tek tanrıça değildir. Mısırlıların tanrıçası İsis de Roma'da, özellikle de saraylıların ve alt sınıfların arasında, takipçileri olan bir külttür. Apuleius'un romanı *Başkalaşımlar*'ın (ya da *Altın Eşek*) kahramanının dini, tanrıça İsis'le ilişkilidir. İsis'e tutkuyla bağlı olanlar, ölümden sonra hayat vaat eden gizli törenler düzenler, İlkbahar ve Sonbaharda, yeniden doğuşu ve dünyada hayat bulușu kutlayan festivaller yaparmış.

İmparator Augustus ile Tiberius, İsis tapınmalarına karşı çıkmıştır; çünkü o bir Roma tanrıçası değildir. İsis tapınaklarının yıkılmasını ve heykellerinin Tiber Nehrine atılmasını emretmişlerdir. Caligula ise, Tiberius politikalarının itibarsızlaştırılması stratejisinin bir parçası olarak kültü yeniden yasal hale getirmiştir. O tarihten sonra İsis, Hıristiyanlığın yükselişine kadar, popüler bir kült olarak kalmıştır.

İsis rahipleri, Herkulaneum'daki –volkanik patlamayla yok olan bir Roma kasabası– İsis Tapınağı'ndan bir freskte, bir şölen ritüeli yönetiyor.

Kybele, iki aslanın çektiği bir araba sürer; sevişerek Kybele'nin tapınağını kirlettikleri için birer hayvana dönüştürülen avcı Atalanta ile kocası Hippomenes'tir bu aslanlar. Kybele başında kuleli bir taçla tasvir edilir; çünkü o ilk kale duvarlarını ve kuleleri yapmıştır.

Kybele'nin âşığı

Frigyalı bir ölümlü olan Attis, aşkının saflığıyla Kybele'nin gönlünü kazanır. Kybele onu eşi ve tapınağının muhafızı yapar. O da karşılığında sonsuza dek iffetli ve çocuksu kalacağına dair söz verir. "Eğer sözümü tutmazsam" der, "birlikte olacağım ilk kadın son kadınım olsun." Ne yazık ki, bu söz tutulması çok zor bir sözdür. Attis, bir ağaç perisi olan Sagaritis'in cazibesine kapılır ve bekâretini kaybeder. Öfkeye kapılan Kybele, Sagaritis'in ağacını keser ve böylece perinin kendisi de ölümcül bir yara almış olur ve Attis'in kollarında ölür. Bir ağaç perisi olarak canı zaten ağaçla bağlantılıdır. Üzüntüden akli dengesini kaybeden Attis, odasının tavanının başına yıkıldığına ve Furiaların –suçluluğun verdiği vicdan azabını temsil eden periler– ona saldırmak üzere geldiklerine inanır. Çığlıklar atarak Kybele'nin kutsal dağı Dindymos'un tepesinden aşağıya doğru koşmaya başlar. Uzun, güzel saçlarını çamurlara bular ve bağıra bağıra, başına gelenleri hak ettiğini ve cezasını kanıyla ödemesi gerektiğini söyler.

Eline keskin kenarlı bir taş alan Attis, felaketine neden olan genital organlarını keser. Bir çam ağacının altına akan kanı menekşelere dönüşür. Attis oracıkta, kendi açtığı yaralardan ötürü ölür. Onun başına gelenleri örnek alan erkek hizmetkârları da saçlarını yerlerde sürüyüp kendilerini iğdiş ederler. Son derece üzülen Kybele onu öldüğü yere gömer ve o bir çam ağacı olarak yeniden doğar; bu yüzden, o günden itibaren çam ağacı Kybele için hep kutsal olmuştur.

> Bunu hak ettim! Cezam neyse kanla öderim! Bana zarar veren parçalar kahrolsun!
> **Attis, *Fasti***

Attis tapınması

Attis kendini yaraladığı, öldüğü ve yeniden hayat bulduğu için aynı zamanda bereketi de temsil etmektedir. Mevsimleri yansıtan öteki tanrılar gibi, onun da kışın öldüğüne ve baharda yeniden doğduğuna inanılır. Kybele rahipleri daima, Attis'in anısına kendilerini iğdiş eden hadımlardır. Bu iğdiş etme eylemi de, kendilerinin çiğnediği iffet sözünü tutmalarının garantisidir.

Roma takviminde, Kybele festivalinin birkaç gününde Attis onurlandırılır: 15 Mart- Kybele'nin onunla tanışması; 22 Mart- onun kendini yaralaması; 24 Mart- ölümü ve 25 Mart- yeniden doğuşu. ▪

MİTHRAS ÜRETMENİN EFENDİSİDİR

MİTHRAS VE BOĞA

KISACA

KONU
Yenilenme

KAYNAKLAR
Thebaid, Statius, MS yak. 80;
De antro nympharum (Nymphaların Mağarasında), Porphyry, MS yak. 234-305.

ORTAM
Kâinat.

BAŞLICA KARAKTERLER
Mithras Kâinat tanrısı; zamanın efendisi.

Kautes ve Kautopates Mithras'ın doğumunda hazır bulunan meşale-taşıyıcılar.

Sol Güneş tanrısı.

Kozmik boğa Mitin merkezindeki efsanevi canavar.

Mithras adlı güçlü tanrı, 1. yüzyılın başından 4. yüzyıla kadar bütün Roma İmparatorluğu'nda uygulanan, yalnızca erkeklere mahsus gizli bir dinin merkezinde yer alır. Mithras'ın *Deus Sol Invictus Mithras* ("Yenilmez Güneşin Tanrısı Mithras") gibi etkileyici bir unvanı vardır; ama onun tapınakları her zaman yeraltındaki mağaralarda olmuştur.

Mithras dünyevi yaratılışı ölümcül kuraklıktan kurtarmıştır. Doğumu, genç yaşta bir kayadan fırlayarak olmuştur ve bir elinde hançer, diğerinde meşale tutmaktadır. Bu iki şey, gelecekteki başarılarının işaretleridir: Güneş yoluyla ışığı getirmek ve bir boğayı öldürmek suretiyle hayatı getirmek. Doğumunda ona bir yılan, bir köpek, bir kuzgun ve meşale-taşıyıcıları Kautes ile Kautopates eşlik etmiştir.

Mithras, Roma'nın güneyinde, Marino'da bulunan 2. yüzyıldan kalma bir Roma freskinde, boğayı öldürüyor. Meşale-taşıyıcıları Kautes ile Kautopates'in cüsseleri onun gücünü vurguluyor.

Ayrıca Bakınız: Theseus ile Minotauros 76–77 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–105 ▪ Kahraman İkizler 242–45

> Pers mağarasının
> kayaları altında
> inatçı boğayı boynuzlarından
> tutup yere seren adam:
> Mithras!
> ***Thebaid***

Doğumdan sonra Mithras bir kayaya ok atar ve kayadan kavrulmuş toprağı sulamak üzere bir kaynak fışkırır. Ne var ki dünya hâlâ tehlikededir. Kuzgun ulağı yoluyla, güneş tanrısı Sol, Mithras'a haber gönderir ve ondan, adı rutubetin nihai kaynağı ay ile birlikte anılan kozmik boğayı yakalayıp kurban etmesini ister.

Mithras boğayı takip eder ve boynuzlarından tutarak, teslim olana kadar onu sürükler. Sonra onu bir mağaraya getirir, burun deliklerinden tutar ve hançerini boynuna daldırır. Ölümüyle birlikte, boğanın yarasından mısır ve dolgun üzüm salkımları çıkar; bu da kozmik boğanın kurban edilişinin, dünyanın yeniden canlanmasına ve üretken bir yer haline gelmesine neden olduğunu gösterir.

Kâinatın efendisi

Sol ve Mithras, boğanın etiyle birlikte bir ziyafet çeker; ancak mitoloji, rekabeti de akla getirmektedir. İkisi de güneş tanrısıdır; ama "yenilmez" unvanı yalnızca Mithras'a aittir. Mithras'a adanmış tapınaklarda, ay tanrıçası Luna sıklıkla onun sol omzuna yerleştirilir ve Sol da sağ omzuna. Mithras ve yardımcıları ayrıca, genellikle Frigyalılara özgü başlıklar takmış olarak tasvir edilir: Bu, büyük bir ihtimalle, Mithras kültünü o zamanın diğer dinlerinden ayırmak içindir. Suriye'de bulunan Havarte Tapınağı'ndaki iki tasvirde, Mithras kötülüğü yenerken gösterilmiştir: Prangaya vurulmuş bir şeytanın tepesine dikilmiş, aynı zamanda canavarların şehrine saldırmaktadır.

Mithras'ı gösteren sahnelerdeki Zodyak işaretlerine dair imgeler, mitin kozmik sembolizmini pekiştirir. Antik Roma'da standartlaştırılan ve gezegenlerin adlarına dayanan yedi günlük bir haftada, Pazar günleri Mithras'a dua edilmesi, Mithras'ın kozmosun merkezindeki güneş olarak görüldüğü fikrini destekler.

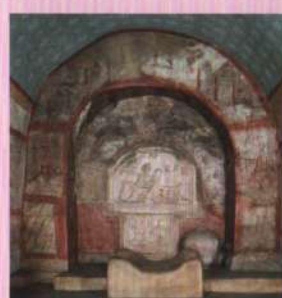
Her tapınak ya da *mithraeum*, temel boğa-öldürme sahnesini (bir "tauroktony") içerir. Bu sahnelerin hepsinde, Mithras her zaman, tıpkı Medusa'nın başını kesen kahraman Perseus'un gösterildiği gibi, sağ omzunun üzerinden geriye bakarken tasvir edilir. Bu şekilde, bazı düşünürlere göre, Mithras, Taurus'un üzerindeki astronomik yerinde, boğayı "öldüren" ve yeni bir çağı getiren Perseus'un takımyıldızını temsil etmektedir. ■

> Selam, Ey Suyun Efendisi!
> Selam, Ey Yeryüzünün
> Kurucusu! Selam, Ey Rüzgârı
> Yönlendiren!"
> ***Nymphaların Mağarasında***

Mithras kültü

Mithras adı Farsçadır; ama düşünürler, Roma kültü ile benzer bir Yunan gizem dininin nasıl bu kadar sıkı bir biçimde eski Pers ışık, güneş ve savaş tanrısı Mithra kültüyle bağlantılı olduğu konusunu tartışmaktadır. Neredeyse hiçbir yazılı kanıt olmaması, farklı teorileri desteklemek için arkeolojik bulgulara dayanmayı gerektirmektedir. Genel olarak, Roma'da bu kültün ilk kez MÖ 1. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilmektedir ve daha sonraki Hıristiyan inancıyla, ölümden sonra yeni hayat vaadi gibi, bazı paralellikler taşımaktadır; bu da ilk kayıtlı takipçileri arasında olan askerler için özellikle caziptir.

Dinin yayıcıları, Porphyry'nin anlattığı, *mithraea* olarak bilinen yeraltı tapınaklarında ibadet etmektedir. Bütün müritler gizlilik yemini ettiği için, Mithras'ın bir yeniden canlanma sembolik eylemi olarak boğayı öldürdüğü miti, ancak günümüze kadar gelmiş kabartma ve fresklere bakılarak yeniden kurgulanabilmektedir. Bu resimler, onun evreni şekillendirmedeki ve baharın gelişini müjdelemedeki kozmik gücüne bir övgüdür.

Suriye'de bulunan Dura'daki, 3. yüzyıldan kalma, Mithraeum Tapınağı iyi korunmuş taş rölyefleriyle ünlüdür.

KAR BEYAZI FİLDİŞİNDEN BİR HEYKEL OYDU

PYGMALİON

KISACA

KONU
İdeal aşk

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Kıbrıs, Venüs'ün doğum yeri.

BAŞLICA KARAKTERLER
Pygmalion Zamanının hiçbir genç kadınıyla evlenmemeye yemin etmiş, genç bir heykeltıraş.

Venüs Roma aşk ve güzellik tanrıçası; Yunan mitolojisinde Aphrodite olarak bilinir.

Galatea Pygmalion tarafından ustalıkla yapılmış bir fildişi heykel; daha sonra Venüs tarafından canlı bir kadına dönüştürülmüştür.

Pygmalion'un, Yunan kaynaklarında, Aphrodite'nin kült heykeline âşık olan Kıbrıs kralı olarak bahsi geçer; ancak bugüne kalmış olan yalnızca, Romalı şair Ovidius'un anlattığı, benzer bir heykeltıraş Pgymalion mitidir.

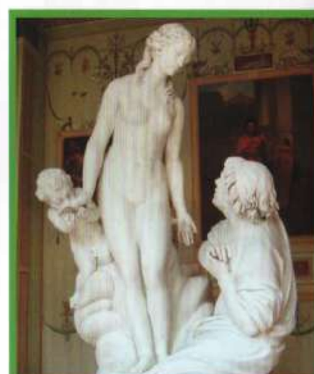
Pygmalion'un yaratımı

Pygmalion zamanının –aşk tanrıçası Venüs'ün otoritesini kabul etmeyen– kadınlarından o kadar bıkmıştır ki, evlenmemeye yemin eder.

Heykeltıraş bütün zamanını, gerçek boyutlarda, kar gibi beyaz, yaşamış bütün kadınlardan çok daha güzel, fildişi bir kadın heykeli yontmaya ayırmaktadır. Bu heykel o kadar canlıdır ki, Pygmalion bile arada bir ona dokunarak kanlı canlı bir varlık değil de hâlâ fildişi bir heykel mi diye kontrol etmektedir. Çok geçmeden Pygmalion kendi yarattığına âşık olur: Onu öper, kucaklar, ona aşk sözcükleri söyler ve hatta ona armağanlar verir.

Venüs festivalinde, sunularını yaptıktan sonra, Pygmalion tanrılara heykeli kadar güzel bir kadın ihsan etmeleri için yakarır.

Eve döndüğünde, Pygmalion heykeline sarılır. Anında hayretler içinde kalır; çünkü beden sıcaktır, heykel can bulmuştur. Kadın gözlerini açar ve ilk kez hem gün ışığını hem de gerçek aşkını görür. Tanrıça Venüs düğüne bizzat katılır. ■

Venüs –1763 tarihinde Etienne Falconet'in yaptığı bu mermer heykelde bir Cupido tarafından temsil ediliyor– Pygmalion'un fildişi heykeline hayat veriyor ve şefkatle heykelin yaratıcısına bakıyor.

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 24–31 ■ Oidipus'un kaderi 86–87 ■ Cupido ile Psykhe 112–13 ■ Pomona ile Vertumnus 122–23

BENİMLE YATMAK İÇİN, MENTEŞEYİ KONTROL ET

CARNA İLE İANUS

KISACA

KONU
Baştan çıkarma ve ödül

KAYNAKLAR
Fasti, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Tiber Nehrinin kıyılarındaki, Alernus'un koruluğu.

BAŞLICA KARAKTERLER
Carna Sonradan, kapı menteşesi tanrıçası Cardea olan, güzel bir nympha.

Phoibos Yunan mitolojisinde Apollon olarak bilinen güneş tanrısı.

İanus Kendisini bir tanrıça yapmadan önce Carna'ya tecavüz eden eşik tanrısı.

Proka Roma'nın kurucusu Romulus ile Remus'un atası; bir bebek.

Roma geleneğinde, Tiber Nehrinin kıyılarındaki, (bir yeraltı dünyası tanrısı olan) Alernus'un antik ve kutsal korusunda Carna adlı nympha doğar. Peri vaktini mızrağıyla ve ağıyla tuzağa düşürerek çayırlarda karaca avlayarak geçirmektedir. Bütün genç erkekler bu perinin güzelliği karşısında adeta mum gibi erimekte ve onun güneş tanrısı Phoibos'un (Apollon) kız kardeşi olması gerektiğini düşünmektedir. Carna ise ona talip olanların her birine, "Burası çok fazla aydınlık ve ışık utanç getirir. Ben arkandan geliyorum, şu ıssız mağaraya gidelim" deyip, talipler yola koyulduğunda, ağaçların arasına saklanıp gözden kaybolmaktadır.

İanus ve nympha

Carna bir zaman sonra, iki-yüzlü eşik tanrısı İanus'un dikkatini çeker ve tanrı, onu en az diğerleri kadar arzular. Tatlı sözlerle periye yaklaştığında, her zaman olduğu gibi Carna onu bir mağaraya çeker ve çalılıkların arasına saklanır. Ancak İanus periyi saklandığı çalılıkların arasında bulur; çünkü onun arkada da gözü vardır.

İanos perinin üzerine atlar ve içindeki ateşi söndürür. Onu ödüllendirmek için, periyi kapalı olanı açan, açık olanı kapayan kapı menteşesi tanrıçası Cardea yapar ve ona kötü ruhları kovması için, çiçeklenmiş bir akdiken dalı verir.

> Sen önden git kuytu bir mağaraya; ben arkandan geliyorum.
> ***Fasti***

Kötü ruhları kovma yetisi, beşikteki bebeklerin koruyucusu olarak Cardea'nın rolünün faydalı olduğunu kanıtlamaktadır. Cardea (Romulus ile Remus'un büyük-büyükbabası olacak) beş günlük Proka'yı, vampirler gibi bebeklere dadanmış, çığlık atan baykuşların saldırısından kurtarır. ■

Ayrıca Bakınız: Hades ve Yeraltı Dünyası 48–49 ▪ Apollon ile Delphi Kâhini 58–59 ▪ Romanın kuruluşu 102–05

HİÇBİR ORMAN PERİSİ BİR BAHÇEDE ONDAN DAHA GÜZEL BAKMAZDI

POMONA İLE VERTUMNUS

KISACA

KONU
Aşk ve üretkenlik

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Roma kırsalı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Pomona Meyve ağaçlarının, fideliklerin ve bahçelerin bakıcı tanrıçası.

Silenus Yaşlı ve şehvet peşinde koşan tanrı; genellikle körkütük sarhoş gezer.

Priapos Bereket tanrısı; aşırı büyük fallusu olan çok küçük bir erkek.

Vertumnus Değişen mevsimlerin tanrısı; görünüşünü istediği gibi değiştirebiliyor.

Pomona meyve ağaçlarının, fideliklerin ve bahçelerin tanrıçası haline gelen bir orman perisidir [nympha]. Besleyip büyüten bir tanrıçadır ve bolluğu temsil etmektedir; aynı zamanda o, Yunan mitolojisinde bir muadili olmayan az sayıdaki tanrıçadan biridir. Onun adı bahçe meyvesi anlamındaki, Latince *pomum* sözcüğünden gelmektedir.

Pomona her zaman, kavisli budama bıçağını yanında taşımaktadır. Gelişigüzel büyümüş dalları keserek ağaçların arzulandığı gibi büyümesini sağlamakta ve ağaçları içsin diye suların yolunu bahçelerine çevirmektedir. Pomona, bazı kötü niyetli tanrıların ya da satirlerin tecavüzüne uğramak dışında, kimseden ve hiçbir şeyden korkmamaktadır. Böyle bir tehlikeyi önlemek için de, kendisini daima meyve bahçelerinin içine hapsedip, hiçbir erkeğin içeri girmesine izin vermemektedir.

Bütün bu önlemlerine rağmen, genç tanrıların birçoğu onu baştan çıkarmaya çalışmaktadır; Bakkhos'un arkadaşı, ayyaş yaşlı Silenus ve Priapos da onun peşindedir. Pomona ise istisnasız, hepsini geri çevirmektedir.

İkna etmek zor oluyor

Değişen mevsimlerin tanrısı Vertumnus, Pomona'yı görür görmez ona âşık olur; ama ona sunduğu onca armağana rağmen, Pomona onu yanına yaklaştırmaz. Bu yüzden mevsimler tanrısı onu evlenmeye ikna etmek için bir hileye başvurur. Vertumnus istediği kılığa girebilmektedir; ama hangi kılığa girerse girsin, Pomona'nın onu bah-

Britanyalı sanatçı Richard Westall'ın, zengin klasikçi Richard Payne Knight için yaptığı bu tabloda, *Vertumnus ile Pomona* (1807), bereketli bir meyve bahçesinde tembellik ediyor.

Ayrıca Bakınız: Persephone'nin kaçırılması 50–51 ▪ Cupido ile Psykhe 112–13 ▪ Carna ile İanus 121 ▪ Pyramos ile Thisbe 124 ▪ Blodeuwedd 170–71

Vertumnus'un girdiği kılıklar fazla sayıda ve çeşitlidir. Biriyle Pomona'yı kendisiyle konuşmaya ikna edememişse, hemen başka bir kılığa girmektedir.

Hasatçı Eline bir sepet dolusu mısır alır.

Öküz sürücüsü Sığırları gütmek için eline bir üvendire alır.

Bağcı Budama bıçağını yanından eksik etmez.

Meyve toplayıcı Omzuna bir merdiven atıp meyveleri toplamak için bahçeye gelir.

Asker Zırhını ve silahlarını kuşanır.

Balıkçı Yanına bir çubuk ve olta ipi alır.

Yaşlı kadın Bu kılıkla karşısına çıkınca, Pomona Vertumnus'la konuşur.

çösine almayacağını da bilmektedir. Aşkına yaklaşabilmek için her gün yeni bir kılığa girer. Nihayet, çaresizlik içinde, saçlarına ak düşmüş, yaşlı bir kadın kılığına girer.

Bu numara işe yaramıştır: Pomona yaşlı kadını içeri alır; ancak tutkuyla kucaklanıp öpülünce şaşırıp kalır.

Sarmaş dolaş yere uzanırken, Vertumnus etrafına üzüm asmaları dolanmış bir karaağacı gösterir ona. Pomona'yı evliliğin faydaları ve bir talibi reddetmenin kötü yanları konusunda ikna etmeye çalışır. "Eğer şu ağaç tek başına kalmış, bir üzüm asmasıyla evlenmemiş olsaydı" der, "hiç kimsenin ilgisini çekmezdi. Evlilikten uzak duruyorsun, gerçekte o ağacın yaptığını yapman gerekirken. Eğer bir yaşlı kadının tavsiyesine kulak verecek olursan, bütün diğerlerini reddedip, yatağını paylaşmak için Vertumnus'u seçmelisin. O yetiştirdiğin meyveleri seviyor, ama seni daha çok seviyor."

Sonunda aşk

Anlaşılan o ki, Pomona yaşlı kadının öğüdünü de dinlemeyecektir; işte bu yüzden, Vertumnus dayanamaz ve girdiği kılıktan çıkıp, ilahi geçliğinin bütün görkemiyle kendini gösterir. Onun gerçek halini görünce, Pomona Vertumnus'a, onun kendisine olduğu gibi, delicesine tutulur ve ona, bundan sonra hiçbir kılığa girmesini istemediğini söyler.

Pomona ile Vertumnus iyi bir çifttir; birlikte meyveleri, fidanlıkları, büyümeyi ve değişen mevsimleri denetlerler. Onların ortak festivali olan yıllık Vertumnalias 13 Ağustosta yapılır ve Romalı yurttaşlar için o yılın bol hasadı için şükranlarını sunma fırsatıdır. Bu festivale, Roma'nın belli başlı limanlarından Ostia yakınlarındaki kutsal koruluk *Pomonal*'da, *flamen Pomonalis* ("Pomona rahibi") başkanlık eder. ■

Ovidius

Pomona ile Vertumnus mitini, Romalı şair Ovidius'un *Dönüşümler* adlı eserinden biliyoruz. *Dönüşümler* 250'den fazla miti içinde barındıran ve 15 kitaptan oluşan, uzun bir şiirsel anlatıdır. Edebiyatın en etkili metinlerinden biri olan bu eser Dante, Chaucer, Shakespeare ve Kafka'dan tutun da Titian, Richard ve Strauss'a kadar sayısız yazarın, ressamın ve bestecinin ürettiği şaheserlere esin kaynağı olmuştur.

Publius Ovidius Naso, Sulmo'da (günümüzde, Roma'nın doğusunda kalan Sulmona) MÖ 43 yılında, önemli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 18 yaşına geldiğinde artık bir şairdir. Ovidius'un hem Yunan hem de Roma mitolojisine duyduğu ilgi, mitolojik kadın kahramanlardan âşıklarına yazılmış mektuplar biçimindeki *Heroides*'te ifadesini bulur. Bunu *Dönüşümler* takip etmiş, ardından da Roma'nın törenler takvimi üzerine uzun bir şiir olan *Fasti* gelmiştir.

MS 8 yılında, Ovidius İmparator Augustus tarafından Karadeniz kıyısındaki Tomis'e sürgün edilmiş ve MS 17 yılında orada, cezası affa uğramadan ölmüştür. Ovidius'un neden sürgüne gönderildiği tam olarak bilinmemektedir. Ovidius'un kendisi bunun "bir şiir ve bir hata" yüzünden olduğunu söylemiştir.

ÖLÜM BİLE BİZİ AYIRAMAZ

PYRAMUS İLE THİSBE

KISACA

KONU
Trajik âşıklar

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Antik Babil (modern Irak).

BAŞLICA KARAKTERLER
Pyramus Babilli yakışıklı bir genç; komşusu Thisbe ile (yasak) bir aşk yaşıyor.

Thisbe Güzel bir genç kız; âşığı Pyramus'la buluşması yasaklanmış.

Pyramus ile Thisbe, Babil'de birbirine bitişik evlerde yaşayan komşu çocuklarıdır. Birbirlerine âşık olurlar; ama ebeveynleri birlikte olmalarını yasaklar. Buluşmalarına, hatta konuşmalarına bile izin verilmez. Bitişik evlerinin duvarına açtıkları bir delikten ancak fısıldayarak birbirleriyle tatlı tatlı konuşmakta, biri dudağını diğeri yanağını deliğe uzatmak suretiyle öpüşmekte, birbirlerine iyi geceler dilemektedirler. Bir gece kaçmaya ve şehir surları dışındaki bir dut ağacının altında buluşmaya karar verirler.

Kaderin cilvesi

Thisbe gelir ilk önce ağacın altına; ancak ağzında yeni avlandığı için kan lekeleri olan, yakınlardaki bir göletten su içmeye gelmiş bir dişi aslan görüp korkar. Thisbe kaçıp bir mağaraya saklanır; ama kaçarken omzundaki şalını düşürür. Aslan şalın üzerine atlar, onu parçalar ve ağzındaki kan lekeleri şala bulaşır. Pyramus gelip kanlı şalı ve yerdeki aslan pençesi izlerini görünce, Thisbe'nin aslan tarafından parçalanıp yendiğini düşünür. Üzüntüden kahrolan Pyramus kılıcıyla canına kıyar; yarasından fışkıran kanlar dut ağacının meyvelerini koyu mor bir renge bular.

Thisbe mağaradan çıkıp, ölmekte olan Pyramus'u bulunca, yerdeki kılıcı alıp canına kıyar ve ölürken, hayatta ayrı düşen iki sevgilinin ölümde birleşmesi için yalvarır. Thisbe ölürken bir dilekte de bulunur: Dut ağaçlarının meyvelerinin, aşklarının anısına, kan bulaşmış haldeki renklerini korumasını ister. Tanrılar bu dileğini yerine getirir ve ebeveynleri, âşıkların küllerini tek bir umeye koyup gömer.

Pyramus ile Thisbe'nin hikâyesi kalıcı bir etki yaratmıştır; Shakespeare'in hem *Romeo ve Juliet*'inin hem de *Bir Yaz Gecesi Rüyası* adlı eserinin içindeki bir oyunun esin kaynağı bu öyküdür. ■

> "Kıskanç duvar, neden âşıkların yoluna dikiliyorsun?"
> ***Dönüşümler***

Ayrıca Bakınız: Apollon ile Daphne 60–61 ▪ Ekho ile Narkissos 114 ▪ Cupido ile Psykhe 112–13

TANRILAR KİMİ KAYIRIYORSA, ONLAR TANRIDIR

PHİLEMON İLE BAUKİS

KISACA

KONU
Tanrılar hak eden ölümlüleri ödüllendirir

KAYNAKLAR
Dönüşümler, Ovidius, MS 8.

ORTAM
Frigya, antik Yunanistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Jupiter Tanrıların kralı; gökyüzü ve şimşek tanrısı.

Mercurius Ticaret, iletişim, şans ve hile tanrısı; 12 büyük Roma tanrısından biri; ayrıca yolcuların koruyucu tanrısıdır.

Philemon ve Baukis Halkını cezalandırmak için tanrılar Frigya'nın onların yaşadığı kısmını seller altında bıraktığı zaman bağışlanan yoksul bir ihtiyar ile karısı.

Jupiter ile Mercurius bir gün ölümlülerin kılığına girip Frigya'nın dağlık bölgelerini ziyaret eder. Bin kapıyı çalarlar, biraz yemek ve yatacak bir yer isterler ve bin keresinde de geri çevrilirler. En sonunda, Baukis adlı yaşlı bir kadın ile onun Philemon adlı kocasının oturduğu en yoksul, en kırık dökük kulübenin kapısını çalarlar; onlar konuklarını dostça karşılayıp içeriye buyur ederler.

Şükran duyan konuklar

Baukis ateşi yakarken, Philemon bahçeden sebze toplar ve birlikte konuklarına ellerinden gelen en iyi ziyafeti çekerler. Yaşlı çift, konukların şarap testisinin sihirli bir biçimde kendiliğinden dolduğunu fark edince, tanrıları misafir ettiklerini anlar. Jupiter, "Bu bölgede yaşayanlar, yabancılara karşı kötü tutumları nedeniyle cezalandırılacaklar" der yaşlı çifte. "Ama siz güvende olacaksınız."

Yaşlı çift, tanrıların peşi sıra dağın tepesine kadar gider ve sonra dönüp arkasına bakar: Bütün bölgeyi sel alıp götürmüştür; ama kendi küçük kulübeleri muhteşem bir tapınağa dönüşmüştür.

Andrea Appiani ya da Milan'daki çevresinden biri tarafından (yak. 1800) yapılmış bu neo-klasik tabloda, Philemon ile Baukis, Jupiter ve Mercurius'a mütevazı bir biçimde mevye, peynir ve şarap ikram ediyor.

Philemon ile Baukis tapınağın bekçileri olmayı ve aynı zamanda, birlikte ölmeyi istemektedir; böylece ikisinden biri yalnız kalmayacaktır.

Tanrılar yaşlı çiftin dileğini yerine getirir. Bir gün Baukis, Philemon'un bedeninden yaprakların fışkırdığını görür. Aynı şekilde kendi bedeninden de yapraklar fışkırmaktadır. Artık onlar için veda vakti geldiği için, yaşlı çift, tek bir gövdede iç içe geçmiş, meşe ve ıhlamur ağacına dönüşmüştür. ■

Ayrıca Bakınız: Olympos tanrıları 34–39 ▪ Numa Jupiter'i alt ediyor 104–05

KUZEY AVRUPA

MS 476

Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ortaçağın başlangıcını haber veriyor.

MS 597

St. Augustine Britanya'ya gidiyor; **Anglo-Saksonlar** Hıristiyanlığa döndürülüyor.

MS 7-8. YÜZYIL

Cattle Raid of Cooley [Cooley'in Sığır Saldırısı], **Cuchulainn** efsanesinin hikâyesini anlatıyor.

MS 8–11. YÜZYIL

Nesir Edda, **Nors tanrıları** hakkındaki sözel geleneği yazıya geçiriyor.

MS 10–11. YÜZYIL

Anglo-Sakson ve Cermen misyonerler **Skandinavya** halkını Hıristiyanlığa döndürüyor.

MS 1136

Monmouthlu Geoffrey'nin *History of the Kings of Britain* [Britanya Krallarının Tarihi] adlı kitabı **Arthur efsanesini** popüler hale getiriyor.

MS 12. YÜZYIL

Galler'de, **erken dönem nesir hikâyelerin** bir derlemesi olan *Four Branches of the Mabinogi* yazılıyor.

Kuzey Avrupa'nın Hıristiyanlık öncesi mitleri, Yunan ve Roma mitlerine kıyasla çok daha az kaydedilmiştir. Bu klasik medeniyetlerin aksine, Kuzey Avrupa halklarının ortaçağ başlarında Hıristiyan oluncaya kadar yazılı kültürleri olmamıştır. Yeni inancı dayatma hırsıyla hareket eden Hıristiyan Kilisesi, eski mitleri ve pratikleri kayda geçirmeyi uygun bulmamıştır; önemli bir kısmı, belki de çoğu bu yüzden kaybolmuştur. Hıristiyanlık öncesi mitleri kaydeden Hıristiyan yazarların da sıklıkla bu mitlere karşı sempati duymaması ve genellikle onların orijinal dinsel anlamlarına dair hiçbir fikirleri olmamasından ötürü, bu mitlerin anlamları da bugün karanlıkta kalmıştır.

13. yüzyılda yaşamış İzlandalı Snorri Sturluson gibi, düşman olmayan yazarlar bile, kendilerini sapkınlık suçlamalarından korumak için, eski mitleri kilisenin kabul edebileceği bir şekilde sunmaya dikkat etmiştir. Öteki mitler ise gizli kalmış ve dilden dile dolaşmaya devam etmiştir. Zaman için, mitler orijinal pagan anlamlarını yitirdikçe, folklorik birer masala evrilmiştir.

Eski dinler

Hıristiyan olmadan önce, Kuzey Avrupa halkları ağırlık olarak kabileler ve beylikler halinde bölünmüştü. İnanca tektiplilik dayatabilecek merkezi politik ve dini kurumlardan yoksundular. Sonuç olarak, oldukça fazla bir dinsel çeşitlilik vardı. Milattan önceki yüzyılların sonlarında, uygarlıklarının zirve yaptığı dönemde, Keltler Britanya, İrlanda ile Batı ve Orta Avrupa'nın geniş ekin alanlarında yaşıyordu. Ortak bir tanrılar panteonu yoktu; şimşek tanrısı Taranis ve at tanrıçası Epona gibi bazı tanrılara tapınma yaygın olsa da, bunlardan hiçbiri tüm Kelt halkının genel olarak taptığı bir tanrı değildi.

Bütün Kuzey Avrupa'da, mesleği rahip olan insanlar yalnızca Keltler arasında bulunuyordu. Druidler denen bu rahipler uzun çıraklık dönemlerinden geçiyordu; bu dönemde onlardan kabilenin tüm yasalarını, tarihlerini, mitlerini ve dini pratiklerini ezberlemeleri bekleniyordu. Hıristiyanlık öncesi Norslar arasında, öte yandan, dinsel törenler yerel şefler ve krallar tarafından yönetiliyordu. Bu eski Nors dinleri sistematik teolojilerden yoksundu; onun yerine bu dinler, tanrıların gazabından kurtulmak ya da gözüne girmek için, kurban törenlerine –hazine, hayvan ya da bazen insan– odaklanmıştı.

MS YAK. 1150

İrlanda'nın mitolojik tarihine ilişkin nesir ve şiirler, *Book of the Taking of Ireland* [İrlanda Olma Kitabı] adlı kitapta bir araya getiriliyor.

MS YAK. 1160

İrlanda'da, yazman Áed Ua Crimthainn ve talebeleri **Book of Leinster**'i yazıyor.

MS YAK. 1220

Snorri Sturluson, daha önceki *Şiirsel Edda*'ya dayanarak, **Nors tanrıları** hakkındaki hikâyelerden oluşan *Nesir Edda*'yı yazıyor.

MS YAK. 1260

İzlanda'da yazılmış *The Saga of the Völsungs*'ta, **Völsung klanının** tarihi ayrıntılı bir biçimde anlatılıyor.

MS 14. YÜZYIL

Rönesans ile birlikte ortaçağın sonu geliyor.

MS 1485

Sir Thomas Malory'nin *Le Morte d'Arthur* adlı eseri, yayıncı William Caxton tarafından basılıyor.

MS 1835

Elias Lönnrot, **Fin ulusal destanı** *Kalevala*'yı yayımlıyor.

MS 1848

Avrupa'daki **devrimler** milliyetçiliği ateşliyor; Kelt ve Nors mitleri ile diğer mitlere ilgi yeniden canlanıyor.

Tarihsel başlangıçlar

İyi bilinen bazı Kuzey Avrupa mitleri ve efsaneleri muhtemelen, Roma İmparatorluğu'nun MS 5. yüzyıldaki çöküşünün ardından ortaya çıkmıştır. Örneğin, en eski tarihli, Kral Arthur efsanelerinde, kral karşımıza, MS 410 yılında Roma askerlerinin çekilmesinin ardından Britanya'yı işgal eden Cermen Anglo-Saksonlara karşı Kelt Britonları savunan kahraman bir savaş lordu olarak çıkar. 1066 yılındaki Norman işgalinin ardından, Arthur, onu bütün İngiltere'nin idealize edilmiş şövalye ruhlu bir kralı olarak tasvir eden Fransız ve İngiliz yazarlar tarafından benimsenmiştir.

Ejderha öldüren kahraman Sigurd'a ilişkin Nors efsanesi gerçek tarihsel olaylara yer verir; bu da onun başlangıç tarihinin MS 5. veya 6. yüzyıl olduğunu gösterir. İrlanda mitleri ile efsanelerinin çok eski tarihlere dayandığı bilinmekle birlikte, yine bunların da büyük bir kısmı tarihsel bir bağlama oturtulabilmektedir. Kahraman Cuchulainn'i anlatan Ulster Döngüsü mitleri, Demir Çağında (MÖ 500-MÖ 400) önemli bir güç odağı sayılan Armagh yakınlarında bulunan bir kale olan Emain Macha merkezlidir.

Kahramanlara ve ejderha avcılarına ilişkin öyküleriyle Nors ve Kelt efsaneleri, modern dünyada da cazibesini korumuştur. Bu efsaneler birçok sanat, müzik ve edebiyat eserine –Raphael çağı tablolarında tasvir edilen Arthur hikâyelerinden Richard Wagner'in *Nibelung'un Yüzüğü* operasına ve J. R. R. Tolkein'in *Yüzüklerin Efendisi*'ne kadar– esin kaynağı olmuştur.

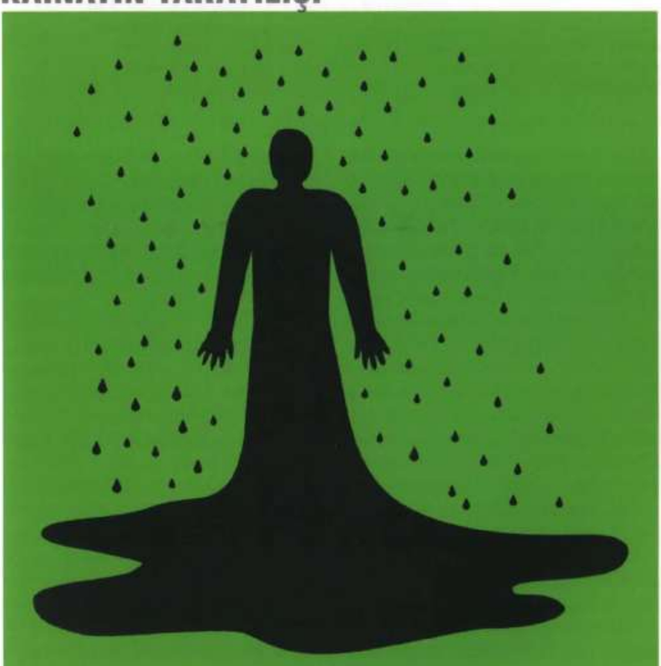
Milliyetçi amaçlar

Kelt ve Nors mit ve efsanelerine ilişkin bildiğimiz ne varsa hepsi de ortaçağda yazıya dökülmüş olmakla birlikte, Finlandiya mitolojisi 19. yüzyıla kadar kayıt altına alınmamıştır. Fin halkı, yazılı tarihlerinin büyük bir bölümünde, dışarıdan gelenler –önce İsveçliler, ardından Ruslar– tarafından yönetilmiştir ve Fin dilinin yazıya dökülmesi 19. yüzyılın başına kadar çok sınırlı kalmıştır.

Günümüze kadar gelen, Fin mitoloji ve folklorüne ilişkin anlatıların derlenmesine de ancak 1820'lerde başlanmıştır ve bunlar Fin milliyetçiliğinin gelişmesiyle yakından ilişkilidir. 1815'ten sonraki Rus yönetimi sırasında, Finler milli kimliklerinin giderek "Ruslaştırma" politikalarının tehdidi altında kaldığını görmüştür ve ayrıksı bir biçimde Fin sanat, müzik ve edebiyat okulları geliştirerek tepki göstermişlerdir. Bu kültürel hareketin en büyük başarılarından biri, Elias Lönnrot'un *Kalevala*'sıdır; bu eserde, Fin halkı için tanımlayıcı bir ulusal destan yaratmak üzere Fin mit ve efsaneleri bir araya toplanmıştır. ■

YMİR'İN ETİNDEN YERYÜZÜ YARATILDI

KÂİNATIN YARATILIŞI

KISACA

KONU
Dünyanın Yaratılışı

KAYNAKLAR
Nesir Edda, Snorri Sturluson, MS yak. 1220 .

ORTAM
Zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Ymir Buz devleri ırkının ilki.

Odin Dev Bor'un oğlu; ilk tanrılardan biri. Bor'un oğullarından en meşhuru; birçok sevgiliden çok sayıda çocuğa babalık etmiştir.

Vili Dev Bor'un oğlu ve ilk tanrılardan biri.

Vé Dev Bor'un oğlu ve ilk tanrılardan biri.

Ask Odin, Vili ve Vé tarafından yaratılan ilk erkek.

Embla Odin, Vili ve Vé tarafından yaratılan ilk kadın.

10 ve 11. yüzyıllarda İskandinavya'nın Hıristiyanlaştırılmasından önce, Nors kendi mitolojisi bakımından zengin, bazen de destansı ve vahşi bir sözlü geleneğe sahipti. Yaratılış mitlerinde bile, tanrılar tarafından işlenen bir cinayet edimi merkezi bir rol oynuyordu.

Nors yaratılış mitinin en bütünlüklü halini, Snorri Sturluson'un *Nesir Edda*'sında buluyoruz. Snorri'ye göre, zamanın başlangıcından önce, yalnızca Muspelheim diyarı vardı ve ilkel ateş devi Surtr tarafından korunuyordu. Niflheim diyarı olana kadar asırlar geçmişti. Mitler bize bu iki diyarı kimin ya da neyin yarattığına dair bir şey söylemiyor olsa da, ateş diyarı

Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ Cherokee yaratılışı 236–37 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17

Nicolai Abildgaard'ın 1777 tarihli tablosunda, Ymir, inek Audhumla'nın memesinden süt emiyor. Bu neo-klasik Dan tablosu aynı zamanda, Ymir'in soyundan gelen, Ginnungagap buzundan doğmuş bir başka buz devini de gösteriyor.

Muspelheim ile buz diyarı Niflheim arasında bir karşıtlık olduğu ortadadır.

İki dünya arasında, ilksel bir boşluk, Ginnungagap bulunuyordu. Hvergelmir denen bir kaynaktan on bir nehir çıkıyor ve bu boşluktan, zehirli sular taşıyarak, Niflheim'a boşalıyordu. Nehirler boşluğa ulaşınca donuyor ve onlardan yükselen zehirli buharlar donmuş bir sis oluşturuyordu. Ginnupgagap'ın kuzey parçası bu yüzden buz ve donmuş sis katmanlarıyla kaplıydı.

Boşluğun Muspelheim'a yakın olan güney parçası kayaları eritecek kadar sıcaktı; ama ortası, kuzeyin buzu ile güneyin ateşi arasındaki bölge ılımandı; burada buz erimeye ve su damlalarına dönüşmeye başlamıştı. Güneyden gelen sıcaklık, hayatın ilk nüvelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştu ve bu nüveler Ymir adlı bir dev biçimini almıştı. Ymir buz devleri ırkının atası olacaktı.

Ymir'in soyu

Ymir uyurken, sol koltuk altındaki terden bir erkek ve bir kadın dev oluşmuştu ve bacaklarından biri öbür bacağın üzerindeki bir oğula babalık etmişti. Hepsi bu kadar da değildi: Ginnungagap'taki buzlar eridikçe, Audhumla adında bir inek ortaya çıkmış ve bu inek tuzlu buzu yalayarak beslenmişti. Onun memelerinden akan dört süt nehri de Ymir'i beslemişti.

İlk günün akşamında, Audhumla'nın yalamasıyla bir başka devin saçları ortaya çıkmıştı. İkinci gün, başı belirmiş ve üçüncü gün, dev ayağa dikilmişti. Devin adı Buri'ydi ve Buri büyük, güçlü ve güzeldi. Bu devin Bor adında bir oğlu olmuştu. (Annesinin bahsi geçmemektedir; ama başka yaratıklar henüz yaratılmamış olduğundan, annesi muhtemelen bir dişi devdir.)

Nesir Edda

Viking çağında (MS yak. 800-1100) popüler olan ve son derece şiddet içeren, kahramanlık şiiri formundaki sözlü İskandinav dizeleri, İzlandalı tarihçi ve politikacı Snorri Sturluson (1179-1241) tarafından derlenmiştir. Bu dizeler ağırlıklı olarak, Nors mitolojisinden beslenmektedir; ancak bu mitlere dair bilgiler, Hıristiyanlığın bölgedeki hâkimiyetinden itibaren ve bizzat bu hâkimiyet yüzünden, bir dönem kaybolmaya yüz tutmuştur. Dolayısıyla bu dizelerin popülerliği de kalmamıştır. Snorri bu mitleri yazıya dökerek bu tarzı yeniden canlandırmayı umut etmiş; ama çabaları büyük oranda başarısız olmuştur.

Snorri'nin kaynaklarından çoğu meçhuldür: Bazıları, bugün artık kayıp olan sözlü geleneğe aittir; ancak eseri, daha eski *Şiirsel Edda* hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Sofu bir Hıristiyan olan Snorri, bu hikâyeleri herhangi bir sapkınlık ithamıyla karşılaşmayacak bir biçimde tasarlayıp dile getirmiştir: Onun mitleri aslında, kendilerini tanrı olarak kabul ettirmek için türlü hilelere başvuran antik insan kahramanlar hakkındaki hikâyeler olarak yorumlanmıştır. Euhemerism denen, mitolojiyi bu tür yorumlama biçimi, mitsel karakterleri, aslında geçmişte yaşamış gerçek insanlar olarak yorumlamaktadır.

Yüzü bu işlenmiş taşı süsleyen Loki'nin dudakları, girdiği bir bahsi kaybedince sözünü yerine getirmemek için bir kelime oyununa başvurmanın cezası olarak birbirine dikilmiştir.

Devler ile tanrılar

Devler ile tanrılar arasındaki ilişki karmaşıktır. Nors mitlerinde, devler genellikle tanrılar ile bir rekabet ilişkisi içinde görünür. Aynı zamanda mitler onları, tanrılara benzer yaratıklar olarak da gösterir. Giant [Dev], Nors dilindeki *jötunn* sözcüğünün İngilizce karşılığıdır; ama bu yanıltıcı olabilir: Büyüklük onların belirleyici bir karakter özelliği değildir.

Ymir her ne kadar bedeninden dünyayı oluşturma açısından tanrılar kadar devasa değilse de, çoğu dev tanrılara benzemektedir. Onların insanüstü güçleri vardır. Bazıları hain birer canavar olsa da, diğerleri o kadar güzeldir ki tanrıların âşığı ya da eşleri olurlar: Tanrı Thor, Odin'in bir dişi devden olan oğludur ve bütün tanrılar en nihayetinde devlerin soyundan gelmektedir. Devler –dev anne ve babadan olma Loki gibi– tanrı olabilmektedir. Devler ile tanrılar arasındaki ayrım esas itibariyle güce değil statüye dayanmaktadır: Tanrılar tapılmaya layıkken, devlerin böyle bir özelliği yoktur.

Bor, Bölthorn adlı, nereden geldiği meçhul başka bir buz devinin kızı olan Bestla'yı eşi olarak seçmiştir. Üç tane oğulları olmuştur; bunlar ilk tanrılardır.

En büyük oğlanın adı Odin, ikincisininki Vili ve en küçük kardeşin adı da Vé'dir. Ne var ki bu üç tanrı, devlerin kaba ve çirkin olduğunu düşünmektedir. Birlikte Ymir'i öldürürler. Ymir yere yığılınca, bedeninden o kadar çok kan boşalır ki, ailesiyle birlikte bir tekneye binip kaçan ve daha sonra bütün dev ırkını yeniden kuran torun Bergelmir hariç, bütün buz devleri bu kanda boğulur. Birçok yorumcu, bu hikâyenin İncil'in etkisinde yazıldığından şüphelenmiştir; burada Bergelmir, Nuh gibi tasavvur edilmiştir. Bunun sahici bir mit mi yoksa Hıristiyan olan Snorri'nin bir uydurması mı olduğu belli değildir.

> Onlar [Ymir'i] Derin Boşluğun ortasına taşıdılar ve ondan yeryüzünü oluşturdular.
> ***Nesir Edda***

Gökyüzü ile yeryüzü

Ymir'in öldürülmesinden ötürü, o tarihten sonra bütün devler istisnasız olarak tanrılara düşman olur. Bu üç tanrı, Ymir'in cesedini Ginnungagap'ın ortasına götürür, onun bedeninden dünyayı oluşturur ve ardından da bu bedenin etrafını, kanından oluşturdukları denizlerle çevirir. Ymir'in eti toprağı, kemikleri kayaları oluşturmak için kullanılırken, dişleri de daha küçük taşlara malzeme olur. Tanrılar sonra, Ymir'in bedeninde eşelenen kurtçukları bulurlar ve bunlardan cüceleri yaparlar. Ardından bu cüce varlıklara bilinç, zekâ ve insan görünüşü verirler.

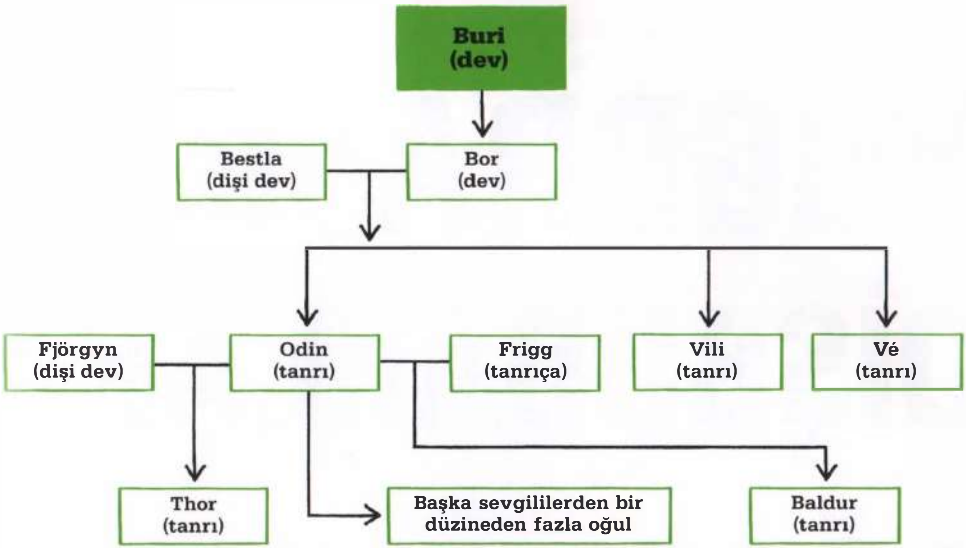
Tanrılar Ymir'i yalnızca yeryüzünü değil, gökyüzünü oluşturmak için de kullanırlar. Ymir'in kafatasını alıp gökyüzünü oluşturmak üzere yeryüzünün üzerine yerleştirirler. Gökyüzünün her bir köşesine dört tane cüce koyarlar. Onların adları Austri (Doğu), Vestri (Batı), Nordri (Kuzey) ve Sudri'dir (Güney). Tanrılar ayrıca, Muspelheim'dan püskürüp çıkan bazı kıvılcımları ve erimiş közleri yakalayıp, her yeri aydınlatsın diye gökyüzüne yerleştirirler. Bazı kıvılcımları ise gökyüzüne sabitlerler ve bu kıvılcımlar yıldızları oluşturur. Diğer kıvılcımlar, gezegenler ise, tanrıların çizdiği rotada hareket eder.

Mitte ayrıca, ikisi de devlerin kişileşmiş hali olan gece ile gündüzün yaratılışı da anlatır. Tanrılar, karanlık dişi dev Nott ("gece") ile onun parlak ve güzel oğlu Dag'ı ("gündüz") gökyüzüne yerleştirir: Bu ikisi her 24 saatte bir defa, birbirinin peşinden giderek dünyanın çevresinde döner.

Dan sanatçı Lorenz Frolich'in 19. yüzyıldaki bu çiziminde Ymir, Bor'un oğulları tarafından öldürülüyor. Buz devi, üç güzel tanrıya nazaran, çirkin ve kaba bir yaratık olarak resmedilmiş.

Tanrıların doğuşu

Tanrılar ayrıca güzel kız ve erkek kardeşi, Mani ("ay") ve Sol'u ("güneş") da alıp gökyüzüne koyarlar. Snorri'nin mitine göre, hem Mani hem de Sol gökyüzünde hızla hareket etmektedir; çünkü peşlerinde kurtlar vardır. Dünyanın sonu, Ragnarök, günü uzun süre takip etmeyecektir; çünkü bir dişi devin çocukları olan kurtlar sonunda onları yakalayıp midelerine indirir.

Midgard kalesi

Tanrılar dünyayı yuvarlak yaparlar ve kıyıların etrafındaki kısmı yurt olarak devlere verirler. Bu yurda Jötunheim (Eski Nors dilinde "dev" anlamındaki *jötunn* ile "ev" anlamındaki *heim*'dan) derler. Dünyanın ortasında, tanrılar Ymir'in kirpiklerini devleri uzak tutmaya yarayan bir kale yapmak için kullanırlar. Bu kaleye de Midgard derler. Tanrıların son adımı, Ymir'in beynini alıp bulutları yapmak için gökyüzüne fırlatmak olur. Böylece tanrılar, vahşice gerçekleştirdikleri dünyayı yaratma işini bitirmiş olurlar.

İnsanın yaratılışı

Bir gün Odin, Vili ve Vé deniz kıyısında yürürken, suların sürüklediği iki ağaç kütüğü buluncaya kadar yaratılış tamamlanmış değildir. Bu kütüklerden tanrılar iki insan yaratır ve onlara can, bilinç, hareket, yüz ile hem işitme ve konuşma hem de görme yetisi verirler. En sonunda da onları giydirirler ve erkeğe Ask (ash), kadına da Embla (elm) derler. Gerek onlar gerek onların soyundan gelenler yaşasın diye Midgard diyarını bahşederler.

İnsanları yarattıktan sonra, tanrılar kendi diyarları olan, Midgard'tan çok yukarılardaki Asgard'ı yaratırlar. Orada kendi malikânelerini kurarlar; bunlardan en muhteşem olanı, Odin'in kendi Valhalla'sıdır. Burası ölmüş savaşçıların şölenlerde eğlendiği, cennet benzeri bir yerdir. Asgard ile Midgard arasında bağlantı kurmak için, tanrılar Bifrost denilen, ateşten bir gökkuşağı köprüsü inşa ederler. İnsanlar genellikle, gökteki Bifrost'u bir an için görebilirler; ancak tanrılar bu köprüden geçebilirler. ■

> Sonra onun kaşlarından,
> kaygısız tanrılar insanların
> oğulları için Midgard'ı yaptılar.
> ***Nesir Edda***

YGGDRASİL'İN DİŞBUDAKLARI, AĞAÇLARIN EN SOYLUSUDUR

ODİN VE DÜNYA AĞACI

KISACA

ÖZET
Nors kâinatı

KAYNAKLAR
Şiirsel Edda, Anonim, MS 10-13. yüzyıl; *Nesir Edda*, Snorri Sturluson, MS yak. 1220.

ORTAM
Dokuz dünya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Odin Tanrıların lideri.

Yggdrasil Dünya ağacı.

Nidhogg Bir yılan.

Ratatosk Bir sincap.

Nornlar Kadere hükmeden üç tanrı.

Valkyrieler Savaşta ölenler arasından seçim yapan ruhlar.

Einherjar Ölü savaşçılar.

Hugin ve Mumin Odin'e eşlik eden iki kuzgun.

Geri ve Freki İki kurt.

Skog Halısı olarak bilinen bu 13-14. yüzyıl dokuması, 1913 yılında, İsveç'teki Skog Kilisesinde bulunmuştur. Figürlerin Nors tanrıları Odin, Thor ve Freyr'i temsil ettiği düşünülmektedir.

Nors halkına göre evren, merkezinde Yggdrasil'in –başı göğe eren, yemyeşil bir dişbudak ağacı– bulunduğu dokuz dünyadan ya da diyardan oluşmaktadır. Bir Edda şiirine, "Völuspa"ya ("Dişi Kâhinin Kehaneti") göre, bu ağaç, evreni oluşturan dokuz dünyayı birbirine bağlamaktadır. Bu şiirde dokuz dünyanın adı anılmamış; ama genel olarak Asgard, Vanaheim, Alfheim, Jötunheim, Midgard, Svatalfheim, Niflheim, Muspelheim ve Hel olarak bilinirler.

Her bir dünya farklı türden bir varlığa ev sahipliği yapmaktadır. Asgard, Odin'in yönetimindeki, Aesir tanrılar ailesinin diyarıdır. Vanaheim, Vanir bereket tanrıları ailesinin evidir; Alfheim beyaz elflerin evidir; Jötunheim buz devlerinin diyarıdır. Midgard insanların dünyasıdır. Svartalfheim'da siyah elfler oturmaktadır ve Muspelheim ateş devlerinin dünyasıdır. Niflheim buz, donmuş sis ve ölü ruhların diyarıdır. Ve nihayet Hel, hastalıktan ve yaşlılıktan ölenlere hükmeden, aynı adlı tanrıçanın Yeraltı diyarıdır.

Dünyaları dolaşmak

Nors kaynakları genellikle kendi içinde çelişkilidir ve bu diyarların birbirleriyle ilişkide olup olmadıkları belli değildir. Muhtemelen, Nors insanlarının kendileri bile bu konuda yerleşik bir kanıya sahip değildi. Bu diyarları Yggdrasil'in köklerinde ve dallarında konumlandıran tasvir bile, onların fiili uzamsal konumları hakkında pek bilgi vermez. Asgard'ın genellikle, Bifrost gökkuşağı köprüsüyle Midgard'a bağlanan bir göksel dünya olduğu düşünülür. Alfheim da muhtemelen, Asgard'la yakın benzerliği yüzünden yüksek bir diyardır. Eldeki kaynaklardan Vanaheim'ın yerine ilişkin bir ipucu bulamıyoruz; ancak Vanir büyüme ve verimlilikle ilişkili olduğu için, Yeraltı'nın bir parçası olabilir. İsminden de anlaşılacağı gibi, Midgard ("Orta Dünya" anlamına geliyor), Asgard ile Yeraltı arasında bir yerdedir ve belli ki etrafı bir okyanusla çevrilidir.

Jötunheim ile Svartalfheim'ın her

Ayrıca Bakınız: Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Tanrıların savaşı 140–41 ▪ Baldur'un ölümü 148–49 ▪ Tanrıların alacakaranlığı 150–57

yeri kuşatan bu okyanusun içinde mi yoksa dışında mı kaldığı belli değildir. Edda şiirlerinden birinde, devler ülkesi bir nehirle insanların diyarından ayrılmıştır.

Siyah elfler ile cüceler Yeraltı'nda yaşadığından, Yeraltı'nın parçası olmamakla birlikte, Svartalfheim muhtemelen, Niflheim ve Hel gibi, toprak altında bir yerdedir. Hel, iki diyar arasında akan Gjöll Nehri üzerinde altın kemerli bir köprü olan Gjallarbru ile Niflheim'a bağlanır.

Kökler ve gökler

Meseleyi daha da içinden çıkılmaz hale getirecek biçimde, Snorri, Yggdrasil'in üç muazzam kök tarafından desteklendiğini yazar. Bir kök Asgard'a uzanır, diğeri Jötunheim'a ve üçüncüsü de Niflheim'a. Snorri'nin anlatımında, her bir kökün altında bir kaynak ya da bir pınar vardır: Asgard'ın altında Urdarbrunn, Jötunheim'ın altında Mimir'in Pınarı ve Niflheim'ın altında Hvergelmir bulunur. Her bir pınar birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Urdarbrunn ("Kader Pınarı") tanrıların her gün toplanıp anlaşmazlıkları karara bağladıkları yerdir; Mimir'in Pınarı'nın suları anlayış ve bilgelik ihtiva ederken, Hvergelmir dokuz dünyanın bütün nehirlerinin kaynağıdır.

Nors mitlerinde şeyler genellikle üç ve katları olarak tezahür eder; özellikle üç ve dokuz kutsal sayılardır. Dokuz dünyanın gizemine ek olarak, ayrıca dokuz da gök vardır. En alttaki Vindblain ("Rüzgâr Karanlığı"), Heidthomir ("Bulut Parlaklığı") ya da Hreggmimir ("Fırtına Mimiri") olmak üzere farklı isimlerle anılmaktadır. İkinci alt gök Anlang'dır ("Çok Uzun") ve üçüncüsü de Vidblain ("Geniş Karanlık"); bunları Vidfedmir ("Geniş Kucaklayan"), Hrjod ("Pelerinci"), Hlynir ("Çifte Işık"), Gimir ("Mücevheri") ve Vetmimir ("Kış Mimiri") takip eder. Bütün bulutların üzerinde ve bütün dünyaların ötesinde Skatymir ("Zengin Nemci") vardır. Snorri Sturluson'a göre, göklerin tek sakinleri, belki de kendi Hıristiyan inancının etkisiyle, esasen meleksi varlıklar olarak gördüğü beyaz elflerdir. Alfheim'dan gelmiş olsalar da, onlar gökleri de korurlar.

Ağacın yaratıkları

Yggdrasil, ondan beslenen, bu ağacın sürekli acı çekmesine neden olan bir sürü yaratığın yuvasıdır; ağacın bir biçimde hissiyatlı olduğu düşünülür. Hvergelmir'de yaşayan yılan Nidhogg ("Korkunç Darbe") sürekli olarak Yggdrasil'in köklerini kemirmektedir. Dainn, Dvalinn, Duneyrr ve Durathror adlarındaki dört erkek geyik, en taze yapraklarını yiyerek beslendikleri dalların arasında koşuşturmaktadır.

Ağacın en yüksek dallarında, kanatlarını çırptığında rüzgârın esmesine neden olan, akıllı ama isimsiz bir kartal oturmaktadır.

Kartal ile Nidhogg birbirine eskiden beri düşmandır ve bu kan davası, Yggdrasil'de bir aşağı bir yukarı koşuşturarak ikisi arasında düşmanca mesajlar taşıyan Ratatosk

> Yüce Yggdrasil üzerinde koşuşturan ve aşağıdaki Nidhöggr'e kartalın sözlerini taşıyan, sincap Ratatosk'tur.
> ***Şiirsel Edda***

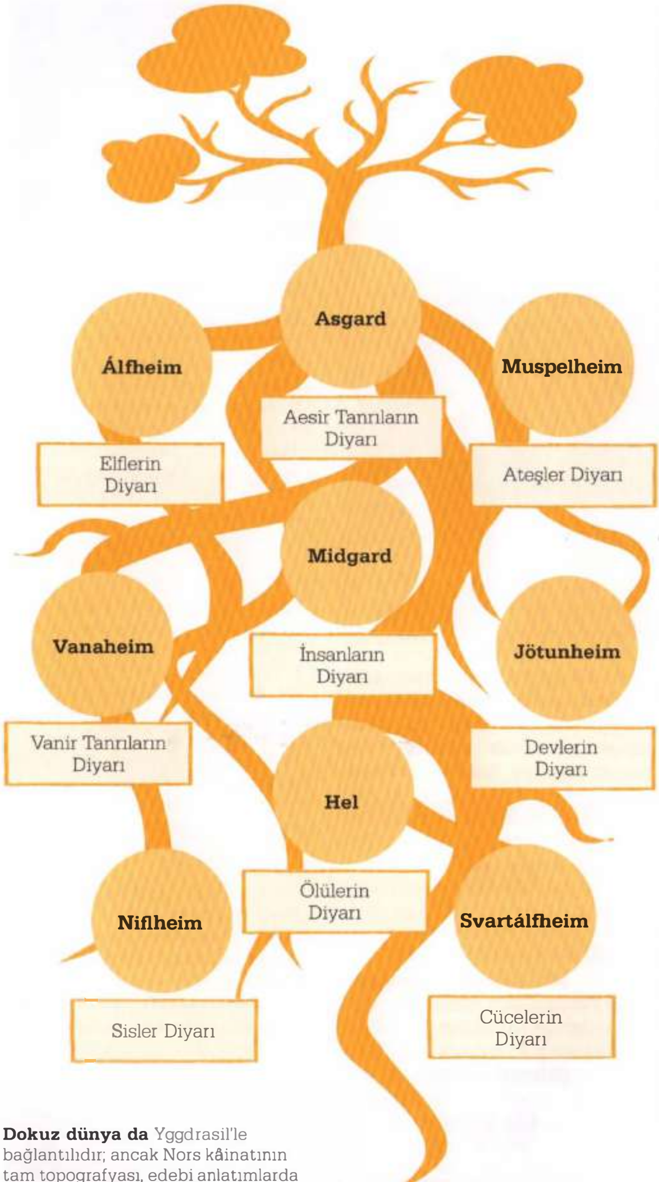

Nornlar

Yunan mitolojisindeki Moiralar gibi, Nornlar da evrenin ve üzerindeki her varlığın kaderini belirleyen, üç dişi tanrıdır. Tanrılar bile Nornların verdiği bir hükme karşı gelemez; bu yüzden onlar evrende en yüce gücü temsil ederler.

Nornlar, Yggdrasil'in Aesir tanrıların ülkesi Asgard'taki köklerinin altında bulunan Urdarbrunn'ün, yani "Kader Pınarı"nın kıyısında ikamet ederler. Snorri'nin *Nesir Edda*'sında yer alan bir şiir olan "Völuspa"da, Nornların adları Urd ("Geçmiş"), Verdandi ("Şimdi") ve Skuld ("Gelecek") olarak geçer. Bu tanrılar, hayatını şekillendirmek için her çocuğun doğumunda hazır bulunurlar. Sanatları, ya hayatın ilmeklerinin atılması ya da ağaç oyma olarak tasvir edilir.

Nornlara duyulan inanç, Nors insanlarına onları risk almaya cesaretlendiren kaderci bir bakış açısı kazandırmıştır. Garantici davranılarak hiçbir şey kazanılamaz: Tehlikeden ne kadar uzak kaldığınızın hiçbir önemi yoktur; nasıl olsa sizin için belirlenen zamanda öleceksiniz. Başarılarınızın yokluğu yüzünden unutulmaktansa, bir zafer ateşinde ölmek ve öldükten sonra ün kazanmak daha iyidir.

Dokuz dünya da Yggdrasil'le bağlantılıdır; ancak Nors kâinatının tam topografyası, edebi anlatımlarda müphemliğini korumaktadır.

adlı bir sincap yüzündendir.

Yapılan saldırılardan ötürü Yggdrasil kurumaktadır. Ağaca kader tanrıçaları Nornlar bakmaktadır: Onu Urdabrunn'den aldıkları kutsal suyla sulamakta ve filizlenen ışgınlarını korumak için, pınarın civarından aldıkları kille aklaştırmaktadırlar. Onların eylemleri, kâinatı yıkıcı güçler ile yaratıcı güçler arasında dengede tutmaktadır. Böylesine önemli olmasına rağmen, hiçbir Nors miti Yggdrasil'in yaratılışına ya da yol oluşuna dair hiçbir şey anlatmaz. Dünyanın sonu hakkında kehanette bulunan Ragnarök'te, Yggdrasil titreyip inler ama düşmez; ağacın ölümsüz olduğu düşünülür.

Odin'in bilgisi

Odin, Asgard'taki Hlidskjalf tahtından dokuz dünyayı yönetir. İki kuzgun, Hugin (Düşünce) ve Mumin (Hafıza), onun zihinsel gücünün sembolleridir ve Odin'in omuzlarında dururlar. Her şafakta Odin onları dünyalar üzerinde uçmaya gönderir; akşamları, gördüklerini anlatmak üzere dönerler.

Yggdrasil de Odin'in bilgi kaynaklarından biridir. Odin'in eski Runik alfabeyi biliyor olmasıdır bu kaynaklara vakıf olmasının nedeni ve bunu da kendini feda ederek edinmiştir. Odin dokuz gün boyunca,

> Biliyorum, dokuz gece boyunca, bir mızrakla yaralanmış ve Odin'e sunulmuş halde, rüzgârın dövdüğü bir ağaçta asılı kaldım, kendi kendime.
>
> **Odin, *Şiirsel Edda***

Odin, Dünya Ağacı'nın dallarında asılı duruyor. Yggdrasil'in adını bu sahneden almış olması muhtemeldir. Çünkü bu ad "Ygg'in atı" anlamına gelir ve Ygg, Odin'in pek çok adından biridir.

kendi mızrağına saplanmış bir halde, Yggdrasil'de asılı kalmıştır. Mimir Pınarı'nın suları ona bilgelik vermiştir. Pınardan içtiği bir yudum suyun karşılığında, Odin gözlerinden birini söküp çıkarmış ve onu rehin olarak pınara bırakmıştır. Onun bilgi arayışının tek bir amacı vardır: O, Ragnarök'teki ölümünü önceden görmüştür ve kaderi alt etmenin bir yolunu aramaktadır. Çektiği bu çile sayesinde Odin, kendine diğer tanrıların çok ötesinde güçler bahşeden Runik alfabeyi kullanma kabiliyeti kazanmıştır.

Valhalla

Odin, "Ölüler Sarayı" olarak bilinen Valhalla'sıyla meşhur, büyük bir savaşçı olmuştur. Mızraklardan tavanı, her biri 800 savaşçının rahatça geçebileceği büyüklükte 540 kapısı olan devasa bir saraydır bu. Burası, Einherjar'ın, yani ölmüş savaşçıların domuz eti ve bal liköryle şölenler yapabildiği bir cennettir. Valhalla vaadi, savaşta ölüm tehlikesiyle yüz yüze olan Viking savaşçılarını muhtemelen rahatlatıyor olsa da, yine de çoğu yaşamayı ve zaferin keyfini sürmeyi tercih etmektedir. Yalnızca "vahşi savaşçılar", Valhalla'ya girişi garantilemek için, savaşta bile bile ölüme gitmektedir. Bu hayvan ruhlu savaşçılar her savaştan önce, kendilerinden geçmek için öfke talimleri yapmaktadır.

Odin tam anlamıyla kana susamış bir savaşçıdır. Geri ve Freki adında iki kurt Odin'in arkadaşıdır. Onun acımasızlığının sembolleri olan bu kurtların isimleri "aç" ya da "yırtıcı" anlamına gelmektedir. Onlar savaş meydanlarının altını üstüne getirerek, cesetlerle beslenmektedir. Şölenlerde Odin, kendi yemeğini kurtlarına verip sadece şarapla idare etmektedir. Odin'in ayrıca Valkyrieler ("Ölülerin Seçicileri") diye bilinen yoldaşları da vardır ve bunlar, kendi kişisel savaşçı birliklerini kurmak için, savaşta ölen en kahraman ruhları Valhalla için seçmektedir. Bu haliyle kâinatın düzeni insani düzeni yansıtmaktadır: Viking çağı Nors için, şef ile kişisel maiyeti toplumun merkezindedir. ■

> "Biliyorum, dokuz gece boyunca, bir mızrakla yaralanmış ve Odin'e sunulmuş halde, rüzgârın dövdüğü bir ağaçta asılı kaldım, kendi kendime.
> **Odin, *Şiirsel Edda***"

Runlar

Runlar, ilk Cermen kabilelerinin kendine özgü yazı sistemi olan Runik alfabesinin özgün harflerinden her biridir. Nors insanları, bu yazı sistemini Odin'in dünyaya kazandırdığına inanmaktadır; ama aslında Latin alfabesinden türemiştir. İlk altı harfinden dolayı Futhark olarak da bilinen Runik alfabesi, muhtemelen ilk olarak ağaç üzerine kazınmak üzere tasarlanmıştır. Bu yazı sisteminde eğri çizgilerden sakınılmıştır; çünkü eğrileri oymak kolay bir iş değildir. Ayrıca yatay çizgiler de yoktur; çünkü onları da ağacın çizgilerinden ayırmak zordur.

Runlar salt harf olmanın ötesinde şeylerdir. Bunlar, her biri kendi anlamlı, sihirli adına sahip güçlü sembollerdir. Nors rahipleri runları hem dualarında hem de mezar taşlarını yazmak için kullanmıştır. Runlar, Nors halkların 10. ve 11. yüzyıllarda Hıristiyanlığa döndürülmesinin ardından, pagan çağrışımları nedeniyle yavaş yavaş kullanılmaz olmuştur. 15. yüzyıl civarında, İskandinavya'da Runik alfabenin yerini Latin alfabesi almıştır.

Bu runik harfler, İsveç, Öland Adasındaki Bjarby'da bulunan iki anıtsal mezar taşından birinin üzerinde yer almaktadır.

DÜNYADAKİ İLK SAVAŞ

TANRILARIN SAVAŞI

KISACA

KONU
Savaşan tanrılar

KAYNAKLAR
Şiirsel Edda, Anonim, MS 10-13. yüzyıl; *Heimskringla* ("Nors Krallarının Tarihi"), Snorri Sturluson, MS yak. 1230; *Nesir Edda*, Snorri Sturluson, MS yak. 1220.

ORTAM
Asgard ve Vanaheim: Aesir ve Vanir tanrılarının oturduğu, birbirinden farklı iki ayrı diyar.

BAŞLICA KARAKTERLER
Odin Aesir lideri.

Gullveig Bir cadı ve büyücü.

Njord Vanir lideri.

Kvasir Tanrıların tükürüğünden yaratılmış bilge bir varlık.

Mimir Bedensiz bir baş; bilgeliğin kaynağı.

Honir Odin'in yoldaşı.

Nors mitolojisinde, tanrılar toplu halde, adını tanrılar diyarı Asgard'tan alarak Aesir olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, başlangıçta iki ayrı tanrı soyu, Aesir ve Vanir, olduğuna inanılır. Nors halkının inancına göre, tarihin şafağında, Aesir ve Vanir tanrıları, insanlardan kimin armağan almaya (ibadet ve kurban biçiminde) hakkı olduğu üzerinden bir savaşa tutuşur.

Wagner'in *Yüzük Döngüsü*'nün ilk operası olan *Das Rheingold*'ta, devler tanrıça Freyja'yı yakalıyor. 1910 tarihli bu çizimde, tanrıça tanrılar tarafından sürüklenerek götürülüyor.

Tanrılar savaşı, Gullveig adlı bir cadıya, Odin'in Asgard'taki sarayına yaptığı ziyareti sırasında Aesir tanrılarının yaptığı kötü muamele yüzünden patlak verir. Aesir üç kere bu cadıyı yakmaya çalışır; ama cadı her seferinde yeniden canlanır. Gullveig sihirli değnekler yaratıp büyüler yapabilmektedir ve ayrıca kehanette bulunma kabiliyetine de sahiptir. Bu onu diğer Vanir tanrıçalardan ayırmaktadır. Vanir, Gullveig'e yönelik bu davranış üzerine şikâyette bulununca, iki taraf uyuşmazlıkları gidermek üzere Urdarbrunn'da ("Kader Pınarı") buluşur.

Barış ve savaş

Urdabrunn'da, Odin Vanir'e bir mızrak fırlatır ve savaş başlar. Vanir, Asgard'a hücum eder; karşılık olarak da Aesir Vanir'in evini, Vanaheim'ı darmadağın eder. İki taraf da galip gelemez; bu yüzden tanrılar rehineleri takas ederler ve hepsi de aynı çömleğin içine tükürmek suretiyle bir anlaşmaya varırlar. Onların tükürüğünden, tanrılar olağanüstü akıllı bir varlık olan Kvasir'i yaratırlar.

Savaştan sonra, Vanir'in lideri olan deniz tanrısı Njord, oğlu Freyr ve kızı Freyja, Kvasir'in yaptığı gibi, Aesir'le birlikte yaşamaya gider. Karşılığında, Aesir tanrılarından Honir ile bilge tanrı Mimir, Vanaheim'a gider. Ne var

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Karmaşık bir tanrı 164 ▪ Tanrıların alacakaranlığı 150–57 ▪ Zar oyunu 202–03

Aesir	Vanir
Dokuz dünyadan biri olan **Asgard'ta yaşarlar**.	Dokuz dünyadan biri olan **Vanaheim'da yaşarlar**.
Vili, **Vé** ve **Odin'in** soyundan gelirler.	Atalarının kimler olduğu **gizemini korumaktadır**.
Önemli tanrıları **Thor ve Loki'dir**.	Önemli tanrıları **Freyja**, **Freyr** ve **Njord**'tur.
Güç ve **savaşla** eş tutulurlar.	**Bereket** ve **doğayla** eş tutulurlar.

ki, Vanir tanrıları rehinelerinden hoşnut kalmaz. Mimir ne söyleyeceğini ona anlatmak üzere oradayken Honir iyi tavsiyelerde bulunur; ama Mimir uzaktayken sadece, "Bırakalım başkaları karar versin" der. Kandırıldıklarını düşünen Vanir tanrıları Mimir'in başını keserler ve Honir'i, bu kesik başla birlikte, Asgard'a geri gönderirler. Odin, Mimir'in başını muhafaza eder ve onun bilgeliğinden yararlanmak için ona konuşma yetisi verir. Sonunda, Vanir Aesir haline gelip insanların verdiği armağanları paylaşınaya başlayınca, tanrılar arasındaki farklılık da ortadan kalkar.

Kültler arasındaki çatışma

Tanrılar savaşının hikâyesi, iki dinsel kült arasındaki çatışmanın mitik bir temsili olarak da yorumlanabilir. Vanir'in Taş Devri İskandinav çiftçilerinin (MÖ yak. 11.000-800) tanrıları, Aesir'in de Bronz Çağında (MÖ yak. 1800-500) bölgeye göç etmiş Hint-Avrupalıların tanrıları olma ihtimali yüksektir. ■

> Heri iki taraf da bir çömleğin içine tükürdü ve böylece ateşkes ilan edildi.
> ***Nesir Edda***

Asgard'ın surları

Vanir ile yaptıkları savaşın ardından tanrılar, Asgard'ın surlarını yeniden inşa etmesi için bir devle anlaşırlar. İmkânsız olduğunu düşünerek, eğer tek bir kış mevsimi süresince görevini tamamlayacak olursa, ona güneşi, ayı ve tanrıça Freyja'yı vermeyi vaat ederler. Buna karşılık, dev yalnız çalışacak, aygırından başka kimseden yardım almayacaktır. Devin işi zamanında bitireceğini gören tanrılar, Loki'den vaatlerini yerine getirmemenin bir yolunu bulmasını isterler. Bir kısrak kılığına giren Loki devin aygırını ayartır ve böylece dev işi zamanında yetiştiremez. Öte yandan, kandırıldığını fark edince öfkeden deliye döner ve Thor da onu öldürür. Böylece onlar artık sözlerini tutmayan, iktidarın yozlaştırdığı tanrılar haline gelmişlerdir. Ayrıca Odin, bu hilenin sonucu olarak Loki'den beklenmedik bir armağan almıştır: Babası, devin aygırı olan, Sleipnir adında sekiz ayaklı bir tay.

Odin, 18. yüzyılda İzlanda'da yapılmış bir resimli süslemede, Sleipnir'in sırtında oturuyor. Sleipnir, Loki bir kısrak kılığına girdikten sonra, ondan olan sekiz ayaklı taydır.

BALI KANLA KARIŞTIRDILAR VE ORTAYA BAL LİKÖRÜ ÇIKTI

ŞİİRİN BAL LİKÖRÜ

KISACA

KONU
Şiirin başlangıcı

KAYNAKLAR
Nesir Edda, Snorri Sturluson, MS yak. 1220 .

ORTAM
Devlerin anavatanı Jötunheim.

BAŞLICA KARAKTERLER
Odin Tanrıların lideri; Bolverk adlı yakışıklı bir adama dönüşür.

Kvasir Olağanüstü akıllı bir eril varlık.

Gilling Bir buz devi.

Fjalar ve Galar Kvasir ile Gilling'in katili cüceler.

Suttung Gilling's son.

Gunnlod Suttung'un, Odin tarafından baştan çıkarılan kızı.

Baugi Suttung'un, Odin'in bal likörüne erişmesine yardımcı olan erkek kardeşi.

Odin esas itibariyle bir krallığın savaş ve bilgelik tanrısıdır; ama aynı zamanda da şiir tanrısıdır. Bütün insan şairler esinlerini, Odin'in dev Suttung'tan Şiirin Bal Likörü'nü çalmasına borçludur. Bu hırsızlık hikâyesinde, Odin bir "kültür kahramanı", insanlığa çok değerli bir armağan sunan mitolojik bir şahsiyet rolü oynar.

Birçok başka hazine gibi, şiirsel esin için bir metafor olan Şiirin Bal Likörü de cüceler tarafından yaratılmıştır. Hikâyeye göre, bilge varlık Kvasir hiçbir art niyet taşımaksızın, kendisini öldürmek için gelen cüceler Fjalar ve Galar'ı konuk olarak kabul eder. Cüceler, Kvasir'in kanını üç testiye boşaltırlar ve bu kanı balla karıştırıp, içen her kim olursa onu şair ya da âlim yapan bal likörünü elde ederler. Cüceler tanrılara, Kvasir'in kendi zekâsında boğulduğunu; çünkü konuşmak için, yeterince bilgili tek bir kişi dahi bulamadığını söylerler.

Cüceler, dev Gilling ve karısını öldürdükten sonra Şiirin Bal Likörü'nü kaybederler. Gilling'in oğlu Suttung cüceleri yakalar, kayalıklı bir adaya götürür ve sular yükselince boğulacakları bu adada ölüme terk etmekle tehdit eder. Cüceler bunun üzerine, annesiyle babasını öldürmelerinin bedeli olarak, Suttung'a bal likörünü verirler. Suttung bal likörünü bir dağa saklar ve kızı Gunnlod'u da başına bekçi olarak diker.

Bal likörünün çalınması

Kılık değiştirme kadar şekilden şekile girme konusunda da usta olan Odin bal likörünü kendisi için çalmak ister. Bolverk adlı yakışıklı bir

Baugi, Rati adlı bir delgiyle, Şiirin Bal Likörü'ne ulaşmak için dağı deliyor. Baugi aslında Odin'in, bal likörünü elde etmesini istememektedir ve tanrıyı bu delgiyle öldürmeye çalışır; ancak başarılı olamaz.

Ayrıca Bakınız: Pandora'nın kutusu 40–41 ▪ Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Odin ve dünya ağacı 134–39 ▪ Nanga Baiga 212–13

Alman sanatçı Johannes Gehrts'in 19. yüzyılda yaptığı çizimde, Odin Gunnlod'u kucaklayarak oturuyor ve diğer elinde boynuzdan bir içki kabı tutuyor. Şiirin Bal Likörü etraflarındaki kapların içinde.

işçi kılığına giren Odin, bütün yaz boyunca tek bir yudum Suttung bal likörü karşılığında her gün dokuz adamlık iş yapacağı sözü vererek, Suttung'un erkek kardeşi Baugi'nin kendisini işe almasını sağlar. Kış gelince, Baugi kardeşinden Odin'e bir yudum bal likörü vermesini ister. Suttung reddeder. Bunun üzerine Baugi, Odin'e dağda bir delik açıp yılan şeklinde içeriye girme konusunda yardımcı olmayı kabul eder.

Odin'in kaçışı

Yeniden Bolverk kılığına giren Odin yalnızlık çeken Gunnlod'un gönlünü çeler. Onunla üç gece geçirdikten sonra, Gunnlod şükranla ona üç yudum bal likörü sunar. Odin ilk kabı alır ve tek nefeste içip bitirir. Diğer kaplardaki likörleri de aynı şekilde içen Odin kaçmak için bir kartala dönüşür ve geride kalbi kırık Gunnlod'u bırakarak uçup gider.

Yapılan hırsızlığın farkına varan Suttung da bir kartala dönüşür ve hiç vakit kaybetmeden Odin'in peşine takılır. Odin Asgard üzerinde uçarken, bir yandan da tükürerek tanrıların sarayın avlusuna koydukları kaplara bal likörü doldurur. Ama Suttung tarafından o kadar yakından takip edilmektedir ki kaza eseri bazı tükürükler havaya saçılır. Bu seyreltilmiş haldeki bal likörü toprağa düşer ve basit bir kafiye yapabilecek herkes onu serbestçe alır. Bal likörünün geri kalanını Odin, tanrılar için ve dizeler oluşturmada mahir kişilere esin vermek için saklar. ▪

Nors şiiri

Nors şiirinin bugüne kalmış iki türü vardır: Skald şiirleri ve Edda şiirleri. İki türde de, tekne yerine "deniz aygırı" demek gibi, şiirsel benzetmeler önemli oranda kullanılır. İki tür de ritim için, kafiye yerine ses tekrarlarına yer verir; ancak Edda şiirleri daha basit vezin ölçüleri kullanır.

Skald şiirleri, asli görevi soylu efendilerinin cesaretini, bilgeliğini, servetini ve cömertliğini övmek olan, *Skalds* denen saray şairleri tarafından yazılmıştır. Gayet doğal olarak, savaş şiirlerin ana konusudur: Bu şiir türü vahşi savaş sahneleriyle doludur ve bazı düşünürler tarafından günümüzdeki gangsta rap parçalara benzetilir. Çoğu Skald savaşçıymış; bu nedenle, savaşçıların cesaretle savaşması için onlardan savaşın ortasında şiir yazmaları istenirmiş. Edda şiirleri, öte yandan, her zaman dinsel ya da efsanevi konularda yazılmış. Çoğu Skald şiirinin yazarı bilinmekle birlikte, Edda şiirleri her zaman anonim kalmıştır.

> Odin, Suttung'un bal likörünü Aesir'e ve şiir yazma becerisine sahip insanlara verdi.
> ***Nesir Edda***

THOR NE KADAR KUVVETLİ VURURSA VURSUN, ÇEKİÇ BANA MISIN DEMEZ

TANRILARIN HAZİNELERİ

KISACA

KONU
Sihirli silahlar

KAYNAKLAR
Şiirsel Edda, Anonim, MS 10-13. yüzyıl; *Nesir Edda*, Snorri Sturluson, MS yak. 1220.

ORTAM
Svartálfheim, cücelerin ve siyah elflerin diyarı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Thor Çiftçilerin de taptığı, şimşek ve hava tanrısı.

Loki Anlaşılmaz ve yaramaz hilebaz tanrı.

İvaldi'nin oğulları Bir grup cüce zanaatkâr; Nors mitolojisi İvaldi'nin kendisini tanıtmaz.

Brokk ve Eitri Mahir cüce kardeşler.

En önemli Nors tanrıları genellikle, hepsi de becerikli demirci ustası cücelerin elinden çıkma, sihirli nesnelerle özdeşleştirilir. Tanrılar başlangıçta bu hazineleri hilekâr Loki'nin yardımıyla elde ederler. Loki, Thor'un karısı Sif'in güzel saçlarını şaka olsun diye fark ettirmeden keser. Thor bunu fark edince, Loki'yi, şayet cücelerden Sif için altın saçlar yapmalarını istemezse, bütün kemiklerini kıracağını söyleyerek tehdit eder.

Loki'nin yarışması

Loki, İvaldi'nin oğulları denen bir grup cücenin yanına gider ve bu cüceler Sif'e mükemmel altın saçlar yapar. Cüceler ayrıca, hedefi asla şaşırmayan mızrak Gungnir ile bütün Aesir'i taşıyabilen ve kendisi de bir cebe sığan, gemi Skidbladnir'i de yaparlar. Bunun üzerine Loki, cüce Brokk'la, erkek kardeşi Eitri'nin İvaldilerden daha iyi hazineler yapamayacağı üzerine bahse girer. Bahsi kaybeden ceza olarak başını da kaybedecektir.

Eitri ateşin başına gider ve Brokk'u da körüğün başına geçirir. Ona iş bitene kadar körüğün durmaması gerektiğini, aksi halde işin hatalı olacağını söyler. Odin gibi,

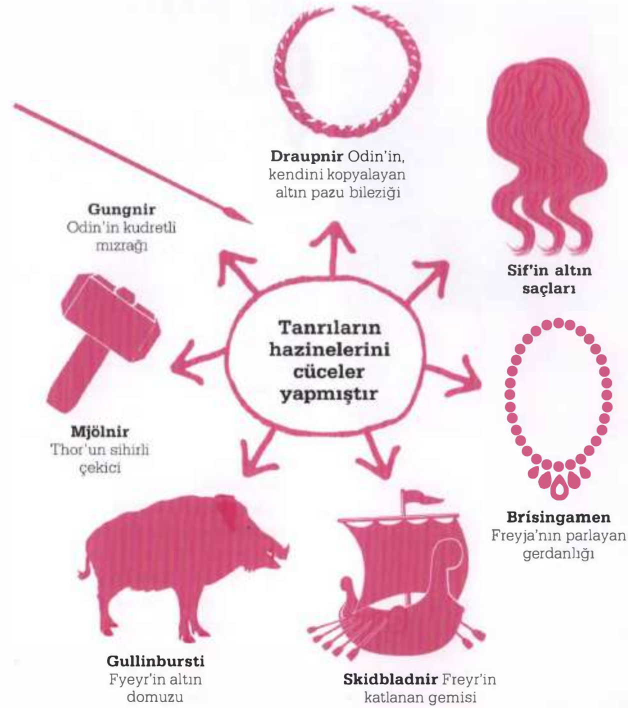
A. Chase tarafından 1894 yılında yapılan çizimde, Sif'i uyurken bulan Loki onun uzun ve güzel altın sarısı saçlarını kesiyor.

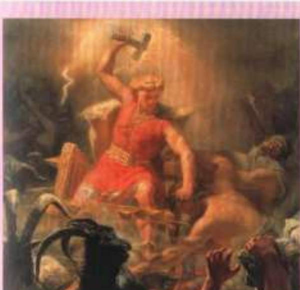
Ayrıca Bakınız: Odin ve dünya ağacı 134–39 ▪ Tanrıların savaşı 140–41 ▪ Şiirin Bal Likörü 141–42 ▪ Thor ile Loki'nin Jötunheim'daki maceraları 146–47

şekilden şekile girmekte usta olan Loki kendini bir sineğe dönüştürür ve Brokk'un her yanını ısırarak dikkatini dağıtmaya çalışır.

En iyi eser

Loki ve Brokk Asgard'a gider ve tanrılara kimin işinin daha iyi olduğunu sorar: Eitri'nin mi yoksa İvaldi'nin oğullarının mı? Mjölnir'in hazinelerin en iyisi olduğuna karar veren tanrılar kazananın Brokk olduğunu ilan ederler. Kendi canını kurtarmak için Brokk'a boş yere olmadık vaatlerde bulunan Loki sihirli pabuçlarını ayağına geçirip kaçar; ama Thor onu yakalar. Hızlı düşünen Loki, kellesinin Brokk'un olabileceğini ama boynunun pazarlığa dahil olmadığını ilan eder. Bu zekâyla baş edemeyeceğini anlayan cüce, Loki'nin ağzının dikilmesini kabul ederek anlaşmaya varır. ■

İsveçli sanatçı Marten Eskil Winge'nin 1872 tarihli tablosunda, Thor devlere karşı kudretli çekicini kullanıyor.

Thor'un çekici

Çoğu tanrının aksine, Thor'un insanlara kesinlikle çok daha iyi niyetli yaklaştığına inanılır. Odin kralların, savaşçıların ve şairlerin tanrısıyken, sıradan çiftçiler Thor'u tercih etmektedir. Wikingler istisnasız, çekiç tılsımlar takarak ona sığınırlar.

Olağanüstü gücü sayesinde Thor'un sihirli çekici Mjölnir, tanrıları ve insanları devlerin düşmanlığından korur ve kaostan düzen yaratır. Mjölnir, Thor ne kadar güçlü vurmak isterse o kadar güçlü vurur; hedefini asla şaşırmaz ve ne kadar uzağa atılmış olursa olsun, her zaman Thor'un eline geri döner.

Thor devlerin kafasını kırmak için çekicini kullanmaktan hoşlanır. Bir mitte, dev Thrym Mjölnir'i çalmayı başarır ve onu yeraltının derinlerine gömer. Dev, çekice tanrıların artık erişemeceğini düşünür ve çekici, Freyja için pazarlık etmekte kullanır. Ne var ki, Thor'un kuvveti ile Loki'nin kurnazlığı bir araya gelince, kısa sürede çekiç geri alınarak Asgard'ın savunmasında yeniden kullanılır.

BU KÜÇÜK ADAMIN THOR OLDUĞUNU DÜŞÜNMEKLE YANLIŞ MI YAPIYORUM?

THOR İLE LOKİ'NİN JÖTUNHEİM'DAKİ MACERALARI

KISACA

KONU
Tanrıların sınırları

KAYNAKLAR
Nesir Edda, Snorri Sturluson, MS yak. 1220.

ORTAM
Devler ülkesi Jötunheim.

BAŞLICA KARAKTERLER
Thor Şimşek tanrısı.

Loki Thor'un erkek kardeşi; hilebaz tanrı.

Thialfi Thor'un insan kölesi; bir çiftçinin oğlu.

Utgarda-Loki Thor'un kendi gücünü sınadığı, çok kuvvetli bir dev.

Logi Bir yeme yarışında Loki'yi geçen dev.

Hugi Bir dizi yarışta Thialfi'yi yenen, küçük bir adam.

Elli Yaşlı bir kadın; Utgarda-Loki'nin bakıcısı.

Her ne kadar gücü kuvveti, kahramanlığı ve güvenilirliği ile nam salmış olsa da, Thor aynı zamanda, kafası yavaş çalışan ve kolaylıkla kandırılan bir tanrı olarak da tasvir edilir. Thor'a ilişkin mitlerin birçoğu, kaba kuvvetin sınırlarının mizahi bir biçimde sınanmasıyla ilgilidir. Thor genellikle, kurnaz ve zeki ama aynı zamanda korkak, kötücül ve hilebaz olan Loki ile bir çift oluşturur. Thor ile Loki'nin uzlaşmaz bir ilişkisi vardır; ama iyi bir ekip oluştururlar ve sık sık yol arkadaşlığı yaparlar.

Thor'un kaba gücü ile Loki'nin sivri zekâsının bileşimi genellikle başarı getirir; ama bunun istisnaları da vardır. *Nesir Edda*'daki bir hikâyede, Thor kuvvetini Utgarda-Loki'ninkiyle sınamak üzere devler ülkesi Jötunheim'a gitmeye karar verir. Yanına Loki'yi ve Thialfi adındaki, bir insan olan hizmetkâr kölesini de alır.

Devin meydan okuması

Thor, Loki ve Thialfi Jötunheim'a varınca, dev Utgarda-Loki karşısında daha büyük bir tanrı beklediğini söyleyerek hayal kırıklığına uğradığını ifade eder.

Dev, üç ziyaretçinin her birinin,

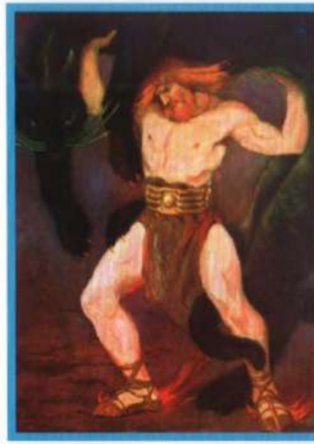
Loki birçok kez Jötunheim'a gitmiştir. Bir keresinde, ırmak tanrıçası İdun'u kandırır ve tanrıça bir dev tarafından kaçırılır. Loki onu kurtarmak için bir atmacaya dönüşür.

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Hermes'in ilk günü 54–55 ▪ Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Şiirin Bal Likörü 142–43 ▪ Ananse ve örümcek 286–87

Hilebazlar

Hileler birçok kültürün mitolojisinde ağırlıklı bir rol oynamaktadır. İster insan ister tanrı ister yarı tanrı, hatta ister insani nitelikler atfedilmiş bir hayvan olsun, hilebazların hepsi de kuralları çiğner ve normal beklentiler ile kabul edilen davranış normlarını sekteye uğratır. Loki gibi, birçoğu şekilden şekile girme becerisine sahiptir. Kuvvet kullanarak değil de zekâsı ve kurnazlığıyla amacına ulaşan hilebazların hikâyeleri, dalavereleri ahlak dışı görülse bile, izleyenleri mazlumlar olarak onlarla özdeşleşmeye davet eder. Esasen, Gana'daki Akan halkının mitolojisinde hayat bulan, hilebaz örümcek Ananse, köle ticareti yoluyla Batı Hint Adalarına taşınınca bir direniş sembolü haline gelmiştir.

Eğer eylemleri insan ırkına faydalı oluyorsa, bazen bir hilebaz, o kültürde bir kahraman haline gelebilmektedir. Nors tanrısı Odin'nin Şiirin Bal Likörü'nü, antik Yunan mitolojisinde de Prometheus'un tanrılardan ateşi çalma hikâyesi bunun en bilinen örnekleridir.

1930 yılında, Amerikalı sanatçı Katharine Pyle tarafından yeniden anlatılan ve çizimlerle süslenen Nors hikâyeleri kitabında yer alan bu çizimde, Thor nafile yere Utgarda-Loki'nin kedisini kaldırmaya çalışıyor.

ancak bir sanat ya da beceride ustalık sergileme koşuluyla Jötunheim'da kalabileceğini açıklar.

Loki, Jötunheim'ın devlerinden biri olan Logi'ye yemek yeme konusunda yarışmayı teklif eder. Loki önüne konan bütün yemeği yiyip bitirirken, Logi önüne konanları yemekle kalmaz, kemikleri hatta tahta tabağı da yalayıp yutar. Sonra, Thialfi, Hugi adlı küçük bir adamla yarışmak zorunda kalır; ama üst üste üç yarışı da kaybeder.

Ardından Utgarda-Loki, Thor'a meydan okuyarak, boynuzdan, büyük bir içki kabını kafaya dikip tek nefeste bitirmesini ister. Üç koca yudum alan Thor, kupadaki içkinin ancak bir nebze azaldığını görür. Utgarda-Loki daha sonra, Thor'a onun kedisini tutup kaldıracak kadar güçlü olup olmadığını sorar. Thor devin kedisini yerden ancak bir nebze havalandırmayı başarabilir.

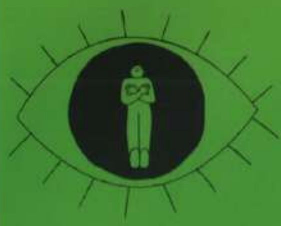
Şaşkına dönen Thor, devler sarayından kiminle isterse onunla dövüşmeyi teklif eder. Utgarda-Loki'nin yanıtı, Thor'un zayıflığını dikkate alarak, onun ancak devin bakıcısı, Elli adındaki yaşlı bir kadınla güreşmesine rıza gösterebilecekleri yönünde olur. Elli, Thor'u bir dizinin üzerine çökecek kadar zorlayınca, tanrı onun gücünü tamamen kaybettiğine inanır.

Devlerin hilesi

Düş kırıklığına uğramış üç kafadar evlerinin yolunu tutarken, Utgarda-Loki başlarına gelen her şeyin bir yanılsama olduğunu ifşa eder. Hilebaz Loki, her şeyi yakıp kül eden ateş ile yarışmıştır. Thialfi, hızına kimsenin yetişemeyeceği düşünce ile yarışmıştır. Utgarda-Loki'nin içki boynuzu ise denizle bağlantılıdır ve Thor, gelgite neden olacak kadar içmiştir. Utgarda-Loki'nin kedisi aslında, canavarımsı Midgard yılanıdır; bu yaratık, tüm dünyayı sarabilecek kadar kocamandır. Thor aslında yılanı tutup neredeyse göğe kadar kaldırmıştır. Bakıcı Elli çok yaşlıdır; yaş, zaman içerisinde her şeyi alt ederken, Thor'u ancak bir dizinin üzerine çöktürebilmiştir.

Utgarda-Loki'nin anlattığına göre, devler Thor'un gücü karşısında o kadar dehşete kapılmışlardır ki, onunla ancak hile yaparak baş edebileceklerini düşünmüşlerdir. Bunları duyup öfkeden kuduran Thor çekicine uzanır; ama daha darbesini indiremeden, Utgarda-Loki toz olur. O da bir yanılsamadır. Böyle sona eren mit, Nors tanrılarının gücünün sınırlarını göstererek, evrende ne kaba kuvvetin ne de zekânın alt edemeyeceği güçlerin olduğunu kanıtlamaktadır. ▪

> Dediğin gibi küçüksem, söyle de biri çıkıp dövüşsün benimle. Şimdi ben öfkeliyim!
> **Thor, *Nesir Edda***

TANRILAR İLE İNSANLAR ARASINDA BU ZAMANA KADAR YAPILMIŞ EN TALİHSİZ İŞ

BALDUR'UN ÖLÜMÜ

KISACA

KONU
Kader

KAYNAKLAR
Şiirsel Edda, Anonim, MS 10-13. yüzyıl; *Nesir Edda*, Snorri Sturluson, MS yak. 1220.

ORTAM
Tanrılar diyarı Asgard ve yeraltı dünyası Hel.

BAŞLICA KARAKTERLER
Odin Tanrıların lideri.

Baldur Odin'in oğlu.

Frigg Odin'in karısı; Baldur ve Hod'un annesi.

Bir kâhin Baldur'un öleceğine dair kehanetin sahibi.

Loki Bir hilebaz.

Sigyn Loki'nin karısı.

Hod Kör tanrı; Baldur'un kardeşi.

Hel Yeraltı Dünyasının hükümdarı.

Nors mitleri, yaratılışından tanrıların bile telef olacağı Ragnarök kıyametindeki nihai yok oluşuna kadar, dünyanın bütün tarihini anlatır. Edda şiirlerinden "Völuspa"da ("Dişi Kâhinin Kehaneti"), zamanın başlangıcından beri Ragnarök'ün kaçınılmaz olduğu açıkça belirtilmiştir; ancak tanrıları kendi ölümleriyle yüzleşmeye zorlayan, Odin'in oğlu Baldur'un ölümüdür. Odin'in, karısı Frigg'den olan oğlu güzelliğiyle dikkatleri üzerine çekmektedir. Herkes ondan övgüyle söz etmektedir; o kadar göz kamaştırıcıdır ki etrafına ışık saçmaktadır. Kadife seslidir ve tüm Aesir tanrıları içinde ondan daha nazik olanı yoktur. Baldur aynı zamanda acizdir; kimse onun söylediklerini de yaptıklarını da önemsememektedir. Onun mitlerdeki rolü sadece güzel olması, sevilmesi ve trajik ölümüdür.

Ölüm kehaneti

Baldur'un sıkıntılı rüyalar gördüğünü söylemesi üzerine, Odin Yeraltı Dünyasına gider ve bu rüyaların anlamını sormak için, çoktan ölmüş bir kâhini yeniden canlandırır. Kâhin ona, Baldur'un kısa bir süre sonra, erkek kardeşi kör Hod

Loki

Gizemli bir karakter olan Loki, doğuştan devdir ve Aesir tarafından evlat edinilmiştir. Asgard'ta olduğu gibi devler ülkesi Jötunheim'da da kendini yabancı hissetmez. Kötülük, hile ve kinle dolu biri olan Loki salt kötü olmaktan ziyade ahlaksızdır. Ona tapınıldığına ilişkin hiçbir veri yoktur ve kimse şimdiye kadar onun Nors panteonundaki yerini tatmin edici bir biçimde açıklayamamıştır. Bir teoriye göre, Loki hem yardımcı olan hem de zarar veren ateşin ete kemiğe bürünmüş halidir. Bütün yaptıklarına rağmen, onun hilelerini yararlı bulan Aesir tarafından hoş görülür. Loki'nin en yaygın rolü, yaptığı bir yaramazlıkla kriz çıkarmak ve sonra keskin zekâsıyla bu krizi çözmektir. Loki'nin bütün çocukları canavardır: Sekiz ayaklı şahane at Sleipnir; Yeraltı Dünyasını yöneten çürüyen tanrıça Hel; dev kurt Fenrir ve dünyayı sarmış dev yılan Jörmungand. Loki'yle omuz omuza savaşan bu son iki canavar, Ragnarök'te Aesir tanrılarının telef edilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Ayrıca Bakınız: Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Tanrıların savaşı 140–41 ▪ Thor ve Loki'nin Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Tanrıların alacakaranlığı 150–57

tarafından öldürüleceğini söyler. Bunun gerçekleşmesini engellemek için, Frigg dünyadaki her şeyden Baldur'a zarar vermeme sözü almaya çalışır. Baldur'un bu kadar sevilmesini kıskanan Loki, inatçı ökseotunun bu konuda söz vermediğini öğrenir. Bu durumun farkında olmayan Aesir tanrıları kendi aralarında, her şeyi hiçbir zaman zarar görmeyen Baldur'a atma oyunu oynayarak eğlenmektedir. Loki bunun üzerine ökseotundan bir ok yapıp Hod'un eline tutuşturur ve kör tanrıya öyle bir nişan aldırır ki ökseotu Baldur'u vurup öldürür.

Frigg oğlunu kurtarmak umuduyla tanrı Hermod'u Hel'e gönderir ve ondan, Baldur'un Yeraltı Dünyasından gönderilmesi için yalvarmasını ister. (Hel hem o diyarın hem de oraya hükmeden varlığın adıdır.) Hel, Baldur'u bırakacağına söz verir; tek şartı her şeyin onun için gözyaşı dökmesidir.

Loki'nin cezası

Biri hariç, her şey Baldur için gözyaşı döker. Bu, dişi bir dev kılığına girmiş Loki'den başkası değildir. Bu yüzden Baldur Yeraltı Dünyası'nda kalmak zorundadır. Aesir tanrıları Loki'yi, zehri yüzüne damlasın diye bir yılanın dişlerinin altındaki kayaya zincirler. Loki'nin sadık karısı Sigyn, zehir ona gelmesin diye Loki'nin başının üzerinde bir kova tutar; ama kadın kovayı boşaltmak için her döndüğünde, zehir, cezasını çeken Loki'nin yüzüne damlar ve acıdan kıvranan Loki yer sarsıntılarına neden olur. ■

O, Aesir'i tanrıça Freyja'yı bir savunma suru yapma karşılığı vermeye ikna eder.

O, tanrıça İdun'u gençlik elmalarını Aesir'e getirmesi için kandırır; böylelikle onun kaçırılmasına neden olur.

Loki'nin hileleri genellikle öteki tanrılara zarar verir.

O, Thor'un karısı Sif'in altın sarısı saçlarını keser; Thor da Loki'yi saçları yerine koymaya zorlar.

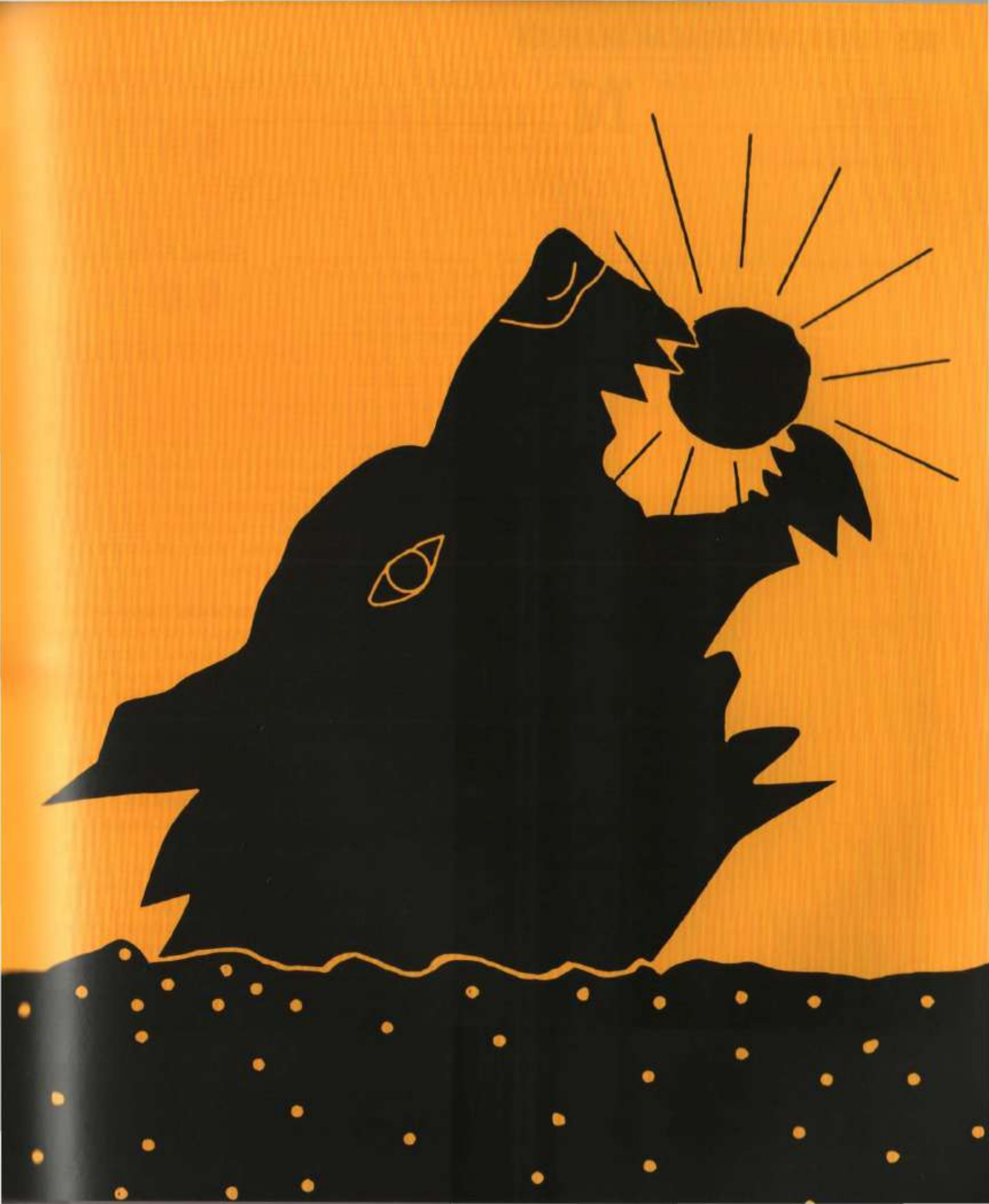
O, Hod'a Baldur'u öldürtür ve onun ardından, Aesir tanrılarıyla birlikte gözyaşı dökmeyi reddeder.

17. yüzyılda, koruyucu babası Muhterem Ólafur Brynjólfsson için İzlandalı çiftçi Jakob Sigurdsson tarafından yazılan *Nesir Edda*'da yer alan çizimde Loki, Baldur'un ölümüne neden oluyor.

KARDEŞ KARDEŞ İLE DÖVÜŞECEK VE ONUN KATİLİ OLACAK

TANRILARIN ALACAKARANLIĞI

KISACA

KONU
Dünyanın sonu

KAYNAKLAR
Şiirsel Edda, Anonim, MS 10-13. yüzyıl; *Nesir Edda*, Snorri Sturluson, MS yak. 1220.

ORTAM
Dokuz dünya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Heimdallr Aesir tanrılarının bekçisi.

Odin Baş tanrı.

Jörmungandr Midgard yılanı; Loki'nin oğlu.

Loki Bir hilebaz.

Surtr Bir ateş devi.

Fenrir Bir kurt; Loki'nin oğlu.

Vidar Odin'in oğlu; intikam tanrısı.

Thor Şimşek tanrısı.

Nors mitolojisinde zaman döngüseldir; hiçbir şey sonsuz değildir, tanrılar bile. Bu evren bir gün Ragnarök'te (tanrıların kıyamet günü) sona erecektir; tanrılar ile devler arasındaki son bir belirleyici savaş, dünyayı ve üzerinde yaşayan varlıkları yok edecektir. Ancak bu kıyamet her şeyin sonu olmayacaktır. Birkaç canlı kalacak ve onlar sığındıkları yerden çıkarak yeni ve daha iyi bir dünya kuracaktır.

Ragnarök'e ilişkin iki ayrıntılı anlatım vardır. En eski olanı, kehanetlere yer veren Edda şiirlerinin ikinci kısmını oluşturan"Völuspa" dır ("Dişi Kâhinin Kehaneti"): Burada bir völvur, bir kadın kâhin, Hel'den gelip Odin'e dünyanın sonunu getirecek dehşetli olaylar dizisini anlatır.

Ragnarök'ün yakın tarihli bir anlatımı ise, Snorri Sturluson'un ilk kitabı *Nesir Edda*'da, "Gylfaginning" ("Gylfi'nin Aldanışı") başlıklı şiirinde bulunur. Snorri'nin aynı oranda hayret ve saygı uyandıran bu dünyanın sonu anlatısı, "Völuspa" ve birçok başka Edda şiirlerine ve belki de öteki kayıp kaynaklar ile geleneklere dayanan (ama sıklıkla çelişen) bir sentezdir.

Nors dininin, Ragnarök ve sonrası hakkında belli bir bütünlüklü öğretisi olduğu söylenemez. "Gylfaginning", her ne kadar "Völuspa"dan daha derli toplu olsa da, hâlâ birçok soruyu yanıtsız bırakmaktadır. Ancak her iki versiyon da, Ragnarök'ün ne zaman olacağına dair bir şey söylemiyor olsa da, onun yaklaştığının bir dizi mahşeri olayla haber verileceği uyarısında bulunur.

> Kader, Gjallarhorn'un sesinde duyulur; Heimdallr'ın üflediği var gücüyle.
> ***Şiirsel Edda***

"Völuspa"daki Ragnarök

"Völuspa"ya göre, bir yaz gelecek ve o yaz, güneş siyaha bürünecektir. Bu olduğunda, kurt Fenrir'in bakıcısı dev Eggther bir tepeye çıkacak ve zevkle çaldığı arpıyla gelecek olayları haber verecektir.

Üç kuş Ragnarök'ün başladığını

Katharine Pyle'in 1930 yılında *Nesir Edda* için çizdiği bu illüstrasyonda, bereket tanrısı Freyja, Loki'nin çaldığı, parıldayan gerdanlığını arıyor.

Nors dininde kehanet

Kehanetlerin kaçınılmaz olarak gerçekleşmesi Nors mitolojisinde merkezi bir rol oynar. Kehanet, Vanir tanrılarıyla birlikte düşünülen, şamanlara özgü bir büyü biçimi olan *seidr* pratiği yoluyla gerçekleşir. Bu büyü biçimi, seçilmiş bireylere ölülerle iletişime geçme ve geleceği görme yetisi verir.

Buna göre, Vanir bereket tanrıçası Freyja Odin'e *seidr*'i öğretmişti; bunu kullanarak, Odin ölüler diyarından bir kâhini canlandırmış ve o da Odin'e Ragnarök'ü anlatmıştı. *Seidr* hem insanlar hem de mitsel varlıklar –genellikle de volvur [sihirli değnek taşıyanlar] olarak bilinen kadınlar– tarafından uygulanırdı. Herhangi bir hayvanın kalbiyle yapılan bir yemek ritüelinin ardından, bir *volva* ruhları çağırmak için ezgiler ve dualar okur ve gelen ruhlar gelecek hakkında sorgulanırdı.

Seidr terimi günümüz İngilizcesindeki "seer" sözcüğüyle aynı köktendir; peygamber, kâhin anlamına gelen bu Anglo-Sakson terim Eski Nors dilinden gelmektedir.

Ayrıca Bakınız: Odin ve dünya ağacı 134–39 ▪ Tanrıların savaşı 140–41 ▪ Tanrıların hazineleri 144–45 ▪ Baldur'un ölümü 148–49

"Völuspa"daki, dünyanın sonunu haber veren uyarıcı sesler.

↓

Dev Eggther arpını çalar.	Bir yavru horoz, Valhalla'nın ölü savaşçılarını uyandırır.	Bir kuş Hel'in kapılarında öter; köpeği de havlar.	Bir üçüncü kuş Darağacı Ormanı'nda öter.

↓

Tanrılar savaşı başlar ve yeryüzü ateş tarafından yok edilir.

bildirmek için ötecektir. İlk kuş, Valhalla'da yaşayan Gullinkambi ("Altın İbik"), son savaşlarına hazırlanabilsinler diye, uyuyan *einherjarı* ("ölü savaşçılar") uyandıracaktır. Pas kırmızısı renginde isimsiz bir kuş, yeraltındakileri kaldırmak için Hel'in kapısında ve üçüncü kuş, Fjalar, kötü şeylerin habercisi Galvidur'da ("Darağacı Ormanı") ötecektir. Hel'in bekçi köpeği, dev tunnıça Garm olanca gücüyle havlayacak ve onu inine bağlayan ipi koparıp serbest kalacaktır.

Kaosun hükmü

İnsan toplumu böylelikle, kardeş kardeşi öldürürken ve gerek ensest gerek zina yaygınlaşırken parçalanıp yıkılmaya, dağılmaya başlayacaktır. Kimse kimseyi kollamayacaktır. Tanrıların bekçisi Heimdallr borusu Gjallarhorn'la herkesi ayağa kaldırırken, Odin danışmak için, bilge tanrı Mimir'in muhafaza edilen başına gidecektir. Yeryüzü sarsılmaya başlayacak ve dünya ağacı Yggdrasil titreyip inleyecek ama yıkılmayacaktır. Devler kuduracak ve dehşete kapılan sayısız ruh Hel'e düşecektir.

Hrym, doğudan gelen buz devlerine önderlik edecek; Midgard yılanı Jörmungandr öfkesiyle denizi çalkalayacak ve kartallar çığlık atarak, cesetlerle ziyafet çekecektir. Uğursuz Naglfar, güvertesinde ateş devleri, devler diyarı Muspelheim'dan yelken açacaktır. Loki, dev kardeşi Byleist ile birlikte, geminin komutasını ele alacaktır. En büyük ateş devi Surtr kuzeyden ilerleyecektir. Yalçın kayalar yarılıp açılacak, çatlaklarından dev kadınlar çıkacaktır. Gökyüzü patlayacak ve elfler ile cüceler dehşet içinde uluyacaktır.

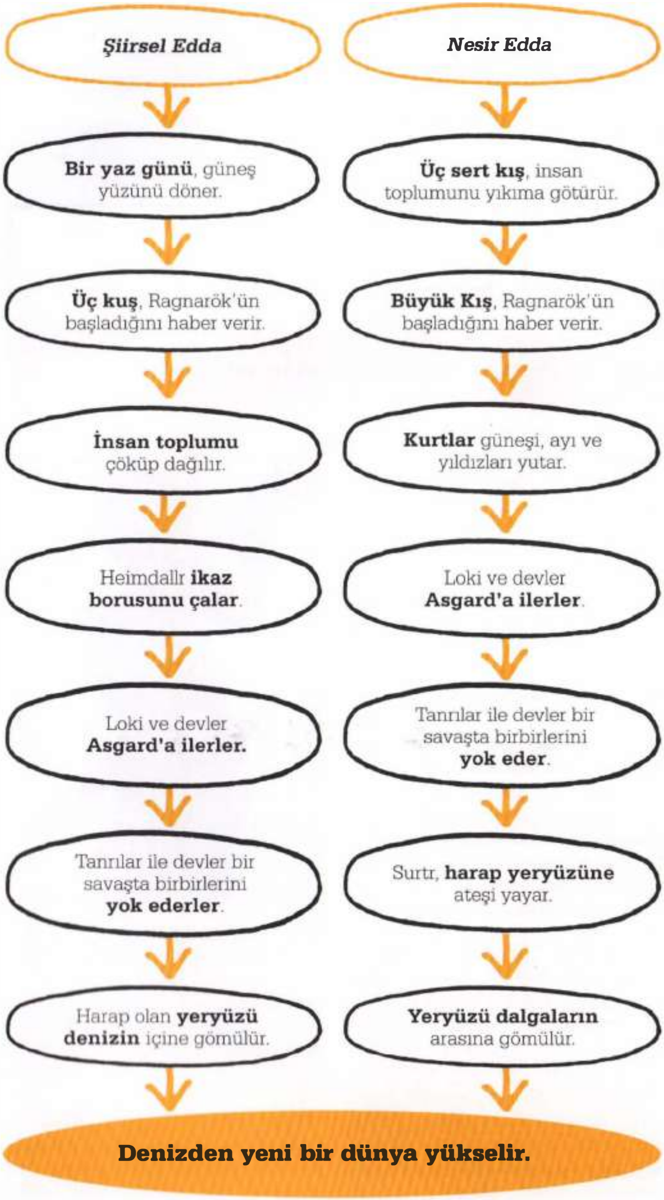
Şiirsel Edda'ya göre bu, çatışmanın başlangıcının habercisidir. Loki'in oğlu, canavar kurt Fenrir Odin'i öldürecek; Odin'in oğlu Vidar da, kılıcını kurdun kalbine sokup onu öldürmek suretiyle babasının intikamını alacaktır. Thor, Jörmungandr'ı vahşice öldürecek; ama kendisi de sendeleyerek dokuz adım attıktan sonra düşüp ölecektir. Surtr, bereket tanrısı Freyr'i kılıçtan geçirecektir. Savaş tüm şiddetiyle sürerken, güneş kararacak ve yıldızlar gökyüzünden silinecektir. Dumanlar ve alevler göklere yükselirken, harap düşmüş toprak nihayet denizin içine batacaktır.

Aesir tanrısı Heimdallr Gjallarhorn'unu üflüyor. Uyanık bekçi keskin görüşü ve duyma yetisiyle meşhurdur. Ragnarök'ün geldiğini ilk bilen ve haber veren odur.

Sukûnete dönüş

Çok geçmeden, sonsuz yeşil ve tohum ekmeden büyüyen ekinlerle birlikte, yeni bir dünya doğacaktır dalgaların arasından. Kâhin, bir çağlayanın kıyısında balık avlayan bir kartal ve kır hayatıyla ilgili başka

görüntüler de görmüştür. Aesir tanrılarının bazıları (şiir kaç tane olduğunu söylemiyor), bir zamanlar Asgard'ın bulunduğu Idavoll ovasında tekrar bir araya gelecektir. Aralarında Ragnarök hakkında konuşacaklar ve geçmişi hatırlayacaklardır. Baldur ve katili Hod ölüler ülkesinden dönecek, aralarında uzlaşacak ve barış içinde yaşamaya başlayacaktır.

Kehanetler ve ipuçları

İki isimsiz kardeşin oğulları da dahil, bazı insanlar hayatta kalacaktır ve onların soyu dünyaya yayılacaktır. "Völuspa" ülkenin erdemli insanlarının, Gimle denen yeni, güzel, altın kaplı bir sarayda günlerini mutluluk içinde geçireceklerini söyler. Bu noktada, "her şey üzerinde hâkimiyet kuran, kudretli bir muktedir" göklerden gelecektir. "Völuspa" bu gizemli şahsiyeti tanımlamaz; ama birçok yorumcu, bunun Hıristiyan Kıyamet Günü'ne bir gönderme olduğunu iddia eder.

"Völuspa" yılan Nidhogg'un yeniden ortaya çıkışıyla son bulur; Ragnarök'ten önce, bu yaratık hiç durmaksızın, ebedi dünya ağacı Yggdrasil'in köklerini kemirmektedir. Nidhogg artık, kanatlarında cesetlerden oluşan bir yük taşıyarak yeni dünyanın üzerinde uçacaktır. "Völuspa" detaylara girmez; ama

> Oraya, Büyük Kış denen kış gelecek.
> ***Nesir Edda***

Döngüsel zaman

Hıristiyan kozmolojisinde, zaman yaratılış ile başlayan, Kıyamet Günü ile sona eren doğrusal bir süreçtir. Nors halkınınki de dahil, öteki dinsel gelenekler zamanı, tekrarlanan bir yaratılış ve yok oluş döngüsü olarak görür. Bununla birlikte, Nors bir takvim bilgisi geliştirilmemiştir; dolayısıyla bu döngünün zaman ölçekli tanımları muğlaktır.

Hindu kozmolojisinde, aksine, zaman birkaç milisaniyeden trilyonlarca yıla kadar süren, titizlikle ölçülen döngüler halindedir. Onların inanışına göre, yaratılıştan yok oluşa kadar tam bir döngü 311.04 trilyon yıl sürer. Hindu kâinat anlayışı aynı zamanda çoklu evrenler kavramını da içerdiğinden, sonsuz sayıda zaman döngüleri ve aynı anda yaratılan ve yok olan sonsuz sayıda evren vardır.

Modern fizikçiler bugün bile, zamanın doğrusal mı, döngüsel mi yoksa yalnızca yanılsama mı olduğu sorusunu sormaktadır. Henüz yanıt bulunmuş değildir.

Nidhogg'un hayatta kalması, gelecek için kötüye işarettir. Muhtemelen, yeni dünyanın da eskisine benzeyeceği, onun da en nihayetinde yıkıma yazgılı olduğu ima edilmektedir.

Snorri'nin Ragnarök'ü

Snorri Sturluson'un "Gylfaginning"teki Ragnarök anlatımı açıkçası "Völuspa"ya çok şey borçludur; hatta yer yer birebir tekrarlanmıştır. Ancak onun eseri aynı zamanda, daha önceki şiirden birçok bakımdan farklıdır.

Ragnarök'ün yaklaştığının ilk işareti, Snorri'ye göre, insan toplumunun tamamen çökmesinin ardından gelen üç sert kış mevsimidir. "Völuspa"da olduğu gibi, her yerde savaşlar patlak verecek ve akrabalık bağları anlamını tamamen yitirecektir: Zina, ensest ve baba-katli bu sürede yaygınlaşacaktır. Bu dönemin hemen ardından Fimbulwinter ("Büyük Kış") gelecek, güneş kararacak ve hiç yaz görülmeksizin üç yıl boyunca buz ve kar bütün dünyayı kaplayacaktır.

Ardından, güneşi takip eden kurt Sköll sonunda avını yakalayacak ve onu yutacaktır. Bu arada, kardeşi Hati Hrödvitnisson da ayı yakalayıp yutacaktır. Yıldızlar gökten silinecektir; o da bir başka canavar kurt Managarm tarafından yutulacaktır.

Karanlık, dünyaya hâkim olurken, yeryüzü sarsılacak, ağaçlar yerinden sökülecek ve dağlar devrilecektir. O zamana kadar tanrılar tarafından zincirlenmiş halde tutulan hem Loki hem de oğlu kurt Fenrir'in prangaları parçalanacak ve ellerinden gelen bütün kötülükleri yapmak üzere serbest kalacaklardır. "Völuspa"da olduğu gibi, Hel bekçisi Garm'ı inine bağlayan ipler kopacak ve hayvan serbest kalacaktır.

Asgard tehdit altında

Devler ve müttefikleri Asgard'a ilerleyecektir. Devasa okyanus dalgaları ülkeyi silip süpürürken, kudurmuş Midgard yılanı Jörmungandr kıyılar boyunca kıvrılacak ve her şeyi mahvedecektir. Yükselen deniz korkunç *Naglfar*'ı (Tırnak Gemisi) palamarlarından kurtarıp serbest bırakacaktır. Bütün teknelerin en büyüğü olan Naglfar, ölülerin el ve ayak tırnaklarından yapılmıştır. Kehanete göre, Ragnarök gemi tamamlanana kadar başlayamayacaktır. Hem tanrılar hem de insanlar Ragnarök'ün olabildiğince geciktirilmesini istediğinden, Snorri kimsenin kesilmemiş tırnaklarla ölmesine izin verilmemesini tavsiye eder; çünkü o tırnaklar bu gemiye malzeme olacaktır. Naglfar'ın dümeninde buz devleri ordusunun lideri Hrym vardır.

Loki'nin oğlu kurt Fenrir artık ilerleyebilecektir; ağzını o kadar geniş açacaktır ki alt çenesi yeryüzüne değerken, üst çenesi göklere yükselecektir. Gözlerinden ve burun deliklerinden alevler fışkıracaktır. Yanındaki erkek kardeşi Jörmungandr ise denizlere ve gökyüzüne zehir saçacaktır. Bütün bunlara ek olarak, gökyüzü yarılacak ve içinden Surtr'un önderliğinde, Muspelheim'ın ateş canavar-

Odin Rangarök süresince, devlerle yapılan nihai savaşta tavsiye ve akıl almak için Mimir'in başını ziyaret eder. Bilgi yüklü Mimir Pınarından su içer.

ları her yanı yakarak dışarıya uğrayacaktır. Surtr'un kılıcının parıltısı güneşin ışığından bile parlaktır. Devler ordusu, Asgard ile Midgard arasındaki gökkuşağı köprüsünü, Bilfrost'u, geçecek ve ardından onu yıkacaktır. Askeri birlikler, dört bir yana beş yüz kilometre uzanan Vigrid ("Savaş Dalgası") düzlüklerinde toplanacak, Hrym ve onun buz devleriyle birlikte Fenrir, Jörmungandr ve Loki de orada olacak ve bu sırada Muspelheim'ın ateş devleri de kendi savaş hatlarını oluşturacaktır.

Tanrıların hücumu

Snorri, Heimdallr'ın Gjallarhorn'unu üfleyerek tanrılara yaklaşan tehlikeyi haber vereceğini ve Odin'in bilge Mimir'in başına giderek akıl danışacağını yazar. Bu arada, Yggdrasil'in dalları sarsılacak, dokuz dünyada yaşayan her şeyin yüreğine korku salacaktır. Ardından Aesir ve ölü savaşçılar birliği *Einherjar*, başlarında Odin, geniş Vigrid düzlüklerindeki savaş meydanına ilerleyecektir. Mızrağı Gungnir'i kuşanmış ve altın bir miğfer takıp, savaş zırhını kuşanmış Odin, yanına Fenrir ile Thor'u alacaktır. Jörmungandr, şimşek tanrısının Odin'in yardımına koşmasına fırsat vermeden Thor'a saldıracaktır. Freyr, Surtr ile savaşa tutuşacak ve Surtr onu mağlup ederek öldürecektir. Küçük savaş tanrısı Tyr ve Hel'in kötü bekçi köpeği Garn birbiriyle ölümüne dövüşecektir. Thor Jörmungandr'ı öldürürken, o da yılanın üzerine püskürttüğü zehrin etkisiyle ancak sendeleyerek dokuz adım atabilecek ve ölecektir. Thor'un desteğinden yoksun kalan Odin, Fenrir tarafından yutulmaktan kurtulamayacaktır.

Odin'in oğlu Vidar, bir ayağını alt çenesine basıp, bir eliyle üst çenesini kavramak suretiyle Fenrir'in ağzını yırtarak babasının intikamını hemen alacaktır. Loki ve Heimdallr karşı karşıya gelecek ve birbirini öldürecektir. Bunun üzerine kudretli Surtr her yana ateş saçarak bütün dünyayı yakacak; harap olmuş dünya bütün tanrıları, savaşta ölenleri ve bütün insanları da beraberinde götürerek denize gömülecektir. Hücum eden sular alevleri söndürecektir. Snorri'nin Ragnarök

1882 tarihli, Nors tanrıları ve kahramanları kitabındaki Ragnarök (*Aesir'in Düşüşü*) gravüründe, gök yarılıyor ve Muspelheim devleri serbest kalıyor.

Savaşta kimin yaşayıp kimin öleceğine karar veren Nors bakireler olan Valkyrieler, Arthur Rackham'a ait (1910), *Valkyrielerin Hücumu* adlı görselde savaşa gidiyor.

anlatımında öteki varlıkların –buz devlerinin, elflerin ve cücelerin– kaderinden bahsedilmez; ancak onların da telef olduğunu varsaymak iyi bir tahmin olacaktır.

Daha parlak bir gelecek

"Völuspa"dakine benzer bir biçimde, Snorri'nin anlatımında da, güzel bir yeni dünya çok geçmeden dalgaların altından çıkacaktır; orada ekinler tohum ekmeden kendiliğinden yetişecektir. Hayatta kalan Aesir, bir zamanlar Asgard'ın bulunduğu Idavoll'da toplanacaktır; kalan her şey, otların üzerinde bulunan bazı altın oyun parçaları olacaktır. Önce, Odin'in oğulları Vidar ve Vali gelecektir; ardından, babası Thor'un sihirli çekicini eski dünyada yok olmaktan kurtarmış Modi ve Magni. Son olarak, Baldur ve Hod, yanlarında yılan Niddhogg, Hel'den gelecektir. Gökler de kurtulacak ve Ragnarök sürecinde öldüğü sanılan erdemli halk, Gimle ve Brimir saraylarında şölen yapacaktır.

"Völuspa"dakine benzer bir biçimde, Snorri'nin anlatımında da, güzel bir yeni dünya çok geçmeden dalgaların altından çıkacaktır; orada ekinler tohum ekmeden kendiliğinden yetişecektir. Hayatta kalan Aesir, bir zamanlar Asgard'ın bulunduğu Idavoll'da toplanacaktır; kalan her şey, otların üzerinde bulunan bazı altın oyun parçaları olacaktır. Önce, Odin'in oğulları Vidar ve Vali gelecektir; ardından, babası Thor'un sihirli çekicini eski dünyada yok olmaktan kurtarmış Modi ve Magni. Son olarak, Baldur ve Hod, yanlarında yılan Niddhogg, Hel'den gelecektir. Gökler de kurtulacak ve Ragnarök sürecinde öldüğü sanılan erdemli halk, Gimle ve Brimir saraylarında şölen yapacaktır.

> Sonra güçlü,
> kudretli,
> her şeye hükmeden
> biri çıkıp
> gelecek.
> **Şiirsel Edda**

Yer ve göğün bu yeniden doğuşu, "Völuspa"nın sonundaki kötü havayla taban tabana zıttır. Snorri'nin gelecek dünyaya ilişkin olumlu hayalleri muhtemelen onun Hıristiyan inançlarının bir sonucudur. "Völuspa" büyük bir ihtimalle, Norsların geleneksel olarak geleceği görme biçimini –sonsuz bir yaratılış ve yok oluş döngüsü– daha iyi yansıtmaktadır. ■

Mesih ve Ragnarök

Nors nüfusun Hıristiyanlığa döndürülmesinin ilk evrelerinde, dua haçları gibi heykellerde, Ragnarök gibi, eski Nors mitlerinden sahneler Hıristiyan sembollerle bir arada bulunuyordu.

Norslara göre, Mesih İsa yalnızca pek çok tanrıdan biriydi; ama Hıristiyanlık, dinden dönenlere tek tanrının varlığına inanmayı şart koşmuştu. Bu heykeller, dinden dönme sürecini kolaylaştırmak için yapılmıştı. Örneğin, Danimarka'da, ülkenin ilk Hıristiyan anıtı olarak görülen Jelling mezar dikiti, çarmıhtaki İsa'yı yaprak ve çiçeklerle sarılı olarak tasvir etmektedir. Bu, kendini dünya ağacı Yggdrasil'e asan Odin ile Mesih arasında bir paralellik kurmak için düşünülmüş bir şeydir.

Diğer anıtlarda, Mesih'in yeniden doğuşunun sembolü haç ile Ragnarök'ten sahneler yan yana konarak, dinden dönenlere eski tanrıların ölümlü, ölmeye yazgılı olduğu hatırlatılmak istenmiştir.

MS yak. 965'te yapılmış, bazen "Danimarka'nın doğum belgesi" olarak anılan Jelling mezar dikiti üzerinde hem Hıristiyan hem de eski Nors ikonlarını görebilirsiniz.

EJDERHA SUYA GELİNCE, KALBİNE SAPLADI BIÇAĞINI

EJDERHA AVCISI SİGURD

KISACA

KONU
Kahraman, canavara karşı

KAYNAKLAR
Völsunga Saga, Anonim, MS yak 1260.

ORTAM
Geç Demir Çağı; Danimarka ya da Almanya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Sigurd Fafnisbane Kahraman Sigmund'un oğlu.

Regin Demirci bir cüce.

Otter Regin'in erkek kardeşi.

Andvari Balık kılığına bürünen bir cüce.

Fafnir Regin'in, ejderhaya dönüşebilen erkek kardeşi.

Brynhild Bir Valkyrie.

Grimhild Bir kraliçe; Gudrun, Gunnar ve Guttorm'un annesi.

Gudrun Sigurd'un karısı.

Gunnar Gudrun'un erkek kardeşi.

Sigurd Fafnisbane, Nors mitolojisinin en popüler destansı insan kahramanlarından biridir ve İzlanda'da MS 1260 civarında yazılmış *Völsunga Saga*'nın ana karakteridir.

Sigurd, kahraman Sigmund'un – destana adını veren Kral Völsung'un oğlu– ölümünden sonra doğmuş oğludur ve son derece becerikli bir demirci cüce olan Regin tarafından yetiştirilmiştir. Bir gün, Regin Sigurd'a, Regin'ırı babası, cüceler kralı Hreidmar'a Aesir tanrılarının Regin'in kardeşi Otter'in öldürülmesinin bedeli olarak verdiği bir yığın altının, Otter'in Kefareti'nin, hikâyesini anlatır. (O zaman, Otter o adı taşıyan yaratığın kılığına bürünmüş haldedir.) Ancak altınlar, hilebaz Loki, kefaretin yerine gelmesi için onu bir altın yüzükten vazgeçmeye zorladıktan sonra, ilk sahibi cüce Andvari tarafından lanetlenmiştir.

Norveç'te, Hylestad ahşap kilisesinin oyma kapısından bir sahnede, Sigurd ejderha Fafnir'i öldürüyor. Geç Vikirıg Çağında yapılmış ağaç ve taş oyma işlerde böylesi sahneler popüler konulardı.

Otter'in laneti gerçekleşiyor

Regin'in kardeşi Fafnir, altınları almak için babasını öldürür ve onları korumak için bir ejderhaya dönüşür. Regin de hazineyi istemektedir; bu nedenle Sigurd'u kışkırtarak ondan Fafnir'i öldürmesini ister; ardından kahraman Sigurd'u da kendisi öldürmeyi planlar. Sigurd'un başarısını garantiye almak için, Regin sihirli kılıç Gram'ı yapar ve Sigurd'a verir. Fafnir'i öldürdükten sonra, Sigurd kazara ejderhanın kanından bir miktar içer ve böylelikle kuşların konuşmalarını anlama yetisi kazanır. Onlardan

Ayrıca Bakınız: Thor ve Loki'nin Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Baldur'un ölümü 148–49 ▪ Tanrıların alacakaranlığı 150–57

Regin'in haince emellerini öğrenir ve onun kafasını keserek altınları kendisi alır. Lanetli hazinenin yeni sahibi olarak Sigurd da şimdi felakete kucak açmıştır.

Büyük bir savaşçı olarak kendini kanıtlayan Sigurd, Valkyrie Brynhild'le nişanlanır. Ne var ki, hazineyi kendi ailesine isteyen kraliçe Grimhild'in sihirli iksirinden içtikten sonra Brynhild'i unutur ve Grimhild'in kız kardeşi Gudrun'la evlenir. Gudrun'un erkek kardeşi Gunnar ise Brynhild'in gönlünü kazanmak için Sigurd'tan yardım ister; çünkü Brynhild'in sarayı yalnızca Sigurd'un aşabileceği, sihirli bir ateş çemberiyle sarılıdır. Gunnar'ın kılığına giren Sigurd, Valkyrie'ye kayınbiraderi için dil döker; ancak oyuna getirildiğini anlayan Brynhild öfkeden kudurur ve Gunnar'a Sigurd'u öldürmesini emreder.

Gunnar'ın erkek kardeşi Guttorm bu işi yapmayı kabul eder ve Sigurd'ta ölümcül bir yara açar; ama kendisi de canından olur. Kalbi kırılan Brynhild kendisini Sigurd'un cenaze ateşine atar. Bir tek Gunnar, altınları bir mağarada bırakarak, hazinenin lanetinden kurtulur. ■

Otter'in kefareti, Loki Andvari'yi ondan vazgeçmeye zorladıktan sonra birçok kez el değiştirir. Altınlar ona sahip olan herkesi, Ragnarök'te ölmeye yazgılı Aesir tanrıları da dahil, lanetlemiştir.

Bir balık cüce olan **Andvari**, onu tanrı **Loki**'ye verirken hazineyi lanetler.

→

Aesir tanrıları Otter'in ölümü karşılığında **Hreidmar**'a kefaret öder.

↓

Cüceler kralı **Hreidmar** bir savaşta oğlu **Fafnir** tarafından öldürülür.

←

Şekilden şekile girme ustası **Fafnir**, Fafnir'in kardeşi **Regin** için **Sigurd** tarafından öldürülür.

←

Regin, öldürmeyi planladığı **Sigurd** tarafından başı kesilerek öldürülür.

↓

Sigurd, **Gunnar**'ın kardeşi **Guttom** tarafından öldürülür.

→

Gunnar, altınları **Andvari**'nin hazineyi elde ettiği bir mağaraya bırakıp giderek, lanetten kurtulur.

Ejderha heykelleri, İngiltere'nin baş azizi St. George ve ejderhaya atfen, Londra şehrinin sınırını belirler.

Ejderha miti

Birçok mitolojinin ortak figürü olan ejderhalar yılan benzeri, genellikle kanatlı, zehir ve ateş püskürtme yetisine sahip sürüngen yaratıklardır. Hint-Avrupa hikâyelerinde, ejderhalar genellikle kötücül yaratıklardır ve hikâyenin sonunda ilah ya da insan kahramanlar tarafından öldürülürler. Veda Hinduizminde, örneğin, kuraklığın vücut bulmuş hali olan ejderha Vritra tanrı İndra tarafından öldürülür. Nors mitolojisinde, tanrı Thor dünyayı çevreleyen Midgard yılanını öldürür. Ejder öldüren kahraman, Babil tanrısı Marduk'un deniz ejderhası Tiamat'ı öldürme hikâyesinde olduğu gibi, Yakındoğu mitolojilerinde de görülür. Bu yaratıktan, ejderhanın Şeytan'ın bir sembolü olduğu Aziz George ve Ejderha gibi, erken Hıristiyan hikâyelerinde de bahsedilmiştir.

Buna karşılık, Çin mitolojisinde ejderhalar, otorite, güç ve bilgelikle eş görülüp saygı duyulan, iyicil yaratıklardır. Ejderhalar doğal kuvvetler, özellikle de su ile ilgili kuvvetler üzerinde birtakım güçlere sahiptir; ejderhalar yağmuru, tsunamiyi ve selleri kontrol edebilir.

ŞAHANE SİHİRLİ SAMPO, KUZEY ÜLKESİNE BOLLUK GETİRİR

KALEVALA

KISACA

KONU
Ulusal destan

KAYNAKLAR
Kalevala ("Kahramanlar Ülkesi"), derleyen Elias Lönnrot, 1835.

ORTAM
Kalevala (şimdiki Finlandiya ve Karelya toprakları) ve kuzeyde bir ülke, Pohjola.

BAŞLICA KARAKTERLER
İlmatar Havanın kızı, yaratıcı tanrıça.

Väinämöinen İlk insan, bilge yaşlı bir kâhin ve ozan.

İlmarinen Bir demirci.

Lemminkäinen Bir savaşçı ve gezgin.

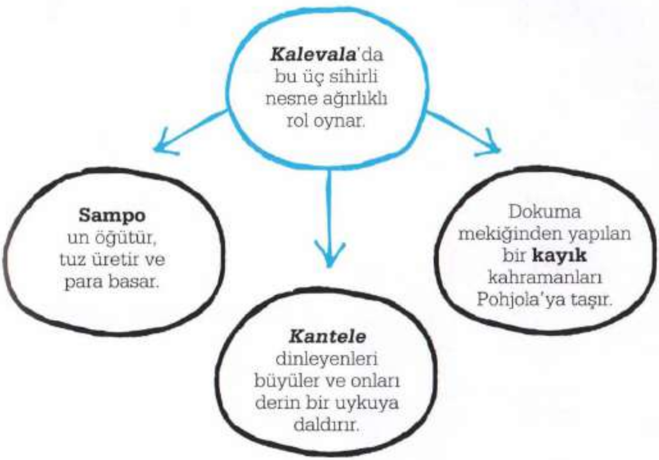
Pohjola bakiresi Güzel bir kadın.

Louhi Pohjola'nın hükümdarı.

Kalevala'nın, kahramanlar diyarının şiirlerini, folklor araştırmacısı Elias Lönnrot 1800'lerin ortalarında derlemiştir. Lönnrot, Fin ve Karelya halklarının, çoğu hiçbir zaman yazıya dökülmemiş olan, sayısız mit ve efsanesini bir araya toplamıştır. Basılı halde resmileşen bu şiirler, ulusun Rusya'dan bağımsızlığını ilan etmesine daha onlarca yıl kala, Finlandiya kültürü ve dilinin tehdit altında olduğu bir zamanda, tam ve eksiksiz Fin destanı haline gelmiştir.

Bu şiirler yaratılış, kahramanlık, kehanet, şiddet ve ölüm temalarını işlerken, başka şeylerin yanında, kahramanların sahibine sonsuz refah getiren ve gizemli bir tılsım olan efsanevi Sampo'yu ele geçirme mücadelesini anlatır.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77 ▪ Gılgamış destanı 190–97 ▪ *Ramayana* 204–209

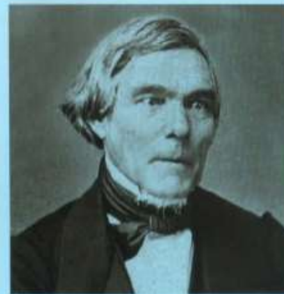

Kalevala, ilk insan Väinämöinen'in ve ayrıca demirci İlmarinen ile savaşçı Lemminkäinen'in maceraları anlatır. Şiirler yaratılış hikâyesiyle başlar: Tanrıça İlmatar, hamileliğinin son aşamasında, henüz doğurmamış ancak doğum sancıları başlamış halde denizde uzanmış yatmaktadır. Orada, bir kuş kucağına yedi tane yumurta bırakır. Tanrıça hareket edince yumurtalar düşüp kırılır ve bu yumurta parçaları dünyayı oluşturur.

Bir süre için İlmatar, kuşun yaratıklarıyla ilgilenir; ancak 700 yıllık hamileliğinin ardından, kendisi ilk

Romantik ressam Robert Wilhelm Ekman'ın bir tablosunda (1860), İlmatar dalgalardan yatağında uzanıyor. Bakire bir tanrıça olan İlmatar denizde doğum yapıyor.

Elias Lönnrot

1802 yılında, Finlandiya'daki –o tarihte İsveç'in bir parçasıdır– Sammatti'de doğan Lönnrot tıp eğitimi almış ve Kajaani'de bölge tıbbi yetkilisi olarak çalışmıştır. Fin Edebiyat Topluluğu'nun kurucusu olan Lönnrot anadiline tutkuyla bağlı biridir ve felsefe ile folklor arasındaki ilişkiyle ilgilenmiştir. Finlandiya, Lapland ve Rus Karelya gibi uzak bölgelere ziyaretler yapmış ve kuşaktan kuşağa geçmiş geleneksel ezgileri ve öyküleri dinlemiştir. Lönnrot sonunda bunları toparlayarak *Kalevala*'yı kaleme almıştır.

Lönnrot'un farklı kaynaklardan ve dönemlerden gelmiş bu mitler üzerinde ne kadar düzeltme yaptığı tartışmalı bir konudur. Yine de, 1849 yılında yayımlanan son hali Lönnrot'u meşhur etmiş ve Helsinki Üniversitesinde Fin Edebiyatı Bölüm Başkanlığına atanmıştır. Kalevala, "Kalevala vezni" olarak bilinen dörtlükler halindeki 50 şiirden oluşur. Bu şiirlerde tonlama çok önemlidir; destandaki karakterlerin yaptığı hemen her kahramanlık büyülü sözler yoluyla başarılmıştır.

insanı, tam gelişkin Väinämöinen'i yaratır. Doğuştan yaşlı ve bilge olan bu kahraman genellikle ak saçları ve sakalıyla tasvir edilir.

İlk meydan okuyuş

Väinämöinen sihirli sözlerini şarkı söyleyerek dokur. Becerisi kuzeyin uzak diyarı Pohjola'ya kadar ulaşır ve orada yaşayan Joukahainen adlı genç bir ozan kıskançlıktan çatlar. Joukahainen, Väinämöinen'e meydan okuyarak onu şarkı yarışmasına davet eder ve kaybedince de bir bataklığa saplanır. Panikleyen genç ozan, hayatını kurtarması karşılığında Väinämöinen'e evlenmesi için kız kardeşi Aino'yu teklif eder. Kardeşi Aino ise, Joukahainen eve dönüp bunu ona söylediğinde, böyle yaşlı bir ihtiyarla evlenmektense kendini suda boğarak ölmeyi tercih eder.

Bunun üzerine Väinämöinen başka bir kadına, Pohjola bakiresine kur yapar; bu ülkeyi Pohjola'nın annesi Louhi yönetmektedir. Jouka-hainen ise, kız kardeşinin ölümünün intikamını almak için zehirli bir okla beklemektedir. Joukahainen Väinämöinen'i vurup denize düşürür. Onu Louhi kurtarır ve eğer kendisi için sihirli Sampo'yu yapacak olursa, Väinämöinen'e onu Kalevala'ya gönderme ve kızını verme vaadinde bulunur. Väinämöinen Sampo'yu yapması için demirci İlmarinen'i göndermeyi önerir ve acele memleketine yollanır.

Ancak Väinämöinen yolda bakirenin kendisine rastlar ve teklifini doğrudan ona yapar. Kız kabul eder; ancak önce, görünüşte imkânsız bir görev listesini tamamlamasını ister. Görevlerden sonuncusu, iğağacından bir tekne oymaktır ve Väinämöinen tekneyi oyarken kendi dizini keser ve görevi tamamlamayı başaramaz.

İlmarinen'in reddi

Yurduna dönen Väinämöinen, demirci İlmarinen'in Pohjola'ya gitmeye ve orada Sampo yapmaya istekli olmadığını görür. Bunun üzerine Väinämöinen şiddetli bir fırtına toplar ve İlmarinen'i oraya savurur. Sonuç olarak demirci, beyaz kuğu tüylerinden, en üstün erdemin sütünden, tek bir arpa tanesinden ve en ince kuzu yününden Sampo'yu yapar. Destan, Sampo'nun ne olduğunu hiçbir zaman tam olarak tanımlamaz. Ama amacına –un öğütmek ve altın ile tuz üretmek– ilişkin açıklamaya dayanarak, onun bir el değirmeni olduğu düşünülür. Louhi, Sampo'ya sahip olunca, onu kayalık bir tepenin içine kapatır ve İlmarinen'i, yanında bakire olmadan yurduna geri gönderir.

> Çok, çok
> uzak diyarlara yayılır
> Väinämöinen'in
> şarkılarının,
> kahramanın erdeminin
> dalgaları.
> ***Kalevala***

Ölünün canlandırılması

Bu sırada, savaşçı ve maceracı Lemminkäinen Pohjola'ya doğru yola çıkar; ama öncesinde annesine sihirli bir tarak bırakmıştır. Eğer ölürse taraktan güya kan damlayacaktır. Pohjola'ya vardığında, Lemminkäinen gözünü Pohjola bakiresine diker. Bakireyi kazanması için, Louhi ona üç görev verir: Canavarın geyiğini yakalamak, canavarın atına gem vurmak ve Tuonela (ölüler diyarı) kuğusunu öldürmek.

Ne yazık ki, Lemminkäinen bir çoban tarafından öldürülür ve beden-

Berndt Abraham Godenhjelm'in yaptığı (yak. 1860) bu resimde, İlmarinen Sampo'yu yapıyor. Sampo'nun yaratılması, evlenmek üzere bakireyi kazanması için Vainamöinen'nin yapması gereken görevlerinden yalnızca biridir.

Väinämöinen, **çalınan Sampo'yu** savunmak için bir kuşa dönüşen Louhi ile savaşıyor. Bu savaş bazen, Finlandiya'nın ruhu için metaforik bir savaş olarak yorumlanır.

nin parçaları bir nehre atılır. İşte o an, geride bıraktığı taraktan kan damlar. Annesi hemen Pohjola'ya koşup bedenin parçalarını toplar ve bu parçalara tanrılardan edindiği merhemden sürüp sihirli sözler söyleyerek oğlunu yeniden hayata döndürür.

İkinci bir yarış

Bundan sonra, Väinämöinen ile Ilmarinen, Louhi'nin yaşlı bilge adam yerine genç demirciyi tercih eden kızını kazanmak için rekabet eder. Bakireyle evlenmek için, Ilmarinen'in üç "imkânsız" görevi yerine getirmesi gerekmektedir: Bunlar, engerek yılanı tarlasını sürmek, Tuonela ayısı ile Manala kurdunu avlamak ve Tuonela Nehrindeki dev turnabalığını yakalamak. Ilmarinen görevleri başarıyla tamamlar ve bir evlilik şöleni düzenlenir.

Şölene davet edilmeyen yalnızca Lemminkäinen'dir. Bu horlanma karşısında öfkeye kapılan Lemminkäinen, Louhi'nin kocasını bir düelloya davet ederek hesaplaşmayı amaçlar. Bir şarkı söyleme ve kılıç dövüşü yarışından sonra, Lemminkäinen rakibini öldürür ve güzel kadınlarla dolu bir adaya kaçar.

> Ve parlak renkli kaplamasıyla birlikte, Sampo'nun yapıldığını gördü.
> ***Kalevala***

Sampo çalınıyor

Üç kahraman, İlmarinen'in karısı öldürüldükten ve aradan çok uzun zaman geçtikten sonra, yeniden bir araya gelir. Sampo'nun Pohjola'ya zenginlik getirdiğini duyan kahramanlar, oraya gidip Sampo'yu çalmaya karar verir. Yolda, tekneleri dev bir turnabalığıyla çarpışır ve Väinämöinen balığı öldürür. Balığın dişlerinden, yalnızca kendi çalabildiği bir kantele (bir tür arp) yapar; bu sihirli alet bütün canlı şeyleri büyüleme gücüne sahiptir. Bu aleti kullanarak Väinämöinen, Pohjola halkını büyüleyerek uyutur ve arkadaşları da Sampo'yu alıp kaçarlar.

Üç adam kaçarken, Louhi uyanır ve bütün gücünü kullanarak onları durdurmak için yollarına engeller koyar. Kahramanlar hayatta kalır; ancak kantele suya düşüp kaybolur. Dev bir yırtıcı kuş kılığına giren Louhi, kahramanların teknesinin peşine takılır ve çıkan arbede sırasında, Sampo da tekneden düşüp denizin dibini boylar ve orada parçalanır. Denizin derinliklerine saçılan Sampo orada tuz üretir ve Louhi de engel olduğuyla kalır.

Misilleme yapmak isteyen Louhi, Kalevala halkına dokuz salgın hastalık musallat eder; ama Väinämöinen hepsini tedavi eder. Sonra, kalelerine saldırması için bir ayı gönderir; Väinämöinen onu da yener. Louhi daha sonra güneş ile ayı bir tepeye saklar ve ateşi insanoğlundan alır. Väinämöinen, Pohjola halkıyla savaşır; ama en sonunda, İlmarinen'den güneşi ve ayı serbest bırakmak için Pohjola dağının anahtarlarını yapmasını ister. Merhamete gelen Louhi en sonunda güneşi ve ayı serbest bırakır. ■

DAGDA TAM SEKSEN YILDIR İRLANDA KRALIYDI

KARMAŞIK BİR TANRI

KISACA

KONU
Tanrı, savaşçı ve kral

KAYNAKLAR
Lebor Gabála Érenn ("İrlanda'nın Ele Geçirilmesinin Kitabı"), Anonim, MS yak. 1150.

ORTAM
İrlanda, MÖ yak. 9. yüzyıl.

BAŞLICA KARAKTERLER
Dagda Sihirli güçleri olan bir "iyi tanrı"; ayrıca Eochaid Ollathair (Herkesin Babası Eochaid) olarak da bilinir. Antik çağda İrlanda'da yaşayan efsanevi canlıların, Tuatha De Danann'ın, lideri.

Morrigan Savaş ve bereket tanrıçası; Dagda'nın âşıklarından biri.

Danu Tuatha De Danann'ın atalardan kalma tanrıçası.

Cethlenn Fomoryan kraliçe ve kâhin.

Dagda, Keltlerden önce İrlanda'nın efsanevi sakinleri olan, ilahi varlıklar ırkı Tuatha De Danann'ın hem ata-tanrısı hem de kralıdır. Tanrıça Danu'nun çocukları olan bu insanlar MÖ. 9. yüzyılda İrlanda'da yaşamış ve sonsuza dek bitmeyecek, muazzam bir yiyecek ve içecek kaynağı olan Dagda'nın Kazanı dahil, tılsımlarını da beraberinde getirmişlerdir.

İki yanlı bir tanrı

Dagda'nın adı "iyi tanrı" anlamına gelmekle birlikte, ona ilişkin anlatılanlar biraz karmaşıktır. O bilgeliği, sihirli güçleri ve cesaretiyle nam salmış olsa da, aynı zamanda aşırı kısa gömleğiyle, kaba ve komik bir yaratık olarak da tasvir edilir. Her şeyi içinde barındıran kazanının yanı sıra, Dagda'nın sihirli bir değneği de vardır; değneğin bir ucu insanları öldürürken öteki ucu ölüleri diriltmektedir; bu da onun hayat-veren güçlerini vurgulamaktadır.

Dagda bütün hayatı boyunca şevkle yaptığı yulaf lapası diyeti sayesinde korkulan bir savaşçıdır. Ayrıca, birçok âşığından biri ve mevcudiyetiyle savaşın sonuna etki edebilen bir tanrıça olan Morrigan'dan da yardım almaktadır. Ne var ki, Dagda'nın 80 yıllık saltanatı, Tuatha De Danann, Mag Tuired Savaşı'nda ilahi ama canavar Fomoryanlara karşı savaştıktan sonra sona erer. O savaşta Dagda, Fomoryanların kralı Balor'un karısı ve aynı zamanda bir kâhin olan Cethlenn'in attığı bir mızrakla, "bir boynuzun darbesiyle" ölür. ■

County Kerry'deki Tralee'de yer alan, Dagda'nın Kazanı adlı çeşme. Bu bronz heykel, Dagda ile öteki İrlandalı tanrıları gösteriyor.

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile Titanların savaşı 28–29 ▪ Tanrıların hazineleri 144–45 ▪ İzanagi ile İzanami 220–21 ▪ Ra'nın gece teknesi 272–75

YERYÜZÜNE DEĞER DEĞMEZ, BİR YIĞIN KÜLE DÖNÜŞTÜ

BRAN'IN DENİZ YOLCULUĞU

KISACA

KONU
Öte dünyaya seyahat

KAYNAKLAR
"Imram Brain" ("Bran'ın Deniz Yolculuğu"); *Lebar na Nuachongbala* ("Leinster'in Kitabı"), Anonim, MS yak. 1160.

ORTAM
İrlanda, MS 7. yüzyıl.

BAŞLICA KARAKTERLER
Bran Kahraman ve Febal'ın oğlu.

Woman İsimsiz bir şair ve kâhin, muhtemelen doğaüstü varlıklar ve tanrıçalar olan Sidhelerden biri.

Manannan Bir deniz tanrısı, arabacı ve Lir'in oğlu.

Nechtan Collbran'ın oğlu, Bran'ın seyahatinde gemi mürettebatından biri.

Bran, öte dünyaya ait bir cennet arayışına çıkan, efsanevi bir İrlanda kahramanıdır. Bu yerin varlığını, sarayında birden ortaya çıkan, garip giysiler içindeki isimsiz bir kadından öğrenmiştir. Bu kadın, üzüntünün ve kötülüğün olmadığı, güzel bakirelerle dolu o uzak ada hakkında söylediği ezgilerle Bran'ı ve sarayını büyülemiştir.

Kadınlar Ülkesi

Ertesi gün Bran adamlarıyla birlikte bu şahane ülkeyi bulmak üzere denize açılır. Yolda, dalgaların üzerinde kendilerine doğru gelen arabanın içinde bir sima çıkar karşılarına. Manannan adındaki bu gizemli arabacı, Bran'a seyahati ve bir kahraman olacak gelecekteki oğlu hakkında ezgiler söyler. Ayrıca, Bran'ın Kadınlar Ülkesi'ne ulaşacağını da haber verir.

Kadınlar Ülkesi'ne vardıklarında, Bran kadınların liderinin attığı bir halatla kıyıya çekilir. O ve adamları aşk dolu bir konukseverlikle ve her çifte verilen bir yatakla karşılanır. Adamlardan biri, Nechtan, sonunda memleket hasreti çekmeye başlar ve diğerlerini de kendisiyle birlikte İrlanda'ya dönmeye cesaretlendirir. Ne var ki, kadınların lideri onları, eğer bunu yaparlarsa karaya ayak basamayacakları konusunda uyarır.

> "Kaba ve sert hiçbir şey yoktu; yalnızca kulağa çalınan tatlı ezgiler vardı."
> **"Bran'ın Deniz Yolculuğu"**
> ***Leinster'in Kitabı***

Gemileri yurtlarına varıp kıyıya yanaştıklarında, kimse Bran ile adamlarını tanımaz. Aradan o kadar çok yıl geçmiştir ki kimse onlar hakkında bir şey bilmemektedir. Kadının uyarılarına kulak asmayan Nechtan kıyıya atlar ve atlar atlamaz da küle dönüşür. Bran'ın gemisi yelken açıp uzaklaşır ve kimse bir daha onlardan haber almaz. ■

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Herakles'in görevleri 72–75 ▪ Aineias 96–101 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77

BİRİ CÚCHULAİNN'İ ÇOKTAN UNUTMUŞ OLACAK

COOLEY'İN SIĞIR SALDIRISI

KISACA

KONU
Ulusal kahraman

KAYNAKLAR
Táin Bó Cúailnge ("Cooley'in Sığır Saldırısı"), Anonim, MS 7-8. yüzyıl.

ORTAM
MS 1. yüzyıl, Ulster Krallığı, İrlanda.

BAŞLICA KARAKTERLER
Cúchulainn Bir savaşçı.

Medb Bir İrlanda eyaleti olan Connaught'un bir tanrıçası ve kraliçesi.

Ailill İrlanda kralı; Connaught kralı olarak da bilinir.

Ferdiad Cúchulainn'in sürgündeki arkadaşı.

Lugaid Munster kralı ve Cúchulainn'in katili.

Morrigan Savaş tanrıçası.

Táin Bó Cúailnge – "Cooley'in Sığır Saldırısı" – toplu olarak Ulster Döngüsü diye bilinen bir metinler grubu içindeki en uzun ve ön önemli hikâyedir. Hikâye, genç bir Ulsterli savaşçı ve Kelt mitolojisinin en büyük kahramanlarından biri olan Cúchulainn'in maceralarına yoğunlaşmaktadır.

Hikâye bir kadın ile kocası, Tanrıça Medb –Connaught bölgesinin kraliçesi– ile İrlanda Kralı Ailill arasındaki bir yarışmayla başlar. Kimin daha zengin olduğunu tartışırken, Medb, Ailill'in doğaüstü güçleri olan beyaz boynuzlu bir boğaya sahip olduğunu keşfeder. Mağlubiyeti kabul etmeyen Kraliçe Medb, ülkedeki diğer sihirli boğayı –Dun, Cooley'in Kahverengi Boğası– bulmaya karar verir. Dun'un sahibi boğayı vermeyi kabul etmez; bu yüzden Medb ve Ailill, hayvanı çalmak için Ulster'i istila eder.

> Dönüşmenin ilk kasılması Cúchulainn'i pençesine aldı ve onu, hiç duyulmadık, zalim ve biçimsiz bir canavar yaptı.
> ***Táin Bó Cúailnge***

Savaşın arifesinde Medb, 17 yaşında, Cúchulainn adında bir genç dışında, bütün Ulster savaşçılarının gizemli bir biçimde hasta ve savaşmaktan aciz olduğunu öğrenir. Medb kolay bir zafer kazanacağını düşünerek sevinir; ancak bir kâhin "Çok kırmızı görüyorum, kırmızı görüyorum" demiştir. Ertesi gün kanlı bir savaş başlar.

Her şeye rağmen zafer

Medb, Cúchulainn'in bir "dönüşüm kasılması"yla dehşet verici bir deve dönüştüğünü ve askerlerini birer birer katlettiğini kendi gözleriyle görür. Tanrıça onunla savaşması için ülkenin en iyi savaşçılarını gönderir; ama hiçbiri bu delikanlıyla boy ölçüşemez: Onun ölümcül mızrağı bedenin 24 yerine birden isabet etmektedir. Savaşın en kızıştığı anda, Cúchulainn eski bir arkadaşıyla –Connaught'ta sürgünde olan, Ferdiad adlı bir Ulsterli adamla– üç günlük bir kavgaya hapsedilmiş olduğunu fark eder. Cúchulainn zafer kazanmış ancak bitap düşmüştür bu kavgadan. Artık devam edecek takati kalmamıştır. Bu

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Roma'nın kurucusu Aineias 96–101 ▪ Karmaşık bir tanrı 164 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77

arada, Ulster savaşçıları onları güçten düşüren büyüden kurtulur ve Medb ile askerlerini püskürtür.

Cúchulainn ölümü

Savaşı kaybetmiş de olsa, Medb, Cooley'in Kahverengi Boğası Dun'u kaçırmayı başarır. İki boğa karşı karşıya getirilip dövüştürülür ve Ailill'in beyaz boynuzlu boğası ölür. Ölümcül bir yara alan Dun ise Cooley'e dönmenin bir yolunu bulur, ama oraya varır varmaz can verir. Medb'in bu işleri bütün krallıkta ölüm ve kargaşaya neden olur, ancak o yine de mağlubiyeti kabul etmez. Medb, Cúchulainn tarafından öldürülen askerlerinin oğullarını intikam için ikna eder. Bunlardan biri, babası savaşta katledilmiş olan, Munster Kralı Lugaid'dir. Toplanan adamlar Cúchulainn'i öldürmek için plan yaparlar ve Lugaid ölümcül mızrağını fırlatır.

Cúchulainn, yakınlardaki bir gölde yaralarını yıkar ve gölden su içer. Zar zor ayakta durmaktadır; ama bir hayvan gibi orada yatıp ölmeyi de kabul edemediğinden, kendisini oradaki bir dikili taşa bağlar ve öylece ölür. Düşmanları yaşayıp yaşamadığını görmek için yakınına gelemeyecek kadar korku içindedir. Üç gün sonra, tanrıça Morrigan bir kuzgun –bir Kelt ölüm sembolü– kılığında Cúchulainn'in omzuna konar ve öldüğünü bildirir.

Bir kahramanın mirası

Cúchulainn'in hikâyesinin bugüne kadar hâlâ yaygın bir biçimde anlatılıyor olması, İrlanda halkının kahramanlarıyla kurduğu empatinin bir kanıtıdır. 20. yüzyıl boyunca, bu kahraman, Britanya yönetimine karşı meydan okumayı temsil etmiştir. Bununla birlikte, Ulster birlikçileri, onun Ulster eyaletini güneydeki düşmanlara karşı savunması üzerinde durmayı tercih etmiştir. ■

Morrigan, Cúchulainn'in öldüğünü bildiriyor. Dublin'deki Tain Duvarı'na, Desmond Kinney (1974) tarafından yapılan bu canlı mozaik, hikâyenin birtakım sahnelerini tasvir ediyor.

Chulainn'in tazısı

Başlangıçta Setanta olarak adlandırılan Cúchulainn, Ulster Kralı Conor'un yeğenidir ve muhtemelen gök tanrısı Lugh'un oğludur. Yeni adını, daha bir çocukken, demirci Chulainn'in evindeki bir davete amcasıyla birlikte katıldığı zaman alır.

Davete giderken yolda oyalanan Setanta, nihayet eve geldiğinde karşısında Chulainn'in acımasız bekçi köpeğini bulur. Köpek ona saldırınca, Setanta kendini korumak için köpeği öldürür. Bu kaybı telafi etmek için Setanta, Chulainn'e Ulster Krallığı'nın bekçisi olarak köpeğin yerini alacağına dair söz verir. O günden sonra ona "Cu Chulainn" derler, yani "Chulainn'in Tazısı".

Cúchulainn gerçekten muhteşem bir rakiptir; ama bir savaşçı olarak becerileri sonunda kendi sonunu hazırlamıştır. O evlenmeden önce, Aife adında bir İskoç kadın gizlice onun oğlunu doğurmuştur. Yıllar sonra bir genç adam ortaya çıkacak ve Cúchulainn'e meydan okuyacaktır. Cúchulainn ancak bu yabancıyı yendikten sonra kendi oğlunu öldürmüş olduğunu fark edecektir. Kalbi kırık, aklı karışık Cúchulainn'in ölümü ise, Munster Kralı Lugaid'in elinden olacaktır.

O, İRLANDA'NIN EN GÜÇLÜ VE EN CESUR VARLIĞININ ADINI TAŞIYOR

FİNN MACCOOL VE DEVİN GEÇİDİ

KISACA

KONU
Savaşan devler

KAYNAKLAR
Tales and Sketches, [Öyküler ve Oyunlar], William Carleton, 1845.

ORTAM
Antik dönemde İrlanda.

BAŞLICA KARAKTERLER
Finn MacCool İrlanda'dan bir dev.

Oonagh Finn'in karısı.

Benandonner İskoçya'dan bir dev.

Kelt mitolojisinde, Devin Geçidi olarak bilinen Kuzey İrlanda'nın doğa harikası, devler arasındaki çatışmanın sonucunda ortaya çıkmıştır.

Söz konusu rekabet, karısı Oonagh'la birlikte Ulster'de yaşayan İrlanda devi Finn MacCool ile denizin karşı kıyısındaki, onunla alay eden Benandonner adlı bir İskoç devi arasındadır. Normalde barışçıl biri olan Finn o kadar kızmıştır ki yerden koca bir toprak yığınını kaptığı gibi Benandonner'e fırlatır. Hedefi tutturamaz; toprak yığını İrlanda Denizine düşer ve Man Adası oluşur; devin toprağı aldığı yerdeki oyukta da Lough Neagh Gölü şekillenir. Finn bunun üzerine, denizin karşı kıyısına geçmek ve Benandonner'le dövüşmek için taşlardan bir geçit oluşturur; ancak bu köprüyü geçerken, Finn muhtemel rakibini görür.

> Orada öyle uzan rahatça ve hiçbir şey söyleme, yalnızca beni takip et.
> ***Tales and Sketches***

İskoç dev gerçekten muazzam bir cüsseye sahiptir ve Finn'den çok büyüktür. Yenileceğinden korkan Finn kaçıp İrlanda'ya geri döner ve evinde gizlenir. O kadar acele etmiştir ki botlarından teki çamura saplanıp kalmıştır: Bot biçiminde bir kaya bugün bile orada görülebilir. Benandonner'in sıcak takibinde olan Finn'in durumu gerçekten umutsuzdur. Şansına, karısı bir plan yapmıştır.

Meydanda

Oonagh, içine demir parçaları koyduğu somun ekmekler pişirir ve biraz da lor peyniri hazırlar. Sonra kadın, bir dev beşiği yapar ve Finn'e içine uzanmasını söyler. Bu arada, Benandonner evlerini bulmuştur ve Oonagh onu içeriye davet eder. Benandonner Finn'i görmek istediğini söyleyince, Oonagh kocasının dışarıda olduğunu söyler; aslında bir bebek kılığına girmiş, beşikte rahatça yatmaktadır.

İskoç dev beklemeye koyulur. Oonagh ona bir somun ekmeği ikram eder. Ekmeği ısıran devin iki dişi kırılır. Dev ekmeğin sertliğinden şikâyet edince, Oonagh ona Finn'in her zaman yediği ekmekten ikram

Ayrıca Bakınız: Karmaşık bir tanrı 164 ▪ Bran'ın deniz yolculuğu 165 ▪ Cooley'in sığır saldırısı 166–67 ▪ Blodeuwedd 170–71

Devin Geçidi, Kuzey İrlanda'da yer alan Antrim'de bulunuyor. Jeologlar, bu oluşumun 50-60 milyon yıl önce, bir volkanik patlama sonucunda lavların hızla soğuması sonucunda meydana geldiğini düşünüyor.

ettiğini söyler. Benandonner bir diğer somunu dener ve iki dişi daha kırılınca acıyla inler. Oonagh, bebeğinin devamlı aynı ekmeklerden yediğini söyleyerek, ne kadar zayıf olduğunu ima ederek onunla alay eder. İçinde demir parçası olmayan bir ekmeği beşikteki Finn'e uzatır. Benandonner şaşkınlık içinde, bebeğin ekmeği kolaylıkla yediğini görür.

Kaçma vakti

Oonagh ardından, beyaz bir taşı sıkıp suyunu çıkararak gücünü göstermesi konusunda Benandonner'e meydan okur. Dev ne kadar güçlü sıkarsa sıksın, su çıkmaz. Sonra, bebek kılığındaki Finn taşı alır; ama gizlice, taşı bırakıp Oonagh'ın yapmış olduğu lor peyniri alır. Elindeki beyaz şeyi sıkınca, parmaklarının arasından peynir altı suyu süzülmeye başlar. Bu güç gösterisi karşısında şaşkına dönen Benandonner, dişlerinin keskinliğini sınamak için bebeğin ağzına uzanır ve Finn vahşice onun küçük parmağını ısırır. Benandonner artık tam anlamıyla korkmuştur: Eğer bebek bu kadar büyük ve güçlüyse, babası kesinlikle katbekat daha korkunçtur. Dehşete kapılan Benandonner, Finn dönüp onu bulmadan önce evden kaçar. Benandonner'in Finn korkusu o kadar büyüktür ki, İrlanda ile İskoçya arasındaki geçidi bilerek parçalayıp ezer ve ortaya bugünkü, Devin Geçidi olarak bilinen yer çıkar. ■

T. W. Rolleston'un *The High Deeds of Finn* (1910) adlı çiziminde, genç Finn, babasının ormanda saklanmış yaşlı savaşçılarıyla buluşuyor.

Fenian Döngüsü

İrlanda ve Galler mitolojisinde, Finn MacCool bir dev olarak değil, MS 4. yüzyılda yaşadığı söylenen bir kahraman olarak tanınır. Finn ve yandaşı Fianna ordusu, Fenian Döngüsü denen ve ilk kez 12. yüzyılda kâğıda geçirilmiş olan bir dizi hikâyenin konusunu oluşturur.

Bir delikanlı olarak Finn'in ilk büyük başarısı, Boyne Nehri kıyısındaki kutsal bir ağaçtan fındıkları yedikten sonra dünyanın bilgisiyle dolan Bilgi Somonu'nu yakalamasıdır. Finn bu balığı yiyince, onun gücünü ve bilgisini kazanır ve büyük bir lider olur. Yetişkin biri olarak Finn, Yeraltı Dünyası'ndan gelen ve ateş soluyan bir varlık olan Aillen'i öldürerek nam salar. Finn daha sonra Fianna ordusunun başına geçip onlarla sayısız işe ve maceraya girişir. Finn'in oğlu, şair Oisin, Fenian Döngüsü'nün baş anlatıcısıdır.

Bazı mitlerde Finn asla ölmez; yalnızca, uyumak için dağ yamacında bir mağaraya çekilir; İrlanda'nın onu en çok ihtiyaç duyduğu vakit uyanmak üzere hazır bekler. 19. yüzyıl ortalarında, İrlanda'nın bağımsızlığı amacıyla kurulan Fenian Kardeşliği, adını Fianna ordusundan alır ve 1926 yılında Fianna Fail adıyla partileşmiştir.

BÖYLECE ONLAR TOMURCUKLARI ALDI VE ONLARDAN BİR BAKİRE ÜRETTİ

BLODEUWEDD

KISACA

KONU
Mitsel kadın

KAYNAKLAR
"Math fab Mathonwy" (*"Math, Mathonwy'nin oğlu"*), *The Four Branches of the Mabinogi*, 12. yüzyıl Galler masalı.

ORTAM
Gwynedd, Kuzeybatı Galler, MS yak. 1060-1200.

BAŞLICA KARAKTERLER
Blodeuwedd Çiçeklerden yapılmış bir kadın; Llew Llaw Gyffes'in karısı.

Llew Llaw Gyffes Gwydion'un oğlu; Blodeuwedd'in neredeyse ölümsüz kocası.

Math Bir büyücü; Gwynedd Lordu Mathonwy'nin oğlu.

Gwydion Math'ın yeğeni; aynı zamanda bir büyücü.

Gronw Pebyr Penllynn Lordu; Blodeuwedd'in âşığı.

Antik dönem Galler mitolojisinde, Blodeuwedd –"çiçek yüzlü" demektir– büyük kahraman Llew Llaw Gyffes'in karısıdır. O gerçek bir kadın değildir; onu Math ve Gwydion adlı iki büyücü, katırtırnağı ile erkeçsakalı bitkisinden ve meşeden yapmıştır. Blodeuwedd, mitsel *Four Branches of the Mabinogi*'nin büyü ve icat dolu sonuncu kitabı *"Math fab Mathonwy"*'deki anahtar bir figürdür.

Llew Llaw Gyffes, kendi annesi Arianrhod tarafından *tynged* uygulandığı, yani lanetlendiği için, yalnızca bir büyü yardımıyla ya da ilahi bir müdahale sayesinde evlenmesi mümkündür. Annesi, bekâretini kaybetmesiyle birlikte hayata küsmüştür ve oğlunun mevcudiyeti de ona sürekli bu durumu hatırlatmaktadır. Arianrhod aynı zamanda, Math ve yeğeni Gwydion tarafından maruz kaldığı bir dizi hile ve aşağılanmadan ötürü öfke doludur. Sonuç olarak, oğlunu üç şeyle lanetler; sonuncu lanete göre, oğlu yeryüzündeki herhangi bir ırktan bir kadınla evlenemeyecektir.

Ne var ki, kurnaz Math ile Gwydion, bu son laneti bir büyüyle bozmayı başarmıştır: Onlar Blodeuwedd'i yaratmış ve onu Llew Llaw Gyffes'le sözlemişlerdir. Çift evlenir ve yaşamaları için onlara bir saray verilir.

> "Bu ağaç şükran dolu bir tanrının armağanıydı; ruhları kutlu tutmak için kan yalayıp içen kökleri, daha parlak bir başka çağa uzanıyordu."
>
> ***Math fab Mathonwy***

İlk görüşte aşk

Bir gün, kocası iş için evden uzakta olduğu bir sırada, bir erkek geyiğin izini süren bir adam Blodeuwedd'in evine gelir. Adam, Penllynn Lordu Gronw Pebyr'dir. Alımlı ve konuksever bir varlık olan Blodeuwedd ziyaretçiyi dostça karşılar. Bununla birlikte, birbirlerinin gözlerine bakar bakmaz, ikisi de âşık olur. Bundan sonra, çiftin ilişkisi başlar ve birlikte olmaya kararlı olan çift, Llew

Ayrıca Bakınız: Atina'nın kuruluşu 58–59 ▪ Arakhne ile örümcek 115 ▪ Bran'ın deniz yolculuğu 165 ▪ Cúchulainn 166–67

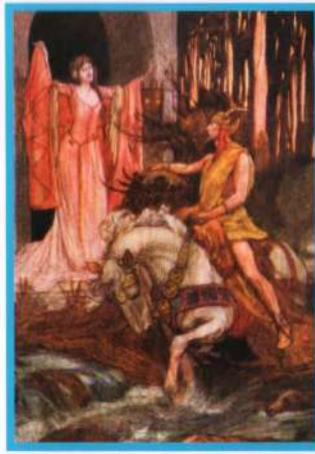
> [Llew Llaw Gyffes] bir kartal biçiminde uçarak yükselir ve korkunç bir çığlık atar.
> ***Math fab Mathonwy***

Llaw Gyffes'in ölümünü planlamaya başlar. Ancak âşıkların önünde büyük bir engel vardır: Llew'ün ölümsüzlüğü.

Blodeuwedd'in ihaneti

Blodeuwedd'in kocasını öldürebilmenin bir yolu yokmuş gibi görünmektedir. Daha önce karısına, gündüz ya da gece, içeride ya da dışarıda, at üstünde ya da yaya yürürken, çıplak ya da giyinikken, kuralına uygun yapılmış hiçbir silahla kimsenin onu öldüremeyeceğini söylemiştir. Ne var ki, Blodeuwedd çok geçmeden, Llew'ü kandırarak sırrını öğrenmiştir: Onu ancak akşamın alacakaranlığında, yalnızca bir ağa sarılmış halde, bir ayağı oluğun içinde, öbür ayağı bir keçinin üzerinde, bir nehir kıyısında ve herkesin ayin yaptığı saatlerde bir yılda dövülerek imal edilmiş bir mızrakla öldürmek mümkündür.

Bu bilgiyi alan Blodeuwedd, Llew'ün ölümünü ayarlar. O ve Gronw bir pusu kurar; ama işler planladıkları gibi gitmez. Gronw mızrağı atınca, Llew vurulur ancak ölmez. Anında bir kartal olup uçar. Llew'ün babası Gwydion sonunda, bir meşe ağacının dalına tünemiş, ağır yaralı kartalı görür. Bu kuşun Llew olduğunu fark eden baba oğlunu yeniden insan biçimine döndürür. Gwydion ile Math, Llew'ü yeniden sağlığına kavuşturur. Llew, Gronw ve Blodeuwedd'ten topraklarını geri almak için bir ordu kurar.

Britanyalı sanatçı Ernest Wallcousins'in, Charles Squire'ın 1920 tarihli *Celtic Myth & Legend* kitabı için yaptığı bu çizimde, Blodeuwedd evinin yakınında geyik avlarken Gronw Pebyr'le karşılaşıyor.

Blodeuwedd uçarak kaçar; ama Gwydion onu avlar ve bir baykuşa dönüştürür. Ona artık bir daha asla gün ışığı göremeyeceğini ve ebediyete kadar yalnız yaşayacağını söyler. Onun adı ilelebet Blodeuwedd olarak kalacaktır; modern Galler dilinde bu kelime basitçe "baykuş" demektir. ■

Bir antik Yunan sikkesinin arka yüzündeki bu baykuş figürü, tanrıça Athena'yı temsil ediyor; Athena'nın başı ön yüzde tasvir edilmiştir.

Baykuşlar

Birçok kültürde kutsal kabul edilen gece hayvanı baykuş hem bir bilgelik sembolüdür –çünkü karanlıkta görebilir– hem de ölüm ve ruhsal yenilenme.

Antik dönem Galler mitolojisinde, bu kuşlar karanlık ve uğursuz bir anlam taşımaktadır. Gwydion, Blodeuwedd'i baykuşa çevirir; çünkü kocasını öldürmek için plan yapmış olduğundan, onun artık bir daha asla gün ışığını görmemesi gerektiğine inanmaktadır. O, eğer gün ışığına çıkarsa, baykuşlardan korkan diğer kuşların ona saldıracaklarını bilmektedir.

Baykuşlara İrlanda mitolojisinde de rastlanır. Kadın kahraman ve karanlık tanrıça Echtach, çığlığı kışın ortasında, güneş battıktan sonra duyulan, hayalet gibi bir baykuştur. İnsan yiyen kız kardeşi Echthge'nin yaşadığı bölgeye tebelleş oluşuyla tanınmıştır.

Antik Yunan'da bilgelik ve savaş tanrıçası olan Athena genellikle, iyiye işaret olarak görülen, küçük bir baykuş şeklinde tasvir edilir. Roma bilgelik ve sanat tanrıçası Minerva –Athena'nın emsali– sağ eline konmuş bir baykuşla birlikte tasvir edilir.

BU KILICI KİM ÇEKİP ÇIKARIRSA BÜTÜN İNGİLTERE'NİN KRALI OLMAYA HAK KAZANACAKTIR

KRAL ARTHUR EFSANESİ

KISACA

KONU
Krallık ve kahramanlık

KAYNAKLAR
Le Morte d'Arthur ("Arthur'un Ölümü"), Sir Thomas Malory, MS 1485.

ORTAM
Güneybatı Britanya, MS 5. yüzyıl sonları – 6. yüzyıl başları.

BAŞLICA KARAKTERLER
Arthur Britanya kralı, kendisine sadık şövalyeleri olan büyük bir savaşçı; bir kayadan bir kılıç çekmek suretiyle kendini kanıtladıktan sonra kral olmuştur.

Merlin Bir kâhin; daha sonra Kral Arthur'un danışmanı.

Mordred Arthur'un üvey kız kardeşinden olan gayrimeşru oğlu; Mordred tahtı ele geçirir ve daha sonra babasını öldürür.

Guinevere Arthur'un karısı; şövalye Lancelot'la zina suçu işler.

Lancelot du Lac Yuvarlak masa şövalyesi; Guinevere ile aşk ilişkisi yaşar.

> Arthur'un kendisi askeri komutandı.
> ***Historia Brittonum***
> **Nennius, Galli keşiş (MS yak. 828)**

Tintagel Kalesi'nin kalıntıları bugün hâlâ duruyor. Bu kale 13. yüzyılda yapılmıştır; ancak arkeolojik bulgular, Arthur zamanında orada etkileyici bir hisar olduğunu gösteriyor.

Kral Arthur, Roma kuvvetlerinin Britanya'dan çekilmesinin yarattığı bir kaos dönemi boyunca Britanya'ya hükmetmiş bir savaş beyi olarak yarı-tarihsel bir statüye sahiptir. Arthur'dan ilk kez, MS yak. 828 yılında *Histori Brittonum*'u ("Britonların Tarihi") yazan Galli Hıristiyan keşiş Nennius bahsetmiş ve onu işgalci Anglar, Jutlar ve Sakslara karşı Badon Dağı savaşıyla (MS yak. 490) zirveye ulaşan 12 savaşın muzaffer kralı olarak anlatmıştır. Din adamı Monmouthlu Geoffrey *Historia Regum Britanniae*'sinde ("Britanya Kralları Tarihi", MS 1136) anlattığı, güçlü iradeli savaşçı Kral Arthur Danimarka'yı, İzlanda'yı, Norveç'i, Galleri ve daha birçok yeri fethetmiştir.

Arthur efsanesi, ozanları Arthur hikâyeleri anlatması için sarayına getirecek kadar, romantik şövalye ve kahramanlık hikâyelerinden etkilenmiş İngiltere Kraliçesi Aquitaineli Eleanor sayesinde 12. yüzyılda büyük bir popülerlik kazanmıştır. Efsaneye en büyük katkıyı yapanlardan biri de, Londra'daki Newgate Hapishanesi'nde kendi versiyonunu yazan Thomas Malory'dir. Malory 1485 tarihli eseri *Le Morte d'Arthur*'u ("Arthur'un Ölümü"), *The Alliterative Morte Arthure* (MS yak. 1400'den kalma bir Orta İngilizce şiir), Vulgate Döngüsü (13. yüzyıl Fransız romanslar dizisi) ve şair Chretien de Troyes'in çalışmaları gibi kaynaklara dayandırmıştır.

Çığır açan kavrayış

Le Morte d'Arthur 1485 yılında matbaacı William Caxton tarafından 21 kitaba ayrılmıştır. İlki, Arthur'u Britanya Kralı olmaya götüren olayları anlatmaktadır. Kader, Arthur'un hayatının her aşamasına müdahale etmiştir; hatta ana rahmine düşüşü bile karanlık sanatların ustası büyücüsü Merlin'in yardımıyla olmuştur. Arthur'un babası Kral Uther Pendragon, Gorlois adlı bir Cornwall dükünün karısı olan Igraine'ye takıntılıdır. Uther'in tacizlerinden kaçmak

Ayrıca Bakınız: Herakles'in görevleri 72–75 ▪ Aineias 96–101 ▪ *Kalevala* 160–63 ▪ Cooley'in sığır saldırısı 166–67

için, Igraine, Cornwall kıyısında bir kayalığın üzerine kurulu, Tintagel Kalesi'ne gizlenir. Merlin, Uther ile bir anlaşma yapar: Uther'i, bu birliktelikten doğacak, önceden bildirilen çocuğu, nasıl isterse öyle yetiştirmek üzere kendisine vermesi şartıyla, Gorlois'in kimliğine büründürüp Igraine'nin odasına sokacaktır. Anlaşmaya varılır ve Malory'ye göre, Gorlois savaşta öldükten üç saat sonra Arthur ana rahmine düşmüştür. Dul kalan Igraine ardından Uther'le evlenir; bu da Arthur'un daha sonra meşru vâris olması demektir.

Uther'in kabul etmiş olduğu gibi, bebek Merlin'e verilir ve o da bebeği yetiştirmesi için, Arthur'la akran, Kay adında bir oğlu olan, "gerçek ve sadık şövalye" Sir Ector'a verir. Arthur, anne babasından haberi olmadan yetiştirilir; bu daha sonra onun yanlış işler yapmasına neden olacaktır. Arthur, Kral Lot'un karısı ve aynı zamanda Igraine ile Gorlois'in de kızı olan Morgause'ye göz koyar ve sonra da onunla birlikte olur. Bu ilişkisiyle Arthur bilinçli zina; ama aynı zamanda da farkında olmadan ensest suçu işlemiştir. Bu birliktelikten, Merlin'in, Arthur'un ve bütün şövalyelerin felaketine neden olacak serseri bir oğul, Mordred doğacaktır.

Kutsal Kâse'yi tutan üç şövalyeden biri olan cesur Galahad, kral ve saray mensuplarının önünde, bir zamanlar Arthur'un bizzat yaptığı gibi, bir kayadan Ekskalibur'u çıkarıyor.

Kayaya saplanmış kılıç

Uther'in oğlu olmasına rağmen, Arthur basit bir taç giyme töreniyle kral olmamıştır. Tahta layık olduğunu kanıtlamak zorunda kalmıştır. Malory'ye göre, Uther'in ölümünden sonra, bir gün Londra'da bir kilise bahçesinde büyük bir kaya parçası peyda olmuştur; kayanın tam ortasında çelik bir örs çakılıdır ve bu örse bir kılıç saplıdır. Kılıcın üzerinde altın kakma harflerle, "Bu kılıcı ve örsü kim çekip çıkarırsa, bütün İngiltere'nin kralı olmaya hak kazanacak" yazılıdır. Ancak gerçek kral onu bu taştan çekip çıkarabilecektir.

Canterbury Başpiskoposu, bunun gerçek kralın durumu anlamasına neden olmasını umarak, bir turnuva düzenler. En güçlü erkekler bile kılıcı örsten çekip çıkaramaz. Ector'un oğlu Sir Kay de dahil, birçok şövalye kılıca layık olduğu umuduyla Londra'ya gider. Ancak oraya varınca Kay kılıcını kaybeder ve Arthur'dan gidip yeni bir tane getirmesini ister. Kayaya saplanmış kılıcı gören ancak ne anlama geldiğini bilmeyen Arthur kılıcı kolaylıkla örsten çekip çıkarır. Kılıcı çekip çıkarabileceğini defalarca gösterdikten sonra, Arthur meşru

Thomas Malory

Le Morte d'Arthur'un yazarı, Warwickshire, Newbod Revel'den Sir John Malory'nin oğlu olarak 1416 yılında doğmuştur. Bir taşra centilmeni olarak yetiştirilen Thomas Malory, 1434 yılında aile mülkünün ve unvanının vârisi olmuştur. Eğitimli biridir; ancak 1451 yılında silahlı soygun, haraç ve tecavüz de dahil işlediği birçok şaşırtıcı şiddet içerikli suçtan dolayı hapse girmiştir. Muhtemelen, bazen ilk İngiliz romanı olarak da gösterilen bu eserini yazdığı sırada hapishanededir; toplam 10 yıl hapis yatmıştır. Malory, *Le Morte d'Arthur*'u 1469 yılında bitirmiştir ve eser 1485 yılında William Caxton tarafından basılmıştır.

Thomas Malory'nin kimliği uzun süre tartışma konusu olmuştur. Çoğu kişi bugün, *Le Morte d'Arthur*'un Malory'sinin Warwickshire'dan bir adam olduğuna inanıyor olsa da, Malory'nin kendisi tarafından verilmiş herhangi bir bilginin yokluğu, bazı 19. yüzyıl araştırmacılarını onun aslında bir Galli şair olduğu düşüncesine sevk etmiştir.

> O kral olacak ve bütün düşmanlarını alt edecek; o bütün İngiltere'nin en uzun süreli kralı olacak ve Galler, İrlanda ve İskoçya ona itaat edecek.
> ***Le Morte d'Arthur***

Lancelot ve Guinevere Herbert James Draper tarafından (yak. 1890) böyle tasvir edilmiştir. Arthur'un ölümünden sonra Guinevere, ilişkilerinin Yuvarlak Masa'nın felaketine neden olduğuna inandığından, rahibe olmuştur.

Britanya kralı olarak selamlanır.

Kayadaki kılıç Arthur efsanesindeki tek meşhur kılıç değildir. Excalibur adlı kılıç Arthur efsanelerinin birçoğunda görülür ve bazıları bunun örsten çekip çıkardığı kılıcın ta kendisi olduğunu iddia eder. Malory'nin anlattığına göre, Arthur'a o kılıcı "Gölün Leydisi" vermiştir. Bir gölün orta yerinde sihirli bir kılıç ile kınını gördükten sonra, ilahi bir el tarafından havaya kaldırılan Arthur, Leydi'ye bunların karşılığında gelecekte bir armağan vaadinde bulunmuştur.

> Merlin kralı üstü örtük bir biçimde, Guinevere'nin eş olarak ona uygun olmadığını söylemiş; Lancelot'un onu seveceği ve onun da karşılık vereceği uyarısında bulunmuştu.
> ***Le Morte d'Arthur***

Kutsal kâse arayışı

Malory'nin 13-17 Kitapları, Arthur ile şövalyelerinin "Kutsal kâse" Sangreal'i arama maceralarına ayrılmıştır. Arthur efsanesinin bu yönü, Vulgate Döngüsü gibi ortaçağ Fransız anlatımlarının popüler konusuyla aynıdır. Malory, kutsal kâse bilgisini bu döngüden bir hikâyeye, *La Queste Del Saint Graal*'a ("kutsal kâsenin peşinde") dayandırmıştır. Bu anlatıma göre, kâse, Mesih İsa'nın müritlerine Kutsal Ruh bahşedilmesini kutlayan Hıristiyan Pentecost [Hamsin Yortusu] süresince Yuvarlak Masa üzerinde görülmüştür. Kâse yeniden ortadan kaybolmadan önce, toplanan herkese yiyecek ve içecek sunmuştur. Arthur ve şövalyeleri, bundan sonra kendilerini Kâse'yi aramaya adamıştır.

Trajik romanslar

Yuvarlak Masa, Kral Leodegrance'tan kızı Guinevere ile evlenen Arthur'a bir düğün hediyesidir. Bu masa, efsanenin bir köşe taşıdır: Pentecost süresince, Kral Arthur seçme şövalyelerini Camelot'ta (şatosu ve sarayı) toplayıp, bağlılık yeminleri karşılığında onlara Yuvarlak Masa'da yer vermektedir. Burada, her şövalye yemin edip, aşk ya da dünyevi mallar adına girişilen "haksız kavgada" asla silah kullanmayacağına dair sözü vermektedir.

Buna rağmen, *Le Morte d'Arthur* kitaplarının birçoğu, trajediyle sona eren ve aşk yüzünden yapılan kavga hikâyeleriyle doludur. "Isolde"ye âşık olan ve sonunda, onun kral olan kocası tarafından öldürülen Sir Tristan'ın hikâyesi bunlardan biridir. Destandaki en meşhur romans, Arthur'un karısı Guinevere ile en iyi şövalyesi Sir Lancelot du Lac arasındaki ilişkidir. Bu çiftin bir ilişkisi vardır; ama bu ilişki o kadar uluorta yaşanır ki birçok kişi, kralın serseri

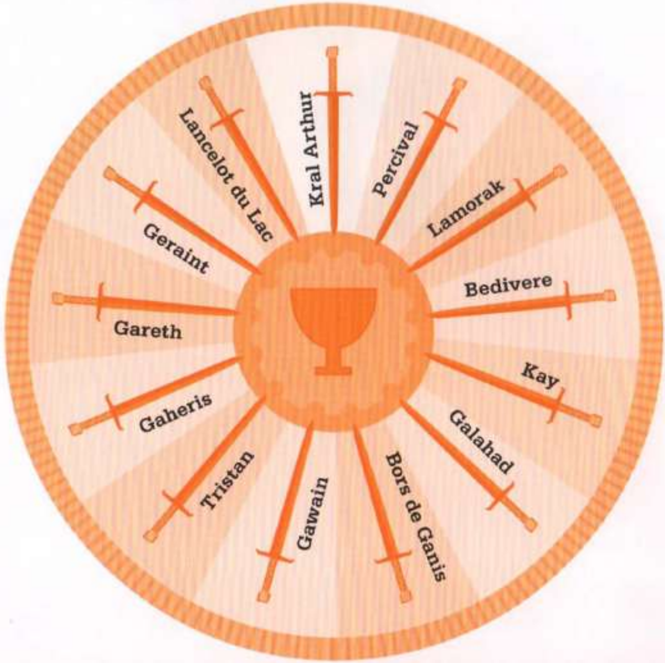
Excalibur Gölün Leydisine Bedivere tarafından geri veriliyor. Malory'nin hikâyesinde, bu isimle anılan iki kadın vardır: Kılıcı tutan bakire ve Avalon Adasının hâkimi Nimue.

oğlu Mordred de dahil, onların işlediği zina suçunu krala ifşa etmeyi aklına koyar. İlişki ayyuka çıkınca, Arthur Lancelot'a savaş ilan etmek zorunda kalır ve böylece kendi şövalyesinin peşine düşüp Fransa'ya kadar giden kral Yuvarlak Masa'yı bölmüş olur. Öte yandan, Arthur Fransa'da savaşla uğraşırken, Mordred tahta el koyar. Bu ihanet, Arthur ile şövalyelerini yeniden birleştirir.

Arthur'un ölümü

Kitabın adının da ima ettiği üzere, *Le Morte d'Arthur* Arthur'un ölümüyle son bulur. Arthur ile Mordred, Camlann Savaşı'nda karşılıklı olarak birbirini ölümüne yaralar. Ölüm döşeğinde yatarken, Arthur Sir Bedivere'ye Excalibur'u göle atmasını emreder. Bedivere söyleneni yaptığında, Gölün Leydisi'nin eli yükselir ve kılıcı üç kere havada salladıktan sonra, Leydi suya gömülerek kaybolur. Bedivere Arthur'u, siyah başlıklı kadınlar tarafından karşılandığı göle götürür ve kadınlar Arthur'u bir tekneye koyarak oradan uzaklaşırlar. Malory, "bir zamanların ve geleceğin kralı"nın bir gün yeniden dönüp dönmeyeceği konusunda bir şey söylememiştir. ■

Yuvarlak Masa'nın on iki şövalyesi, efsanenin bütün ortaçağ anlatımlarında tek tek sayılmıştır. Farklı kaynaklar, Yuvarlak Masa şövalyelerinin toplam sayısına ilişkin 12 ila 250 arasında farklı rakamlar vermektedir.

Kutsal Kâse

Kutsal Kâse, Mesih İsa'nın Son Yemek'te kullandığı kaptır ve çarmıha gerilirken yaralarından akan kan vardır içinde. Malory'ye göre, bu kâse Arimathealı Joseph [Aramatyalı Yusuf] tarafından Britanya'ya getirilmiştir. Kutsal Kâse ilk kez Arthur'un şövalyelerine, gök gürültüsü ve şimşekler eşliğinde, üzeri beyaz bir örtüyle kaplı olarak görünmüştür.

Malory, şövalyelerin arayışının bedenin olduğu kadar ruhun da bir yolculuğu olduğunu vurgular: Günahkârlığın üstesinden gelmek için manevi çaba gerekmektedir. Lancelot eşsiz bir şövalye olsa da, Guinevere ile birlikte işledikleri günah onu kirletmiştir ve bu yüzden Kâse'nin hakiki bilgisine vakıf olamamıştır.

Erken dönem hikâyelerde, Kâse açıkça "kutsal" olarak nitelenmez; ama Hıristiyanlık çağrışımları vardır. Chretien de Troyes onu, içinde Katolik Aşayi Rabbani Ayini için tek seferlik kutsal ekmek bulunan, çok ince işlenmiş bir kap olarak betimlemiştir. Bazı araştırmacılar, Kâse mefhumunun, Kelt mitolojisindeki mistik kazanlara kadar izinin sürülebileceğine inanmaktadır.

Kutsal Kâse burada Yuvarlak Masa'nın ortasına konmuş bir şekilde tasvir edilmiştir. Kâse değişerek kupa, tas, çanak olarak da hayal edilmiştir.

ASYA

MÖ YAK. 2100–1800
Gılgamış Destanı'nı içeren en erken tarihli tabletler antik Mezopotamya'da yazılmıştır.

MÖ YAK. 1595–1157
Antik Babil metni ***Enuma Eliş***, ilkel tanrılar tarafından **evrenin yaratılışını** tasvir etmektedir.

MÖ 539
Babil'in çöküşü Asurya'da Babil ve Akad döneminin sonuna işaret eder.

MÖ YAK. 450
Bilge Valmiki'ye atfedilen Hindu destanı ***Ramayana*** insanoğlunun görevlerini saymaktadır.

MÖ 440
Yunan yazar Herodotos, *Historiae*'de [Heredot Tarihi] **antik Pers geleneklerini** ve diğer kültürleri anlatır.

MÖ YAK. 400
Antik Hindu destanının korunmuş en eski parçaları ***Mahabbarata*** yazıya dökülür.

MÖ 221-206
Yazılı Çin harfleri Qin hanedanı döneminde standartlaştırılmıştır.

MÖ YAK. 140
Prens Liu An, *Huainanzi* adlı denemeler dizisinde mitolojiyi ve ideal **toplumsal düzeni** tartışır.

MÖ 4000 civarında, Güney Mezopotamya'da yer alan Sümer'de ilk büyük şehirler ortaya çıkmıştır. Çok geçmeden, bölgenin insanları çivi yazısını geliştirmiştir. Bu onların daha önce sözlü olarak aktarılan mitlerini –bereket tanrıçası İnanna gibi– yazıya dökmelerini mümkün kılmıştır. Bu bölge, günümüze kadar gelen bütün yazılı eserlerin en eskisi olan, MÖ 2100 tarihli *Gılgamış Destanı*'na da ev sahipliği yapmıştır. Bu öykü, Nineveh antik kentinde yapılan arkeolojik kazıda, adını MÖ 7. yüzyılda yaşamış kraldan alan Asurbanipal Kütüphanesi'nde bulunmuş kil tabletler üzerine kaydedilmiştir. MÖ 16. yüzyıldan kalma bir Babil yaratılış miti olan *Enuma Eliş* de burada ortaya çıkarılmıştır.

Ortadoğu'da ortaya çıkan bir başka medeniyet de Perslerdir. İlk Pers İmparatorluğu MÖ 550-yak. 330 arasında gelişmiştir. Bu medeniyetin mitleri –MÖ 650'den MÖ 600'e, emperyal devletin dini olan Zerdüşlükte de görüldüğü üzere– iyi ve kötü düşüncesi etrafında evrilmiştir.

Büyük inançların mitleri

Hint mitlerinin iskeletini büyük oranda, MÖ 1900 civarında Hindistan alt kıtasında gelişmiş olan Hindu inancı oluşturmuştur. İlk başta, tanrıların hayatlarını anlatan, Hindistan'ın en büyük iki epik şiiri *Ramayana* ve *Mahabharata* dahil, bu mitler sözlü olarak aktarılmaktadır. Ne var ki, Hindistan ve Asya çapında mitolojiyi etkileyen inanç yalnızca Hinduizm değildir. Siddhartha Gautama, MÖ 6. yüzyıl civarında günümüz Nepal'inde doğmuştur. Sonradan Buda olan bu tanrı birçok takipçi kazanmış ve öğretileri Hindistan'dan bütün kıtaya yayılarak Japon, Çin ve Kore gibi ulusların mitlerini etkilemiştir. MÖ 1. yüzyıldan itibaren, Asya'nın bu bölgelerinde mitlerin giderek yazıya dökülmesi genel bir uygulama halini almıştır. Mitler, Hinduizm, Budizm ve bu bölgede doğmuş diğer inançların başlıca yazı diliyle, yani Sanskritçe olarak kaleme alınmıştır.

Yazılı anlatılar

Çin'in ilk kraliyet hanedanı MÖ 2200 civarında ortaya çıkmıştır. Yüzyıllar boyunca, bu hükümdarların politik etkileri Orta Çin'deki iktidar merkezlerinden Asya'nın her yanına yayılmıştır. MÖ. 2. binyıl boyunca, Çin yazısı gelişmiştir. Bu Çinli bilginlerin, *Dağların ve*

MÖ YAK. 1. YÜZYIL

Shan Hai Jing ya da *"Dağların ve Denizlerin Klasiği"* adlı eser, **Çin mitlerinin** bir derlemesidir.

MS 3. YÜZYIL

Üç Egemen İlah ile Beş Tanrının Tarihsel Kayıtları'nda, **Pangu'nun** dünyayı yaratma hikâyesi anlatılmaktadır.

MS YAK. 309

Zerdüştlüğün kutsal kitabı *Avesta*, tanrı Ahura Mazda'ya methiyedir.

MS 5–7. YÜZYILLAR

Devi Mahatmya kötülüğün güçlerine karşı savaşan, **yiğit tanrıça Durga**'yı konu almıştır.

MS 712

İmparatoriçe Genmei'nin himayesinde derlenen, O no Yasumaro'nun *Kojiki*'si **Japonların kökenlerini** araştırır.

MS 1281-1283

Samguk Yusa, Üç Kore Krallığı'nın yükselişini mit ve tarih yoluyla izler.

MS 1592

Wu Cheng'en'in *Batıya Seyahat*'i, Maymun Kral **Sun Wukong**'un hikâyesini anlatır.

MS 1849

Gılgamış Destanı'nı da bünyesinde barındıran **Asurbanipal Kraliyet Kütüphanesi** Nineveh'te ortaya çıkarılmıştır.

Denizlerin Klasiği ve daha sonra Xu Zheng'in *Üç Egemen İlah ile Beş Tanrının Tarihsel Kayıtları* gibi örneklerle mitlerini ve destanlarını kâğıda dökmelerine imkân sağlamıştır. Japon tarihi *Kojiki*, Kore'nin *Samguk Yusa*'sı gibi, Çince yazıya dökülmüştür.

Asya'nın bazı bölgelerinde mitler, Batıdan gezginlerin teşvikiyle ancak 20. yüzyılda yazıya dökülmüştür. Örneğin, Filipinlerin İfugao halkı mitlerini 1.000 yıldan uzun bir zamandır sözel olarak aktarmayı sürdürürken, ancak 1940'larda antropologlar tarafından kayıt altına alınmaya başlanan birçok farklı versiyon yaratmışlardır.

Düzen ve kaos

Asya mitolojisinde ana tema, hem yeryüzünde hem de göklerde denge arayışıdır. Babil tanrısı Marduk, şeytani kaos güçlerini yenilgiye uğratarak ve evrendeki her şeye isim vererek düzen kurmaya çalışır. Bu denge arayışı, hem biçimsiz evrene bir düzen getirmek hem de Yin ve Yang güçleri arasında dengeyi sağlamak için bir yumurtadan çıkan –bu, Kore miti Jumong'da da karşımıza çıkan bir temadır– Pangu'nun hikâyesinde olduğu gibi, bütün hikâyelerde kendini gösterir. Kâinatla ve dünyayla uyum içinde yaşamak anlamına gelen *dharma* kavramı, Hindu tanrısı Rama'nın hikâyesindeki ana temadır. Tanrılar Amaterasu ile Susanoo arasındaki husumeti ele alan Japon miti de düzensizlik ile uyumluluk arasındaki bu çatışmayı anlatır.

Zerdüşt mitolojisi kâinattaki ikilik fikrine dayanır. Tanrı Ahura Mazda arı bir dünya yaratmıştır; bu dünyaya Ahriman yaşlılık, hastalık ve ölümle saldırır. Ahriman ile Ahura Mazda birbirinin tam zıddı –yaratan ve yok eden– ikiz tanrılardır.

Tanrılar ve kurucular

Çoklu kimlikler ya da biçimler alan tanrılar mefhumu, dünyada ama özellikle de Asya'da, birçok mitolojinin ortak özelliğidir. Trimurti'deki [üçlü ilah grubu] esas Hindu tanrılarından biri olan Vişnu'nun dünyaya düzen getirmek için büründüğü çoklu suretleri vardır.

Efsanevi kurucu varlıklar Asya mitolojisinin bir diğer ortak temasıdır. Bazıları Japonya'daki İzanagi ve İzanami gibi, bütün ülkeleri yaratan tanrılardır. Bazıları da, ilk Kore Krallığı'nı kuran Dan'gun Wanggeom ya da dünyayı onu kavuran güneşlerden kurtaran efsanevi okçu Yi gibi, mitsel insan figürlerdir. ■

BÜYÜK GÖKYÜZÜ TANRIÇASI KAFASINA AŞAĞI DÜNYAYI KOYMUŞTU

İNANNA'NIN YERALTI DÜNYASINA İNİŞİ

KISACA

KONU
Verimlilik ve mevsimler

SOURCE
İnanna'nın Yeraltı Dünyasına İnişi, Anonim, MÖ 3500-1900; *İnanna için Hymnos*, *Enheduanna*, MÖ 2285 ve 2250; *Ishtar's Descent into the Underworld*, Anonim, MÖ 7. yüzyıl; *Inanna: Queen of Heaven and Earth: Her Stories and Hymns from Sumer*, Diane Wolkstein ve Samuel Noah Kramer, 1983.

ORTAM
Yeraltı Dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
İnanna Savaş ve bereket tanrıçası; Gökyüzünün Kraliçesi.

Ereşkigal Yeraltı Dünyasının Kraliçesi; İnanna'nın kız kardeşi.

Gılgamış Bir yarı-tanrı.

Anu Gök tanrısı; İnanna'nın babası.

Gugalanna Gökyüzünün Boğası; Ereşkigal'ın ilk kocası.

Ninşubur İnanna'nın hizmetkârı.

Enlil Tanrıların efendisi.

Nanna Ay tanrısı.

Enki Su tanrısı.

Dumuzid İnanna'nın kocası; çoban-tanrı ve bereket tanrısı; sonra Babil tanrısı Tammuz oluyor.

Geştinanna Dumuzid'in onun yerini alan kız kardeşi.

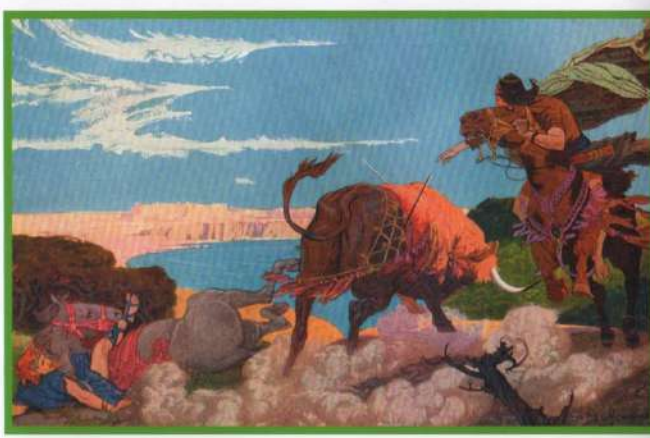
Mezopotamya medeniyeti esas olarak kentliydi, insanları sur içindeki şehirlerde yaşıyordu; ancak tarım da önemli bir ağırlık taşıyordu. Yurttaşlar hem şehrin içinde hem de surların dışında toprak parçalarına sahipti. Eğer hayvanları varsa onları otlatmaya götürüyorlardı; ama gece şehre döndüklerinde onları genellikle kendi evlerinin içinde barındırıyorlardı. Böyle bir toplumda insanların, hayvanların ve toprağın verimliliği büyük bir kültürel öneme sahiptir. İnsanların evlerinde bazen bereket tanrıları için, küçük heykellerle süsledikleri tapınma yerleri olurdu. İnanna'nın *Yeraltı Dünyasına İnişi* de dahil birçok mit, mevsimlerin döngüsünü ve verimliliği konu alır.

İntikam ve ölüm

İnanna, verimlilik, üreme, cinsellik, aşk ve elbette savaş gibi, hayatın etrafında evrildiği gerçeklikleri temsil eden bir büyük Mezopotamya tanrısıdır. Bu tanrıçanın, Sümer'deki (Irak'ın güneyi) önemli şehirlerden Uruk'un koruyucu tanrıçası olduğu, MÖ 4. binyıldan itibaren, en eski metinlerde belirtilmiştir. İnanna birçok antik mitin konusudur ve ayrıca *İnanna'nın Yeraltı Dünyasına İnişi* adlı şiirde, onun, yani Gökyüzü Tanrıçası'nın, Yeraltı Dünyasının Kraliçesi olan dul kalmış kız kardeşi Ereşkigal'i ziyaret etmeye karar vermesi anlatılır.

İnanna, ölümüne kendisinin eylemlerinin neden olduğunu bilerek, kız kardeşinin kocasının cenaze törenine katılmayı ister. İnanna yarı-tanrı kahraman Gılgamış'a kendisiyle evlenmesini teklif edince, ret cevabı almakla kalmamış, alay konusu da olmuştur. Babası gök tanrısı Anu'dan Gökyüzünün Boğası'nı –Ereşkigal'in kocası tanrı Gugalanna– Gılgamış'tan intikam alsın diye göndermesini ister. Romalıların Taurus dediği yıldız kümesi olarak geceleri gökyüzünde görülen bu boğa ekinleri tüketmek, nehirleri kurutmak ve dünyayı sarsmak gibi güçlere sahiptir.

Anu, kızının isteğini kabul ederek boğayı gönderir; ancak insan-

Gökyüzünün Boğası'nın öldürülüşü *Gılgamış Destanı*'nda da anlatılmıştır. Bu çizim, Donald A Mackenzie'nin *Myths of Babylonia and Assyria* (1915) kitabından alınmıştır.

Ayrıca Bakınız: Persephone'nin kaçırılması 50–51 ▪ Orpheus ile Eurydike 53 ▪ Osiris ve Yeraltı Dünyası 276–83

İnanna için Hymnos

İnanna için Hymnos, MÖ 3. milenyumda Mezopotamya'da (bugünkü Güney Irak), Ur şehrinin baş rahibesi Enheduanna tarafından yazılmıştır. Enheduanna Akad İmparatorluğu'nun ilk kralı Sargon'un kızıdır ve dünyada ismen bildiğimiz ilk şair, yazardır. İnanna'ya yazdığı hymnosta [tanrılara övgü şiiri] bu rahibe, Gökyüzünün Kraliçesi'ni betimlerken onun tanrıların en ulusundan bile büyük güçleri olduğunu –bir boğanın gücüne sahiptir ve silahları düşmanlarının kanıyla ıslanmıştır– söyler. İnanna'nın savaş narası dünyayı titretir ve tanrılar onun ayaklarına kapanır. "Onun gazabı kimsenin karşı koyamadığı kahredici bir seldir... o hakir gördüklerini yerin dibine sokar."

Edheduanna üretken bir şairdir; bir dizi tapınak ilahisi ve çeşitli konularda düzinelerce şiir yazmıştır. O politikada da etkin biridir ve en azından bir kere bir devrimden kaçmıştır; ama sonra yeniden eski gücüne kavuşmuştur.

İnanna, tıpkı MÖ 2. binyıldan kalma bu terrakota kabartmada olduğu gibi, sıklıkla kanatlı ve iki hayvanın üzerinde ayakta dururken tasvir edilmiştir. Ayrıca koni biçimli bir taç da takmaktadır.

üstü güce sahip Gılgamış boğayı öldürüp parçalarına ayırır. Boğanın ölümünden kendini sorumlu tuttuğu için, İnanna kız kardeşiyle birlikte Yeraltı Dünyasında yas tutmak ister. Bununla birlikte, hikâyenin bazı yorumlarında, İnanna gücünü Yeraltı Dünyasına yaymak için, kız kardeşinin diyarını işgal etmeyi planlar.

Davetsiz misafir

Mezopotamyalılar için, Yeraltı Dünyası gerçek dünyadan pek de farklı değildir; ne var ki, orası her zaman karanlıktır, orada insanlar çıplaktır ve ekmek ile bira bayattır. Kur adındaki bu diyar ne iyi ne de kötüdür; yalnızca, gökyüzü ile yeryüzü arasında bulunan, ölülerin iki varoluş düzlemi arasında sıkıştıkları bir yerdir.

İnanna, Yeraltı Dünyasına inişinin ölümüne neden olacağını da bilmektedir. Korunmak amacıyla, giydiği ve taşıdığı şeylerle simgelenen, yedi ilahi gücünü kuşanır. İnanna başına, "açık kırsal alanlar için başlık" olarak betimlenen bir türban, boynuna ise lapis lazuli bir gerdanlık, göğsüne, ince *pala* giysisini süsleyen, yumurta biçimli ikiz boncuklar, parmağına da altın bir yüzük takar. Gökyüzü Kraliçesi olarak, o diyarın sınırlarını ölçmek için değneği ve mezurası da elindedir. İnanna'nın ayrıca, onu karşı konulmaz kılan ve onda cinselliği, güzelliği ve bereketi ön plana çıkaran, göz alıcı süslemeleri olan ince giysileri ve sürmesi vardır. Asa ve mezura onun otoritesinin göstergesidir: Medeni toplunun temellerini atan kararları alan, Mezopotamya'nın baş tanrısı Enlil temin etmektedir bunları. Gökyüzünü terk etmeden önce, İnanna hizmetkârı Ninşubur'a, eğer geri dönmezse tanrılardan yardım istemesini söyler.

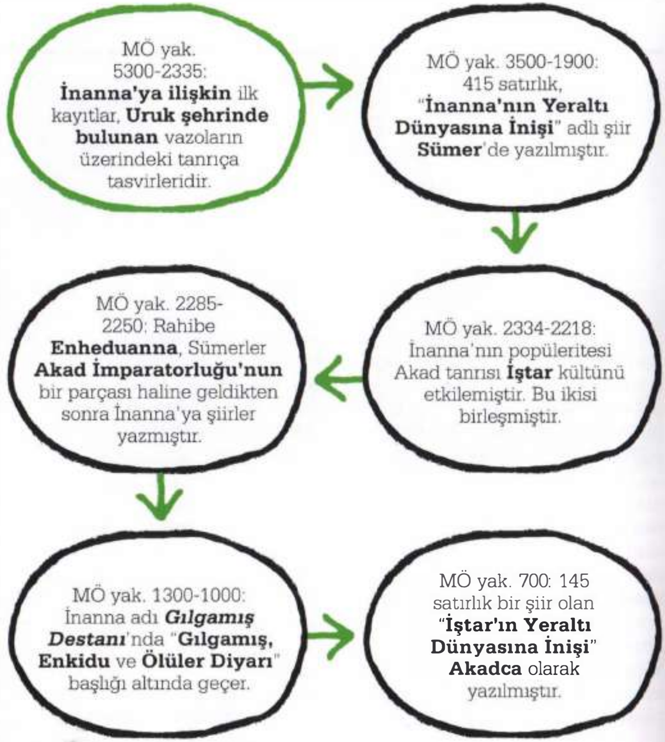
> Yedinci kapıdan girince, ulu kadınlara mahsus pala giysisi bedeninden ayrılmıştı.
> ***İnanna'nın Yeraltı Dünyasına İnişi***

İnanna Yeraltı Dünyasının giriş kapısına gelince, kapıcı hemen Ereşkigal'a haber vermeye gider ve yeni gelenler girmesin diye yedi kapının da derhal kilitlenmesini emreder. Kapılardan teker teker geçen İnanna, ilahi güçlerini dışarıda bırakmaya mecbur bırakılır. Türbanını ve takılarını çıkarmak, asası ile mezurasını da bırakmak zorunda kalır. Nihayet, son kapıya geldiklerinde, İnanna mecburen giysilerini de çıkarır; çünkü buradaki herkes çıplaktır.

Bu hikâyenin Akad versiyonunda, İnanna Yeraltı Dünyasına indiğinde başka bir şey daha olur: Yukarıdaki dünya üretkenliğini kaybeder. Hayvanlar ve insanlar yeni-

Evelyn Paul'ün (1916) *Ana Tanrıça İştar* tablosunda, İnanna Yeraltı Dünyasına inmeden önce, bütün giyim kuşamıyla tasvir edilmiş. İştar, aynı tanrıçanın Babil'deki adıdır.

den üreyemeyecek, toprak çorak kalacaktır. Eğer dünyaya kaos egemen olursa, gökyüzüne de kaos egemen olacaktır. Mezopotamya dinleri, yeryüzü ile gökyüzüne dair, her ikisinin de bir arada var olduğu, bir hiyerarşi ve yapı yaratır.

İnanna'nın kaderi

İnanna Ereşkigal'in tahtına ulaşınca, onun yerine tahta oturur. Yeraltı Dünyasının yedi yargıcı *Anuna* ortaya çıkıp tanrıçaya bir "ölüm bakışı" atar, bağırır ve onun kibir suçu işlediğini ilan eder. İnanna kokmuş bir cesede dönüştürülür ve bir kancaya asılır.

Yedi sayısının sürekli kullanılması, bu sayı tamamlamayı temsil ettiği için bilinçlidir. Yedi ilahi güç, Yeraltı Dünyasının yedi kapısı ile yedi yargıcı... Tüm bunların, tanrılar tarafından hükmedilmiş haliyle doğanın temel özelliklerini temsil ettiği düşünülür ve muhtemelen yaşam, ölüm ve ilahi hukuk düzenini anlatır.

Bir ruha karşılık bir ruh

Bu anlatının Sümer versiyonunda, İnanna'nın sadık hizmetkârı Ninşubur, İnanna'nın serbest bırakılması için yardım istemeye tanrılara gider. Tanrıların efendisi Enlil ve ay tanrısı Nanna yardım etmek istemez; yalnızca tanrıların en akıllısı ve su tanrısı olan Enki yardım etmeyi kabul eder. Enki, tıpkı bir hayalet gibi Yeraltı Dünyasına sızabilecek, *gala-tura* ve *kur-jara* adında iki varlık yaratır. Oraya varınca, Enki'nin onlara öğretmiş olduğu tören sözcüklerini söylerler ve İnanna'yı bulma karşılığında kendilerine sunulan nehirlerin suyu ile tarlaların ekinini reddederler. İlk olarak, "Bize kancada asılı cesedi verin" derler. Ardından tanrıçanın bedenine, önce *gala-tura* can-veren ottan, sonra da *kur-jara* can-veren sudan serper ve böylece İnanna'yı sağlığına kavuştururlar.

Tam İnanna Yeraltı Dünyasını terk ederken, Anuna yeniden ortaya çıkar ve "Eğer İnanna yukarıya çıkacaksa, kendisinin yerini tutacak bir şey bıraksın" der. Tanrıçanın hiçbir şey olmamış gibi çıkıp gitmesine izin verilmeyecektir. Yeraltı Dünyası bir ruha karşılık bir ruh talep etmiştir.

> O geriye dönmez. Karanlık Şehir'e gider, orada kalır.
> ***İnanna: Göğün ve Yerin Kraliçesi***

Yeryüzüne dönen İnanna'nın yanında, onun yerine geçirecekleri birini yakalamak için fırsat kollayan bir zebani topluluğu vardır. İnanna aile üyeleriyle ve Ninşubur dahil sadık hizmetkârlarıyla bir araya gelir; ama hiçbirini kendi yerine geçirmeye kıyamaz. Onun yerine, İnanna zebanilere bir düzlükteki büyük bir elma ağacına kadar kendisini takip etmelerini söyler.

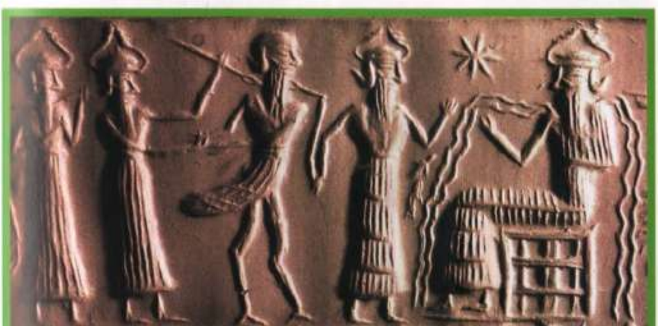
Dumuzid'in cezası

Elma ağacının altında İnanna'nın kocası, tanrılaştırılarak bereket ve çobanların tanrısı olan Dumuzid oturmaktadır. Dumuzid "muhteşem bir elbise giymiş ve görkemli bir biçimde bir tahta oturmuş" beklemektedir. Kocasının onun yasını tutmamasına öfkelenen İnanna onu zebanilerin eline teslim eder. Dumuzid kayınbiraderi, güneş tanrısı Utu'ya kendisini bir yılana dönüştürmesi için yakarır; ancak bu dönüşüme rağmen, yakalanır ve Yeraltı Dünyasına götürülür.

Ne var ki İnanna kocasını özler ve ardından gözyaşı döker. Kız kardeşi Geştinanna, Dumuzid İnanna'ya dönebilsin ve topraklar bereketlensin diye altı aylığına onun yerine geçmeyi kabul eder. Ekinler toplandıktan sonra, Dumuzid çorak kışı geçirmek üzere Yeraltı Dünyasına döner ve böylelikle dünyada mevsimler oluşur.

İnsanlık ve ölümlülük

İnanna hikâyesi yalnızca mevsimsel döngüyü açıklamakla kalmaz, aynı zamanda insan olmanın ne demek olduğuna ve hayatın nasıl düzenlendiğine ilişkin bir açılım getirir. Yeryüzünde, insanlar tanrıların çocuklarıdır; öldüklerinde, Ereşkigal'in çocukları olurlar. Hayatı nasıl yaşayacaklarını belirleyen budur. İnsanlar giyinmenin, iyi şeyler yemenin ve etraflarında sevdiklerinin bulunmasının iyi olduğuna inanırlar. ■

Silindir mühürler, Mezopotamya'daki hayata ve törenlere ilişkin önemli görsel kanıtlardır. Bu örnek, MÖ yak. 2250'ye tarihlenmektedir ve bedeninden can veren su akan tanrı Enki'yi tasvir etmektedir.

İnanna rahipleri

Genellikle erkek ya da kadın olarak betimlenmeyen İnanna rahiplerinin ve rahibelerinin rolü toprağın verimliliğini artırmaktı. Eğer cinsel ilişkiye girmemişlerse, toprağın artık çoraklaşacağı düşünülürdü. Bu rahipler, başlıca ibadet merkezi olan Uruk'ta ve bütün Mezopotamya çapında tanrıçaya adanmış diğer tapınaklar ile küçük ibadet yerlerinde hizmet verirlerdi.

Bereket tanrıçası olarak İnanna bazen hem erkek hem de kadın olarak tasvir edilmişti ve erkekleri kadına, kadınları erkeğe dönüştürme gücüne sahip olduğu düşünülüyordu. Mezopotamya'nın cinsiyet normlarına uymayan insanlar genellikle İnanna'nın rahipleri yapılırdı. Böylesi cinsiyet ikilemleri, aynı zamanda, İnanna'yı hem erkeklerin hem de kadınların onunla özdeşleşebileceği, erişilebilir bir tanrı haline getirmişti.

Refahı sağlamak için gerçekleştirilen ve "kutsal evlilik" olarak bilinen bir ritüelde, kral detaylı bir seremoni boyunca Dumuzid rolünü üstlenirdi. Bu tören kapsamında kral, tanrıçanın kişileşmiş hali olarak, İnanna'nın baş rahibesiyle cinsel ilişkiye girerdi.

HÜKMETMEK VE BERABERİNDE YIKIM İLE YENİDEN DOĞUŞU GETİRMEK

MARDUK VE TİAMAT

KISACA

KONU
Kaosa düzen getirmek

KAYNAKLAR
Enuma Eliş ("Vaktiyle Yukarıda"), Anonim, MÖ 17-11. yüzyıl; *Before the Muses: An Anthology of Akkadian* [Musalardan Önce: Bir Akad Antolojisi], Ben Foster, 1993.

ORTAM
Gökyüzü ve Babil.

BAŞLICA KARAKTERLER
Apsu Tanrıların babası.

Tiamat Tanrıların annesi; deniz tanrıçası.

Kingu Tiamat'ın savaşçı kocası.

Ea Damkina'nın kocası ve Marduk'un babası.

Marduk Babil dininde tanrıların kralı; Ea ve Damkina'nın oğlu.

Enuma Eliş ("Vaktiyle Yukarıda") 1849 yılında Irak, Nineveh'te, Kral II. Asurbanipal'in kütüphanesinden çıkarılan yedi tabletin bir derlemesidir. Tabletler yaratılışa dair Babil inanışlarına ışık tutmaktadır. Ne var ki, bu tabletlerin Marduk'un Babil'in baş tanrısı olarak yükselişini kayda geçirmekteki amacı, aynı zamanda şehrin kralının tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak gücünü pekiştirmektir. *Enuma Eliş* adı, bir uzamsal yer tayini olarak da işlev gören ilk satırından gelir ve tanrıların varolan her şeyin üzerinde olduğu inancını ifade eder. Aynı zamanda başlangıç satırlarında, gökyüzünde ve yeryüzünde olan "hiçbir şeye ad konmamış" olduğu hatırlatılır. Babilliler, tanrı ad koymayınca hiçbir şeyin var olamayacağına inanıyordu.

Lewis Spence'in *Myths and Legends of Babylonia and Assyria* [Babil ve Asur Mitolojileri ve Efsaneleri] (1916) adlı kitabında yer alan, Evelyn Paul'ün bu çiziminde, Marduk ejderha biçimindeki deniz tanrıçası Tiamat'ı öldürüyor.

Tanrılar ailesi

Enuma Eliş'e göre, başlangıçta tatlı su ile tuzlu su dışında hiçbir şey yoktur. Tatlı su tanrı Apsu'dur, tuzlu su ise tanrıça Tiamat. İki su bir araya gelip karışır ve ilk tanrılar soyu doğar. Yeni tanrıların gürültüsünden patırtısından rahatsız olan Apsu, Tiamat'la birlikte yarattıklarını öldürmeye karar verir.

En akıllı tanrı Ea, babasının planını keşfedince, Apsu'yu öldürerek bu planı boşa çıkarır ve onun bedeninden bir su tapınağı inşa eder.

Tiamat, Apsu'nun öldürüldüğünü fark edince, korkunç yaratıkları ve

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile Titanların savaşı 32–33 ▪ Gılgamış Destanı 190–97 ▪ Ahura Mazda ve Ahriman 198–99

> Eğer gerçekten ben sizi destekleyeceksem, Tiamat'ı yatıştırın ve canınızı kurtarın, meclisi toplayıp beni en yüce tayin edin!
> ***Musalardan Önce***

canavarları ayaklandırır ve bütün tanrıları öldürmeye yemin eder. Tiamat, Kingu adında bir savaşçı yaratır, onu kocası yapar ve ona bütün yaşayan şeylerin kaderini elinde tutan Yazgılar Tableti'ni verir. Annelerinin gücünden korkan tanrılar, Tiamat'ı yenecek birine ihtiyaç duyarlar. Ea ile karısı Damkina'nın Marduk adında bir oğlu vardır; bu oğul güçlü kuvvetlidir ve hem annesinden hem babasından daha akıllıdır. Ayrıca Marduk'un ilahi bir parıltısı olduğu da söylenir: Babil'in dili Akadcada ona *melammu* denmiştir.

Yeni bir lider

Marduk, eğer ona güçlerini verirler ve onu kral yaparlarsa, Tiamat'ı yenebileceği konusunda diğer tanrıları ikna eder. Uzun tartışmaların ardından, tanrılar bunu kabul eder. Marduk Tiamat'a hücum eder, onu ağla yakalar ve öldürür. Marduk sonra Tiamat'ın bedenini ikiye ayırır ve bir yarısıyla gökyüzünü, diğer yarısıyla yeryüzünü oluşturur. Marduk Tiamat'ın gözlerini Fırat ile Dicle nehirlerini yapmak için kullanır; bu yüzden Yunanlar o topraklara, "iki nehir arasında" anlamına gelen "Mezopotamya" adını vermiştir. Tiamat'ı mağlup ettikten sonra, Marduk onun kocası Kingu'ya saldırır ve onu da öldürüp kanından insanları yaratır. Tanrılar buna şaşırır; ama Marduk insanların faydalı hizmetkârlar olacağını söyler. Marduk sonra tanrıların yeryüzündeki evi ve gökyüzünden yeryüzüne geçiş kapısı olarak Babil'i yaratır; Babil (ya da Akadcadaki adıyla *Babilim*) "tanrıların kapısı" anlamına gelir.

Başlangıçta, her şeyin isimsiz olduğunu beyan etmesine karşılık, mit, Marduk'u bütün tanrıların kralı ilan ederek ve birçoğu adlarını aldığı tanrılarla ilişkili 50 isminin hepsini sayarak sona erer. Marduk'un hâkimiyeti ana teması, eserin, Babil'in Mezopotamya'nın büyük başkenti olduğu MÖ 17. yüzyıldan ya da daha sonra, şehrin yeniden inşa edildiği ve statüsüne yeniden kavuşmaya çalıştığı zamandan kaldığını ifade ediyor olabilir. Bir metin olarak *Enuma Eliş*, Babillilerin yaratılışı, tanrıların kaos üzerindeki zaferi olarak gördüğünü gösteriyor. ■

Akitu festivali

Babil şehri, mart ya da nisan ayında, yani Yeni Yıl'da Akitu festivalini kutluyordu. Akitu sözcüğü "arpa" anlamına gelmektedir ve arpa baharda biçilirdi. 12 gün süren bu festival süresince, Enuma Eliş'in detaylı bir canlandırması yapılırdı. Şehrin baş tanrısı Marduk'un heykeli sokaklarda gezdirilir ve şehrin dışında, kuzeyde bir "eve" getirilirdi. Bu, kaosun egemen olduğu zamana bir göndermeydi. Düzeni yeniden tesis etmek için, Marduk bu evden alınarak bir tahtın üzerine yerleştirilir ve törenle Babil'in merkezinde bulunan tapınağı Esagila'ya getirilirdi. Kral, Marduk'u selamlamak ve heykel önünde diz çökmek için tapınağa gelirdi. Başrahip daha sonra kralın yanağına gözlerinden yaş getirecek kadar kuvvetli bir tokat atardı; bu, kralın tevazusunun bir işareti olduğu gibi, kralın Marduk'tan aldığı yetkiyle halkı yönettiğini ve tanrıya tabi olduğunu da hatırlatan bir jestti.

Babil'de bulunan herkes, sınıf ayrımı olmaksızın, bu festivale katılırdı. Böyle yaparak, insanlar inançlarını yeniden teyit etmek için bir araya gelmiş olurdu. Akitu törenleri MÖ 2. binyıla, hatta daha eskiye uzanmaktadır ve milattan sonra da devam etmiştir. Bir Suriyeli olan Roma İmparatoru Elagabalus'un (MS 218-222 arası), bu festivali İtalya'ya taşıdığı söylenir.

Tanrının adını taşıyan birkaç Babil kralından biri olan Marduk-balatsu-ikbi ile hançer taşıyıcısı Adad-etir, en büyük oğlunun, babası anısına MÖ 9. yüzyılda yaptırdığı bir taş stel üzerinde tasvir edilmiş.

KİM ONUN BU KRALLARA YARAŞIR DURUŞU İLE REKABET EDEBİLİR?

GILGAMIŞ DESTANI

KISACA

KONU
Ölümlülük

KAYNAKLAR
Nineveh'te, (MÖ yak. 668-627) Asur kralı Asurbanipal'in Kütüphanesi'nde bulunmuş tabletler; *Gılgamış Destanı*, Benjamin Foster, 2001.

ORTAM
Güney Mezopotamya'da yer alan Sümer şehri Uruk, Büyük Tufan'dan sonra.

BAŞLICA KARAKTERLER
Gılgamış Mezopotamya kralı.

Enkidu Gılgamış'ın yakın arkadaşı.

Şamaş Güneş ve adalet tanrısı.

İştar Bereket ve savaş tanrıçası.

Utnapiştim Olağanüstü akıllı, ölümsüz bir insan.

> Tanrıça Aruru
> ellerini yıkadı,
> bir parça çamur aldı
> ve onu yere attı...
> yabanda, Enkidu'yu
> yarattı.
> ***Gılgamış Destanı***

MÖ 3. binyıldan kalma bu silindir mühür üzerinde, Gılgamış ile Enkidu güçlerini göstermek için aslanlarla güreşiyor.

Gılgamış'ta, destana adını veren kahramanın, ölümün kaçınılmazlığıyla cebelleşirken, gerçek dostluğu keşfetmesi ve hükümdarlığın sorumluluklarını anlamaya başlaması konu ediliyor. *Gılgamış Destanı* olarak bilinen bu uzun şiir, dünyanın en eski ve en büyük edebiyat eserlerinden biridir ve MÖ 2800 ila 2500 yılları arasında Sümer şehri Uruk'u yöneten bir kraldan esinlenerek yazıldığı düşünülen bir dizi öyküden oluşmaktadır.

Tiranı ehlileştirmek

Kral Gılgamış, Uruk surları boyunca krallığının büyüklüğünü ölçerek dolaşmayı seven bir hükümdardır. Surlarının uzunluğunu bilen bir kralın soylu ve iyi olduğu söylenmiştir ona. Ne var ki, gerçekte Gılgamış tebaasına karşı hoyrattır ve cinsellik söz konusu olduğunda sınır tanımamaktadır. Halk, krallarının bu arzusuna gem vursun diye tanrılarına müracaat edince, gökyüzü tanrısı ve göklerin yüce hükümdarı Anu, Gılgamış'ın vahşi doğasını ehlileştirebilecek bir arkadaşa ihtiyacı olduğuna karar verir.

Anu bu görevi yaratılış tanrıçası Arura'ya verir, o da Enkidu'yu yaratır. İlk başta, Enkidu hayvanlarla koşuşturan, ot yiyen ve tek başına yaşayan vahşi bir adamdır. Antik Mezopotamya'da eğer şehir surlarının dışında yaşıyorsanız ya da bir göçerseniz, sadece görgüsüz değil, aynı zamanda tehlikeli olarak da görülürdünüz. Enkidu medeni topluma ayak uydurana kadar, Gılgamış'ı ehlileştirme ve ona yardımcı olma rolünü yerine getiremezdi.

Enkidu yerel bir avcının tuzaklarını dağıtınca, adam krala gider ve ondan, Enkidu'nun vahşi tabiatını yumuşatabilecek bir fahişe bulup göndermesini talep eder. Gılgamış, Enkidu'yla yedi gün seks yapsın diye Samhat adında bir tapınak fahişesi gönderir. Bundan sonra, Enkidu hayvanlarla birlikte koşmayı denediğinde, bunu önemsemezler. Enkidu bir şeylerin değiştiğini fark etmiştir; cinsel uyanış yoluyla Enkidu uygar biri olmuştur. Samhat daha sonra Enkidu'yu Uruk'a getirir, onu giydirir, ekmekle besler ve ona içki verir. Hayatında ilk kez bir erkek gibi davranan Enkidu'nun hayvanlıktan insanlığa dönüşümü tamamlanmıştır.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ İnanna'nın Yeraltı Dünyasına İnişi 182–87 ▪ Marduk ve Tiamat 188–89

Bu arada Gılgamış, rüyasında bir kadından daha çok seveceği bir varlık görmüştür: Kendisi kadar güçlü birini. İkincil bir tanrı ve bir tapınak rahibesi olan, Gılgamış'ın annesi Ninsun rüyayı yorumlar: Gılgamış kendisiyle eşit ve ona maceralarında yoldaşlık edecek bir adamla tanışacaktır.

Gılgamış ile Enkidu, Enkidu Gılgamış'ın yeni bir gelinin meskenine girmesine engel olunca, nihayet tanışır. İki adam güreşir ve Gılgamış her ne kadar Enkidu'yu yenmiş olsa da, onun kendisine denk ve bir kardeş olduğunu kabul eder.

Humbaba'yı avlamak

Gılgamış, gücünü kanıtlamak için bir maceraya atılmayı çoktan beri istemektedir. Aklında, sedir ormanlarının kutsal olarak atanmış, zebani koruyucusu Humbaba'yı alt etmek ve en uzun ağaçları çalıp değerli kerestesini Uruk'a getirmek vardır.

> Humbaba'nın ağzı ateştir; kükreyişi tufandır; o soluk verir ve ölüm saçar.
> ***Gılgamış Destanı***

Hem insan hem de canavar olan Humbaba muazzam bir rakiptir; gücü karşı konulmazdır ve ateş püskürtmektedir. Gılgamış tepeden tırnağa silahlanır ve tapınak rahiplerinin dualarını alır. Korkuya kapılan şehrin ileri gelenleri, Gılgamış'ı yeteneklerini abarttığı konusunda uyarırlar; kral, bırakın Humbaba'yla dövüşmeyi, ormana ulaşmak için

Mitte	Tarihte
Yeraltı Dünyasında bir yargıç gibi kendisine ibadet edilir.	Geleneksel olarak Uruk'un beşinci kralı kabul edilir.
Bazen çoban Dumuzid'le bağlantılandırılır.	Sümer Krallar Listesi'nde adı geçer.
Sümer kaynaklarında, İştar'ın (İnanna) kardeşidir.	Arkeologlar 2003 yılında, ona ait olduğu varsayılan bir mezar bulmuştur.

Kral Gılgamış

Kile yazılmış

Gılgamış Destanı'nın en eksiksiz halini ihtiva eden kil tabletler 1853 yılında, antik Asur şehri Nineveh'te, II. Asurbanipal'in Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Sözlü bir gelenek ve mitin yazılı daha önceki versiyonları üzerine inşa edilmiş 12 tablet, Gılgamış'ın birçok farklı hikâyesini tek bir manzum şiir halinde bir araya toplamıştır. Destan içindeki bazı beyitler MÖ yak. 2100 yılından kalmış olsa da, Mezopotamya'nın antik Sami dili Akadca olarak, çiviyazısıyla yazılan en yakın tarihli metin Yeni Asur döneminden (MÖ 9-6. yüzyıl) kalmadır.

Manzum eserin Nineveh versiyonundaki boşluklar, başka yerlerde bulunan, Orta Babil döneminden (MÖ 15-11. yüzyıl) kalma metinle tamamlanmıştır. Tabletlerin bulunuşu araştırmacıların antik Mezopotamya'da gündelik hayatı kavrama biçimini değiştirmiştir.

***Gılgamış Destanı*'nın** bir parçası, MÖ 9-7. yüzyıldan kalma bu alçı dökümle kopyalanmıştır. O meşhur 12 tabletten on birincisi olan bu tablet, Utnapiştim ile Büyük Tufan'ın hikâyesini anlatıyor.

Gılgamış tarafından öldürülen canavar Humbaba'nın kil maskeleri, günümüz Irak'ında, Fırat Nehrinin kıyısındaki antik Sippar şehrinde bulunmuştur.

> Çok sevdiğim, benimle her zorluğa göğüs geren Enkidu'yu, insanlığın kaderi gelip buldu.
> ***Gılgamış Destanı***

bile yanına Enkidu'yu almak zorundadır. Tavsiyeleri dinleyen Gılgamış Enkidu'dan yardım ister ve ikili ormanın yolunu tutar. Onları, Gılgamış'ın annesinin çağrısı üzerine, güneş ve adalet tanrısı Şamaş korumaktadır.

Ormana varınca Humbaba, Gılgamış ile Enkidu'yu aşağılar; ancak canavar bu ikiliye zarar vermeye fırsat bulamadan, Şamaş Humbaba'yı tuzağa düşürmek için bir rüzgâr gönderir ve Gılgamış ile Enkidu üstünlüğü ele geçirmiş olur. Humbaba hayatının bağışlanması için yalvarsa da, Gılgamış onu öldürür, sedir ağaçlarını keser, bir sal yapar ve Uruk şehrine yelken açar.

> Benimle her türlü zorluğa göğüs geren, çok sevdiğim Enkidu, insanlığın kaderine boyun eğdi.
> ***Gılgamış Destanı***

İştar'ın öfkesi

Uruk'a dönen Gılgamış yıkanıp kavganın kirinden arınır ve yeni giysiler giyer. Akad tanrısı İştar onu seyretmektedir ve ondan yeni kocası olmasını ister. Söylediğine göre, eğer kabul ederse, rüyasında bile görmediği zenginlikler onun olacaktır. Gılgamış, cehenneme göndermiş olduğu bir önceki kocası Dumuzid'i hatırlatarak, bu teklifi geri çevirir.

Bu hakaretten ötürü öfkelenen İştar, babası gök tanrısı Anu'ya gider. Babasına yalvararak, Gılgamış'ın kararı yüzünden Uruk halkını cezalandırmak için gönderebileceği Gökyüzü Boğası'nı ona vermesini ister. Anu sonunda pes eder ve bu arada kızını, canavarın Uruk'a yedi yıllık bir kıtlık getireceği konusunda uyarır. Gökyüzü Boğası şehre varınca, toprak yarılarak açılır ve yüzlerce insan bu yarıklardan içeriye düşüp kaybolur. Boğa'nın şehre üçüncü saldırısında, Gılgamış ve Enkidu hayvanı öldürür. Kalbini Şamaş'a sunduktan sonra, iki kahraman hayvanın arka ayaklarından birini aşağılarcasına İştar'a atar; bu tanrılara karşı bir saygısızlıktır.

O gece Enkidu bir rüya görür; rüyasında, Anu, Şamaş ve Enlil (krallığı bağışlayan ve Humbaba'nın efendisi olan tanrı), Humbala ile Gökyüzü Boğası'nın ölümlerini tartışmaktadır. Anu ve Ehlil ya Enkidu'nun ya da Gılgamış'ın öldürülmesi gerektiğine karar verir. Şamaş buna karşı çıkar ve ikilinin onun himayesinde sedir ormanına gitmiş olduğunu söyler. Şamaş elinden geleni yapsa da, tanrılar, Enkidu'nun ölmesi gerektiğine karar verir.

Ölüm ve arayış

Rüyada önceden haber verildiği için, kendi fani doğasıyla yüzleşen Enkidu Şamaş'a dua eder ve kendisine Uruk'un yolunu gösterdiği için tapınak fahişesi Samhat'a lanet okur. Şamaş onu azarlar ve yaşadığı maceralardan ötürü mutlu olması gerektiğini söyler. Şamaş, Gılgamış'ın onun bedeni için en iyi istirahat yerini uygun göreceğini garanti eder. Kısa bir süre sonra Enkidu hasta düşer ve 12 gün sonra da ölür.

Arkadaşının ölümüne ağıtlar yakan Gılgamış, bütün insanların ve hayvanların onun yasını tutmasını sağlar. Ülkedeki en iyi zanaatkârları huzuruna çağıran Gılgamış, onu onurlandırmak için Enkidu'nun altın bir heykelini yaptırır. Sonra medeniyeti terk eden Gılgamış, hayvan postuna bürünür ve arkadaşının yasını tutarak yabanda dolaşır. Gılgamış, böyle yaparak, Enkidu'nun en baştaki yaşantısını taklit etmektedir. Enkidu bir zamanlar vahşi biridir; sonra medeni olmayı öğrenmiştir. Enkidu'nun ölümüyle birlikte şimdi, bir zamanlar medeni olan Gılgamış vahşileşmektedir.

Gılgamış sonra, can dostu gibi ölmek istemediği için, bir ölümsüzlük arayışına girerek Uruk'u terk eder. Şamaş'ın geceleri gökte görünerek gösterdiği yolu takip ederken, Gılgamış gökyüzüne uzanan bir tünel bulur. Tünelin muhafızlarıyla konuşan Gılgamış, onlardan, karısıyla birlikte ölümsüz olmayı başaran ve tanrıların sofrasına oturan, Büyük Tufan'dan sağ kurtulmuş Utnapiştim'in hikâyesini dinler.

Enkidu, zalim hükümdar Gılgamış'ı yola getirmesi için tanrılar tarafından yaratılır.

↓

Dövüşte berabere kalan ikili tutkulu bir dostluk geliştirir.

↓

Enkidu'nun ona duyduğu sevgi, Gılgamış'ı kendi halkına sevgi beslemeye sevk eder.

↓

Enkidu'nun ölümü, yasa boğulan Gılgamış'ı bir ölümsüzlük arayışına iter.

↓

Bu serüveninde başarısızlığa uğrayan Gılgamış ölümün kaçınılmazlığını kabullenir.

> Ne yapabilirim, Utnapiştim?
> Nereye gidebilirim?
> Ölüm, yatağımın serili olduğu evde yaşıyor.
> ***Gılgamış Destanı***

Ebedi hayatın sırrını keşfetmeye kararlı Gılmamış, Utnapiştim'i bulmak üzere yollara düşer.

Yeraltı Dünyasına giderken Gılgamış yolda, kendisini geri dönmeye ikna etmeye çalışan Siduri adlı bir hancıya rastlar. Siduri krala bu seyahatin ölümlüler için güvenli olmadığını anlatır. Kral yola devam etmekte ısrar edince, Siduri gönülsüzce, insanları Ölüler Nehrinden kayıkla karşıya geçiren Urşanabi'ye giden yolu gösterir. Gılgamış, kendisine bu arayışında yardım etmeyi kabul eden Urşanabi'yi bulur.

Nehri geçerken, Urşanabi Gılgamış'a Yeraltı Dünyasına neden yolculuk ettiğini sorar. Gılgamış da ona Enkidu'nun ölümünden duyduğu üzüntünün onu nasıl ölümsüzlük arayışına ittiğini anlatır. Gılgamış'ın anlattıkları, Urşanabi'yi onu Utnapiştim'e götürmeye ikna eder.

Gılgamış en sonunda Utnapiştim'e ulaşınca, ölümsüz olmayı başarmış adam, krala ne kadar bitkin göründüğünü söyler. Gılgamış ona, arkadaşının gözleri önünde ölümünden duyduğu ıstırabı açıklar ve ölümlü olmaktan korktuğunu söyler. Utnapiştim, yanıt olarak, Gılgamış'a kendisine hayatta verilmiş olan şeylerin keyfini sürmek yerine neden böylesine nafile bir arayışa girdiğini sorar: "Neden, Ey Gılgamış, kederini sürdürdün?"

Utnapiştim Gılgamış'a, insanların ölümsüz olamayacağını söyler. Tanrılar, der, insan ömrünün uzunluğuna karar verir ve ölüm zamanını açıklamaz; dolayısıyla bunun önüne geçmenin bir yolunu bulmaya çalışmak anlamsızdır.

Ölümsüz adam

Utnapiştim Gılgamış'a, Büyük Tufan sırasında insanları kurtardığı için ölümsüzlük kazandığını anlatır. Ancak böyle bir şeyin gerçekleşmesi bir defaya mahsustur ve Gılgamış'ın bu şekilde ölümsüzlük kazanması asla mümkün değildir. Bunu, hâlâ kendisinin ölümsüzlüğe layık olduğuna inanan Gılgamış'a kanıtlamak için, Utnapiştim krala meydan okuyarak, ona altı gün yedi gece gözünü kırpmadan uyanık kalmasını söyler; karısından da, Gılgamış'ın uyuduğu her gece için bir somun ekmek pişirmesini ister, ki kral başarısızlığını inkâr edemesin.

Gılgamış bu meydan okumayı kabul eder; ancak hemen uykuya dalar. Nihayet uyandığında, Utnapiştim kralı kibri yüzünden azarlar ve ona ölümü alt etmek isterken, uyuma arzusunun bile önüne geçemediğini söyler. Kimse onu bir daha bulamasın diye, Utnapiştim kayıkçı Urşanabi'yi sürgüne gönderir, Gılgamış'ı da oradan uzaklaştırır.

Irak, Nippur'daki bir tapınaktan çıkarılmış, MÖ 2600 yılından kalma bu alçıtaşından adak heykelciğinin Utnapiştim ile karısına ait olduğuna inanılıyor.

Bir ayrılık armağanı

Gılgamış ve Urşanabi oradan ayrılmadan önce, kendisi de ölümsüz olan, Utnapiştim'in karısı, kocasını Gılgamış'a bir armağan vermeye ikna eder. Utnapiştim krala, eğer genç kalmak istiyorsa, gölün dibindeki bir çiçeğin bunu sağlayabileceğini söyler.

Bu armağanı bulmak için yanıp tutuşan Gılgamış, ayaklarına ağır taşlar bağlar, göle dalar ve o bitkiyi bulmayı başarır. İpleri kesip taşlardan kurtulan kral, yeniden suyun yüzeyine çıkınca Urşanabi'ye rastlar ve ona, bu çiçeği öncelikle, Uruk'taki en yaşlı insan kimse onun üzerinde deneyeceğini söyler. Bu arada, evine doğru giderken, bir derede yıkanmak için durur. Tam o sırada bir yılan elindeki çiçeği kapar, deri değiştirir ve anında gençleşir. Kalbi kırılan Gılgamış, ölümsüzlük gibi gençliğin de elinden uçup gittiğini fark eder. Şimdi artık yaşlanıp ölmeye yazgılı biridir. Gılgamış'ın hikâyesi aynı başladığı gibi, krallığının büyüklüğünü ölçerek, şehrin surlarında dolaşırken biter. Her ne kadar Gılgamış ölümsüz

> Aradığın ebedi
> hayatı bulamayacaksın.
> Tanrılar insanları
> yarattığında, onları
> ölümlü kıldılar ve
> ebedi hayatı kendilerine
> sakladılar.
> ***Gılgamış Destanı***

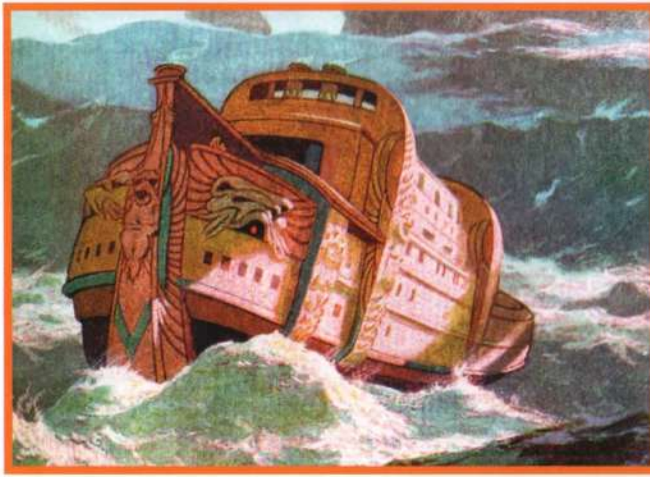
> Bir gün sen de ayrılıp gideceksin; iyisi mi o güne kadar şarkı söyle, dans et. Sıcak yemeğini yiyip karnını doyur, soğuk biranı iç. Sevdiğinin hayat verdiği çocukları sev. Hayatın kirinden sıcak suyla yıkanıp kurtul.
> ***Gılgamış Destanı***

olamamışsa da, yalnızca şehrinin sınırlarını değil insan çabasının sınırlarını da çizen, iyi bir kral olmuştur. Onun ölümsüzlüğü ve kendi insanlığını kabullenişi, Uruk halkı üzerinde kalıcı bir etki bırakmış, hikâyesi kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Büyük Tufan mitleri

Utnapiştim ile karısının Büyük Tufan'dan nasıl sağ kurtulduğuna ilişkin hikâye, Sümer Ziusudra tufan miti ve İncil'deki Nuh hikâyesi gibi antik Yakındoğu'daki diğer başka mitlerle ve Yunan mitolojisindeki Deukalion ile Pyrrha mitiyle benzerlikler gösterir. Bu mitlerin hepsi, tufandan büyük bir tekne yaparak kurtulan bir kahramanın etrafında döner.

Gılgamış Destanı'nda anlatılan hikâye büyük oranda, İncil'deki, Nuh ve gemisi hakkındaki hikâyeyle benzerdir. Utnapiştim, bir zamanlar Şuruppak adlı güzel bir şehrin kralı olduğunu anlatır. Enlil insanlığın yok edilmesini savunmaktadır ve niyeti açık etmediğinden tanrılar onun planına rıza gösterir; ne var ki bilgelik ve su tanrısı Ea, Utnapiştim ve karısının hayatta kalmasını sağlar. Ea, Utnapiştim'e bir gemi yapmasını, içine bütün canlı şeylerin tohumlarını doldurmasını ve ardından yeryüzünü yeniden şenlendirmesini söyler. Gemi yapımı bitince, Utnapiştim gemiye hayvanların yanı sıra yiyecek ve bira alır.

Büyük Tufan'da sağ kalmak için Utnapiştim tarafından inşa edilen gemi, altı güvertesi bulunan, 55 metre yüksekliğinde dev bir küp olarak tasvir ediliyor.

Tufan yedi gün yedi gece sürer ve yağmur durduğunda Utnapiştim'in gemisi, bugünkü Irak Kürdistanı'nda bulunan ve Pir Ömer Gudrun olarak bilinen, Nimuş Dağının tepesine konarak durur. Orada, Utnapiştim kuru bir zemin bulması için önce bir kırlangıcı, ardından bir güvercini ve sonunda da kuzgunu serbest bırakır. Kuşların hiçbiri geri dönmeyince, Utnapiştim artık güven içinde gemiyi terk edebileceklerini anlar. Tanrılara kurbanlar sunar ve tanrılar da bu cesaretli davranışından ötürü ona teşekkür etmek için, tıpkı Nuh'un hikâyesinde olduğu gibi, bir gökkuşağı yaratır. ■

Hancının bilgeliği

Bazı araştırmacılara göre, Gılgamış'ın kurtuluşu ölümsüz Utnapiştim'le karşılaşması sayesinde olmuştur. Bazıları ise, denizin kıyısında yaşayan bir hancı olan Siduri'nin adını verir. Siduri, uzak verandasından, hayvan postuna bürünmüş Gılgamış'ın ufuktan kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu görür. İlk başta, korkudan kapıyı kilitler; ama sonra ona acır. Kadın ona yiyecek sunar; ama Gılgamış artık böyle şeylere ihtiyacı olmadığını söyleyerek teklifi geri çevirir; çünkü ölümsüzlük arayışındadır.

Siduri krala, ölümün insan olmanın bir parçası olduğunu anlatır. Ölümsüzlüğü aramak yerine, bulunduğu yerin zevkini sürmesi gerektiğini söyler ona. Kadın ona çocuklarıyla gurur duymasını, onların elinden tutmanın keyfini sürmesini ve mutluluğunu dostlarıyla paylaşmasını söyler. Böyle şeyler, der Siduri, insan olmanın anlamıdır.

İKİ RUH, BİRİ İYİ ÖTEKİ KÖTÜ, DÜŞÜNCEDE, SÖZDE VE İŞTE

AHURA MAZDA VE AHRİMAN

KISACA

KONU
İyi ve kötü

KAYNAKLAR
Avesta, Anonim, MS yak. 3. yüzyılda derlenmiş; *Bundahishn* ("İlk Yaratılış"), Anonim, MS yak. 8-9. yüzyıl.

ORTAM
Zamanın başlangıcı ve sonu.

BAŞLICA KARAKTERLER
Zurvan İlk varlık.

Ahura Mazda Işıkta yaşayan bir tanrı; iyi olan her şeyin yaratıcısı.

Ahriman Karanlık bir tanrı ve Ahura Mazda'nın ikiz kardeşi; kötü olan her şeyin yaratıcısı.

Saoşyant Dünyanın kurtarıcısı.

Zoroaster/Zerdüşt Ahura Mazda'nın peygamberi; Zerdüşti metinlerin yazarı.

Zurvanizm olarak bilinen, antik Zerdüştlüğün belli bir koluna göre, zaman tanrısı Zurvan evrendeki her şeyden önce vardır ve hiçbir şeyden varlıklar yaratma yetisine sahiptir.

Zurvan bir gün çocuk sahibi olmaya özlem duyar ve ikiz oğulları Ahura Mazda ile Ahriman'ı yaratır. Onlar, evrenin dengesi için esas olan, doğanın temel ve karşıt –ışık ve karanlık, iyi ve kötü– iki özelliğidir. Ahura Mazda sonsuz iyidir ve ışıktan, dünyadan, aydan, yıldızlardan ve nihayet "iyi zihin"den –dünyadaki her varlığın ve şeyin özündeki iyilik– yaratılmıştır.

Bu hırlayan canavar, muhtemelen kötü Ahriman'ı temsil eden bir kanatlı-aslandır. MS 2. yüzyılda metal işçileri tarafından yapılmış bu heykel, Afganistan'daki Helmand Nehri kıyısında bulunmuştur.

Buna karşılık, kötü Ahriman dünyayı kendi malı yapmaya kararlıdır. Bütün iyi şeylerden nefret eden Ahriman, kardeşinin tam zıttı hareket edip, tehlikeli yaratıklar ve canavarlar yaratmıştır. Uğursuz eseri sayesinde, hastalık, acı ve ölüm dünyaya girmiştir. Ahura Mazda kötü kardeşinin yaptıklarını ortadan kaldırmaya kararlıdır.

İlk insanlar

Ahura Mazda insanları yaratır ve onları temelde iyi yaratıklar olarak tasarlar. İlk yarattığı, bazı Zerdüşti kaynakların yeryüzünü yönetecek ilk kral dediği, Keyumars ya da Gayomart adlı bir insandır. Ahriman, kardeşinin yarattığını tahrip etmek için elinden geleni yapar ve sonunda, onu zehirleyip öldürerek bu amacına ulaşır. Gayomart'ın ölümü, insanların her zaman ölümlü olacağı anlamına gelir. Ancak yine de onun artıkları toprakta hayat bulmuş ve bu topraktan iki ışkın boy vermiştir. Ahura Mazda bir ruh alır ve onu bitkilerin içine üfler. Bunlar, bütün insanlığın ataları kabul edilen bir erkek ile bir kadın, Maşya ile Maşyoi halini alır.

Ahura Mazda onlara mükemmel olduklarını, yasalara uymaları gerektiğini ve şeytanlara kesinlikle

Ayrıca Bakınız: Tanrıların savaşı 140–141 ▪ Tanrıların alacakaranlığı 150–157 ▪ Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–215

> [Ahura Mazda] en sağlam, en akıllı ve... bedeni en mükemmel olandır; amaçlarına hiç şaşmadan erişendir.
> ***Avesta***

yapmamalarını söyler; onlara iyi ile kötü arasında seçim yapmaları için özgür irade verilmiştir.

Çok geçmeden Maşya ve Maşyoi, Ahura Mazda'nın emirlerine itaat edip etmemeyi ve onun yarattıklarına bel bağlayıp bağlamamayı sorgulamaya başlar. Bunun yerine, ateş, giyecek, bina ve savaş gibi kendi buluşlarını ortaya atarlar. Onlar başlangıçta yalnızca bitkilerle beslenirken, şimdi artık avlanmaya ve et yemeye başlamıştır. Canavarların insanlar üzerindeki etkisi her geçen gün arttıkça artar. En sonunda Ahura Mazda, Maşya ile Maşyoi'ye çocuk yapma yetisi verir ve onlar bunun üzerine dünyaya insanlar getirir.

Bitiş zamanları

Ne Ahura Mazda ne Ahriman öbürünü tümden yok edebilir; dolayısıyla iki kardeş iyi ile kötünün ebedi mücadelesinde birbirine kilitlenmiştir. Ahura Mazda ile Ahriman arasındaki savaş, zamanın sonunda, dünyanın sona ereceği, ölülerin yeniden canlanacağı ve yargılanacağı bir mahşeri kavgayla zirveye erişecektir. Saoşyant ("iyilik getiren") adında bir kurtarıcı ortaya çıkacak ve Ahriman'ın birçok kötü yaratığına karşı ışığın savaşında Ahura Mazda'ya yardım edecektir.

Ahriman en sonunda yenilgiye uğratılınca, Saoşyant ölüleri canlandıracak ve insanlık yeniden vücut bulacaktır. Ahura Mazda'nın çocukları, canlanacak ilk ölüler olacaktır. O zaman, Ahriman'ın hiçbir etkisi olmayacak ve hiçbir kötülüğü, ölümü bile, yaratamayacaktır. İnsanlık –hiçbir canavar, hastalık ya da yıkım olmaksızın– tüm potansiyeliyle yaşama kabiliyetine kavuşacak ve iyilik kötülük üzerinde sonsuza kadar zafer kazanacaktır. ■

Ahura Mazda İran'daki Yezd şehrinde bir ateş tapınağında tasvir edilmiştir. Bu MÖ yak. 6. yüzyıldan kalma sembolde, antik Asur tanrısı Aşur'un kanatlı güneş diski de alınıp uyarlanmıştır.

Zerdüşti metinler

Zerdüşti öğretiler antik Pers yazınına, özellikle de, MÖ 550-330 yılları arasında hüküm süren Pers Ahameniş İmparatorluğu zamanında derlenmeden ve yazılmadan önce sözlü olarak aktarılan *Avesta*'ya dayanır.

Avesta'da, en önemli bölüm, peygamber Zerdüşt'e (ya da Yunanca adıyla Zoroaster) atfedilen bir ilahiler derlemesi olan "Gatalar"dır. Bizatihi Ahura Mazda tarafından peygambere verilmiş olduğu söylenen "Gatalar", Zerdüştlüğün mitoloji ve kâinat anlayışının büyük kısmını içerir. Zerdüşt muhtemelen, o zamanki çok-tanrılı dini alıp iki tanrılı bir din haline getirmiştir.

Büyük oranda 8. ve 9. yüzyıllarda İran ve Hindistan'da derlenip yazıya dökülmüş *Bundahishn*, Avesta'nın evrenin başlangıcı ve kaderine ilişkin hikâyelerini daha da geliştirmiştir. Kutsal metin olarak kabul edilmemekle birlikte, *Bundahishn* Zerdüşti inanç sisteminin düzenlenmesine yardım etmiştir.

BRAHMA GÖZLERİNİ AÇTI VE YALNIZ OLDUĞUNU FARK ETTİ

BRAHMA KÂİNATI YARATIYOR

KISACA

KONU
Yaratılış

KAYNAKLAR
Brahmanda Purana, Anonim MS 450-950.

ORTAM
Kâinat zamanının başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Narayana Yüce varlık.

Brahma Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) –Brahma (yaratıcı), Vişnu (koruyucu) ve Şiva (yok edici)– yaratıcı tanrısı.

Prajapati Yeryüzünde yaşamı başlatmak için Brahma tarafından yaratılan 10 insan.

Saraswati Brahma'nın kızı ve eşi; bilgi ve sanat tanrıçası.

Hindu mitolojisinde, tek bir yaratılış miti ya da yaratıcı yoktur. Yine de, Narayana yüce varlıktır ve kâinat uykusundan ilk uyandığında, kendi bedeninden yaratıcı tanrı Brahma'yı yaratır. Zihin gücünü kullanan Brahma evreni yaratır ve dört oğul üretir. Bu oğullar nasıl çocuk sahibi olabileceklerini bilmezler; bu yüzden Brahma nasıl olacağını bilen 10 erkek yaratır. Prajapati denen bu adamlar Bhahma'dan bir eş isterler.

Kızı ve eşi

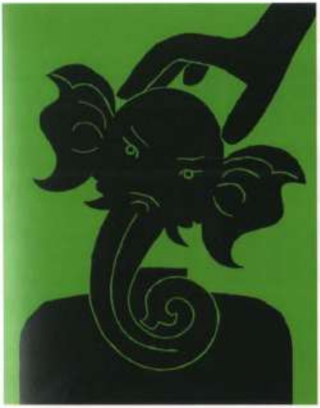
Brahma kendini ikiye böler ve sol yarısından güzel bir kadın meydana gelir. Brahma'nın kızına olan tutkusu o kadar güçlüdür ki, her zaman ona bakabilsin diye, bedeninden fazladan üç baş daha filizlenip çıkar (her iki yanda birer tane ve bir tane de arkada). Arzuyla bakan gözlerden rahatsız olan kızı göğe yükselince, Brahma göklere bakmak için bir beşinci baş daha çıkarır.

Kızı kaçar ve kaçarken de çeşitli dişi hayvanların –kaz, ceylan, inek, kısrak– kılığına girer; ama ne yaparsa yapsın nafiledir. Babası hemen ardından, onun dönüştüğü hayvanların erkekleri oluverir ve böylece yeryüzünde bütün hayvan türlerini yaratmış olur.

> Brahma, bir dişi karacaya dönüşmüş kendi kızını takip ederken, onunla ensest bir ilişkiye girmek için bir erkek karaca kılığına girdi.
> **_Brahmanda Purana_**

Kızı, Şatarupa ("bin kılığa giren") adını alacaktır. O aynı zamanda Brahma'nın eşi ve bilgelik kraliçesi Saraswati olarak saygı görecek, sanatsal ve entelektüel faaliyetleri yönetecektir; Sanskritçeyi yaratan da odur. ■

Ayrıca Bakınız: Ganeşa'nın doğumu 201 ▪ Zar oyunu 202–03 ▪ *Ramayana* 204–09 ▪ Balık gözlü tanrıça bir koca buluyor 211

ŞİVA, FİL BAŞINI GÖVDEYE YERLEŞTİRDİ VE OĞLANI YENİDEN CANLANDIRDI

GANEŞA'NIN DOĞUMU

KISACA

KONU
Yeniden doğan tanrı

KAYNAKLAR
Shiva Purana, Anonim, MS 750-1350.

ORTAM
Himalayalarda Kailaş Dağı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Parvati Şiva'nın eşi ve bereket tanrıçası; ilahi yaratıcı güç Şakti'nin aldığı bir biçim.

Şiva Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) yok edici tanrısıdır: Brahma yaratıcı, Vışnu koruyucu ve Şiva yok edicidir.

Ganeşa Fil başlı tanrı; engelleri kaldıran ve yazıcıların koruyucusu; bilge Vyasa'nın okuduğu *Mahabharata* destanını kâğıda döken odur.

Yok edici tanrı Şiva, onun savaşçı eğilimlerini dengeleyen tanrıça Parvati ile evlenir. Parvati bir çocuğu olsun diye can atmaktadır; ama kocası çocuğa karşıdır. Karısına bir kere daha bunu söyleyince, Parvati yıkanmak için banyoya girer ve muhafızlarına içeriye kimseyi sokmamalarını emreder. Parvati yıkandıkça, derisine yapışmış kirlerden bir çocuk şekillendirir ve can verir ona. Hâlâ banyoda yıkanmakta olan Parvati, yeni doğan oğluna kapıya göz kulak olmasını söyler.

Fil başlı tanrı Ganeşa sıklıkla bir farenin üzerine binmiş olarak gösterilir. Adı bilinmeyen bir sanatçının elinden çıkmış bu 19. yüzyıl suluboya çalışmada, Ganeşa ayrıca dhola (çift davul) çalmaktadır.

Şiva karısının odasına girmek isteyince, yolu onu geçirmeyen bir genç oğlan tarafından kesilir. "Benim kim olduğumu biliyor musun?" diye sorar Şiva ona. Oğlan, "Fark etmez" der; onu görevi annesinin kapısını korumaktır. "Annem mi? Bu demektir ki baban benim" diye gürler öfkeli Şiva. Parvati'nin oğlu hâlâ onu içeriye sokmamaktadır. Şiva çileden çıkar ve oğlanın başını gövdesinden ayırır.

Parvati'nin kalbi kırılmıştır. Oğlunun yeniden hayata döndürülmesini talep eder; aksi halde Gauri'den (yaratıcı tanrıça) Kali'ye (yok edici tanrıça) dönüşecektir. Şiva hizmetkârı cinlere, ganalara, bulabildikleri ilk yaratığın başını kesip getirmelerini emreder; bu bir filin başı olacaktır. Şiva hayvanın başını oğlanın omuzlarının üzerine yerleştirir ve oğlu yeniden doğar. Şiva ona Ganeşa adını verir. ■

Ayrıca Bakınız: Brahma kâinatı yaratıyor 200 ▪ Zar oyunu 202–03 ▪ *Ramayana* 204–09 ▪ Durga, bufalo canavarı öldürüyor 210

EY KRAL, KENDİ KENDİNE OYNAMAKLA HATA EDİYORSUN!

ZAR OYUNU

KISACA

KONU
Akrabalar arası savaş

KAYNAKLAR
Mahabharata, Vyasa, MÖ yak. 4. Yüzyıl-MS 2. yüzyıl.

ORTAM
Kuru krallığı (bugünkü Haryana, Delhi yakınlarında).

BAŞLICA KARAKTERLER
Kaurava kardeşler Duryodhana ve Duşasana.

Pandava kardeşler Yudhişthira, Arjuna ve Bhima.

Draupadi Pandavan kardeşlerin karısı.

Krişna Vişnu'nun yeniden dünyaya gelmiş [reenkarne] hali; en saygın Hindistan tanrılarından biri.

Zar oyunu, Hindistan destanı *Mahabharata*'nın en önemli olayıdır. Bu zamana kadar yazılmış en uzun şiir olduğu düşünülen *Mahabharata*, Hindu medeniyetinin tarihini ve kültürünü yansıtan ve iktidar için birbiriyle savaşan aileleri anlatan hikâyelerin bir derlemesidir.

Zar Oyunu Hindistan'ın iki yönetici ailesi, Pandavalar ve Kauravalar arasındaki efsanevi çatışmayı anlatır. Zar oyunu kutsal bir ritüeldi: Krallar bir savaşı nasıl reddedemezse bir zar oyununu da reddedemezdi. Bu, *daiva* (kader) mefhumuyla, insan ile ilahi eylem arasındaki dengeyle bağlantılı bir şeydi.

Duşasana, Draupadi'nin sarisini çözmeye çalışıyor; ama Krişna onun namusunu koruyor. Kadın, bugün bile Hindistan'da oynanan, çarpı işareti şeklindeki zar oyunu tablası, *chaupar*, üzerinde ayakta dikiliyor.

Ayrıca Bakınız: Ahura Mazda ve Ahriman 198–99 ▪ Brahma kâinatı yaratıyor 200 ▪ Ganeşa'nın doğumu 201 ▪ *Ramayana* 204–09

Bhagavad Gita

Mahabharata Kaurava ve Pandava aileleri arasındaki iktidar mücadelesini ve ayrıca bu olaylarda, Vişnu'nun sekizinci enkarnasyonu Krişna'nın rolünü ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Genellikle ruhani bir deneme yazısı olarak görünen Gita, *Mahabharata* içinde bir parçadır ve Kurukşetra Savaşı sırasında çatışma başlamadan hemen önce Krişna ile Prens Arjuna –Pandavaların lideri– arasında geçen konuşmayı aktarır. Krişna, prense dostu ve savaş arabası süren biri olarak görünür. Arjuna kavga etmek istemediğini ve öldürmenin yanlış olduğuna inandığını söyleyince, Krişna onun bu mantığını sorgular ve krallığının hakkını koruyan biri olarak görevini yerine getirmesi gerektiğini ileri sürer. Zar Oyunu Hindistan'ın iki yönetici ailesi, Pandavalar ve Kauravalar arasındaki efsanevi çatışmayı anlatır.

Böylesine bir felsefi bilginin uyandırdığı saygıyla, Arjuna bu dostuna gerçekten kim olduğunu sorar. Krişna ona birçok başı ve uzvuyla, evrensel biçiminde görününce, Arjuna o zaman kâinattaki kendi son derece küçük yerinin farkına varır ve silahlarını kuşanıp savaş için meydana doğru ilerler.

Mahabharata'dan bir 17. yüzyıl çiziminde, Arjuna'nın atına binen Krişna prensi savaşa cesaretlendiriyor.

Zar Oyunu hikâyesi *dharmayı* (evrenin ahlaki düzeni) ve *dharma* yıkıldığında ortaya çıkacak kaosu göstermektedir.

Draupadi'nin aşağılanması

Kaurava prensi ve kör bir kralın en büyük oğlu olan Duryodhana, Pandava sarayına imrenmektedir. Hastinapura'da babasının krallığının büyük bir kısmını miras olarak devralmış olmasına rağmen, Pandava kuzenlerini kıskanmaktadır. Onların sarayında gezerken Duryodhana birçok kez utanç verici durumlara düşer; en kötüsü de ayağı kayıp bir havuza düşmesidir. Pandava kardeşlerin karısı Draupadi onunla alay eder.

Duryodhana sonra kuzenlerini zar oyununa davet eder. Kuzenlerden biri olan Yudhişthira oyunu kabul eder ve düşüncesiz bir biçimde krallığını, kardeşlerini ve karısını oyunda kaybeder. Onun bu kaybı aile üyelerinden bazılarını hizmetkâr ve diğerlerini de 12 yıllık sürgün durumuna düşürür. Draupadi'yi alıp kölelerin bulunduğu bölüme getirmesi için bir hizmetkâr gönderildiği zaman, regli kanaması olan Draupadi kraliyet hamamındadır. Çıkmayı reddedince saçlarından sürüklenerek saraya götürülür.

Draupadi'nin üzerinde tek parçadan oluşan bir sariden başka hiçbir şey yoktur ve kanaması vardır. Mahremiyetini korumak için kimse yardıma koşmaz. Bu büyük ayıbı haklı göstermek için, erkekler, tek bir aileden beş kardeşle evli olduğu için Draupadi'nin saygıyı hak etmediğini iddia eder. Bu kardeşlerin anneleri, zamanında, bir kardeşin neyi kazanmışsa onu bütün kardeşleriyle paylaşması gerektiğine hükmetmiştir.

> Draupadi'nin bedeninden çekilip alınan kumaş kocaman bir yığın halinde bir kenarda duruyordu. Ama başlangıçtaki sari olduğu gibi üzerindeydi.
> **_Mahabharata_**

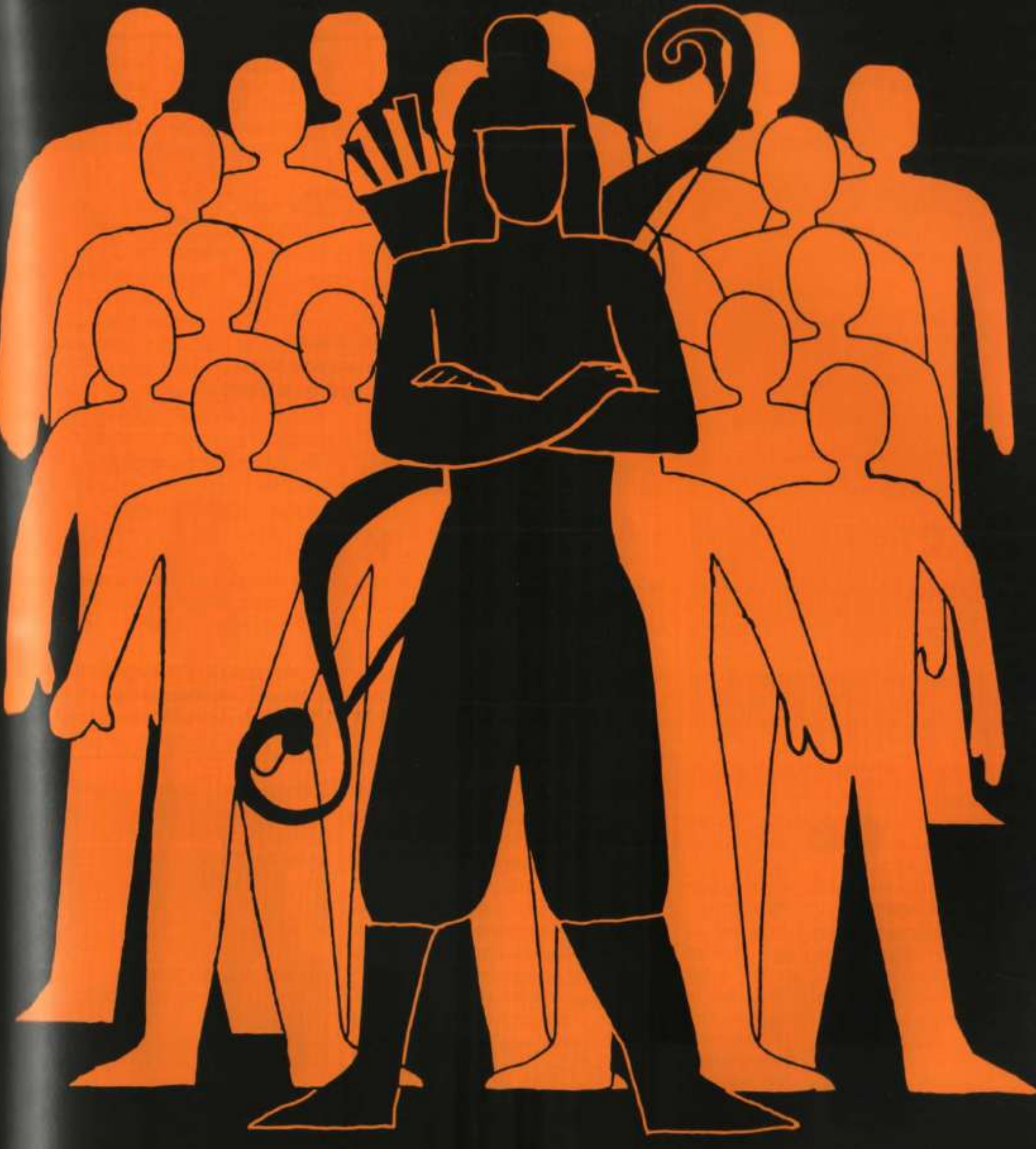
Kaurava kardeşler, beş Pandava kardeşin ve eşlerinin elbiselerinin çıkarılması emrini verir. Draupadi, Krişna'ya yalvarır ve böylece, Duryodhana'nın kardeşi Duşasana çektikçe açılan her santim kumaş, ilahi olarak kadının bedenini sarar. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın, Duşasana Draupadi'nin sarisini açamaz. Sonunda, bitap düşen Duşasana yenilgiyi kabul eder ve Pandava kardeşlerden bir olan Bhima bunun intikamını almak için bir gün onu öldüreceğine yemin eder.

Sürgün ve savaş

12 yıllık sürgüne yollanan Pandava kardeşler bu zamanı savaşı hazırlanarak geçirir. Ne var ki Krişna onların bu planlarını fark edince, kardeşler krallığa dönmekten men edilir. Krişna arabuluculuk yapmaya çalışır; ama savaş kaçınılmazdır. Savaş gelip çattığında, Bhima Duşasana'yı öldürür ve bütün Kaurava kardeşler aynı şekilde bu savaşta öldürülür. Böylelikle Pandava kardeşler Hastinapura'nın hükümdarı olurlar. ■

RAMA ERDEMLİDİR VE BÜTÜN DOĞRU DÜRÜST ADAMLAR İÇİNDE EN ÖNDE GELENDİR

RAMAYANA

KISACA

KONU
Ahlaki davranış

KAYNAKLAR
Ramayana, Valmiki, MÖ yak. 5. yüzyıl.

ORTAM
Ayodhya, Hindistan; Lanka, bir ada kalesi.

BAŞLICA KARAKTERLER
Rama Vişnu'nun yedinci enkarnasyonu; Ayodhya prensi.

Sita Rama'nın karısı.

Ravana On-başlı bir canavar.

Brahma Evrenin yaratıcısı.

Daşaratha Ayodhya kralı.

Lakşmana Rama'nın üvey kardeşi.

Kaikeyi Daşaratha'nın eşlerinden biri; Bharata'nın annesi.

Hanuman İlahi bir maymun.

> [Rama], ihtişamınla, yiğitliğinle, babana olan bağlılığınla üç cihanda da ünlüsün sen; erdem ve fazilet dolusun sen.
> ***Ramayana***

Sanskritçe olarak yazılan ve Hindu edebiyatının en büyük eserlerinden biri olan destansı şiir *Ramayana*, Ayodhya Prensi Rama'nın hikâyesini ve karısı Sita'yı tutsak almış, Asuraların, yani canavarların kralı on-başlı Ravana'dan kurtarma macerasını anlatır.

Brahma, 10.000 yıllık bir oruç karşılığında Ravana'ya bir dilekte bulunmayı lütfedince, Ravana ondan kendisini bütün tanrılar karşısında yenilmez yapmasını diler. Dileği kabul olunca, Ravana üç dünyaya –yeryüzü, hava ve gökyüzü– felaketler yağdırmaya başlar ve tanrılar Brahma'dan duruma müdahale etmesini ister. Bu arada, yeryüzünde, Ayodhya'da Kral Daşaratha üç karısı olmasına rağmen hâlâ bir oğul sahibi olamamıştır. Veraset derdine düşen kral, Brahma'ya sunu olarak büyük bir ateş (*yajna*) yaktırır.

Rama'nın doğumu

Brahma göklerden bakıp kralın sunu için yaktığı ateşi görünce, aklına Ravana'nın kendisinden onu tanrılardan ve iblislerden korumasını istediği, insanlardan korumasını istemeyi unuttuğu gelir. Bunu dayanarak, Brahma Ravana'yı yenmesi için Lord Vişnu'yu insan kılığında

Ayrıca Bakınız: Brahma kâinatı yaratıyor 200 ▪ Zar oyunu 202–03 ▪ Ganeşa'nın doğumu 201

Prens Rama ve kardeşlerinin evlilikleri bu minyatürde tasvir edilmiş (yak. 1700-1750). Bu Pahari ("dağlardan" anlamına gelir) sanatı Hindistan'ın Himaçhal Pradeş bölgesine özgüdür.

yeryüzüne göndermeye karar verir. Kral Daşaratha'nın duaları kabul edilir ve her üç karısından da oğulları: Kausalya'dan Rama, Sumitra'dan ikizler Lakşmana ve Şatrughna ve Kaikeyi'den Bharata.

Prenslerin hepsi büyür ve hem savaş sanatlarında hem kutsal metinleri okuma konusunda ustalaşır. Bir gün bilge Vişvamitra, ormandaki kurban törenlerini dağıtan iblisleri yenilgiye uğratmak için yardım istemeye gelir. Rama ve üvey kardeşi Lakşmana bilge adama eşlik eder ve ilahi silahları kullanmayı öğrenirler. Vişvamitra, Rama'yı becerisinden dolayı över ve ona dünyayı kötülükten kurtarmak için yaratılmış olduğunu söyler.

Prens sürgüne yollanıyor

On iki yıl sonra, yaşlanan Daşaratha Rama'yı yerine kral olarak hazırlamaya başlar. Rama en cesur ve en erdemli oğuldur; babasının da gözdesidir. Ancak bu büyük olayın hemen öncesinde, Daşaratha'nın üçüncü karısı Kaikeyi, kocasına yıllar önce ettiği iki kutsal yemini hatırlatır. Kadın, Rama'nın 14 yıllığına vahşi doğaya sürgün edilmesini ve kendi oğlu Bharata'nın tahta geçmesini talep eder. Yemin bağlayıcıdır ve kral oğlu Rama'nın vahşi doğaya sürgün edilmesi emrini verir. Rama'nın karısı Sita, sadık üvey kardeşi Lakşmana gibi, kocasıyla birlikte sürgüne gönderilmeyi talep eder. Bu üçlü sürgün edilerek sarayı terk ederken, Kral Daşaratha'nın kalbi bunlara dayanamaz ve ölür.

Bharata annesinin fesat planını öğrenir ve Rama'yı ormanda takip eder ve dönüp hakkı olan tahta

1700'lerden kalma bir Ramayana tulosundaki çizimde, Rama insanüstü varlık Asura (bazen "titanlar" da deniyor) ile savaşıyor.

Rama tapınması

Rama, Vişnu'nun yedinci enkarnasyonudur ve kendine göre büyük bir Hindu tanrısıdır. MÖ 1. binyıldan itibaren, Rama geniş bir kesim tarafından Vişnu'nun içine girdiği beden olarak kabul edilmiş ve "ideal insan" telakki edilmiştir. MS 12. yüzyıl civarı, bir tanrı olarak tapınılmaya başlanmıştır.

Rama tapınması, bir şair-aziz ve Rama hayranı olan Tulsidas'ın, Rama'yı Yüce Varlık Brahman ile eş tutan manzum destanı *Ramcharitmanas*'ı yazdığı 16. yüzyıl sonlarında önemli oranda artmıştır. Görev, fazilet ve bağlılıkla karakterize edilen Rama'nın Ayodhya'daki mükemmel, ütopik yönetimi bütün dünyaya yayılmış ve *ramraj* olarak bilinir hale gelmiştir. Mahatma Gandhi, 1947 yılında sonuçlanan, Hindistan'ın Britanya'dan bağımsızlığı için mücadelesi boyunca, yeni bir demokrasi çağını, dini hoşgörü ile herkese eşit ve adil muameleyi insanların gözünde canlandırmak için bu ideali kullanmıştır.

Her yıl, Rama'nın doğum günü bahar festivali Rama Navami'de ve hayatı Hindu güz festivali Navratri'de kutlanır.

oturması için ona yalvarır. Ancak Rama babasının emirlerini yerine getirme konusunda kararlıdır ve bu yüzden Bharata kardeşinin yokluğunda ülkeyi yarı gönüllü olarak yönetir, Rama'nın altın sandaletlerini dönünce giysin diye tahtta hazır tutar.

Sita'nın kaçırılması

13 yıl sonra, parıltılı Godavari Nehri kıyısındaki ormanda, dişi iblis Şurpanakha ortaya çıkar ve güzel Rama'ya âşık olur. Onu baştan çıkarmayı başaramayan iblis, Lakşmana'nın peşine düşer. Yine geri çevrilen Şurpanakha çileden çıkar ve o öfkeyle Sita'ya doğru uçar. Kardeşler iblisi yakalarlar ve onun hem burnunu hem kulaklarını keserler. Ertesi gün, Şurpanakha'nın kardeşleri intikam için gelince, Rama ve Lakşmana onları ok yağmuruna tutar. İkisinin de Şurpanakha'nın Ravana adlı bir başka erkek kardeşi daha olduğundan ve onun da intikam için yanıp tutuştuğundan haberi yoktur.

Bir gün, Sita ormandaki yerleşim yerlerinin yakınında altın bir ceylan görür ve görünüşüyle büyülenir. Karısını hoşnut etmek isteyen Rama ceylanı yakalamaya çalışır. Ceylan kaçar, Rama da peşi sıra ormanın derinliklerine doğru gider. Lakşmana kardeşinin yardım isteyen haykırışını duyar; Sita'nın etrafına koruyucu bir halka çizer ve sesin geldiği yöne doğru gider. Sita yalnız kaldığında yanına yiyecek isteyen bir keşiş yaklaşır. Halkının cömertliğini göstermek isteyen Sita halkanın dışına çıkar. Keşiş girdiği kılıktan çıkar ve 10 başlı, 20 kollu, iblis Ravana olarak kendini gösterir. Sita'yı omzuna atan Ravana uçan arabasını çağırır. Üç sürgüne göz kulak olan yaşlı akbaba Jatayu arabayı durdurmaya çalışır; ama Ravana onun bir kanadını kesip koparır.

Ravana'nın uçan arabası denizleri aşarak iblisin kralı olduğu Lanka Adasına doğru yola koyulur. Bu arada Sita, arkasında iz bırakmak için arabadan mücevherlerini atar. Karaya indiklerinde, Sita Ravana'nın sarayında yaşamayı reddedince bir aşoka ağacı bahçesine bırakılır. Kadının gönlüne girmeye kararlı olan Ravana ona şarkılar söyler, öyküler anlatır, ona övgüler düzer, güzel kokulu çiçekler ve değerli mücevherler hediye eder; ama Sita, Lakşmana ile birlikte onu aramak için yollara düşen Rama'ya sadık kalır. Maymunlarla dolu topraklardan geçerken, Hanuman adında bir maymun kahramana rastlarlar. Maymunlar onlara buldukları mücevherleri gösterir; izler Lanka'yı işaret etmektedir. Rama, kayıp tek parçanın karısının saç iğnesi olduğunu fark eder.

> O [Rama]
> yoksul olabilir,
> krallığından
> uzak düşmüş de olabilir;
> ama kocam
> benim saygımı
> yitirmemelidir.
> ***Ramayana***

Kurtarma ve savaş

Hanuman devasa bir şekle bürünür ve denizin üzerinden Lanka'ya atlar. Adanın dört bir tarafını dolaşarak Sita'yı arar; ama onu bulamaz, ta ki bir bahçede, yalnızca bir saç iğnesi takmış, güzel bir kadını tek başına görene kadar. Hanuman, iyi biri olduğu ve ilahların soyundan geldiği konusunda onu temin ederek Sita'ya yaklaşır ve ona Rama'nın yanından geldiğinin kanıtı olarak Rama'nın mühür yüzüğünü verir. Hanuman, güven içinde onu denizden geçirebilmesi için Sita'ya sırtına atlamasını söyler; ama o ancak kocasının onu kurtarabileceğini söyleyerek bu tek-

Kangra tarzı yapılmış, 18. yüzyıldan kalma bu çizimde, akbaba Jatayu, Sita'nın kaçırılmasına engel olmaya çalıştıktan sonra, Ravana'nın arabasının enkazı arasında yaralı yatıyor.

18. yüzyıl sonlarına ait, Güney Hindistan'dan, bu ince işlenmiş, kalemkâri kumaş boyama örneğinde, kahraman Rama ile on-başlı Ravana birbirini hedef alıyor.

lifi reddeder. Hanuman, içi rahatlasın diye Rama'ya göstermek için bir yadigâr ister Sita'dan ve kadın ona, evli bir kadın olması itibariyle bir statü sembolü olarak taşıdığı saç iğnesini verir.

Hanuman bunun üzerine, yakalanıp iblise teslim edilmeden önce Ravana'nın birçok savaşçısını öldürerek Lanka'da kaos yaratır. Şimdi Ravana ile yüz yüze gelen Hanuman ondan Sita'yı bırakmasını ister; ama Ravana Hanuman'ın kuyruğunu ateşe verir. Hanuman bunun üzerine kaçar ve yanan kuyruğuyla kaleyi ateşe verir. Bunu izleyen beş gün boyunca, Hanuman'ın maymunlar ordusu Rama'nın adının kazındığı kayaları kullanarak Lanka'ya uzun bir köprü yapar. Rama ile Ravana'nın orduları arasında kanlı bir savaş patlak verir ve savaş Rama'nın iblisi öldürmesi ve sevgili karısı Sita'ya kavuşmasıyla biter. Ravana'nın ölümü üzerine, soylu kardeşi Vibhişana Lanka'nın yeni kralı olarak taç giyer.

Rama Sita'yı sınıyor

Yeniden bir araya gelince Rama, başka bir adamın evinde yaşarken namusunu koruduğunu kanıtlaması için Sita'yı bir ateş sınavına tabi tutar. Sita ateşin içine dalar ve Ateşin Efendisi Agni yara almadan onu geri gönderince, masumiyeti kanıtlanmış olur. Şimdi 14 yıllık sürgünün ardından Ayodhya'ya dönen Rama sonunda kral olarak tahta geçer.

Ramayana'nın, muhtemelen sonradan eklenen, son kitabında, Sita'nın namusu yeniden sorgulanır. Etrafta dolaşan dedikoduların ardından, Rama sevgili karısını ormana sürgüne gönderir. Sita, o zamanlar *Ramayana*'yı yazmakta olan bilge Valmiki'nin gözetimindedir. Sita, bilgenin şiirini ezberleyecek olan ikiz oğlanlar doğurur.

Hikâye Kral Rama huzurunda sahneye konunca, kral üzüntüden kahrolur. Valmiki bunun üzerine Sita'yı ona getirir; ama Sita, bir zamanlar onu doğurmuş olan toprak anayı çağırarak kendisini bu adaletsiz dünyadan kurtarmasını ister. Bunun üzerine toprak yarılır ve Sita sonsuza kadar kaybolup gider. ■

Yaşayan bir metin

Ramayana dünyanın en uzun destansı şiirlerinden biridir ve Hindu geleneğinde ilk şiir örneği olarak kabul edilir. Saygın şair Valmiki'ye atfedilen çekirdek malzeme, MÖ yak. 500 yılından kalmadır; ancak hikâyenin bin yıl sonra, o zamanki biçimini halen korumadığı düşünülmektedir.

Ramayana'nın hikâyesine bütün Hindistan alt-kıtasında Hindular, Jainler ve Budistler aşinadır. Müslüman düşünürler ve şairler uzun bir zaman diliminde bu metni yorumlamış ve çeşitli sahnelerini minyatürlere aktarmıştır. 16. yüzyılda, Babür İmparatoru Ekber şiiri Persçeye çevirtmiş ve sarayının duvarlarını süsleyen resimlerini yaptırmıştır.

Ramayana'da anlatılan yerler, bugün bile dinsel mekânlar olarak saygı görüp ziyaret edilmektedir ve hikâye –şiir, oyun, şarkı ve danstan tutun da kukla oyunlarına, filmlere ve çizgi filmlere kadar– çeşitli biçimlerde anlatılmaya devam etmektedir. 1980'lerde yapılan bir televizyon uyarlamasını 100 milyondan fazla insan seyretmiştir.

BEN TANRIÇAYIM, DÜNYALARIN HÜKÜMDARI

DURGA, İBLİS BUFALOYU ÖLDÜRÜYOR

KISACA

KONU
İyinin kötüye karşı zaferi

KAYNAKLAR
"Devi Mahatmya" ("Tanrıçanın Görkemi"), *Markandeya Purana*, Anonim, MS 5-7. yüzyıl.

ORTAM
Gökyüzü.

BAŞLICA KARAKTERLER
Mahişasura İblis bufalo.

Brahma Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) yaratıcı tanrısı.

Vişnu Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) koruyucu tanrısı.

Şiva Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) yok edici tanrısı.

Indra Tanrıların kralı.

Durga Savaşçı tanrıça ve önceden beri varolan kâinat gücü; Devi ve Şakti olarak da bilinir.

Hindu mitolojisinde, iblis bufalo Mahişasura hemcinsi Asuraların iyilik tanrıları Devalara karşı zafer kazanmasının sağlamak için ölümsüzlük arayışındadır. Bu iblis tanrı, Brahma'ya pişman olduğunu göstermek için uzun uğraşlar verir; ancak yaratıcı tanrı onun kefaretini reddeder. Mahişasura bunun üzerine ne herhangi bir insan ne de Trimurti –Brahma, Vişnu ve Şiva'dan oluşan Hindu üçlü ilah grubu– tarafından öldürülmemesi yönünde teminat ister. Brahma olacakları bildiğinden bunu kabul eder.

Mahişasura birlikleri toplar ve önce yeryüzünü talan eder, sonra da gökyüzündeki Devaları yenerek onları kaçmak zorunda bırakır. Tanrıların kralı İndra, Trimurti'ye bir çözüm bulması için yalvarır. Brahma, Vişnu ve Şiva güçlerini birleştirip büyük bir ateş yakarlar ve bu ateşten, ezelden beridir varolan bir kâinat gücü olan ve evrenin yaratıcısı olarak bilinen, tanrıça Durga oluşur. Tanrılar tarafından kendisine bahşedilen silahları kuşanan, tepeden tırnağa silahlı tanrıça aslanını savaşa sürer ve Asuralar ordusunu perişan eder. Mahişasura bazen kılıktan kılığa girerek, ona art arda saldırılar düzenler; ama sonunda tanrıça onun kafasını keser ve onun vahşi saltanatına son verir.

Durga'nın zaferi, Kuzeydoğu Hindistan'da Durga Puja, Nepal'de Daşain denen ve her yıl düzenlenen on günlük festival boyunca kutlanır. ■

Hintli ressam Raji Ravi Rama'nın 19. yüzyılda yaptığı resimde, Durga tanrıların ortasında aslanıyla birlikte otururken, boynuzlu erkek biçimindeki Mahuşasura'yı öldürüyor.

Ayrıca Bakınız: ■ Brahma kâinatı yaratıyor 200 ■ *Mahabharata* 202–03 ■ *Ramayana* 204–09

AH! MİNAKŞİ! BALIK GÖZLÜ TANRIÇA! BENİ BAHTİYAR ET!

BALIK GÖZLÜ TANRIÇA BİR KOCA BULUYOR

KISACA

KONU
Evlilik

KAYNAKLAR
Tiruvilayaadal Puranam ("Şiva'nın Kutsal Sporları"), Paranjothi Munivar, MS 17. yüzyıl.

ORTAM
Madurai, Tamil Nadu, Güney Hindistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Minakşi Pandya Krallığı'nın ilahi yöneticisi; Parvati'nin avatarı (enkarnasyonu).

Malayadwaya Pandya İkinci Pandya kralı; Minakşi'nin babası.

Brahma Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) yaratıcı tanrısı.

Vişnu Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) koruyucu tanrısı.

Şiva Hindu üçlü ilah grubunun (Trimurti) yok edici tanrısı.

Parvati Bereket tanrıçası; Yok Edici Şiva'nın eşi.

Minakşi, Balık-Gözlü Tanrıça olarak bilinir; balık şeklindeki güzel gözleriyle kutsaldır. Paraları ve bayrakları üzerinde balık sembolünü benimsemiş, deniz yoluyla ticaret yapan tüccarlar ve denizcilerden oluşan Pandya Hanedanı'na bağlı Madurai şehrinin ilahi yöneticisi olarak kabul edilir.

Birçok ilahi ve ritüele esin kaynağı olmuş Balık-Gözlü Tanrıça'ya ilişkin efsanede, bir çocuğu olsun diye dua eden, Madurai'nin Pandya kralı Malayadwaja Pandya'nın hikâyesini anlatılır. Tanrılar bir ateş çukurundan üç memeli bir kız meydana getirip ona verirler. İlahi bir ses krala, kızı kaderinde yazılı kocasını bulunca üçüncü memenin kaybolacağını söyler. Kral bu kıza Minakşi adını verir ve tahta hazırlamak için ona *şastralar* ("geleneksel ilimler") öğretir.

> Sen, tıpkı yeşil zümrüt gibi şahane parlıyorsun! Sen Şiva'nın eşisin. Gözlerin balığa benziyor!
> ***Hindistan'ın Kutsal Şarkısı***
> **V. K. Subramanian (1998)**

Kutsal izdivaç

Babasının ölümünün ardından, artık güçlü bir savaşçı olan Minakşi düşmanlarıyla savaşmak için kuzeye sefer düzenler. Brahma, Vişnu ve Devaların yurtlarını fethettikten sonra, Şiva'nın diyarına ilerler. Şiva'nın yandaşları ve boğa muhafız Nandi'ye karşı zafer kazanır. Saldırı sırası artık Şiva'nın kendisine gelmiştir; ama göz göze geldikleri anda, Minakşi, onun bereket, aşk ve bağlılık tanrıçası eşi Parvati'nin enkarnasyonu olduğunu fark eder. O an Minakşi'nin üçüncü memesi kaybolur. Şiva ve Minakşi Madurai'ye giderler ve orada evlenirler. ■

Ayrıca Bakınız: *Mahabharata* 202–03 ▪ *Ramayana* 204–09 ▪ Durga, iblis bufaloyu öldürüyor 210

SEN BÜTÜN DÜNYAYA HÜKMEDEN KRAL OLACAKSIN

BAİGA'NIN BAŞLANGIÇLARI

KISACA

KONU
Toprak Ana'yı koruma

KAYNAKLAR
The Baiga, Verrier Elwin, 1939.

ORTAM
Dünyanın yaratılmasından hemen sonra, orta Hindistan, Madhya Pradeş eyaleti.

BAŞLICA KARAKTERLER
Nanga Baiga Baiga halkının atası.

Nanga Baigin Baiga halkının anası.

Dharti Mata Baiga halkının Toprak Ana'sı.

Thakur Deo Köyün Efendisi.

Bhagavan Yaratıcı.

Orta Hindistan'da Mandla eteklerindeki bölgede yaşayan Baiga halkı, ataları Nanga Baiga'nın büyük bir sihirbaz olduğuna inanırmış. Efsaneye göre, o ilk erkekmiş ve Nanga Baigin de ilk kadın.

Baiga halkı, ilk atalarının bambu ağaçlarının altında, Toprak Ana Dharti Mata'nın rahminden çıkarak doğduğuna inanırmış. Toprak Ana, Köyün Efendisi Thakur Deo'nun eşiymiş ve Baiga tanrıları arasında en yaşlı ve en saygın olanmış. Dharti Mata'ya, yağmur sezonu tam başlayacağı sırada, söylenenlere göre, gebe kalmaya tam hazır olduğu Jeth (Mayıs) ayında tapınılırmış.

> Bütün dünya krallıkları parçalanabilir; ama topraktan gelen ve toprağın efendisi olan asla o toprağı terk etmeyecektir.
> ***Baiga***

Dünyanın koruyucuları

Yaratıcı Bhagavan yeryüzünü dümdüz eder; ama dönmesini durduramaz. Dünyanın dört köşesini güven altına almak için Nanga Baiga ile Nanga Baigin'i davet eder. Nanga Baiga Dharti Mata'ya bir dişi domuz, Thakur Deo'ya da beyaz bir horoz kurban eder.

İleri geri sallanan Dharti Mata, domuzun kanı üzerine damlarken kılını bile kıpırdatmadan öylece durur. Kurbandan hoşnut kalmıştır ve Nanga Baiga'ya, bundan sonra öfkelendiğinde ve ileri geri sallanmaya başladığında onun sözünü dinleyeceğini söyler.

Nanga Baiga ile Nanga Baigin dört büyük çivi bulur ve düzgün dursun diye onları dünyanın dört köşesine çakar. Bhagavan, Baiga çiftine dünyayı korumaları ve çivilerin yerinde kalmasını sağlamaları gerektiğini söyler. Ve böylece onlar dünyanın koruyucuları olurlar.

Bhagavan dünyayı yaratmayı bitirince, onlara bir kral seçmek istediği için bütün kabilelerin toplanmasını ister. Herkes bir araya gelince, Bhagavan birçoğunun güzel giysiler içinde olduğunu; ama

Ayrıca Bakınız: Brahma kâinatı yaratıyor 200 ▪ Ganeşa'nın doğumu 201 ▪ Zar oyunu 202–03 ▪ *Ramayana* 204–09

Hindistan'da, İndore'nin ev sahipliği yaptığı ve üç gün süren Dharohar festivaline Baiga üyeleri de katılıyor. Bu olay, her yıl 9 Ağustosta düzenlenen ve kabile kültürünün bir gösterisi haline gelen Dünya Kabile Günü'nün törenlerinden biri.

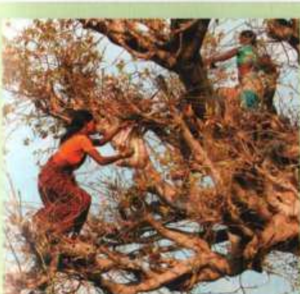
Nanga'nın (çıplak demektir) üzerinde yapraklardan başka bir şey olmadığını görür. Nanga Baiga'yı bütün dünyanın kralı olarak tahta oturtur.

Nanga Baiga mutlu olur; ama Gond halkının bir üyesi bir zamanlar ona büyük nezaket göstermiş olduğundan, "Gong'u kral yap; çünkü o benim kardeşim" der. Yaratıcı, teklifine saygı duyar ve Nanga Baiga'yı kutsayarak ödüllendirir.

Toprak Ana'ya hizmet etmek

Bhagavan Nanga Baiga'ya, onlar yeryüzünü terk etmediği müddetçe, Baiga halkının var olacağını söyler. Sonra ona toprağı nasıl ekeceğini anlatır. Baiga halkının kökleri kazıp çıkarabileceğini ve onları yiyebileceğini ya da yaprakları toplayıp onları satabileceğini; ama asla toprağı sürmemeleri gerektiğini söyler. Çünkü toprak, analarıdır. Bunun yerine, onlara, çalıları kesmelerini, yakmalarını ve küllere tohum ekmelerini söyler. Zengin olmayacaklardır; ama hayatta kalacak kadar büyüyeceklerdir.

Bhagavan, Nanga Baiga'ya bu kes-ve-yak yöntemiyle çiftçiliğin nasıl yapılacağını öğretir ve ona tohumların, yağmurun beklendiği zaman ekilmesinin en iyi sonucu vereceğini söyler. Yaratıcı, Nanga Baiga'ya, halkının yaşaması için gerekli her şeyi öğrettikten sonra, Baiga'nın tohumları alma zamanı gelir. Nanga Baiga onları Bhagavan'dan alırken, bazıları elinden yere düşer. Yaratıcı bunun üzerine, "Bu iyi, böyle olmalı; çünkü ancak yoksullar Dharti Mata'nın hizmetkârı olmaktan mutlu olacaktır" der. ▪

Kadınlar ormanda yaprak topluyor. Diğer Baiga çiftçileri gibi, Bhagavan tarafından belirlenmiş tarımsal yöntemleri sürdürüyorlar.

Günümüzde Baiga çiftçiliği

Birçoğu Orta Hindistan'daki Madhya Pradeş eyaleti içinde ve çevresinde yaşayan Adivasi (kabile) grubundan olan Baiga çiftçileri genellikle tepelik teraslarda yaşarlar ve toprağı sürmezler. Onun yerine, yukarıda anlatılan Baiga kuruluş mitindeki gibi, *bewar* denilen, geleneksel bir kes-ve-yak ekim yöntemini kullanırlar.

Toprak Ana'ya duydukları aynı saygı nedeniyle, Baiga halkı yarı-göçer kalmıştır. Değiştirerek ya da dönüşümlü olarak toprağı işleme pratiği, bir yerde sabit kalıp sürekli olarak orayı ekmek suretiyle toprağı tüketmek yerine, birkaç yılda bir yeni bir ekim alanına geçmek anlamına gelir.

19. yüzyıl boyunca, kolonyal orman yetkilileri birçok Baiga insanını toprağı sürmeyi benimsemeleri için zorlamıştır. Baiga halkından birinin şöyle dediği geçmiştir kayıtlara: "Biz ne zaman... sabana elimizi sürdük, işte o zaman her köyden bir adam öldü."

Baiga halkı yüzyıllardan beri Gond halkıyla –bir başka Adivasi grubu– yan yana yaşamaktadır. Gond halkı da aynı tarımsal yöntemlerden yana ve iklim değişikliği sorunu göz önünde bulundurulduğunda, bu sürdürülebilir bir yöntem.

YANG GÖKYÜZÜ OLDU, YİN DE YERYÜZÜ

PANGU VE DÜNYANIN YARATILIŞI

KISACA

KONU
Kaostan evrenin yaratılması

KAYNAKLAR
Historical Records of the Three Sovereign Divinities and the Five Gods [Üç Egemen İlah ve Beş Tanrı'nın Tarihsel Kayıtları] , Xu Zheng, MS 3. yüzyıl; *The Master Who Embraces Simplicity: Inner Chapters* [Yalınlığı Kucaklayan Efendi: İç Bölümler], Ge Hong, MS 4. yüzyıl.

ORTAM
Zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Pangu İlk canlı varlık; Yeryüzünün yaratıcısı; hayvani özellikler gösteren yarı-tanrı bir insan.

En çok kabul gören Çin (Daoist) yaratılış hikâyesine göre, evrenin yaratılmasından önce yalnızca biçimsiz kaos vardır. Sonunda bu kaostan bir kâinat yumurtası ortaya çıkar ve 18.000 yıl boyunca birleşip kaynaşır. Yumurtanın içinde ilk canlı varlık olan Pangu vardır; mitin Xu Zheng anlatımına göre, yarı-tanrı yarı-insan olan Pangu boynuzlu, öfkeli bir dev biçimini alır. Başka Pangu tasvirlerinde kedi başlı, yılan gövdeli ve kaplan pençeli olarak gösterilir. "Pangu" adının Çincedeki kelime anlamı "sarılı antika"dır ve ona "Pangu" denmesinin nedeni, yumurtadan çıkmadan önce, kabına sığması için bedeninin sarılı olmasıdır.

Çin tarihindeki önemli karakterleri anlatan anonim Çin metninden (yak. 1800) alınma bu çizimde olduğu gibi, Pangu genellikle yapraklardan oluşan bir elbise giymiş bir cüce olarak resmediliyor.

Göklere yükseliş

Pangu yumurtanın içinde daha fazla kalamaz; bu yüzden kabuğu kırıp dışarıya çıkar. Yumurtanın akı gökyüzü olur, sarısı da yeryüzü; bu arada kabuğun büyük parçaları güneşi ve ayı, küçük parçaları da yıldızları meydana getirir.

Mitin bir versiyonunda, yumurtadan çıktıktan sonra, Pangu karanlık Yin ve aydınlık Yang olmak üzere ikiye bölünür: Bu, kaostan doğan, doğanın karşıtlık ilkesidir. Bir sonraki 18.000 yıl boyunca, Pangu her gün dokuz kere dönüşür. Her gün göksel Yang gökyüzünü oluşturmak üzere üç metre yükselirken, ağır Yin yeryüzünü oluşturmak üzere üç metre aşağıya çöker. Onları ayrı tutmak için arada duran Pangu her gün üç metre büyür ve bir dev olur. 45.000 kilometre olana kadar uzar; bu Yin ile Yang arasındaki mesafedir. Pangu göklerden daha ulu ve yeryüzünden daha kutsaldır; ama bazı anlatımlara göre, evreni yaratırken ilahi yardım almıştır. Ona kâinat varlıkları –bir boynuzlu at, bir

Ayrıca Bakınız: Yaratılış 18–23 ▪ Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Yi güneşi vuruyor 216–17 ▪ Jumong 230–31 ▪ Cherokee yaratılışı 236–39

Pangu'nun bedeninden beş kutsal dağ oluşmuştur. Her biri beş Çin anayönüne denk düşmektedir: kuzey, güney, doğu, batı ve merkez.

kaplumbağa, bir anka kuşu ve bir ejderha– yardım etmiştir.

Yeryüzünü şekillendirmek

Yer ve gök şekillendiğinde, Pangu ölmeye başlar. Bedeni evrenin en önemli özelliklerini yaratmak üzere bölünür. Soluğu rüzgâr ve bulutlar, sesi gök gürültüsü olur. Sağ gözü ay, sol gözü güneş haline gelir. Saçları yıldızları oluştururken, teri ve bedensel sıvıları yağmur olur. Pangu'nun kanı ve spermi denizleri ve nehirleri meydana getirirken, kasları ve damarları yeryüzündeki tüneller olarak işlev görür. Dişleri ve kemikleri metaller ile kayaları oluştururken, kemik iliği incileri ve yeşimtaşını meydana getirir. Pangu'nun vücut kılları bitki ve ağaçlara dönüşür. Bazı anlatımlara göre, bedeninde yaşayan küçük pireler bir rüzgâr dokunur dokunmaz birer insana dönüşüvermiştir; başkaları da Pangu'nun insan ırkını kilden biçimlendirdiğini iddia etmiştir.

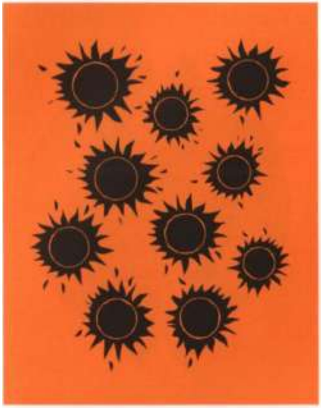
Pangu'nun kolları, başı, göbeği ve ayakları Çin'in beş kutsal dağı haline gelir. Dinsel tören yerleri beş elementten biriyle ve beş anayönle bağlantılıdır. Taiwas Dağının Pangu'nun başından oluştuğuna inanılır; çünkü yeri doğudadır ve güneş doğudan yükselir. ▪

> Soluğu rüzgâr ve bulutlar oldu;
> sesi gök gürültüsü.
> Sol gözü güneş oldu;
> sağ gözü de ay.
> ***Üç Egemen İlah ve Beş Tanrı'nın Tarihsel Kayıtları***

Yin ve Yang

Evrenin doğru dengesinin sağlanması Daoist düşüncenin en önemli konusudur. Bu Yin ve Yang kavramları yoluyla ifade edilir; bir kendiliğin ikili ya da karşıt karakteristik özelliklerini temsil eden bir şeyler olarak Batı dünyasında genellikle aşina olunan bir ifadedir.

"Yin" ve "Yang" sözcükleri, bir tepenin sırasıyla "karanlık yüzü" ve "güneşli yüzü" olarak çevrilebilir. Ama daha genel anlamda, onlar, kadın ve erkek, ölüm ve doğum ve gök ve yer gibi, kâinatı oluşturan ikili özellikler için kullanılır. Her ne kadar bu güçler birbirine zıt gibi görünse de, onlar aslında birbirini tamamlayıcıdır. Biri diğerine üstün değildir ve biri olmadan diğeri de olmaz. Antik Çin kehanet kitabı *I Ching*'e göre, açlık ve sel gibi doğal felaketler Yin ve Yang arasındaki dengenin kaybolmasıyla ortaya çıkar.

ON GÜNEŞİN ONU BİRDEN YÜKSELDİ VE BUĞDAY BAŞAKLARINI KAVURDU

Yİ GÜNEŞİ VURUYOR

KISACA

KONU
İnsanlığı kurtarmak

KAYNAKLAR
Huainanzi ("Huainan Ustalarının Yazıları"), Anonim, MÖ 2. yüzyıl; *Shan Hai Jing* ("Dağların ve Denizlerin Klasiği"), Anonim, MÖ 1. yüzyıl.

ORTAM
Antik Çin.

BAŞLICA KARAKTERLER
Xihe Bir güneş tanrısı.

Di Jun Xihe'nin kocası; Doğu Gökyüzünün tanrısı ve tarım tanrısı.

Yao Bilgeliğin ve erdemin bir modeli olarak hizmet etmiş, efsanevi Çin imparatoru (MÖ 24. yüzyıl).

Yi Mahir bir okçu.

Xiwangmu Bir Çinli tanrıça.

Chang'e Yi'nin karısı.

İlk başta on güneş vardır. Bir güneş tanrısı olan Xihe, onları tarım tanrısı kocası Di Jun'la birliktelikleri sonucunda dünyaya getirmiştir. Güneşlerin ruhları üç ayaklı kargalardır. Her gün Xihe, ilahi güneş kuşlarından birini arabasına koşmakta ve dünyanın etrafını dolaşarak halkına ışık ve ısı saçmaktadır. Bir gün on güneş kuşu birden gökyüzüne uçunca felaket olur. Bu, yeryüzündeki sıcaklığın tehlike yaratacak kadar yükselmesine neden olur; toprak kavrulur ve bitkiler büyüyemez. İnsanlar sıcaktan nefes alamaz ve açlıktan ölecek hale gelir. İşin daha da kötüsü, dehşet verici canavarlar ortaya çıkar ve toprakları harap eder. Bunların içinde insan yiyen bir boa yılanı, dev bir kuş ve keskin dişleri olan kocaman bir yaban domuzu vardır. Xine ve Di Jun, güneşleri gökten çekilmeleri konusunda ikna edemez.

Yao günü kurtarıyor

O zamanlar Çin hükümdarı olan Yao, tanrı Di Jun'a yardım için yakarır ve tanrı da bunun üzerine okçu Yi'yi gönderir. Yi, elinde Di Jun'un verdiği kırmızı yay ve beyaz oklarla yeryüzüne iner. Yi ölümcül canavarları vurup avlar ve insanları onların saldırılarından korur. Sonra da problem yaratan güneşlerle ilgilenmeye başlar. Yayını geren Yi güneşlerden birini okuyla vurur. Güneş patlar ve içindeki üç ayaklı karga yeryüzüne düşer. Yi gökyüzünde yalnızca bir

Shan Hai Jing'teki bir çizimde, Yi güneşe ok atıyor. Mitin bir versiyonuna göre, güneş denize düşerek, denizin karayı istila etmesine engel olması için suyu buharlaştıracak bir kaya oluşturuyor.

Ayrıca Bakınız: Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ Maymun Kral'ın maceraları 218–19 ▪ Beş güneş efsanesi 248–55

> Böylece Yi, merhametle dünyayı bütün zorluklardan kurtaran ilk kişi olur.
> ***Shan Hai Jing***

tane kalana kadar hepsini teker teker avlar. Yao, Yi'ye bu son güneşi bağışlamasını söyler; çünkü insanların hâlâ onun ışığına ve ısısına ihtiyacı vardır. İnsanlığı kurtaran ve dünyada düzeni sağlayan bu eylemi karşılığında Yao'ya "Göğün Oğlu" unvanı verilir. O, Çin efsanelerinde bilge ve adil bir hükümdar olarak hürmet görür.

Trajik varoluş

Yi yeryüzüne karısı Chang'e ve çırağı Fengmeng ile birlikte gelmiştir. Güneş kuşlarını vurduğu için mükâfat olarak, Çin tanrıçası Xiwangmu Yi'ye bir ölümsüzlük iksiri verir; ancak bu onun felaketi olacaktır. Ölümlü olan Yi iksiri içmek istemez; çünkü karısından ayrı kalmaya dayanamamaktadır.

Bir gün, ustasının yeteneğini ve şöhretini kıskanan Fengmeng, ustası dışarıda avlanırken Yi'nin evine girer. Fengmeng, Chang'e'den iksiri ister. Ona vermektense Chang'e iksiri kendisi içer. Artık ölümsüz olan Chang'e en yakın göksel varlığa, Ay'a uçar; böylelikle kocasının yakınında olabilecektir. Yi eve gelip de karısının gittiğini anlayınca, onun için bir sunak yapar ve karısının en sevdiği yiyecekleri getirip oraya koyar; her yıl karısının uçup gittiği gün bunu tekrar eder.

Yi'nin hayatı, Yeryüzündeki en büyük okçu olabilmek için, hain Fengmeng onu bir şeftali ağacından kopardığı dalla ölene kadar dövünce son bulur. Ölümünden sonra, insanlar Yi'ye felaketi önleyen tanrı Zongbu olarak tapar. Karısı da ayın ruhu olarak saygı görür. ■

Çin'in Zhejiang eyaletindeki Jinhua'da düzenlenen Güz Ortası Festivali'nde, Chang'e kılığına girmiş bir aktrist model aya doğru uçuyor.

Güz Ortası Festivali

Çin'de ve Vietnam'da, Çinliler ve Vietnamlılar tarafından dünyanın dört bir yanında, sekizinci ayın 15. günü, ay dolunay olduğunda, Güz Ortası Festivali düzenlenir. Geçmişi MÖ 1600 yılına kadar uzanan bu olay, geleneksel olarak, yıllık pirinç ya da buğday için bir şükran günüdür; insanlar toplanırlar ve bolluk içinde bir yıl için adakta bulunurlar.

Bu festivalin en önemli özelliği, hâlâ saygıdeğer olan birçok Çin tanrısından biri olan ay tanrıçası Chang'e'ye hürmet gösterilmesidir. Gece arkadaşları ve aile fertleriyle bir araya gelen insanlar tütsü yakar, dua eder ve tıpkı Yi'nin Chang'e yeryüzünü terk ettiği zaman yaptığı gibi, ay tanrıçasına yiyecek sunarlar. En çok sunulan yiyecek de, farklı ezmelerle (siyah fasulye vb) içi doldurulan yuvarlak bir pasta olan ay kekidir. Keklerin yuvarlak şekli, birlikteliği ve bağlılığı sembolize ediyor. Ay tanrıçasına sunulduğu gibi, bu kekler, genellikle itinayla süslenmiş paketler içinde, o gün arkadaşlara ve aile fertlerine de dağıtılıyor.

OKYANUSUN KÖŞELERİNİ DOLAŞACAĞIM VE GÖKYÜZÜNÜN KIYISINA GİDECEĞİM

MAYMUN KRAL'IN MACERALARI

KISACA

KONU
Aydınlanmaya giden yol

KAYNAKLAR
Batıya Yolculuk, Wu Cheng'en, yak. 1500-82.

ORTAM
Antik dönem Çin ve Hindistan.

BAŞLICA KARAKTERLER
Sun Wukong Maymun Kral.

Yeşim İmparator Göklerin efsanevi hükümdarı.

Budha Budizmin kurucusu; MÖ 6-4. yüzyıllarda Hindistan'da yaşamış ve öğretilerini yaymıştır.

Xuanzang Budist bir rahip.

Guanyin Budist merhamet tanrıçası.

Zhu Bajie Yarı-domuz, yarı-insan; Xuanzang'ın çömezi.

Sha Wujing Bir nehir canavarı; Xuanzang'ın çömezi.

Sun Wukong'un klasik Çin hikâyesi, gökyüzü ile yeryüzünün birleşmesiyle başlar. Bu birliktelikten, Çiçekler ve Meyve Dağından ortaya çıkan bir taş yumurta yaratılır. Bu yumurtadan Sun Wukong adında bir maymun çıkar. İlk başta, Sun Wukong dağda yaşayan öteki hayvanlarla oynar. Sonunda, hırs içinde büyüyen Wukong kendini Maymun Kral ilan ederek bir canavara dönüşür. Yeni statüsüyle, inanılmaz güçlü ve becerikli bir savaşçı haline gelir; 72 farklı hayvan ya da nesneye dönüşebilmekte ve tek bir sıçrayışta dünyanın yarısının üzerinden atlayabilmektedir. Sun Wukong, ihtiyaca göre büyüklüğünü sihirli bir biçimde değiştirebilen, altın bir asa kuşanır.

Ölümsüz ve hapsedilmiş

Maymun Kral olarak statüsüne rağmen, ölüm vakti gelip çattığında, Sun Wukong Yeraltı Dünyasına çekilir. Kaderine boyun eğmek yerine, adını Ölüm ve Yaşam Kayıt Defteri'nden siler ve kendini ölümsüz yapar. Sun Wukong'un faaliyetlerini haber alan, göklerin hâkimi Yeşim İmparator onu çağırır ve istismara son vereceği umuduyla ona sarayında bir mevki verir. Sun Wukong yüksek bir mevki beklerken, ona ahırların denetimi gibi sıradan bir görev uygun görülmüştür. Mevkisinin ne kadar önemsiz olduğunu fark edince, Sun Wukong öfkeden deliye dönerek, kendini Büyük Bilge ve Yeşim İmparator'un dengi ilan eder.

İlk başta, Yeşim İmparator onu Göksel Şeftali Bahçesi'nin muhafızı yaparak yatıştırmaya çalışır. Ne var ki Sun Wukong öteki tanrıların da katıldığı bir şölene çağrılmayınca anlaşma sona erer. Sun Wukong Yeşim İmparator'a karşı ayaklanır, bahçeden çaldığı ölümsüzlük şeftalilerini yer ve imparatorun onu öldürmeleri için gönderdiği bütün güçlerini yenilgiye uğratır. Hiç umut

> Ne cüretle bana [Sun Wukong] böyle aşağılayıcı bir muamele yaparlar? Çiçekler ve Meyve Dağında kral benim.
> ***Batıya Yolculuk***

Ayrıca Bakınız: Tanrılar ile titanların savaşı 32–33 ▪ Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ Yi güneşi vuruyor 216–17

kalmayınca, Yeşim İmparator onu denetim altına alması için Budha'ya başvurur. Budha onu büyülü bir dağ biçimindeki eline alır ve oraya hapseder: Asi Maymun Kral, süresiz olarak kapana kısılmıştır.

Görevine düşkün çömezler

Birkaç yüzyıl sonra, Xuanzang adlı bir Çinli rahip, Çin'de bulunan Budist metinlerin daha eksiksiz versiyonlarını toplamak üzere batıya, Hindistan'a dini bir ziyarette bulunur. Xuanzang'a merhamet tanrıçası Guanyin yardımcı olur. Guanyin, geçmişte yaptıkları hataların kefaretini ödemeleri için, birkaç çömezi rahibin yanına katarak onu bu seyahatinde korumakla görevlendirir. İlk çömez, dağ hapsinden serbest bırakılan Sun Wukong'dur. Onu kontrol altında tutmak için, Guanyin başına bir bandana sarar; eğer Xuanzang belli bir mantrayı okuyacak olursa, bandana başını sıkacaktır. İkinci çömez, ayyaşlığı yüzünden gökyüzünden kovulmuş ve domuz bir canavar olarak yeryüzünde yeniden doğmuş eski bir ölümsüz olan Zhu Bajie'dir. Son çömez de, yine eski bir ölümsüz olan ve kristal bir kadehi kırdığı için gökyüzünden sürgün edilen ve şimdi kaba bir nehir canavarı olan Sha Wujing'dir.

Xuanzang'ın, manevi gelişimini sağlamak için Budha tarafından uygun görülen 17 yıllık çetin sınavı tehlikelerle doludur. Sonunda Xuanzang kutsal metinlerle Çin'e döner ve Budhalık unvanına layık görülür. Sun Wukong da sadık ve etkili bir koruma olduğunu kanıtlamış, Xuanzang'ı birçok canavarın elinden kurtarmıştır. Ödül olarak Sun Wukong da Budha ("aydınlanmış olan") mertebesine yükseltilmiş ve "Muzaffer Savaşan Budha" unvanını almıştır. ■

Çin'in Gansu Eyaleti'ndeki Zhangye'de yer alan Büyük Budha Tapınağı'na yaklaşırken karşılarına çıkan bir nehri geçmek için Xuanzang'a Sun Wukong ve Zhu Bajie yardım ediyor.

Xuanzang

Edebiyatta, Xuanzang ismi tarihsel bir kişiye dayandırılır. MS yak. 602 tarihinde, Orta Çin'deki Luoyang'da doğan Xuanzang, 13 yaşındayken rahip adayı olarak manastıra verilmiş ve yedi yıl sonra rahip olmuştur.

Hindistan kaynaklı Budizm Çin'e MÖ 3. yüzyılda girmiştir. Xuanzang'ın ilgisini çeken şey, Budizmi inceleyip araştırmak için kullanılan metinlerin genellikle eksik ve yalan yanlış olmasıdır. Bu yüzden kendisi Hindistan'a gitmeye ve bu metinleri araştırıp toplamaya karar vermiştir. O zamanlar yabancı ülkelere seyahat konusundaki imparatorluk yasağına rağmen, Xuanzang MS 629 yılında yola çıkmış ve 17 yıl sonra, Sanskritçe yazılmış yüzlerce Budist metinle birlikte geri dönmüştür.

Tang hanedanından İmparator Taizong'un daveti üzerine, Xuanzang ayrıca yaptığı yolculuğu *Batılı Bölgeler Üzerine Büyük Tang Kayıtları* adı altında kayda geçirmiştir. Bu eser Wu Cheng'en'in bugün Çin'de tüm zamanların en etkili Çince romanlarından biri olarak kabul edilen *Batıya Seyahat* adlı eserine esin kaynağı olmuştur. Xuanzang hayatının geri kalanını, bugün adı Xi'an olan, Hindistan'dan getirilen Budist metinlerin Çinceye çevrildiği Chang'an'da çalışarak geçirmiştir.

KARA PARÇALARININ YAPIMINI BİTİRİNCE, ONUN RUHLARINI YAPMAYA GİRİŞTİLER

İZANAGİ İLE İZANAMİ

KISACA

KONU
Japonya ile ruhlarının yaratılması

KAYNAKLAR
Kojiki ("Antik Meselelerin Kayıtları"), O no Yasumaro, MS 712.

ORTAM
Ruhlar Çağında Japonya.

BAŞLICA KARAKTERLER
İzanagi Yaratıcı tanrı.

İzanami İzanagi'nin kız kardeşi ve karısı.

Kagutsuchi Ateş ruhu.

Yomotsu-shikome Uğursuz bir cadı.

Tsukuyomi Ay ve gece tanrısı.

Amaterasu Güneş ve evren tanrıçası.

Susanoo Deniz ve fırtınalar tanrısı.

İlk göksel tanrılar, *Kuniumi* ("kara parçasının yaratılması") olarak bilinen, Japonya'nın yaratılması görevini İzanagi ("Çağıran erkek") ve İzanami'ye ("Çağıran dişi") verir. Onların birlikteliklerinden, sekiz büyük Japon adasını oluşturan Oyashima ve ayrıca altı küçük ada ortaya çıkacaktır. Bunu gerçekleştirmek için, çift kendine yeryüzünde bir ev yapar. Gökyüzü ile yeryüzü arasındaki köprüde, İzanagi mücevher kakmalı bir mızrak kullanarak altındaki suyu karıştırır. Mızrağını geri çekerken, mızraktan kopup düşen tuz parçaları İzanami ile İzanagi'nin orada evleneceği bir ada oluşturur. Evlilik töreninde ilk konuşan, kocasına hayran İzanami'dir: "Ne güzel bir genç adam!"

Doğum ve ölüm

İzanami çok geçmeden iki ada doğurur; ancak bu adalar şekilsiz olmuştur. Çift, ruhlara neden diye sorar ve evlilik töreninde ilk konuşan İzanami olduğu için yanıtını alırlar. Töreni tekrar düzenlerler ve bu defa ilk konuşmayı İzanagi yapar. Sonraki doğanlar Japonya'nın güzel adalarıdır.

İzanagi ile İzanami ardından, Japonya'nın doğal özelliklerini temsil etmek üzere birçok ruh yaratır. İzanami, doğum sırasında annesini yakarak öldüren Kagutsuchi'yi

Antik Japonya'nın sekiz adası

("Yaşlı Titrek Alev") doğurana kadar, her şey yolundadır. İzanagi kılıcını eline alır ve Kagutsuchi'nin kafasını koparır; bedeninden sekiz savaşçı tanrı ile sekiz dağ tanrısı oluşur.

İzanagi sonra İzanami'yi geri getirmek için Yeraltı Dünyasına gider. Karısının kaldığı salonun dışında ayakta bekleyen İzanagi ona yeryüzüne geri gelmesini söyler. İzanami ayrılmak için izin almak zorunda olduğunu; çünkü Yeraltı Dünyasının ocağında pişmiş yemekten yediğini söyler: Bu eylemi onu oraya bağlamıştır.

İzanagi bir yanıt almak için sabırsızlanmaya başlayınca, salonun içine göz atar. Orada, İzanami'nin her yanında kurtçukların gezindiği çürüyen bedenini görür. İzanagi'nin ken-

Ayrıca Bakınız: Yaratılış 18–23 ▪ Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Brahma kâinatı yaratıyor 200–01 ▪ Cherokee yaratılışı 236–38

19. yüzyılda, Japon sanatçı Kawanabe Kyosai'nin yaptığı bu çizimde, İzanagi, Japonya'nın yaratıcı tanrılarının yuvası olan Onogoro Adasını yaratmak için mızrağıyla okyanusun suyunu karıştırıyor.

dısini böyle görmesine öfkelenen İzanami, cadı Yomotsu-shikome'yi ("Yeraltının Çirkin Kadını"), bedeninden peydahladığı sekiz şimşek ruhu ve 1500 savaşçıyla birlikte İzanagi'nin peşine takar.

İzanagi dönüp yeryüzüne kaçar ve Yeraltı Dünyasının kapısını koca bir kaya yuvarlayarak kapatır. İzanami ve İzanagi bu kayanın iki yanında bekler ve İzanagi boşandıklarını ilan eder. Karşılıksız aşkının acısıyla harap olan İzanami her gün 1000 insanı boğazlayacağına yemin eder; öte yandan İzanagi de buna 1500 doğumla karşılık vereceğine yemin eder.

Ölüyle bu temasın ardından kendisini kirlenmiş hisseden İzanagi giysilerini çıkarır ve yıkanır. Çıkardığı giysileri 12 ruha dönüşür ve ne zaman bedenini yıkayacak olsa 14 tane daha yeni ruh meydana getirir. Bunlardan son üçü en kudretli tanrılardır: Sağ gözünden ayın ruhu Tsukuyomi; sol gözünden güneşin ruhu Amaterasu ve burnundan denizler ile fırtınaların hâkimi Susanoo oluşur. Aynı zamanda bereket tanrıçası olan Amaterasu ile güçleri ekinleri harap eden Susanoo arasındaki çatışma çok geçmeden İzanagi ile İzanami arasındaki destansı husumete rakip olacaktır. ■

Şintoizm

Japonya'nın temel dini olan Şinto ("tanrıların yolu") ülkenin yerli inanışlarına dayanır. İlk uygulamaları, ikisi de İzanagi ile İzanami yaratılış mitini içeren, 8. yüzyıl metinleri *Kojiki* ("Antik Meselelerin Kayıtları") ve *Nihon Shoki* ("Japonya Günlükleri") metinlerinde kayda geçirilmiştir. Ne tikel bir kurucusu ne de katı bir öğretisi olan Şintoizm birçok geleneği ve eğilimi içinde barındırır. Bu dini pratiğin en önemli özelliği, *kami* (ruhlar) tapınmasıdır. *Kami*, genellikle kayalar ve nehirler gibi doğal oluşumların içinde bulunan, doğanın güçleridir. *Kami* aynı zamanda, döllerinin muhafızı rolünü de üstlenen, saygın ataları da kapsamaktadır.

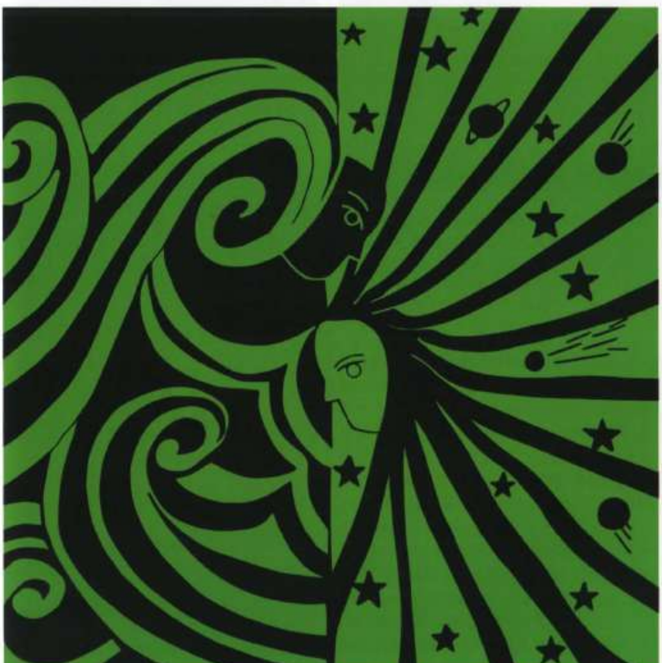
Kamiye, aile *kami*sinin yeri olan ve sunuların bırakıldığı, *kamidana* denen ev içi küçük sunaklarda gerçekleştirilen dualar ve ritüellerle tapınılır. Ayrıca ulusal *kamiye* ev sahipliği yapan büyük kamusal tapınma yerleri de vardır ve kutsal nesneler buralarla ilişkilidir.

İzanami ile İzanagi'nin birlikteliği, Güney Japonya'da, Ise Büyük Tapınağı yakınlarındaki, bir asma köprüyle birbirine bağlı, kutsal Meoto Iwa ("Evlenen Kayalar") tarafından temsil ediliyor.

HER TÜR BELA HER YERDEN ÇIKIYORDU

SUSANOO İLE AMATERASU

KISACA

KONU
Kardeş rekabeti

KAYNAKLAR
Kojiki ("Antik Meselelerin Kayıtları"), O no Yasumaro, MS 712.

ORTAM
Ruhlar Çağında Japonya.

BAŞLICA KARAKTERLER
İzanagi Yaratıcı tanrı.

Amaterasu Evrenin tanrıçası; İzanagi'nin kızı.

Susanoo Deniz ve fırtınalar tanrısı; İzanagi'nin oğlu.

Omoikane Bilgelik tanrısı.

O-ge-tsu-hime Yiyecek ruhu.

Ashinazuchi Yaşlı adam ruhu; kızı Kushi-nada-hime, Susanoo ile evleniyor.

Yamata-no-Orochi Sekiz-başlı bir ejderha.

Güneş tanrıçası Amaterasu ve küçük erkek kardeşi, deniz tanrısı Susanoo sürekli kavga etmektedir ve Susanoo sık sık kız kardeşini birtakım oyunlarla kandırmaktadır. Onun bu yaramazlıklarından bıkan babaları İzanagi, Susanoo'yu Yeraltı Dünyasına sürgüne gönderir. Ne var ki, Susanoo gitmeden önce kız kardeşini görmek için gökyüzüne bir yolculuk yapar.

Kardeşinin onun diyarını çalmaya geldiğine inanan Amaterasu, kardeşinin gelişiyle birlikte alarm durumuna geçer. Saçlarını tutam tutam ayıran Amaterasu onlara değerli şeyler dizer; kollarına da aynı süslerden asar. Sonra bir yay ile 1500 ok kuşanır

Ayrıca Bakınız: Ahura Mazda ve Ahriman 198–99 ▪ Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ İzanagi ile İzanami 220–21

> Gökyüzüne yükseldiğinde, bütün dağlar ve nehirler patladı ve toprak sarsıldı.
> ***Kojiki***

ve Susanoo gelince, ayaklarını yere sağlamca basar ve ona ziyaretinin nedenini sorar. Yalnızca veda etmeye geldiğini söyleyen Susanoo, kız kardeşine birbirlerine kişisel bir eşyalarını vermeyi ve onları bir iyi niyet göstergesi olarak genç ruhlar üretmek için kullanmayı önerir.

Niyetinin iyi olduğunu göstermek için, Susanoo kılıcını Amaterasu'ya verir. Kız kardeşi kılıcı kırıp üçe ayırır ve her bir parçasını göklerin kuyusuna daldırıp yıkar. Sonra onları ağzına atar, çiğner ve tükürür; ortaya üç dişi deniz ruhu çıkar. Susanoo daha sonra Amaterasu'dan saçına ve koluna astığı şeyleri ister. Susanoo onları ağzına atıp küçük parçalar haline getirir ve tükürür; ortaya beş erkek ruh çıkar.

Kardeş kavgası

Bu değiş tokuştan sonra, Amaterasu ile Susanoo arasındaki ilişki ilk başta barışçıl bir seyir izler. Ne var ki, Susanoo çok geçmeden eski huylarına geri döner. Kılıcından doğan çocukların "kolu bacağı zayıf kadınlar" olduğunu açıklar ve kız kardeşinin göksel diyarına yıkıcı bir saldırı düzenleyerek ortalığı darmadağın eder. Susanoo kız kardeşinin çeltik tarlalarını tarumar eder ve hasat festivalini kutladığı salona dışkı fırlatır.

Susanoo daha sonra, Amaterasu ve öteki ruhların kumaş dokuduğu salona gider. Salonun tavanına koca bir delik açan Susanoo kalabalığın

Elinde kılıcıyla Susanoo, yedi kız kardeşi katleden ejderhayı öldürmeye çalışıyor. Son kız kardeşi ejderhadan kurtardığında, tanrının daha önceki davranışı bağışlanacaktır.

Kojiki

Kojiki ("Antik Meselelerin Kayıtları") Japonya'nın günümüze kalmış en eski yazılı eseridir. Sözlü geleneğe dayanan eser diyalog, şarkı sözü, anlatı ve yorumdan oluşmaktadır ve Japonya'nın dört adasının tarihini kapsamlı ve geniş çaplı olarak anlatır.

Ruhlar Çağında geçen ilk kitap, Japonya ve ruhlarının nasıl yaratıldığına ve geliştiğine ilişkindir. İkinci ve üçüncü kitaplar Ölümlüler Çağını konu alır ve efsanevi insan kahramanların yaptıklarını ve MS 628 yılına kadar, Japonya'nın hükümdarlarının emperyal soyağaçlarını ayrıntılarıyla anlatır.

Kojiki'yi derleyen kişi, O no Yasumaro adında, soylu bir vakanüvistir. Bu işe, MS 707 ile 715 yılları arasında tahtta oturan ve Japon mitleri ile destanlarının daha doğru bir şekilde kayda geçirilmesini isteyen İmparatoriçe Genmei'nin emriyle girişmiştir. Kojiki, tamamlandığında Şinto dininin inanışları, pratikleri ve âdetleri üzerinde son derece etkili olmuştur.

ortasına kutsal bir tay atarak kaosa neden olur. Şoke olan içerideki ruhlardan biri mekiği kendine batırarak ölümcül bir yara alır. Amaterasu o kadar afallar ve korkar ki, yeryüzünün merkezindeki, Ama-no-İwato ("Göklerin Kaya Mağarası") denen mağaraya saklanır ve çıkmayı reddeder. Bu da dünyayı karanlığa gömer.

Ruhlar mağaranın dışında toplanarak Amaterasu'yu saklandığı yerden çıkması için ikna etmeye uğraşır. Bilgelik tanrısı ve göklerdeki ruhların danışmanı Omoikane bir kurnazlık düşünür. Samanyolu'nun en uzak köşelerinden sert taşlar ve göğün dağlarından demir toplar. Diğer ruhlara, bu malzemeyi kullanarak küçük yuvarlak takılar (Yasakani-no-Magatama olarak bilinir) ve sekiz yüzlü bir ayna (Yata-no-Kagami) yapmaları yönünde talimat verir.

Omoikane, bir ağacı kökünden sökerek, onu mağaranın girişine diker. Ağacın üst dallarına yapılan takıları, alt dallarına ise, beyaz dut kâğıdından ve mavi kenevirden yapılma dua etiketleri asar. Ağacın ortasına da sekiz yüzlü aynayı yerleştirir. Şafak tanrıçası Ame-no-Uzume mağaranın girişinin yakınında bir kovayı ters çevirir ve üzerinde dans etmeye başlar. Dans ederken, elbisesinin yakasını aşağı indirerek memelerini açıkta bırakır. Öteki ruhlar da gürültülü kahkahalar atar.

> Böylece göğün yüksek düzlükleri karanlığa gömüldü... sonsuz gece yeryüzünü kapladı.
> ***Kojiki***

Şamatayı duyan Amaterasu merakla mağaradan başını uzatır. Dışarıya çıkarken aynada kendi yansımasını görür. Bir an için afallayınca, hemen oracıkta saklanmış olan güçlü tanrı Ame-no-Tajikarao onu tuttuğu gibi dışarı çeker. Bir kutsal ip mağaranın ağzına fırlatılarak herhangi bir geri dönüş engellenir. Diğer ruhlar Amaterasu'ya artık kendilerini daha fazla ışığından mahrum edemeyeceğini söyler. Amaterasu bir daha asla saklanmayacağına söz verir ve dünya yine ışıkla dolar.

Ölüm ve yeniden doğuş

Amaterasu'nun saklandığı yerden çıkmasıyla birlikte, tanrılar, hatalı, bencilce ve tahripkâr davranarak geleneksel Japon ahlaki değerlerini ciddi bir biçimde ihlal eden Susanoo'ya ne yapacaklarına karar vermek zorunda kalırlar. Öncelikle, eylemlerinin cezası olarak, el ve ayak tırnakları sökülecek, saçı sakalı kesilecektir. Ve gökyüzünden yeryüzüne sürgüne gönderilecektir.

Ruhlar ayrıca, yiyecek dolu 1000

Amaterasu bir mağaraya saklanır; ama ruhlar onu bir hileyle dışarıya çıkarır. Utagawa Kunisada'nın bu 19. yüzyıl ağaç baskı çalışmasında, tanrıçanın karanlıktan çıkarak ilahi ışığını saçtığı görülüyor.

masa cezası da verince, Susanoo dişi yemek ruhu O-ge-tsu-hime'den yiyecek bulma konusunda kendisine yardımcı olmasını ister. Dişi ruh yardım etmeyi kabul eder; ama yiyeceği ağzından, burnundan ve poposundan çekip çıkarır. Susanoo bunu kendisine yapılmış öylesine büyük bir hakaret olarak alır ki onu hemen öldürür; ne var ki O-ge-tsu-hime'nin bedeni, ekinlerin ölüm ve yeniden doğuş döngüsünü tekrarlayarak yeniden canlanır. Başından ipekböcekleri ortaya çıkar. Gözlerinden pirinç, kulaklarından darı, burnundan barbunya, üreme organlarından yulaf ve arkasından da soya fasulyesi çıkar. Bu tahıllar ve taneli bitkiler tohumlara dönüşür ve Susanoo cezasını ödemek için onları ekip biçer.

Gökyüzünden kovulduktan sonra, Susanoo Ruh Nehri üzerindeki Torikami Dağına gider. Dağın yamacında dolaşırken, nehirde yüzen bir yemek çubuğu görür ve çubuğun geldiği yöne doğru gidince, yaşlı bir çift ile güzel bir kıza rastlar. Üçü de ağlamaktadır. Yaşlı adam, Ashi-nazu-chi, bir zamanlar sekiz kızlarının olduğunu; ama her yıl Yamata-no-Orochi adlı bir ejderhanın kızlarından birini yuttuğunu anlatır. En küçük kızları Kushi-nada-hime kalmıştır yalnızca.

Japon İmparatorluk sembolleri, üç kutsal hazine olarak da bilinir. Amaterasu'nun torunundan İmparator'a geçmiştir ve taç giyme töreninin parçası olarak kullanılır. Bunlar bilgeliği, iyiliği ve mertliği temsil eder.

Yata-no-Kagami (Sekiz-Yüzlü Ayna)
Tanrılar tarafından Ame-no-Uzume-no-Mikoto'yu mağaradan çıkarmak için kullanılmıştır.

Yasakani-no-Magatama (Takı)
Çevresinde Ame-no-Uzume'nin dans ettiği ağacı süslemiştir.

Kusanagi-no-Tsurugi (Çayır-Biçen Kılıç)
Susanoo tarafından Amaterasu'ya verilmiştir.

Ejderha'yı öldürmek

Susanoo'ya ejderhanın sekiz başı, sekiz kuyruğu ve sekiz vadi ile sekiz tepeyi kaplayacak kadar kocaman cüssesi olduğu söylenir. Susanoo, Kushi-nada-hime'nin kendisiyle evlenmesi koşuluyla ejderhayı öldürmeyi kabul eder. Susanoo yaşlı çiftten, olabildiğince fazla miktarda ve olabildiğince sert sake ve sekiz kapısı olan bir çit yapmalarını ve her kapıya sake dolu bir fıçı yerleştirmelerini ister. Ejderha gelince her bir fıçıdan sake içer. Sake o kadar serttir ki, canavar hemen sızıp kalır. Susanoo kılıcını çıkarır ve canavarı parçalar. Canavarın karnını deşince, daha sonra Kusanagi-no-Tsurugi adını alacak olan ve kötü davranışlarının kefareti olarak Amaterasu'ya vereceği kudretli bir kılıç bulur. Ejderhayı öldürdükten sonra, Susanoo ile Kushi-nada-hime evlenir ve altı tane çocuk yapar. ■

İmparator Hirohito (1901-89), 1928 yılındaki taç giyme töreni için giyinmiş. O zamanlar, Hirohito doğrudan tanrıların soyundan gelen biri olarak hürmet görüyordu.

Kami ve Japon imparatorlar

Susanoo ile anlaşmazlık bir çözüme kavuştuktan sonra, Amaterasu yeryüzünde düzeni sağlamaya girişir. İki oğlu bu görevi başaramaz; ama sonunda torunu Ninigi aşağıya gönderilir. Amaterasu ona üç güçlü hazine verir: Takılar, ayna ve Susanoo'nun kendisine verdiği kılıç.

Ninigi Japonya'ya düzen getirir. Başlangıçtaki yaratıcılar İzanagi ile İzanami'nin torunu Kono-hana-sakuya-hime ile evlenen Ninigi'nin torunu da, Japonya'nın ilk imparatoru olan, MÖ 660-585 yılları arasında hüküm süren efsanevi Jimmu'dur. Jimmu'nun asıl karısı, Susanoo ile Kushi-nada-hime'nin soyundan gelmektedir. Böylece imparatorlar doğrudan en önemli birkaç *kami*nin (Şinto dininde tapınılan ruhlar) soyundan gelen varlıklar olarak kabul edilmiştir. İmparatorun geleneksel unvanı Tenno'dur ("göksel egemen"). 1945 yılında, II. Dünya Savaşı sonunda Japonya'nın teslim olmasının bir parçası olarak, İmparator Hirohito ilahi statüsünden feragat etmiştir.

SENİN GÖK-DÜNYA PİRİNCİN İYİ

ATEŞ VE PİRİNÇ

KISACA

KONU
Tarımın başlangıçları

KAYNAKLAR
The Religion of the Ifugaos, [İfugao Halkının Dini] Roy Franklin Barton, 1946; *The Mythology of the Ifugaos*, [İfugao Halkının Mitolojisi] Roy Franklin Barton, 1955.

ORTAM
Filipinler'deki Luzon Adasında yer alan Kayang.

BAŞLICA KARAKTERLER
Wigan İfugao avcısı; Kabigat'ın kardeşi.

Kabigat İfugao avcısı; Wigan'ın kardeşi.

Bugan Wigan'ın karısı.

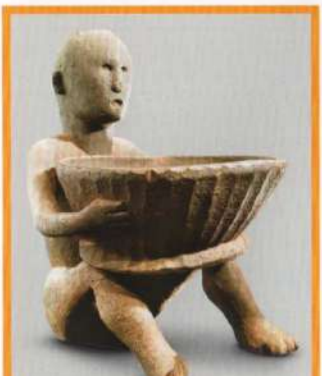
Lidum "Veren"; Gök-Dünya'nın erkek tanrısı.

Hinumbian Gök-Dünya'nın kadın tanrısı; Lidum'la aynı evi paylaşıyor.

Dinipaan Yukarı Bölge'nin demirci tanrısı.

Wigan'ın ve kardeşi Kabigat'ın hikâyesi, geçmişi Filipinlerin yaylalarına uzanan bir kabile olan İfagua'nın kuruluş mitidir. Bu hikâye insanlığın Yer-Dünyası ile tanrıların Gök-Dünyası arasındaki sembiyotik ilişkiyi ve bu ikisinin nasıl birbirini beslediğini anlatmaktadır.

Kayang'da Wigan ile Kabigat ava çıkmak ister. Avlarının başarılı geçip geçmeyeceğini görmek için Wigan en yağlı tavuğu seçer ve onu Yukarı Bölge ile Aşağı Bölgede yaşayan Yorgunlar gibi birkaç küçük tanrıya ve dağlarda yaşayıp oyuna sahip çıkan Alabat tanrılarına kurban eder. İşaretler iyidir; dolayısıyla Wigan ile Kabigat mızraklarını ve köpeklerini yanlarına alarak tepelerde yaban domuzu aramaya başlar.

Bir oturan Bulul (pirinç tanrısı) hasat için kullanılan bir sepet tutuyor. Filipinler'deki Luzon Adasında bulunan bu 15. yüzyıldan kalma ağaçoyma figür bir İfugao evi ya da ambarı için yapılmıştır.

Göklere

İki kardeş ormana girer ve bir domuz görünce, köpeklerini salarak onları teşvik etmek için bağırır. Avlarının peşine takılan ikili o kadar yukarıya tırmanır ki en sonunda Gök-Dünya'ya varır. Wigan ile Kabigat domuzu Gök-Dünya'ya kadar takip etmiştir. Kardeşler domuzu tanrılar Lidum ile Hinumbian'ın evinde kıstırır ve Wigan onu mızrağıyla vurur.

Hinumbian Gök-Dünya'nın domuzlarından birini öldürdüğü için Wigan'ı azarlayınca, Wigan "Bu sizin domuzunuz değil. Biz onu Kayang'dan beri takip ediyoruz" diye yanıt verir. Sonra Wigan ile Kabigat ölü domuzu Lidum ile Hinumbian'ın ambarına taşır ve kesip etini tanrılarla paylaşır. Her iki tanrı da küçük parçalar alır etten, onu kan ve

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Nanga Baiga 212–13 ▪ Luma-Luma'nın öldürülmesi 308–09

pirinçle harmanlayıp çiğ çiğ yer. Wigan ve Kabigat'a neden et yemediklerini sorunca, Wigan onlara çiğ et yemediklerini söyler.

Karşılıklı armağanlar

Wigan ile Kabigat kendi paylarını Yer-Dünya'ya indirir ve bambu köklerinden bir ateş yakıp hem et hem de pirinç pişirir. O yerin ruhlarını, ayırt etmeksizin Lidum ve Hinumbian'ın çocuklarını çağırırlar ve onlara yemeleri için yiyecek verirler. Bu ruhlar, verilen yiyeceği babalarıyla paylaşmak için Gök-Dünya'ya götürürler. Bu lezzetli sunulardan hoşnut kalan Lidum ve Hunumbian, Wigan ile Kabigat'ı çağırıp onlardan eşsiz ateşi armağan etmelerini isterler. Karşılığında mücevher vermeyi teklif ederler; ama Wigan, Yer-Dünya'da yetişen kılçıklı pirinçten çok daha iyi Gök-Dünya pirincinden bol miktarda ister.

Tanrılar ambarlarını açarlar ve Wigan'a iki torba pirinç tohumu verirler. Bunun karşılığında Wigan onlara ateş yakar. Tanrılar heyecanla ateşi evlerine götürür ve evleri alevler içinde kalır. Bunun üzerine Wigan'ı çağırırlar ve ondan ateşi geri götürmesini isterler; ama Wigan ateşi suyla söndürür ve tanrılara ateşi kontrol edebilecekleri bir ocak yeri yapar. Şükran duyan tanrılar, bu yardımlarına karşılık, Wigan ve Kabigat'a pirinci tam olarak nasıl yetiştireceklerini, depolayacaklarını ve pirinç tarlalarını nasıl oluşturacaklarını anlatırlar.

> Sen, Pirinç, işte!
> Kum kadar çok...
> ***İfugao Halkının Dini***

Luzon dağlarındaki İfugao pirinç terasları 2000 yıl önce yapılmıştır. Karmaşık bir sulama sistemiyle sulanan bu tarlalar bir kuşaktan diğerine aktarılır.

İnsanlığın beslenmesi

Kayang'a dönen Wigan, karısı Bugan'a pirinç tarlaları yaratmak için, kendisi bir delme çubuğuyla toprağı tekrar tekrar delerken, onun bir battaniyeye sarılı halde tamamen hareketsiz durmasını söyler. Wigan böylece sekiz pirinç tarlası yarattıktan sonra, Bugan hareket eder. Bundan sonra, Wigan toprağı her deldiğinde, küçük bir miktar toprağın altını üstüne getirir. Wigan karısını azarlar; ama Bugan "Bu bizim için yeterli. Çocuklarımız tarlaları artırabilir" der. Bunun üzerine sakinleşen Wigan tarlanın kenarındaki toprağa batırır çubuğunu ve fışkıran suyla tarlasını sular. Bunu yapınca, Wigan artık yakında tanrıların pirincini hasat eden ilk insan olacağını anlar.

Pirinçler olgunlaşınca, demirci tanrı hasat için pek çok bıçak yapar ve onları Wigan'ın tavuklarıyla takas eder. Wigan pirincini törenle ambarında depolar ve Gök-Dünya, Yeraltı Dünyası ve Yukarı Bölge tanrıları ile ambar tanrısı Bulul'a kurbanlar sunar. Tanrılara Kayang'da pirinç her zaman yetişsin ve çoğalsın diye yakarır; böylece doğum, ölüm ve yenilenme mevsimsel döngüleri tekrarlanmış olacaktır. ▪

DAN'GUN WANGGEOM DENEN BİR ADAM VARDI; BU ADAM BİR ŞEHİR YARATMIŞ VE BİR ULUS KURMUŞTU

KORE'NİN KURULUŞ EFSANESİ

KISACA

KONU
Ulusun doğuşu

KAYNAKLAR
Samguk Yusa ("Üç Krallığın Hatıratı"), İryon, MS 1281-1283.

ORTAM
T'aebaek-san Dağı, antik Choson Krallığı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Hwanin Gökyüzünün kralı.

Hwanung Gökyüzü kralının oğlu; yeryüzünün ilk hükümdarı..

Ungnyeo Kadına dönüşmüş bir ayı.

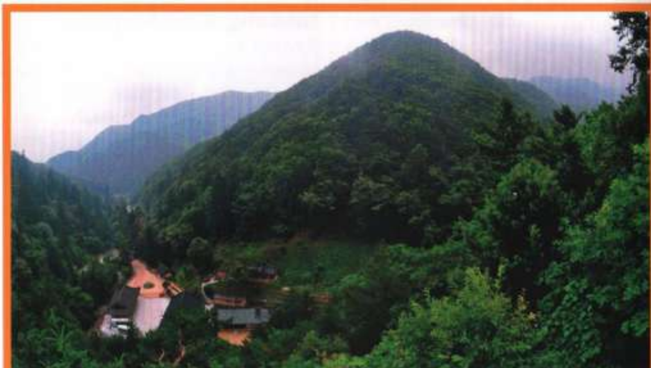
Dan'gun Wanggeom Hwanung ile Ungnyeo'nun oğlu; ilk Kore krallığının kurucusu.

Kore'nin en eski kuruluş mitlerinden biri, Hwanung ile oğlunun hikâyesi, Kore kültüründe, halkının tek bir homojen gruptan oluştuğu inancını pekiştirmiştir. Bu mite göre, bütün Koreliler MÖ 2333 yılında, Choson antik krallığının efsanevi kurucusunun soyundan gelmiştir.

Soy

Hwanung gökyüzünün kralı ve yüce tanrı Hwanin'in oğludur. Bir gün, Hwanung babasına yeryüzüne inip kendi ülkesini yönetip yönetemeyeceğini sorar. Her ne kadar oğlunun gittiğini görmekten ötürü üzgün olsa da, Hwanin oğlu Hwanung'un insanlar için iyi bir hükümdar olacağını fark eder. Hwanin gökyüzünün kapılarını açar ve oğlunun T'aebaek-san Dağına (bugünkü Kore'de ya da yakınında bir yer) indirilmesini buyurur.

Yanına aldığı 3000 ruhla birlikte Hwanung gökyüzünden dağın tepesine iner. Bir sandal ağacının altına gelir ve orada kutsal şehri

T'aebaek-san Dağı Hwanung'un kutsal şehrinin efsanevi mekânıdır. Mitteki bu dağın yeri bilinmiyor ancak Kore'nin Gangwon bölgesindeki bu tepe bugün bu adı taşıyor.

Ayrıca Bakınız: Atina'nın kuruluşu 56–57 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05 ▪ İzanagi ile İzanami 220–21 ▪ Jumong 230–31

Samguk Yusa

Dan'gun mitine ilişkin en eski kayıt, 1281-1283 yıllarında Budist rahip İryon tarafından derlenmiş *Samguk Yusa*'da ("Üç Krallığın Hatıratı") yer alır. Bu eser, Moğol İmparatorluğu çağında (1206-1368) yazılmış Kore folklorik öykülerinin bir derlemesidir.

Dan'gun miti Kore halkının ilksel kaynaklarını olumlar ve anayurtları üzerindeki ilahi yönetme haklarının bir kanıtı olarak görülür. Kore yarımadası yüzyıllar boyunca Moğollar, Çin ve Japonya tarafından istilaya uğramıştır. Bu hikâye, devlet milliyetçiliğini, toprak iddialarını ve Kore'nin birliğini haklı göstermek için kullanıldığı 20. yüzyılda yeniden ilgi odağı haline gelmiştir. Bu, Soğuk Savaş'ın yarattığı uluslararası gerilimlerin Kore toprağını Çin ile Sovyetler Birliği'nin desteklediği Kuzey ve ABD ile diğer Batılı devletlerin desteklediği Güney olmak üzere ikiye böldüğü 1948 yılından itibaren hızlanmıştır. Söz konusu bölünme bugün de sürmektedir.

Shinsi'yi ("Tanrı Şehri") kurar. Rüzgâr, yağmur ve bulutların soylu ruhlarını 360 bölümden oluşan bir hükümetin bakanları olarak tayin eder. Hwanung'un kendisi insanlar diyarının ilahi yöneticisi unvanını alır.

Bu durum Hwanung'un tarım, hayatın korunması, hastalıkların tedavisi, cezaların tayini ve göksel toplumun değerlerini yansıtan ahlaki bir düzenin kurulması işine yoğunlaşmasına imkân vermiştir.

> Eğer bunu yer ve
> yüz gün günışığına
> çıkmazsanız,
> bir insan biçimini
> alacaksınız.
> **Hwanung**

Tahtın vârisi

Bir gün, bir ayı ve bir kaplan Hwanung'a gelir ve kendilerini insana dönüştürmesi için yalvarır. Hwanung isteklerini kabul eder ve onlara birer parça misk otu ile 20 baş sarmısak verir ve onlara insan olmak için bunları yiyip 100 gün karanlıkta beklemelerini söyler. Söylediklerini yapmayı kabul eden ayı ile kaplan, gün ışığından uzak olacakları bir mağaraya çekilir. Ancak açlığa dayanamayan kaplan kısa bir süre sonra bundan vazgeçer ve mağarayı terk eder. Ayı sabırla bekler ve 100 günün sonunda güzel bir kadına dönüşür.

Ayı-kadın Ungnyeo, Hwanung'a gönülden şükran duymaktadır ve T'aebaek Dağının zirvesinde her gün ona sunuda bulunur. Kocası olmamasına rağmen, bir oğul için dua eder. Onun bu yürekten yakarmalarından etkilenen Hwanung kendini bir insana dönüştürür ve onunla adını Dan'gun Wanggeom koyduğu bir çocuk yaparlar. Dan'gun büyür, bilge ve güçlü bir lider olur ve sonunda, babası Hwanung'un yönettiği toprakları devralır. Dan'gun ilk Kore krallığını kurar ve ona Choson adını verir. Bugün Pyongyang olarak bilinen şehrin yakınlarına da başkentini kurar.

Daha sonra Dan'gun başşehrini başka bir yere –Paegak Dağındaki Asadal'a– taşır. 1500 yıl ülkeyi yöneten Dan'gun 1908 yaşında T'aebaek-san üzerindeki kutsal Shinsi şehrine döner ve ölümsüzleşerek bir dağ tanrısı olur. ▪

19. yüzyılın önde gelen, başarılı portre ressamı Chae Yong-sin tarafından yaklaşık 1850 yılında yapılan bu resimde, Dan'gun ve arkasında da dağın zirvesi görülüyor.

HAE MOSU GÜNEŞİ PARLATTI VE IŞINLARI YUHWA'NIN BEDENİNİ OKŞADI

JUMONG

KISACA

KONU
Bir hanedanlığın kuruluşu

KAYNAKLAR
Gusamguksa ("Üç Krallığın Hikâyesi"), Kim Busik, MS 1145 ; Yaratılış Mitleri Sözlüğü, D. A. Leeming ve M. A. Leeming, 1996.

ORTAM
Koguryo Krallığı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Cheonje Göksel imparator.

Hae Mosu Cheonje'nin oğlu.

Yuhwa Nehir tanrısı Habaek'in kızı.

Habaek Yuhwa'nın babası; Yalu Nehrinin tanrısı.

Geumwa Dongbuyeo Kralı; Yuhwa'nın âşığı.

Jumong Yuhwa ile Hae Mosu'nun oğlu; bir yumurtadan doğmuştur.

Doğu'nun Kutsal Kralı Jumong mitinin geçmişi, Choson'un ardından gelen ve MS birinci binyılın büyük bir bölümünde Kore yarımadasında hâkimiyet sağlayan Üç Kore Krallığı'ndan biri olan Koguryo Krallığı'nın kuruluşuna kadar dayandırılabilir. Hikâye, bu yeni devletin yaratılmasına ve kalıcı bir hanedanlığın kurulmasına ilişkindir.

Bir gün, Göksel İmparator Cheonje oğlu Hae Mosu'yu yeryüzüne gönderir ve oğlu orada, iki kız kardeşiyle birlikte Ungsim Göletinde yıkanan Yuhwa'yla karşılaşır. Kızın

Yuhwa...

... Hae Mosu'nun **tecavüzüne uğrar** ...

... **Kral Geumwa** tarafından **sarayında alıkonulur** ...

... ve bir **yumurta** doğurur ...

... **Güneş ışığı** tarafından hamile bırakılır ...

... **T'aebaek-san Dağına** sürgüne gönderilir.

Yumurtadan Jumong çıkar.

Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ *Kalevala* 160–61 ▪ Kore'nin kuruluş efsanesi 228–29

Hae Mosu beş ejderhanın çektiği altın bir arabayla gökyüzünden iniyor. Hae Mosu, yeni bir hanedanlık kuran oğlu Jumong'u görmeden ölür.

güzelliğine vurulan Hae Mosu üç kızı, onları tuzağa düşürdüğü Unginsan'ın (Ayı Ruhu Dağı) hemen eteğindeki Yalu Nehri kıyısında bulunan sarayına götürür. Yuhwa'nın iki kız kardeşi kaçmayı başarır; Hae Mosu da orada bir başına kalan Yuhwa'ya tecavüz eder.

Yuhwa'nın babası Habaek durumu öğrenince öfkeden kudurur ve Hae Mosu'nun karşısına çıkar. Hae Mosu, Habaek'e göklerden gönderildiğini ve niyetinin Yuhwa'yla evlenmek olduğunu söyler. Adamın göklerin gücüne sahip olup olmadığını sınamak için Habaek onu düelloya davet eder. Hae Mosu'nun bir tanrının gücüne sahip olduğunu anlayınca, onu sarhoş ettikten sonra muazzam bir deri kese içinde tuzağa düşürmeye çalışır. Hae Mosu keseyi parçalayıp kaçar ve bir daha Habaek ya da Yuhwa'yı görmez.

Genç okçu

Artık yalnız kalan Yuhwa babası tarafından T'aebaek-san Dağının güney yamacına sürgüne gönderilir. Yuhwa orada, onun güzelliği ve hüznünden etkilenen Dongbuyeo Kralı Geumwa tarafından fark edilir ve kral onu sevgilisi yapmaya karar verir.

Yuhwa'nın babası tarafından yenilgiye uğratılmaya çok içerleyen Hae Mosu, güneş ışınlarının Yuhwa'nın bedenini okşamasını sağlar. Yuhwa hamile kalır ve beş gün sonra bir yumurta doğurur. Kral hemen yumurtanın kendinden olmadığını, göksel bir prensten olduğunu anlar. İmkânsız olduğu için yumurtanın kabuğunu kıramayan kral onu Yuhwa'ya geri verir; o da yumurtayı bir kumaşa sarıp ılık bir yere koyar. Yumurta en sonunda kırılınca, içinden bir çocuk çıkar. Yedi yaşına geldiğinde çocuk kendi yay ve oklarını yapar; bu yüzden ona Jumong ("Mükemmel Okçu") adı verilir.

Zor kaçış

Jumong 12 yaşına basınca, onun yeteneklerini deli gibi kıskanan, Kral Geumwa'nın oğlu onu öldürmek için bir dolap çevirir. Hayatının tehlikede olduğunu öğrenen Jumong Om Nehrinin kıyısına kaçar ve orada, Göklerin Hâkimi'nin torunu olduğunu haykırır yüksek sesle. Hızlı akan nehrin suları içinden çıkan kaplumbağalar ve balıklar, nehrin üzerine geçebileceği bir köprü kurar. Jumong güvenle öbür tarafa geçer geçmez köprü gözden kaybolur ve onu takip edenler karşı kıyıda kalır.

Jumong yola koyulur ve MÖ 37 yılında Cholbon-ju'ya varır; orada başşehrini kurar. Yeni devlete Koguryo adını verir ve "Ko"yu da kendine soyadı olarak alıp, Kore tarihinin en uzun hanedanlığını kurar. ■

Yumurta

Güçlü, ilksel yumurta motifi bütün dünyada yaratılış mitlerinin merkezinde yer tutar. Çin mitolojisindeki Pangu hikâyesi gibi, çok sayıdaki gelenekte evren bir yumurta olarak başlar, bütün hayat ondan çıkar ve gelişir. Jumong hikâyesinde olduğu gibi, diğer mitlerde insanın ilksel bir yumurtadan mucizevi koşullarda doğması, doğaya bir meydan okumadır ve kahramanın, kâinat güçleri tarafından tayin edilmiş, gelecek olaylara şekil verme yönündeki rolüne işaret eder.

Yumurta, kahraman bir öncü üreterek yeni hayatın yetkin bir simgesi olmakla kalmaz, aynı zamanda bütün bir ulusun kuruluşunu ve –Jumong örneğinde– onun liderliğinde Kore için yeni bir çağın başlangıcını sağlayan, evrenin bir armağanıdır. Benzer ulusal başlangıç mitlerine, Finlandiya, Mısır, Angola ve Hindistan gibi birçok ulusun antik halk hikâyelerinde rastlayabiliriz.

Yunanistan'da, Orpheus'un yumurtasından, Protogonos olarak da bilinen, hermafrodit tanrı Phanes'in çıktığına ve onun da bütün diğer tanrıların atası olduğuna inanılır.

AMERİKA KITALARI

MÖ YAK. 750 – MS 800
Maya uygarlığı Orta Amerika'daki düzlük alanlarda tarım yapmaktadır.

1345
Amerika'nın en büyük yerleşimi olan, Aztek başşehri **Tenochtitlán** kurulur.

1438
Sapa **İnka Pachacuti**'nin komutasında İnka İmparatorluğu kurulur.

1492
Kâşif **Christopher Columbus** Amerika "Yeni Kıta"sını keşfederek, Bahamalar'a ayak basar.

YAK. 1554–1558
Popol vuh, Kahraman İkizler dahil, **Quiche yaratılış mitlerini** anlatmıştır.

1558
Aztek efsanelerini konu alan *Codex Chimalpopoca* elyazması kaleme alınmıştır.

1572
Pedro Sarmiento'nun *İnkaların Tarihi* adlı eseri **İnka kültürünü ve mitolojisini** ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

1830
ABD'de, **Yerlilerin Nakli Yasası** Yerli Amerikalıları yurtlarından etmiş ve kültürlerini de büyük oranda yok etmiştir.

Amerika kıtalarına yerleşen ilk insanlar 22.000 yıl önce Asya'dan Kuzey Amerika'ya geçen Palaeo Yerlileridir. Bunu izleyen binyılda, güneye göç etmişler ve MÖ 16.500 civarında Tehuelche gibi halklar Güney Amerika'nın güney ucundaki Patagonya'ya yerleşmiştir.

Yaklaşık MÖ 3500'den itibaren, Orta Amerika'da Mezoamerikan medeniyeti ortaya çıkmış, MÖ 1800 civarında ilk şehirler kurulmuştur. Bu ilk dönem insanlarının mitleri ve efsaneleri, MÖ 750 ile MS 9. yüzyıl arasında gelişmiş Maya ile MS 13-16. yüzyıllar arasında gelişen Aztek İmparatorluğu gibi sonraki medeniyetler üzerinde son derece etkili olmuştur. Güney Amerika'da İnka ağırlık kazanmış ve 12-16. yüzyıllar arasında mitolojisini geliştirmiştir. Kuzey Amerika'nın yerli halkları –11. yüzyılda ortaya çıkan Arktik İnuit'ten, MS 1400'ler civarında güneye göç eden Navajo ulusuna kadar– son derece çeşitli kültürler ve efsaneler geliştirmiştir.

Eski Dünyaya karşı Yeni Dünya

15. yüzyıl sonlarında Avrupalıların gelişi Yeni Dünya'yı değiştirmiştir: Getirdikleri hastalıklar milyonlarca insanı öldürmüş ve gerek Hıristiyanlaştırma gerek Batılılaştırma birçok yerli mitin silinmesine neden olmuştur. Avrupalı yerleşimcilerin gelişinin Amerika kıtalarına verdiği zarar tahminlerin ötesinde olmakla birlikte, daha sonraları yerli halklarla birinci elden etkileşime girilmesi, 16. yüzyıldan itibaren, birçok mitin ilk kez yazıya aktarılarak korunmasını sağlamıştır. Bu mitler, Eski Dünya'nın bilmediği uzak yerleri keşfeden Johannes Wilbert gibi Avrupalı yazarlar tarafından belgelenmiştir. Bununla birlikte, birçok Yerli Amerikan ve İlk Uluslar Kanada mitleri, yerleşimcilerin ve yeni kolonilerin yerli kültürlere hücum ederek onları kendi yaşam tarzlarını benimsemeye zorladığı 18. yüzyılın sonlarında kaybolmuştur.

Hikâye anlatma yöntemleri

Yerli Amerikalılar genel olarak, beyaz yerleşimcilerle ilk temaslarına kadar yazılı diller kullanmamıştır. Amerikan mitolojinin bütün kolları yalnızca sözlü gelenek tarafından korunmuştur; ama Maya ve Aztek gibi bazı Mezoamerikan halklar, mitlerini *Popol Vuh* ve *Codex Chimalpopoca* gibi derlemelerde kayıt altına almalarına imkân veren hiyeroglif sistemleri geliştirmiştir.

1899
Edward W. Nelson, *Bering Boğazı Çevresindeki Eskimolar*'ı yazmak için **10.000 kalıntı** toplamıştır.

1900
James Mooney'in ***Cherokee Mitleri***, bu kabilenin mitolojisini harmanlayan bir eserdir.

1952
Rus dilbilimci Yuri Knorosov'un buluşları, **Maya hiyerogliflerinin** çözülmesine yardımcı olmuştur.

1970
Johannes Wilbert'in derlemesi, ***Warao Yerlilerinin Halk Edebiyatı*** yayımlanmıştır.

1976
A. L. Kroeber'in *Yurok Mitleri*, **Yurok kabilesinin yaratılış mitleri ile biyografilerinin** bir derlemesidir.

1979
G. M. Mullett'in *Örümcek Kadın Hikâyeleri*'nde, **Hopi mitolojisinden** çeşitli öyküler anlatılmaktadır.

1984
Johannes Wilbert ile Karin Simoneau, ***Tehuelche Yerlilerinin Halk Edebiyatı*** adlı bir derleme yayımlamıştır.

1992
John Bierhorst'un *Azteklerin Tarihi ve Mitolojisi* adlı kitabı Codex Chimalpopoca'nın bir **çevirisidir**.

Ortak başlangıçlar

Genelde, çoğu Amerikan halkı bir yaratıcı tanrıya inanmıştır. Amerika kıtalarının en merkezi mitlerinin birçoğu gökyüzünün, yeryüzünün ve bütün canlı varlıkların nasıl yaratılmış olduğunu ayrıntılarıyla anlatır. Bu İnkalar için, kâinatı yaratan Virakoça'dır. Tehuelchelerin gök babası Kooch'un benzer bir rolü vardır. Aztekler, evrenin başlangıçta ilk dört tanrıyı da yaratan Ometeotl adlı bir ikili eril-dişil tanrı tarafından var edildiğine inanmaktadır. Bir diğer yaratıcı figür, birçok Yerli Amerikan mitolojisinde örümcek olarak ortaya çıkan ve insanların öğretmeni olan Toprak Ana'dır.

İnsanlığa yardımcı olan ve bir şeyler öğreten kahraman, Amerikan mitlerinde sürekli karşımıza çıkan bir temadır. Güney Amerika'nın Warao halkı, ağaç kütüğünden kanoyu icat eden Haburi adındaki bir figüre hürmet etmiştir. Mayaların "Kahraman İkizleri" Yeraltı Dünyasının Efendilerini yenilgiye uğratarak insanlara yardımcı olmuş ve insanları kurban edilmekten kurtarmıştır. Kahraman İkizler ayrıca hilekâr tanrıların karakter özelliklerini de taşımaktadır. Bu kurnaz tanrılar, İnuitlerin ve İlk Uluslar halkının Kuzgun hikâyeleri gibi, Kuzey Amerika mitlerinde de popülerdir.

Evreni anlamak

Amerika kıtalarının mitolojisi yerli halklarının ruhsallığa ve dine bakışlarıyla çok derinden ilişkilidir. Bu mitoloji özellikle insanlık, doğal dünya ve kâinat arasındaki derin bağları ortaya koymaktadır. Amerikan mitleri kâinatı eşsiz bir biçimde kavramlaştırır. Cherokee yaratılış miti, örneğin, dünyayı denizde yüzen ve kordonlarla göğe bağlanan bir ada olarak tanımlarken, Warao halkı kendi dünyalarını tamamıyla okyanuslarla çevrili bir kara parçası olarak tahayyül etmiştir.

Amerikan mitleri genellikle gök cisimlerini de kapsamaktadır. Güneş ile ay arasındaki rekabet ortak bir temadır; birçok Aztek, İnka ve Tehuelche mitinde kendini göstermektedir. Aztekler için, özellikle, varoluş her biri sonunda yok olan beş güneşin döngüsü ve çağına dayanmaktadır ve insanların kurban edilmesi, sonuncu ve beşinci güneşin –ve onunla birlikte dünyanın da– çöküşünü engellemek için vazgeçilmezdir. ■

YERYÜZÜ BİR SU DERYASINDA YÜZEN DEV BİR ADADIR

CHEROKEE YARATILIŞ MİTİ

KISACA

KONU
Dünyanın yaratılışı

KAYNAKLAR
James Mooney'in 1900 tarihli *Cherokee Mitleri* kitabında kayda geçirilmiş sözlü gelenek.

ORTAM
Zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Su Kınkanatlısı Dayuni'si ("Kunduz'un Torunu"); yeryüzü olacak toprak parçasını yaratan ilk yaratık.

Şahin Yeryüzünün dağları ile vadilerinden sorumlu hayvan.

Tsiska'gili Kırmızı kerevit.

Erkek Kardeş ve Kız Kardeş İlk insanlar.

Yerli Amerikan yaratılış mitleri tipik olarak, doğal ve ruhsal dünyaları iç içe geçirir; sıklıkla hayvanlara, gökyüzüne ve yeryüzüne tanrısal nitelikler atfeder. Birçoğu, dünyayı ve üzerindeki her şeyi yaratan bir Büyük Ruh içerir. Bütün bu genel benzerliklerin yanında, yine de, kabilelerin mitleri birbirinden çok farklı olabilir. Kuzey Buz Denizi kenarında yaşayan İnuitler için, tanrıça Sedna bütün deniz yaşamının yaratılmasından sorumlu anahtar bir figürdür. Kuzeydoğu Woodlands'ten Iroqouisların mitolojisinde, yeryüzü dev bir su kaplumbağasının sırtında varlık kazanmıştır.

Ada

Cherokeeler [Çerokiler] Güneydoğu Woodlands'te yaşamıştır. Iroquois [İrokua] hikâyeleri gibi, Cherokee yaratılış miti de bir su dünyasında başlar. Bazı versiyonları, hayvanların yeryüzü var olmadan önce, her şeyin su olduğu zamanda var olduğunu ima eder. Hayvanlar yukarıda, Galun'lati denen bir ruhlar diyarında yaşamaktadır.

Hayvanlar yukarıdan suya bakıp yüzeyin altında ne olduğunu merak etmektedir. Yaratıklardan biri, Su Kınkanatlısı, bir keşfe çıkmayı önerir. Ne var ki üzerine konacağı bir yer yoktur; o yüzden doğrudan suyun altına dalar. Bu hayvan bir miktar çamur bulur ve onu suyun yüzeyine yerleştirir.

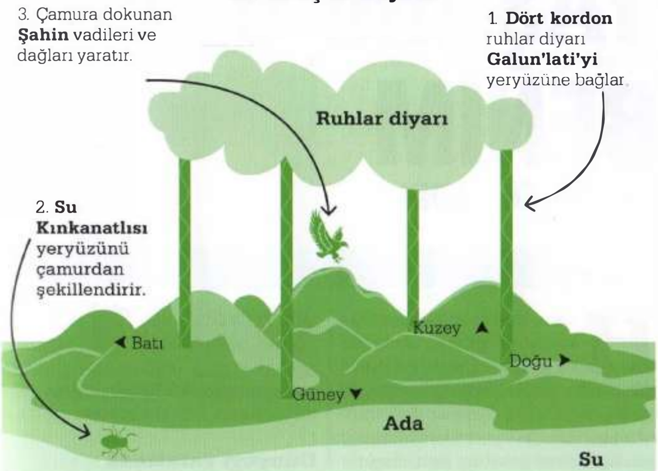
Çamur yayılır ve büyük bir ada oluşturur. Bu ada parçasının dört ana yönünün her birinde bulunan uzun kordonlar yeryüzünü gökyüzündeki ruhlar diyarına bağlar. Gelecekte bir gün, yeryüzü yaşlanınca, bu kordonlar kopacak ve dünya tekrar suya batacaktır.

Hayvanlar gökyüzünden adanın büyümesini seyreder. Kuşlar bu yeni toprak parçasını incelemek için yakınına uçar. Burası hâlâ yumuşak

Cherokee Yerlilerinin Doğu Kolu'nun bir üyesi olan heykeltıraş John Julius Wilnoty (1940-2016) tarafından yapılan, Su Kınkanatlısı Dayuni'si ("Kunduz'un Torunu").

Ayrıca Bakınız: Yaratılış 18–23 ▪ Pangu tarafından dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ San yaratılış miti 284 ▪ Rüya 302–07

ve çamurludur; bu yüzden uzun bir süre daha bekledikten sonra, Şahin aşağıya süzülür ve ada üzerinde uçar. Yorgun kanatlarının sürtündüğü her yerde derin vadiler açılır; ne zaman tekrar yükselse dağlar çıkar peşi sıra. Bu, Cherokee'nin geleneksel topraklarının neden böylesine dağlık olduğunu açıklamaktadır.

Gece ve gündüz

Toprak tam olarak kuruyunca, hayvanlar yere inerler ve yerin çok karanlık olduğunu görürler. Bu yüzden güneşi alırlar ve onun gökyüzünde her gün doğudan batıya geçmesini sağlarlar. İlk başta güneş yere çok yakın geçer ve bu yüzden kerevit Tsiska'gili'yi yakar ve onu kırmızıya çevirir. Cherokee halkı, kerevitin etinin bozulduğuna inanır ve kerevit yemez.

Hayvanlar güneşi yukarıya, yetmiş santim yükseğe çekip, tam gök yayının altına oturturlar. Bundan sonra, hayvanlar ve bitkiler yedi gün yedi gece uyumadan seyrederler. Bunu yapmalarını, yeryüzü oluşturulmadan çok önce, yaratıcıları istemiştir. Uyanık kalmayı başaranlar ödüllendirilir. Bu, baykuş ve panter gibi hayvanların neden geceleri avlandığını açıklamaktadır. Sedir, çam ve diğer bitkiler de uyanık bekler ve böylece, her mevsim yeşil kalma becerisi ile ödüllendirilirler.

İnsan varlıklar

Sonunda ada üzerinde insan hayat bulur. İlk insanlar, biri erkek biri kız olmak üzere iki kardeştir. Erkek kardeş kıza bir balıkla vurur ve ona bir çocuk doğurmasını söyler. Bundan sonraki her yedi günde bir kadın bir çocuk doğurur. Gelgelelim nüfus o kadar hızlı artar ki dünya aşırı kalabalık bir yer haline gelir. İşte o günden beri, kadınlar ancak senede bir kere doğum yapabilmektedir. ■

Anetso

Cherokee mitolojisinde, yeryüzünde kız ve erkek kardeşin yaşamaya başlamasından önceki dönemde, kuşlar ile hayvanlar arasında bir yarış söz konusudur: Kuşlar bazı küçük yaratıkları yarasalara ve uçan sincaplara çevirmiştir; dolayısıyla bunlar da öteki hayvanlara karşı yarışta kuşların yanında yer alabilmektedir.

Bu mit, Cherokee kabile kimliğinin merkezinde yer alan, anetso top oyununa yansımıştır. Cherokee kabilesi yüzlerce yıldan beri, lakrosun atası olan bir oyun oynamaktadır. Bugün bile, büyükler bir oyundan önce, oyuncuların mitsel ilk yarışını anlatırlar.

Anetso, fiziğe dayalı sert bir oyundur: Bu oyunda sert hamleler teşvik edilir; ama aynı zamanda son derece ruhsal bir derinliğe de sahiptir. "Sihirbaz" olarak bilinen bir kabile üyesi maçlardan önce ve sonra atletleri bir arınma ritüeliyle hazırlarken, kabilenin diğer üyeleri danslar eşliğinde törenler düzenler.

> Çünkü sen [yapraklarını döken ağaçlar] sonuna kadar dayanmadın; her kış saçlarını kaybedeceksin.
> ***Cherokee Mitleri***

YAŞAMI ÖREN BENİM

ÖRÜMCEK KADIN

KISACA

KONU
Yaratılış

KAYNAKLAR
Sözlü gelenek; kayıt yeri, *Örümcek Kadın Hikâyeleri*, G. M. Mullett, 1979; *Yaratılış Mitleri Sözlüğü*, David Adams Leeming ve Margaret Adams Leeming, 1995.

ORTAM
Zamanın başlangıcı; Güneybatı ABD.

BAŞLICA KARAKTERLER
Tawa Güneş Baba; yaratıcı tanrı.

Örümcek Kadın Toprak Ana; yaratıcı tanrıça.

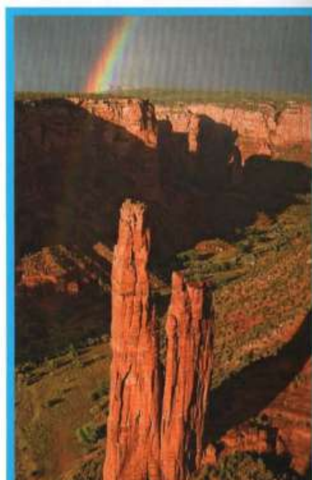
Hopi, Keres, Choctaw ve Navajo gibi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki güneybatı kabilelerinin birçoğu, ilk insanın nasıl meydana geldiğini anlatan benzer yaratılış mitlerini paylaşır. Hopi yaratılış miti, başlangıçta her şeyin su olduğunu söyler. Her şey yukarıdaki diyar –gökler– ile aşağıdaki, yeryüzü olacak diyar arasında asılıdır. Güneş Baba Tawa yukarıdaki her şeyi kontrol etmektedir ve Örümcek Kadın, yani Toprak Ana da aşağıyı yönetmektedir.

Doğayı yaratmak

"Düşünen Kadın" ya da "Örümcek Büyükanne" olarak da bilinen Örümcek Kadın yaratıcı bir tanrıçadır ve söylenenlere göre, zaman kadar yaşlı, ebediyet kadar gençtir. Navajolara göre, Örümcek Kadın aynı zamanda kutsal örgü sanatını insanlığa armağan eden bir öğretmendir de. Hopiler yaratıcı tanrıçaya kendi dillerinde Kokyangwuti derler; ama aynı zamanda Örümcek Büyükanne'ye, bir Gogyeng Sowuhti, yani bilgelik ve şifa ruhu olarak da hürmet gösterirler. O, Hopi halkının, bütün hayatın doğduğu ve ortaya çıkması gereken bir yer olarak gördüğü Yeraltı Dünyasında oturur.

Dünyayı yaratmak

Hopilere göre, Tawa ile Toprak Ana dünyayı yaratmak için birlikte çalışır. Boş gökyüzüne bakan Örümcek Kadın kocaman bir ağ örer ve onu

Örümcek Kayası, Arizona, Chelly Kanyonunda 230 milyon yıl önce oluşmuş, 250 metre yüksekliğinde bir taş dikittir. Burası geleneksel olarak Örümcek Kadın'ın yuvası kabul edilir.

Ayrıca Bakınız: Cherokee Yaratılışı 236–37 ■ Woge bir tartışmayı çözüme bağlıyor ■ Kunduz ve balina 242–43

Örümcek Kadın, bu Mississippi bölgesine ait yuvarlak kabuk üzerinde, ateşi simgeleyen bir haç taşımaktadır (yak. MS 1000). Choctaw kabilesi, ateşin hayvanlar reddedince Örümcek Kadın tarafından insanlara armağan edildiğine inanmaktadır.

çığ taneleriyle süsleyip gökyüzüne atarak yukarıdaki yıldızları yaratır. Sonra Tawa ile Örümcek Kadın, yeryüzünü hayvanlarla şenlendirmeye karar verir.

Tawa uçan kuşlar ve sularda yüzen balıklar hayal eder; Örümcek Kadın da bu hayvanları çamurdan tek tek yapar. Bu hayvanlar, kendi ördüğü örtüyle onları sarıncaya kadar hareketsiz beklerler. Örümcek Kadın onlara mırıldanınca, yaratıklar kıpırdarlar ve o her birine ayrı bir ruh verir.

Tawa ile Örümcek Kadın daha sonra, hayvanlara bakması için insanları yaratmaya karar verir. Yine, Örümcek Kadın bu yaratıkları çamurdan yapar ve ikisi birlikte onların üzerlerini örterler. Ne var ki, onlar bu kez hareket etmezler; bu yüzden, Örümcek Kadın onları kucağına alır ve Tawa'yla birlikte, canlanıncaya kadar onlara şarkı söylerler. Tawa her gün, onların üzerinde parlasın diye ışığı, toprağı sulasın diye yağmuru getirir. Güneş Baba ve Toprak Ana artık görevlerini yerine getirdiklerine ve daha fazla yeni varlık yaratmak yerine, mevcut olanların çoğalmasına karar verir.

Ayrılık rehberliği

Örümcek Kadın çoğalan insanları kabilelere böler, her birine adlarını ve dillerini verir. Hopi, Zuni, Ute, Comanche ve Pueblo halkları Yeraltı Dünyasından Örümcek Kadın'ın rehberliğinde yeryüzüne çıkarılır.

> Birlikte ilk tanrılar yeni varlıklar üzerine kutsal bir örtü serdiler ve hayat şarkısı söylediler.
> Varlıklar kıpırdayarak hayata başladılar.
> ***Yaratılış Mitleri Sözlüğü***

Burada, Örümcek Kadın halkına, elleriyle onu işleyerek ve onlara yiyecek yetiştirmeyi öğreterek, toprağın gücünü gösterir. Topraklarında ekinlerin boy vereceğini; çünkü Tawa'nın ışığını parlatacağını ve yağmur yağacağını söyler onlara. Örümcek Kadın ardından, halka o ve Tawa'nın her zaman yarattıklarını gözeteceğine dair söz vererek, Yeraltı Dünyasına geri döner. ■

Navajo dokuması

Birçok tarihçi Navajoların dokuma sanatını Pueblolardan öğrendiğine inanıyor olsa da, Navajo mitolojisine göre, kabileye ip eğirmeyi ve dokumayı, bilgisini halkıyla paylaşan Örümcek Kadın öğretmiştir. Navajolara göre, Örümcek Kadın'ın oğlu şimşekten ilk kirmeni, güneş, gök ve yerden ise ilk dokuma tezgâhını yapmıştır.

Battaniye ve kilim dokumak, Navajo için değerli bir gelir kaynağı olarak varlığını sürdürmektedir; ama bu iş aynı zamanda, gündelik hayat ile sanat arasında herhangi bir ayrım yapmayan bütüncül ruhsal dünya anlayışları açısından da çok önemlidir. Örnek ve hikâyeler yoluyla, büyükler hâlâ bu dünya görüşünü öğretmeyi sürdürmektedir.

Bu işi yeni öğrenmeye başlayan genç dokumacılar, bir yandan, sanatın başlangıç mitlerini de öğreniyorlar. İşe başlamadan önce, büyükler sabahın erken saatlerinde üzerinde hâlâ çiğ taneleri parlayan bir örümcek ağı bulmalarını ve ağa zarar vermeden avuç içlerini ağın üzerine koymalarını istiyor onlardan. Bu şekilde, gençlerin ruhları Örümcek Kadın'ın kutsal dokuma armağanını kabul ediyor.

ONUN İÇİN BİR GEYİK DERİSİ DANSI BAŞLAR; ÇÜNKÜ BURADAN ÇIKAN HER ŞEY İYİ OLACAKTIR

WOGE BİR TARTIŞMAYI ÇÖZÜME BAĞLIYOR

KISACA

KONU
Dünyaya denge getirmek

KAYNAKLAR
Sözlü gelenek; kayıt yeri, Dünya Yenilenmesi: *Yerli Kuzeybatı California'nın Kült Sistemi*, A. L. Kroeber ve E. W. Gifford, 1949.

ORTAM
Woge zamanında Kuzeybatı California.

BAŞLICA KARAKTERLER
Woge Yurok kabilesinin ilk insanları; Klamath Nehri boyunca yaşayan antik varlıklar.

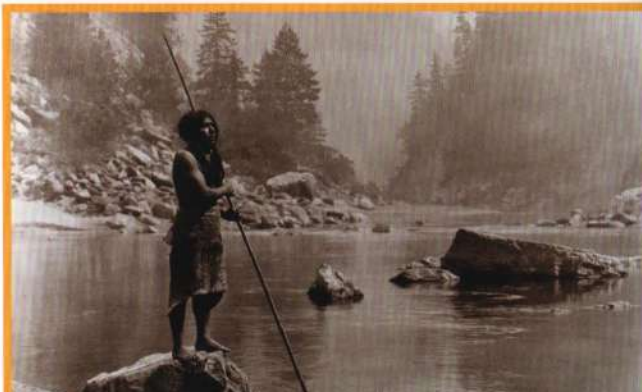
Kepel Yurok kabilesinin ataları; Turip köylülerinden yukarılarda.

Turip Kepel'den aşağıda yaşayan bir kabile.

Yurok ve diğer Yerli Amerikalıların kültürünün merkezinde kutsal danslarla yapılan geleneksel törenler vardır. Bunların en önemlilerinden biri, yeryüzünü korumak için gerçekleştirilen Dünya Yenilenmesi ritüelleri boyunca hâlâ yapılan Geyik Derisi Dansı'dır (geyik hayati bir yiyecek kaynağıdır). Yurok mitolojisinde, dans ayrıca bir somon barajı inşa etmekle de eşleştirilir. Dansın başlangıcına ilişkin bilgilerimiz, 1900 başlarında, günümüz Humboldt County'deki Pekwan'dan bir Yurok üyesi olan Jim tarafından ABD'li antropolog Alfred L. Kroeber'e anlatılanlara dayanmaktadır.

Woge –Yurok'un İlk Halk olarak

1923 tarihli, Edward S. Curtis'in bu fotoğrafında, bir Hupa erkek elinde mızrağıyla balık yakalamaya hazır halde bekliyor. O tarihlerde, kabilelerin avlanma izni olan alanlarda hayatta kalabilmeleri için somon büyük önem arz etmektedir.

Ayrıca Bakınız: Cherokee Yaratılışı 236–37 ▪ Örümcek Kadın 238–39 ▪ Kunduz ile balina 242–43 ▪ İlk kano 258–59

Ruhsal liderler

Yerli Amerikan topluluklarında ruhsal lider rolü üstlenen kadınlar ve erkekler bugün bile büyük saygı görmektedir. Birçok kabile artık "şaman" sözcüğünü kullanmıyor olsa da, bu liderlerin insanlar geldiğinde kendilerini hayvanlara, ağaçlara, kayalara ve bitkilere aktaran ya da dönüştüren insan-öncesi atasal ruhlardan, ağırlıklı olarak rüyalar yoluyla, güç ve bilgi aldıkları söylenir. Bugünün birçok lideri, hastalıkları iyileştirmek için ruhsal güçlerini ve doğal tıbbı kullanan sağaltıcılardır. Geçmişte, onlardan sıklıkla geleceği öngörmesi ya da iyi balık ya da av getirmesi istenirdi.

Geleneksel olarak, Kuzeybatı California'nın ruhsal liderleri yıllık Dünya Yenilenmesi törenlerinde anahtar bir rol oynamaktadır. Hazırlık için, liderler oruç tutmak ve dua etmek için yakınlardaki tepelere gider ve atasal ruhlarının sağaltıcı güçlerini çağırırlar. Tören sırasında, maskeler takan ve tören kıyafetleri giyen bu liderler sağaltım ritüellerini yerine getirir ve kutsal danslara katılırlar.

Geleneksel olarak Yurok ve Hupa şamanlar, rüyalarında çağrıları alan kadınlardır. Bu Hupa şamanın fotoğrafı 1923 yılında çekilmiştir.

gördüğü, kadim ruh varlıklar– döneminde, Kepel halkının yaşadığı Klamath Nehrinde artık büyük somonlar yüzmemektedir. Halk ancak küçük balık yakalamaktadır ve somon onların değişmez yiyeceği olduğu için mutsuz olmuşlardır. Bunun nedeni, Turip halkı tarafından nehrin ağzına yapılan bir barajdır; okyanuslardan gelip yumurtlamak için nehrin üst kısımlarına gitmek isteyen yetişkin balıklar artık bu noktadan öteye geçememektedir.

Bir Kepel erkek bu barajı kaldırmaları ve köylerine getirmeleri gerektiğine karar verir. Halkının da yardımıyla barajı nehirden yukarıya çekip taşır. Turip halkı barajlarının yok olmasına öfkelenir. Barajlarını geri isterler ve bunun için Kepel'e doğru harekete geçerler.

Barışçıl bir düzenleme

Turip halkı köye yaklaşırken, şefleri birçok Kepel köylüsünün kendi yeni barajlarını kurmak için çalıştığını görür. Eğer saldırırlarsa halkının öldürüleceğinden korkan şef, Kepel halkına saldırmamaya karar verir. Onlar baraja tepeden bakan bir yamaçta otururken, kabile insanlarına, "O barajı onlara vermekle iyi yaptık. Biz de bu baraja göz kulak olacağız; şimdi ziyaret edip onu göreceğiz" der.

Turip barajını alan Kepel erkeği, onun kendi köyünde kalacağını bildirir ve bir Geyik Derisi Dansı başlaması gerektiğini belirtir; "Çünkü buradan çıkan her şey iyi olacak" der. Halkını da dansa ve her yıl bu barajı yeniden inşa etmeye çağırır; aksi halde "çok fazla hastalık" ortaya çıkacaktır.

Gözetleyen ruhlar

Bundan sonra, baraja onay veren, Yurok kabilesinin ilk insanları, bütün halkı görebilecekleri yerler bulmak için Kepel köylülerini terk etmeye başlarlar. Her buldukları yerde, iyi talih getirsin diye Geyik Derisi Dansı yapmaya söz verirler ve bu yerlere yerleşen her halk mutlu olur: Örneğin, nehrin yukarısındaki Olar'da şöyle derler: "Dünyadaki kötü şeyler, burada dans ettiklerinde yine iyi olacaktır." Yurok kabilesinin, Kepel'e yakın yerlerde oturan bazı ilk insanları, köylülerin ocaklarından çıkan dumanı görecek şekilde on küçük tepeye çıkarak, söz vermiş oldukları gibi, somon barajını yeniden yapmak için Klamath Nehrinde yeniden bir araya gelirler.

Yurok her yıl güz aylarında, somon sezonunun en hareketli zamanında, baraj kurmayı yeniden canlandırır. Bu tören, bir Sıçrama Dansı arkasından, geyik derisi asılı sopalar taşıyan erkeklerin yaptığı Geyik Derisi Dansı ile zirveye ulaşır. Kroeber gördüğü ve tasvir ettiği bu tören 20. yüzyılda da sürmüştür. ■

> Çok iyi, onu çok iyi koru. Onlar Geyik Derisi Dansı yaptıkları süre boyunca devam et buna; çünkü o dans halk için iyi olacak.
>
> ***World Renewal***

BALİNANIN GÖLGESİYDİ O

KUZGUN İLE BALİNA

KISACA

KONU
Hayvan hilebazlar

KAYNAKLAR
Sözlü gelenek; kayıt yeri, *Bering Boğazı Çevresindeki Eskimolar,* Edward W. Helson, 1899.

ORTAM
Eski devirlerde Kuzey Kutbu çevresi.

BAŞLICA KARAKTERLER
Kuzgun Dünyanın yaratıcısı, hilebaz bir tanrı.

Balina İnuitler için saygın bir deniz yaratığı.

Bir kadın *İnua*; balinanın kalbi ve ruhu ya da özü.

Alaska'da ya da Kuzey Kutup bölgesinin diğer batı bölgelerinde yaşayan İnuitler için, Kuzgun güçlü bir yaratıcı tanrıdır. O dünyayı yaratmış, ışığa, insana ve hayvanlara varlık kazandırmıştır. Kuzgun, aynı zamanda, bir hilebaz, insan biçimini bir kuşun bedeninde gizleyen bir kılık değiştirme ustasıdır. Bu, Yerli Amerikan mitinde öteki hayvan kahramanların da ortak bir karakter özelliğidir.

Kuzgun ile balinaya ilişkin İnuit hikâyeleri, Kuzgun'un dönüşümünün ikili doğasını irdeler: O kılık değiştirir; ama aynı zamanda başına gelen felaketlerden ders de çıkarır. Hikâyenin birçok yeniden anlatımında, hilebaz kahraman tamamen çıkarcı ve bencilken, öteki uyarlamalarda Kuzgun sağaltım dansları ve şarkıları yoluyla kendini kurtarmaktadır. Yine de, her bir hikâyenin ortak noktası, balinanın kutsal kurban edilişi ve onun *inua*sının, yani ruhunun onurlandırılmasıdır.

İnuitler, bu 19. yüzyıl stilize edilmiş kuzgun örneğinde olduğu gibi, kutsal danslarda takmak üzere maskeler oyardı. Hayvan maskeleri yaygındı; ancak maskeler aynı zamanda insanları ya da özelliklerini de temsil ederdi.

Kuzgun balinayı görüyor

Bir İnuit mitine göre, Kuzgun, yarattığı dünyaya hayranlık duyarak, kıyıdan denizi gözlemektedir. Engin maviliklerin ortasında, suyu yararak ilerleyen büyük, görkemli bir şekil ilişir gözüne. Meraklı Kuzgun uçup yakınına gelir ve onun bir balina olduğunu görür. Bu dev yaratığın içini hiç görmemiş olan Kuzgun, büyük canavara ağzını açmasını emreder. Balina emre uyar ve Kuzgun da her zaman olduğu gibi yanına ateş yakma çubuğunu da alarak uçup balinanın içine girer.

Kuzgun, bir köşesinde, genç bir kadının koruduğu bir lambanın ışıl ışıl

Ayrıca Bakınız: Cherokee Yaratılışı 236–37 ▪ Örümcek Kadın 238–39 ▪ Woge bir tartışmayı çözüme bağlıyor 240–41 ▪ Kahraman İkizler 244–47

> Kuzgun kanatlarından birini kaldırdı, gagasını bir maske gibi yukarı itti ve bir anda bir adama dönüştü.
> ***Bering Boğazı Çevresindeki Eskimolar***

yandığı bir odada bulur kendini. Kuzgun kadının balinanın *inua*sı, yani kalbi ve ruhu olduğunu anlar. Kadın Kuzgun'a lambadan uzak durmasını söyler. Kuzgun kendine söyleneni yapar; öte yandan, balinanın omuriliği boyunca uzanan bir borudan lambaya yağ damladığını fark eder.

Yağın cazibesi

İnua, konuğuna meyve ve yağ ikram etmek ister. Odayı terk etmeden önce, Kuzgun'u kendisi odada yokken yağın damladığı boruya dokunmaması konusunda uyarır. Aynı şey bir sonraki gün de olur ve bir sonraki gün de. Her defasında kadın gidip Kuzgun'a yiyecek getirir ve Kuzgun'u yağa dokunmaması konusunda uyarır.

Kuzgun üç gün sabreder; ama dördüncü gün, merakına engel olamaz. Kadın odayı terk eder etmez, boruyu pençesiyle kavrar ve olabildiğince çabuk bir şekilde yağ içer. Yağ daha hızlı aksın diye tavandaki boruya asılınca, yağ taşıp balinanın karnına dolarak lambayı söndürür ve oda zifiri karanlığa gömülür.

İnua asla geri dönmez. Balina okyanusta deli gibi kendini oradan oraya atarken, Kuzgun balinanın karnında debelenmektedir. Koca hayvan ancak ölü bedeni kıyıya vurunca sakinleşir. İnsanlar balinanın başına gelenleri duyar duymaz, etinden bir parça kesip almak için kıyıya koşarken, Kuzgun kimseye görünmeden oradan sıvışır. Bir insan şekline bürünen Kuzgun, insanları eğer balinanın içinde bir ateş yakma çubuğu bulacak olurlarsa, ölecekleri konusunda uyarır.

İnsanlar korkuyla dört yana kaçışırken, bir kere daha yeniden bir kuş kılığına bürünen Kuzgun, balinanın *inua*sına son derece keyif aldığı ziyafet için teşekkür eder. ■

Ağaçtan oyulmuş bu mask bir balina biçiminde; ama aynı zamanda, yanlarında kürekleri olan bir kanoya da benziyor. Bu, av başarılı geçsin diye İnuit törenleri boyunca takılmış olabilir.

Kutsal balina avı

İnuit halkı geleneksel olarak denizgergedanı ile öteki tür balinaları, fokları ve susamurlarını avlar. Aynı zamanda, buz üzerindeki deliklerden somon da yakalar.

Balina avı, Kuzey Kutup dairesi halkının hayatta kalması ve inançları açısından vazgeçilmez bir eski İnuit pratiğidir ve bazı biçimleriyle bugün bile sürdürülmektedir. Balina avına çıkan topluluklar, yeni kıyafetler ve tekne tamiratı yaparak yıllık av için hazırlanırlar. Avcılar arınma törenleri yaparlar ve özel olarak hazırlanmış tılsımlar ile silahlar kuşanırlar. Bu ritüellerde, balinaya ve ruhuna büyük saygı gösterilir. Ayrıca bu ritüeller, avcıların başarısının ruhun işbirliğinin sağlanmasına bağlı olduğu inancını temsil eder.

Avdan sonra, İnuit halkı, bir tören kovasıyla sunulan taze su armağanıyla ölü balinayı selamlar. Balinanın kurban edilişini kutlamak için şarkılar söylenir. Balinayı bu şekilde onurlandırmak gelecek yılki avın başarısını garantiler; çünkü balinanın ruhu denize geri dönerek öteki balinalara iyi karşılandığını anlatacaktır.

VE GÜNEŞ BİRİNE, AY DA ÖTEKİNE AİT OLUR

KAHRAMAN İKİZLER

KISACA

KONU
Kurban etmek ve yeniden doğuş

KAYNAKLAR
Popol Vuh, Anonim, 16. yüzyıl ortası.

ORTAM
Yeryüzü; zamanın başlangıcında Xibalba (Maya Yeraltı Dünyası).

BAŞLICA KARAKTERLER
Hun-Hunahpu Kahraman İkizlerin babası.

Xquic Ay tanrıçası; Kahraman İkizlerin annesi.

Hunahpu ve Xbalanque Kahraman İkizler; Hun-Hunahpu ile Xquic'in oğulları.

Vucub-Caquix Macaw tanrısı; Zipacna ve Cabrakan'ın babası.

Hun-Came ve Vucub-Came Yeraltı Dünyasının iki en büyük ölüm tanrısı.

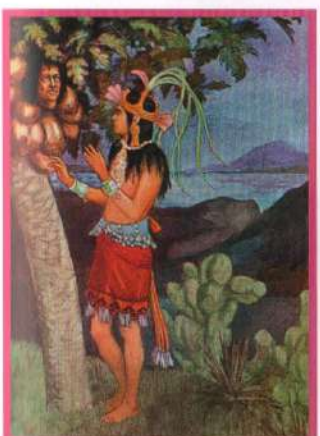
Hun-Hunahpu ve Vukub-Hunahpu, ilahi çöpçatan Xpiacoc ile ebe tanrıça Xmucane'nin ikiz çocuklarıdır. Hun-Hunahpu'nun karısı, Xbaquiyalo adında bir tanrıçadır ve birlikte Hun-Chowen ve Hun-Batz adında ikiz çocuklar yaparlar. İkizlerin gürültülü bir şekilde top oynamaları, hastalığın ve çürümenin mekânı, ölümcül Yeraltı Dünyası Xibalba'nın Lordlarını öfkelendirir.

Bu Lordlar ikizlerin gözünü boyayıp, onları kendilerine karşı top oynamak için Yeraltı Dünyasına çekerler. Ne var ki, daha oyun başlamadan, ikizler bir dizi meydan okumayla karşı karşıya kalırlar. Bunlarda başarısız olunca kurban

Ayrıca Bakınız: Thor ve Loki'nin Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Gılgamış Destanı 190–97 ▪ Beş Güneş Efsanesi 248–55

Kahraman İkizlerin ilahi soyağacı *Popol Vuh*'un ilk yarısında anlatılmıştır. Hun-Hunahpu ile karısı Xbaquiyalo'nun ikizleri vardır; ama o, "Kahraman İkizler"i Xquic'ten yapar.

edilirler ve Yeraltı Dünyasındaki top sahasının altına gömülürler. Hun-Hunahpu'nun başı kesilir ve onları kızdıracak kişilere ibret olsun diye bir sukabağı ağacına asılır. Ne var ki Hunahpu ölümünden sonra bile gücünü korumuştur. Akan salyası ay tanrıçası Xquic'in eline damlar ve tanrıçayı hamile bırakır.

Yeraltı Dünyasındaki öfkeli babasından kaçan Xquic, yeryüzünde Hun-Hunahpu'nun annesinin yanına sığınır. Xmucane onu evine kabul eder.

Lewis Spence'in *Meksika ve Peru Mitleri* kitabındaki (1913) Gilbert James'e ait çizimde, Xquic yanlışlıkla sukabağı yerine, yasak ağaçtan Hun-Hunahpu'nun başını koparıyor.

Popol Vuh

Popol Vuh birçok önemli Maya mitini en eksiksiz anlatan eserdir ve belki de bugüne kalmış en önemli kutsal Mezoamerikan belgedir. Kitap üç kısımdan oluşmaktadır: İlk kısım dünyanın yaratılışına, ikincisi Hunahpu ile Xbianque'nin hikâyesine ve üçüncüsü de Quiche hanedanlığının kuruluşuna yoğunlaşmıştır.

Yüzlerce yıllık sözlü geleneğe dayanan *Popol Vuh*, esas itibariyle,1554-58 yılları arasında yazılmış Maya hiyerogliflerinden oluşan bir metindir. Bu, Quiche Lordlarının konsey halinde (Popol Vuh "Konsey Kitabı"anlamına gelir) toplandıklarında başvurdukları bir metindir. 16. yüzyıl başlarında İspanyolların kıtaya gelişi sonrasında, Mayalara ait hiyeroglif kitaplar yakılmıştır; ancak *Popol Vuh* kurtulmuş ve gizlice, Latin alfabesinin kullanıldığı bir Maya dili olan Quiche dilinde bir kopyası çıkarılmıştır.

Başka bir yazıya aktarılan kopya bir şekilde, Guatemala yaylalarında bir kasaba olan Chichicastenango'ya erişmiştir. Bölgenin papazı Francisco Ximenez, 1701'den 1703'e kadar, metni Quiche dilinde ve İspanyolca olmak üzere iki dilli olarak çevirmiştir. Bu elyazması çeviri, bugüne kalmış en eski yazılı *Popol Vuh* anlatısıdır.

Ximenez'in yaptığı *Popol Vuh* çevirisinden parçalar, Guatemala, Chichicastenango'daki Rossbach Arkeoloji Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

Mexico'daki El Tajin antik kentinde yer alan Güney Top Sahası'ndaki bir taş kabartmada, Kahraman İkizler Yeraltı Dünyasının Lordlarına karşı oynuyor.

Xquic, büyüyüp Kahraman İkizler olacak Hunahpu ile Xbalanque'yi doğurur.

Genç kurnaz

Kahraman İkizlerin üvey ağabeyleri Hun-Chowen ile Hun-Batz, yeni doğan kardeşlerinin kendilerini gölgede bırakacaklarından endişe ederek onları öldürmeye çalışırlar. Hunahpu ile Xbalanque'yi onlar için kuş avlamaya zorlarlar; ancak ikizler bu aldatmacayı kendi lehlerine çevirmeyi bilirler. Hun-Chowen ile Hun-Batz'a, vurdukları bazı kuşların yüksek dallarda kaldığını ve onları yere düşüremediklerini söylerler. Hun-Chowen ile Hun-Batz kuşları almak için tırmanınca, ağaç öyle bir uzar ki oradan inmeleri mümkün olmaz. Orada mahsur kalan ağabeyleri maymuna dönüşürler ve görünüşlerinden öyle utanırlar ki evlerinden kaçarlar.

Kural tanımaz tanrıları yola getirmek

Fırtına tanrısı Huracan, Kahraman İkizlerden, metal burnunun ay, parlak yuvasının da güneş olduğunu iddia eden, kibirli papağan tanrı Vukub-Caquix'e dersini vermelerini ister. Kahraman İkizler bir ağaçta karnını doyururken papağana yaklaşırlar ve üfleyerek ok atılan boruyla onu vururlar. Papağan tanrı kaçar; bu yüzden Kahraman İkizler hileye başvururlar. İki yaşlı tanrı Büyük Beyaz Pekari ve Büyük Beyaz Rakun'u sağaltıcı kılığında Vukub-Caquix'e yanaşmaya ikna ederler. Papağan tanrı onların yardımını kabul eder; ama onlar papağanın süslerini çekip çıkarırlar ve gözlerinin yerine mısır taneleri koyarlar. Bütün ihtişamını yitiren tanrı kahrından ölür.

Huracan, Kahraman İkizlere bu defa, Vukub-Caquix'in aynı şekilde kibirli oğullarını –dev bir canavar timsah olan Zipacna ile deprem tanrısı Cabrakan– halletmeyi teklif eder. Zipacna daha önce alkol tanrıları olan Dört Yüz Oğlanı öldürmüştür. Hunahpu ile Xbalanque çiçeklerden ve taştan sahte bir yengeç yapar ve bu yengeci, çıkıntı yapan

> Sonrasında sen yeniden hayata döneceksin… seni, lordları, çocuklarını ve kullarını eğlendirelim diye getirmedin mi bizi buraya?
> ***Popol Vuh***

bir dağın altındaki kovuğun içine yerleştirir. Zipacna bu oyuğa tırmanır. Yengeci almaya çalışırken, İkizler dağı onun tam üzerine çekip Zipacna'yı bir taşa çevirirler.

Zipacna'nın kardeşi, deprem tanrısı Cabrakan dağların altını üstüne getirmekle övünmektedir. Kahraman İkizler ona, sürekli olarak büyüyen bir dağdan bahsederler. Cabrakan, tahrip etmek için onlardan dağı kendisine göstermelerini ister. Kahraman İkizlerin peşine takılmış giderken, karnı acıkır. İkizler onu büyüledikleri bir kızarmış kuşla beslerler. Cabrakan kuşu yiyince güçten düşer ve Kahraman İkizler de onu bağlayıp gömer. Bundan böyle, dağları yıkmak yerine artık yukarıda tutacaktır.

Son karşılaşma

Bir gün, Kahraman İkizler top oynarken, gürültülü oyunları Yeraltı Dünyasının Lordlarını yine rahatsız edince, başka bir oyun için onları aşağıya çağırırlar.

Yeraltı Dünyasının Lordları ilk maçı kazanırlar ve Kahraman İkizler geceyi, istedikleri gibi hareket eden keskin kayalarla dolu Ustura Evi'nde geçirmek zorunda kalırlar. Kahraman İkizler keskin kayaları hareket etmemeleri için ikna ederek hayatta kalırlar. İkizler aynı zamanda, Soğuk Ev'in cereyanından ve fırtınasından, Jaguar Evi'nin canavarlarından ve Ateş Evi'nin alevlerinden de kurtulup hayatta kalmayı başarırlar. Son sınavları Yarasa Evi'dir. Bir yarasa üzerine saldırıp Hunahpu'nun kafasını koparınca, felaket gelip çatar. Xbalanque bir sukabağı kullanarak kardeşine yeni bir kafa yapar ve Kahraman İkizler, Hunahpu'nun başını top yerine koyup oynamayı sürdürürler. Kahraman İkizler rakiplerinin dikkatini dağıtırlar, Hunahpu'nun başını yerine koyarlar ve maçı kazanırlar.

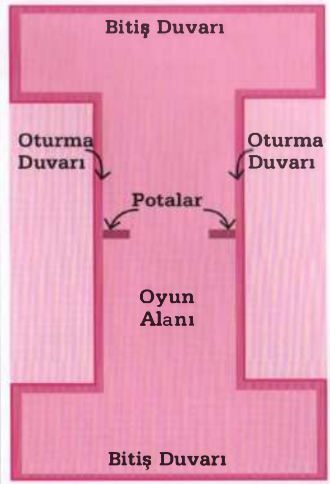
Yenilgiye öfkelenen Yeraltı Dünyasının Lordları, Hunahpu ile Xbalanque'yi bir taş ocağında yakarak öldürmeyi planlarlar. Bunu haber alan Kahraman İkizler gönüllü olarak alevlerin arasına dalarlar. Kemikleri yere toz halinde saçılır ve nehre dağılır. Beş gün sonra, kedibalığı olarak yeniden doğarlar ve sonra da insan biçimini alırlar. Kahraman İkizler isimsiz serseriler olarak Yeraltı Dünyasında gezinirler ve sihirbaz olarak nam salarlar. Yeraltı Dünyasının Lordları, gerçekte Kahraman İkizler olduğunu bilmeden, onları gösteri için çağırırlar.

Gösterilerini yaparken, Xbalanque kopardığı başını yerde yuvarlayarak ve kalbini çıkarıp, sonra yeniden hayata döndürerek Hunahpu'yu kurban ediyormuş gibi görünür. Hun-Came ve Vukub-Came onlar üzerinde de bir numara yapmalarını talep eder. Xbalanque ile Hunahpu, onları hemen oracıkta kurban eder. Gerçek kimliklerini açık eden Kahraman İkizler kurbanlarına yeniden hayat vermeyi reddederler. İkizler, o günden sonra, artık Yeraltı Dünyasının Lordları için insan kurban edilmeyeceğini ilan ederler. Sonra gökyüzüne yükselirler; Xbalanque güneş, Hunahpu ise ay olur. Bu, kâinata şimdiki düzeni getirir. ■

Mezoamerikan top oyunu, MÖ 2. binyıla kadar uzanan, törensel bir spordur. MS yak. 800'den sonra, top sahalarındaki derin kabartmalar, bu sporun insan kurban edilmesini de içerdiğini göstermektedir. Yaklaşık 60 metre uzunluğunda olan bu sahalarda, oyuncuların ağır bir lastik topu geçirecekleri iki de pota bulunmaktadır.

Potanın yandan görünüşü

İkiz Kahramanları Yorumlamak

Bazı araştırmacılar, Hunahpu'nun aya dönüştüğü yorumuna karşı çıkmaktadır. Bunun nedeni de, Mayaların genel olarak ayı dişi olarak görmesidir. Dolayısıyla Hunahpu aslında Venüs, yani Sabah Yıldızı olmuştur.

Başka bir geleneğe göre, Kahraman İkizler güneşin farklı aşamalarını temsil etmektedir: Hunahpu günü, Xbalanque de geceyi sembolize etmektedir. Hatta bir teoriye göre, Hunahpu yalnızca dolunayı temsil etmektedir, annesi Xquic de ayın diğer hallerini. Başka yorumlar ise, miti, kurban töreni yoluyla yeniden doğuş olasılığının irdelenmesi olarak görür.

Bu belirsizliklerin birçoğu *Popol Vuh*'un kendisinden kaynaklanmaktadır. Hikâye antik bir mite dayanıyor olsa da, orijinal Maya metni, İspanyolların gelişinden onlarca yıl sonra kağıda dökülmüştür ve muhtemelen içerikteki belirsizliklere neden olan da budur.

İŞTE O ZAMAN GÜNEŞ GÖKYÜZÜNE GİTTİ

BEŞ GÜNEŞ EFSANESİ

KISACA

KONU
Yaratılış döngüsü

KAYNAKLAR
"Güneşler Efsanesi", *Codex Chimalpopoca*, Anonim, 1558; *Azteklerin Tarihi ve Mitolojisi*, John Bierhorst, 1992.

ORTAM
Zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Ometeotl Yaratıcı tanrı.

Tezcatlipoca, Quetzalcoatl, Xipetotec, Huitzilopochtli İlk kuşak tanrılar.

Tlaloc Bereket ve yağmur tanrısı.

Chalchiuhtlicue Tlaloc'un ikinci karısı.

Tlaltecuhtli Deniz canavarı.

Mictlantecuhtli Yeraltı Dünyasında ölülerin lordu.

Tonatiuh, Beşinci Güneş Hasta tanrı Nanahuatzin'in dönüşmüş hali.

Aztek mitolojisinde, şimdiki dünya varolan ilk dünya değildir; bundan önce dört dünya daha olmuştur. Her bir dünya yeni bir güneşin yaratılışıyla başlar ve onun yok oluşuyla da sona erer. Bizim dünyamız bundan dolayı Beşinci Güneş'tir.

Yaratılıştan önce, gökyüzünün en yüksek tabakasında oturan Ometeotl vardır. İsmi "ikili kâinat enerjisi" anlamına gelen bu tanrı hem erkek hem de dişidir. Ometeotl ilk kuşak tanrıları doğurur; bunlar Tezcatlipoca, Quetzalcoatl, Xipetotec ve Huitzilopochtli'dir. Bu dört tanrı bütün diğer tanrıları, sonra da flora ve faunasıyla birlikte dünyayı yaratır. Bu dünyaya ışık vermek için Tezcatlipoca ("tüten ayna") İlk Güneş olarak seçilir. Bu defa, yalnızca kök ve meşe palamudu yiyerek yaşayan ilksel devler ırkı Yeryüzünün sakinidir.

Tezcatlipoca ile Quetzalcoatl ("tüylü yılan") arasındaki ilişki yaratılışın itici gücü haline gelir. İki tanrı belirgin bir biçimde farklı karakterlere sahiptir. Quetzalcoatl ahenk, denge ve öğrenme ile birlikte düşünülürken, Tezcatlipoca yıkım, çatışma ve değişikliğin gücüdür. Ne var ki, Tezcatlipoca'nın İlk Güneş olarak seçilmesini kıskanan Quetzalcoatl, onu göklerden aşağıdaki denize yuvarlar. Tezcatlipoca, sudan dev bir jaguar biçiminde çıkar. Öfkeyle, dünyanın jaguarlarına devler ırkını yutmalarını emreder. Dünya karanlığa gömülür. 676 yıl sonra, İlk Güneş çağı sona erer.

> İşte uzun zaman öncesinden, yeryüzünün nasıl kurulduğuna, her şeyin nasıl kurulduğuna... olan bütün güneşlerin nasıl başladığına dair bilge hikâyeler.
> ***Azteklerin Tarihi ve Mitolojisi***

Başka bir insan ırkı yaratılır. Quetzalcoatl İkinci Güneş olur. Bu dünya yalnızca 364 yıl sürer. Tezcatlipoca Quetzalcoatl'ı vurup devirerek ve bütün halkı silip süpüren bir fırtına yaratarak, daha önce gördüğü hakaretin intikamını alınca bu dünya da son bulur.

Aztek İmparatorluğu

Aztekler Orta Meksika'ya yaklaşık 1250 yılında kuzeyden gelmiştir ve burada sulak arazilere yerleşmişlerdir. Efsaneye göre, başşehirlerinin yerini –şimdi Mexico şehrinin bulunduğu Texcoco Gölünde bir ada– bir kaktüsün üzerinde yılan yiyen bir kartal gördükten sonra seçmişlerdir. 1325 yılında bir şehir kurmuşlar ve bu şehre Tenochtitlan ("Kaktüs meyvesinin yeri") adını vermişlerdir. Aztek yöneticileri kendilerini korumak için öteki şehir devletleriyle evlilik bağları kurmuştur. Böylesi bir birlikteliğin ürünü olan Acamapichtli de, 1376 yılında Aztek imparatorluk hanedanlığını kurmuştur. 1428 yılında, İmparator İtzcoatl diğer iki şehir devletiyle ittifak kurarak Aztek Üçlü İttifakını oluşturmuş ve komşu diğer şehir devletlerini fethetmeye girişmiştir. Tenochtitlan devasa bir Aztek İmparatorluğunun başşehri haline gelmiş ve 1519 yılında, İspanyol fatihlerin geldiği yıllarda, dünyanın en büyük şehirlerinden biri olmuştur. Bununla birlikte, Aztekler Avrupalıların silahları ile İspanyolların taşıdığı hastalıklara direnememiş ve imparatorluk 1521 yılında yıkılmıştır.

Ayrıca Bakınız: Gılgamış Destanı 190–97 ▪ Cherokee Yaratılışı 236–37 ▪ Örümcek Kadın 238–39

Kuraklık ve sel baskınları

Quetzalcoatl ve Tezcatlipoca, rekabetleri yüzünden yaratılışın düzenini bencilce bozarken, öteki tanrılar yeni güneş olma şerefinin başka birine verilmesi yönünde karar alırlar. Üçüncü Güneş yağmur tanrısı Tlaloc olur. Tlaloc'un güzellik tanrıçası Xochiquetzal'la olan evliliği, Tezcatlipoca tanrıçayı baştan çıkarıp kaçırınca sona erer. Sevgili karısının yasını tutan ve üzüntüden kahrolan Tlaloc toprağı besleyecek yağmurları aşağıya göndermeyi reddeder ve dünya kavrulur. İnsanlar sürekli olarak, kuraklığı sonlandırması için ona yalvarır; ama hiçbir şey işe yaramaz. Bu yakarışlardan bıkan Tlaloc, aksine yeryüzüne ateşten hortumlar gönderir ve dünyayı küle çevirir. Üçüncü Güneş içlerinde en kısa ömürlüsü olur; yalnızca 312 yıl sürer.

Tlaloc, akarsuların ve durgun suların tanrıçası Chalchiuhthicue'yi karısı olarak seçip yeniden evlenince, Quetzalcoatl tanrıçayla ittifak kurar ve Chalchiuhthicue Dördüncü Güneş olur. Ne var ki, Tezcatlipoca bu dünyanın da sonunun gelmesine yardımcı olur. Chalchiuhthicue'ye, onun dördüncü dünyanın insanlarını samimi olarak sevmediğini, yalnızca onların övgülerini almak için iyilik yaptığını söyler.

Chalchiuhthicue o kadar ağlar ki dünyayı gözyaşlarından oluşan sel basar ve bu sel 52 yıl sürer. İki insan hariç herkes balığa dönüşür. Sağ kalan çift Tata ile Nene'dir. İçi boş bir kütüğün üzerinde, Tezcatlipoca'nın başka hiçbir şey yememek koşuluyla verdiği tek bir mısır koçanıyla hayatta kalırlar. Sel suları çekilince Tata ve Nene, Tezcatlipoca'nın sözünden çıkarak, bir balık yakalayıp kızartırlar. Tanrı bunu fark edince onları köpeğe dönüştürür. Dördüncü Güneş 676 yıl sürmüştür.

Beş Güneş

Tezcatlipoca – 676 yıl

↓

Quetzalcoatl – 364 yıl

↓

Tlaloc – 312 yıl

↓

Chalchiuhtlicue – 676 yıl

↓

Tonatiuh – Aztek çağı

16. yüzyıldan kalma *Codex Borbonicus*'ta yer alan bu çizimde, Quetzalcoatl ile Tezcatlipoca kavgaya tutuşmuş. Aztek yazılı eserleri bitkilerden, ağaçlardan, kayalardan ve böceklerden elde edilen pigmentlerle boyanmıştır.

Düşmana karşı birlik

Tartışmalarının yıkım getirdiğini fark eden Quetzalcoatl ile Tezcatlipoca birlikte çalışmaya başlar. Tlaltecuhtli adında hain bir deniz canavarı okyanusları mesken tutmuştur. Doymak bilmez iştahını tatmin etmek için vücudunda sayısız ağız oluşmuştur. Bu amansız düşmanı yenmek için, Quetzalcoatl ile Tezcatlipoca yılan kılığına girer ve Tezcatlipoca bedeninin bir parçasını Tlaltecuhtli'yi yakalamak için yem olarak kullanır. Canavar su yüzüne çıkınca Quetzalcoatl ile Tezcatlipoca onu yakalar ve ikiye ayırır. Yarısı gökyüzünü ve yıldız-

Aztekler ikili bir takvim kullanıyormuş: Tarım için 365 günlük bir güneş takvimi ve 260 günlük bir kutsal törenler takvimi. İkincisi 20 tanrı için 20 eşit döneme ayrılır; güneş tanrısı Tonatiuh'u çevreleyen her lordun kendi nüfuz alanı vardır.

ları yaratmak üzere yukarıya fırlatılır; öteki yarısı da okyanusta yüzer ve yeryüzü meydana gelir. Kavga sırasında, Tezcatlipoca sağ ayağını kaybetmiştir ve bu yüzden genellikle, o bacağının yerinde bir cam parçasıyla tasvir edilmiştir.

Bu kanlı ikiye bölünmenin sonrasında bile canlılığını koruyan Tlaltecuhtli'nin dünyevi bedenini alan Xipetotec ile Huitzilopochtli, onu insanları gelecekte hayatta tutacak elementler haline getirir. Canavarın saçları ağaçlar ile çayırları, derisi bitkileri, burnu tepeler ile vadileri, gözleri ve göz çukurları su kuyuları ile mağaraları ve omuzları da dağları oluşturur. Tlaltecuhtli'nin doymak bilmez açlığı hâlâ yerindedir ve kurban edilmiş insan kanı talep etmektedir.

İnsanları yeniden yaratmak

Quetzalcoatl, geçmiş kuşaktan insanların kemiklerini toplamak ve Yeryüzünü şenlendirmek için yeni bir ırk yaratmak için Yeraltı Dünyasına bir yolculuğa çıkmaya karar verir. Ama önce Yeraltı Dünyasının lordu Mictlantecuhtli'den izin almak zorundadır. Quetzalcoatl kemikleri isteyince, Mictlantecuhtli onları verebileceğini; ancak Quetzalcoatl'ın kendisiyle dört kez, deniz kabuğundan yapılma bir trompeti çalarak yürüyüşe çıkması gerektiğini söyler. Ne var ki Quetzalcoatl'a verilen deniz kabuğunun üfleyecek bir deliği yoktur. Yılmayan Quetzalcoatl, kabuğun bir kenarına kurtçukları kullanmak suretiyle delikler açarak ve o deliklerden içeriye vızıldayan arılar sokarak görevini başarır. Bu nedenle, Quetzalcoatl göğsünde bir deniz kabuğuyla resmedilir.

Planı suya düşen Mictlantecuhtli kemikleri verir; ancak sonra, hizmetkârlarını Quetzalcoatl'dan önce göndererek yolda bir çukur açtırıp ona tuzak kurar. Kemiklerle yeryüzüne doğru yola çıkan tanrı bu çukura düşer. Sonra yukarıya tırmanır; ancak kemikler küçük parçalara ayrılmıştır.

Quetzalcoatl bereket tanrıçası Cihuacoatl'dan yardım ister; o da kemikleri gömer ve kemik kalıntılarını da kazanına boşaltır. Sonra tanrılar kazanın etrafında toplanırlar ve bedenlerinde delikler açarak kanlarını kemik tozunun içine boşaltırlar. Bu karışımdan bugünkü insan ırkını yaratan tanrılar ilk kadın ve erkeğe Oxomoco ve Cipactonal adını verirler.

Yeni dünyayı beslemek

Yeni yaratılmış insan ırkının yiyeceğe ihtiyacı vardır. Quetzalcoatl,

> "Tanrılar,
> [bu insan ırkı]
> ne yiyecek? Yiyecek aransın."
> Sonra arı gitti ve bir mısır
> tanesi getirdi...
> ***Azteklerin Tarihi ve Mitolojisi***

mısır tanesi taşıyan kırmızı bir karınca görür. Bir dağın –Popocatepetl Dağı, yani besin dağı– yarığında kaybolana kadar bu hayvanı takip eden Quetzalcoatl içeride neler olduğunu o kadar merak eder ki bir siyah karıncaya dönüşerek dar aralıktan içeriye girer. Orada, bir oda dolusu tohum ve tahıl bulur.

Quetzalcoatl, içeriye girmeyi başarabildikleri takdirde bu dağın insanları besleme potansiyeline sahip olduğunu anlamıştır. Tanrı dağı iplerle kaldırmaya çalışır; ama yerden ayırıp altını açmayı başaramaz. Geleceği öngörme kabiliyetine sahip Oxomoco ile Cipactonal'a ne yapmaları gerektiğini sorar. Onlar da, isminin anlamı "yara bere içinde" olan, alçakgönüllü hastalık tanrısı Nanahuatzin'in ona yardım etmeye yazgılı olduğunu söylerler. Bunun üzerine Nanahuatzin usulüne uygun bir şekilde yiyecek dağına çağrılır. Orada, yağmur ve şimşek tanrılarının da yardımıyla, tanrı dağı yararak açar. Dağın içinde ne varsa dünyaya saçılarak, insan ırkı için gerekli gıdayı sağlar.

Mutluluk arayışı

Tanrılar, insanların çalışmak için kendilerine güç veren gıdaya kavuştukları için mutludur; ancak Quetzalcoatl insanların hayatında neşenin eksik olduğunu fark eder. Bu yüzden tanrı, insanların onlara heyecan ve mutluluk verecek bir şeylere ihtiyacı olduğuna karar verir ve onların şarkı söyleyip dans etmelerini sağlar. Tanrı bir çözüm bulmak için göklerdeki yolculuğunu sürdürür ve Mayahuel adında güzel bir tanrıçaya rastlar. Tanrı ile tanrıça birbirine deli gibi âşık olur. Birbirlerine olan sevgilerini göstermek için yeryüzüne inerler ve birer dalını oluşturmak suretiyle tek bir ağaca dönüşürler.

Ölülerin tanrısı ve Yeraltı Dünyasının hükümdarı Mictlantecuhtli, genellikle bir iskelet olarak tasvir edilir. Onu yatıştırmak için, Azteklerin hem insan kurban ettikleri hem de yamyamlık yaptıkları söylenir.

Mayahuel'in büyükannesi, bir grup iskelet halinde geceye özgü bereket tanrıçasından biri olan Tzitzimimeh'tir. Bu tanrıça, torununun Quetzalcoatl ile kaçmasına öfkelenir ve yanına göklerdeki evinden diğer Tzitzimimehleri de alarak Mayahuel'i bulmak için yeryüzüne iner. Ağacı görünce kökünden söküp alır ve harap etmeye başlar. Tzitzimimeh Mayahuel'e saldırır ve onu gövdeden ayırarak parçalar. Saldırıdan canını kurtaran Quetzalcoatl'ın kalbi kırılmıştır. Mayahuel'in etrafa saçılmış parçalarını toplar ve onları gözyaşlarıyla ıslattığı toprağa gömer. Bu hüzünden agav

Yenilgiye uğratılan savaşçılar kadar, kadınlar ve çocuklar da Aztekler tarafından tanrıları memnun etmek için kurban edilmiştir.

Kan ve kurban

Kurban, Aztek dininin temel özelliklerinden biridir; kurban, insanların eylemlerinden dolayı tanrılara ödediği bedeldir. Kan akıtmak, Aztek rahiplerinin sıklıkla kendilerine de uyguladığı önemli bir eylemdir. Bu rahipler dikeni ya da balık kılçığını yanaklarına, kol ve bacaklarına, hatta penislerine batırmak suretiyle kanlarını akıtırlardı.

Aztekler aynı şekilde, tanrıları yatıştırmak için insan da –hem kendi halklarından hem de düşman savaş esirlerinden– kurban ederlerdi. En bilinen kurban etme yöntemi, kurbanın kalbini sökmekti. Bu işlem bir tapınaktaki sunağın üzerinde yerine getiriliyordu: Kurban dört kişi tarafından sunağa yatılıyor ve özellikle deneyimli bir rahip çakmaktaşından bıçağı kaburgaların arasına daldırıp kalbi çıkarıyordu. Her 18 aylık "döngü" içinde, Aztek rahipler her ay bir kişiyi bu şekilde kurban ederdi ve dolayısıyla her yıl binlerce insan kurban edilirdi. Aztekler ayrıca gladyatör tarzı dövüşler, boğma, kafa kesme, yakma ve canlı canlı gömme şeklinde de insanları kurban ediyorlardı.

bitkisi boy verir; bu agavdan, Quetzalcoatl'ın bulmak için yola çıktığı, neşe veren bir içecek yapılacaktır. Agavın öz suyu, yoğun, süt renginde bir alkollü içecek olan *pulque* yapmakta kullanılır. Aztekler ve diğer Mezoamerikan halkları *pulqueyi* kutsal bir içecek olarak görürler ve kutsal törenlerde ritüele uygun olarak içerler.

Beşinci Güneş

Dünya hâlâ karanlıktır. Teotihuacán şehrinde Beşinci Güneş'in kim olacağını ve insanlığa ışığı kimin getireceğini kararlaştırmak üzere bir tanrılar konseyi toplanır. Seçilecek kişi, kurulan yüksek bir platformdan kocaman bir ateşin içine atlayarak kendini kurban edecektir. İlk talip, Tlaloc ile Chalchiuhtlicue'nin oğlu, burnu bir karış havada zengin tanrı Tecciztecatl'dır. Zavallı ve hasta Nanahuatzin de bu onur için gönüllü olmuştur; ama çok da hevesli değildir. Tanrılar seçimi yapmadan önce, iki rakip kan akıtarak oruç tutmak ve kendilerini arındırmak zorundadır. Tecciztecatl gösterişli bir biçimde pahalı tütsüler yakar. Sıra kendi kanını akıtmaya gelince, törelere uygun olarak incir ağacı dalları üzerine yatmak yerine kuştüyleri üzerine uzanır ve derisini çizmek için, altın bir keseden bir yeşim taşı çıkarır.

> Ama [Beşinci Güneş] dört gün boyunca, tam olduğu yerde, hareketsiz durur.
> ***Azteklerin Tarihi ve Mitolojisi***

Son güneş tanrısı Tonatiuh, *Codex Borgia*'dan (yak.1450) bir tabloda, bir kuştan kan alıyor. Bu görsel ayrıca, 13 ilahi Aztek lordunu temsil eden 13 kutsal kuşu da betimliyor.

Buna karşılık, Nanahuatzin kanını akıtmak için agav bitkisinin dikenlerini kullanır ve gücü tütsü almaya yetmediğinden kendi bedeninden kopardığı yara kabuklarını yakar.

Nanahuatzin ve Tecciztecatl kendi hazırlıklarını yaparken, öteki tanrılar da ateş yakar. Dört günlük törenlerin ardından, karar anı gelip çatar. Kendini ilk olarak kanıtlayacak tanrı Tecciztecatl'dır. Kibirli tanrı platforma çıkar; ancak korkuya kapılarak, kendini alevlerin içine bırakamaz. Buna karşın Nanahuatzin hiç tereddüt etmeksizin, kendini platformdan alevlerin içine atar ve yanıp kül olur. Utanan Tecciztecatl da hemen peşinden atlar.

Alevler söner sönmez, Nanahuatzin küllerin içinden fırlayarak gökyüzüne yükselir ve Beşinci Güneş haline gelerek dünyayı yeniden aydınlatmaya başlar. Kısa bir süre sonra Tecciztecatl da gökyüzüne yükselir. Artık gökyüzünde aynı anda iki güneş vardır. Bu, tanrıların aklından geçmeyen bir şeydir; Tecciztecatl'ın korkaklığı onun yeni bir güneş olmayı hak etmediğini göstermiştir. Kutsal içecek pulque tanrısı Papaztac, Tecciztecatl'ın yüzüne bir tavşan fırlatır. Tavşan onun ışığını kapatır ve artık hiçbir zaman güneş kadar parlak olamayacaktır. O da Ay Metztli haline gelir; yüzündeki tavşan izi bugün bile bellidir.

Tanrıların kurban edilişi

Beşinci Güneş Tonatiuh dört gün

boyunca gökyüzünde hareketsiz durur. Tanrılar hareket etmesi için ona yalvarır; ama o kanlı bir kurban alıncaya kadar hiç kıpırdamadan bekler. Bunun üzerine, Venüs gezegeni tanrısı Tlahuizcalpantecuhtli öfkeden kudurur ve bir *atlatl* (cisimlerin hızını artıran bir Aztek aleti) kullanarak Güneş'e kısa bir ok atar. Ok hedefi ıskalar. Tonatiuh da karşılık olarak Tlahuizcalpantecuhtli'ye bir ok atar. Bu ok onun başına isabet eder ve onu şafakta sis oluşturan tanrı İtztlacoliuhqui'ye dönüştürür. Tanrılar, Tonatiuh'u harekete geçirmek için ona bir teklif yapmak zorunda olduklarını fark ederler. Sayısız tanrı kendini Quetzalcoatl'a sunar ve o da kutsal bir bıçakla onların kalbini çıkarır. Onların kanları Beşinci Güneş'in göklerde hareket etmesini sağlar. İnsanlığa yardım etmek için tanrılar kendilerini kurban etmiştir.

Aztekler, tanrıların bu kurban oluşunun bütün insanlığın hayatta kalması için vazgeçilmez olduğuna inanırlar. Aztek savaşçılar, Tonatiuh'a kurban etmek için düşmanları yakalama sorumluluğu taşırlar; eğer tanrıların kanını sunma eylemini benzer şekilde sürdürmeyecek olurlarsa, dünyanın bir dizi depremin ardından yok olacağını düşünürler. Yalnızca kurban eylemleri, Beşinci Güneş'in gökyüzünde hareketini sürdürmesini ve dünyanın var olmaya devam etmesini sağlayabilmektedir. ■

Aztek Dininin Liderleri

Aztek İmparator, tanrıların temsilcisidir ve Tenochtitlan'ın yüksek rahibidir.

Tanrı Huitzilopochtli Yüksek Rahibi
Tenochtitlan'daki bütün rahiplerin başıdır.

Tlaloc Yüksek Rahibi, topluma hizmet veren alt kademedeki rahipler topluluğunu yöneterek liderliği paylaşır.

Rahibeler
tapınaklarda hizmet verir. Bakire olduklarını göstermek için saçlarını kesen rahibeler genellikle temizlik yapar ve ateş yakarlar.

Her tapınak ve her tanrı kendi rahiplik düzenine sahiptir.

Rahipler
törenlerden ve ibadetlerden sorumludurlar; ayrıca yeni rahiplere ders verirler.

Teotihuacán

Teotihuacán şehri, onun görkemli kalıntılarına hayran olan ve onu medeniyetin beşiği olarak gören Aztekler için bir kutsal ziyaret yeriydi. Teotihuacán ("tanrıların yaratıldığı yer") Azteklerin şehre verdiği isimdi; şehrin orijinal adı bilinmiyor. Şehir, başşehirlerinin 48 km kuzeydoğusundaydı ve MS 1-7. yüzyıllar arasında inşa edilmişti. En ihtişamlı dönemine 5. yüzyıl ortalarında erişen şehir, muhtemelen Kolomb öncesi Amerika'nın en büyük şehriydi. En büyük anacaddesinin –Ölüler Bulvarı– iki yanında kamu binaları, tapınaklar ve mezarlar bulunuyordu.

Şehrin en etkileyici özelliği, devasa Güneş Piramidiydi ve ayrıca daha küçük ölçekli Ay Piramidi de vardı. İki yapı da Beşinci Güneş mitinde, tanrılar tarafından yükseltilen "tepeler" olarak anlatılmıştır; sınanmadan önce Tecciztecatl ve Nanahuatzin burada kendilerini arındırmıştır.

Teotihuacán'ın tam ortasında, MS yak. 200 yılında bir üçüncü piramidin inşa edildiği, geniş bir avlu vardı. Yedi katlı büyük Quetzalcoatl Tapınağı tamamlandığında, şehrin dışından, 36 genç savaşçı da dahil, 200'den fazla insan orada kurban edilmişti.

BAŞLANGIÇTA VE BU DÜNYA YARATILMADAN ÖNCE, VİRACOCHA DENEN BİR VARLIK VARDI

YARATICI VIRACOCHA

KISACA

KONU
Dünyanın yaratılışı

KAYNAKLAR
İnkaların Tarihi, Pedro Sarmiento de Gamboa, 1572; *İnkaların Masalları ve Törenleri Üzerine Bir Anlatı*, Cristobal de Molina, yak. 1575.

ORTAM
And Dağları, zamanın başlangıcı.

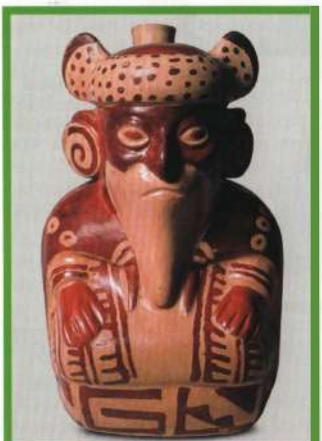
BAŞLICA KARAKTERLER
Viracocha Yaratıcı tanrı; güneşin ve fırtınaların tanrısı.

Ymaymana Viracocha'nın hizmetkârı.

Tocapo Viracocha'nın hizmetkârı.

And Dağlarındaki, deniz seviyesinden 3800 metre yükseklikteki Titicaca Gölü, Bolivya ile Peru sınırı arasında uzanır. Bu, Güney Amerika'nın en büyük gölüdür ve İnka halkı onun engin sularını bütün hayatın havuzu olarak görür.

Her şeyden önce, göl karanlıkta var olmuş ve yaratıcı tanrı Viracocha da o gölden ortaya çıkmıştır. Karanlıkta, Viracocha boşluğu şenlendirmek için bir devler ırkı yaratır. Devlerin aşırı büyük olduğunu fark eden tanrı onları yok eder ve yerlerine insan ırkını yaratır. Viracocha insanlardan kibirsiz ya da açgözlülükten uzak yaşamalarını talep eder; ama onlar itaat etmezler. Öfkelenen Viracocha büyük bir tufan gönderir ve bütün yarattıklarını silip süpürür.

MS 1-7. yüzyıllar arasında Kuzey Peru'da yaşayan Moche halkından kalma bu çömlek üzerinde, yaratıcı tanrı Viracocha, imzası olan beyaz saç ve sakalıyla tasvir edilmiştir.

İnsanları eğitmek

Toprakların kurumasının ardından, Viracocha her şeye yeniden başlar. İlk önce dünyaya ışığı getirir. Titicaca Gölünün güney kısmında Güneş Adası vardır. Güneş, ay ve yıldızlar bu adada uyumaktadır. Viracocha onları uykularından uyandırır ve göklerdeki yerlerine yerleştirir. Güneş ayın parlaklığını kıskanır; bu yüzden Viracocha, puslu ve bulanık olsun diye ayın yüzüne kül fırlatır.

Viracocha bundan sonra, tufandan kurtardığı Ymaymana ve Tocapo adlı iki hizmetkârından – hikâyenin bir başka versiyonunda, iki oğlundan– yardım ister. Onların da yardımıyla Viracocha Titicaca

Ayrıca Bakınız: İzanagi ile İzanami 220–21 ▪ Beş Güneş efsanesi 248–55 ▪ Makemake ile Haua 324–25

Titicaca Gölü, Viracocha'nın güneşe doğmasını emrettiği ada olan Isla del Sol da dahil, düzinelerce meskun adaya sahiptir.

Gölü kıyılarından kil toplar ve bu kili insanları ve diğer bütün hayvanları yaratmak için kullanır. Tanrı ardından bütün hayvanların yerini tayin eder ve kuşlara şarkılar söyletir.

Viracocha ve hizmetkârları Titicaca Gölünden rüzgâr estirirken, kuzeye yürür ve bu arada da insanlara ortaya çıkmaları ve dünyaya yerleşmeleri çağrısı yaparlar. Bütün ağaçlara ve bitkilere adlarını verirler ve insanları hangi meyveyi yemenin ya da hangi ilacı kullanmanın güvenli olduğu konusunda bilgilendirirler. Hiçbir insan kulu kendisinden korkmasın, ürküp kaçmasın diye, Viracocha elinde bir asa ile bir kitap, beyaz giysiler içinde, uzun sakallı bir ihtiyar olarak insanlar arasında dolaşır. Kasabadan kasabaya yürüyen Viracocha insanların davranışlarını gözler, kendisine haksızlık yapanı cezalandırır ve nazik davrananı da ödüllendirir.

Bağışlayıcı tanrı

Viracocha Cacha'ya gelinceye kadar huzur hâkimdir. Burada, kim olduğunun farkında olmayan kasaba sakinlerinin saldırısına uğrayan, kılık değiştirmiş tanrı göklerden alevler yağdırır ve her yeri yakıp kavurur. Şaşkın insanlar af dileyerek tanrıya yalvarırlar ve Viracocha, bu yakarışlara kulak verip asasıyla alevleri söndürür. Şükran dolu Cacha halkı Viracocha'ya bir tapınak inşa eder ve ona sunularda bulunur. Daha sonra İnkalar, bu mucizenin olduğu yere Viracocha tapınaklarının en büyüğünü dikecektir.

Viracocha insanların kendisine iyi davrandığı Urcos'a gider. Bir şükran ifadesi olarak orada bir anıt –ya da huaca- yaratır. Ardından, sonunda İnka İmparatorluğu'nun başşehri olacak Cuzco'da bir imparatorluk oluşturacağını ilan eder. Viracocha'nın son durağı, günümüz Ekvator'u olan Manta'dır. Viracocha buradan, suyun öbür tarafına geçerek batıya doğru yürür ve sonunda ufukta kaybolur.

İnkalar, Viracocha'nın suyu geçerek ruhunu ve insanlığın kontrolünü İnka panteonuna ve doğaya bıraktığına inanır. O andan itibaren, Viracocha insanların işlerine karışmamıştır. ■

> Bazılarını yer yuttu, bazılarını da deniz ve her şeyin üzerini büyük bir tufan örttü.
>
> ***İnkaların Tarihi***

Huacalar

Huacalar, İnkaların ruhsal güçlerle yüklü olduğuna inandıkları yapılar, nesneler ya da doğa özellikleridir. Garip şekilli bir mısır koçanından tutun da doğal bir kaynak suyuna kadar, hemen her şey bu kutsal niteliğe sahip olabilir. "*Huaca*" sözcüğü, Quechua dilinde "ağıt yakmak, feryat etmek" anlamında kullanılan *huacay* sözcüğünden gelir. Bunun nedeni insanların tanrılara ağlayıp yakararak dua ediyor oluşudur. Bu, dua edenlerin doğaüstü dünya ile etkileşime girmesine ve iyi bir mahsul, savaşta zafer ya da bir hastalıktan korunmayı isteme gibi durumlarda tanrılarla temas kurmasına imkân verir.

En önemli *huaca*lar, güneş tanrısı İnti'ye ve yakınlardaki bir dağ olan Wanakawri'ye adanmış, Cuzco'daki bir tapınak olan Coricancha'dadır. 1572 yılında İnka İmparatorluğu'nun fethinden sonra, İspanya *huraca*ların izini silmeye ve dini Katolikleştirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte birçok *huaca* günümüze kadar gelmiştir.

KANO BİR HARİKAYDI

İLK KANO

KISACA

KONU
Doğaüstü olandan kaçış

KAYNAKLAR
Warao Yerlilerinin Halk Edebiyatı, Johannes Wilbert tarafından derlenmiştir, 1992.

ORTAM
Warao halkının yurdu, Kuzeydoğu Venezuela'daki Orinoco Deltası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Mayakoto Bir avcı; aynı zamanda "Kavurmacı" olarak da bilinir.

Haburi Mayakoto'nun iki oğlundan biri.

Hahuba Çift başlı yılan tanrı.

Wauta Yaşlı bir kurbağa-kadın.

Dauarani Ormanın Annesi olarak bilinen bir tanrıça.

Venezuela'daki Orinoco Deltasında, Warao Yerlileri bir kütük oyma kanonun içinde görülüyor. Warao (kayık halkı) Yerlileri balıkçılık, avcılık yaparak ve yabani meyveleri toplayarak geçinmektedir ve kanoları bugün bile bir ulaşım aracı olarak kullanmaktadır.

Orinoco Deltasında bir avcı olan Mayakoto, her biri kendisine bir oğlan çocuk veren iki karısıyla birlikte yaşamaktadır. Küçük oğlan çocuğunun adı Haburi'dir. Mayakoto yanında, eşleri yemek pişirme ocağını yaksın diye, bir işaret olarak balıktan eve dönerken çaldığı bir flüt taşımaktadır.

Bir gün yılan tanrı Hahuba, evine dönmekte olan Mayakoto'yu yutar ve Mayakoto'nun kılığına girerek onun eşlerinin yanına gider. Kadınlar, kocaları eve dönerken flüt çalmadığından, kötü bir şeyler olduğunu anlamıştır. Bu yüzden çocukları kaptıkları gibi ormana kaçarlar. Hahuba arkalarından takip eder onları; ama onlar kaçınayı başarır. Kadınlardan biri saçlarını açıp yere yayar ve bu saçlar dikenli bir çite dönüşür.

Kadınlar, yaşlı bir kurbağa-kadın olan Wauta'nın evine gelir. İlk başta

Ayrıca Bakınız: Ateş ve pirinç 226–27 ▪ Yaratıcı Viracocha 256–57 ▪ Gökyüzü güneşi ve yeryüzünü oluşturuyor 260–61

Wauta onları içeri almaz; ama çocukların feryatlarını duyunca dayanamaz. Hahuba, grubuyla birlikte gelip Wauta'nın kapısına dayanır. Kurbağa-kadın kapıda bir delik açar ve tam içeriye doğru süzülürken bir baltayla yılan tanrı Hahuba'nın başını keser. Başsız beden can havliyle ormana kaçar.

Wauta'nın açgözlülüğü

Mayakoto'nun eşleri Wauta'nın evine yerleşir; ama bir gün kadınlar yiyecek toplamak için dışarıdayken, Wauta çocukları yetişkin erkeklere dönüştürür. Kadınlar eve dönüp bebeklerinin gitmiş olduğunu görünce, Wauta hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranır. Erkekler annelerini tanımaz, kadınlar da çocuklarını tanıyamaz. Wauta erkekleri kendisi için kuş avlamaya gönderir ve en iyi avları kendisine ayırır. Annelerine ancak küçük kuşlar verilir ve Wauta o kuşları kadınlara vermeden önce üzerlerine işer.

Haburi bilmeden annesiyle ensest bir ilişkiye girince işler daha da kötüleşir. Bir gün erkekler avlanmak için dışarıda olduğu bir sırada, birtakım susamuru insanlar onlara annelerinin gerçek kimliklerini açıklar. Erkekler Wauta'nın evine dönüp kadınlara gerçeği söyleyince, hepsi birden kaçmaya karar verir.

> Kafa yere düştü, aşağı yukarı zıplamaya başladı.
> ***Warao Yerlilerinin Halk Edebiyatı***

Haburi kaçabilsinler diye kano yapmayı dener. Önce kilden ve sonra da balmumundan yapmaya çalışır kanoları; ama ikisi de işe yaramaz. Nihayet cachicamo ağacının gövdesinden mükemmel bir kano –dünyanın ilk kanosu– yapar. Erkekler ile anneleri küreklere asılıp uzaklaşır. Wauta suda sıçrayarak arkalarından yetişir ve kanoya tırmanır. Görünüşe bakılırsa, kanoda sıkışıp kalmışlardır; ama sonra Wauta bir arı kovanı görür. Açgözlü kadın hemen kanodan atlar ve balı emmek için ağaca yapışır. Hızlı düşünen Haburi, bir ağaç gövdesini üzerine fırlatıp Wauta'yı tuzağa düşürür ve o temelli kurbağaya dönüşür.

Dünyanın sonunda

Erkekler ve anneleri kanolarıyla dünyanın sonuna, Waraoların tanrıların ikamet ettiğine inandığı yere giderler. Seyahatleri sona erince, kano dev bir dişi yılana dönüşür ve kürek de bir insana. Bu çift birbirine âşık olur ve Orinoco Deltasına dönerler; orada dişi yılan kadın tanrıça Dauarani, "Ormanın Annesi" olur.

Bataklıklardan hoşlanmayan Dauarani âşığını terk ederek yeryüzünün kıyısındaki dağlara gider. Ruhu, güneşin yükseldiği yer olan doğuda yaşarken, bedeni ise güneşin battığı yer olan batıda yaşar. ■

Hahuba

Warao insanları, dünyalarını dört bir yandan denizlerle çevrili bir yer olarak görürler. Ortada, Warao'nun yurdu olan kara parçasının altında, "Yılan Varlık" ya da Hahuba olarak bilinen iki başlı yılan tanrı bulunur. Bu tanrı Warao yurdunu çevrelemiştir ve iki başı arasındaki boşluk Orinoco Nehrinin ağzıdır; nehir oradan Atlantik Okyanusuna karışır.

Hahuba'nın hareketleri gelgitlere neden olur ve kum yığınları Hahuba'nın sudan yükselen parçalarıdır. Warao insanları yüksek yerlerde yaşarlar ve evlerini yıllık sellerden korumak için ayaklar üzerine inşa ederler.

Bir bebek doğunca, Warao insanları Hahuba'nın ona hoş geldin demek için ılık bir rüzgâr gönderdiğine inanırlar. Gündelik yaşamda, bebekler ve küçük çocuklar, etrafta dolaşmasınlar diye sıklıkla annelerinin boynunda asılı dururlar. Venezuela'nın Orinoco Nehri Deltası çevresindeki sulak çevrede yaşayan birçok Warao insanı, daha yürümeyi öğrenmeden yüzmeyi ve suda oynamayı öğrenir.

Yaklaşık 20.000 yıldan beri Warao halkının yurdu olan Orinoco Deltasının bu uydu resminde, yaygın girintiler ve koylar ağı dikkat çekmektedir.

DÜNYAYI YARATAN HER ZAMAN VAR OLMUŞTUR

GÖKYÜZÜ GÜNEŞİ VE YERYÜZÜNÜ OLUŞTURUYOR

KISACA

KONU
Dünyanın yaratılışı

KAYNAKLAR
Tehuelche Yerlilerinin Halk Edebiyatı, Johannes Wilbert ve Karin Simoneau, 1984.

ORTAM
Patagonya'nın Tehuelche avcı-toplayıcılarının mitolojisinde dünyanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Kóoch Yaratıcı; okyanusu, güneşi, ayı ve yıldızları meydana getiren varlık.

Nóshtex Gecenin yarattığı dev bir canavar; Elal'ın babası.

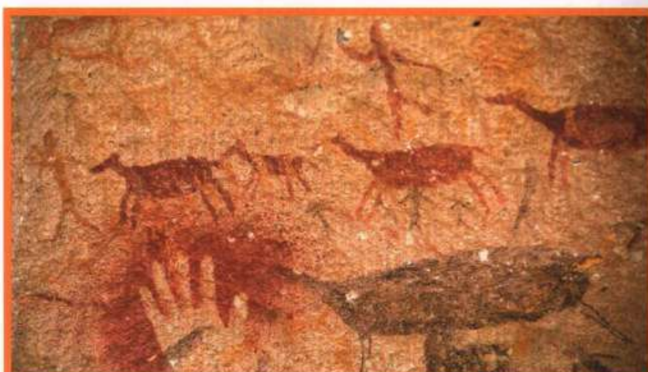
Bulut-kadın Noshtex'in tecavüzüne uğrayan, Elal'ın annesi.

Elal Hayvanların bir dostu ve Tehuelche halkının yaratıcısı.

İsmi "gök" anlamına gelen Kooch, her zaman var olduğuna inanılan, Tehuelche halkının yaratıcısıdır. O uzun bir süre doğudaki kara bulutların arasında tek başına yaşamıştır; çünkü güneş yoktur. Ne kadar yalnız olduğunu fark eden yaratıcı gözyaşları döker. O kadar uzun bir süre boyunca ve o kadar şiddetli ağlar ki, doğal dünyanın ilk unsuru olan okyanusu yaratır. Sonra derin bir iç çeker; nefesi, kara bulutların dağılmasını sağlayan ve alacakaranlığı yaratan rüzgârı oluşturur.

Belli belirsiz aydınlatılan okyanusla çevrili haldeki Kooch dünyayı görmek ister. Uzaya doğru yükselir; ancak açık açık hiçbir şeyi göremez. Kooch gölgeleri kazımak için bir parmağını uzatınca, elinden parlak bir ışık atlar ve güneş haline gelerek, okyanusu ve gökyüzünü aydınlatır.

Kooch rüzgârı, bulutları ve ışığı yarattıktan sonra, okyanusun dibinden bir ada çekip çıkarır. Sonra bu adayı her tür hayvan-halkıyla doldu-

Arjantin'deki Patagonya'da bulunan, MÖ yak. 7000 yılından kalma Cueva de las Manos ya da "Eller Mağarası"nda, Tehuelche insanlarının yaptığı hayvan, avcı ve insan eli çizimleri yer almaktadır.

Ayrıca Bakınız: Cherokee Yaratılışı 236–37 ▪ Beş Güneş efsanesi 248–55 ▪ Yaratıcı Viracocha 256–57 ▪ İlk kano 258–59

İngiliz seyyah George Chaworth Musters'ın yaptığı *Patagonyalıların Yurdunda* (1871) adlı resimde, Tehuelche gençleri, bir kızın ergenliğe girişini kutlamak için, başlarına tüyden "boynuzlar" takarak dansediyorlar.

rur: Havada uçan kuşlar ve böcekler yapar; okyanusta çeşit çeşit balık yüzdürür. Güneş ışık ve ısı gönderir; bulutlar yağmur getirir.

Güneş ve ay

Güneş uyumaya gidince adanın ne kadar karanlık kaldığını gören Kooch gökyüzüne ayı yerleştirir. İlk başta güneş ile ay birbirinin farkında değildir; ama bulutlar çok geçmeden laf taşımaya başlar ve ikisi arasında mesajlar gidip gelir. İkisi de buluşmayı arzu eder; ama buluşunca, kimin gündüzleri gökyüzünde seyahat edeceğini tartışarak üç gün boyunca itişip kakışırlar. Böyle dalaşırken, birbirlerine âşık olurlar ve güneş ayın yüzünü çizer.

Gece ışıktan rahatsız olduğu gibi, âşıkların sevişmesine de öfkelenir ve bu yüzden ortalığa dev canavarlar salar. Bunlardan biri, bulut-kadına tecavüz eden ve bu tecavüz sonucu doğan Elal'ın babası olan Noshtex'tir. Bu arada Kooch, Elal'ın babasından daha büyük olacağını ilan etmiştir. Noshtex daha sonra, gün ışığında bile hâlâ kanı görülebilen bulut-kadını, lanetlenmesine neden olduğuna inandığı için öldürür. Noshtex anasının rahmini yarar ve bebeği öldürüp yemek ister; ama Elal, büyükannesi olan bir tarla faresi tarafından kurtarılır ve anakara üzerinde güvenli bir yere götürülmek üzere adadan kaçırılır.

Tehuelche halkının yaratılışı

Elal, Kooch'un doğaüstü güçlerini miras alır ve yaşadığı adada ne kadar hayvan-halkı varsa hepsini getirdiği Patagonya'da kendine bir yurt oluşturur. Devler hayvanları kandırmıştır; ama Elal, tıpkı Kooch'un önceden gördüğü gibi, babası Noshtex de dahil, bütün devleri yener. Elal, Tehuelche halkını denizaslanlarından yaratır. Onlara ateşi armağan eder ve nasıl hayatta kalınacağını öğretir. Sonra Elal onları terk ederek, sonsuza kadar yaşamak üzere gökyüzüne çıkar. ▪

Elal ile Karro

Akşam yıldızı Karro, güneş ile ayın kızıdır. Karro bazen bir Siren [Seiren] olarak da resmedilir. Mit kahramanı Elal ona âşık olur ve Karro'ya evlenme teklif etmek için bir kuğunun sırtında yıldızlara kadar uçar. Elal birçok sınavı geçtikten sonra, Karro'nun ebeveyni birlikteliğe razı olur ve ikili evlenir. Elal daha sonra Karro'yu bir denizkızına dönüştürür; Karro artık denizde yaşamakta ve annesi ay için gelgitleri yaratmaktadır. Onun şarkıları dinsel ritüellerin önemli bir parçasını oluşturur. Daha sonra, Elal yıldızlarda yaşamaya başlar ve ölen Tehuelche insanlarının ruhlarını bekler. Onlara, yaptıklarının hesabını tutan, iyi ruh Wendeuk rehberlik eder ve Elal'a hayattayken yaptıkları ne varsa hepsini anlatır. Ölüler yıldızlara dönüştürülür ve gökyüzünden, geride bıraktıkları insanları seyrederler.

> Ay ile güneşin itişip kakıştığı ve bu dünyanın oluşturulduğu zamandı.
> ***Tehuelche Yerlilerinin Halk Edebiyatı***

ANTİK M
VE AFR

MISIR

İKA

MÖ 2494–2181

Piramit Metinleri, **10 Mısır kralının mezarlarına** bilinmeyen yazmanlar tarafından oyularak yazılmıştır.

MÖ YAK. 2181–1650

Cenazeye has yüzlerce büyülü söz, sıradan Mısırlıların mezarlarına kazınarak yazılmıştır; bunlar daha sonra ***Tabut Metinleri*** olarak derlenmiştir.

MÖ YAK. 1550–50

İnsanlara **Yeraltı Dünyasında rehberlik edecek** büyülü sözler ve tavsiyeler *Ölüler Kitabı*'nda toplanmıştır.

MÖ 30

Marcus Antonius'un yenilgisinin ve Kleopatra'nın ölümünün ardından **Roma Mısır'ı işgal eder**.

MS 1. YÜZYIL

Yunan filozof **Plutarkhos** Mısır miti *İsis ve Osiris*'i yeniden ele alır.

MS 17. YÜZYIL

Avrupalı tüccarlar **Afrikalıları köleleştirir** ve gemilere bindirip uzak diyarlara gönderir; böylelikle en nihayetinde, küresel bir diaspora yaratılmış olur.

1881–1914

"Afrika İçin Kapışma" sürecinde Avrupalı güçler Afrika kıtasını kolonilere ayırır.

1906

E. A. Wallis Budge, *Mısır Cenneti ve Cehennemi* adlı kitabında **ölüler diyarını** (*Duat*) araştırır.

Afrika kıtası mitleri bakımından zengindir. Bu mitler, eski çivi yazılarından ve elyazmalarından bilinen antik Mısır mitleri ve 19. yüzyılda antropologlar tarafından yazıya geçirilmeye başlanan sağlam sözlü geleneklerden bildiğimiz, Sahra-altı Afrika'nın çeşitli ve zengin mitolojileri olmak üzere ikiye ayrılır.

Mısır mitolojisi

Antik Mısır'ın gelişim süreci genel olarak üç ana döneme ayrılabilir: Eski Krallık (MÖ 2686-2181), Orta Krallık (MÖ 2055-1650) ve Yeni Krallık (MÖ 1550-1069). Bununla birlikte bu medeniyetin kökleri, MÖ 3100'de başlayan Erken Hanedanlık Dönemi'ne uzatılabilir ve tarihi de Roma dönemine ve Miladi döneme kadar uzanır. Böylesine uzun bir zaman dilimi –kültürel gelişmeyle tanımlanan farklı çağlarla birlikte– Mısır mitolojisinin zaman içinde evrilmiş olabileceğini akla getiriyor; ancak aslında bütün Mısır tarihi içinde bu konuda takdire değer bir tutarlılık vardır. Bunun nedeni kısmen, bu mitolojinin her zaman çok yumuşak ve esnek oluşu, belirsizlikleri ve açık çelişkileri özümseyebilmesidir.

Mısır metinleri "on binlerce ve binlerce tanrıdan" bahseder; ama bütün bu tanrılar özünde orijinal yaratıcının, "sınırsız efendinin" veçheleridir. Bu yüzden, tanrılar bozuşup ayrışabilir ya da öteki tanrılarla gerektiğinde kaynaşıp birleşebilir. Firavun Akhenaton (MÖ 1352-1336) Mısır tanrılarının bu karmakarışık haline akılcı bir düzen getirmeye çalışmış ve bütün tapınmayı, görünür güneş diskiyle temsil edilen, tek yaratıcı ve dünyayı ayakta tutan güç olarak kabul edilen Aten'e yoğunlaştırmayı denemiştir. Bu köktenci hamle, Mısır'ı kargaşaya sürüklemiştir. Akhenaton'un halefi, çocuk kral Tutankhamun adına oyulmuş bir çiviyazısında, "Tanrının ve tanrıçanın tapınaklarının nasıl parça parça edildiği" anlatılır. "Ülkenin altı üstüne geldi, tanrılar ona sırtını döndü... Biri tanrıya ya da tanrıçaya yardım istemek için yakarsa bile, onlar gelmedi. Kalpleri kırılmıştı."

Bu 3000 yıllık dönem boyunca, ilk başta yalnızca krallara uygulanan Mısır mitlerinin özellikleri değişerek, bütün Mısırlıların öteki dünyada, Sazlık Alan'da, yeni bir hayat umut edebilecekleri bir noktaya kadar genişlemiştir. Nil Deltasındaki Mısırlı hayatına ilişkin bu idealize edilmiş görüş, güneşin yükseldiği doğuda ortaya çıkmıştır. İlk kez Eski Krallık döneminden firavunların piramitlerinde ortaya çıkan, büyülü söz ve dua yazıtları

1913 — M. A. Murray'ın ***Antik Mısır Efsaneleri***'nde, antik Mısır'dan 11 mitolojik hikâye anlatılmaktadır.

YAK. 1930 — Britanyalı antropologlar, gayriresmi olarak misyonerler ve kâşifler tarafından başlatılmış çalışmaları sürdürerek, **Afrika'da saha çalışmaları yapar**.

1948 — Marcel Griaule'nin *Ogotemmeli ile Konuşmalar* adlı kitabı **Dogon sözlü geleneğini** yazıya aktarmıştır.

1953 — Paul Radin ***Afrika Halk Hikâyeleri ve Heykeli*** adlı çalışmasında geniş bir mitler dizisine yer vermiştir.

1977 — **Nijeryalı dilci Wande Abimbola**, Ifá kehanet sisteminden şiirleri derlemiştir.

1981 — **Pierre Fatumbi Verger'in** *Afrika'da ve Yeni Dünya'da Yaruba Tanrıları* adlı eseri yayımlanmıştır.

1983 — ***Maasai Sözlü Edebiyatı***'nda, Naomi Kipury Kenya halkının geleneklerini incelemektedir.

2005 — Stephen Belcher Afrika kıtası genelinde **başlangıç mitlerini** derlemiştir.

(*Piramit Metinleri*) Orta Krallık'ta özel kullanım için uyarlanmıştır (*Tabut Metinleri*). Yeni Krallık tarafından bu metinler, bütün Mısır metinleri içinde en meşhuru olan *Ölüler Kitabı*'nda düzenlenerek bir araya getirilmiştir. Çoğu Mısır miti, bu tür büyülü sözlerdeki değinmelere göre bir araya toplanmak durumundadır; ama birkaçı anlatı biçiminde yazılmıştır: Bunlardan önemli bir tanesi, iki tanrı arasındaki kandırmaca ve rekabetin şiddetli ve komik bir hikâyesi olan *Horus ve Set'in Çekişmeleri*'dir.

Sahra-altı hikâyeleri

Hem bir insan hem de bir örümcek olan, Akan-Ashanti hilebaz Ananse, komik ve şiddet içerikli hikâye anlatımının ana kaynağıdır ve Ananse hikâyeleri bütün Batı Afrika, Karayipler ve ABD'de yaygındır. Sözlü hikâye anlatımı akıcıdır ve uyarlanabilir ve bu şekilde sınırları kolayca aşabilir. Yoruba ve Fon gibi, Batı Afrika halklarının tanrıları ve gelenekleri, köleleştirilen Afrikalılarla Yeni Dünya'ya taşınmış, burada da yeni "voodoo" dinlerinin temelini oluşturmuştur. Yoruba tanrısı Eshu'nun Fon muadili olan Legba, Vodou tanrı Legba olmuştur.

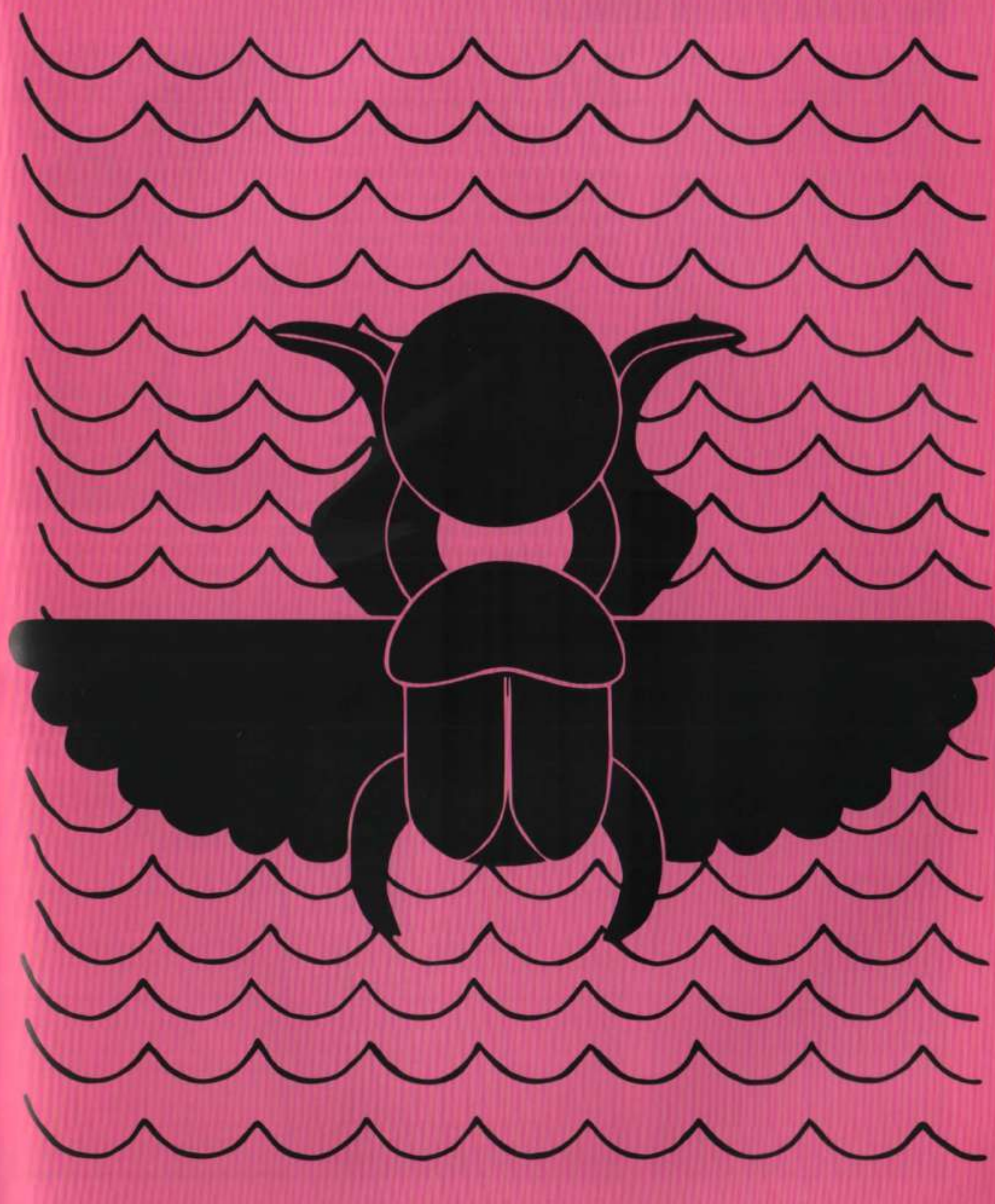
Başını, 256 farklı şekle girebilen bir tanrı olan Eshu'nun çektiği Ifa kehanet sistemi karmaşık görünüyor olsa da, Mali'deki Dogon'un sarmal metafiziği ve mitleri yanında bir hiçtir. Onların son derece karmaşık inanç sistemleri, insanlığın evrenin "tohumu" olduğu ve insan biçiminin hem ilk yaratılış anında hem de yaratılmış bütün evrende yankılandığı temel fikrine somutluk kazandırır. Her bir Dogon köyü bir insan bedeni şeklinde düzenlenmiştir ve yaşayan bir varlık olarak değerlendirilir.

Yaşayan dinler

Sahra-altı mitolojilerinin insanların gündelik hayatındaki etkileri bugün bile belirgindir. Sığırları yaratan ve onları Maasai'ye veren Doğu Afrika En-kai miti, bu halkın yaşam biçiminin temellerini atmıştır. Güney Afrika'nın Kalahari Çölünde yaşayan Buşman halkının [San] şiirsel mitleri, yaratıcı Kaang gibi hem insan hem de hayvan olan varlıkların ilk ırkının yaptıklarını anlatır. Hem insan hem de peygamberdevesi olan Kaang, dünyayı var etmenin düşünü kurar. San şamanları bugün bile yağmur yağdırma, sağaltma ya da av büyüsü gibi güçleri harekete geçirmek üzere benzer rüya durumlarına girerler. ■

KADİM OKYANUSLA BİR BAŞIMAYIM

YARATILIŞ VE İLK TANRILAR

KISACA

KONU
Yaratılış

KAYNAKLAR
Piramit Metinleri, Anonim, MÖ 2700-2200; *Tabut Metinleri*, Anonim, MÖ yak. 2050-1800; *Ölüler Kitabı*, Anonim, MÖ yak. 1550-50; *Öldürme Kitabı*, Anonim, MÖ yak. 312; *Memphis Teolojisi*, Firavun Shabaka, MÖ yak. 710; *İnsanlığın Yıkımı*, Anonim, MÖ yak. 1279; Aktaran *Tanrıların Efsaneleri*, E. A. Wallis Budge, 1912.

ORTAM
Antik Mısır.

BAŞLICA KARAKTERLER
Atum Yaratıcı tanrı; aynı zamanda güneş tanrısı Ra ya da Atum-Ra.

Shu Hava tanrısı.

Tefnut Nem tanrıçası.

Hathor Ra'nın gözü; aynı zamanda (aslan biçiminde) Sekhmet denir.

Geb Toprak.

Nut Deniz.

Thoth Tahmin tanrısı.

Osiris Yeryüzünün kralı; Yeraltı Dünyasının yöneticisi.

Horus Gökyüzü tanrısı.

Seth Çöl ve kargaşa tanrısı.

İsis Evlilik, bereket ve sihir tanrıçası.

Nephthys Gece ve ölüm tanrıçası.

Mısır mezar duvarlarındaki imge ve hiyeroglif yazılarda betimlenen antik yaratılış mitlerine göre, başlangıçta, Nun –"yok-varlık"– denen ilksel okyanus dışında hiçbir şey yoktur. Mısır'ın en eski şehirlerinden biri ve bugün Kahire'nin içinde kalmış bir parça olan Heliopolis'te insanlar güneş tanrısı Ra'ya tapmaktadır. Yaratıcı olarak gördüğü bu işlevinden dolayı Ra'ya Atum, yani "her şey" olarak tapılmaktadır.

İlk tanrılar

Atum, sularında hareketsiz oturduğu Nun'un kaosundan ortaya çıkar. O kendi bedeninden diğer tanrıları yaratır. Atum burun deliklerinden hava tanrısı Shu'yu sümkürür ve ağzından nem tanrıçası Tefnut'u tükürür ve ikisini de suyun karşısına gönderir. Daha sonra Atum sağ gözü güneşi, Shu ve Tefnut'a bakmak için gönderir. Bu göz, vahşi ve kestirilemez güçlerle dolu her şeyi yutan bir alev olan, tanrıça Hathor'dur. Hathor, Shu ve Tefnut'la birlikte dönünce, yokluğunda yerine öteki gözü koyduğu için Atum'a sinirlenir. Hathor acı gözyaşları döker ve onlar ilk insanları oluşturur.

Atum hem Hathor hem de güneş olan gözü alır ve zamanın sonuna (bütün yaratılanların yok olacağı ve dünyanın bir kere daha suyla kapla-

Tanrı Khepri –daha sonra Atum'la karışacaktır– bokböceği biçiminde tasvir ediliyordu. Bu böcek olmadık yerde bir yumurtadan peydah olduğundan, Mısırlılar onun doğumunu dünyanın yaratılışına benzetiyordu.

nacağı zamana) kadar dünyayı yönetsin diye onu öfkeli bir kobra biçiminde alnına yerleştirir. Bundan sonra Atum, üzerinde dikileceği bir adası olsun diye, suların çekilmesini sağlar.

"Benben" tepesi denen bu tümseğin üzerine uzanan Atum dünyayı meydana getirir. Bütün elementleri

Başlangıçta yok-varlığın okyanusu vardır.

→ Bu okyanusun **içinde** bütün **yaratılışın potansiyeli** bulunmaktadır.

→ Bir **sınırsız tanrı** kendisinin Atum olarak **bilincine varır**.

→ **Bu sınırsız tanrı varolan her şeyi yaratır.**

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Ra'nın gece teknesi 272–73 ▪ Ra'nın gizli adı 274–75 ▪ Osiris ve Yeraltı Dünyası 276–83

var etmek için, doğuştan varolan üç gücünü kullanır: Yaratıcı güç ya da sihir olan Heka; algılama yetisi olan Sia ve telaffuz gücü olan Hu. Bu güçler kendi çaplarında birer tanrı olurlar ve güneş gemisinde –Atum'un güneş tanrısı Ra olarak gökyüzünde gezdiği deniz aracı– ona yoldaşlık ederler. Bütün bunlar, kâinatın ahengini temsil eden bir dördüncü güç – tanrıça Maat– tarafından düzenlenir.

Tanrılar katlanarak artıyor

Atum'un ilk çocuğu, sükûnetin ve korumanın kuru havası Shu ile nemli değişim havası Tefnut, birlikte kuru eril toprak Geb'i ve nemli dişil gök Nut'u yaratır. Nut, Geb'in üzerine uzanır ve gök yerle çiftleşir.

Nut ile Geb'in çocukları sayısız yıldızdır. Böylesine bolluk Shu'yu öfkelendirir ve kızını yılın herhangi bir ayında bir daha asla doğum yapmaması için lanetler. Ne var ki, tahmin ve öğrenme tanrısı Thoth ay tanrısı Khonsu ile oyun oynar ve Nut'a, her biri 30 günlük 12 güneş ayına eklenecek fazladan beş gün kazandırır. İşte bu fazladan günlerde Nut Osiris, Horus, Set, İsis ve Nephthys'i doğurur.

Daha fazla doğumu engellemek – ya da başka bir kaynağa göre, Atum'a dünyayı yaratmak ve şeneltmek için yer bırakmak– amacıyla Shu bu çifti ayırmaya karar verir. Kızı Nut'u koparıp alır ve onu elinde yukarılarda tutarken, oğlu Geb'i ayaklarından yeryüzüne sıkıca sabitler. Bu hikâyenin muhtemelen daha sonra Yunanların, gökyüzünü omuzları üstünde taşımaya mahkûm edilen Titan Atlas efsanesine esin kaynağı olduğu düşünülüyor.

En büyük dokuz tanrı

Nut, Geb ve onların beş çocuğu, Shu ve Tefnut'la birlikte, Ennead olarak bilinir ve bunlar Atum'un altındaki en büyük dokuz tanrıdır. Atum gibi onlar da hem düzen hem de kaos güçlerine sahiptir. Yeryüzünün ilk kralı ve Yeraltı Dünyasının hâkimi olan Osiris düzenin vücut bulmuş halidir. Çölde yaşayan ve Osiris'in gücünü gasp etmeye çalışan Seth ise kaosun vücut bulmuş halidir. Her ikisi de eş olarak kız kardeşlerinden birini seçmiştir: Osiris İsis'le, Seth de Nephthys'le evlenir. Seth ayrıca İsis'in de peşinde dolanır ve Osiris Nephthys'le birlikte olmuş ve bu birliktelikten tanrı Anubis olmuştur.

Geb ile Nut'un bir diğer çocuğu Horus, adı "yukarıda olan" anlamına

MÖ 16. yüzyılda derlenen *Ölüler Kitabı*'ndan bir resimde, Ra, uzanıp yan yatmış yer tanrısı Geb'in üzerindeki, kemer biçimindeki Nut'un altında tekne gezintisi yapıyor.

Nil

Mısır yaratılış miti, Mısır'ın zengin medeniyetinin bağlı olduğu yıllık bir olaydan, Nil Deltasındaki su baskınlarından etkilenmiştir. Baskınlar nehrin kıyılarında, yeni verimli alüvyonlu topraklar biriktirir ve bu da antik dönemde Mısırlıların büyük çaplı tarım yapmasına imkân verir. Nil'in taşması, bereket tanrısı olan ve Aswan'da bulunan ilk şelaledeki bir kovukta yaşayan Hapi'nin eseri olarak tapılan bir olaydır. Bir ilahi bu olaydan, "O güneş tanrısının [Ra] meydana getirdiği bütün toprakları suyun altında bırakarak, bütün yaratıklara can verdi" diye bahsetmektedir. Yarı erkek yarı dişi olan Hapi, Horus'un çocuğudur.

Nil baskınlarının yeniden canlandırma gücü neredeyse kesin olarak, Mısırlıların zamanın başlangıcında dünyayı kapladığına inandıkları ilksel okyanus olan Nun'un sularına atfettikleri yaratılış kavramına esin kaynağı olmuştur. Ayrıca, Mısır mitolojisinde, tıpkı her güz sel suları geri çekilirken Nil Deltasındaki tarlaların ortaya çıkması gibi, güneş tanrısı ve yaratıcı olan Atum-Ra'nın sembolik olarak bu okyanustan doğmuş olması da bir tesadüf değildir.

Tanrıça Wedjat olarak kişiselleştirilmiş olan Horus'un Gözü genellikle öteki dünyadaki tehlikelere karşı korunmak için kullanılır. Bu bilezik firavun Şoşenk'in mezarından çıkarılmıştır (MÖ 9. yüzyıl).

gelen bir gökyüzü tanrısıdır. Horus, gözleri güneş ve ay olan, kanatlarını açmış bir doğan olarak tasvir edilir. Karanlıkta, ayın çıkmadığı gecelerde görme yetisini yitirdiğinden, bu tanrıya bazen Kör Horus da denir.

Bir isyanı bastırmak

Atum dünyayı yarattıktan sonra, çocuklarının, başka bazı kaynaklara göre de Seth'in yandaşlarının bir isyanıyla karşı karşıya kalır. Atum yaşlandığı ve asi tanrılara karşı tek başına mücadele edecek kadar mecali olmadığından, Thoth'un tavsiyesi üzerine, Horus'tan yardım ister. Büyük kanatlı bir disk biçimine giren Horus hepsiyle tek bir kavgada yüzleşir. Rakipleri kendilerini kuş, balık, hipopotam ve timsah kılığına sokar; ama Horus hepsini çabucak yakalar ve yener.

Bunu takip eden ikinci bir çatışmada, Seth Horus'un ay olan sol gözünü çıkarır ve Horus da Seth'in erbezlerini yırtar. Kavganın hiddetiyle –ve ayın ışığından mahrum kalmanın yarattığı geçici körlükle– Horus isyancıları yenilgiye uğratmakla kalmaz, Atum'a sadık birçok tanrının da kafasını uçurur. Öteki tanrılar kaçar ve bu kaosta, gökyüzünü tutan dört sütunundan biri denize düşünce güneş teknesi durur. Evren çöküşün eşiğine gelir.

> Horus, Diri Olan,
> huzur içinde geldi
> ve seyahatinde
> yaptığı çok kudretli
> işleri gösterdi.
>
> **Thoth**
>
> ***Edfu'daki Horus Tapınağı duvarlarında yer alan anonim yazılar***

Horus ölür ve yeniden doğar

Osiris düzeni sağlamak için gelir ve duruma müdahale eder. Aşağılanan Seth onu sırtında taşımak zorunda kalır. Osiris daha sonra Seth'e erbezlerini verir ve Horus'un güçlü bir bütünlük, koruma, güç ve mükemmellik sembolü haline gelen gözünü yerine takar. Ne var ki Horus aldığı yaralar nedeniyle bitap düşmüştür ve gözünü Osiris'e verdikten sonra ölür. Osiris bu gözü, evrenin dengesini yeniden kurmak ve tanrılara kafalarını geri vermek için kullanır.

Horus'un elinden mağlubiyeti tattıktan sonra, Atum isyancıları huzuruna çağırır ve onları yutar. Midesinin içinde tanrılar kavga eder ve birbirini öldürür. Tanrıların bu "ölümü" onların yok olmasına neden olmaz; işlerini eskisi gibi sürdürürler. Ayaklanma sırasında ölen tek tanrı Horus'tur ve onun ilahi özü, "Osiris içindeki Horus" olarak Osiris'in bedenine karışır. Bu onun, İsis ile Osiris'in oğlu Horus olarak yeniden doğmasını sağlar. Bu nedenle, ilk Horus bazen Büyük Horus olarak adlandırılır; ama onun bu mucizevi yeniden doğumu, aslında bu iki tanrının tek ve aynı tanrı olduğu anlamına gelir. İsis ile Osiris'in oğlu Horus daha sonra bir akrebin sokması sonucunda ölecek ve annesinin büyüsü sayesinde yeniden canlanacaktır.

Hathor insanlara dehşet saçıyor

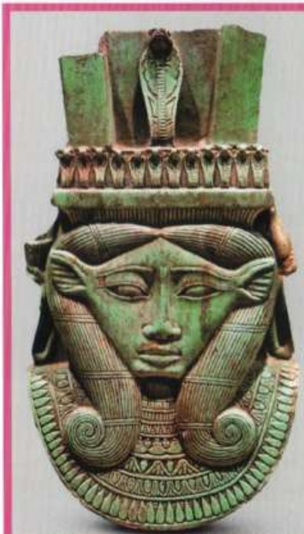
Tanrılar nasıl daha önce Atum'un otoritesine karşı ayaklanmışsa, aynı şekilde insanlar da ayaklanır. Bu yeni asileri cezalandırmak için, Atum sağ gözü tanrıça Hathor'u, Sekhmet adında dişi bir aslan olarak aşağıya gönderir.

Amacı nankör insanları korkutup cezalandırmak ve sayılarını azaltmaktır; ama Sekhmet kanın tadını bir kere alınca kontrolü kaybeder. Daha

> Ben [Amun] her bir insanı komşusuyla aynı yarattım; onlara sapkınlık yapın demedim; benim söylediklerime karşı gelen onların kalpleridir.
> ***Tabut Metinleri***

fazlasını arzulayan tanrıça eline geçirdiği herkesi öldürür, korkunç leş yığınları arasında bata çıka yürür.

Karanlık çökünce, Sekhmet'i sakinleştirmek amacıyla, Ra arpa birası içine kana benzesin diye kırmızı toprak boyası karıştırır. Sonra bu sıvıyı 7000 kaba doldurur ve Sekhmet'in katliam yapmaya niyetlendiği topraklara boşaltır. Şafak sökünce, Sekhmet yerdeki "kanı" görür ve hepsini iştahla yalayıp yutar. Kısa bir süre sonra o kadar sarhoş olur ki, üç gün boyunca uyur; uyanınca kana susamışlığından eser kalmaz ve böylece geriye kalan insanlar kurtulur. O günden sonra Hathor, dişi aslan biçimindeki Sekhmet olarak, insanlığın hayatta kalmasının kutlandığı yıllık bir festivalle birlikte anılır. Festival etkinlikleri süresince, insanlar nar suyuyla karıştırılmış bira içerler.

Hayatın sembolü ankh şeklinde, kutsal bir çıngırak olan sistrum, Hathor'a ibadet etmek için çalınırdı. Bu sistrum kolu (MÖ yak. 664-525), inek tanrıçanın boynuzlu başını tasvir etmektedir.

Karmaşık bir tanrıça

Atum, Hathor'un hırçın doğasının gücüne değer verir ve onu korumak için yanında tutmak ister. Tanrıça ona geri dönünce, yaratıcı tanrının "Güzel Olan" diyerek onu memnuniyetle karşıladığı ve bunun tanrıçanın birçok adından biri olduğu söylenir.

Bütün Mısır toplumunda tapınılan ve son derece sevilen bir tanrıça olan Hathor birçok rolü birden üstlenmiştir. Ona bazen Horus'un karısı ve müziğin çocuk tanrısı İhy'nin annesi olarak tapmışlardır. O aşk, güzellik, dans, haz ve en önemlisi de doğum ve annelik tanrıçasıdır. Kadınlar çocuk istediklerinde, dua etmek için onun tapınağını ziyaret ederlermiş. Dişi aslan biçimine tezat oluşturacak şekilde, Hathor genellikle bir inek olarak tasvir edilir. Muhtemelen ilk zamanların bereket ritüellerine dayanan kültünün, hanedanlık döneminden kaldığı söylenir. İnsanlar aynı zamanda Hathor'un, ölümden sonra ruhlarının yeniden doğmasına yardımcı olabileceğine de inanırlarmış. ■

Zanaatkârların tanrısı Ptah'a, Mısır'ın büyük şehirlerinden biri olan Memphis'te tapılıyormuş. Ptah'ın fiziksel dünyayı şekillendirdiği söylenir.

Mısır kutsal üçlüsü

Antik Mısır'ın büyük şehirlerinde –Memphis, Hermopolis ve Thebai– farklı yaratılış mitleri gelişmiştir. Memphis'te bulunan, değirmen taşı olarak kullanılmaktan üzerindeki yazılar neredeyse okunaksız hale gelmiş bir siyah taş tablette, yaratıcı olarak, sınırsız kudretli tanrı Ptah'ın adı geçer. "İradesiyle hayat veren" diye hitap edilen Ptah, bütün yaratılışı yüreğinde taşımış ve ad vermek suretiyle ona biçim vermiştir. "Gizli tanrı" Amun, Thebai'da, yılan Kematef biçimindeki yaratıcı tanrıdır. Başka yerde, bu tanrı, aynı zamanda güneş tanrısı Ra da olan, "hepsi" denen Atum'dur.

II. Ramses döneminden (MÖ 1279-1213) kalma bir ilahi şöyle bir ifade vardır: "Tanrı her şeyden önce üç tanrıdır: Amun, Ra ve Ptah. Amun olarak doğası gizlidir; o bilinemez. Özellikleri Ra'dır ve Ptah onun bedenidir." Bu sözler, üçünün birden aynı yaratıcı tanrının veçheleri olduğunu akla getirir.

SELAM SANA RA, HER GÜN MÜKEMMEL OLAN!

RA'NIN GECE TEKNESİ

KISACA

KONU
Yeniden doğuş ve yenilenme

KAYNAKLAR
Amduat Kitabı, Anonim, MÖ yak. 1425; *Tabut Metinleri*, Anonim, MÖ yak. 2050-1800; *Ölüler Kitabı*, Anonim, MÖ yak.1550-50; *Öldürme Kitabı*, Anonim, MÖ yak. 312.

ORTAM
Antik Mısır ve Duat, Yeraltı Dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Ra Güneş tanrısı.

Heka, Sia, Hu, ve Maat Gece teknesinde Ra'nın eşlikçileri.

Thoth Ay tanrısı ve dümenci.

İsis Sihir tanrıçası.

Seth Ra'nın koruyucusu.

Khepri Yeniden doğuş tanrısı.

Mısırlı bir yazmanın tabutundan (MÖ yak. 984) alınan bu ayrıntıda, Seth, yılan Apep'i [Apophis] mızraklıyor. Bu, karanlığın güçleri karşısında güneş tanrısının yeniden yükselişine imkân veren zaferi temsil ediyor.

Ra güneş tanrısı ve aynı zamanda kendini yaratmak için kaostan çıkıp gelmiş yaratıcı tanrıdır. Her gün teknesine binip gökyüzünü katetmektedir; tekne, güneşi yeryüzüne getiren "Milyonlarca Yılın Teknesi"dir. Ra her sabah doğudan göğe yükselirken, tekneye *Manzet* ("güçlenen") denirken, günbatımında *Mesektet* ("zayıflayan") denmektedir.

Her gece Ra, Yeraltı Dünyasını, Duat'ı katederken gece teknesiyle ölümcül bir yolculuk yapmaktadır. Teknede, güçlerinin kişileştirilmiş hali olan eşlikçileriyle birliktedir: Heka (yaratıcı güç), Sia (algı), Hu (tanrının sözü) ve Maat (kâinat ahengi). Bütün gece boyunca Maat, o an ölü olsa da Ra daha sonra yeni bir hayata doğabilsin diye, "hayat" için hiyeroglif işaret olan *ankh*ı elinde tutmaktadır. Gece tekne-

Ayrıca Bakınız: İlk tanrıların yaratılışı 266–71 ▪ Ra'nın gizli adı 272–73 ▪ Osiris ve Yeraltı Dünyası 276–83

> Ra'nın bedeni üzerine, yılan Mehen koruyucu örtüsünü serdi; çünkü şimdi tehlike zamanıdır.
> ***Antik Mısır Efsaneleri***

sinde yanında başka tanrılar da vardır: Bunlar dümenci Thoth, sözleriyle teknenin hareket etmesini sağlayan İsis ve karanlık saatler ile Duat'ın 12 ülkesini gösteren 12 kapıdan geçerken yolculuk boyunca Ra'nın ölü bedenini koruyan Seth'tir.

Yeraltı Dünyası

İlk kapının ötesinde, büyük bir tanrılar grubu Ra'yı selamlar. Onlar gece boyunca yolculuğu için tekneyi hazırlar ve tekneyi nehirden çekmek için, Yeraltı Dünyasındaki 12 ülke boyunca uzanan çekme ipini tutarlar.

Duat'ın yedinci ve en tehlikeli ülkesinde, İsis Ra'nın üzerine koruyucu kutsal bir örtü sermesi için yılan tanrı Mehen'i çağırır. Ne var ki güneş tanrısını bekleyen bir başka yılan daha vardır; bu Ra'nın can düşmanı, kaos yılanı Apep'tir. Korkunç bedenini gizlemek için nehrin ortasındaki bir kum tepesi boyunca uzanmış yatan Apep, hipnotize eden gözlerini tanrılara diker ve hem nehri hem gece teknesini yutmak için ağzını sonuna kadar açar. Tanrıça İsis sihirli güçler taşıyan sözleriyle Apep'i etkisiz hale getirir; Seth yılana mızrağını batırır, Heliopolis'in ("Güneş Şehri") Kedisi kılığındaki Ra da onun başını keser. Kaos bir sonraki gün için kenara çekilmiştir; ancak yeniden canlanacak olan Apep, Ra'yı yutup güneşi ebediyen söndermeyi umut ederek, ertesi gece yine ortaya çıkacaktır.

Güneş yeniden yükseliyor

Ra, Tanrıların Lahti denen Duat'ın sekizinci ülkesinden geçerken, mumyalanmış tanrılar Ra'ya haykırarak övgüler düzer. Onuncu ülkede, yeniden doğum tanrısı –bokböceği kılığındaki Khepri– yolculuğun geri kalanında ona eşlik etmek üzere ruhunu Ra'nın ruhuyla birleştirir.

On ikinci ve son ülke, Tanrıların Hayatı diye bilinen başka bir canavar yılanın biçimini almıştır. Tekne yılanın ağzından güven içinde geçerken, Ra tamamen Khepri'ye dönüşür ve yaşlı bedeni güverteden denize atılır. Gündoğumu teknesi *Manzet* görkemli şafakta ortaya çıkar. ■

> Selam sana, Ra, senin yükselişine; gece ve karanlık geçmişte kaldı.
> ***Antik Mısır Efsaneleri***

Güneş tanrısı

Ra antik Mısır tanrılarının en yaşlısı değildir; ama her şeyin yaratıcısı olarak bütün öteki tanrıların üzerinde saygı görür hale gelmiştir. İkinci Hanedanlıktan (MÖ yak. 3000) itibaren, onun asıl ibadet merkezi Heliopolis (şimdi artik Kahire'nin bir parçası) şehridir. Beşinci Hanedanlık (MÖ yak. 2500) civarında, Mısır'ın firavunları kendilerini Ra ile özdeşleştirmiş ve tanrıya tapınaklar inşa ettirmişlerdir. Daha sonra firavunlar kendilerini "Ra'nın oğlu" görerek, isimlerine onun ismini eklemeye başlamışlardır. Güneş doğudan yükselirken o bokböceği Khepri'dir. Gün ortasında o Ra'dır ve genellikle, şahin başlı bir adam şeklinde gösterilir; kutsal kobra Uraeus'un etrafına dolandığı altın bir disk kuşanmıştır. Güneş batarken, yaratılış tanrısı Atum'dur o; bazen bastonuna dayanmış yaşlı bir adam olarak gösterilir. Ölüm ve yeniden doğumun bu gündelik döngüsü, Ra gibi, hayatın sonunda yeni bir doğuş bulma umudu taşıyan insan türünün döngüsünü simgeler.

MÖ 1. yüzyıldan kalma bir mumyanın üzerinde bulunan göğüs süslemesi ya da göğüslükte bir bokböceği görülüyor: Duat'taki yolculuğunun sonunda Ra'nın aldığı biçimdir bu.

İSİS, SÖZLERİN GÜCÜNÜN BİLGİSİNE HAİZ BİR KADIN BİÇİMİNDE YAŞIYORDU

RA'NIN GİZLİ ADI

KISACA

KONU
Tanrılar arası rekabet

KAYNAKLAR
Turin Papirüsü 1993, Anonim, MÖ yak. 1295-1186; *Chester Beatty Papirüsü 11*, Anonim, MÖ yak. 1295-1186.

ORTAM
Antik Mısır.

BAŞLICA KARAKTERLER
Ra Güneş tanrısı; hileyle gizli adını acırlar.

İsis Sihir tanrıçası; Ra'nın kız kardeşi ve karısı; Mısır'daki adı Aset'tir ("Tahtın Kraliçesi").

Mısırlılar için isim, kişinin varlığı açısından büyük önem taşır. Ölümünden sonra birinin adını silmek o kişiyi öteki dünyada yok etmektir. Tanrıların ve insanların kralı Ra'nın o kadar çok adı vardır ki, tanrı bile hepsini bilmez. Büyü ustası İsis'in sözcükler üzerinde gücü vardır ve Ra kadar büyük olayım diye her şeyin adını öğrenmiştir. Sonunda öyle bir noktaya gelmiştir ki, bilmediği tek isim Ra'nın gizli ismidir.
Ra her gün gökyüzünü boydan boya kateder ve her gün biraz daha yaşlanır. Ağzı yamulur ve salyası yere akar. İsis, Ra'nın salyasını alır ve biraz toz karıştırarak onu bir yılana dönüştürüp Ra'nın yolu üzerine bırakır. Ra yılana çarpıp sendeleyince, sinek onu ısırır ve Ra korkunç bir çığlık atarak yere yuvarlanır. Öteki tanrılar sesi duyar ve ona "Ne oldu?" diye sorar. Ama Ra yanıt veremez. Yılanın ısırığı, içindeki hayat ateşini söndürmüştür ve zehir vücudunda yayılırken, elleri ve ayakları titremeye başlar. Ra sesini tekrar kazanınca, öteki tanrıları yanına çağırır ve onlardan yardım ister. O zaman, gücüyle ışıldayan, sözleriyle ölümün kıyısındaki bir adamı hayata döndürebilen İsis, güneş tanrısını tedavi etmeyi teklif eder; ne var ki Ra da karşılığında ona adını söyleyecektir. Nihayet, ölüm korkusuyla, Ra gizli adını kalbinden söyler. Onun adını kullanarak İsis bazı büyülü sözler söyler ve zehir Ra'nın bedenini terk eder: Ve Ra yeniden gücüne kavuşur. ■

Mısır'ın Üçüncü Ara Döneminden (MÖ yak. 1069-664) kalma bir stel üzerinde, Ra ve arkasında dikilen İsis sunuları kabul ediyor. Ra başının üzerindeki güneş diskiyle ayırt ediliyor.

Ayrıca Bakınız: İlk tanrıların yaratılışı 266–71 ▪ Ra'nın gece tenkesi 272–73 ▪ Osiris ve Yeraltı Dünyası 276–83

Ra	İsis

Ra: Ra acıyla bir çığlık atar.

İsis: Ne var, ne oldu?

Ra: Ölümcül bir şey –benim yapmadığım bir şey– beni yaraladı.

İsis: Bir yılan sana başını kaldırmaya nasıl cüret eder? Sözlerimin gücüyle onu kovarım ben.

Ra: Çabuk ol, gözlerim kararıyor. Bütün vücudum titriyor ve ter içinde kaldım.

İsis: Bana ismini söyle. Sana hayat verecek olan sözün gücüdür.

Ra: Ben ki yeri ve göğü yarattım. Dağları birbirine bağladım ve suları oldurdum. Gözlerimi açınca, ışık oluyor ve kapayınca da gece başlıyor.

İsis: Bana ismini söyle ki seni sağaltayım.

Ra: Adım, zamanın şafağından beri gizli tuttuğum adım, benim bedenimden sana geçecek.

İsis: Ak git zehir ve yere boşal. Onun isminin gücüyle, onun kalbinden benimkine geçen ismin gücüyle, Ra yaşasın!

İsis, Ra'yı yılan zehriyle ölmekten kurtarır; ancak karşılığında Ra'nın ismini öğrenmek ister. Çünkü böylece güneş tanrısının bazı güçlerini alacak ve sonra da oğlu Horus'a geçirebilecektir.

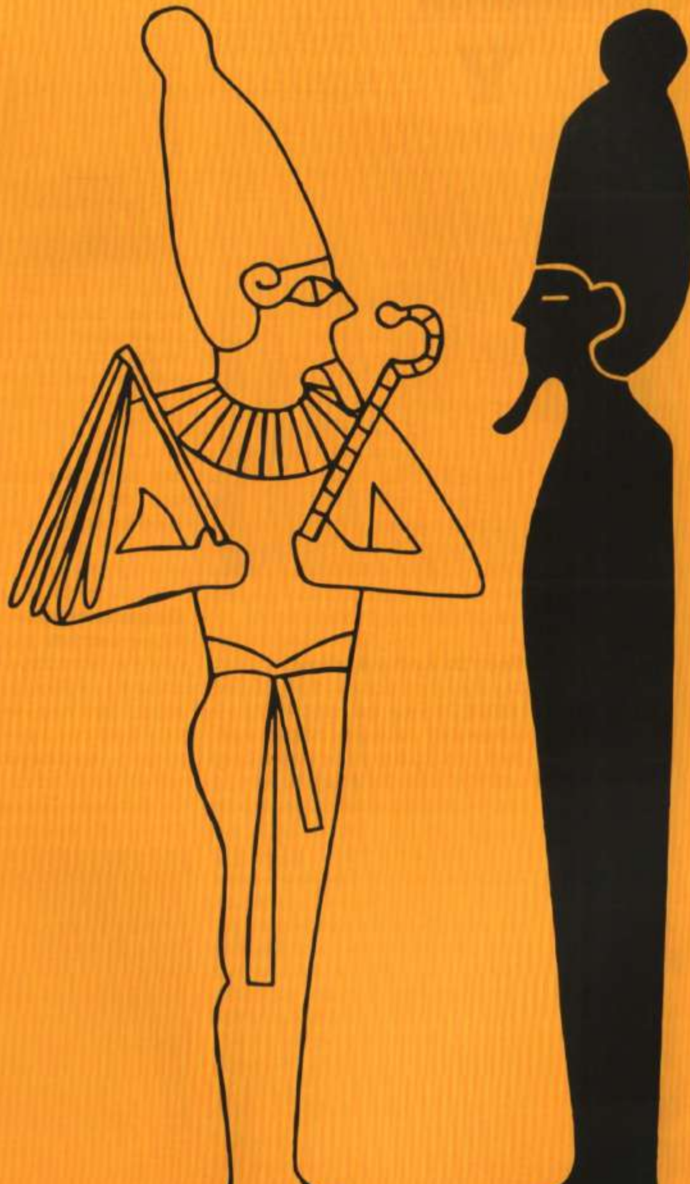

Amun-Ra

Güneş tanrısı Ra çıplak gözle görülebilmektedir (özellikle de Aten, yani güneş diski biçimindeyken); ama bu yaratıcı tanrıya Mısırlılar gizli tanrı Amun biçiminde, bilinmeyen bir giz olarak da tapmışlardır. Amun genellikle Ra ile kaynaşarak Amun-Ra olur. Kült merkezi, Thebai'daki (şimdi Luxor) Karnak tapınağıdır. Tapınağın ritüelleri, ayrıksı olarak kral adına hareket eden tapınağın rahiplerine ayrılmış olsa da, Amun'un yoksulların ve kimsesizlerin yardım için dua edebildiği bir tanrı olarak görüldüğü yönünde kanıtlar bulunmaktadır. Bu tanrı antik Mısır ilahilerinde, "duacıların sesini duyan, yoksulların ve ıstırap çekenlerin yardımına koşan, dara düşenlere soluk olan büyük tanrı" olarak betimlenir. Amun-Ra kaynaşmış kimliği altında Amun, Mısırlıların baş tanrısı haline gelmiştir; bütün her şeyin yaratıcısı olarak tapılan odur ve o "Benim!" diyerek kendini hayata getiren –bütün varoluşun kaynağı ve koruyucusu olan– tanrıdır.

BÜYÜK NUT DER Kİ: "O BENİM OĞLUM, İLK ÇOCUĞUM, OSİRİS'İM"

OSİRİS VE YERALTI DÜNYASI

KISACA

KONU
Ölüm ve öteki dünya

KAYNAKLAR
Ölüler Kitabı, Anonim, MÖ yak. 1550-50; *Amduat Kitabı*, Anonim, MÖ yak. 1425; *Horus ve Seth'in Çekişmeleri*, Anonim, MÖ yak. 1147-1143; *De Iside et Osiride* ("İsis ve Osiris"), Plutarkhos, MS 1. yüzyıl.

ORTAM
Antik Mısır ve Fenike ve Yeraltı Dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Osiris Yeraltı Dünyasının bilge yöneticisi ve sonra kralı.

İsis Osiris'in kız kardeşi ve karısı.

Seth Osiris'in kıskanç erkek kardeşi.

Ra Güneş tanrısı.

Nephthys İsis'in kız kardeşi.

Horus Osiris ile İsis'in oğlu.

Anubis Mumyalaştırmayla ilişkilendirilen çakal tanrı.

> İsis, dalgalar ona erişince, hemen buklelerinden birini kesti ve bir yas elbisesinin üzerine koydu.
> ***De Iside et Osiride***

Yer tanrısı Geb ile gök tanrısı Nut'un oğlu olan Osiris başlangıçta ölümlülerin kralı olarak hüküm sürmektedir. Mısırlılara hayatta kalmayı, aletleri yapıp kullanmayı, mısır ve arpayı ekip biçmeyi öğreten odur. Kız kardeşi ve karısı, tanrıça İsis kadınlara iplik eğirmeyi ve dokumayı, tahıldan bira ve ekmek yapmayı öğretmektedir. Bütün Mısır'da İsis'e, annelerin, bereketin, sihrin, sağaltımın ve cenaze ritüellerinin tanrıçası olarak tapılmıştır. İsis kültü daha sonra Yunanistan'a ve oradan da Roma İmparatorluğu'na yayılmıştır.

İsis'i vekil olarak bırakan Osiris dünyayı dolaşarak becerilerini bütün insanlara öğretir ve bu nedenle de "ebediyen iyi" anlamına gelen Wennefer unvanını kazanır. Osiris'in erkek kardeşi Seth ise onun bu maharetini ve şöhretini kıskanmış, Osiris'e de yerine kendisini değil de İsis'i vekil olarak bıraktığı için öfkelenmiştir.

Seth'in kurnaz planı

Seyahatten dönünce, Seth Osiris'i öldürüp yerine geçmeyi ve İsis'le evlenmeyi kafasına koymuştur. Seth, Osiris'i büyük bir şölene davet eder ve orada sedir ağacından, fildişi ve abanoz kakmalı şahane bir sandık çıkarıp gösterir. Seth, kim içine tam olarak sığarsa bu sandığı ona vereceği vaadinde bulunur. Bütün konuklar sandığın içine uzanıp onun kendileri için uygun olup olmadığına bakarlar; ama hiç kimseye uygun değildir. En sonunda Osiris dener; sandık ona uygundur: Çünkü Seth zaten bu sandığı tam Osiris'in ölçülerine göre yapmıştır.

Osiris girdiği sandıktan çıkmadan önce, Seth ve 72 işbirlikçisi kapağı pat diye kapatır ve sıkıca çiviler. Hepsi birlikte sandığın ağzını erimiş kurşunla mühürler ve sonra da Nil Nehrine atar. Artık Osiris'in tabutu haline gelen sandık nehir boyunca ilerleyip, sonra yolculuğuna denizde devam eder ve oradan da Fenike kıyılarına erişir. Tabutun etrafında bir ılgın ağacı yetişir ve ağaç içindeki ölü kral ile sandığı gövdesiyle sarıp sarmalar.

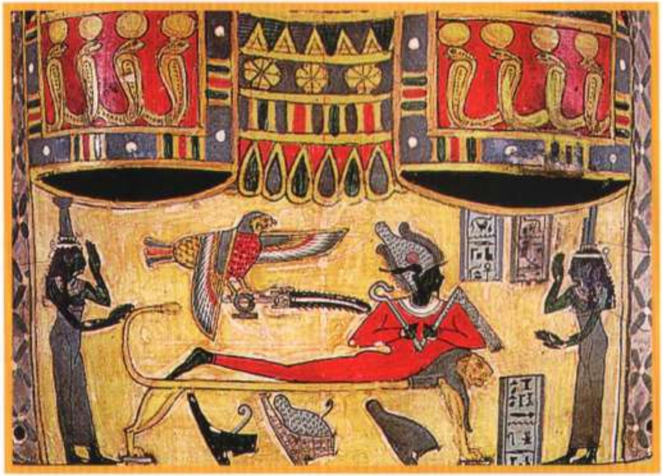
Burada bronz heykelini gördüğümüz medjed balığının, beden parçaları etrafa saçıldığında Osiris'in penisini yediği söylenir. Bu balık, daha sonra Oxyrhynchus adını alan Per-Medjed şehri için kutsaldır.

Osiris aranıyor

Biblos şehrinin kralı ılgın ağacını görür ve büyüklüğüne hayran kalır. Sarayında kullanılmak üzere ağacın kesilmesini emreder. İçindeki sandığı hâlâ koruyan gövde, sarayın tavanını destekleyen bir sütun olarak kullanılır.

Bu arada İsis kahrolmuştur ve Osiris'i bulmaya çalışır. Uzun bir araştırma sonucunda, Biblos'a varır ve bir ırmağın başına oturup ağlamaya başlar. Biblos kraliçesinin hizmetkârları ırmağın kıyısına gelince, İsis onların saçlarını örer ve hoş bir koku sürer saçlarına. Kraliçe İsis'i yanına alır, onunla dostluk kurar ve onu bebeğinin bakıcısı yapar. İsis, parmağını uzatıp bebeğe emdirir ve böylece onu ölümsüz yapar. Geceleri ölümlü parçalarını yakıp kavursun diye bebeği alevlere sarar. Ayrıca kırlangıç kılığına bürünüp kocasını arar. Sandığın gizlendiği ağaç sütunun çevresinde uçarken, hüzünlü bir ses tonuyla ona seslenildiğini duyunca Osiris'in yakında bir yerde olduğunu anlar.

Ayrıca Bakınız: Tanrıların yaratılışı 266–71 ▪ Ra'nın gece teknesi 272–73 ▪ Ra'nın gizli ismi 274–75

Antik Mısır'ın Roma döneminden kalma (MÖ 1. yüzyıl), yaldızlı bir tabut üzerinde yer alan bu resimde, İsis ile Nephthys, Osiris'in ölüsü başında ağlaşıyor.

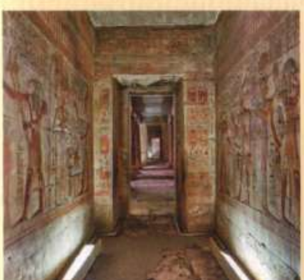
Biblos kraliçesi, bebeğini ateşler içinde görünce korkuyla bir çığlık atar ve büyüyü bozarak bebeğin ölümsüz olmasını engeller. İsis sonunda gerçek kimliğini açıklar ve kraliçeye içinde sandığın olduğu ağaç sütunun yerinden sökülmesi için yalvarır. İsis ardından, sevgili Osiris'inin içinde yattığı sandığın etrafını saran ağacı söküp çıkarır. Kendini tabutun üzerine atan İsis öyle korkunç bir çığlık atar ki kraliçenin en küçük oğlu korkudan oracıkta ölür.

Seth bedeni buluyor

İsis sandığı bir tekneye koyar ve Mısır'a geri döner. İsis karaya ayak basıp sakin bir yere geldiğinde sandığı açar ve yüzünü Osiris'in yüzüne sürerek gözyaşı döker. Tanrıça daha sonra, içinde ölünün bulunduğu tabutu sık papirüs kamışlarının arasına saklar. Seth o gece avlanmak için dışarı çıkmıştır ve tabutu bulur. Zorlayarak açar tabutu ve Osiris'in bedenini 14 parçaya böler; parçaları da Mısır'ın dört bir köşesine dağıtır.

Ne var ki İsis ve kız kardeşi Nepthys parçaları toplar. Parçayı buldukları yerde, İsis büyülü bir şekilde, o parçanın balmumundan bir kopyasını yapar ve bu parçayı yerel rahiplerin gözetimine bırakır; böylelikle Mısır'ın her yerine Osiris'in anıtmezarları yapılmış olur.

Kız kardeşler tanrının parçalanmış bedenini bir araya toplayınca, başına oturup ağlaşırlar. Güneş tanrısı Ra onlara acır ve çakal tanrı Anubis ile karga tanrı Thoth'u onlara yardıma yollar. Birlikte Osiris'in par-

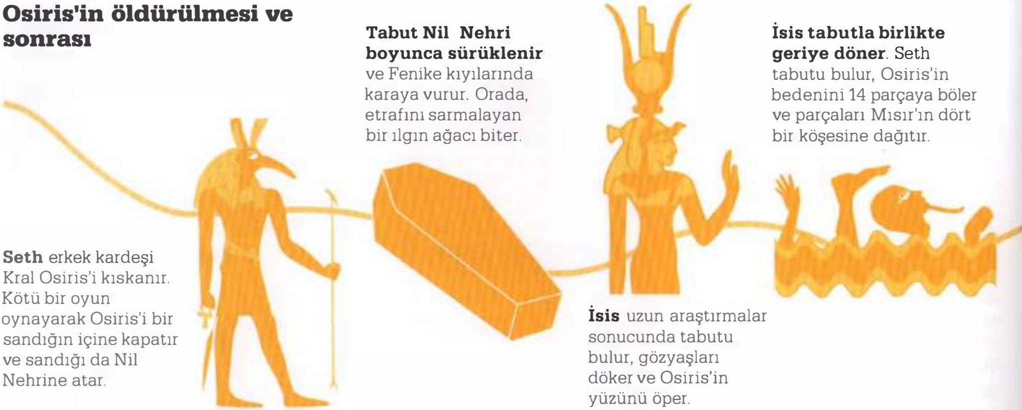
MÖ 12. yüzyıldan kalma bu renkli taş kabartmalar, Mısır'daki Abidos'ta bulunan etkileyici Osiris tapınağının duvarlarını süslemektedir.

Abidos

Osiris'in kült merkezi, Nil Nehrine 10 km uzaklıkta olan, Yukarı Mısır'daki Abidos'tadır. Burada, 2000 yıldan uzun bir süredir, bu tanrının gizemleri her yıl, su baskınının son ayında, yükselen sular çekilirken kutlanır. Tapınağın ritüelleri hakkında çok az şey bilinmekle birlikte, amaçları, Osiris'in hüküm sürdüğü Yeraltı Dünyasına girdiklerinde ölülerin ruhları için ebedi hayatın teminidir. Herkesin katıldığı bir törende, rahipler ayrıca tanrının bir tasvirini tapınaktan alıp, Osiris'e tapanların büyük bir kalabalığı eşliğinde, tanrının yattığına inandıkları bir mezara taşırlar.

Aynı zamanda, bir halk festivalinde, Osiris'in öldürülmesi, İsis ve Nepthys'in üzüntüsü, Seth'in yargılanması ve Seth yanlıları ile Osiris yanlıları arasındaki savaş yeniden canlandırılır. Bu oyunun sonunda, Osiris'i canlandıran oyuncu kutsal teknesinde muzaffer bir şekilde yeniden ortaya çıkar ve yeniden doğuşun sembolü olan ve bir mısır koçanını andıran *djed*-sütunu dikilir.

Osiris'in öldürülmesi ve sonrası

Seth erkek kardeşi Kral Osiris'i kıskanır. Kötü bir oyun oynayarak Osiris'i bir sandığın içine kapatır ve sandığı da Nil Nehrine atar.

Tabut Nil Nehri boyunca sürüklenir ve Fenike kıyılarında karaya vurur. Orada, etrafını sarmalayan bir ılgın ağacı biter.

İsis uzun araştırmalar sonucunda tabutu bulur, gözyaşları döker ve Osiris'in yüzünü öper.

İsis tabutla birlikte geriye döner. Seth tabutu bulur, Osiris'in bedenini 14 parçaya böler ve parçaları Mısır'ın dört bir köşesine dağıtır.

çalarını birleştirip ona gerçek şeklini verirler. Anubis kokulu yağlarla ve balmumuyla mumyaladıkları bedeni keten bandajlarla sarar ve onu aslan başlı bir tabut altlığının üzerine yatırırlar. Sarılmış ve mumyalanmış haldeki Osiris'in bedeni ilk mumya olur ve bundan sonraki krallar için bir kalıp oluşturur.

Bu arada Osiris'in ilahi gücü tam olarak tükenmiş değildir. İsis, uçurtma şekline bürünüp mumyalanmış bedenin üzerinde uçarak Osiris'ten hamile kalacak kadar onu canlandırmak için temiz hava üfler. İsis muradına erer ve babasının öcünü alacak olan Horus'a hamile kalır. Sonra Osiris Yeraltı Dünyasına iner ve oranın hâkimi olur. İsis ise kendini ölü kocasının anıtlarının bakımına adar.

Zamanı gelince Horus Seth'e meydan okur ve Osiris'in vârisi olarak hakkı olanı almak için harekete geçer. Horus ve Seth Ennead önüne çıkar. Doksan büyük tanrıdan oluşan bu konsey 80 yıl süren bir toplantı yapar; ama tahtın kimin hakkı olduğu konusunda bir türlü karara varılamaz.

Thebai yakınlarındaki Set Maat'ta bulunan, MÖ 12. yüzyıldan kalma, Sennedjem adındaki bir zanaatkârın kendi mezarı için yapmış olduğu bu duvar resminde, çakal tanrı Anubis ölüyle ilgileniyor.

Taht kavgası

Thoth, evrenin yaratıcısı, güneş tanrısı Ra'nın annesi ve savaş tanrıçası Neith'e bir karar vermesi için ricada bulunur. Neith tahtı Horus'a layık görür. Ne var ki Ra, Seth'ten yanadır; çünkü Seth her gece onu kaos yılanı Apep'ten korumaktadır. Neith'in kararına öfkelenen Ra görevlerini ihmal etmeye başlar ve yalnızca tanrıça Hathor onun karşısında soyununca keyfi yerine gelir ve yüzü güler. Neith'in yargısına rağmen, tanrılar kimin tahta oturacağı konusundaki tartışmalarını sürdürür, ta ki İsis Seth'i oyuna getirip kendi aleyhine konuşturuncaya kadar. Öfkeden kuduran Seth Horus'a meydan okur. İki tanrı da

Anubis, İsis ve Nepthys parçaları bir araya getirdikten sonra, Osiris'in bedenini mumyalar.

İsis kendini bir uçurtmaya dönüştürür ve onun intikamını alacak bir çocuğa hamile kalabilmek için, Osiris'e can verecek kadar hava üfler.

Çocuk Horus, Seth'e meydan okur ve tanrılar konseyinde, babasının tahtındaki hakkını ister.

Set ve Horus, ikisinden birinin kazanacağı bir yarış için hipopotama dönüşür.

Sonunda, Ölülerin Efendisi Osiris oğlundan yana tavır koyar ve Horus tahta geçer.

hipopotam kılığına bürünüp kimin daha uzun süre suyun altında kalacağını görmek için suya dalar.

İsis ucunda bakır bir çengeli olan zıpkın yapar ve suya fırlatır. İlk önce Horus'u vurur zıpkın; o hemen annesine bağırınca, İsis geri çeker zıpkını. Sonra yine hemen suya atar ve bu defa zıpkın Seth'e batar. Seth ise İsis'e kardeşine nasıl böyle kötü muamele yapabildiğini sorar ve İsis yine zıpkını geri çeker. Bu Horus'u o kadar öfkelendirir ki sudan dışarıya fırlar ve annesinin kafasını keser. Sonra tanrıça, oğlu Horus'un kendisine neler yaptığını Ennead görsün diye, başı olmayan taştan bir heykele dönüştürür kendini.

> Ennead huzurunda beni aldatmak ve babam Osiris'in tahtından yoksun bırakmak, iyi değil.
> ***Horus ve Seth'in Çekişmeleri***

I. Seti döneminde (MÖ 1290-1279) Abidos'un tanrılarına adanmış bu mezar stelinde, şahin-başlı Horus, babası Osiris ve annesi İsis'le birlikte görülüyor.

Dalaşma sürüyor

Tanrılar cezalandırmak için Horus'u arar. Seth onu bir ağacın altında uyurken bulur ve iki gözünü de çıkararak gömer ve gözleri gömdüğü yerden iki nilüfer çıkar. Tanrıça Hathor Horus'u çölde ağlarken bulunca, bir karacayı yakalayıp sütünü sağar. Sonra genç tanrının yanına diz çöker ve görebilme yetisini geri kazansın diye göz çukurlarına süt döker.

Hathor tanrılara Seth'in yaptığını anlatır; ama tanrılar bu dalaşmadan bıkmıştır artık ve ateşkes ilan ederler. Uzlaşmacı görünen Seth Horus'u evine davet eder ve Horus da daveti kabul eder. O gece Horus uykudayken, Seth onun bacaklarının arasına yatarak onu tahrik eder ve spermlerini Horus'un eline boşaltır. Horus uyanıp İsis'e Seth'in yaptığı şeyi anlatınca, tanrıça oğlunun ellerini keser ve onları suya attıktan sonra yerine yenilerini koyar. Sonra İsis Horus'tan sperm alır ve bu spermi Seth'in sürekli yediği marulun yapraklarına sürer. Seth her zamanki gibi marulu yiyince, farkında olmadan rakibinin kudretli spermini yutmuş olur.

Konuğuyla hâlâ taht konusunda çekişme içinde olan Seth, Horus'u

sürükleyerek Ennead önüne getirir ve kendisinin, yani Seth'in, kral yapılması gerektiğini; çünkü Horus'la girdiği ilişkide kendisinin erkek rolü üstlendiğini söyler. Dehşete kapılan tanrılar, Horus'un yüzüne tükürür. Horus suçlamayı tümden reddeder ve gerek kendisinin gerek Seth'in spermlerinin tanık olarak Ennead huzuruna çıkarılmasını ister. Geldiklerinde, Seth'in spermi İsis'in onu atmış olduğu suyun içinden seslenir; ama Horus'un spermi Seth'in bedeninin içinden konuşur. Karar kesindir. Tanrılar Horus'tan yana karar verir ve bu da Seth'i delirtir. Seth, Horus'la yeni bir yarışma talebinde bulunur; taştan yapılma teknelerle Nil'de yarışacaklardır. Seth bir dağ zirvesinin sağlam kayalarından koca bir tekne yapar. Horus'un teknesi sedir ağacındandır; ama o teknesini alçıtaşıyla kaplayarak ona kaya görünümü vermiştir. Onun teknesi yüzer; ama Seth'inki batar. Öfkeye kapılan Seth kendisini bir hipopotam kılığına sokar ve Horus'un teknesini batırır.

Tanrılar nihai kararı vermekten uzaktır; bu yüzden Thoth'tan Yeraltı Dünyasındaki Osiris'e yazmasını isterler. Osiris, oğlunun neden hileyle hakkı olan mirastan mahrum bırakıldığını sorar ve Horus sonunda Mısır kralı olarak tahta oturur. Ra ile birlikte giden Seth ise fırtınalar, şiddet ve çöl tanrısı olarak göklerdeki yerini alır.

Korkunç Yeraltı Dünyası

Osiris artık Ölülerin Efendisi olarak hüküm sürmektedir. Mısırlılar Duat'ı, yani Yeraltı Dünyasını, içinden bir nehrin geçtiği dar bir vadi olarak düşünür. Yaşayanların dünyası ile Duat'ı birbirinden bir dağ silsilesi ayırır; yaşayanların dünyasında güneş her sabah doğudan doğar ve her akşam batıdan batar. Yeraltı Dünyasına giden yollar tehlikelerle doludur. Arada bir, tanrıça Hathor'un, şahin tanrı Seker'in çöl krallığının uzak bir köşesinde, yeni ölmüş biriyle karşılaşması ve ona altında dinlenmesi için kutsal çınar ağacı, yemesi için meyveler ve içmesi için de su sunması gibi, soluklanma imkânları da söz konusu olmaktadır. Ama asıl olarak bu dünyadan öteki dünyaya giden yol, isimsiz, köpek-başlı canavar gibi korkunç yaratıklarla doludur: Bu canavar kalpleri sökmekte, gölgeleri yalayıp yutmakta ve Ateş Gölünün kıyısında oturmaktadır.

> Ah kalbim! Benim farklı biçimlerimin kalbi! Bana karşı bir tanık olarak karşıma dikilme... Terazi Tutucu'nun huzurunda bana düşmanlık etme.
> ***Ölüler Kitabı***

Öte dünyaya göçenler, bu korku verici engelli yolu kazasız geçmek için, birçoğu Mısır *Ölüler Kitabı*'nda yer alan dualara ve tılsımlara başvururlar. Ölüler, her biri kendi ucube muhafızına sahip, yedi kapıdan geçmek zorundadır. Sonra Anubis onları alıp İki Hakikat Salonu'na getirir. Orada, kalpleri terazinin bir kefesine konur ve diğer kefesine konan, hakikat ve adalet tanrıçası Maat'ın tüyü ile tartılır. Anubis teraziyi kontrol eder ve tanrıların yazmanı Thoth da, hayat ağacından aldığı yaprakların üzerine sonucu kaydeder.

Eğer kötü düşünceler ile eylemlerin günahını taşıyan kalp hakikat tüyü karşısında ağır gelirse, yutulmak üzere, ölü dişi-canavar Ammut'un önüne atılır. Bu ölü yutucu, timsah başlıdır ve ön kısmı bir aslanken, arka kısmı da bir hipopotamdır.

***Ölüler Kitabı*'nda** resmedilen, kalbin tartılması ritüeli, öte dünyaya gelenlerin geçtiği bir dizi sorgulama aşamasından biridir.

Yeraltı Dünyasında ölümden yeni hayata geçiş

Nihai yargı

Eğer kalp, hakikat tüyünden ağır değilse, ölüler yolculuklarına devam eder. Artık babası ve diğer tanrılarla birlikte Yeraltı Dünyasında olan Horus ölüyü elinden tutar ve Osiris'in huzuruna çıkarır. Ölülerin Efendisi, arkasında İsis ile Nepthys'in dikildiği tahtında oturur; önlerinde ise bir lotus çiçeğinin üstünde, Horus'un dört oğlu oturur.

Yeraltı Dünyasının kırk iki yargıcı, muhakeme sırasında Osiris'e yardımcı olur. Osiris'i memnun edenler, Sazlık Alan'da (Mısır'ın mükemmel hali) ebedi hayatı umut edebilecekleri gibi, gece gökyüzünde yıldızlara yelken açmayı ya da her sabah güneşle yeniden doğmak üzere Ra'nın büyük teknesindeki kalabalığın arasına katılmayı da bekleyebileceklerdir.

Osiris'i Yeraltı Dünyasının başına geçirirken, Ra onun saltanatının milyonlarca yıl süreceğini vaat etmiştir; ama bu saltanat sona erecektir. Ra, "Yaratılan her şeyi yok edeceğim. Kara, sonsuz suyun içine karışacak... Ben orada, kendimi bir yılana dönüştürdükten sonra, Osiris'le birlikte kalacağım" der. Bu yılan, Ra'nın başlangıçtaki gerçek biçimi, yaratılışın ve kaosun güçlerini içinde barındırmaktadır. Yılan, dünyayı yeniden yaratmak için uyanana kadar, kuyruğu ağzında, kâinat okyanusunun içinde uykuya yatacaktır. ■

Ölüler Kitabı

Eski Krallık döneminde, yalnızca Mısır kralları kendileri ya da başkaları için öteki dünyada yeni bir varoluş imkânı elde edebiliyordu. Orta Krallık boyunca, kraliyet ailesinden olmayan bireyler, kralları taklit ederek, cenaze düzenlemeleri yapmaya başlamştı. Eski Krallık duaları ve tılsımları –kraliyet piramitlerinden alınma *Piramit Metinleri*– Orta Krallık'ta *Tabut Metinleri* olarak, özel bireylerin kullanımı için uyarlanmış ve Yeni Krallık'ta *Ölüler Kitabı* (bazen "Günden Çıkanlar İçin Dualar" olarak da çevrilmiştir) içinde düzenlenmiştir. *Piramit Metinleri*, firavunun ölünce Osiris olarak vücut bulacağını; Nut ve Geb'in onu oğulları olarak kabul edeceğini ve Yeraltı Dünyasında hükümdar olacağını bildiğini göstermektedir. Bir duada, kral öteki tanrıları avlar ve yer, "bilge kişilerin ciğeriyle beslenir ve gerek yüreklerinde gerek sihirlerinde yaşayarak tatmin olur". Bir kere her tanrının gücünü özümsediğinde, "kralın yaşamı ebediyete kadar sürer".

Nebqed'in *Ölüler Kitabı*'ndan (MÖ yak. 1400) bir Ammut tasvirinde, dişi-canavar, hakikat testini geçemeyenler için bir ateş gölünün altında beklerken görülüyor.

EĞER ONLAR ATEŞ YAKSAYDI, KÖTÜLÜK GELECEKTİ

SAN YARATILIŞ MİTİ

KISACA

KONU
İnsanın hayvanlarla ilişkisi

KAYNAKLAR
Afrika Başlangıç Mitleri, Stephen Belcher, 2005.

ORTAM
Günümüzdeki Botswana ve Güney Afrika'da zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
San Buşmanlar; Güney Afrika'nın yerli avcı-toplayıcı halkı.

Kaang San halkının yüce ve yaratıcı tanrısı.

San, başlangıçta insanların, güneş olmasa da her şeyin aydınlık ve sıcak olduğu yerin altında yaşadığına inanmaktadır. Ne var ki, yaratıcı tanrı Kaang, yerin üstünde başka bir dünya yapmak istediğine karar verir ve böylece uzun ve görkemli bir ağaç yapar. Yarattığıyla gurur duyan Kaang, bu ağaca bakması için yeryüzüne bir erkek çağırır. Erkeği bir kadın izler ve ardından bütün yaratıklar sökün eder.

İnsanlar ve hayvanlar çok geçmeden Kaang'ın yeni dünyasını yuva edinirler. Kaang onlara her şeyi kendi aranızda konuşun ve huzur içinde yaşayın der. Ayrıca Kaang, büyük bir yıkıcı güç olduğundan ötürü, ateş yakınayı onlara yasaklar.

Ne var ki, bu yeni dünyanın kötü bir yanı vardır: Güneş sıcaktır; ama geceler soğuk ve karanlıktır. İnsanlar, kuşların ve öteki hayvanların aksine, kendilerini sıcak tutacak tüyleri ya da kürkleri olmadığını fark ederler. Kaang'ın talimatlarının aksine, insanlar ateş yakmaya karar verirler. Her ne kadar ateş onları ısıtıp, ışığıyla aydınlatsa da, öteki hayvanları korkutmuştur.

Kaang, insanları bu itaatsizliklerinden dolayı cezalandırarak, insanlar ile hayvanların birbirlerini anlama kabiliyetini ortadan kaldırır. Hayvanlar artık sözcükler yerine bağırma ve çığlık seslerini duymaktadır ve böylece korkuyla kaçarlar; bu da daha önce hayvanlar ile insanlar arasında varolan ahenkli ilişkiyi ortadan kaldırır. ■

Drakensberg Dağlarında yer alan Oyun Geçidi barınağındaki bu kaya resminde, San avcıları zehirli oklarla antilobu vurup, sonra günlerce onun ölüşünü izlerken tasvir edilmiş.

Ayrıca Bakınız: İlk tanrıların yaratılışı 266–71 ▪ En-kai ve sığır ▪ Örümcek Ananse 286–87 ▪ Dogon kâinatı 288–93

SANA SIĞIR DENEN BİR ŞEY VERECEĞİM

EN-KAİ VE SIĞIRLAR

KISACA

KONU
Sevgili yaratıklar

KAYNAKLAR
Maasai Sözlü Edebiyatı, Naomi Kipury, 1983.

ORTAM
Doğu Afrika savanı.

BAŞLICA KARAKTERLER
En-kai Maasailerin yüce tanrısı.

Maasai Sığırlarını Doğu Afrika çayırlarında otlatan bir göçebe topluluk.

Doroba Maasai topluluğu içinde, önceden avcı-toplayıcı ve demirci olan bir kabile.

Tarihte, haşin savaşçılar olarak nam salmış, sığır yetiştiren göçer bir topluluk olan Maasai'nin, 15. yüzyılda, Aşağı Nil vadisinden Doğu Afrika savanına göç ettiği düşünülmektedir. Onların tek yüce tanrısı En-kai genellikle, yağmur getiren, çayırların canlanmasını ve sürüler için taze otların çıkmasını sağlayan, yüklü bulutlarla ilişkilendirilir.

Başlangıçta, En-kai ilk Maasai olan Maasinta'ya dikenli çalılarla bir ağıl yapmasını söyler. En-kai sonra deri bir iple kara bir yağmur bulutunu aşağıya doğru çeker ve ipinden aşağıya çok sayıda sığır iner; bunlar dünyanın daha önce görmediği yaratıklardır.

Maasinta ile birlikte yaşayan ve Doroba kabilesinin ilk ferdi olan Dorobo çok bozulur; bu sığırlardan kendisinde hiç olmadığından şikâyet eder. Hikâyenin başka bazı versiyonlarında, Dorobo o kadar yüksek sesle bağırır ki, En-kai ipi geri çeker; bir diğerinde, Dorobo bir bıçak yapmak için metal işleme beceresini kullanır ve ipi keser. Her neyse, artık gökyüzünden sığır inmez olur. Maasinta, Dorobo'ya kızar; onu ve halkını lanetleyerek, ilelebet yoksul ve sığırsız kalmaya, yaşamak için vahşi hayvanları avlamaya mahkûm eder. Bu da Doroba kabilesinin sığır otlatmak yerine neden avcı ve demirci olduğunu açıklamaktadır.

> Eğer onu tadacak olursan, benim sığırımın sütü sana zehir olsun.
> **Maasinta, *Maasai Sözlü Edebiyatı***

Maasai halkı, En-kai'nin yeryüzündeki bütün sığırları onların topluluğuna ihsan ettiğine inanır. Maasai başkalarından sığır almışsa, bunun hırsızlık olmadığına inanır; onlar basitçe En-kai'nin onların hakkı olduğunu ilan ettiği şeyi geri almıştır. ■

Ayrıca Bakınız: Örümcek kadın 238–39 ▪ Woge bir tartışmayı karara bağlıyor 240–41 ▪ San yaratılış miti 284 ▪ The Dogon kâinatı 288–93

SUKABAĞINI SIRTINA BAĞLA, O ZAMAN AĞACA TIRMANABİLİRSİN

ÖRÜMCEK ANANSE

KISACA

KONU
Bilgelik nasıl yayıldı

KAYNAKLAR
Afrika Halk Hikâyeleri ve Heykeli içinde yazıya dökülmüş sözlü gelenek, der. Paul Radin, 1953; *Yeni Dünya'da Afrika Halk Hikâyeleri*, William Bascom, 1992; *Anansi: Hilebaz Örümcek*, Lynne Garner, 2014.

ORTAM
Zamanın başlangıcında Batı Afrika.

BAŞLICA KARAKTERLER
Nyame Baş tanrı ve yaratıcı; Nyankupon olarak da bilinir.

Ananse Hilebaz bir kahraman; bir örümcek biçimini alıyor.

Ntikuma Ananse'nin oğlu.

Başlangıçta, Asante halkının gök tanrısı Nyame bütün hikâyelerin ve bilginin kaynağıdır. Örümcek biçimindeki hilebaz bir kahraman olan Ananse, Nyame'ye gider ve yüzsüzce bütün bu bilgeliğin kaça patladığını sorar. Örümceğin arsızlığı karşısında şaşıran Nyame ona görünüşte imkânsız bir görev verir. Gök tanrının bilgisine haiz olmak için, Ananse dört şey getirmek zorundadır: Bir piton, bir leopar, bir eşekarısı sürüsü ve bir peri.

Ananse işe koyulur ve piton yılanının yaşadığı kovuğun dışında beklemeye başlar. Bir yandan da yüksek sesle, "acaba yılan, başının üzerindeki palmiye dalından daha mı uzun" diye düşünür. Yılan bunu duyunca deliğinden dışarıya süzülür ve palmiye dalının üzerine uzanıp ölçülmeyi teklif eder. Ne var ki, dalın üzerine yayılırken, yılanın bedeni seğirmeye başlar. Örümcek, ölçüyü tam olarak almak için onu dala bağlamayı teklif eder. Yılan bu teklife evet deyince Ananse onu sımsıkı bağlar ve tuttuğu gibi Nyame'ye götürür.

> Örümcek, dünyada bilinen bütün hikâyeler kendisinin olsun istiyordu.
> ***Yeni Dünyadaki Afrika Halk Hikâyeleri***

Örümcek hilesi

Ananse geriye kalan görevleri için de hileye başvurur. Leoparı yakalamak için, Ananse derin bir kuyu kazar ve üzerini yapraklarla kapatır. Leopar kuyuya düşer ve kafasını kaldırınca Ananse'yi görüp ondan yardım ister. Ananse leopara onu bir ağla sıkıca bağlamayı teklif eder; böylece onu yukarıya çekebilecektir. Leopar teklifi kabul eder; ama sonra kendini Ananse'nin ağına düşmüş olarak bulur. Örümcek ikinci avını da yakalamıştır.

Eşekarılarını yakalamak için, Ananse yuvalarına su damlatmaya ve damlatırken de elindeki çubukla yere pıtır pıtır vurarak yağmur sesi çıkarmaya başlar. Sonra eşekarılarına seslenir ve onlara sukabağının kupkuru içine sığınabileceklerini söyler. Minnettar eşekarıları uçup sukabağının içine girerler ve Ananse de, kabağın ağzını kapatır kapatmaz

Ayrıca Bakınız: San yaratılış miti 284 ▪ En-kai ve sığırlar 285 ▪ Dogon kâinatı 288–293 ▪ Hilebaz Eshu 294–297

> Çok büyük krallar bile gök tanrısının hikâyelerini satın alamamıştı; ama Kwaku Ananse bedeli ödeyebilmişti.
> ***Afrika Halk Hikâyeleri ve Heykeli***

soluğu Nyame'nin yanında alır.

Son olarak, Ananse yapışkan sakızla kapladığı bir oyuncak bebeği –bir katran bebeği– bir kâse tatlı patatesin yanına koyarak periyi tuzağa düşürür. Peri oyuncağa teşekkür eder ve oyuncak yanıt vermeyince ona dokunur ve bebek de eline yapışır. Ananse periyi, ona verdiği bütün görevleri başardığını görerek şaşıran Nyame'ye götürür. Sözünü tutan Nyame, Ananse'yi bütün hikâyelerin ve masalların tanrısı yapar.

Zeki ama akılsız

Ananse dünyadaki bütün bilgiyi alınca, onu içi oyuk sukabağında depolar ve sonra da saklayacak bir yer bulmaya çalışır. Ormana giden Ananse, dikenli sert bir kabuğu olan uzun bir ağaç bulur ve sukabağını ağacın en tepesine yakın bir yere gizlemeye karar verir. Ne var ki sukabağı büyüktür ve onu önüne bağlayıp ağaca tırmanmaya çalışırken ağacın gövdesini kavrayamadığı için yeteri kadar yukarı tırmanamaz ve sürekli yere düşer. Ananse'nin küçük oğlu Ntikuma, gizlice onu ormana kadar izler ve düştüğü hali görünce güler. "Neden sukabağını arkana bağlamıyorsun?" diye sorar Ntikuma. "Eğer öyle yaparsan ağaca tırmanabilirsin." Ananse, oğlunun bu başarısız denemelerini görmüş olduğunu fark edince öfkelenir; ama Ktikuma'nın tavsiyesine uymaktan da geri kalmaz. Ne var ki, sukabağını yeniden düzenlerken, kabak yere düşer ve parçalanır. Tam o sırada, şiddetli bir fırtına çıkar ve ormanı altüst eder. Ardından patlayan sağanak yağmurla birlikte gelen sel sukabağını önüne katar ve içinde ne varsa önce nehre boşalır, oradan da denize karışır. Nyame'nin bilgisi böylece bütün dünyaya yayılır ve bütün insanlar bu bilgiden nasibini alır.

Ananse, Ntikuma'yla birlikte eve dönerken, bilginin çok da değerli olmadığını, küçük bir çocuğun ona doğruyu gösterdiğini düşünerek kendini avutur. ■

Örümcek Ananse, 1900 civarı yapılmış, Ananse halkının dilcisi (hikâye anlatıcı) tarafından taşınan, ağaçtan yapılmış, altın yaprak süslemeli bir değneğin tepeliğinde tasvir edilmiş.

Ananse ve Br'er Tavşan

Afrikalılar köle olarak Yeni Dünya'ya götürülürken, hikâyeleri de onlarla birlikte gitmiştir. Ananse'nin hileyle yaptığı işleri, Ananse halkıyla birlikte Kuzey Afrika, Altın Sahil'den (şimdiki Gana), Birleşik Devletler'e ve Karayipler'e yolculuk etmiştir. Çok tanınmış bir diğer Afrikalı-Amerikalı hilebaz figür, Orta ve Güney Afrika folklorundan, Remus Amca hikâyeleri yoluyla tanınmış olan Br'er Tavşan figürüdür. Amerika'nın güneyinde kurgusal bir eski köle tarafından anlatılan hikâyeler, Joel Chandler Harris tarafından uyarlanmış, yazıya dökülmüş ve ilk kez 1881 yılında yayımlanmıştır.

Ananse ve Br'er Tavşan öyküleri aynı temaları işler. Br'er Tavşan, Br'er Tilki'nin onu tuzağa düşürmek için bıraktığı bir katran bebeğe yapışır. Ananse de aynı şekilde, karısının bezelyelerini çalarken bir katran bebekle tuzağa düşürülür ve Ananse'nin kendisi de, Nyame'nin görevlerinden birini tamamlamak için bir periyi yakalamaya çalışırken katran bebek kullanır.

KİRLENMİŞ NE VARSA SUYLA BİRLİKTE AKIP GİTMİŞTİ

DOGON KÂİNATI

KISACA

KONU
İnsanlığın ikiliği

KAYNAKLAR
Ogotemmeli ile Konuşmalar, Marcel Griaule 1948; "Yeniden Dogon Araştırması: Marcel Griaule'un Eserinin Bir Alan Değerlendirmesi", W E A van Beek, 1991, *Günümüz Antropolojisi*; Dogon: *Afrika'nın Falez İnsanları*, Stephenie Hollyman ve W E A van Beek, 2001.

ORTAM
Batı Afrika; zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Amma Yaratıcı tanrı; Dogon'un en saygın tanrısı.

Nommo Amma tarafından yaratılan ilk ikiz ruhlar; aynı zamanda Dogon'un sekiz atasının adı.

Lébé İnsanın en eski atası; bir rahip.

Dogon, güneydoğudaki Mali'den kuzeybatıdaki Burkina Faso'ya kadar uzanan Batı Afrika'nın yalıtılmış bir parçasında yaşayan çekinik bir halktır. Dogon mitolojisi son derece karmaşıktır, yazılı metinlerden ziyade sözlü geleneğe dayanır ve birçok çeşitlemeye sahiptir. Temel mit, Dogon yüksek tanrısı Amma tarafından evrenin yaratılması, ikiz Nommo ruhlarının doğuşu ve Lébé'nin ölümüyle ilgilidir: Bunların hepsi de, antropologlar tarafından kaydedilmiş olan Dogon hikâyelerinin anahtar şahsiyetleridir.

Nommo'nun doğumu

Dogon yaratıcı tanrı Amma kâinatı kilden şekillendirir. Önce yıldızları yapmak için gökyüzüne kil topaklar fırlatır, sonra da iki kil hamuru kâsesi olarak güneşi ve ayı yaratır. Güneşi kırmızı bakırla kaplar; ayı ise beyaz bakırla. Göksel cisimler yerini alınca, Amma yersel maddelerle ilgilenir. Kili alıp onu elleri arasında sıkıştıran Amma, sonra onu dişi olan, düz bir yeryüzü yaratmak için kuzeyden güneye ve doğudan batıya yayar.

Amma yalnızdır. Cinsel arzuyla dolan Amma yeryüzüyle cinsel ilişkiye girmek ister; ama ne zaman karıncanın yuvasına (yerin vajinasına) girmek istese, bir termit tepesi yükselir. Tepeyi yok edip yolunu açtıktan sonra, Amma yeryüzüyle çiftleşmeyi başarır. Ne var ki, bu saldırı kâinatın dengesini bozar ve bu yüzden tohumları ancak bir çakal –Dogon halkının sakatlık ve kargaşayla eş tuttuğu hayvan– üretir. Bir sonraki sefer, Amma'nın yeryüzüne ektiği tohumları, "mükemmel ve eksiksiz doğan" ikiz varlıklar üretir. Nommo (ya da Nummo) denen bu varlıkların ikiz doğaları, doğanın mükemmel dengesini temsil eder.

Nommo ikizleri yeşil renklidir, yarı insan yarı yılandır ve çift cinsiyetlidir. Kırmızı gözleri, çatallı dilleri ve eklemsiz esnek kolları vardır. Nommo bütün sularda bulunur; onlar olmaksızın yeryüzünde hayatın başlangıcı imkânsızdır.

Nommo gökyüzüne çıkarak Amma ile birlikte olmak ister. Yüksek konumlarından bakınca ikizler anneleri Yeryüzünü çıplak görürler. Buna çare bulmak için, göklerden bitki indirip onu giydirirler. Bu bitkilerin lifleri, Nommo'nun sulu özünü yere taşımaya ve onu bereketli kılmaya yardımcı olur.

Büyük boy, eril-dişil çift figürleri Dogon halkının mitik atalarının ortak temsilcisidir. Bu heykellere, topluluğu zorluklardan korusun diye adaklar sunulur.

> Bu düz yeryüzü dişi bir bedendi, cinsel organı da karınca yuvalarıydı.
> **"Yeniden Dogon Araştırması: Marcel Griaule'un Eserinin Bir Alan Değerlendirmesi"**

Erkek ve dişi

Nommo (ya da mitin bazı versiyonlarında Amma) yerin üzerine, bir baştan öbür başa uzanan iki taslak çizer. Bunlardan biri erkektir diğeri de dişi; bu iki taslaktan, ilk erkek ve ilk kadın ortaya çıkar.

Her ne kadar, ilk çakal tek bir ruha sahip olsa da, bu ilk insanlar ve onların soyu, zıt toplumsal cinsiyetleri olan iki ruha sahiptir: Bu ruhlardan biri bedende yaşarken, öbürü

Ayrıca Bakınız: Örümcek Ananse 282–83 ▪ San yaratılış miti 284 ▪ En-kai ve sığırlar 285 ▪ Hilebaz Eshu 294–97

> Her insan varlığa iki farklı cinsiyetin ruhu bahş edilmiştir.
> ***Ogotemmeli ile Konuşmalar***

gökte ya da suda yaşar ve böylelikle insanları doğaya bağlar. Bu ikili doğa kendisini fiziksel olarak belli eder. Dogon halkı, erkeklerin ve dişilerin zıt cinsiyetlerin fiziksel özellikleriyle doğduğuna ve her erkeğin içinde hâlâ belli bir dişil özün ve her kadının içinde de belli bir eril özün bulunduğuna inanır. Dogon halkının erkek ve dişi sünneti geleneği, bir kişinin sahip olduğu karşıt cinsiyetler arası ruhsal bağı koparır ve Dogon toplumunun önemli bir ergenlik törenidir.

İkiz bağlantılar

İlk iki insanın sekiz çocuğu vardır: İki çift erkek ikiz ve iki çift dişi ikiz çocuklardır bunlar. Bu sekiz kişilik ikiz takımına da Nommo denmektedir. Dogon halkının atalarıdır bunlar. Bu Nommo sekiz hayvan tarafından temsil edilir: Yılan, kaplumbağa, akrep, timsah, kurbağa, kertenkele, tavşan ve sırtlan. Çünkü Griaule'a göre, bu hayvanlar Nommo ile aynı zamanda gökyüzünde doğmuştur ve onlarla ruh bağlantıları vardır. Her bir tekil Nommo'nun hem bir insan ikizi hem de bir hayvan ikizi vardır ve her ne kadar bu sekiz hayvan farklı türden olsa da, onlar da birer çifttir. Bu, geniş bir ağ yaratacak şekilde, hayvanlardan bitkilere uzanan bir bağlantılar zinciri oluşturmaktadır. Dogon halkı, her bir bireyin, dünyadaki yaşayan şeylerin sekizde biriyle bir ruh bağlantısı olduğuna inanır.

Mali'deki Bandiagara kayalıklarındaki mağara resimleri çok büyük bir ihtimalle Dogon'un şekillerini ve sembollerini göstermektedir. Ancak bazıları bunların Sangha ya da Songo sanatı örnekleri olduğuna inanmaktadır.

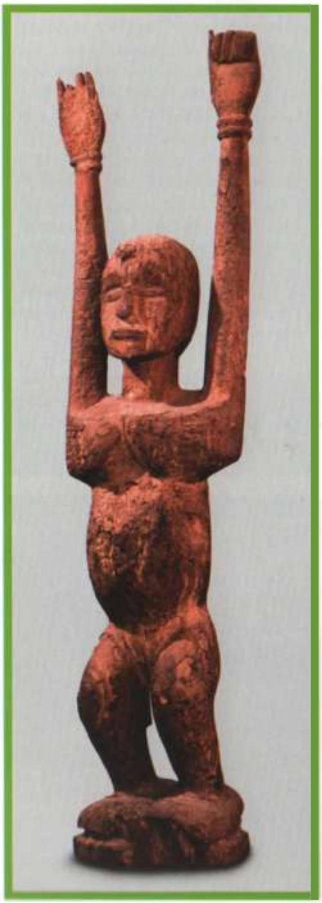
Çeşitli fikirler

Dogon üzerine ilk çalışmayı, *Ogotemmeli ile Konuşmalar: Dogon Dini Fikirlerine Giriş* adlı kitabı 1948 yılında yayımlanan Marcel Griaule yapmıştır. Hiç ara vermeden 32 gün boyunca kör bir Dogon yaşlısı olan Ogotemmeli ile Griaule bir araya gelerek Dogon mitolojisi hakkında konuşmuştur.

Günümüzde araştırmacılar bu çalışmayı genel olarak Dogon düşüncesinin ayrıntılı bir dökümü olmaktan ziyade, topluluğun bir üyesinin kendi düşünceleri olarak değerlendirmektedir. Afrika dinleri doğru şeye inanmaktan (ortodoksluk) ziyade, doğru şeyi yapmaya (orthopraksis) daha çok ağırlık vermektedir. Sonuçta, herhangi bir topluluk içinde çeşitli bireysel inanışlar, dünyaya ve yaratılışına dair çeşitli düşünceler olabilir. Dogon üzerine yapılan daha sonraki çalışmalar bu yüzden birçok farklı miti ve yorumlarını ortaya çıkarmıştır.

Mitin bazı versiyonlarına göre, sekiz ata, ilk iki Nommo'dan birinin Amma'ya başkaldırdığı ve kendisi için ayrı bir dünya yaratmaya çalıştığı zaman yaratılmıştır. Bu asi Nommo, onu annesinin, yani Toprağın rahminde tutan plasenta ile arasındaki cinsel ilişki sonucunda üremiştir; ne var ki bu ensest ilişkinin meyveleri münferit ve kirlidir. Bu iğrenç eylemle kirlenen dünya, tam bir kaosun içine yuvarlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalır; ancak Amma bu Nommo'yu öldürerek kâinatın kontrolünü yeniden ele alır. O Nommo parça parça edilir ve bedeni yeryüzüne saçılır; sekiz Nommo daha sonra bu beden parçalarından yaratılmıştır. Dogon halkı bu parçaların gömülü olduğu yerlere ataları için (*binu* denen) anıtlar dikmiştir.

Nommo, bu küçük heykelde olduğu gibi, genellikle kollarını yukarıya kaldırmış olarak tasvir edilmiştir. Bunun, yağmur duasında göklere erişme çabasını temsil ettiği düşünülmektedir.

İlk insanlar

Sekiz Nommo ürer ve yeryüzü kalabalıklaşmaya başlar. Bu aşamada, insanlar da tıpkı hayvanlar gibi yerdeki oyuklarda yaşayan ilkel varlıklardır ve iletişim kurmak için yalnızca basit sesler çıkarırlar. Nommo birçok çocuk yapınca, bu sekiz ata gökyüzüne çıkar.

Ne var ki, insan dünyasının kaos içinde olduğunu fark edince, değerli bir beceriyi de yanlarına alarak, yaş sırasına göre, birer birer yeniden yeryüzüne dönerler. İlk önce gelen en yaşlı Nommo bir demircidir ve güneşten canlı bir köz biçiminde bir parça ve kor kızıl bir demir çubuk çalarak insanlara ateşi ve metal işlemeyi öğretir. Öteki Nommo insanlığa dokuma sanatını ve bir diğeri de kilden tahıl ambarları yapmayı öğretir. Bu ambarların üzeri, yağan yağmur kili yıkayıp götürmesin diye bir samandan çatıyla örtülür ve bu ambarlar Amma'nın yeryüzünü hamile bırakırken spermleriyle doldurduğu karınca yuvasını model alır. Alt kısımları ise, kuzey, güney, doğu ve batı olmak üzere dört ana yönü temsil edecek şekilde dörtgen yapılır.

Kaos ve kurban

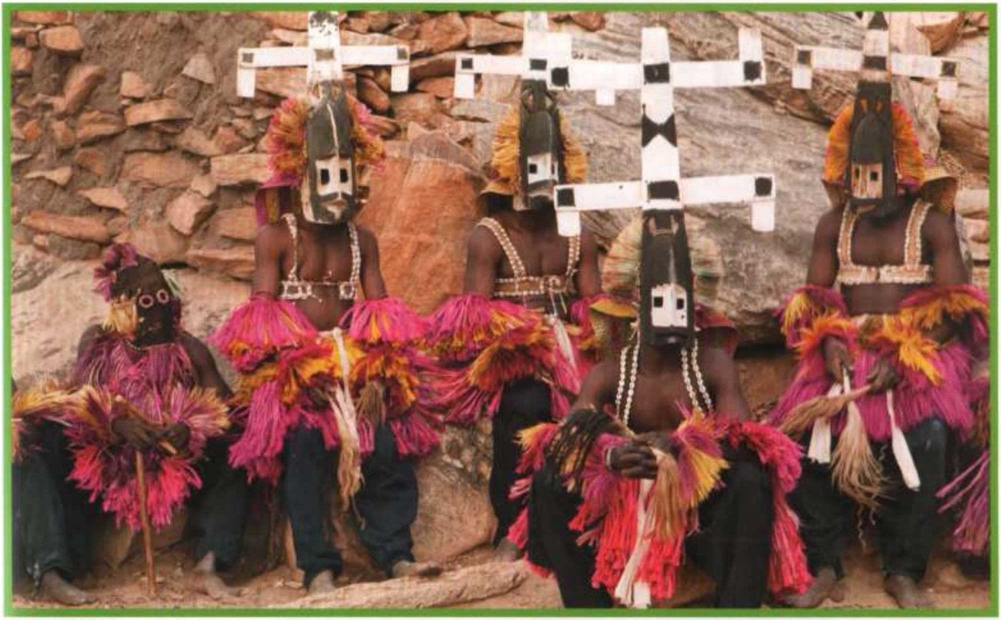
Sekizinci Nommo sabırsızdır ve yeryüzüne ablasından, yedinci Nommo'dan önce iner. Bu, yedinci Nommo'yu o kadar öfkelendirir ki, dev bir yılana dönüşür. Öte yandan insanlar yılandan korkarlar ve birinci Nommo'nun onlara öğrettiği demircilik becerisini kullanıp silahlar yaparak onu öldürürler.

> Evreni arındırmak ve ona bir düzen getirmek için, Amma diğer Nommo'yu kurban etti.
>
> ***Dogon Sanatı***
>
> ***Kate Ezra, sanat tarihçisi (1988)***

Yedinci Nommo'nun ölümü daha çok kaos getirir. Öteki atalar, ilk Hogon (topluluğun ruhani lideri) ile sekiz Nommo ailesinin en yaşlısı olan Lébé'yi kurban etmeleri gerektiğine karar verirler. Lébé, ölecek olan ilk insandır ve bu yüzden insanlığa ölümlülük getirmiştir. Bedeni, yedinci Nommo'nun başıyla birlikte, demirci Nommo'nun örsünün altındaki ilksel bir tarlaya gömülür. Demirci örsüne çekiciyle vurur ve yedinci atanın ruhunu uyandırır. Ardından yılan, Lébé'yi yutar; böylece yedinci ve sekizinci Nommo'nun ruhu ilelebet birleşmiş olur. Bu iki Nommo, her şeyin özü olduğu düşünülen dili temsil eder; yedinci Nommo Söz'ün ustasıdır, sekizinci ise Söz'ün kendisidir.

Temizleyici armağanlar

Yılan, Lébé'nin artıklarını bir sürü taş parçası olarak kusunca, bu parçalar bir beden şeklini alır. Önce, şimşeğin toprağa çarptığı anda biçimlenen sekiz *duge* taşı gelmiş-

Mali, Tireli'de, Dogon dansçıları dama cenaze töreni için maskeler takmış. Bu maskeler, ölünün ruhunu köyün dışına, atalarıyla birlikte yatacağı nihai istirahatgâhına götürsün diye yapılmaktadır.

tir. Bu taşlar kalça, omuz, dirsek ve diz gibi eklemleri oluşturur. Ardından uzun kemikler, omurga ve kaburga gibi daha küçük kemikler meydana gelir. Bu taşlar Nommo tarafından insanlığa verilen bir armağandır. Onlar Lébé'nin yaşama gücünü taşır ve konuşmanın fiziksel tezahürüdür. Taşlar ayrıca atalardan kalma iyi ne varsa özümsemiştir ve Nommo'nun özü ve yaşama gücü olan suyla halkının pisliklerini temizler. Lébé'nin kalıntıları çıkarılınca, arındırıcı gür su kaynakları da ortaya çıkar. Bu su toprağa bereket getirir ve insanların çiftçilik yapıp ürün almasını sağlar.

Dogon halkı, Lébé'yi doğanın yeniden üretici güçlerinin tezahürü olarak görür. Günümüze kadar, *Hogon*, Lébé'nin artıklarını simgeleyen taşlar takmış ve onlara atalarıyla bağlarını hatırlatmıştır. Her ne kadar Dogon dininde Amma yüce tanrı olsa da, Dogon ritüellerinin çoğunun başlıca odak noktası atalara tapınmadır. ■

Su ve Dogon

Dogon halkının mitlerinde ve hayatlarında su hayati önem taşır. Dogonların yurdu Mali, suyun kıt olduğu ve düşen yağmur miktarının tehlikeli bir biçimde değişken olduğu, Sahra Çölü kıyısındadır. Bu bölgedeki su döngüsü istikrarsızdır. Hem kuraklıklar hem de su baskınları bölgeyi etkilerken, nehirler ve göller bir oluşur bir kaybolur.

İslam'ı kabul etme yönündeki baskılara direnen Dogonlar, ilk kez 1000 yıl önce, Mali'nin Bandiagara dağlık alanında, kolay savunulabilir ve sulak oluşları nedeniyle cazip köyler kurmuştur; daha sonra çevre platolara da yayılan Dogonlar buralarda derin kuyular açmıştır.

KRALİÇE SENİ ÖLDÜRMEK İSTİYOR

HİLEBAZ ESHU

KISACA

KONU
Kaos ve denge

KAYNAKLAR
İfa Kehanet Şiiri, Wande Abimbola, 1977; *Orixás: Deuses Iorubas Na África e No Novo Mundo* ("Afrika'nın Yorùbá Tanrıları ve Yeni Dünya"), Pierre Fatumbi Verger, 1981.

ORTAM
Yorùbá ülkesi, Batı Afrika.

BAŞLICA KARAKTERLER
Eshu Hilebaz.

Kral Eshu tarafından cezalandırılan bir yönetici.

Kraliçe Kralın pek çok karısından biri.

Vâris Kralın en büyük oğlu.

İki kadın Eshu tarafından kutsanan en iyi arkadaşlar.

Babalawo İfá dininde bir rahip ve kâhin.

Batı Afrika'da yaşayan Yorùbá halkının dini olan İfa'da, bireyler *orisha* olarak bilinen ruhsal varlıklarla günlük bazda etkileşime girer. Bu ruhlar arasında, örneğin şimşekle eş tutulan Shango ile demir ve metal işlemeyle eş tutulan Ogun gibi, geçmişten gelen ve doğa ruhları gibi tanrısallaştırılmış kahramanlar da vardır. *Orisha* mitlerinde sıklıkla rastlanan figür, Esu-Elegba olarak da bilinen, hilebaz Eshu'dur.

Eshu'nun eylemleri bazen komik ve zararsızdır; ama bazen de davranışları insanlar için etkin bir biçimde yıkıcıdır. Birçok Yorùbá esintili dinsel gelenek Hıristiyanlıktan etkilenmiştir ve Eshu da şeytana benzetilir.

Ayrıca Bakınız: San yaratılış miti 284 ▪ En-kai ve sığırlar 285 ▪ Örümcek Ananse 286–87 ▪ Dogon kâinatı 288–93

Bununla birlikte, araştırmacılar, bu dinlerde tasvir edilen "şeytan"ın, karakter özelliklerini Hıristiyan İblis modelinden çok geleneksel hilebaz Eshu kavrayışından aldığı sonucuna varmıştır. Eshu bir kaos varlığıdır; ama aynı zamanda, evreni dengede tuttuğu ve hiçbir bireyin aşırı güçlü olmamasını sağladığından, adaletin yerine gelmesi için de vazgeçilmez bir figürdür.

Bencil kral

Eshu sıklıkla başkalarını, özellikle de kendisine yeterli saygıyı göstermeyenleri cezalandırmak için eylemde bulunur. Bir kral vardır ve bu kral, servetine ve sahip olduğu geniş topraklara rağmen, Eshu'ya hiçbir şey, bir tavuk ya da bir kola cevizi bile sunmaz. Eshu ona bir ders vermeye karar verir.

Kralın birçok karısı vardır; ama onları ihmal etmektedir. Özellikle içlerinden biri kocasının bu ilgisizliğinden ötürü çok dertlidir. Eshu bir kertenkele kılığına girerek onu ziyaret eder ve ona eğer kralın sakalından bir tutam kıl kesip getirebilirse, onun kendisine olan tutkusunu ateşleyecek, sihirli gücü olan bir tılsım yapacağını söyler.

Ardından Eshu, kralın en büyük oğlu ve vârisi olan prensi ziyaret eder. Oğlunun yetkilerini gasp edip iktidarını ele geçireceğinden korkan kral ona güvenmemektedir. Kralın hizmetkârlardan birinin kılığına giren Eshu, oğlana savaşçılarını hazırlamasını ve o gece sarayda buluşmaları gerektiğini söyler; çünkü kral bir savaşa girmek niyetindedir.

Sonunda, Eshu güvenilir bir uşak kılığına girip kralı ziyaret eder. "Majesteleri" diye fısıldar ona. "Eşlerinizden biri iktidarınızı kıskanıyor ve bu gece sizi öldürüp tahta oğlunuzu geçirmeyi planlıyor." Eshu ayrıca kralı uyarır: "Dikkat etseniz

Nijerya'dan bir ağaç figürde (yak. 1880-1920), Eshu sukabağından yapılma bir başlık takmış olarak tasvir edilmiştir. Hilebaz Eshu genellikle erkek olarak düşünülürken, burada ileriye fırlamış memeleri olan bir kadın olarak tasvir edilmiştir.

Eshu'nun cezaları acımasız olabilmektedir; çünkü sonuçları hatayı yapanın çok ötesine uzanmaktadır.

Eshu bencil krala bir **ders vermeye** karar verir.

Eshu krala, **karısı ve oğlunun onun tahtına göz koyduğunu** söyler.

Karısı bir aşk büyüsü yapmak için **kralın sakalından** bir tutam kıl keser.

Oğlu **bir orduyu saraya getirir** ve bunun feci sonuçları olur.

Kral ve ailesi saygısızlıkları yüzünden cezalandırılarak öldürülür.

Dinin yayılması

Güneybatı Nijerya ve Benin'in bazı bölgelerinde yaşayan Yorùbá topluluğunun nüfusu 40 milyonu geçer; ancak etkisi 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar süren Atlantik köle ticaretinin bir sonucu olarak çok geniş bir alana yayılmıştır. Çok sayıda kadın, erkek ve çocuk, kısa ve çok çetin bir hayat sürdürecekleri Yeni Dünya'ya doğru dehşet verici koşullarda bir yolculuk yapmıştır. Yorùbá dini düşünceleri ve pratikleri, kölelerle birlikte yol alır ve etkileri Brezilya'daki Candomble, Haiti'deki Vodou (genellikle "voodoo" olarak bilinir) ve Küba'daki Santeria gibi dinlerde görülebilir.

Yak. 1900 yılından kalma bu Nijerya ***Adjella-İfa***'sında, sırtında çocuğuyla bir kadın, tavuk şeklinde bir kapağı olan bir kehanet kâsesi taşıyor. Bir *Babalawo*, fındıklarını kâseye atıp kehanette bulunacak.

ve tetikte olsanız iyi edersiniz."

O gece, kral uyur gibi yaparken, üzgün karısı, tılsım yapsın diye büyücüye vermek için bir tutam sakal kesmek üzere, elinde bıçak, kralın yatak odasına süzülür usulca. Kadının kendisini öldüreceğini düşünen kral yataktan fırladığı gibi, bıçağı karısının elinden alır. Çıkan gürültü, savaşçılarıyla birlikte dışarıda hazır bekleyen oğlunun harekete geçmesine neden olur ve onlar da aceleyle odaya dalarlar. Şaşkın annesini ve elinde bıçağıyla babasını gören oğul, babasının annesine zarar vermek niyetinde olduğunu düşünür. Bu arada, savaşçıları gören kral, oğlunun tacını ele geçirmek için geldiğini farz eder. Ardından tam bir katliam yaşanır ve kral ile ailesi, hepsi hayatını kaybeder.

> Eshu yanlışı doğruya, doğruyu yanlışa çevirir.
>
> **Yorùbá Şiiri**
>
> ***Bakare Gbadamosi ve Ulli Beier, 1979.***

İki arkadaş

Eshu haddini bilmeyenleri cezalandırırken, iyi davranış sergileyenleri de ödüllendirmektedir. Bir zamanlar çok iyi arkadaş olan iki genç kadın varmış. Bunlar her şeyi birlikte yaparlarmış; tarlaya patates mi ekilecek, yan yana ekerlermiş; aynı elbiseleri giyerlermiş; hatta ikisi de birbirinin erkek kardeşini kendine eş olarak seçmiş.

Kadınlar hayatlarının sonuna kadar dost kalacaklarına dair birbirlerine söz vermiş. Bu anlaşmayı pekiştirmek için, bir *Babalawoyu* (kâhin) ziyaret etmişler; kâhin kutsal betel fındıklarını yere saçmış ve dostluklarının kutsanması için Eshu'ya bir kurban sunmaları gerektiğini söylemiş. Gelgelelim ikili bu sözleri dikkate almamış ve Eshu da onlara bir ders vermeye karar vermiş.

Şapka hilesi

Bir gün iki arkadaş birlikte tarlada çalışırken, hem şarkı söylüyor hem de çapa yapıyormuş. Eshu çıkagelmiş, başında bir yarısı kırmızı bir yarısı beyaz, gösterişli bir şapkayla. Eshu iki kadının arasından geçerken ikisi de onu selamlamış. Sonra Eshu yoluna gitmiş. Kadınlardan biri o uzaklaşırken diğerine dönmüş ve adamın görünüşü hakkında yorumda bulunmuş: "Ne güzel bir kırmızı şapka giymiş öyle!" diye haykırmış. Arkadaşı ise, "Sen kör müsün?" demiş ona. "Kesin sen de gördün; şapka beyaz!" Eshu o gün yine görünmüş ve çapa yapan kadınların arasından geçmiş. Bu kez Eshu kadınların ağrıyan sırtlarını ovalamış.

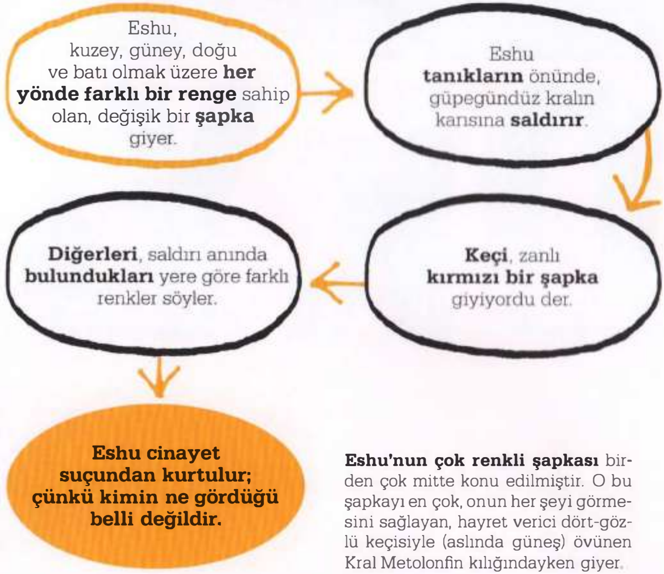
Kadınlardan biri öbürüne, "Özür dilerim, sen haklıymışsın, şapka gerçekten kırmızıymış" demiş. "Sen benimle dalga mı geçiyorsun?" demiş öteki. "Şapkanın beyaz olduğunu net olarak gördüm!" Birbirine kırılan iki arkadaş yumruk yumruğa gelmiş; ama sonra, dostluklarını tehlikeye atmak yerine *Babalawo*'nun dediklerini yerine

getirmeye karar vermiş. Eshu için bir sunu hazırlamışlar. Eshu onların sunularını kabul etmiş ve onların dostluklarını öyle bir kutsamış ki, iki kafadar hayatlarının sonuna kadar birbirinin en iyi dostu olarak kalmış.

Eshu ve kehanet

Eshu hem kaos hem düzen figürüdür; ancak bu onun İfa dininde üstlendiği tek rol değildir. O aynı zamanda bir ulak, sıradan insanlar ile İfa'nın yüce tanrısı Olodumare arasında bağlantı kuran, çok yüzlü bir varlık ve kişidir. Yorùbá, Eshu'nun kehanette önemli ve ikili bir rol oynadığına inanır: Öncelikle, ruh daimi olarak, insan dünyası ile ilahi dünya arasındaki etkileşimi yönetir. Sonra, bir insan bir kurban sununca, Eshu ilahi enerjinin aktif bir kanalı olarak hizmet görür; kâhine *ashe* (güç) verir ve bu gücü tanrılara taşır. Buna karşılık, Eshu insan dünyasına bilgi ve sağaltım gibi ilahi nimetler getirir.

İkilik, sadece Eshu'nun ikili doğasında değil, "baş" ve "ayaklar" anlamına gelen *ori* ve ese kavramlarında olduğu gibi, Yorùbá mitolojisinde de önemli bir rol oynar. *Ori* öz olarak, kişinin potansiyeli ve kaderiyken, ese ise sıkı çalışmasıdır. Yorùbá, ikisinin de hayatta başarılı olmak için zorunlu olduğuna inanır; ikisinden biri olmadan kişinin etkili olması mümkün değildir. Bir Yorùbá kehanet şiiri bu uyarıyı dillendirir: "Bütün *ori* tartışmak üzere toplanmış; ama eseyi davet etmemiş. Eshu da, 'Siz eseyi davet etmediniz; göreceğiz bakalım başarılı olabilecek misiniz?' demiş." ■

Eshu'nun çok renkli şapkası birden çok mitte konu edilmiştir. O bu şapkayı en çok, onun her şeyi görmesini sağlayan, hayret verici dört-gözlü keçisiyle (aslında güneş) övünen Kral Metolonfin kılığındayken giyer.

Yorùbá tanrıları

Yorùbá kâinatının tutarlı tek bir biçimi yoktur. Bu ağırlıklı olarak, birçok etnik grubun yıllar içinde, bugün "Yorùbá" olarak bilinen topluluğun içine alınmış ve asimile edilmiş olması yüzündendir. Farklı gruplar kendi dinsel bilgileri ve içgörüleriyle gelmişlerdir ve bunlar genellikle, evrilen Yorùbá dinsel sistemine dahil edilmiştir.

Birçok Afrika dininde olduğu gibi, Yorùbá da bir yüce tanrıya, Olodumare'ye, inanılır. Olodumare yaratıcı ve yüce varlık olsa da, (Yorùbá bu tanrıya bir cinsiyet atfetmez) halktan uzaktır.

Yorùbá, Olodumare için bir anıt dikmemiştir; bunun yerine, gündelik hayatın çeşitli yönlerini denetleyen küçük ruhlarla, orisha ile etkileşime girer ve onlara müracaat eder. *Orisha* ya beyaz renkle (sakin ve nazik ruhlar için) ya da daha saldırgan ve değişken doğaya sahip ruhları temsil eden, siyah ve kırmızı renklerle ilişkilendirilir. Eshu geleneksel olarak, siyah ve kırmızı renkli bir şapkayla tasvir edilir.

***Orisha* Yemoje** bütün diğer *orishaların* annesidir; okyanus ve su tanrıçasıdır. Yerine göre, tipik olarak maviler içinde tasvir edilir.

OKYANU

SYA

1642 — Abel Tasman yönetiminde bir Hollanda gemisi ilk kez **Maori ile karşılaşır**; şiddetli çatışmalar yaşanır.

1722 — Hollandalı kâşif Jacob Roggeveen, Rapa Nui halkının yurdu **Paskalya Adasını** keşfeder.

1768–1779 — Kaptan **James Cook** yaptığı üç seyahatle Pasifik'i dolaşır ve birçok ada halkı hakkında gözlemlerde bulunur.

1788 — Britanya filosu Botany Körfezine ulaşır ve Avustralya toprağında **ilk koloniler** kurulur.

1797–1850 — Batılı misyonerler Polinezya halkının çoğunluğunu **Hıristiyan** yapar.

1876 — William Wyatt Gill, ***Güney Pasifik'ten Mitler ve Şarkılar*** adlı çalışmasında, çeşitli ada halklarının öykülerini derlemiştir.

1902–1938 — Hollanda, Melanezya'da, Yeni Gine, **Marind halkı** üzerinde hâkimiyet sağlar.

1936–2001 — Raymond Firth, **Solomon Adalarında** yaşayan Tikopia'nın mitlerini ve tarihini inceler.

Avustralya kara parçasından ayrı olarak, Okyanusya, Pasifik Okyanusunda 8.5 milyon kilometre kare gibi çok geniş bir alana yayılmış adalardan oluşur. Okyanusya halklarının mitleri, aralarındaki devasa coğrafi uzaklıklar yüzünden büyük farklılıklar gösterir. Özellikle Aborijin Avustralyalıların, Okyanusya'nın geri kalanından son derece ayrı gelenekleri vardır. Avustralyalıların yerli halkları Okyanusya'ya yerleşen ilk halktır ve muhtemelen yaklaşık 65.000 yıl önce Güney Asya'dan gelmişlerdir.

Okyanusya'ya gelmiş ikinci büyük grup, Yeni Gine'ye en az 40.000 yıl önce gelmiş Papualılardır. Birçok Okyanusya hikâyesinin orijinleri bu döneme kadar uzanır. Avustralya, 18. yüzyılda Avrupalıların gelişine kadar kültürel bakımdan görece yalıtık olsa da, Papualılar bu topraklara gelen öteki halklarla etkileşim içinde olmuştur. 5000 ile 3000 yıl öncesinde, Güneydoğu Asya'dan denizyoluyla yeni göçmenler Avustralya'nın kuzeydoğusundaki Melanezya'ya gelip, Fiji ve Solomon Adaları gibi yerlere yerleşmişlerdir. MÖ 1000 civarında, yerleşimciler Melanezya'nın kuzeyindeki Batı Pasifik'te yer alan Mikronezya'ya yerleşmişlerdir.

Yaklaşık 2000 yıl önce yaşanan bir sonraki göç dalgası, Polinezya'nın doğu yakasına olmuştur. Bu göçmenler yüzyıllar içinde Samoa, Tonga, Tahiti, Paskalya Adası (Rapa Nui) ve Hawaii Adaları gibi adalara yerleşmiştir. Okyanusya'da insan yerleşimine açılan son büyük alan Yeni Zelanda'dır: Maoriler 13. yüzyıl civarında buraya gelmiştir. Polinezya insanları, kâşifleri ve denizcileriyle ünlü, Lapita denen bir Melanezyalı topluluğun soyundan gelmektedir. Birçok kabileye bölünmüş Lapita, MÖ 2000 civarında Yeni Gine'nin kuzeydoğusundaki Bismarck Takımadalarına yerleşmiş ve MS 1600'den itibaren Batı Pasifik'e yerleşmeye başlamıştır.

Anahtar temalar

Okyanusya mitolojilerindeki ana tema dünyanın yaratılmasıdır. Birçok Aborijin mitinde, yaratılış, ruhların ve doğaüstü varlıkların dünyada dolaşarak yeryüzünü oluşturduğu "Düşzamanı"nda meydana gelmiştir. Her ne kadar Aborijinlerde yaratılış aşamalı bir süreç olarak anlatılsa da, Polinezya ilminde yaratılış çok dinamiktir; örneğin, kabuğunu kırarak her şeyi yaratan bir tanrı olan Ta'aroa figürüne çok yaygın olarak rastlanır. Yaratılış mitleri

1940
Alfred Metráux, Paskalya Adasındaki Rapa Nui halkının tarihini araştırır.

1964
Edwin G. Burrows, **İfaluk Atoll** halkının mitolojisine dair çalışmalarını yayımlar.

1966
Déma'da, Jan van Baal **Marind halkının mitlerini ve inançlarını** kayda geçirmiştir.

1989
Stanley Breeden ve Belinda Wright, *Kakadu* adlı kitaplarında, Aborijin "**Düşzamanı**" mitolojisini incelemiştir.

1989
Ronald ve Catherine Berndt, *Konuşan Toprak* adlı kitaplarında, **Luma-Luma** Aborijin mitini kayda geçirmiştir.

2003
John Flenley ve Paul Bah, *Paskalya Adası Gizleri* adlı kitaplarında, **Rapa Nui yaratılış mitini** kayda geçirmiştir.

2009
Michael Connolly'nin *Düşzamanı Kullilla* adlı kitabı, **Aborijin toplulukların mirasının** izini sürer.

insanlığın doğuşunu da kapsar. Maori geleneğinde, Polinezya kültürlerinin tamamında rastlanan bir orman tanrısı olan Tane, kuma ve çamura hayat üfleyerek insanlığı yaratır. Paskalya Adası mitlerinde, deniz kuşları tanrısı Makemake çamura boşalarak hayatı yaratırken, Papua mitleri insanların başlangıçta, *dema* denen kadim tanrılar tarafından insan şekli verilen, özelliksiz balıklar olduğunu söyler.

Adalıların mitleri

Okyanusya'nın adalardan oluşan coğrafyası hikâyeleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Örneğin, Mikronezya Aluluei miti, denizcilik ve keşfin önemini vurgular. Hilebaz tanrı Maui birçok Polinezya mitinde karşımıza çıkar; okyanus tabanından yukarıya adaları çeken, kudretli bir balıkçı olarak Maui, balıkçılığın ada hayatının temel taşı olduğu Hawaii ve Yeni Zelanda'nın mitsel başlangıç hikâyesinin baş kahramanıdır. Geleneksel Maori ilminde, Yeni Zelanda'nın Kuzey Adası, Maui'nin yakaladığı bir balıktır ve Güney Adası da onun kanosudur.

Sözlü gelenek

Okyanusya mitleri antik sözlü şiir geleneğine dayanır. Bu genellikle yerli dinle yakından bağlantılıdır ve rahipler de sıklıkla bu mitlerin muhafızıdır. Onların hikâyeleri, olağanüstü hafıza becerileri yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır.

Bu öyküleri hatırlamak esastır; çünkü onların birçoğu bir ailenin ya da kabilenin soyağacını oluşturur. Maori halkı atalarını, ilk atalarının Yeni Zelanda'ya getirdiği kanoya kadar izler ve Papua kabileleri, kendileri ile atasal tanrıları *dema* arasında bağ kurar. Mit ayrıca, bireylerin ya daşeylerin *mana*'sını –Okyanusya'da "güç" ve "prestij" anlamına gelen, önemli bir kavram– kurar ve ayrıca neyin tabu olduğunu söyler.

Okyanusya mitleri ayrıca ritüelin korunması açısından da merkezi önem taşır. Örneğin, Luma-Luma hikâyesinde, dev, Kuzey Avustralya'daki Gunwinggu halkına onlar kendisini öldürmeden önce kutsal ritüellerini öğretir. Bunun gibi öyküler 19. yüzyıl boyunca Avrupalı antropologlar tarafından kayda geçirilmiştir; ancak bunlar esasen, izleyenlere okunduğu gibi, kutsal bir törensel görev olarak öğrenilmiş ve aktarılmıştır. ■

GEL VE HİKÂYELERİMİZİ

DİNLE,

YURDUMUZU GÖR

DÜŞ GÖRME

KISACA

KONU
Canlı doğa

KAYNAKLAR
Kakadu, Gagudju Gibi Ülkeyi Gözetmek adlı eserde kayda geçen sözlü gelenek, S. Breeden ve B. Wright, 1989 ve *Düşzamanı Kullilla düş hikâyeleri*: Michael J. Connolly (Munda-gutta Kulliwari), 2009.

ORTAM
Düşzamanı, Avustralya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Warramurrungundjui Yaratıcı; bereket ana.

Gökkuşağı Yılan Korkulan bir yaratıcı; aynı zamanda Almudj ve Ngalyod olarak da bilinir.

Biami Yaratıcı ruh.

Gumuk Winga Yaşlı bir kadın.

50.000 ile 65.000 yıl arasında değişen geçmişleriyle, Aborijin Avustralyalılar yeryüzündeki bütün halklardan daha uzun süreli bir kültürel tarihe sahiptir. 1788 yılında Avrupalıların Avustralya'yı işgalinden önce, kendi dili olan, yaklaşık 600 farklı Aborijin halk grubu vardır. Bu gruplardan hepsinin ortak yanı, Düş Görme ya da Düşzamanı'dır; bu, atasal yaratıcı ruhların ortaya çıktığı ve doğanın, hayvanların ve insanların meydana geldiği bir oluşum dönemi ya da durumu için kullanılan, Aborijinlere özgü kavrama antropologların verdiği bir isimdir. Yaratıcı ruhlar her bir gruba aletlerini, dilini ve kültürünü verir ve insanların yaşarken gözeteceği yasaları koyar.

Düş Görme, kuşaktan kuşağa geçen zengin bir bilgi yelpazesi, kültürel değerler ve inanç sistemi yaratarak, şarkı, dans, resim ve hikâye anlatımı yoluyla ifade edilebilir. Her bir Aborijin grubun kendi yaratılış hikâyesi vardır; bazılarınınki ortak da olabilir. Bu hikâyeler toprak ile Aborijin halk arasındaki yakın ilişkiyi ve Aborijin kültürde doğayı ve vahşi hayatı korumanın neden bu kadar önemli olduğunu açıklar.

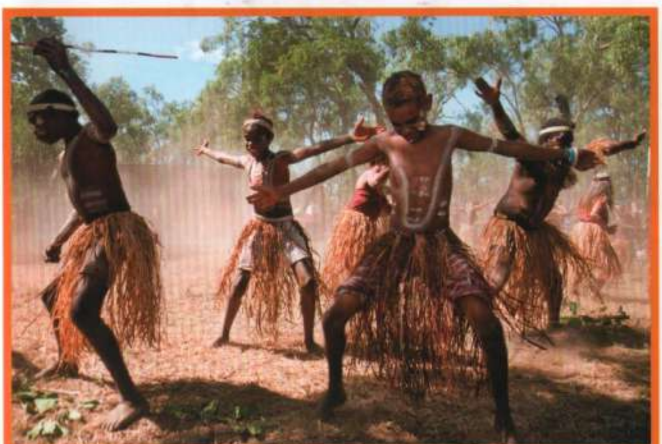
> Bizim ruhsallığımız, bütün yaşayan ve nefes alan şeylerle, hatta yaşamayan ve nefes almayanlarla da, birliğimiz ve karşılıklı bağlantısallığımızdır.
>
> **Mudrooroo**
> ***Avustralyalı romancı ve şair (d. 1938)***

Bereket ana

Kuzey Bölgesi'ndeki Kakadu yöresinin Gagudju halkı için, Düş Görme hikâyeleri yaratıcı ruh Warramurrungundjui'ye dair hikâyelerdir. Hikâye, Warramurrungundjui'nin denizden ortaya çıkması ve çeşitli dillerle donattığı insanları var etmesiyle birlikte hayatın nasıl başladığını anlatır. Warramurrungundjui dağları ve akarsuları yaratır; su kuyuları yaratmak için kazıcı çubuğunu kullanır. Bu kuyular yalnızca yaşam kaynakları olarak değil, aynı zamanda buluşma ve yaratıcı varlıkları onurlandırma yerleri olarak da bugün bile önemlidir.

Warramurrungundjui yanında, gezdiği yerlerde dağıtmak için, tatlı patates ve diğer bitkilerle dolu bir torba taşır. Warramurrungundjui hava durumunu da kontrol eder ve yağmur, rüzgâr ve kuraklık getirebilir.

Warramurrungundjui, bütün doğayı yarattıktan sonra, ilelebet

Dançılar, Cape Town'da, Kuzey Queensland'in ücra bir köşesindeki Laura'da, Laura Aborijin Dans Festivali'nde hünerlerini sergiliyor. Bu bölge görkemli kaya sanatıyla meşhurdur.

Ayrıca Bakınız: Yaratılış 18–23 ▪ Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Pan Gu tarafından dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ Cheroee yaratılışı 236–37 ▪ Kooch tarafından dünyanın yaratılışı 260–61 ▪ Yaratılış 266–71

yarattığı doğaya karışabilmek için kendisini bir kayaya dönüştürür. Bugün, Gagudju halkı onu kutsal bereket törenlerinde anmaktadır.

Gökkuşağı yılan

Çoğu Aborijin kabile gibi Gagudju halkı da Gökkuşağı Yılan'a hürmet eder. Düşzamanı hikâyelerinde, Gagudjuların Almudj ya da Ngalyod dedikleri bu yılanın nasıl kayalar arasında geçitler açtığı, su kuyuları yarattığı ve uçurumlar yapmak üzere kaya yüzlerini yardığı anlatılır. İnsan kılığına girip tekrar eski haline dönebilen birçok Düşzamanı figüründen farklı olarak Almudj hiçbir zaman şeklini değiştirmez.

Almudj bütün hayat biçimlerinin çoğalmasını sağlayan ıslak mevsimi yaratır. O yaratıcı bir güçtür; ancak aynı zamanda da korkar ve rahatsız edilmekten hoşlanmaz. Eğer öfkelenirse, Almudj toprakları sular altında bırakabilir ve koyduğu yasaları çiğneyenleri boğabilir. Almudj, Darwin'in güneydoğusundaki Djuwarr Şelalesi'nin altındaki derin, karanlık sularda yaşar. Bazı zamanlar, Almudj'un kuyruğunun üzerinde dikilerek gökyüzünde bir gökkuşağı yarattığı görülebilir.

Gökkuşağı Yılan imgesi kaya sanatında, özellikle de nehir ağzı-öncesi dönemin sonunda (MÖ 60.000-6.000) ve genellikle tatlı patates imgeleriyle birlikte, ortak bir temadır. Arkeologlar, yükselen deniz seviyelerinin fiziksel çevreyi değiştirdiğine, bunun da beraberinde, bu dönem boyunca tatlı patatese bağımlı kalınmasını getirdiğine inanır. Bu patateslerin suya ihtiyacı vardır ve Almudj su temin eder.

Yaratıcı ve yasa koyucu

Güneybatı Queensland'in Kullilli halkının Düş Görme hikâyelerine göre, Gökkuşağı Yılan Düş Görme zamanında uyanıncaya kadar yeraltında uyur ve sonra yolunu açarak yeryüzüne çıkar. Yılan yeryüzünde kıvrılarak ilerler, ardında nerede uyuduysa oraya bedeninin izini bırakır. Bütün yeryüzünü kapladıktan sonra kurbağalara seslenir; ama onlar ağırdan alır. Çünkü uzun Düş Görme uykusunun ardından karınları su doludur. Gökkuşağı Yılan onların karınlarını gıdıklar ve kurbağalar gülünce sular ağızlarından boşalır ve yılanın gezdiği yerlerde bıraktığı boşlukları doldurur. Bu, nehirleri ve gölleri yaratır; bunlar da zaman içinde topraktaki bütün hayvanlara ve bitkilere can verir.

Gökkuşağı Yılan daha sonra bütün canlı varlıkları yönetecek yasaları yaratır. Yaratıkların bazıları

Kuzey Eyaleti, Kakadu Ulusal Parkı'ndaki Nanguluwur Kaya Sanatı Alanı'ndaki balık resimleri suların yükseldiği ve vadilerin sular altında olduğu dönemde (MÖ 6000-500) yapılmıştır.

Düşzamanı

Orijinal "Düşzamanı" terimi, 19. yüzyıl sonlarında Alice Springs'te çalışan ve Orta Avustralya'daki Aborijin halkın dili olan Arrernte'yi konuşan, etnolog ve istasyon şefi Francis Gillen'a kadar uzanır. Gillen "Düşzamanı" terimini, *Altyerrenge* ("yasayı görmek ve anlamak" demektir) inanç sistemini ifade etmek üzere kullanır.

Gillen, Lancashire doğumlu, Arrernte dili üzerine çalışan bir biyolog ve antropolog olan Walter Baldwin Spencer ile tanışmış ve ikili birlikte çalışmıştır. Spencer 1896 tarihinde yaptığı Cape Horn seyahatini anlatırken Gillen'ın terimini kullanmıştır. Bu takdim olmasaydı, terim Alice Springs dışına çıkmayacaktı muhtemelen. Günümüzde "Düşzamanı" terimi bütün Avustralya Aborijinlerinin inanç sistemleri için kullanılmaktadır.

Güneybatı Victoria'nın Wathaurong halkına göre, Avustralya alakargasının gündoğumundaki şen şakımaları, **ilk şafağı yaratmasının bir kutlamasıdır**.

sorun çıkarmaya başlayınca, yasalarına uyanları insana, uymayanları taşa dönüştüreceğine söz verir. Yılan sözünü tutar ve insana dönüştürülmüş olanlara kanguru, piton ve devekuşu gibi, daha önce oldukları yaratıkların bir totemini verir. İnsan kabileler daha sonra totemleriyle birbirinden ayrılmaya başlar.

Herkes için yeterli yiyeceği temin etmek için, Gökkuşağı Yılan, insanları totemlerinin simgelediği yaratıkları yemekten men eder. Bu inanç kısmen, totemin Aborijin kültürel kimliği açısından neden bu kadar önemli olduğunu açıklamaktadır.

İlk şafak

Birçok Düşzamanı hikâyesi doğal olguların başlangıçlarını ve tekil coğrafi yerlerin oluşumunu anlatır. Güneybatı Victoria'dan Wathaurong halkının, örneğin, güneşin doğuşunun başlangıcını anlatan bir Düş Görme hikâyesi vardır. Bu hikâyeye göre, gökyüzü yeryüzünü bir battaniye gibi kaplayarak, güneş ışığını engeller ve herkesin karanlıkta el yordamıyla sürünmesine neden olur. Bu durumda bir şeyler yapmaya karar veren akıllı alakargalar, gagalarıyla uzun çubuklar toplarlar ve birlikte çalışarak, gökyüzü açılana kadar bu çubuklarla göğü iterler. Ne yazık ki çubuklar yeterince güçlü değildir ve gökyüzü dağılıp parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Tez davranan alakargalar daha da uzun çubuklar toplayıp yerine oturana kadar gökyüzünü iterler. O zaman ilk kez şafak vakti güneş görünür ve kuşlar neşe içinde şakımaya başlarlar.

> Biz hepimiz bu zamanın, bu yerin konuklarıyız. Biz sadece geçiyoruz. Bizim buradaki amacımız gözlemek, öğrenmek, gelişmek, sevmektir... ve sonra yuvaya döneriz.
>
> **Aborijin deyişi**

Bir nehir yaratmak

Geleneksel olarak Kuzeydoğu Victoria ve Güney New South Wales'te yaşayan Yorta Yorta halkı, Avustralya'nın en uzun su havzası olan Murray Nehrinin oluşumunu açıklayan bir hikâye anlatır. Yaratım zamanında, yaratıcı bir ruh olan Baiame boş bir *coolamoni* (taşıma aracı) olan, Gumuk Winga adında

Gökkuşağı Yılan

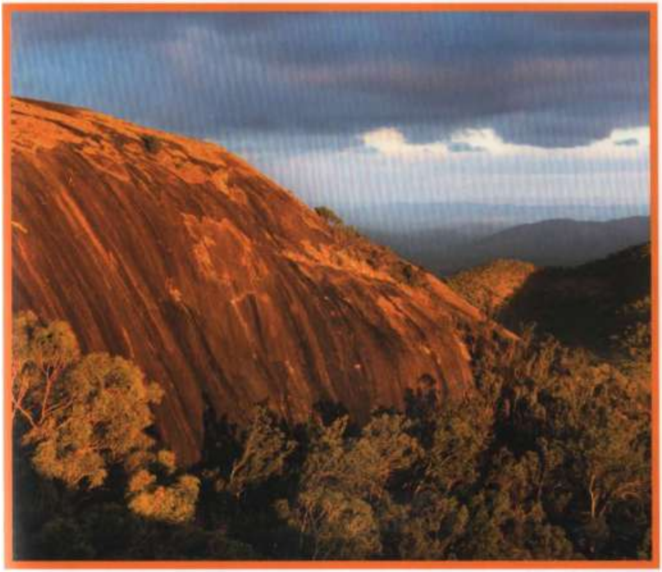
Anakaradaki birçok Aborijin grubun Düş Görme hikâyelerinde en önemli karakterlerden biri olan Gökkuşağı Yılan sıklıkla billabonglar (bir nehrin, güzergâhını değiştirmesinin ardından geride bıraktığı havuz) suyolları, nehirler, vadiler ve su kuyularıyla bağlantılıdır. Bu varlık bütün hayatın kaynağı, toprağın ve üzerinde yaşayan halkın koruyucusu olarak telakki edilir.

Hikâyeler, yerel iklim koşullarına göre değişiklik gösterir. Örneğin, muson yağmuru alanlarında yaşayanlar Gökkuşağı Yılan'ı yağmur ve rüzgârla ilişkilendirir. İklimle bağlantısı, yılanı yıkıcı bir güç yapabilir.

Gökkuşağı Yılan mitolojisi ayrıca toplumsal ilişkiler ve verimlilikle de ilişkilidir. Sıklıkla, genç erkeklerin yetişkinliğe geçiş sürecinde düzenlenen törenlerde Yılan'ın yer aldığını görürüz.

Avustralya'nın Kuzey Eyaleti'nde yer alan Arnhem Land'teki Borradaile Dağında bulunan bir mağaradaki tavan resminde, Gökkuşağı Yılan ışıldayan sivri dişleriyle korku saçıyor.

Victoria, Goldfields bölgesindeki bir kara parçası olan Fil Dağı, Tyakoort Wooroong halkına göre, kanlı bir kavga sonrasında taşa dönen bir adamın bedenidir.

yaşlı bir kadın görür. Yaşlı kadın aç görünmektedir; bu yüzden Baiame, kadına gidip patates aramasını önerir. Kazma sopasını alan yaşlı kadın köpeğiyle birlikte yola koyulur. Gumuk Winga yürür de yürür, bir süre sonra yorulur ve yavaşlar; kazma sopasını yerde sürüyerek çekmektedir. Gün kararıp geceye döner; ama görünürde hiç patates yoktur.

Baiame, Gumuk Wange'yi bekler; ama kadın ortalıkta görünmez. Sonunda ruh, yerin altında uyumakta olan Gökkuşağı Yılanı çağırır ve yaşlı kadın için patates aramasını ve onu sağ salim geri getirmesini ister. Almudj, yaşlı kadının sopasının izini sürerek yola çıkar. Yılanın bedeni toprakta şükranla kıvrılarak ilerler ve ardında, tepelerden ve vadilerden oluşan derin yarıklar bırakır. Gövdesindeki gökkuşağı renkleri ağaçları, bitkileri, kuşları, kelebekleri ve bütün diğer yaratıkları sarıp sarmalar.

Birdenbire Baiame yüksek sesle bağırır. Gök gürler, yıldırımlar çakar ve yağmur başlar. Günlerce yağan yağmur, Almudj'un ardı sıra bıraktığı yarıkları doldurur. Yağmur dinip sis dağılınca –Yorta Yorta halkının *Dungala* dediği– Murray Nehri kendini gösterir.

Dağların savaşı

Güneybatı Victoria'da yaşayan Tyakoort Woorrong halkı, etraflarındaki doğanın nasıl yaratıldığına ilişkin başka bir hikâye anlatır. Onlar yaşadıkları bölgenin en önemli iki dağı olan Elephant [Fil] Dağı ile Buninyong Dağının bir zamanlar insan olduğuna inanır. Elephant'ın bir baltası vardır ve Buninyong bunu kıskanır. Buninyong balta için altın önerir. Elephant kabul eder. İki adam, bugünkü Pitfield Diggings'te (Güneybatı Ballarat'ta eski bir maden alanı) buluşur ve takası gerçekleştirir. Ne var ki, daha sonra Buninyong artık baltaya ihtiyacı olmadığına karar verir ve altınını geri ister. Elephant bunu reddedince Buninyong onu takası gerçekleştirdikleri yerde düelloya davet eder.

Kavga başlayalı çok geçmemiştir ki Elephant mızrağını Buninyong'un böğrüne saplar. Ama hemen sonrasında Buninyong da baltasıyla Elephant'ın başını yarar. İki yaralı adam sendeleyerek birbirinden uzaklaşır ve kısa bir süre sonra da ölür. Bedenleri dağa dönüşür. Buninyong Dağının böğründeki delik, Elephant'ın açtığı mızrak yarasını temsil ederken, Elephant Dağının tepesindeki yarık da Buninyong'un ölümcül darbesinin izidir. ■

> Büyükler Yasa'yı korur ve Yasa halkı korur. Bu, dağdan gelen Yasa'dır. Dağ, 'Düş Görme'yi öğretir.
>
> **Guboo Ted Thomas**
> ***Aborijin lider (1909–2002)***

MIZRAĞINI YAVAŞ YAVAŞ BATIR. SANA ÖĞRETECEK ÇOK ŞEYİM VAR HÂLÂ

LUMA-LUMA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

KISACA

KONU
Kutsal törenler

KAYNAKLAR
Konuşan Toprak: Aborijin Avustralya'nın Mit ve Hikâyesi, Ronald M. Berndt ve Catherine H. Berndt, 1989.

ORTAM
Arnhem Land, Kuzey Avustralya.

BAŞLICA KARAKTERLER
Luma-Luma Her şeyi, ölü çocukları bile yiyen doymak bilmez bir dev.

Luma-Luma'nın eşleri İki ölümlü kadın.

Luma-Luma, Aborijin folklorundaki birçok korkunç canavardan biridir. Arnhem Land'te yaşayan Gunwinggu kabilesinin yetişkin bir üyesi olan Mangurug tarafından anlatılan Luma-Luma hikâyesi, oğlan çocuklarının erkekliğe geçiş törenlerinin bir parçasıdır.

Bu hikâye, Luma-Luma'nın ağır bir bedel karşılığında insanlığa verdiği hayati ritüellerin başlangıcı ve önemini gösteriyor. Luma-Luma ülkeyi kasıp kavurur ve ülkesi için ölür; ama yine de bu ritüelleri aktarmak ister.

Luma-Luma iki karısı olan bir devdir; hikâyenin bazı versiyonlarında, hayata bir balina olarak başlamış, Arnhem Land'e doğudan, Endonezya'dan, denizi yüzerek geçip gelmiştir. Cape Steward'ta karaya çıkan Luma-Luma ile iki karısı, yanlarına insanlık için armağan olan ve *mareein* olarak bilinen kutsal ritüelleri ve totemleri de alarak batıya yönelmiştir. Luma-Luma ritüel eşyalarını bir sepette ya da albenili bir torbada muhafaza etmekte ve yanında dövüşmek için uzun mızraklar taşımaktadır.

Açgözlülük galebe çalıyor

İşte bu Luma-Luma nereye gitse, orada karşılaştığı insanların topladığı ve pişirdiği yiyeceklerin tabu olduğunu ve onları yalnızca kendisinin yiyebileceğini ilan eder. Korkan insanlar da yesin diye, yiyecek namına ne varsa –yaban balı, büyük patatesler, yeni vurulmuş kangurular ve yakalanmış balıklar– hepsini ona bırakırlar.

Bu arada eşleri, halkı aç bıraktığı için onun başının etini yer; ama ne fayda. Luma-Luma, sepetinde taşıdığı *mareeini* davranışını haklı göstermek için kullanarak durmaksızın

Avustralya'nın Kuzey Bölgesi'ndeki Kakadu Ulusal Parkı'nda yer alan Nourlangie Kayası'ndaki 20.000 yıllık bir kaya resminde, Arnhem halkından bir aborijin avcı bir kanguruyu mızraklıyor.

Ayrıca Bakınız: Düş Görme 302–07 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17 ▪ Tane ile Hine-titama 318–19

> Çocuklarımızı yiyor. Ona ne yapacağız?
> ***Konuşan Toprak***

İki süslü torba ve bir kazma sopasıyla birlikte resmedilmiş, göğüsleri oldukça büyük ve açıkta olan bu kadın muhtemelen bir bereket ritüeliyle ilişkilidir.

yemeye devam etmektedir. Akşamları ise, o içi *mareein* dolu sepeti boynuna asıp, eline aldığı özel çubuklarla sepete vururken, eşleri de dans etmektedir: Bütün bunlar kutsal ritüellerdir.

Bir gün, Luma-Luma ve eşleri, ölü çocuk bedenlerinin bir platforma serildiği bir yere gelir. Luma-Luma ölüleri yemeye başlar. Yöre halkı, boş platformu ve Luma-Luma'nın dev izlerini görünce dehşete kapılır. Yiyeceklerini yediği yetmiyormuş gibi şimdi de çocuklarını yiyen devden artık bıkmış olan bu insanlar onu öldürmeye karar verir.

Parçalanan bilgi

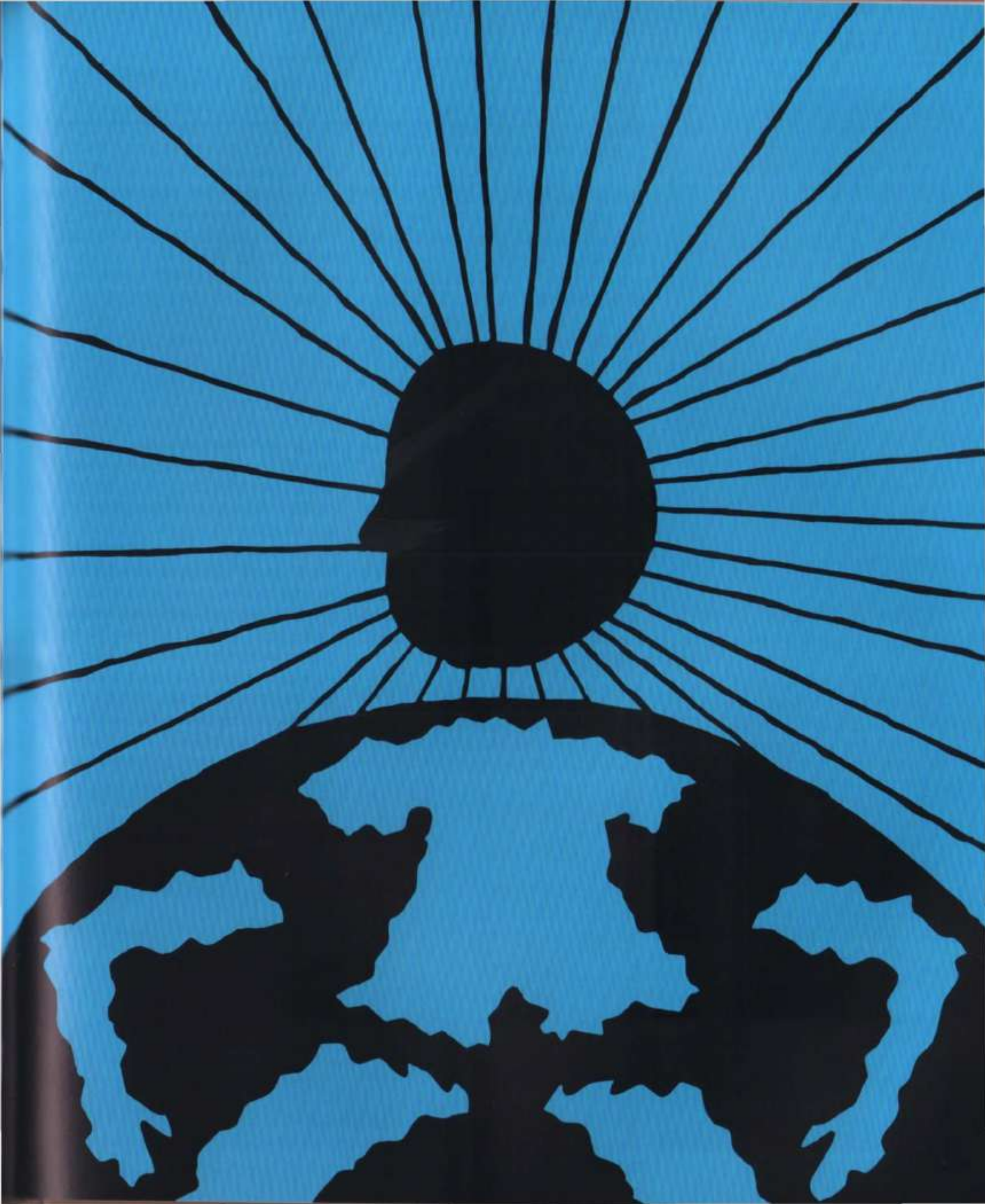
Sopalarını ve mızraklarını kuşanan halk Luma-Luma'ya ve eşlerine saldırır. Dev insanlara, bildiği ritüelleri onlara öğretmek için yeterli zamanı kalsın diye, kendisini yavaş yavaş mızraklamalarını ve çok fazla mızrak kullanmamalarını söyler. Bu ritüeller, *ubar* (kadınlara kocalarına itaat etmelerini hatırlatır), *lorgun* (bir başlatma ritüeli) ve *gunabibi*yi (totem ruhlarının gözüne girmek için söylenen şarkılar ve yapılan danslardan oluşan performans zinciri) kapsamaktadır. Hikâyenin bazı versiyonlarına göre, dev onlara ayrıca bu törenler sırasında yüzlerine boyamak üzere çapraz çizgili desenler ve ritüellerin bir parçası olan danslar da göstermiştir.

Luma-Luma, insanların ritüelleri benimsediğinden emin olup, onlara totem sepetini de verdikten sonra nihayet ölür. İnsanlar onu gömmek yerine, kumsala bakan bir ağaca sıkıca bağlar ve güneşten korunsun diye üzerine bir tente gerer.

Zaman içinde dalgalar bedeni çekip alır ve beden suyun altında kaybolur. Burada, bir deniz yaratığı olarak yeniden doğacaktır. Bazıları onun bir kere daha balina olduğunu söyler. ■

MİT DÜNYASI ASLA UZAK DEĞİLDİR

DEMA

KISACA

KONU
Kuruluş ve üretkenlik

KAYNAKLAR
Dema: Marind-Anim (Güney Yeni Gine) Kültürünün Anlatımı ve Analizi, Jan van Baal, 1966.

ORTAM
Papua Yeni Gine.

BAŞLICA KARAKTERLER
Nubog Yeryüzü.

Dinadin Gökyüzü.

Geb ve Mahu (Sami) *Dema* atalar.

Girui Bir *dema* köpek.

Aramemb Tıp adamları *dema*sı.

Piakor Mahu ve Geb'in karısı.

Uaba Geb ve Piakor'un oğlu.

Rugarug-évai Uaba'ya düşman bir *dema*.

Başlangıçta iki *dema*, yani ruh varlık vardır: dişi yeryüzü Nubog ve erkek gökyüzü Dinadin. Onların çocukları Geb ve Sami (Mahu da denir), Batı Yeni Gine'de yaşayan, hepsi kendisinin biri ya da diğerinden geldiğine inanan, Marind-Anim halkının mitsel atalarıdır. Geleneksel olarak, bu *dema*lara ve onların ürettiği birçok başka *dema*ya dair mitlerin törensel yeniden-canlandırılışı Marind-Anim kimliği ve kültürü için merkezi önem taşımaktadır. Bu yıllık yeniden-canlandırma döngüsü kurak mevsimde Mayo ritüeli (bir başlatma kültü) ile başlar ve sulak mevsimdeki İmo ritüelinin ardından bir kelle avı seferi ve bir kutlama festivaliyle son bulur.

İnsanlar biçim alıyor

İlk insanların nasıl ortaya çıktığına ilişkin hikâye, *dema*nın Marind topraklarının uzak batısında yeraltında düzenlediği büyük bir şölenle başlar. Diğerleri yiyip içerken, o aşamalı bir biçimde doğuya doğru bir tünel kazmaktadır. Yeryüzünün üzerinde, Girui adında bir *dema* köpek gürültü patırtıyı duyar. Neler olup bittiğini merak eden köpek, *dema*nın yeraltı yolculuğunu takip etmeye başlar.

Girui, güneşin doğduğu yere, Kondo'ya varıncaya kadar sesi takip eder. Burada ses çok yüksektir ve sesin nereden geldiğini bulmak için köpek oyuğun kıyısını eşelemeye başlar. O kazdıkça, yeryüzüne su fışkırır ve suyun yanı sıra, kedibalığı gibi, bedenlerinin parçalarını oluşturan elleri, ayakları ve tırnakları olan; ancak yüz hatları belirginleşmemiş garip varlıklar da ortaya çıkar. Bunlar Marind-Anim halkıdır. Bir leylek *dema*, sonra bu yaratıkları gagasıyla toplamaya başlar; ancak o kadar serttirler ki, kuşun gagası bükülür ve bugünkü kıvrık şeklini alır.

Tıp adamları *dema*sı Aramemb, köpek ile leyleği uyarır ve balık halkın kökünü kurutmak için büyük bir bambu yangını başlatır. Bambu çubukları sıcaktan her çatladığında, onların da vücutları patlar ve kulakları, gözleri, burunları ve ağızları dışarı fırlar. Aramemb daha sonra bambu bıçağını alır ve kolları, bacakları, parmakları kesip parçalara ayırır. Onun attığı bu parçalar,

Marind-Anim halkı, 1920'lerde, Hollanda Yeni Gine'sinde bir miti yeniden-canlandırma ritüeli sırasında çekilmiş bir fotoğrafta, dema totemlerini temsil eden ayrıntılı giysiler içinde görülüyor.

Anlatılan bir miti dinleyince, genellikle, bütün bunların yalnızca birkaç ay önce olduğu hissine kapılırım.
Peder Jan Verschueren
Misyoner ve etnograf

Ayrıca Bakınız: Ra'nın gece teknesi 272–73 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17 ▪ Tane ve Hine-titama 318–19

bugüne kadar Marind-Anim topraklarında bolca bulunan sülüklere dönüşür.

Aslında, köpek iki delik kazmıştır. İkinci delikten bütün kabileler ya da çabucak çevreye dağılan *İkomanim* (yabancılar) çıkar. Geb ve Mahu sonra kanolarına ulaşır ve yeni Marind-Anim insanlarını güverteye alır. Geb ve Aramemb, Geb-ze ve Aramemb kabilelerini (kanbağı grupları) oluşturan insanları alırken, Mahu da Mahu-ze insanların sorumluluğunu üstlenir.

Bambu eş

Geb-ze kabilesinin mitlerine göre, Geb kendini yaratan bir varlıktır ve onun yüzü bir leylek tarafından bir taş gagalanarak oluşturulmuştur. Batıda, batan güneşin dayanılmaz sıcağından ötürü acı çektiği bir karınca yuvasında tuzağa düşmüş, kızıl-tenli bir adam haline gelir. Bir eş bulamadığından, içine taştan bir baltanın girebileceği bir bambu çubuğuyla çiftleşir. Çubuk ona birçok çocuk verir.

Bir süre sonra, yakınlardaki bir arı kovanında yaşayan Mahu iki karısıyla birlikte ziyarete gelir ve Geb kadınları görünce o kadar heyecanlanır ki Mahu haline acır ve eşlerinden birini, Piakor'u, bir armağan olarak ona verir. Geb'in karısı olarak Piakor önce kuşları, ardından balıkları doğurur ve sonra da iki oğlan ve bir kız çocuğu. Kız çocuğu Balewil, kendi hamileliğinin son aşamasına gelince, doğum yapmak üzere sahile iner. O kadar uzun süre doğum sancısı çeker ki bir dalga onu denize savurur ve orada, sertleşip bir verimli toprak yığını haline gelir.

Geb bir kelle avcısıdır. Çocukları, özellikle de kızıl-tenli oğlanları alıp karınca yuvasına götürmekte ve korkunç ininde kafalarını kesmektedir. Sonunda insanlar, Geb konusunda bir şeyler yapılması gerektiğine karar verirler; ama karınca yuvasına yaklaşmaya da korkarlar. Onları cesaretlendirmek adına, kadınlar yuvanın ısısını düşürmek için su getirir. Suyu karınca yuvasına dökünce, Geb ortaya çıkar ve insanlar onun kafasını keser.

Güneş, ay ve ilk meyveler

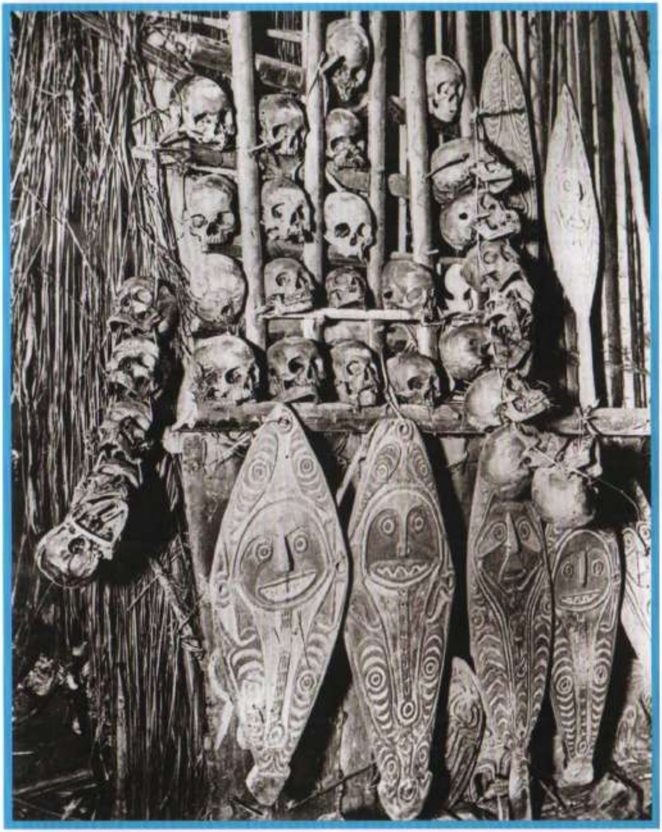
Bu saldırı karşısında dehşete kapılan Geb'in başı yeraltına kaçar ve doğuya, güneşin doğduğu yer olan Kondo'ya gider ve orada, bir patates bitkisi sapına tırmanarak gökyüzüne çıkıp güneş olur. Oradan batıya doğru seyahat eder ve yeraltından tekrar Kondo'ya döner ve o tarihten itibaren bu seyahati her gün tekrarlar. Bu arada Geb'in başsız vücudu farklı kabileler arasında bölünür ve toprak haline gelir.

Ayrıca beyaz-tenli ay olarak Geb mitleri de vardır. Bir oğlan çocuğu olarak Geb, Kondo yakınında bir sahilde yaşamakta ve vaktini balık avlayarak geçirmektedir. Denizde çok fazla kaldığından, bedeni deniz kabuklarıyla kaplanmıştır. Bir gün,

Kan bağı grupları

*Dema*nın görünmez dünyası, bir zamanlar Marind-Anim için birçok bakımdan içinde yaşadıkları dünyadan daha önemli olmuştur. 1950'ler boyunca, Hollanda Yeni Gine'sinin valisi de olan antropolog Jan van Baal, her şeyin *dema*dan geldiğini gözlemiştir. Marind-Anim toplumu iki parçaya (moiety) bölünmüştür ve bunların her biri köpek, leylek, hindistancevizi, muz, hint irmiği ve daha birçok *dema* totemleri olan iki kanbağı grubundan (phatry) oluşur. Bütünlüklü ve görece barışçıl bir toplumda bu iki grup, bir tehlike oluşturabilecek yabancıları püskürtmek için birlikte kelle avına çıkar.

Bütün Marind-Anim toplumu aynı mit dünyasını paylaşıyor olsa da, her bir soyun kendine özgü mitleri, özel ritüelleri olan mit versiyonları ya da mit döngüleri vardır. Uaba ve Ualiwamb hikâyesi (bkz. s. 314), insanın başlangıcı öyküsü gibi bazı mitleri her iki soy da paylaşır. *Dema* hikâyelerinin yeniden canlandırılmasını seyretmek üzere soyların birbirini ziyaret etmesi normal bir durumdur.

Yeni Gine'deki bir Uzun Ev'de, kelle avcısı bir savaşçının mezarını süsleyen kelleler. Kelle avcıları, kellelerin *dema*larını katlayarak çoğaltabilen kutsal bir gücü olduğuna inanır.

evlenebilecek yaşa gelmiş iki kadın onu görür ve başkalarına anlatır; onlar da taş baltaları ve kazma sopalarıyla Geb'in vücudundaki kabukları söküp atarlar. Adamlar daha sonra Geb'e cinsel saldırıda bulunurlar ve yaralarını tohumlarıyla tedavi ederler. O gece Geb'in boynunda ilk muz ağacı çıkar. İnsanlar, gizli adı Kandewa olan yeni meyveyi tatmak için dört bir yandan gelirler. O tarihten beri, Kondo'daki derin bir havuzun yakınında, bir muz *dema*sı yaşamaktadır.

Mahu-ze kabilesinin bir mitinde, muz *dema*sı Wangai ile Warungai'nin Sangar'daki bir şölene nasıl katıldığı anlatılır. *Dema* Wokabu tarafından, ilk domuz avını kutlamak için tertiplenmiştir bu şölen. Böyle durumlarda, konukların armağan olarak yeni meyveler alması âdettendir. Bu domuz şöleninde, Wokabu'nun karısı Sangon o kadar çok yer ki durmaksızın dışkılamak zorunda kalır. Onun dışkıları, Geb-ze kabilesinin ilk totemi ve daimi yiyeceği olan ilk hint irmiğini oluşturur.

Bu süre zarfında, Geb hâlâ bir tutsaktır. İkinci kez saldırıya maruz kaldıktan sonra, kaçmaya karar verir. Bir patates filizine tırmanarak gökyüzüne çıkar ve ay olur: Ayın yüzeyindeki benekler onun yaralarıdır ve ötekiler de başındaki kelliklerdir. Hem batıda tutsak, kızıl-tenli bir adam hem de doğuda tuzağa düşmüş, beyaz-tenli bir oğlan çocuğu olarak Geb, bir ikili *dema* figüründe, güneşin ve ayın zıt güçlerini birleştirir.

> Her şey *dema*dan gelir. Her şeyin yaratıcısı olarak *dema*dan söz ederken Marind'in kast ettiği budur.
> **Jan van Baal**

Uaba ile Ualiwamb

Geb ve Piakor'un oğlu, ateş *dema* Uaba, aynı zamanda güneşin yeniden dünyaya gelmiş halidir. Uaba, Kondo'da Mayo kültüne başlatılacağı sırada, Mayo ritüelinin bir parçasını oluşturan ve cinsel bakımdan edepsiz bir ritüel olan *otiv-bombaride* yer alması için beraberinde Ualiwamb adında (Betel Kadın anlamında *Kanis-iwag* da denen) bir kadın getirir. Ne var ki, tören başlamadan önce, Ualiwamb

Tartışmalı ritüeller

Marind-Anim kızlarına ve oğlanlarına, çocukluktan itibaren *dema* konusu aşılanmıştır. Geb'e cinsel saldırı, Uaba ile Ualiwamb'ın uzun süreli cinsel birleşmeleri ve diğer mitler, başlatma ritüellerinin altı aylık döngülerinde yeniden canlandırılır. Ayrıntılı kostümler giyilir ve *dema*nın ruhu geçici olarak oyuncularda vücut bulur.

Bu törenler insanların, besi hayvanlarının ve ekinlerin bereketini artırmayı amaçlamaktadır. Başka şeylerin yanı sıra, bu törenler evliliği kolaylaştırmak ve doğum yaptıktan sonra bir kadının âdet görmeye başladığını belirtmek üzere düzenlenir. Otiv-bombari gibi törenler bir kadını doğurgan kılmak amacıyla yapılır; çünkü Marind-Anim halkı için bu bir görevdir. Ancak bu törenlerdeki cinsel davranış, bunu çirkin ve ahlaksız gören yabancıları şaşkınlığa uğratmaktadır.

Marind-Anim halkı, 1902 ile 1938 yılları arasında Hollanda yönetimi altındaydı. Hollandalı yetkililer, kelle avcılığı ve yamyamlık gibi başka Marind-Anim ritüelleriyle birlikte *otiv-bombariyi* de yasaklamıştır.

kaçar. Onu batıya doğru kaçarken takip eden Uaba sonunda sahile ulaşır ve orada kadının, kucağında bol miktarda hint irmiğiyle bir kulübeye girdiğini görür. Uaba hava kararıncaya kadar bekler ve sonra kadının peşinden gider.

Ertesi sabah kulübeden iniltiler yükselir ve Uaba ve Ualiwamb cinsel ilişkide birbirine kenetlenmiş halde bulunur ve kimse onları ayıramaz. İnsanlar çifti bir sedyeye koyar ve gelirken yol boyunca onlara gülen ve alay eden *dema* Rugarug-evai'nin peşine takılıp Kondo'ya geri dönerler. Kondo'ya vardıklarında, Uaba, Rugarug-evai'yi öldürmeyi başarır; ama kendisini Ualiwamb'dan ayırmayı başaramaz.

Bu arada Aramemb, Ualiwamb'ın peşinden gittiğinden beri Uaba'yı aramaktadır. Kondo'ya gelince, Uaba ve Ualiwamb'ın birbirine kenetlenmiş yattığı kulübeye girer ve Uaba'yı serbest bırakmak için tutup sallar ve döndürür. Sürtünme, Ualiwamb'dan çıkan ilk ateşin (*rapa*) parlamasına neden olur. Alevler onu sararken Ualiwamb ilk tepeli devekuşunu ve ilk leyleği doğurur ve ikisinin de tüyleri alevlerden kararmıştır.

Muson rüzgârlarının üflemesiyle ilk ateş yayılarak, sahilde geniş bir kumsal, karanın içlerine uzanan bir nehir yatağı halini alan vadiler ve birçok doğal şekil oluşturur. Ateş aynı zamanda hayvanların denize kaçmasına neden olur; ama bu arada ıstakozlar alevlere maruz kaldıkları için kızarmıştır.

Mitin bazı versiyonlarında, tepeli devekuşu *dema*sı Dawi av sopası ile alevleri söndürmeyi dener ve bu, hindistanceviziyle kaplı bir toprak parçasının harap olmasına ve bir iguananın çenesinde kapana kısılmasına yol açar. Bu hikâye yakınlardaki Habee Adasının oluşumunu ve onun bir hayvan başını andıran görünüşünü açıklamaktadır.

Sosom'un hikâyesi

Aramemb soyunda, Uaba'nın erkek kardeşi Sosom adında bir devdir ve ipe dizilmiş düşman boncuklarından bir kolye takar. Sosom'un hikâyesi, Aramemb içinde rastlanan ritüelleşmiş homoseksüelliğin köklerine iner. Kabahatleri yüzünden –ya da hikâyenin bazı versiyonlarında, cinsel ilişki sırasında kenetlendiği bir kızın annesi tarafından– iğdiş edilen Sosom kadınları hırlayarak kendisinden kaçırır ve erkeklerle homoseksüel ritüeller içine girer. Marind-Anim halkı, oğlan çocuklarının bu tür ritüeller yoluyla daha güçlü hale geldiğine ve erkek olmayı öğrendiğine inanmaktadır.

Büyük Kutlama

Geleneksel olarak, Marind-Anim'in *dema* hikâyelerini yıllık yeniden-canlandırma ritüelleri döngüsü, köy içindeki bir şölenle, bir *dema-wir* ile son bulur. Mitlerin bu büyük yeniden anlatım töreninde, katılımcılar en iyi gösterilerini yapmak için yarışır. Ana karakterler ayrıntılı giysileri içinde dramatik danslar yaparken, *dema-nakari* ("küçük kız kardeşler") *dema*larının tali özelliklerini temsil eder ve arka plandaki birçok olayı canlandırırlar. ■

Tatlı patates *dema*sı Kar-a-kar, cenaze ritüellerinde canlandırılmaktadır. Bu yağlıboya Kar-a-kar tablosu, 1900'lerin başında Yeni Gine'de, Belçikalı bir misyoner olan Rahip P. Vertenten tarafından yapılmıştır.

OLAN HER ŞEYİN EFENDİSİ

TA'AROA TANRILARI DOĞURUYOR

KISACA

KONU
Kâinat bir kabuktan yapılıyor

KAYNAKLAR
Polinezyalıların Dünyası: Mitleri, destanları, şiirleri ve sanatları aracılığıyla görünen, Antony Alpers, 1987.

ORTAM
Tahiti mitolojisinde zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Ta'aroa Yaratıcı tanrı, bütün kâinatın kaynağı.

Tane Ta'aroa'nın oğlu; ışık ve ormanların tanrısı. Bazı yerlerde, Tane bir erkekten ziyade, bir kadındır.

Tu Ta'aroa'nın oğlu; savaş ve zanaatkârların tanrısı.

Kâinat yaratılmadan önce, boş bir hiçlik vardır. Bu hiçlik ummanının ortasında kocaman, yumurta biçiminde bir kabuk yüzmektedir. İçinde, annesi ya da babası olmayan, tüylü yaratıcı tanrı Ta'aroa bulunmaktadır.

Sonunda Ta'aroa bu sınırlı varoluştan bıkar. Yumurtanın kabuğunu kırıp ikiye ayırır ve emekleyerek kırılan kabuktan dışarıya çıkar. Karanlığa seslenir; ama bir yanıt alamaz: Ta'aroa'nın duyduğu tek ses kendi sesidir. İçinden çıktığı kabukta tek başına büyüyen Ta'aroa kendisine karşılık verecek kimsenin olmamasından ötürü mutsuzdur ve böylece, bu hiçlikten yaratılışı ve hayatı oluşturmaya karar verir.

Ta'aroa'nın ilk eylemi, kırılan kabuğun yarısını yukarı kaldırarak gökyüzünü oluşturmaktır. Sonra da kabuğun ikinci yarısını yeryüzünün temelini oluşturacak kayaları yapmak için kullanır. Ta'aroa, hayatın gelişeceği ortamı oluşturmak için, kendi etini kullanarak toprağı ve iç organlarını kullanarak da bulutları yapar. Ta'aroa'nın gözyaşları suları yaratarak, okyanusları, gölleri ve nehirleri doldurur. Omurga kemikleri dağ sıralarını, kaburgaları da bayırları oluşturur.

Ta'aroa'nın tüyleri bitkileri,

Ta'aroa, bugün Fransız Polinezya'sındaki Austral Adalarından biri olan Rurutu'dan bu tahta heykelde (yak. 17-18. yüzyıl), öteki tanrıları ve insanları yaratıyor.

Ayrıca Bakınız: Pan Gu ve dünyanın yaratılışı 214–15 ▪ Yaratıcı Viracocha 256–57 ▪ Tane ve Hine-titama 318–19

bağırsakları ise karidesleri, midyeleri ve yılanbalıklarını oluşturur. El ve ayak tırnaklarını da onların kabuklarına ve pullarına hayat vermek için kullanır.

En sonunda, kanı gökyüzünün ve gökkuşağının parlayan renklerini oluşturur. Büyük Ta'aroa başı dışında bütün vücudunu kullanmıştır; o parça kendisi için kutsaldır.

Tanrının çocukları

Ta'aroa daha sonra kendi bedeninden çok sayıda başka tanrılar çıkartır (bu yüzden sıklıkla bu tanrılar onun üzerinde sürünürken resmedilir). Çocuklarından biri olan Tane gökyüzüne güneş, ay ve yıldızları asarak yaratılışı aydınlatır. Tane güzellik ve barış tanrısı, bazen de ormanların ve kuşların tanrısı olur.

Ta'aroa'nın çocukları içinde en becerikli zanaatkâr olanı, babasına dünyayı doldurması için çok sayıda hayvan ve bitki türü yaratmada yardımcı olan Tu'dur. Ta'aroa daha sonra ilk erkeği ve kadını yaratır ve onları üremeye ikna eder. Ta'aroa dünyayı yedi katmanlı olarak yaratmıştır ve en altta insanlar yaşar. Tam da onun istediği gibi, insanlar çabucak üreyerek çoğalır. Bu insanlar uzamlarını bitkiler ve hayvanlarla paylaşarak, kısa sürede dünyanın bütün katmanlarını işgal ederler.

Kabuğun içinde

Yaratma görevini tamamlayınca, Ta'aroa bir aydınlanma yaşar: Kâinatta varolan her şey bir kabuğun içinde muhafaza edilmektedir. O bir kabuğun içindeydi, gökyüzü göksel varlıkların kabuğudur ve yeryüzü orada yaşayan her şeyin kabuğunu oluşturmaktadır. İnsanlığın kabuğu ise peyda olduğu kadının rahmidir.

Bu farkındalığa rağmen, Ta'aroa her şeyin hâlâ kendisine ait olduğunu bilmektedir. O bir kabuktan çıkmış olsa da, hâlâ her şeyin yüce yaratıcısı kendisidir. ■

Polinezya kültüründe Ta'aroa

İsim	Yer	Rol
Ta'aroa	Tahiti dahil, ada toplumları	Yaratıcı tanrı.
Kanaloa	Hawaii	Deniz ve ölüm tanrısı.
Tagaloa	Samoa	Evrenin yaratıcısı.
Tangaloa	Tonga	Uzun süreli bir hanedanlığın atası.
Tangaroa	Yeni Zelanda	Deniz tanrısı.

Tiki: Polinezya ağaç oymaları

Polinezya, en tepede Hawaii, güneybatıda Yeni Zelanda ve güneydoğuda Rapa Nui (Paskalya Adası) olmak üzere, Güney Pasifik'te bir üçgen oluşturan, 1000'in üzerinde bir adalar topluluğudur. Bu adaların yerli halkları genellikle tanrının her şeyi kapsadığı ve insan, hayvan ve doğanın parçası gibi birçok başka biçim alabildiği inancını paylaşır. İnsanlar bu biçimleri tasvir eden ağaç oyma eserlere sunularda bulunurlar. Bu oymalar *tiki* olarak bilinir ve bütün Polinezya'da yapılır. Polinezya'nın bazı yerlerinde, *Tiki* aynı zamanda yaratılan ilk insanın adıdır. *Tiki*, büyük insan şeklindeki heykellerden gerdanlık olarak takılan süslere kadar, çeşitli boyutlarda yapılabilir.

Avrupalılar Polinezya'yı kolonileştirmeye başladıklarında, geleneksel kültürü ve dinsel pratikleri bastırmaya çalışarak, bu süreçte birçok *tiki*yi tahrip etmiştir. Yine de *tiki* heykelleri günümüzde bütün Polinezya'da yapılmaktadır.

1807 tarihli ağaç oyma *tiki*, bir Rus denizci Nuku Hiva adasındaki bir *morai*yi (mezarlık) keşfe çıktığında gözünü onun üzerinden ayırmıyor.

ÖLÜM İNSANLIK ÜZERİNDE GÜÇ ELDE ETTİ

TANE İLE HİNE-TİTAMA

KISACA

KONU
Ölümlülük

KAYNAKLAR
Polinezya Mitolojisi ve Yeni Zelanda Irkının, Rahipleri ve Şefleri Tarafından Sunulan Antik Geleneksel Tarihi, Sir George Grey, 1855.

ORTAM
Zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Rangi Gök baba.

Papa Toprak ana.

Tu Savaş ve av tanrısı.

Tawhirimatea Fırtınalar tanrısı.

Tane Ormanlar tanrısı.

Tangaroa Deniz tanrısı.

Hine-hau-one İlk kadın; Hine-titama'nın annesi.

Hine-titama Tane'nin kızı ve karısı.

Maui Bir yarı-tanrı ve hilebaz.

Maori mitolojisinde, dünya yaratılmadan önce, yalnızca gök baba Rangi ve karısı toprak ana Papa vardır ve onlar birbirine öyle sıkı sarılmıştır ki, oğulları birbirine sarılmış bedenlerin arasındaki daracık bir yerde, karanlıkta yaşamaktadır.

Durumlarına artık tahammül edemez hale gelen oğlanlar, ebeveynlerini birbirinden nasıl ayırabileceklerini tartışmaya başlarlar. Savaşçı Tu ikisini de öldürmeyi isterken, orman tanrısı Tane, kardeşlerini onların sadece ayrılması gerektiğine ikna eder. Kardeşlerin her biri deneyip ebeveynlerini ayırma girişiminde başarısız olduktan sonra, Tane omzunu Papa'ya yaslayıp ayaklarıyla da Rangi'yi itmek suretiyle onları ayırmayı başarır.

Bundan sonra, Tane dünyayı ormanlarla doldurmaya başlar; ancak işi, annesi ile babasının birbirinden ayrılmaya zorlanmasına öfkelenen kardeşi Tawhirimatea tarafından sekteye uğratılır. Tawhirimatea yeryüzünü kasıp kavuran büyük bir fırtına çıkararak intikam almak peşindedir. Ona karşı durarak yeryüzüne sükûneti getiren ise Tu olacaktır.

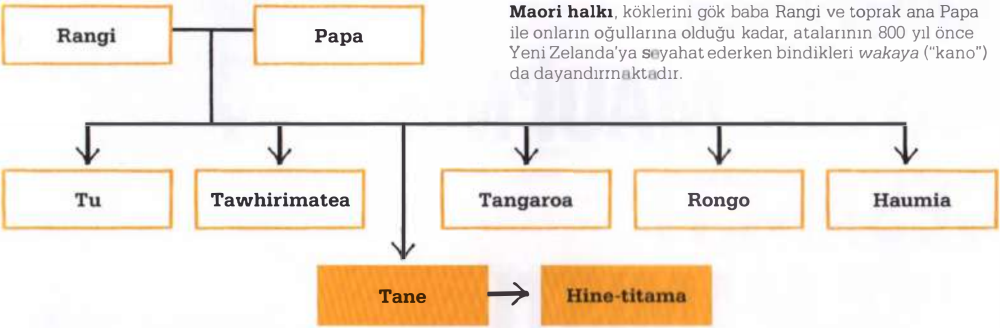

18. yüzyıldan kalma bir Maori ahşap oymasında, Rangi ile Papa çiftleşiyor. Maori kültüründe, *whakairo* (oymacılık) hem sanatsal hem de ruhsal bir pratiktir.

Karanlık dünya

Zaman akıp giderken Tane yalnız büyür. Kadın henüz yaratılmamıştır ve bu yüzden insan-olmayanlarla çiftleşerek böceklerin, kayaların, akarsuların ve bitkilerin babası olur. Sonunda, bir eş özlemi duyan Tane kumsala gidip, kumdan ve çamurdan ilk kadını yapar ve ona "topraktan-oluşmuş bakire" anlamında Hine-hauone adını verir. O ve Tane'nin bir kızları olur ve adını "şafağın bakiresi" anlamına gelen Hine-titama koyarlar.

Ayrıca Bakınız: Evrenin yaratılışı 130–33 ▪ Ahura Mazda ve Ahriman 198–99 ▪ Brahma kâinatı yaratıyor 200 ▪ İzanagi ile İzanami 220–21

Maori halkı, köklerini gök baba Rangi ve toprak ana Papa ile onların oğullarına olduğu kadar, atalarının 800 yıl önce Yeni Zelanda'ya seyahat ederken bindikleri *wakaya* ("kano") da dayandırmaktadır.

Savaş kanoları ya da waka tua, Maori törenlerinde hâlâ kullanılmaktadır. Yeni Zelanda'da her yıl yapılan DEMİR ADAM yarışında, waka, yüzme ayağı başlayana kadar yarışmacılara eşlik etmektedir.

Hine-titama babasının kim olduğunu bilmeden büyür. Kız büyüyünce Tane onunla evlenir. Hine-titama, Tane'nin karısı olarak mutlu mesut yaşar ve ona çocuklar verir, ta ki Tane'nin aslında onun babası olduğunu öğreninceye kadar. Dehşete kapılan kadın Yeraltı Dünyasına kaçar. Babası peşinden gider ve dönmesi için ona yalvarır; ama Hine-titama geri dönmeyi kabul etmez. Kocası Tane'ye, çocuklarına bakmak için onun ışık dünyasında kalması gerektiğini söyler. Hine-titama ise, karanlık dünyaya girenlere bakmak için Yeraltı Dünyasında kalmayı seçer. Orada, "karanlığın büyük bakiresi" anlamına gelen, Hine-nui-te-po ismini alır.

Kendisine, Hine-nui-te-po'nun bedenine giren kişinin insanlıktan ölümü defedeceği söylenen, hilebaz Maui'nin eylemlerine kadar, hiçbir insan Yeraltı Dünyasına girmemiştir. Tanrıça uyurken, Maui bir kurtçuk kılığına girer ve vajinasından onun bedenine girmeye yeltenir. Hine-nui-te-po durumu fark edince hızla bacaklarını kapatır ve Maui'yi ezip öldürür: İşte o zamandan beri, insanlar ilelebet ölümlü olmaya mahkûm edilmiştir. ■

Savaş tanrısı Tu

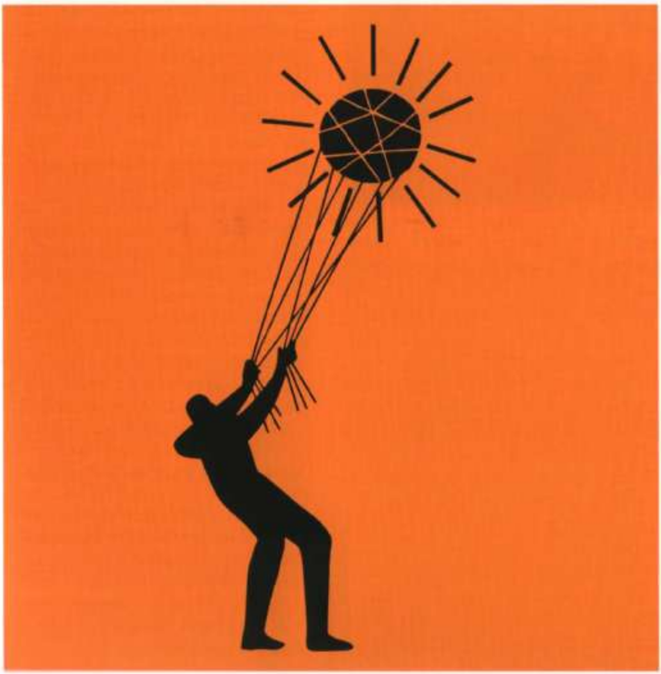
Rangi ile Papa'ın bütün oğulları içinde yalnızca Tu, fırtına tanrısı Tawhirimatea'nın saldırısına karşı durmuştur. Tane onun ağaçlarını mahvetmesine engel olmak için hiçbir şey yapmamış, Tangaroa okyanusa kaçmış ve Huamia ile Rongo annelerinin bedenine, yani yeryüzüne saklanmıştır.

Rüzgâr dindikten sonra, Tu kendisine destek olmadıkları için kardeşlerini suçlar ve onlara saldırır. Tane'nin ormanlarındaki ağaçları keser, Tangaroa'nın sularındaki balıkları avlar ve Haumia ile Rongo'nun saklandıkları yerdeki bitkileri kazıp çıkarır.

Tu'nun eylemleri, insanlara ritüel ve çiftçilik yoluyla doğal dünyanın kaynaklarını kullanmaları için bir model oluşturmuştur. Tu ayrıca kardeşleriyle kavgaya tutuşmak suretiyle, insanlar arasındaki savaş için de bir örnek teşkil etmiştir. Yeni Zelanda silahlı kuvvetlerinin Maori dilindeki adı, Tu'nun onuruna, "Savaş Tanrısı Kabilesi" anlamına gelen *Ngati Tumatauenga*'dır.

AMA PEK SAYGIN MAUİ'NİN CESARETİ KIRILMAMIŞTI

BİNLERCE NUMARASI OLAN MAUİ

KISACA

KONU
Ateşin armağan edilmesi

KAYNAKLAR
Güney Pasifik'ten Mitler ve Şarkılar, William Wyatt Gill, 1896.

ORTAM
Zamanın başlangıcında Polinezya, Yeraltı Dünyası.

BAŞLICA KARAKTERLER
Maui Hilebaz bir tanrı.

Buataranga Maui'nin annesi; bir tanrıça.

Tane Orman tanrısı.

Akaotu Tane'nin gözdesi kırmızı güvercin.

Mauike Ateş tanrısı.

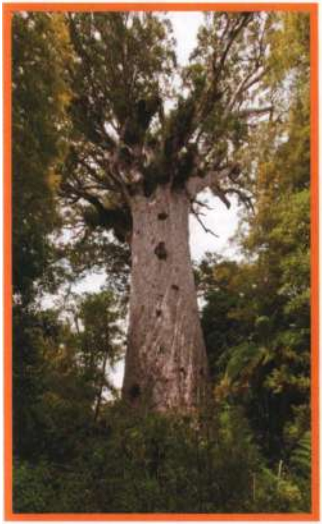
Ru Maui'nin babası; bir tanrı.

Tama-nui-te-ra Ra adında "büyük güneş tanrısı".

Gençlik günlerinde, Polinezya mitolojisinin büyük kahramanı Maui'ye Yeraltı Dünyasına giden yolu koruma görevi verilir. Maui, insanların oturduğu yukarı dünyada yaşamaktadır. Maui'nin annesi Buataranga zamanının çoğunu Yeraltı Dünyasında geçirmektedir; ama bazen yukarı dünyaya çıkarak oğlunu ziyaret eder. Annesinin oğluna verdiği yiyecekler her zaman soğuktur; ama kendi için getirdiği yemekler, yukarı dünyada bilinmeyen ve Yeraltı Dünyasında muhafaza edilen (ve sıkıca korunan) gizli ateş sayesinde her zaman sıcaktır.

Bir gün Maui, annesi uyurken yemeğinden bir parça çalar. Maui pişmiş yiyecekleri tercih etmektedir

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Ateş ve pirinç 226–27 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17 ▪ Tane ile Hine-titama 318–19

Maori destanında Tane, Tane Mahuta ("Ormanın Kralı") olarak bilinir. Yeni Zelanda'daki Waipoua Ormanında bulunan en büyük Kauri ağacı 1000 yaşını geçmiştir ve tanrıyı şereflendirmek için bu adı almıştır.

ve annesinin yemeği nasıl ısıttığını keşfetmeyi kafasına koyar. Bunun için Yeraltı Dünyasına inmek zorunda olduğunun farkındadır. Eve dönüş yolunda annesini takip eden Maui, onun siyah bir kayaya bir şeyler söylediğini görür; annesi bir şiir okuyunca kaya açılmıştır.

Yeraltı Dünyasını ziyaret edebilmek için gerekli olacağını düşünüp, Maui de şiiri ezberler. Kimseye fark ettirmeden içeriye girmek birtakım hileler gerektireceği için de, birçok güvercini olan arkadaşı, orman tanrısı Tane'yi ziyaret eder. Maui ondan en değerli kuşunu, evcil ve iyi eğitimli, Akaotu adındaki kırmızı güvercini ister. Tane kuşu Maui'ye ödünç verir; ama onu sağ salim geri getireceği sözünü de alır. Kuşu yanına alan Maui, annesinin Yeraltı Dünyasına girdiği kayanın önüne gelir. Şiiri okur ve kapı açılır. Çeşitli numaralara başvuran Maui kuşun içine yerleşir ve Yeraltı Dünyasına uçar. Canavarların üzerinden ok gibi geçerken, onlar yalnızca Akaotu'nun kuyruğunu yakalayıp ondan birkaç tüy koparabilirler.

Buataranga'nın uyarısı

Maui ne zaman Yeraltı Dünyasına inse, annesi Buataranga'nın yaşadığı yere uçmaktadır. Aşağı diyarda hiç kırmızı güvercin yaşamadığından, Buataranga ortalıkta birtakım dolaplar döndüğünü ve bunda da oğlunun parmağı olduğunu çabucak anlar. Bu arada, Maui insan biçimine döner ve kırmızı güvercin de güzel bir ağaca konar.

Maui annesine, ateşin nasıl yakıldığını öğrenmek için oraya geldiğini söyler. Annesi de ona, bu işin sırrını kendisinin de bilmediğini ve ateşe ihtiyacı olduğunda ateş tanrısı Mauike'ye gittiğini, onun de kendisine yanan çubuklar verdiğini anlatır. Bu arada Buataranga, oğlunu Mauike'nin saldırgan ve çok güçlü olduğu konusunda da uyarır.

> Kendi müthiş gücünden gayet emin olan ateş tanrısı, sınırı aşan bu küstaha haddini bildirmeye kararlıdır.
>
> ***Güney Pasifik'ten Mitler ve Şarkılar***

Ateşle oynamak

Uyarılara kulak asmayan Maui doğrudan Mauike'nin evine gider ve ondan köz ister. Alınca da onu hemen bir akarsuya fırlatır. Maui teklifini

Polinezya mitolojisinde Maui

Hilebaz tanrı öyküleri, tanrının adı değişse de, bütün Polinezya mitolojisinde görülür: Ti'iti'i, Maui'nin Samoa'daki muadilidir. Maori mitolojisinde, Maui'nin, annesi daha çok küçükken onu denize attıktan sonra okyanus perileri tarafından mucizevi bir biçimde kurtarılmış bir insan olduğu söylenir. Onun yaptıklarının ayrıntıları bölgelere göre değişir. Ortak unsurlar, Maui'nin kayaları gökyüzüne itmesi, güneşi yakalaması, ateşin sırrını öğrenmesidir; ancak Maui'nin akıbetine ilişkin anlatımlar farklılık gösterir. Cook Adalarında, onun gökyüzüne çıktığına inanılır. Bazı Hawaii mitlerinde, beyni patlayıp etrafa saçılmıştır. Diğer tanrılar onun numaralarından bıkmış ve kızartmakta oldukları bir muzu çalarken yakalayınca onu tutup kayaya çarpmışlardır. Maori mitolojisinde, Maui ebedi yaşam elde etmeye çalışırken ölüm tanrıçası tarafından öldürülen bir ölümlüdür. Maui'nin en son yeniden canlanışı, 2016 yılında, *Moana* adlı bir Disney çizgi filmiyle olmuştur: Bu filmde, filme adını veren kahramanımız bir şefin kızıdır ve halkını kurtarmak için Maui'yi bulmaya çalışır.

Maui adalar için balık avlıyor

Maui'nin en büyük başarılarından biri, sihirli balık kancasını kullanarak okyanus tabanından kara parçasını çekip çıkarması ve böylelikle Güney Pasifik adalarını yaratmasıdır. Sihirli kanca, Maori mitolojisine göre, Maui'nin atalarından birinin dişinden yapılmıştır ve tanrıya Yeni Zelanda'yı yaratmakta yardımcı olmuştur. Bir kanoda iki erkek kardeşiyle birlikte balık tutarken, Maui kancasına burnundan aldığı kanla hazırladığı yemi takmış ve bir balık yakalamıştır; bu balık, Maori halkının *Te İka-a-Maui* ("Maui'nin balığı") adını verdiği Kuzey Adasına dönüşmüştür. Güney Adası ise Maui'nin kanosundan oluşmuştur ve *Te Waka-a-Maui* ("Maui'nin kanosu") adını almıştır. Hawaii mitolojisinde, Hawaii Adalarının yaratılması da Maui'nin eseridir ve Cook Adalarında, onun Manihiki'yi okyanusun derin tuzlu sularından çıkardığı anlatılır.

Maui, Yeni Zelanda'nın Kuzey Adasına dönüşecek olan balığı yakalıyor. Maori mitolojisine göre, Maui'nin kardeşleri balığın parçalarını çekiştirerek dağları ve koyları yaratmıştır.

yineler ve közü bir kere daha atar. Maui üçüncü kez köz isteyince, Mauike ona bir parça kuru odunun üzerinde yanan kömür verir; ama Maui onları da suya atar. Bu küstahça davranış, Mauike'yi kışkırtmak için özel olarak düşünülmüştür. Maui dördüncü kez köz isteyince Mauike afallar. Maui'ye hemen defolup gitmesini, aksi halde kendisini havaya fırlatacağını söyler.

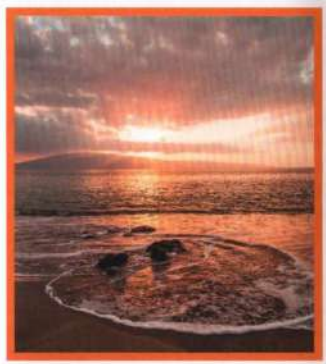
Mauri tavrını sürdürdüğü yetmezmiş gibi, arsızca onunla bir kuvvet yarışına girmeye kalkışır. Mauike savaş *maro*sunu (peştamal) giymek için evine gider. Döndüğünde Maui'nin sihirli bir biçimde büyüdüğünü görüp şaşırır. Mauike Maui'yi kavrar ve bir vuruşta onu bir hindistancevizi ağacının tepesine fırlatır; ancak daha havadayken Maui kendisini o kadar hafifletmiştir ki düşünce yara almaz. Bir kere daha, Maui kendisine zarar verilemeyeceğini göstermek için sihir kullanır. Nafile çabalardan yorulan Mauike nefessiz kalır. O zaman Maui, ateş tanrısını iki kere havaya fırlatarak ağır yaralar almasına neden olur.

Tam Maui üçüncü kez onu havaya fırlatacağı sırada, bu defa öleceğinden korkan Mauike durması için ona yalvarır. Maui, kendisine ateşin sırrını öğretmesi koşuluyla insafa gelir. Mauike kabul eder ve Maui'yi evine götürür. Mauike Maui'ye birkaç demet kuru hindistancevizi lifi ve kuru çubuklar gösterir. Mauike lifleri bir araya toplar ve iki çubuğu lif demetinin üzerinde birbirine sürter. Bir kıvılcım çakar ve küçücük ateş bir anda alev alır. Havaya atıldığı için hâlâ öfkeli olan Maui, kininden dolayı bu alevin Mauike'nin evini yakmasını mümkün kılar. Alevler bütün Yeraltı Dünyasına yayılır. Maui iki yanan çubuğu kaptığı gibi, bazı güzel tüylerini kaybetmiş Akaotu'nun kendisini beklediği annesinin evine döner. Onun kuyruğunu onaran Maui yeniden kuşun içine girer ve güvercini Tane'ye teslim etmeden önce, her iki pençesiyle kavradığı ateş çubuklarıyla birlikte yukarı dünyaya geri döner.

Bu arada, Yeraltı Dünyasındaki büyük ateşin alevleri artık yukarı dünyaya da yayılmış ve insanlar yiyeceklerini pişirerek yemeye başlamıştır. Maui gibi onlar da sıcak yemeği tercih ettiklerinin farkına varmışlardır. Ancak ateş bir kere sönerse, yukarı dünyada onu tekrar yakacak kimse yoktur; ateşi evinde muhafaza eden Maui dışında elbette. Böylece insanlar Maui'ye gider ve ondan bu işin sırrını paylaşmasını isterler; o da paylaşır.

Maui göğe yükseliyor

Bu defa, katı mavi taştan yapılmış gökyüzü yerden 2 metre yüksektedir. Bu insanlara yeteri kadar boşluk bırakmaz. Maui'nin babası Ru, gökyüzünü bütün insanların engellenmeden yürüyebileceği kadar yükseltmek için yere kazıklar çakar. Ne var ki Maui bu işten hoşnut kalmaz ve babasına küstahça ne yaptığını sorar. Ru, Maui'nin saygısızlıklarını çekebilecek bir havada değildir ve susmasını yoksa onu pişman edeceğini söyleye-

Bulutlar Hawaii adaları üzerinde uzun kalmaz. Efsaneye göre, eğer kalacak olurlarsa Maui onları öyle bir uzağa fırlatır ki bir daha asla geri dönemezler.

> Bu büyük günden sonra, yukarı dünyanın bütün sakinleri ateş çubuklarını başarıyla kullandılar ve ışığın nimetlerinden faydalandıkları gibi, yiyeceklerini de pişirdiler.
> ***Güney Pasifik Mitleri ve Şarkıları***

rek tehdit eder. Maui babasının başının etini yemeyi sürdürünce, babası onu tuttuğu gibi gökyüzüne fırlatır.

Maui kendisini kuşa dönüştürüp güven içinde uçar. Daha sonra dev bir insan kılığına girip Ru'ya döner. Başını babasının ayakları arasına sokan Maui tüm azametiyle ayağa dikilerek Ru'yu yukarıya kaldırır. Bunu öyle bir kuvvet kullanarak yapar ki, gökyüzü yerden çok uzağa gider ve yer ile gök arasında bugünkü mesafe oluşur. Ru'nun başı ve omuzları yıldızların arasına sıkışır. Kıpırdayamayan Ru akabinde ölür ve kemikleri Polinezya boyunca volkanik dağları oluşturan süngertaşı kayaları haline gelir.

Güneşle son bir kavga

Maui'nin tamamlaması gereken bir büyük görevi daha vardır. Güneş tanrısı Ra ("büyük güneş tanrısı" anlamına gelen Tama-nui-te-ra'nın kısaltılmış hali) güvenilmez biridir; gece ve gündüz olur olmaz saatlerde ortaya çıkarak çalışmayı zorlaştırmaktadır. Kimse onu düzenli olarak ortaya çıkması konusunda ikna edemez. Maui bu derde çare bulmaya kararlıdır. Hindistancevizi liflerinden altı tane sağlam halat yapar ve onları ilmeklere dönüştürür. Maui daha sonra, Ra'nın havaya yükseldiği Yeraltı Dünyasına gider ve oraya bir ilmek yerleştirir. Ardından Ra'nın alışıldık güzergâhı üzerindeki uygun yerlere diğer ilmekleri koyar.

Ra yükselişe geçerken, ilk ilmek ayaklarına yapışır. Hareket ettikçe öteki ilmekler de onu dizlerinden, kalçalarından, belinden, koltukaltlarından ve boynundan yakalar. Maui daha sonra güneş tanrısını bir kayaya bağlayarak, ipleri zorlukla nefes alabileceği kadar sıkar. Ölmekten korkan Ra, daha düzenli görünerek insanlara yardımcı olmayı kabul eder. Maui bunun üzerine onu serbest bırakır; ama güneş gökyüzünde yükselip alçalabilsin diye iplerin ucunu da çözmez.

Maui'nin cesurca elde ettiği başarılar bütün Polinezya kültürlerinde iyi bilinir ve saygı görür. Ustalıklı hileleriyle o bütün öteki tanrıları alt ederek, insanlığa büyük hizmetler sunmuştur. ■

Maui en büyük savaşını Maori mitolojisinde *Tama-nui-te-ra* denen güneşe karşı vermiştir. Burada, kardeşleri ipleri sıkıca tutuyor ve Mauri güneşi insanları daha uzun süre aydınlatmaya zorluyor.

BİZİM KUŞLARI PASKALYA ADASINA SÜRMEMİZE NE DİYECEKSİN?

MAKEMAKE İLE HAUA

KISACA

KONU
Yaratılış ve tapınma

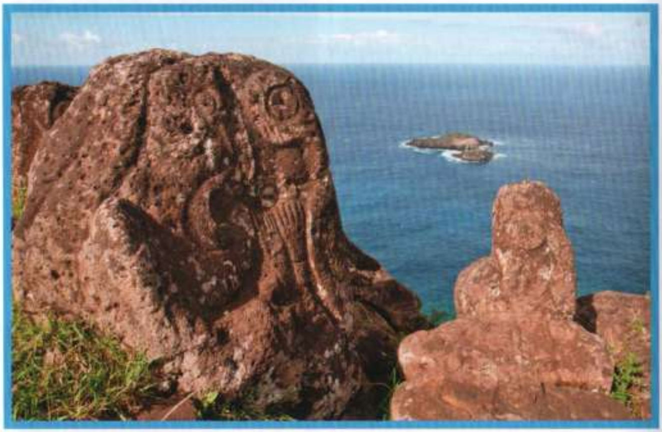
KAYNAKLAR
Paskalya Adasının Etnolojisi, Albert Metraux, 1940; *Paskalya Adasının Gizemleri*, John Fienley ve Paul Bahn, 2003.

ORTAM
Paskalya Adası; zamanın başlangıcı.

BAŞLICA KARAKTERLER
Makemake Deniz kuşları tanrısı.

Haua Tanrıça; Makemake'nin karısı.

Rahibe Yerel bir vaiz.

Paskalya Adası sahilindeki bir dizi tarihöncesinden kalma, kayalara oyulmuş şekil, her yıl yapılan ve can kayıplarına yol açan tehlikeli bir yarışın bitiş yeri olan Moto Nui Adasına tepeden bakıyor.

Paskalya Adasının yerlisi olan Rapa Nui halkının mitolojisinde, dünya Makemake adlı bir tanrı tarafından yaratılmıştır. Kuş adam kültünün baş tanrısı olan Makemake, sanatta sıklıkla şaşı gözleri olan bir kurukafa ya da külrengi bir deniz kırlangıcı olarak tasvir edilir.

Makemake ilk insanları yaratır. Döllenmeyi sağlamak için, önce mastürbasyon yaparak içi su dolu bir sukabağının içine spermlerini akıtır; ancak bir döl elde edemez. Ardından kayalarla –ki bu kayalar hâlâ onun açtığı yarıklarla doludur– çiftleşir; ancak yine sonuç alamaz. Son olarak, mastürbasyon yaparak kile spermlerini boşaltır ve bunun sonucunda dört tanrı doğar: Tive, Rorai, Hova ve Arangi-kote-kote.

Bir gün, bu tanrılar bir rahibeye, Paskalya Adasındaki Tongariki koyunda bulunan bir kafatasını koruma görevi verirler. Koca bir

Ayrıca Bakınız: Yaratıcı Viracocha 256–57 ▪ Tane ile Hine-titama 314–15 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17 ▪

> İnsanların bizi bulamayacağı bir yer bulmadan bize huzur yok.
> ***Paskalya Adası***

dalga gelip kafatasını denize savurunca, rahibe üç gün boyunca onun ardından yüzer ve sonunda Matirohiva Adasının kıyılarına çıkar.

Makemake'nin karısı tanrıça Haua çıkar ortaya ve rahibeye burada ne yaptığını sorar. Rahibe de bir kafatası aradığını söyler. "O bir kafatası değil" diye karşılık verir Haua. "O, tanrı Makemake."

Yeni tanrılar

Rahibe, Haua ve Makemake ile birlikte adada kalır ve tanrılar onu yakaladıkları balıklarla besler. Sonra Makemake, bütün deniz kuşlarını Rapa Nui'ye sürmeleri gerektiğini söyler; çünkü bu adaya bunun için gelmiştir. Haua onun isteğini kabul eder ve rahibenin kendilerine katılması ve insanlara yeni tanrılarına nasıl tapacaklarını öğretmesi gerektiğini söyler.

Üçlü, kuşları önlerine katarak işe koyulur ve bu kuşlara yuva yapabilecekleri bir yer bulmaya çalışır. Önce, üç yıl kaldıkları Hauhanga Adasını denerler; ancak insanlar yuvaları bulur ve yumurtaları alarak yer. Sonra Vai Atare'ye giderler; insanlar burada da yumurtaları çalar ve yer. Makemake ile Haua, insanların erişemeyecekleri bir yer bulmaları gerektiği konusunda anlaşır. Bunun üzerine, Rapa Nui sahili açıklarındaki, kayalık Motu Nui ve Motu İti adacıklarına yerleşirler.

Yumurta avı

Bu süre zarfında rahibe, Rapa Nui çevresinde dolaşarak insanlara yeni tanrılarına nasıl tapacaklarını ve her öğünde tanrılar için de bir tabak yemek ayırarak, "Makemake ve Haua, bu da sizin için" demeyi öğretir.

Kutsal yerleşim yeri Orongo'da, bir yumurtayı pençesine almış, kuşbaşlı insan tasvirleriyle birlikte, Makemake'nin kafatası maskesi ile Haua'nın dişilik organı da bütün kayalara oyulmuştur. Tam bu noktadan, Paskalya Adası şeflerini temsil eden yarışmacılar, adalardan mevsimin ilk yumurtasını toplamak için yüzmeye başlarlar. Yarışmayı kazanan şef, bir sonraki yıl için, Makemake'nin yeryüzündeki temsilcisi kuş-adam ilan edilir. ▪

Paskalya Adasındaki, kırmızı cüruf üzerine oyulmuş Makemake tasviri (1960). Kırmızı cüruf ayrıca, Paskalya Adasının meşhur, kırmızı şapkaya benzer dev cüsseli moai heykellerini yapmak için de kullanılır.

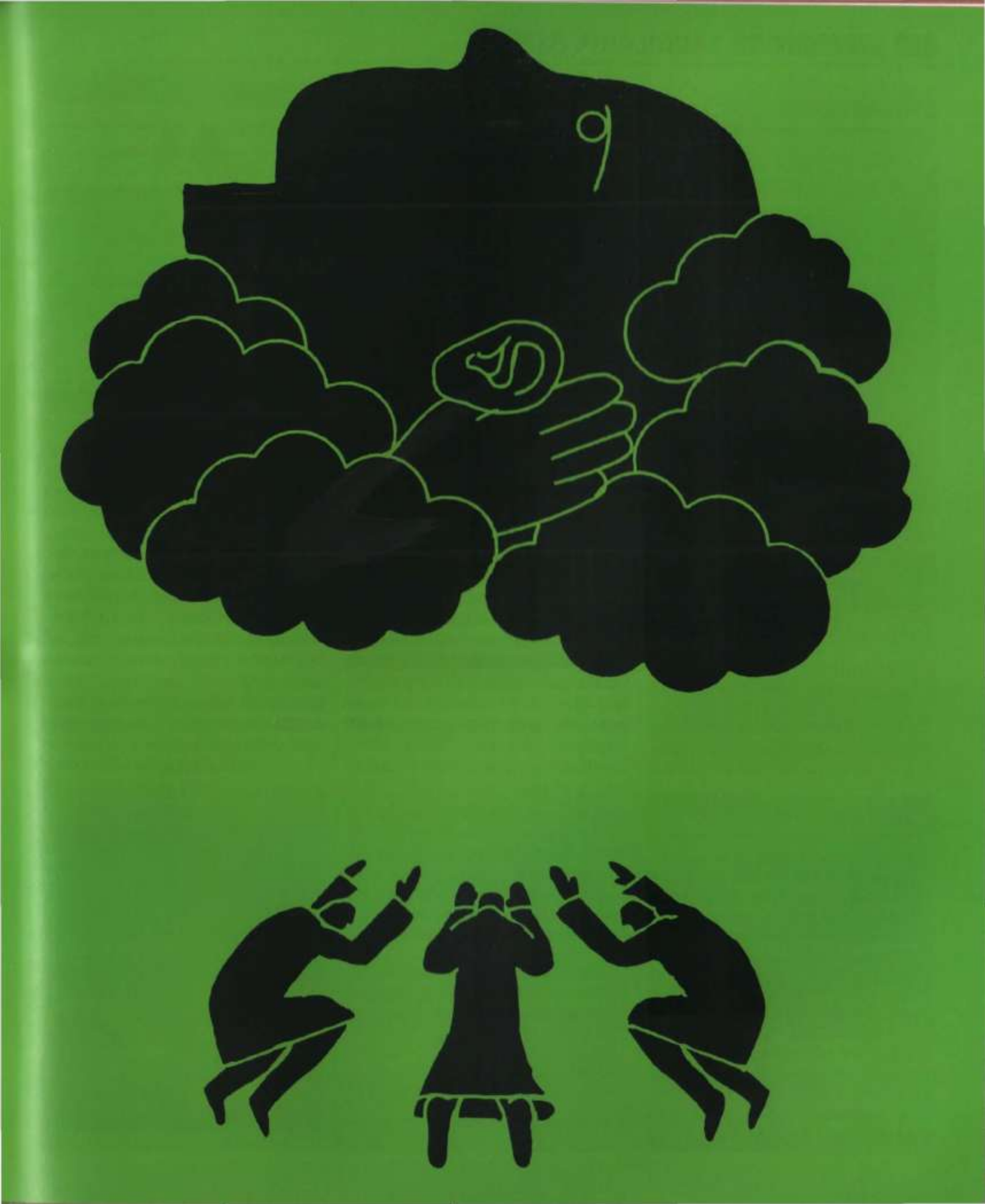
Rongorongo levhalar

Paskalya Adası kültürünün günümüze kadar kalan en ilginç eserlerinden bazıları rongorongo levhalardır. 1864 yılından, yani ilk bulundukları tarihten beri, üzerine yazı kazınmış olan bu tahta parçaları, bunların tutarlı bir yazılı dili temsil edip etmediklerine dair hararetli tartışmaların odağı olmuştur. Bu harfler henüz çözülememiş olsa da, sözlü tarih, rongorongo levhaların muhtemelen eğitimli şarkıcıların ya da ozanların mitleri anlatmak için kullandığı kutsal nesneler olduklarına inanıldığına işaret etmektedir. Levhalardan birinde, toplam 960 sembolden 183'ü, tanrı Makemake'yi simgeleyen külrengi kırlangıç temsilleridir. "Santiago Bastonu" adıyla bilinen parça, 2320 işaretle, üzerinde en uzun yazının bulunduğu levhadır.

1995 yılında, bağımsız dilbilimci Steven Fischer rongorongo levhaların yüzde 85'ini çözdüğünü duyurmuştur. Ona göre, Santiago Bastonu da dahil, önemli rongorongo metinler üçlü bir imge yapısı kullanarak, bir dizi çiftleşme yoluyla dünyanın ve her şeyin yaratılmasını kayda geçirmiştir. Ne var ki, onun bu iddialarına araştırmacılardan birçok itiraz gelmiştir; onlara göre, başka tutarsızlıklar yanında, Santiago Bastonu üzerindeki işaretlerin yalnızca yarısı Fisher'in bahsettiği üçlü yapıya uygundur.

ONUN ADINI ANDIĞIM ZAMAN, O, GÖKLERDEN DUYAR

MAPUSİA VE TANRILARIN ESERİ

KISACA

KONU
Tanrılar ve toplum

KAYNAKLAR
Raymond Firth'ün 1940 yılında, *Tikopia'da Tanrıların Eseri*; 1961 yılında, *Tikopia Tarihi ve Gelenekleri*; 1967 yılında, *Tikopia Ritüel ve İnançları*; 1970 yılında, *Tikopia'da Kast ve Din* ve 1990'da, Mervyn McLean ile birlikte *Tikopia Şarkıları* adlı eserde düzenleyerek yazıya aktardığı sözlü gelenek.

ORTAM
Tikopia, Solomon Adaları.

BAŞLICA KARAKTERLER
Saku Kahraman ve Mapusia olarak yüce tanrı.

Te Samoa Saku'nun arkadaşı ve rakibi.

Te Seme Saku'nun katili.

Atua Fafine Tikopia'nın atasal tanrısı.

Atua i Raropuka Tikopia'nın atasal tanrısıTikopia.

Tanrıların Eseri olarak bilinen ortak ritüeller, Tikopia toplumunu her düzeyde –mitoloji, din, toplumsal değerler, toplumsal statü, ekonomi ve basit var olma– birbirine bağlamaktadır. Bu ritüellerin, küçük bir Pasifik adası olan Tikopia halkının kahramanı Saku tarafından kurumsallaştırıldığı söylenir. Saku (bu ad kutsal bir tabudur, asla zikredilmez) bir Kafika şefi olan Asoaso ile komşu Faea'dan bir kadının oğludur. İlk yaratıcı tanrıların adayı meydana getirmesinden birkaç kuşak sonra ve atalarının tehlikeli doğaüstü güçlere sahip olduğu zaman dünyaya gelen Saku, Tikopia'nın dört kabilesinden biri olan Kafika'nın düzenini kurmuş ve gücüne güç katmıştır.

Saku ada halkını giydirmiş, bunu yaparak onların insani bilinçlerini canlandırmış ve onlara bilgi sahibi olmalarını sağlayan zihinler vermiştir. Saku ayrıca, ağızları geleneksel olarak dev istiridye kabuğundan şekillendirilen, kutsal keserler (baltaya benzer aletler) de yapmıştır. O zamanlar, dünyadaki her şeyin bir sesi vardır, hatta ağaçların ve kayaların bile; ama Saku onlara sessiz olmalarını emreder. Sonra Saku kayalara bir yığın biçimini almalarını ve toprağa da bu yığını örtmesini emreder; böylelikle üzerinde Kafika tapınağının yapılabileceği bir platform oluşur.

> Bir yurt ve bir isim olarak Kafika, liderlik arzusu duyanların özlem duyduğu bir ödüldü.
> ***Tkopia Tarihi ve Gelenekleri***

Otoritesini ortaya koymak

Saku'nun, güçleri kendisininkine benzeyen bir arkadaşı ve rakibi vardır. Bu adamın –Te Samoa– Tikopia'ya, 2000 kilometre uzaktaki Samoa'dan geldiği söylenir. Dostça karşılaşmalarda, bu ikili örneğin ekin ekme ve biçmede becerilerini ve hızlarını yarıştırır; ancak kazanan taraf genellikle Saku olur. Ne var ki bu rekabet, Kafika tapınağının kurul-

Tikopia

Yalnızca 5 kilometre kare olan Tikopia, Malanezya'nın Solomon Adalalarından biridir; ancak bu adanın kültürü ağırlıklı olarak Polinezya'dan etkilenmiştir. İlk Avrupalıların buraya ayak basmasının üzerinden 400 yıl geçmiş olsa da, 1980'lere kadar bu adada dükkân, elektrik ya da motorlu araç yoktur. Bu uzak adanın sakinleri tanrılara güçlü bir inançla bağlıdır ve her zaman elementlerin insafına kaldıklarını düşünürler. Yeni Zelandalı antropolog Raymond Firth, 1928 yılında buraya ilk defa geldiğinde, adanın nüfusu yaklaşık olarak 1200'dür. Firth, Tikopia toplumunun kültürüne hayran kalmıştır –o tarihte Batılı fikirlerle henüz tanışmamışlardır– ve ada halkı hakkında 10 kitap ve sayısız makale yazar.

Firth 2002 yılında öldüğünde, Polinezya Topluluğunun Başkanı Sir Hugh Kawharu onun anısına bir ağıt yakar ve şöyle der: "Yeni Zelanda, Tikopia ve başka yerlerde senden ayrılmış olsak bile, senin ruhun hâlâ bizim aramızda yaşıyor."

Ayrıca Bakınız: Ateş ve pirinç 226–27 ▪ Luma-Luma'nın öldürülmesi 308–09 ▪ Binlerce numarası olan Maui 320–23

Tikopia şefleri, Fransız gemisi Astrolabe'dan subaylarla toplantı yapıyor. Kaşif Jules Dumont d'Urville ve adamları, 1826'dan 1829 yılına kadar süren bir seyahatte Polinezya adalarını ziyaret etmiştir.

duğu sırada giderek sertleşir. Saku, tapınağın destek direğini oluşturmak üzere büyük bir ağacı devirir ve onu içine dikmek için derin bir çukur kazar. Çukurun içine atlar ve Te Samoa'ya direği yavaşça aşağıya sarkıtmasını söyler. Saku, direk ile zemin arasında ezilmekten kendini korur ve direği yerleştirip dışarıya çıkmayı başarır. Çukurun içine inme ve kazma sırası Te Samoa'ya gelince, Saku direği o kadar hızlı aşağıya indirir ki rakibi tuzağa düşer. Te Samoa onu serbest bırakması için yalvarır; ama Saku toprak atarak onu direkle birlikte temele gömer.

Saku'nun gücü efsanevidir. Annesinin Faea köyündeki akrabaları ondan çatılarını örtmek için palmiye yaprakları kesmesini isteyince, o tutup tüm palmiye ağacını –yaklaşık 25 metredir– kökünden sökmüştür. Başka bir sefer, Faea halkına, toprağına ekmek için, Tropik bir köklü bitki olan taronun tohumundan alıp alamayacağını sorar. Onlar alabileceğini söyleyince, tohumları ayıklayıp almak yerine bütün bahçeyi söküp götürmüştür.

Göklere yükselme

Saku komşularının topraklarını elde etmeye ve o toprakları ekmeye çalışınca, komşu aileler ona karşı güç birliği yapar. Saku, adı "sol-elli" anlamına gelen, ailenin en genç oğlu Te Sema tarafından öldürülür.

Mite göre, Saku'nun ölümü ilahi takdirdir. Ruhani annesi tanrıça Atua Fafine ona, büyük gücünü Te Sema'yı öldürmek için kullanmak yerine yeryüzünden ayrılmayı tavsiye etmiştir. O ve tanrı Atua i Raropuka, Tikopia'nın atasal tanrılarıdır. Adanın denizden yeni çıkarıldığı ilk zamanlarda bu iki tanrı da oradadır. Atua Fafine, pandanus yaprağından bir hasır örerken, Atua i Raropuka da hindistancevizi liflerinden bir hasır örmektedir: Her ikisi de geleneksel ada el sanatıdır.

Tam da Atua Fafine'nin planladığı gibi, Saku'nun ölümü kabullenmesi, kirlenmemiş olarak tanrılar arasına katılması anlamına gelmektedir. Sonuçta o her bir tanrıya "Bana mananı ver" diyebilir, yani onların doğaüstü güçlerini talep edebilir. Bundan sonra onun adı Mapusia olur ve tanrıların en güçlüsü, Tikopia halkının korktuğu ve adaklar sunduğu bir tanrı haline gelir.

Yüce güç

Tanrıdan yardım dilemeye yönelik bazı ritüeller dışında, Mapusia adı tabudur. Geleneksel bir Tikopia şarkısında şöyle sözler geçer: "Onun adını andığım zaman, o, göklerden duyar ve söyleneni anlamak için eğilir." Kabilenin tamamı ona Te Atua i Kafika ("Kafika'nın Tanrısı") der; Ariki Kafika (kabile şefi) ise Toku Ariki Tapu ("Benim Kutsal Şefim"). O aynı zamanda Te Atua Fakamataku, yani "Korku Salan Şef"tir ve sopasını gökyüzünde bir yandan ötekine sallayarak gök gürültüsü yaratır.

Mapusia, Tikopia halkı tarafından bütün ötekilerin üzerindeki tanrı olarak kabul edilir. Antropolog Raymond Firth'e onun hakkında

> [Saku] buradan aşağıda güç sahibi olduğundan, ölünce tanrılara gitmiş ve tanrılar arasında muteber olmuştu.
>
> ***Tikopia Tarihi ve Gelenekleri***

Tikopia ada halkı, *mako* adını verdikleri gösterilerde dans ve şarkıları birleştirmektedir. Ciddi şarkılar *fuatango* adını alır. Firth, dans dürtülerinin "neredeyse takıntı" derecesinde olduğunu söyler.

> Mapusia! Yollarında uç.
> Göklerde dolaş ve
> Surumanga'ya gir.
> Gökler itaat edecektir.
> ***Tikopia Şarkıları***

şöyle denmiştir: "Hiçbir tanrı gelip onu yerinden edemez; o yücedir çünkü o güçlüdür." Her şeyi gören bu tanrının, ikisi önde ikisi arkada olmak üzere dört gözü vardır ve öfkesi yamandır. Mapusia'yı kızdıran bir kişi ya ağır bir illete yakalanır ya da ölür. Eğer bütün toplum onun gönlünü hoş tutmamışsa, o bir salgın hastalık, tropik bir fırtına ya da kuraklık gönderebilir.

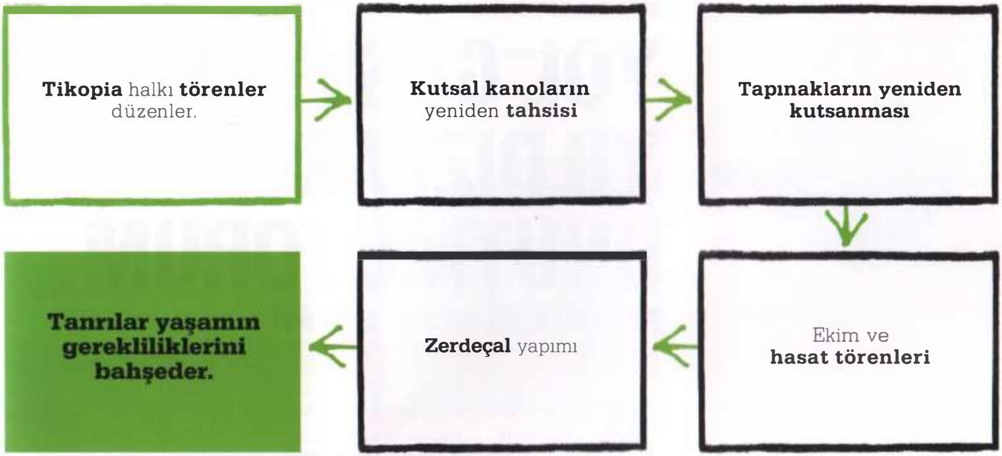
Böylesi olaylar Tikopia hayatının gerçekleridir. Bu uzak ada, Zoe Siklonu tarafından tarumar edildiği Aralık 2003'te görüldüğü gibi, özellikle tropik fırtınalara ve ardından gelen açlığa karşı savunmasızdır. 2003'te bütün köyler yerle bir olmuş, toprakları su basmış ve hayatın normale dönmesi üç yılı almıştır.

Tanrıları yatıştırmak

Tanrıların Eseri olarak bilinen ritüeller tanrıların gönlünü hoş tutmak ve onların korumasını kazanmak için çok önemlidir. Mapusia, Kafika kabilesinin birincil *atua*sı, yani tanrısı olduğundan, Ariki Kafika (kabile şefi) en yüksek rahip olarak hareket eder. Töreni resmi olarak başlatmak için "ateş çubuğunu atma" –törensel bir sembolün ateşe atılması– zamanına karar veren Ariki Kafika'dır. Ateşin kömürüyle daha sonra şefin kaşının üzerine iz yapılır.

Tanrıların Eseri, Alize Rüzgârının Eseri ve Musonun Eseri olmak üzere, iki altı-haftalık ritüel döngüsüne ayrılmıştır; bu iki doğal gücün ikisi de ekinlerin yetişmesi ve açlığın önlenmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Tikopia toplumunun tamamı kendini zorunlu kutsal görevleri yerine getirmeye adamıştır. Bu görevler kutsal kanoların yeniden tahsis edilmesi, ekin ve hasat törenleri ile kutsal dans festivalidir. Alize rüzgârı mevsiminde özü çıkarılan ve Mapusia'nın parfümü olduğu söylenen zerdeçal da özel bir hazırlık ritüeliyle yapılır; zerdeçal yendiği gibi, kutsal bir tekne boyası ve törensel bir vücut boyası olarak da kullanılır. Rahip, tanrıya boyun eğdiğini göstermek için, alışılagelen bir Tikopia ifadesi olarak, ezgisinde şöyle seslenir: "On kere dışkını yerim senin, Benim Kutsal Şefim. Şimdi senin zerdeçal-mamulün hazırlanacak." Rahip daha sonra Mapusia'ya yiyecek ve kava sunar. Bu içecek, bütün Güneydoğu Asya ve Pasifik adalarında yetişen ve psiko-aktif, uyuşturucu ve yatıştırıcı özelliği olan kava bitkisinin kökünden elde edilmektedir.

Ritüellerin sırasını ve eşlik eden dansları hatırlamak ve hepsinin

doğru bir biçimde yapıldığından emin olmak, etkileyici bir bellek ile bağlılığın kolektif bir eylemidir. Amaç *atua* ile, yani Tikopia'nın beslenmesi ve korunması için lütufları gereken tanrılarla teması sağlamaktır.

Pratik bir alışveriş

Tanrılara yiyecek ve kava sunulmasının, hasat zamanı ekmek ağacı ya da tatlı patates gibi temel besin ürünlerinde bolluk yaşanmasının en etkili yolu olduğuna inanılır. Bunlar sadece basit ibadet edimleri değil, Tikopia ile *atua* arasında mantıklı bir ticaret sistemidir de. İnsanlar tanrılar için törenler yapar ve karşılığında tanrılar da Tikopia'ya yaşamın gerekliliklerini bahşeder.

Bu, içinde törensel gösteri ile yiyecek üretimi gibi ekonomik etkinliğin kopmaz bir şekilde iç içe geçtiği bir sistemdir. *Atua* sunulan yiyeceğin ve kavanın yalnızca özünü tükettiği için, tanrılara görünüşte sunulan yiyecek ve kavadan geriye kalanlar insanların tüketimi için ayrılır.

Tanrılara adanan şey aslında zaman ve enerjidir; ne var ki etkinliklerin birçoğu –hasır örme, sazdan çatı yapma ya da kanoları tamir etme gibi– ekonomik olarak değerli olduğundan, bu da bir israf sayılmaz. Bu gösterileri yapabilecek çok az sayıda *atua* inançlı kabile üyesinin kaldığı 1950'lerde bu ritüeller sona ermiştir. ■

> Çoğu tür dansta, sıklıkla kolların ve ayakların giderek yükselen bir tempodaki son derece kurallı jestleriyle birlikte, ritmik sert bedensel hareketler de vardır.
> ***Tikopia Şarkıları***

Atua

Atua sözcüğü "tanrı" ya da "ruh" olarak çevrilir; ancak *atua*nın insanlar kadar gerçek olduğu düşünülür. Muson mevsimindeki törensel danslardan biri, rüzgârı dindirmek için yapılan Taumatangi dansıdır. Bu sırada *atua*nın orada olduğuna inanılır: Erkek *atua* bağdaş kurmuş, dişi *atua* da ayaklarını öne doğru uzatmış bir halde, sırtını kutsal taşlara dayayarak oturmuştur. Raymond Firth bu dansı fotoğrafladığı zaman, Tikopia halkı, hepsinin görebildiği *atua*nın kameraya görünür olmayışına şaşırmıştır. 20. yüzyıl boyunca, Hıristiyanlık geleneksel Tikopia inançlarını aşındırmıştır. 1955 yılında Ariki Kafika da dahil, 200 insanın öldüğü bir salgın sonrasında, Tanrıların Eseri'ni icra edecek kadar inançlı kabile üyesi kalmamıştır. Geriye kalan şefler, *atua*ya ritüellerinin artık son bulduğunu ve kavalarını içmeleri ve ruhlar evinde ebediyen istirahata çekilmeleri gerektiğini bildirmek üzere son bir tören yapmıştır.

YOL GÖSTEREN YILDIZLARI UNUTMUYORUM

ALULUEİ VE SEYİR SANATI

KISACA

KONU
Denizlerin bilgisi

KAYNAKLAR
Edwin G. Burrows ve Melford E. Spiro'nun 1953 yılında yayımlanan *Bir Atol Kültürü* ile Edwin G. Burrows'un 1963 yılında yayımlanan *Kulağımda Bir Gül* adlı kitaplarında yazıya aktarılan sözlü gelenek.

ORTAM
İfaluk Atolü, Mikronezya, Kuzeybatı Pasifik adaları.

BAŞLICA KARAKTERLER
Aluluei Denizcilik tanrısı.

Aluluei'nın kızı Tanrının üç çocuğundan biri.

Segur Seyir tanrısı.

Valur Balık tanrısı; Aluluei'nin oğlu.

Werieng Deniz kuşları tanrısı; Aluluei'nin oğlu.

Paluelap Büyük seyir ustası; Aluluei'nin bir başka oğlu.

Aluluei dünyanın en eski denizcilik tanrılarından biridir. Palülop adında bir kano kaptanının oğlu olan Aluluei, ağabeyleri Koca Rong ve Küçük Rong tarafından öldürülünce, babası tarafından, birçok gözü olan bir ruhsal varlık olarak yeryüzüne geri gönderilmiştir. Mikronezya halkı onun seyir için yararlandıkları yıldızlara dönüştüğüne inanmıştır.

Aluluei sıradan bir insan değildir. Mikronezya'nın İfaluk halkına göre, onun iki yüzü vardır; böylelikle çevresinde olan biten her şeyi görür ve vücudunun üst kısmı insan olsa da alt kısmı bir vatoz balığıdır. İfaluk atolünde (Mikronezya'daki Caroline Adalarında) yaşayan İfaluk halkı, kızından yardım alıncaya kadar Aluluei'nin deniz hakkında her şeyin bilgisine hâkim olmadığına inanmaktadır.

İnsanların her şeyinden faydalandıkları için ağacına "Hayat Ağacı" adını verdikleri hindistancevizi, Pasifik adalarında boldur ve adalar halkı için çok önemlidir.

Ziyaretçi tanrılar

Uzun yıllar önce Aluluei, üzerinde tek bir ağacın olduğu, kumluk Bwennap Adasında yaşarken bir kadınla evlenmiştir ve bu kadından oğulları ile kızları doğmuştur.

Bir sabah erken saatlerde, Aluluei'nin kızı denizde yüzerken yaklaşan bir kano görür. Kanoda üç tanrı vardır: Seyir halindeki denizcilerin tanrısı Segur, balıkların tanrısı Valur ve kuşların tanrısı Werieng. Valur ve Werieng Aluluei'nin iki oğludur. Aluluei'nin kızı babasına koşar ve ondan konuklar için yiyecek hazırlamasını ister; sonra da onlara hoş geldin demek için kıyıya iner. Ne var ki tanrılar kürek çekmeyi sürdürmektedirler ve görünüşe göre durmadan

Ayrıca Bakınız: Yaratıcı Viracocha 256–57 ▪ İlk kano 258–59 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17 ▪ Binlerce numarası olan Maui 320–23

Caroline Adalarında, Puynipet yakınlarında seyreden yerliler bir mercan adası tespit ediyor. Hawaii, Samoa, Tahiti ve Yeni Zelanda'da da kullanılan bu uzun tekneler hızlıdır ve çalkantılı sularda sağlam durur.

yollarına devam edeceklerdir. Bunun üzerine Aluluei'nin kızı, yumruğundan daha küçük bir hindistancevizini eline alıp kaldırır ve onlara gelmeleri için seslenir. Neden diye sorduklarında, içmeleri için hindistancevizinin olduğunu söyler. Tanrılar elindekini kanoya getirmelerini buyururlar.

Hiç bitmeyen besin kaynağı

Aluluei'nin kızı elinde hindistancevizi̇yle onlara yaklaşır. Tanrılar elindeki şeyin küçüklüğünü görünce, onu azarlayıp bunun üç adamın susuzluğunu gidermeye yetmeyeceğini söylerler; ama Aluluei onlara siz hele bir için der.

Valur, hindistancevizini alır ve içmeye başlar. Karnı şişene kadar içer de içer; ama hindistancevizi hâlâ su doludur. Sonra elindekini Wericng'e, Werieng de Segur'a uzatır ve her iki tanrı da karnı şişene kadar içtikten sonra bile hindistancevizinin hâlâ su dolu olduğunu görürler. Tanrılar bu küçük hindistancevizinin ne kadar bol suyunun olduğunu görüp memnuniyetle gülümserler. Aluluei'ye kanolarına binmesini söylerler ve kız yanlarına gelince, tanrılar ona bütün adaların, kuşların ve balıkların yerini gösteren deniz haritalarını açıp gösterirler. Tanrılar kızın onlara hindistancevizi getirmesinden o kadar memnun olmuşlardır ki, haritayı kıza verirler ve ona bu haritayı babasına götürmesini tavsiye ederler.

> Bütün adaları görüyor musun?
> Bütün kuşları?
> Bütün balıkları?
> ***Bir Atol Kültürü***

Bilgi paylaşımı

Kız haritayı alıp babasına götürdüğünde, Aluluei bu haritanın değerini hemen anlar. Bu, denizcilik ilminin tamamını, büyük bir kaptan olmak için insanın bilmesi gereken ne varsa hepsini kapsamaktadır. Aluluei oğlu, büyük kaptan Paluelap'a gider ve bu haritayı gösterir. Aluluei oğluna, harita üzerinde ne varsa hepsini halkına öğretmesini söyler; böylelikle halkı bir adadan diğerine güven içinde seyredebilecektir. Herkes anlamamıştır haritayı; ama bazıları anlar ve onlar ilk kaptanlar olur. Aluluei'nin bilgiyi paylaşma kararı, kendi ile ötekiler arasında bir sınır olduğuna inanmayan İfaluk halkının tipik tavrıdır. ■

İfaluk kanoları

Kütükten kanoların yapımı ve kullanılması Caroline takımadaları içinde bir mercan adası olan İfaluk Adası halkı açısından hayati önem taşımaktadır: Onlar kanoları balık tutmak ve taşımacılık için kullanmaktadır. İfaluk kanolarının hepsinin geleneksel bir tasarımı vardır; renkleri her zaman kırmızı, siyah ve beyazdır. Her İfaluk kanosunda, seyir tanrısı Aluluei'nin ağaçtan bir heykelciliği bulunmaktadır.

İfaluk toplumu sosyal mevkilere göre örgütlenmiştir ve her kişi doğuştan, sekiz kabileden birine aittir. Bir kişinin sosyal statüsünü yükseltebilmesinin tek yolu, usta bir denizci, kano yapan bir zanaatkâr ya da tanrının sözcüsü olmaktır. Usta denizciler İfaluk toplumunda en yüksek statüye sahiptir. İfaluk sözlü geleneğinde, kuşaktan kuşağa geçen birçok şarkıda, kanoların yapımı ve kullanımı ile rüzgâr, akıntılar, balıklar, kuşlar ve yıldızlar yoluyla kanoyu yönetme sanatından bahsedilir ve denizde kaybolanlara ağıt yakılır.

REHBER

REHBER

Mitin dünya çapındaki her şeyi kapsayıcı doğası, onun insan yaşantısında ne kadar merkezi bir yeri olduğunu gösterir. Zamanın başlangıcından beri, insanlar dünyalarını anlamlandırmak için hikâyeler anlatmıştır. Bu mitlerin birçoğu, görünüşte açık bir amaca – örneğin, bir şehrin kuruluşuna ve böylelikle de başlangıcının ne kadar değerli olduğuna– yönelirken, bir sürü kahramanın ve canavarın bulunduğu başka mitler de genelde insani duruma içkin gizli korkulara hitap eder. Mitler sıklıkla ilksel figürleri –örneğin, hilebaz tanrıları, soylu savaşçıları– paylaşıyor olsa da, ulusal ve kültürel sınırların ötesinde büyük farklılıklar gösterirler. Aşağıdaki hikâyelerin hepsi kendi kültürlerine aittir; ama yine de hepsinin bu kitap boyunca gördüğümüz ortak karakter özellikleri vardır.

MINCH'İN MAVİ İNSANLARI

MS 9. yüzyıl, İskoçya

Minch İskoçya'nın kuzeybatı sahilinde bir geçittir ve "fırtına cinleri" olarak bilinen mavi deniz yaratıklarının yaşadığı yer olduğuna inanılır. Bu denizkızı benzeri yaratıklar yarı-insan, yarı-balıktır ve çocukları aldatarak suya çekip yuttukları söylenir. Onların dalgaları kontrol etme ve gemileri batırabilecek fırtınalar yaratma gücü vardır. Mavi adamlar bir gemiye yaklaşırken, yüksek sesle bir tekerleme okurlar ve kaptanın gemisini denizin dibini boylamaktan kurtarması için bu tekerlemenin sonunu getirmesi gerekir.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Numa Jupiter'i alt ediyor 106–07 ▪ Finn MacCool ve Devin geçidi 168–69

BOEWULF

Anglo-Sakson MS 10. yüzyıl

Danimarka Kralı Hrothgar sıklıkla, zaferlerini kutlamak için savaşçılarını kocaman konukevi Heorot'ta ağırlamaktadır. Bu kutlamaların şamatasından rahatsız olan canavar Grendel de yıllardır bataklıklardan çıkıp gelerek Danları öldürmektedir. Genç savaşçı Beowulf Danimarka'nın yardımına koşar ve Grendel'i öldürür. Grendel'in annesi intikam almak için ininden çıkıp gelene kadar bir sorun yaşanmaz. Beowulf onu da yok eder ve ardından, kralı olacağı Geatland'e döner. Bir hırsız yöredeki bir ejderhayı uyandırınca, *Beowulf* bir mücadelede onu yener; ancak kendisi de ağır yaralanır. Ölünce bedeni dev bir tören ateşiyle yakılır ve külleri denize tepeden bakan bir tümseğe konur. Günümüze kadar gelmiş ve (eski) İngilizceyle yazılmış en eski şiir olan Beowulf bugün bir kuruluş destanı olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca Bakınız: Ejderha avcısı Sigurd 158–59 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77 ▪ Gılgamış destanı 190–97

RAGNAR LODBROK

Nors, MS 9. yüzyıl

Ragnar Sigurdsson ağırlıklı olarak birçok Nors destanında anlatılan, yarı-mitsel bir Viking savaşçısıdır. İlk üç karısından ilki, efsanevi kalkan-bakiresi Lagertha'dır. Ragnar'ın MS 845'teki Paris kuşatmasını yönettiği söylenir. Son seferini, yörenin bir kralını esir aldığı ve yılanlı bir kuyuya attığı Kuzey İngiltere'ye yapmıştır.

Ayrıca Bakınız: Tanrıların savaşı 140–41 ▪ Ejderha avcısı Sigurd 158–59 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77

ROLAND

Fransa, MS 8. yüzyıl

Roland, Kral Charlemagne [Şarlman] zamanında bölge yöneticisi olan ve Roncevaux Geçidi Savaşı'nda (MS 778) Basklılar tarafından öldürülen tarihsel bir şahsiyete dayanan, cesur bir Frenk askeridir. Charlemagne'ın gözüpek generallerinden biri olan Roland, onun onurlu eylemlerini anlatan (*La Chanson de Roland* gibi) birçok destanla, ortaçağ ozanları için popüler bir konu olmuştur. Diğer hikâyelerde, yalnızca karnından yara alan bir Sarazen dev olan Ferragut'a karşı zaferi anlatır.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Bran'ın seyahati 165 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77

SİHİRLİ AT BAYARD

Fransa, MS 12. yüzyıl

Charlemagne'ın bir şövalyesi olan Renaud'nun atı Bayard'ın insanın dilinden anladığı ve Renaud ile üç kardeşini sırtında savaşa götürmek için sihirli bir biçimde büyüdüğü söylenir. Kralın yeğenini öldürdükten sonra Renaud, Charlemagne ile itilafa düşmüştür. Bir dizi çatışmanın ardından, Renaud Haçlı Seferlerine katılma ve atı Bayard'dan vazgeçme koşuluyla affedilir. Renaud bunu kabul edince, Charlemagne bir kayaya bağlayıp nehre atarak Bayard'ı öldürmek ister; ancak Bayard kayayı parçalar ve kaçarak ormanda yaşamaya başlar.

Ayrıca Bakınız: Herakles'in görevleri 72–75 ▪ Perseus ile Medusa 82–83 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77

KURNAZ TİLKİ REYNARD

Fransa/Hollanda/Almanya, MS 12. yüzyıl ortası

Kırmızı tilki Reynard 12. yüzyıl ortalarındaki Ysengrimus destanının ana kahramanıdır. Bir dizi öyküden oluşan bu eserde, Reynard'ın nasıl hiç şaşmaz bir biçimde, kendisinden daha büyük ve güçlü rakibi kurt Isengrin'i zekâsı ve kurnazlığıyla yenilgiye uğrattığı anlatılır. Hikâyelerden birinde, Reynard hızlı bir biçimde aklını kullanarak, Isengrin'i kuyruğuyla balık tutmaya ikna eder; böylece, su anında buz kestiğinden, kurt buzda sıkışacaktır.

Ayrıca Bakınız: Numa Jupiter'i alt ediyor 106–07 ▪ Loki ve Thor'un Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Finn MacCool ve Devin geçidi 168–69

SİREN LORELEI

Almanya, MS 19. yüzyıl

Lorelei, Almanya'daki Ren Nehri kıyısında bir kayadır. Bu kaya, erkekleri büyüleyip onların ölümüne yol açmaktan suçlu bulunan efsanevi bir bakire olan Lore Lay'le ilişkilendirilir. Lore Lay'e bir rahibe okuluna kapatılma cezası verilir. Yolda muhafızları ikna ederek, son bir kere nehre bakmak için Ren kıyısındaki bir kayaya tırmanır. Kayanın tepesine ulaştığında, suda bir âşığını gördüğünü düşünür ve suya atlayarak hayatına son verir. Ruhu bir Siren'e dönüşür ve böylece, gelip geçen balıkçıları ayartarak ölümlerine neden olur.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ İason ile Medea 84 ▪ Pyramos ile Thisbe 124

KRAL SEBASTIAN'IN DÖNÜŞÜ

Portekiz, MS 16-17. yüzyıl

Portekizli Sebastian 1554 yılında doğar ve 1557 yılında, büyükbabası III. John'un yerine kral olarak tahta geçer. Büyüyüp kendine geldiği 1578 yılında, Fas'ın Müslüman sultanına karşı bir Haçlı Seferi başlatır. Dindar ve inançlı bir Katolik olan Sebastian, danışmanlarına kulak asmaz ve hemen iç bölgelere ilerler. Portekiz ordusu kuşatılıp yenilgiye uğratılır ve 24 yaşındaki kral savaş sırasında ölür; ama cesedi hiçbir zaman bulunamaz. Sonuçta, Sebastian'ın bir gün Portekiz'e döneceği miti kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu inanç "Sebastiancılık" olarak da bilinir.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Roma'nın kurucusu Aineias 96–101 ▪ Kral Arthur efsanesi 172–77

MARI VE SUGAAR

Bask, MS 4. yüzyıl öncesi

İspanya'nın kuzeyi ile Fransa'nın güneyindeki Bask bölgesi halkının mitolojisinde, kırsal kesimde yaşayan, "lamiak" adlı, peri-benzeri varlıklardan söz edilir. Bunlardan en bilineni, dağ mağaralarında yaşayan ve kendisine hizmet eden bir grup "sorginak" adlı cadıya hükmeden Mari'dir. Mari'nin kocası, yılan-benzeri bir yaratık olan Sugaar'dır. Her cuma bu ikili buluşur ve fırtınalar meydana getirir. Başka bir öyküde Mari, hava durumunu kotrol etme gücüne sahip bir cadıya dönüşmüş insandır.

Ayrıca Bakınız: Apollon ile Daphne 60–61 ▪ Roma'nın kurucusu Aineias 96–101 ▪ Carna ve İanus 121

PRAG'IN KURUCUSU LIBUSE

Çekya, MS 8. yüzyıl

Libuse, Çek halkını çok iyi yönetmiş mitsel bir şahsiyet olan Dük Krok'un kızıdır. Son derece akıllı ve güzeldir; bu yüzden Krok onu vârisi olarak tayin etmiştir. Libuse ayrıca bir kâhindir de. Vitava Nehrine tepeden bakarken, buranın bir gün büyük bir şehrin kurulacağı yer olduğunu öngörür. Daha sonra oraya bir şato yaptırır ve etrafında Prag şehri gelişir. Prag Konsülü bir kadın tarafından yönetilmeye karşı çıkar ve Libuse'den evlenmesini ister; bunun üzerine o da Premysl adında mütevazı bir çiftçiyi koca olarak seçer. İkisi, Çek ülkesini MS 9. yüzyıldan 1306'ya kadar yöneten Premyslid hanedanının efsanevi atalarıdır.

Ayrıca Bakınız: Kayıpşehir Atlantis 91 ▪ Roma'nın kurucusu Aineias 96–101 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05

BALTIK İLAHİ İKİZLERİ
Litvanya/Letonya, MS 13. yüzyıl öncesi

Dievs ve Velns, Baltık Denizi çevresinde Hıristiyanlık öncesi mitolojide önemli bir rol oynayan ilahi ikizlerdir. Dünya, Dievs ve Velns'in evrenin merkezi haline gelecek olan, denizin ortasındaki bir kayada giriştiği bir kavganın ardından yaratılmıştır. Işığın vücut bulmuş hali olan Dievs genel olarak iyicil bir tanrıdır. Bazen göklerden inip yaşlı bir dilenci kılığında yeryüzünde dolaşarak, insanlığın iyi kalpliliğini ve cömertliğini test eder. Buna karşılık Velns, sık sık yaratılışa müdahale eden, hilebaz bir tanrıdır: Örneğin, dağları yeryüzüne çamur tükürerek yaratmıştır.

Ayrıca Bakınız: Ahura Mazda ve Ahriman 198–99 ▪ Kahraman İkizler 244–47 ▪ Dogon kâinatı 288–93

HUNOR VE MAGOR
Macaristan, MS 13. yüzyıl

Nimrod İncil'de bahsi geçen bir kral ve mahir bir avcıdır. Bir 13. yüzyıl destanı olan *Gesta Hungarorum*'da, bu kralın Hunor ve Magor adlı ikiz oğulları vardır. Takipçileriyle birlikte bir alageyiğin peşi sıra Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya gelirler. İkiz kardeşler burada kalmaya karar verirler ve yörenin kralının kızlarıyla evlenirler. Hunlar Hunor'un soyundan gelirken, 19. yüzyıl sonlarında Macaristan'ın fetheden Macarlar Magor'un soyundan gelmiştir.

Ayrıca Bakınız: Gılgamış destanı 190–97 ▪ Maymun Kral'ın maceraları 218–19 ▪ Ateş ve pirinç 226–27

CHERNOBOG
Rusya, MS 12. yüzyıl

Rus mitolojisinde, Chernobog ölüm ve karanlık tanrısıdır ve kötülüğün timsalidir. Felaketler ve kötü talih onun eseridir. Bazıları Chernobog'un zıttının, güneşin, ışığın ve zenginliğin tanrısı Belobog ("Beyaz Tanrı") olduğuna inanır. Bu iki tanrı sonsuz bir mücadele içindedir ve Chernobog kış aylarına, Belobog ise yaz aylarına hükmeder.

Ayrıca Bakınız: Tanrılar savaşı 140–41 ▪ Ahura Mazda ve Ahriman 198–99 ▪ Yaratıcı Viracocha 256–57

BABA YAGA
Slav ülkesi, MS 18. yüzyıl

Baba Yaga, keskin dişleri ve uzun bir burnu olan, hain bir yamyamdır. Doğu Avrupa'da ormanların derinliklerinde gizlendiği söylenir. İnsan kemiklerinden örülü bir çitin içinde, dev bir tavuğun ayakları üzerine kurulmuş, tepesine ise horoz başı oturtulmuş bir kulübede yaşayan bu dişi canavar, dev bir havanın içinde uçarak etrafı dolaşır ve elindeki dibek tokmağıyla, kurbanları yemeden önce bu havanda iyice ezer.

Ayrıca Bakınız: Perseus ile Medusa 82–83 ▪ Şiirin Bal Likörü 142–43

PANTER POSTUNA BÜRÜNMÜŞ ŞÖVALYE TARIEL
Gürcistan, MS 12. yüzyıl

Hindistan ve Arabistan'da geçen bu öyküde, uzun bir süre önce kaybettiği aşkı Nestan'ın –1184-1213 yılları arasında Gürcistan'ı yönetmiş, Kraliçe Büyük Tamar'ı simgelediği düşünülür– özlemiyle yanıp tutuşan bir Hint prensi olan Tariel anlatılır. Tariel, bir zamanlar Arabistan Kralı Rostevan'a hizmet etmiş bir şövalye olan Avtandil'in yardımıyla, Nestan'ı bulmaya çalışır. Rostevan, "panter postuna bürünmüş şövalye" olarak nam salmış Tariel'i yakalamak için gönderilmiştir; ne var ki Tariel'in hikâyesinden etkilenen Avtandil, tam tersine ona katılır. Sonunda ikili Nestan'ı bulur ve Nestan ile Tariel Hindistan'da evlenir.

Ayrıca Bakınız: Venüs ile Adonis 88–89 ▪ Cupido ile Psyche 112–13 ▪ Pyramos ile Thisbe 124

BÜYÜK HAYK
Ermenistan, MS 5. yüzyıl

Hayk aslında Babil'de yaşamaktadır; ama Titan Bel'in zalim yönetiminden kaçar. Hayk ve yandaşları Haykashen adlı bir köy kurarlar. Bel onlardan dönmelerini ister. Hayk reddedince, Bel onlara karşı koca bir ordu gönderir. Hayk onlarla bir savaş meydanında karşılaşır ve Bel'i bir okla öldürür. Bel'in ordusu kaçarak, Hayk'ı ve halkını özgürce yaşamak üzere bırakır. Hayk'ın kurduğu ulus Ermenistan olur.

Ayrıca Bakınız: Atina'nın kuruluşu 56–57 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05 ▪ Kore'nin efsanevi kuruluşu 228–29

ZAHHAK
Pers ülkesi, MS 10. yüzyıl

Şahname ("Krallar Kitabı"), mitsel çağdan MS 7. yüzyıla kadar Pers ülkesinin gelişimini anlatan, 60.000 dizeden oluşan bir şiirdir. Bu şiirde, Cemşid adlı büyük kralı deviren zalim bir hükümdar olan

Zahhak'ın hikâyesi de anlatılır. Zahhak'ın, omuzlarından çıkan iki yılanı vardır ve bu yılanlar her gün iki insanın beynini yemektedir. Zahhak, bir demirci olan Kawa bir ayaklanma başlatarak onu devirene kadar 1000 yıl Pers ülkesine hükmeder. Cemşid'in soyundan gelen Feridun tahta geçer ve Zahhak ölünceye kadar bir mağaraya hapsedilir.

Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05 ▪ Marduk ve Tiamat 188–89

YARATICI TENGRİ
Türki/Moğol, MS 4. yüzyıl

Moğol ve Türki olanlar da dahil, birçok Orta Asya halkı şamanistik bir dine inanır; Tengrizm de denen bu dinin merkezinde Tengri adlı gök tanrısı vardır. Bu dine göre, yaratılıştan önce, gök tanrı sonsuz bir okyanusun üzerinde uçan, bembeyaz bir kazdır. Tengri, kendisine evreni yaratmakta yardımcı olması için Er Kişi adında bir tanrı yaratır. Er Kişi saf değildir, insanları kötülük yapmaya teşvik eder; bu yüzden Tenri onları yönlendirsin diye insanlara kutsal hayvanlar gönderir.

Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ Ahura Mazda ve Ahriman 198–99 ▪ Örümcek kadın 238–39

ASENA, BOZKURT
Türki, MS 7. yüzyıl

Göktürkler 6. yüzyıl ile 8. yüzyıl arasında Orta Asya'ya hâkim olmuş bir Türki topluluktur. Başkentleri Ötüken MS 744 yılında işgal edilip halkı kılıçtan geçirildikten sonra, tek bir oğlan çocuğu sağ kalmıştır. Çocuk ağır yaralıdır ve ölmek üzeredir; ancak Asena adlı bir dişi kurt ona bakar ve onu sağlığına kavuşturur. Sonunda o ve Asena'nın on tane oğlu olur; bu çocuklardan biri, Göktürklerin yönetici gücü Aşina boyunun kurucusu olacaktır.

Ayrıca Bakınız: Roma'nın kuruluşu 102–05 ▪ Cooley'in sığır saldırısı 166–67 ▪ Jumong 230–31

KÖROĞLU, TÜRKİ
Türki, MS 11. yüzyıl

Köroğlu figürü Orta Asya mitolojisinde ortaktır. Asıl adı Ruşen Ali'dir; ancak babası yörenin zalim beyi tarafından kör edilince Köroğlu adını almıştır. Köroğlu adalet arzusu ve zalime duyduğu nefretle yanıp tutuştuğu için, dağlarda kaybolup gidene kadar zalim beye karşı düzenli saldırılar düzenler.

Ayrıca Bakınız: Gılgamış destanı 190–97 ▪ Kore'nin efsanevi kuruluşu 228–29 ▪ Jumong 230–31

MANAS DESTANI
Kırgız, MS 18. yüzyılda derlenmiş

500.000 satırdan uzun olan *Manas Destanı* Kırgız sözlü geleneğine dayanır. Destanın kahramanı, Kırgız halkını birleştiren ve onları bağımsızlığa ve refaha götüren Manas'tır. Manas daha sonra çevredeki toprakları işgal etmiş, ta Pekin'e kadar seferler düzenlemiştir. Bugün bile, *Manasçı* adı verilen deneyimli sanatçılar tarafından seslendirilen destan, Manas'ın oğlu Semetey ve torunu Seytek'in hikâyesiyle sürüp gider.

Ayrıca Bakınız: Marduk ve Tiamat 188–89 ▪ Gılgamış destanı 190–97 ▪ Maymun Kral'ın maceraları 218–19

YARATICI PHA TRELGEN CHANGCHUP SEMPA
Tibet, tarih bilinmiyor

Tibet mitolojisinde, sadece bir hikâye Tibet halkının atalarına ilişkindir. Büyük bir selin ardından, Pha Trelgen Changchup Sempa ("Aydınlatma-Niyetli Baba Yaşlı Maymun") adında bir maymun meditasyon hayatı sürdürmek için bir Tibet dağına yerleşir. Dişi bir canavar, maymunun yanına gelip onunla evlenmesini ister. Sular çekilince ormanlarda yaşamaya başlayan altı çocukları olur. Birkaç yıl içinde, sayıları 500'ü bulur ve yiyecekleri biter. Çocuklar babalarından yardım isterler ve ilahi esin sahibi baba onlara tarım yapmayı öğretir.

Ayrıca Bakınız: Gılgamış destanı 190–97 ▪ Baiga'nın başlangıcı 212–13 ▪ Ateş ve pirinç 226–27

KRAL GESAR DESTANI
Tibet/Moğol, MS 12. yüzyıl

Henüz bir çocukken, Gesar korkak amcası tarafından Ling krallığından çöle sürülür. 12 yaşına gelince, Gesar gelecekteki kralın kim olacağına karar vermek için yapılan bir at yarışına katılmak üzere Ling'e geri döner. Gesar yarışı kazanır ve yörenin beyinin kızıyla evlenir. Gesar daha sonra, insan yiyen canavarlar da dahil, Ling'in düşmanlarına karşı bir dizi sefer düzenler.

Ayrıca Bakınız: Herakles'in görevleri 72–75 ▪ Roma'nın kuruluşu 102–05 ▪ Loki ve Thor'un Jötunheim'daki maceraları 146–47

DEVASURA YUDDHA (HİNDU TANRILAR ARASINDAKİ SAVAŞLAR)
Hindistan, MS 8. yüzyıl

Hindu mitolojisinde, iyicil erdemli tanrılara Devalar, zararlı ve hain tanrılara ise Asuralar adı verilir. Hem *Rig Veda* hem de *Ramayana* bu iki gücün kendi aralarındaki mücadelelerini konu alır. İyilik ile kötülük arasında yapılan on iki savaş gökyüzü, yeryüzü ve Yeraltı Dünyasında cereyan eder. Tanrılar "astra" adı verilen kudretli göksel silahlar kuşanmıştır; bunların en korkutucu ve yıkıcı olanı, bütün yaratılışı yok etme gücüne sahip bir ok olan "pashupatastra"dır.
Ayrıca Bakınız: *Ramayana* 204–09 ▪ Durga, canavar bufaloyu öldürüyor 210 ▪ Balık-gözlü tanrıça bir koca buluyor 211

İMPARATOR BHARATA
Hindistan, yak. MS 8. yüzyıl

İlk Sanskritçe destan olan *Mahabharata*, İmparator Bharata'nın hikâyesini anlatır. Annesi Shakuntala saygın bir bilgenin kızı ve güzel bir ruhani varlıktır ve babası Dushyanta ise Kuzey Hindistan'da bir krallığa hükmetmektedir. Kraliyet ailesinden gelse de, Bharata sarayda değil, vahşi hayvanlarla oynadığı ormanlarda büyümüştür. Yaşı gelince babasının yerine kral olur ve erdemli yönetimi sayesinde bütün Hindistan'ı yöneten bir imparatorluk hanedanlığı kurar. Bunun sonucu olarak, Hindistan'ın resmi adlarından biri de "Bharat" olur.
Ayrıca Bakınız: Zar oyunu 202–03 ▪ *Ramayana* 204–09 ▪ Balık-gözlü tanrıça bir koca buluyor 211

SIĞIR ÇOBANI VE DOKUMACI KIZ
Çin, MÖ 7. yüzyıl

7. güneş ayının 7. gecesinde Oixi festivali düzenlenir. Bu festival, bir sığırtmaç olan Niulang ile Ana Tanrıça'nın kızı, dokumacı Zhinu'nun anısına yapılır. Farklı işler yapsalar da bu iki genç birbirine âşık olur. Ana Tanrıça kızının bir ölümlüyle birlikte olmasına öfkelenir ve Zhinu'yu göklere geri çağırır. Niulang dokumacı kızı takip edince, Ana Tanrıça ikiliyi ayırmak için gökleri yararak Samanyolu'nu yaratır. İkisi ancak senede bir gün, bir saksağan köprüsünde buluşabilecektir.
Ayrıca Bakınız: Arakhne ile Minerva 115 ▪ Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–15

BEYAZ YILAN EFSANESİ
Çin, MS 17. yüzyıl

Xu Xian tesadüf eseri, kendisini ölümsüz yapacak haplar satın alır. Yutmaya çalışırken hepsini bir göle kusar. Bu hapları daha sonra beyaz bir yılan varlık yutar ve sihirli güçler kazanır. On sekiz yıl sonra, yılan Bai Suzhen adlı bir kadına dönüşür ve Xu Xian'la evlenir. Kocası gerçekte kim olduğunu anlayana ve şok geçirip ölene kadar mutlu mesut yaşarlar. Bai Suzhen kocasını hayata döndürecek bir ilaç arar ve bulur. Xu Xien yeniden hayat bulunca, karısına ne kadar tutkuyla âşık olduğunu anlar.
Ayrıca Bakınız: Echo ile Narkissos 114 ▪ Pomona ile Vertumus 122 ▪ Pangu ve dünyanın yaratılışı 214–15

LAC LONG QUAN VE AU CO
Vietnam, MS 14. yüzyıl

Lac Long Quan ("Lac'ın Ejder Efendisi") Vietnam'ın ilk kralının oğludur. Kral olduktan sonra, Lac Long Quan, kuzeydeki bir dağ kabilesinden, Au Co adlı bir prensesle evlenir. 100 çocukları olur; ancak birlikte mutlu olamazlar. Au Co yüksek yaylalarda yaşamak isterken, Lac Long Quan deniz kıyısını arzular. Her biri yanına 50 çocuk alıp Vietnam'ın farklı yerlerinde yaşarken, gerekirse birbirlerine yardım etmeye söz verirler. Onların çocukları Vietnam halkının atalarıdır ve Vietnam'ın birliğini ve kolektif kimliğini temsil etmektedirler.
Ayrıca Bakınız: Kore'nin efsanevi kuruluşu 228–29 ▪ Jumong 230–31

KİVİUQ
Kanada, Alaska ve Grönland'ın İnuit halkları, tarih bilinmiyor

Kiviuq, Kuzey Kutbu bölgesinde dolaştığı söylenen bir şamandır. Kayak denen bir kızak kullanır ve hatta bazı su canlılarının sırtında seyahat eder. Sihirli güçleriyle yoluna çıkan her türlü zorluğun üstesinden gelir. Bir zamanlar dişi bir kurtla evlenmiştir. Ne yazık ki bu birliktelik kıskanç annesi onu öldürünce sona erer. Kıskanç anne kızının derisini yüzer ve sırtına geçirerek, Kiviuq'u kandırıp onun kendisiyle kalmasını sağlamaya çalışır.
Ayrıca Bakınız: Orestes Agamemnon'dan intikam alıyor 64–65 ▪ İason ile Medea 84–85 ▪ Kuzgun ile balina 242–43

KIZIL BOYNUZ
Kuzey Amerika, Ho-Chunk, tarih bilinmiyor

Kızıl Boynuz Döngüsü'ne adını veren kahraman, yaratıcı tanrı Yeryüzü-yapıcısı'nın oğullarından biridir. Oğlan bu ismini kırmızı, örgülü saçlarından alır; ama o aynı zamanda, "Kulaklarına İnsan Başları

Giyen" adıyla da bilinir; çünkü kulak memelerine canlı insan yüzleri eklenmiştir. Kızıl Boynuz büyük bir sağaltıcıdır ve insanları başlarına bela kesilen devler ırkından korumaya çalışır. Kardeşleriyle birlikte, bu devlerle bir yarışa girer. Kızıl Boynuz ve kardeşleri birçok yarışı kazansa da, bir güreş müsabakasını kaybettikten sonra öldürülür.

Ayrıca Bakınız: Loki ve Thor'un Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Örümcek Kadın 238–39 ▪ İlk kano 256–57

HİLEBAZ İKTOMİ

Kuzey Amerika, Sioux, tarih bilinmiyor

Yaratıcı tanrı İnyan'ın oğlu İktomi'ye ("örümcek") aslında Ksa ("bilgelik") denmektedir. Daha sonra bir örümceğe dönüşür ve yaptığı haylazlıklar yüzünden kendisine bu ad verilir. Asıl olarak bir örümcek olsa da, İktomi insan da dahil her biçimi alabilen bir kılık-değiştiricidir ve hayvanlarla olduğu gibi ağaçlar ve kayalar gibi varlıklarla da iletişim kurabilir. Fiziksel olarak zayıf olduğundan, İktomi hayatta kalmak için zekâsını kullanır. Bazen numara yapıp aldatsa da, Lakota Sioux kabilesine göre o usta bir yaratıcıdır.

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Arakhne ile Minerva 115 ▪ Örümcek Kadın 238–39

HİLEBAZ NANABOZHO

Kuzey Amerika, Ojibwa, tarih bilinmiyor

Nanabozho bir hilebaz olsa da, yaptıkları hiçbir zaman kötü niyetli değildir. O bir insan kadın ile Batı Rüzgârı'nın oğludur. Nanabozho tavşanlarla ilişkilendirilir ve "Büyük Yaban Tavşanı" olarak bilinir. Onun başlıca yoldaşı, bazen kardeşi olarak da anlatılan, kurt varlık Moqwaio'dur. Büyük Ruh, Nanabozho'yu Ojibwa'ya hem ağaçların ve hayvanların adını öğretmesi hem de onlara balık tutmayı ve resim yazısını göstermesi için göndermiştir. O aynı zamanda insanları su cinlerinden koruyarak, büyük bir sel felaketine de engel olmak suretiyle insanlığı kurtarmıştır.

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Loki ve Thor'un Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Gılgamış destanı 190–97

EL SİLBON

Venezuella/Kolombiya, MS 19. yüzyıl

El Silbon ("Islıkçı") 6 metre boyunda zayıf bir adam biçimindeki bir ruhtur. İnsanken, annesinin öldürülmesinin intikamını almak için babasını öldürmüştür. Annesinin ve dedesinin ruhları onu kırbaçlayarak, gözlerine limon suyu ve biber sürerek ve üzerine köpekler salarak onu cezalandırır. Böylelikle o artık, bir çuvala koyduğu babasının kemikleriyle birlikte sonsuza dek dünyayı dolaşmak üzere lanetlenmiştir. Yürürken apayrı bir havada ıslık çalar ve dikkatsiz insanların, zamparaların ve sarhoşların başına bela kesilir.

Ayrıca Bakınız: Prometheus insanlığa yardım ediyor 36–39 ▪ Orestes Agamemnon'dan intikam alıyor 64–65 ▪ Odipus'un kaderi 86–87

BASİLİSCO CHİLOTE

Şili, MS 16. yüzyıl

Basilisco Chilote ("Chilote Şahmeranı") Şili'nin güneyindeki Chiloe takımadalarında yaşayan Chilote halkının mitolojisinin bir yaratığıdır. Yılan gövdeli, horoz başlı bu korkunç yaratık efsaneye göre bir tavuk yumurtasından çıkmıştır. Eğer canavar çatlatıp da çıkmadan önce yumurta yakılmazsa, Basilisco yakın bir evin altında kendine bir in kazarmış. Sonra yılan yavaşça evin sakinlerinin iliğini ve suyunu emerek beslenirmiş. Yumurta kırılıp çıktıktan sonra, canavarı öldürmek için altına yuvalandığı evin yakılması gerektiği söylenir.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–71 ▪ Herakles'in görevleri 72–75 ▪ Theseus ve Minotaur 76–77

ŞAKACI SACİ

Brezilya, MS 18. yüzyıl

Saci, pipo içen ve istediği zaman görünme ya da kaybolma gücü veren sihirli bir kırmızı şapka giyen, tek ayaklı bir gençtir. Saci yersiz şakacılığıyla ünlüdür (örneğin, patavatsızdır, bir şeyler saklar ya da hayvanları serbest bırakır); ancak şapkasını çalan her kim olursa olsun onun isteklerini yerine getirir. Onun efsanesi, Brezilya'ya getirilen Afrikalı köleler tarafından uyarlanan yerli Guarani mitolojisinden bir şahsiyete dayanır.

Ayrıca Bakınız: Hermes'in ilk günü 54–55 ▪ Loki ve Thor'un Jötunheim'daki maceraları 146–47 ▪ Baldur'un ölümü 148–49

GAUCHO GİL

Arjantin, MS 19. yüzyıl

Antonio Gil, efsanevi bir Arjantinli gaucho (sığır çobanı) ve 19. yüzyılda faal bir kanun kaçağıdır. Zenginden alıp yoksullara dağıtan bu kahramanın sağaltıcı gücü vardır ve ona kurşun işlemez. Asılmadan önce, öldükten sonra da halka yardım etmeyi sürdüreceğine söz verir. Yardım ettiği ilk kişi, çocuğunu ölümcül bir hastalıktan kurtardığı, kendisini

tutuklayan memurdur. O günden bugüne, Arjantin'in her yanında Gil'in anıt mezarları mevcuttur.
Ayrıca Bakınız: Yaratıcı Viracocha 256–57 ▪ Yılan varlık Hahuba 258–59 ▪ Gökyüzü, güneşi ve yeri yapıyor 260–61

SABA MELİKESİ
Etiyopya, MS 6. yüzyıl

Saba Melikesi İncil'de ve MS 6. ve 7. yüzyıllarda Kuran'da geçiyor olsa bile, bu efsanenin tamamı 1322'den kalma bir Etiyopya destanı olan Kebra Nagast'tadır. Sultan Süleyman'ın bilgeliğinden haberdar olan kraliçe Makeda onunla tanışmak için Kudüs'e gider. Evine bir oğlan çocuğuna, Menelik'e hamile olarak döner. Menelik MÖ 950'den 1974 yılına kadar Etiyopya'yı yönetecek olan, Süleymancı hanedanın kurucusu olacaktır.
Ayrıca Bakınız: Gılgamış destanı 190–97 ▪ Jumong 230–31 ▪ En-kai ve sığırlar 285

AYŞA KANDİŞA
Fas, tarih bilinmiyor

Cinler maddi dünyayla etkileşime giren, dumansız alevden yapılma doğaüstü varlıklardır. Genellikle görünmez olan cinler iyi ya da kötü olabilirler. Fas'ta, Ayşa Kandişa kötülüğüyle nam salmış güçlü bir cindir. Keçi ayaklı güzel bir kadın kılığında görünür ve ya bereket ve talih ya da ölüm ve delilik getirir. Ayşa Kandişa insanların peşine takılırsa, ondan kaçmak imkânsızdır. Hayatta kalmak için yapılabilecek tek şey, yere bir bıçak saplamak, sonra da bıçağı ya onu kovmak ya da onun gönlünü kazanmak ve desteğini almak için pazarlık yapmak amacıyla kullanmaktır.
Ayrıca Bakınız: Ateş ve pirinç 226–27 ▪ Örümcek Ananse 286–87 ▪ Dogon kâinatı 288–93

ZAZZAULU KRALİÇE AMİNA
Nijerya, MS 17. yüzyıl

Birçok mitin konusu olmakla birlikte, Amina 15. ve 16. yüzyıllarda Kuzey Nijerya'daki Zazzau krallığını yöneten gerçek bir sultandır. Amina, süvari birliklerini yönetmekte mahir, büyük bir kadın generaldir. Zazzau'yu büyük bir güç haline getiren Amina komşu toprakları ve bölgenin bütün ticaret yollarını kontrol altına almıştır. Amina evlenmemiş ve çocuk yapmamıştır. Ama her savaştan sonra, yenilgiye uğrattığı düşman askerleri arasından kendisine tek gecelik bir sevgili seçtiği ve ertesi gün onu infaz ettirdiği dolaşır kulaktan kulağa.
Ayrıca Bakınız: Kibele 116–17 ▪ İnanna'nın Yeraltı Dünyasına inişi 182–87 ▪ Hilebaz Eshu 294–97

ADU OGYİNAE
Aşanti, tarih bilinmiyor

Gana ve Fildişi Sahili merkezli Akan mitolojisinde, zamanın başlangıcında bütün insanlar yeraltında yaşamaktadır. Sonra yedi erkek, beş kadın, bir köpek ve bir leopar, dev bir kurtçuğun açtığı bir delikten sürünerek yeryüzüne çıkar ve korku dolu gözlerle, hiçbir anlam veremedikleri dünyaya bakarlar. Grup içinden yeryüzüne ulaşan ilk kişi Adu Ogyinae sırtlarını ovarak onları tek tek sakinleştirir. Hepsinin birer barınak yapmasına öncülük eder; ama devrilen bir ağacın altında kalarak beklenmedik bir biçimde ölür.
Ayrıca Bakınız: San yaratılış miti 284 ▪ En-kai ve sığırlar 285 ▪ Örümcek Ananse 286–87

BİLOKO
Demokratik Kongo Cumhuriyeti, tarih bilinmiyor

Biloko, Kongo yağmurormanlarının derinliklerinde yaşayan cücelere verilen addır. Ağaçların içinde yaşayan bu yaratıkların üzeri otla kaplıdır. Kendileri küçük olmakla birlikte, keskin pençeleri vardır ve ağızlarını bir insanı yutacak kadar açabilirler. Son derece topraklarına bağlı yaratıklardır ve bölgelerine giren kim olursa onları avlarlar. Bu cüce varlıklar derin uykuya neden olan zilleriyle insanları büyüleyebilir ve sonra da bütün olarak yutabilirler.
Ayrıca Bakınız: Evrenin başlangıcı 18–23 ▪ Theseus ve Minotaur 76–77 ▪ Örümcek Ananse 286–87

NEHİR TANRISI NYAMİNYAMİ
Zimbabve/Zambia, 20. Yüzyıl

Nyaminyami, Tonga halkı için Zambezi Nehrinin tanrısıdır. Genellikle bir yılan bedenine ve bir balık kafasına sahip olan ve yüzdüğü yeri kırmızıya boyayan bir varlık olarak tasvir edilir. Nyaminyami bir kayanın altında yaşar ve etrafındaki suda bir girdap oluşturur ki kimse yanına yaklaşmaya cüret edemesin. 1950'li yıllarda inşa edilen Kariba Barajı, Nyaminyami'yi karısından ayrı düşürür. Proje su baskınları, aksilikler ve kazalar yüzünden bir hayli sekteye uğramıştır ve yöre halkı bunu nehir tanrısının gazabı olarak görmüştür.
Ayrıca Bakınız: Atina'nın kuruluşu 56–57 ▪ Perseus ve Medusa 82–83 ▪ Balık-gözlü tanrıça bir koca buluyor 211

YARATICI HUVEANE

Lesotho/Güney Afrika, tarih bilinmiyor

Huveane gökleri, yeri ve insanlığı yaratan yaratıcı tanrıdır. Bunu yaptıktan sonra, insanlar tarafından rahatsız edilmek istemediğinden, uzun bir kazığa basamaklar çakar ve bu kazığı gökyüzüne tırmanmak için bir merdiven olarak kullanır. Basıp geçtiği her basamağı söküp atarak, kendisini kimsenin takip etmemesini sağlar. Huveane o zamandan beri gökyüzünde yaşamaktadır.

Ayrıca Bakınız: Ateş ve pirinç 226–27 ▪ Cherokee yaratılışı 236–37 ▪ San yaratılış miti 284

YAĞMUR KRALİÇESİ

Güney Afrika, Limpopo, MS 16. yüzyıl

Dzugundini, evini barkını terk etmeye zorlanmış bir şefin kızıdır. Bu kız, Güney Afrika'nın kuzeybatısındaki Limpopo bölgesine kaçar ve burada Balobedu adında bir kabile kurar. Bu yeni kraliçelikte, en büyük kız tahtın vârisidir ve erkeklerin yönetime geçmesine izin verilmez. Dzugundini yağmur yağdırma kabiliyetiyle nam salmıştır. Yağmur kraliçeleri, 2005 yılında Kraliçe VI. Makobo Modjadji'nin ölümüne kadar Balobedu'yu yönetmeyi sürdürmüştür.

Ayrıca Bakınız: Kibele 116–17 ▪ İnanna'nın Yeraltı Dünyasına inişi 182–87 ▪ Hilebaz Eshu 294–97

RATA VE MATUKU-TANGOTANGO

Yeni Zelanda, Maori, MS 13. yüzyıl

Rata'nın babası Wahieroa, Matukutangotango adındaki bir canavar tarafından öldürülür. İntikam almak isteyen Rata arkadaşlarıyla birlikte canavarın peşine düşer. Matukutangotango bir akarsuda yıkanırken Rata onu öldürür ve kalbini çıkarıp ateşte kızartır. Rata daha sonra fark eder ki, babasının kemiklerini Ponaturi denen gece cinleri almıştır. Rata ve arkadaşları Ponaturilerin köyünü basar ve cinleri yenilgiye uğratıp Rata'nın babasının kemiklerini onlardan geri alır.

Ayrıca Bakınız: Orestes Agamemnon'dan intikam alıyor 64–65 ▪ Odipus'un kaderi 86–87 ▪ Tane ile Hine-titama 314–15

ATEŞ TANRIÇASI PELE

Hawaii, tarih bilinmiyor

Pele Hawaiilerin ateş, ışık, dans, rüzgâr ve volkanlar tanrıçasıdır. Ayrıca kendisine *Ka wahine 'ai honua* ("toprak yutan kadın") da denen Pele, Tahiti'de yeryüzü tanrıçası Haumea ile gök baba Kane Milohai'nin kızı olarak doğmuştur. Pele aksi tabiatı ve kız kardeşinin kocasını baştan çıkardığı için Hawaii'ye sürülür. Kız kardeşi durumu fark edince kavgaya tutuşurlar ve Pele ölür. Pele öldükten sonra bir tanrı olur ve Hawaii adasında bir volkan olan Kilauea'nın içine yerleşir. O zamandan beri orada yaşamaktadır.

Ayrıca Bakınız: Susanoo ile Amaterasu 222–25 ▪ Beş Güneş efsanesi 248–55 ▪ Ta'aroa tanrıları doğuruyor 316–17

BUNYİP

Avustralya, Aborijin, tarih bilinmiyor

Aborijin efsanelerinin en korkunç canavarlarından biri, göllerde, bataklıklarda ve nehir yataklarında yaşayan su yaratığı *bunyiptir* ("iblis" ya da "kötü ruh"). Bunyip çeşitli biçimlerde tarif ve tasvir edilir: Söylenenlere göre, bir köpeğin ya da bir timsahın başına sahiptir; fildişi, boynuz ya da gagası vardır ve bedeni, Avustralya Aborijinlerinin en azından dokuz bölgesine göre değişen bir biçimde, bir hipopotam ya da bir öküz ya da bir inek biçimindedir. Bu haşin yaratık, efsaneye göre, bölgesine giren, kural tanımaz bütün insanları öldürür ve yer.

Ayrıca Bakınız: Odysseus'un maceraları 66–70 ▪ Düş görme 302–07 ▪ Luma-Luma'nın öldürülmesi 308–09

İSOKELEKEL

Mikronezya, MS 16. yüzyıl

İsokelekel ("ışıldayan soylu") yarı-mitsel bir savaşçıdır. Kosrae Adasından (bugün Mikronezya Federal Devletleri içinde kalıyor) gelmiştir ve bazı anlatımlara göre yıldırım tanrısı Nan Sapwe'nin oğludur. Bu savaşçı, yaklaşık 500 km uzaklıktaki Pohnpei Adasının işgalini yönetmiştir. Yörenin kralı, ilk başta İsokelekel'i iyi karşılamıştır; ama sonra bu ikilinin arası açılır. Kudretli İsokelekel girdikleri çatışmadan galip çıkınca, rakibi kaçar ve bir balık kılığına bürünür. İsokelekel, Pohnpei'yi oğulları arasında bölüştürür; yörenin şefleri soylarının buradan geldiğine inanır.

Ayrıca Bakınız: Zeus'un türlü türlü ilişkileri 42–47 ▪ Cherokee yaratılışı 236–37 ▪ Yaratıcı Viracocha 256–57

TEŞEKKÜRLER

Dorling Kindersley, Rabia Ahmad, Anjali Sachar ve Snakshi Singh'e kitabın tasarımına katkılarından dolayı teşekkür ederim.

RESİM HAKLARI

Yayıncılar aşağıdaki kişi ve kuruluşlara fotoğrafları yayımlamamıza izin verdikleri için teşekkürü bir borç biliyoruz:

(Kısaltmalar: a-yukarıda; b-aşağıda; c-ortada; f-uzak; l-solda; r-sağda; t-en üstte)

20 Alamy Stock Photo: Ancient Art and Architecture. **21 Alamy Stock Photo:** bilwissedition Ltd. & Co. KG (bl); Granger Historical Picture Archive (tr). **22 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **26 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **27 Alamy Stock Photo:** ACTIVE MUSEUM. **28 Getty Images:** DEA / G. DAGLI ORTI. **29 Alamy Stock Photo:** Chronicle (br). **Getty Images:** Print Collector (tl). **30 Alamy Stock Photo:** Konstantinos Tsakalidis (b). **Getty Images:** Mondadori Portfolio (tl). **32 Alamy Stock Photo:** imageBROKER. **33 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **34 Alamy Stock Photo:** Georgios Alexandris. **35 Alamy Stock Photo:** Kim Petersen. **37 Alamy Stock Photo:** ART Collection (tl). **Getty Images:** David Lees (br). **38 Getty Images:** Heritage Images. **39 Getty Images:** UniversalImagesGroup. **41 Alamy Stock Photo:** Stefano Bianchetti (bl). **Getty Images:** Heritage Images (tr). **44 Alamy Stock Photo:** Masterpics. **45 Getty Images:** DEA / G. DAGLI ORTI. **46 Alamy Stock Photo:** ART Collection. **47 Getty Images:** Print Collector. **48 Alamy Stock Photo:** The Print Collector. **49 Alamy Stock Photo:** PvE. **50 Alamy Stock Photo:** NMUIM. **51 Alamy Stock Photo:** PRISMA ARCHIVO. **53 Alamy Stock Photo:** Rex Allen. **54 Alamy Stock Photo:** Constantinos Iliopoulos. **55 Alamy Stock Photo:** Artepics. **56 Getty Images:** Scott E Barbour. **57 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **58 Alamy Stock Photo:** Everett Collection Inc. **59 Alamy Stock Photo:** Constantinos Iliopoulos. **61 Alamy Stock Photo:** Peter Horree (tr), **Getty Images:** UniversalImagesGroup (bl). **62 Alamy Stock Photo:** Lanmas. **63 Alamy Stock Photo:** World History Archive (bl). **Getty Images:** Print Collector (tr). **65 Alamy Stock Photo:** gary warnimont (br). **Getty Images:** Mondadori Portfolio (tl). **68 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **69 Getty Images:** UniversalImagesGroup. **71 Alamy Stock Photo:** World History Archive. **73 Alamy Stock Photo:** Art Collection 2 (tl). **Getty Images:** Mondadori Portfolio (tr). **74 Alamy Stock Photo:** Azoor Photo. **77 Alamy Stock Photo:** Juan Aunion (tr). **Getty Images:** Lucas Schifres (br). **79 Alamy Stock Photo:** imageBROKER. **80 Alamy Stock Photo:** ART Collection. **81 Alamy Stock Photo:** Chronicle (bl). **Getty Images:** PHAS (tr). **82 Getty Images:** De Agostini Picture Library. **83 Alamy Stock Photo:** KKK PICTURES. **84 Alamy Stock Photo:** Peter Horree. **85 Alamy Stock Photo:** Ivy Close Images (tl); Mohamed Osama (tr). **86 Getty Images:** Print Collector. **87 Getty Images:** Leemage. **88 Getty Images:** Photo Josse / Leemage. **89 Alamy Stock Photo:** Old Paper Studios. **90 Getty Images:** adoc-photos. **98 Getty Images:** DEA / G. DAGLI ORTI (tr); Universal History Archive (bl). **99 Getty Images:** De Agostini / M. Seemuller. **100 Alamy Stock Photo:** PRISMA ARCHIVO. **103 Getty Images:** Leemage. **104 Alamy Stock Photo:** Pictorial Press Ltd. **105 Getty Images:** DEA / N. MARULLO (tl); Digitaler Lumpensammler (br). **107 Getty Images:** DEA / ARCHIVIO J. LANGE (br); Heritage Images (tl). **108 Alamy Stock Photo:** Peter Horree. **109 Getty Images:** Print Collector. **111 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive (tl, br). **112 Alamy Stock Photo:** Science History Images. **114 Alamy Stock Photo:** SuperStock. **116 Getty Images:** DEA / A. DAGLI ORTI. **117 Getty Images:** Print Collector. **118 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **119 Getty Images:** Francis G. Mayer. **120 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **122 Alamy Stock Photo:** Art Collection 2. **123 Alamy Stock Photo:** Classic Image. **125 Alamy Stock Photo:** PAINTING. **131 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (bl). **National Gallery of Denmark:** Nicolai Abildgaard (tr). **132 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (tl, br). **136 Getty Images:** DEA PICTURE LIBRARY. **137 Alamy Stock Photo:** Chronicle (tr). **139 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (tl); Panther Media GmbH (br). **140 Getty Images:** Heritage Images. **141 Alamy Stock Photo:** Science History Images. **142 Alamy Stock Photo:** Science History Images. **143 Alamy Stock Photo:** Art Collection 4. **144 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **145 Getty Images:** Heritage Images. **146 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **147 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **149 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **152 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **153 Alamy Stock Photo:** Science History Images. **155 Alamy Stock Photo:** Chronicle. **156 Alamy Stock Photo:** INTERFOTO. **157 Getty Images:** Heritage Images (tl); pejft (br). **158 Getty Images:** Werner Forman. **159 Alamy Stock Photo:** Paul Carstairs (bl). **161 Alamy Stock Photo:** ART Collection (bl); Paul Fearn (tr). **162 Alamy Stock Photo:** ART Collection. **163 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **164 Alamy Stock Photo:** Neil McAllister. **167 Alamy Stock Photo:** Chronicle (tr); jackie ellis (bl). **169 Alamy Stock Photo:** Mark Bourdillon (tr). **Getty Images:** Heritage Images (bl). **171 Alamy Stock Photo:** Classic Image (tc); Granger Historical Picture Archive (bl). **174 Alamy Stock Photo:** Loop Images Ltd. **175 Alamy Stock Photo:** Ivy Close Images. **176 Alamy Stock Photo:** Art Collection 3 (tl); World History Archive (br). **177 Alamy Stock Photo:** Josse Christophel. **184 Alamy Stock Photo:** Classic Image. **185 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **186 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **187 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (bl); World History Archive (tr). **188 Getty Images:** Heritage Images. **189 Alamy Stock Photo:** Peter Horree. **192 Alamy Stock Photo:** INTERFOTO. **193 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **194 Getty Images:** Print Collector. **196 Alamy Stock Photo:** Science History Images. **197 Alamy Stock Photo:** Ivy Close Images. **198 Alamy Stock Photo:** INTERFOTO. **199 Alamy Stock Photo:** imageBROKER. **201 Wellcome Images http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/:** Wellcome Collection. **202 Alamy Stock Photo:** Dinodia Photos. **203 Alamy Stock Photo:** World History Archive. **207 Alamy Stock Photo:** Angelo Hornak (tr). **Los Angeles County Museum Of Art:** Purchased with funds provided by Dorothy and Richard Sherwood (bl). **208 The Brooklyn Museum, New York:** 78.256.3_IMLS_SL2 Anonymous gift. **209 The Metropolitan Museum of Art:** Purchase, Friends of Asian Art Gifts, 2008. **210 Wellcome Images http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/:** Wellcome Collection. **213 Alamy Stock Photo:** ephotocorp (bl). **Getty Images:** Praveen Bajpai / Hindustan Times (tr). **214 Rex Shutterstock:** British Library / Robana. **216 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **217 Getty Images:** VCG. **219 akg-images:** Pictures From History (bl). **Getty Images:** Culture Club (tr). **221 Getty Images:** Print Collector (tl). **223 Alamy Stock Photo:** ART Collection. **224 Rex Shutterstock:** Eileen Tweedy. **225 Getty Images:** Bettmann. **226 Rex Shutterstock:** Gianni Dagli Orti. **227 Getty Images:** John Elk III. **228 Alamy Stock Photo:** HD SIGNATURE CO.,LTD. **229 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **231 Alamy Stock Photo:** Science History Images (br). **Rita Willaert:** https://www.flickr.com/photos/rietje/6396626215 (tl). **236 Hickory Museum of Art:** Water Beetle. **238 Alamy Stock Photo:** Bob Masters. **239 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (tl). **Getty Images:** Marilyn Angel Wynn (br). **240 Alamy Stock Photo:** World History Archive. **241 Library of Congress, Washington, D.C.:** LC-USZ62-101261. **242 Getty Images:** Werner Forman. **243 Alamy Stock Photo:** Chronicle (bl). **Getty Images:** Werner Forman (tr). **245 Alamy Stock Photo:** age fotostock (br); Chronicle (bl). **246 Getty Images:** Werner Forman. **250 Alamy Stock Photo:** Chronicle. **251 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **253 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (tr). **Getty Images:** DEA / G. DAGLI ORTI (bl). **254 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **255 Getty Images:** Oliver Davis. **256 Getty Images:** Print Collector. **257 Dreamstime.com:** Kseniya Ragozina. **258 Alamy Stock Photo:** Sergi Reboredo. **259 Alamy Stock Photo:** Universal Images Group North America LLC. **260 Alamy Stock Photo:** Danita Delimont. **261 Getty Images:** De Agostini Picture Library. **268 Getty Images:** DEA / S. VANNINI. **269 Alamy Stock Photo:** Ancient Art and Architecture. **270 Getty Images:** Universal Images Group. **271 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd (bl); Peter Horree (tr). **272 Getty Images:** Werner Forman. **273 Getty Images:** DEA PICTURE LIBRARY. **274 Alamy Stock Photo:** PRISMA ARCHIVO. **275 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **278 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **279 Alamy Stock Photo:** Juergen Ritterbach (bl). **Getty Images:** Werner Forman (tr). **280 Getty Images:** De Agostini / G. Sioen. **281 Alamy Stock Photo:** World History Archive. **282 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **283 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **284 Alamy Stock Photo:** Anka Agency International. **287 Alamy Stock Photo:** Peter Horree (cb); Old Paper Studios (tr). **290 The Metropolitan Museum of Art:** Gift of Lester Wunderman, 1977. **291 Getty Images:** De Agostini Picture Library. **292 Alamy Stock Photo:** Heritage Image Partnership Ltd. **293 Getty Images:** Insights. **295 Wellcome Images http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/:** Science Museum, London. **296 Wellcome Images http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/:** Science Museum, London. **297 Alamy Stock Photo:** Godong. **304 Alamy Stock Photo:** Ozimages. **305 Alamy Stock Photo:** National Geographic Creative. **306 Alamy Stock Photo:** Dave Watts (tl). **Getty Images:** Auscape / UIG (br). **307 Getty Images:** Grant Dixon. **308 Alamy Stock Photo:** blickwinkel. **309 Getty Images:** Werner Forman. **312 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **314 Getty Images:** Hulton Deutsch. **315 Nationaal Museumvan Wereldculturen:** Object Number: TM-5969-78. **316 Alamy Stock Photo:** Granger Historical Picture Archive. **317 Getty Images:** Florilegius / SSPL. **318 Getty Images:** Werner Forman. **319 Getty Images:** Ross Land. **321 Alamy Stock Photo:** LOOK Die Bildagentur der Fotografen GmbH. **322 Alamy Stock Photo:** Design Pics Inc (br). **Alexander Turnbull Library, National Library Of New Zealand, Te Puna Matauranga o Aotearoa:** Dittmer, Wilhelm, 1866-1909. Dittmer, Wilhelm, 1866-1909 :Maui fishing New Zealand out of the ocean. [London, Routledge, 1907]. Ref: PUBL-0088-049. Alexander Turnbull Library, Wellington, New Zealand. / records / 22470770 (clb). **323 Alexander Turnbull Library, National Library Of New Zealand, Te Puna Matauranga o Aotearoa:** Dittmer, Wilhelm, 1866-1909. Dittmer, Wilhelm, 1866-1909 :Maui's fight with the sun. [London, Routledge, 1907]. Ref: PUBL-0088-057. Alexander Turnbull Library, Wellington, New Zealand. / records / 22696137. **324 Alamy Stock Photo:** Suc Flood. **325 Getty Images:** Atlantide Phototravel (tr); Pictorial Parade (cb). **328 Alamy Stock Photo:** LOOK Die Bildagentur der Fotografen GmbH. **329 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **330 Alamy Stock Photo:** Paul Fearn. **332 Alamy Stock Photo:** The Natural History Museum. **333 Alamy Stock Photo:** Chronicle

Kapak görselleri:
Bütün diğer görseller©Dorling Kindersley
Daha fazla bilgi için, bkz.: www.dkimages.com

SEN BÜTÜN DÜNYANIN KRALI OLACAKSIN

YANLIŞ MI DÜŞÜNÜYORUM; BU KÜÇÜK ADAM, THOR MU?

SİLAHLARIN VE İNSANIN ŞARKISINI SÖYLÜYORUM

VESTA'YI ELE GELMEZ AMA CANLI BİR ALEV OLARAK HAYAL ET

Hilebaz tanrı Maui kimdir? Şiirin bal likörü nedir ve onu içenlere nasıl bir marifet kazandırır? Antik Mısır mitolojisi Yeraltı Dünyasına ilişkin neler anlatır? Bu kitap, bu ve benzer sorulara yanıt verirken, bütün dünyadan 80'in üzerindeki miti irdeliyor.

Yetkin ve kapsamlı bir çalışma olan **Mitoloji Kitabı**, çarpıcı görsellerle ve ilginç hikâyelerle doludur. Mitlere ve bu mitlerin onları yaratan kültürler için ne anlam ifade ettiğine dair yeni bir yaklaşım getirmektedir. Loki ve Thor'dan Viracocha ve Cuhulainn'e, her bir başlık renkli karakterleri ve onların maceralarını ele almaktadır.

İster konuya yeni ilgi duyun, ister geleneklerin ve mitlerin hevesli bir öğrencisi, ister sadece büyük hikâyelerden hoşlanan biri olun, bu kitapta sizi ilgilendirecek ve hayretler içinde bırakacak çok şey bulacaksınız..

CÚCHULAINN'İ UNUTMAK UZUN ZAMAN ALACAK

HİÇBİR ORMAN PERİSİ BİR BAHÇEYE ONDAN DAHA İYİ BAKAMAZDI

Dizinin Diğer Kitapları

DK
www.dk.com

ALFA BAŞVURU
alfakitap | alfakitap
alfakitap | www.alfakitap.com
ISBN 978-605-171-779-1